Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Oudheden en gestichten van Amstelland, Noordholland, en Westvriesland, behelzende de oudheden, opkomste en benaminge der steden ... met de omleggende dorpen ... abdyen ... geleerde mannen, privilegien, enz.

https://hdl.handle.net/1874/179115

gec

OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN AMSTELLAND, NOORDHOLLAND, EN WESTVRIESLAND;

Behelzende

De Oudheden, opkomste en benaminge der Steden *Alkmaar*, *Amsterdam*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikkendam*, *Medenblik*, enz. met de omleggende Dorpen, hare Kerkelijke en Geestelijke Gebouwen, Abdyen, Kloosters en Kapellen, Kerkoversten, Geleerde Mannen, Privilegien, enz.

Getrokken uyt de oude Handschriften van Kerken en Kloosters, en uyt veele andere gedenkstukken; ten meesten deele noit in 't licht gegeeven.

TWEEDE DEEL.

Uyt het Latijn vertaald,

En met AANTEKENINGEN opgehelderd,

Door H. V. R.

Met Kopere Platen.

TE LEIDEN,

By CHRISTIAAN VERMEY, 1721.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN NOORD-HOLLAND, OF WEST-VRIESLAND.

TWEEDE DEEL.

ALKMAAR.

ALkmaar * is niet gebooren uyt de asse van Vzonen; dat is / is haare opkomste niet schuldig aan de burgers van Vzonen; dewelke na het verdelgen van die plaats van daar zouden geweeken zijn. Maar 't is een (1) oude stad der (2) Marsaaten / naderhand onder Kennemerland gekomen; en verstrekte gansch Holland voor een burgt of bolwerk tegen de Vziezen: dewelke / volgens het bevel van Karel den Grooten en zijne voorzaaten / aan de andere zijde van Kinheim moesten blijven. Dewijl het dan een grens-plaats was / wierd de tol hier ontvangen: dewelke voor Gzaaf Diderijk II geschonken is aan den Abt van Egmond. Noch heeft dezelve Gzaaf

Alkmaars oudheit.

stads rechten en z.

* Boxhorn. Th. Holl. p 365. Alting. part. 2. p. 5. Sim. Kikelenberg Staat van Westfriesland p. 51.

meer andere landerpen gevoegt by de genen / die zijn Vader Diderijk I hier om streeks aan den zelven Abt al geschonken had voor 't jaar 966. Daarenboven heeft Diderijk V in 't jaar 1083 hem het recht gegeeven / om een Schout over de stad en den banne van Alkmaar aan te (3) stellen. Het is wel eer door de West-Vriezen uytgeplundert en afgebrandt / en heeft van Keizer Willem stads rechten (4) verkreegen : dewelke ook een sterk slot / Torenburg genaamd / dicht by de stad opgeworpen heeft.

Het is een fraaye en nette stad / in een gezonde en vermakelijke landstreek gelegen ; en word onder de steden van West-Vriesland (5) gerekent / en voor de hoofdstad gehouden. In 't Kronijkje van Alkmaar staat uyt de oude stadsbrieven aangetekend dat hier ten tijde der eerste Geloofs-verkondigers een (6) afgoden tempel gestaan heeft : dat deze tempel onder de Fransche Koningen afgeworpen / en een Christene kerkje / den H. Laurens ter eere / in des zelfs plaats aangelegt is : en dat dit kerkje van S. Laurens voltrokken is in 't jaar 860. Deze kerk was in den beginne vry klein : dewijl het stedeke ook noch klein en niet aanzienlijk was. Maar vermits de plaats van jaar tot jaar in getal van huizen en inwoonders merkelijk aangroeide / en S. Laurens kerk voor alle de ingezetenen te klein begon te worden : is men in 't jaar 1382 eenpaarig te raade geworden / een nieuwe kerk te bouwen. Deze nieuwe kerk wierd dicht by de eerste / op het zelfde kerkhof aan de zuidzijde / getimmert / en den H. Matthias toegewijdt ; doch uyt de beelden van de H. H. Laurentius en Matthias, die noch tegenwoordig aan de kruysgebels staan / zouw

zouw men wel gissen dat ze aan de noordzijde gestaan moet hebben.

Volgens een oud handschrift is de toren van S. Laurens kerk / die zeer aanzienlijk en vermaard was / den 29 October 1468 ingestort; en heeft twee Nonnen in 't oude konvent verplettert. Deze toren was in 't zelve jaar 1468 op S. Laurens kerk gezet geweest; en was zoo hoog geweest / dat hy den zeevaarder voor een bake verstrekte. Hier op wierd dit jaarschrift gemaakt: Hooge toren ingestort.

narCIsCI tVrrIs sIbI CorrVIt aLCMarIensIs.

Beide deze kerken / die door den val van den toren zeer verzwakt waren / wierden in 't jaar 1470 afgebroken en eene schoone en zeer groote kerk op het oude grondwerk / S. Laurens ter eere / opgebouwt. Dit alles staat vermeld in zekere veerzen: dewelke / op een bord geschreeven / in dezelve kerke ten toon hangen. Eene kerk, in de plaats van de twee gebouwt.

Volgens het verhaal van Jakob de la Torre was hier eene zeer groote kapél afgeschut en ingewijdt ter eere van de H. Maagd, en is 'er noch tegenwoordig in wezen.

Deze kapel / dewelke eerst met 44 guldens jaarlijks begiftigt was geweest door Johan van Wieringen, heeft naderhand noch meer inkomsten gekreegen. Daar moesten / volgens het bespreek van den stichter / weekelijks drie Missen geleezen / en op alle Zondagen en Apostoldagen gepredikt worden. Wy zullen uit een oud handschrift de begiftingen / en ook eenige belastinge van deze vikary laten volgen:

Item, zekere goeden ende Renten toekomende onſe Vrouwen Capelle binnen der ſteede tot Alckmaer, gegheeven van eenen goeden luyden puyr om Goods willen tot onderhout van Goods dienſte, die binnen den voorſz Capelle dagelix tot Goods eer ende danckbaerheyt volbrocht ende ghedaen, mit alder eer ende waerdicheyt, dagelix drie Miſſen als blyct.

Inden eerſten vyff pont groot gegheeven van Heer Jan van Wyeringhen, welke ons wtreykende is Gerrit Reyers wedue mit hoer kinderen, woonende to ſchagen up die Neſſe.

Item, noch van den ſelvenden Heer Jan twe pont groot, wytreykende een genaemt Theus Zeegerſſz, Cornelys Dirckſz, Jan Freryckſz, Dirck Dirckſz, wonende up Langhedyck binnen die banne van Broeck.

Item, noch vier en twintich ſtuyv. up Gerryt Janſſz huyſe up Vromken-oort, binnen der ſtede van Alckmaer.

Item, noch 13. ſtuyv. up een huys in ſinte Pieterſtraet bewooent mits twe Maechden.

Item, noch zes ſtuyv. up een huys in ſinte Pieterſtraet.

Item, hier en booven zeekere aelmiſſen ende hantreykelycheyt, die ons ghemoet van eenyghe goede luyden, doer welken wy onderhouwende dagelix drie Miſſen, alle Sonnendagen ende Apoſtelen daghen een Sermoen tot Goods dienſt ende onderwys der ghueder ghemeente tot Alckmaer, mits dinxdaechs ende ſaterdaechs een ſinghende Miſſe mit orgelen ende loff ſangen, Gode ter eeren ende ſyn gebenedide moeder Maria, alſt dat betaemt.

Item,

Item, zeekere laſten daer wy ter contrary deeſen jaerlix beſtaen wyt te reyken.

Item, in den eerſten thien Karolus gulden ſtaende ten lyve up een Suſter, binnen dat Oudehoff der ſteede van Alckmaer.

Item, noch zeeven gulden ende een halff ſtaende ten lyve een Maeght, woonende up die Huele binnen der ſteede tot Alckmaer.

Dit ſyn voorſz die laſten daer dat Cappelle mede belaſt is, twelck mit niet begonnen is, wytgeſondert eenyge zeekere hantreykelicheyt der goeder luyden, ende byſonder des eerwaerdigen Aelbert Aeriaenſz tot Haerlem, die uns fundatoer en principael weldader is geweeſt.

Behalven 't outaar van de H. Maagd / waren d'er noch verſcheide outaaren: als onder anderen 't outaar van 't H. Kruys. S. Annaas outaar. S. Joſefs outaar. S. Huiberts outaar. 't Outaar van de Noot Gods enz. Outaaren.

Van deze outaaren zullen wy beneden ſpreeken. Vijf van dezelven hadden zeer vette inkomſten; zoo als aanſtonds uyt den brief van den Biſſchop Niklaas van Nieuwland zal blijken.

Van de Kapellanyen of Vikaryen / die daar geſticht waren / zal ik 'er zoo veele opgeeven / als 'er tot mijne kennis gekomen zijn. Ik heb ze meeſt getrokken uyt een handſchrift der Abdye van Egmond: want veele van die Vikaryen plagten ter begeevinge / of benoeminge / van de Abten der gemelde Abdye te ſtaan.

Voor eerſt is 'er / volgens dat handſchrift / eene Vikary te Alkmaar geweeſt van Dirk

Foppensz. dewelke te voren bedient was geweest in 't Gasthuis van Egmond.

Noch was'er eene Vikary van S. Jan Evangelist; dewelke den 23 September 1343 gesticht was geweest door Klaas Mattyszoon; en den 9 February 1344 bevestigt is door Bisschop Johan. Hendrik van Wittenhorst, (Wtenhorst) van Egmond / heeft dezelve Vikary / openstaande door de dood van Arent de Rijk, den 11 Juny / of op Pinxterdag / in 't jaar 1508 begeeven aan Bartholomæus Nagel: en heeft daar op den zelven Nagel voorgestelt aan den Aartsdiaken van Utrecht.

En als ze open was gevallen door den vrijwilligen afstand van Willem Heda, Proost van Aarnhem; heeft Meinaerd de Man Abt van Egmond dezelve begeeven aan Antoni Huigens.

Eene Vikary / door den Heer van Valkenburg gesticht ter eere van de H. Catharina: dewelke / openstaande door de dood van Johan Bijndop Kanonnik van Oudmunster te Utrecht / door Hendrik Wittenhorst, Abt van Egmond / den 3 October 1503 begeeven is aan Maarten Groendijk. Wegens het vergeeven van deze Vikary staat de volgende brief in een oud handschrift der Abdye van Egmond:

Nicolaus, by de genade van Godt en van den Apostolisschen Stoel Bisschop van Haarlem en Prelaat der Abdye van Egmond, wenscht aan den in *Christus* beminde *Arent de Beer*, Priester van 't Luyksche Bisdom, de zaligheit in den Heere. Gemerkt dat de altijdduurende kapellany, dewelke aan S. *Catharinaas* outaar, in de Parochikerke van Alkmaar, onder mijn Bisdom ge-

geſticht is, en als ze openvalt, uyt hoofde van mijn Prelaatſchap volkomentlijk tot mijne begeeving, benoeming, en volkome beſchikking ſtaat, tegenwoordig door den vryen afſtand van den voortreffelijken en uytſteekenden Heer en Meeſter *Adriaan Emmens*, Doctor in beide de Rechten, en den laatſten bezitter derzelve vikarye, open ſtaat (te weeten uyt hoofde van een regelmatige verwiſſelinge der vikarye; die de gemelde Heer en Meeſter *Adriaan Emmens* met u aangegaan heeft tegen eene altijd-duurende kapellany aan S. *Catharinaas* outaar, dewelke onlangs geſticht is in de kerke van *Henenis* by de ſtad Loven: en welke verwiſſeling wy op de behoorlijke wijze aangenomen hebben:) zoo is het dat wy dezelve vikary aan u, die hier tegenwoordig zijt, en dezelve ootmoediglijk van ons verzoekt, als de noodige wetenſchap en bequaamheit hebbende om dezelve vikary te bekleeden, in Gods naame begeeven hebben, en door dit geſchrift begeeven; en dezelve met alle haare gerechtigheden en vorder toebehooren aan u opgedraagen hebben en opdraagen: zoo dat wy u, als regent en bezitter in de zelve vikarye beveſtigen; en aan alle openbaare Notariſſen en Ampt-ſchrijvers beveelen, dat ze naar de gemelde plaats of kerk van Alkmaar hebben te gaan, om u, of uwen zaakbezorger die wettiglijk daar toe gemagtigd zy, voor u en op uwen naam, in het lichaamelijk, zakelijk en werkelijk bezit der gemelde vikarye van S. *Catarina*, en van alle haare gerechtigheden en vorder toebehooren, te ſtellen. . . . Gegeeven en gedaan te Bruſſel, onder het Biſdom van Kamerijk, den 2 September 1563 in de tegenwoordigheit van de eerzaame en beſcheidene

mannen, Meester *Michiel van Zydenborg*, Advokaat voor den Raad des Graafschaps van Holland in 's Gravenhage, en *Roelof Vincentsz.* Klerk, onzen huisgenoot, als getuigen, by het bovenstaande geroepen en verzocht, en van my *Johan Munting*, zijne Hoogwaardigheits Sekretaris.

Eene vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria: dewelke in 't jaar 1358 aldaar gesticht is door Heer Eller, Pastoor van Limmen; en door den Deken van 't Broederschap begeeven word.

Noch een vikary op 't outaar van de H. Maagd; dewelke Meester Hugo Willemszoon, Licentziaat in de Rechten / Kanonnik te Zirixzee / Vikaris te Heilo / en Koster te Alkmaar / daar gesticht heeft in 't jaar 1381: welke vikary door den Deken en twee Raadsluiden van 't Broederschap deszelven outaars moest vergeeven worden.

Eene vikary van Heer Reinier Hillink: noch eene van Jakob Hillinkszoon: en eene van Heer Allert.

Eene vikary van Christina van Torenburg, te Alkmaar gebooren / en dochter van Niklaas van Torenburg: welke vikary van haar den 20 September 1430 gesticht was aan 't hoofdoutaar der parochikerke; en door de wettige kinderen en bezondere nazaaten van haaren vader / Niklaas van Torenburg, vergeeven moest worden.

Eene vikary aan 't outaar der 7. Ween. Als deze vikary open was gevallen door het afsterven van den laatsten bezitter Johan Uitenbroek; heeft de wel-edele Jakob van Wassenaar

naar en van Duivenvoorde, Heer van Warmont/ als de rechte patroon en begeever/ dezelve den 12 April 1621 gegeeven aan Johan van Zell, den zoone van Mr. Adriaan van Zell, Licentziaat in de Rechten/ en van zijne zuster/ Vrouw Helena van Duivenvoorde.

Eene vikary aan 't outaar van 't H. Kruys; en eene aan 't outaar van S. Jan Evangelist: welke vikaryen met malkander vereenigt zijn. De brief van deze vereeniging staat in een handschrift der abdye van Egmond/ dat ik in handen heb.

Eene vikary aan 't outaar van S. Cosmas; dewelke in 't jaar 1544 bekleedt wierd door eenen Heer Willem.

De begeeving van de pastory quam den Abt van Egmond toe: waar van zekere bulle van Paus Julius II. ook gewaagt. En heeft gemelde Abt de pastory ook wel begeeven aan een Egmonder Monnik. Aldus word Begeever van de pastory.

Niklaas van Hoogwoude, een Monnik uyt de abdye van Egmond/ in 't gemelde kloosterboek op het jaar 1477. vermeldt als Pastoor van Alkmaar. Pastoors

Een halve eeuwe vroeger heeft 'er een ander Pastoor gestaan; dewelke in een ander handschrift/ onder my berustende/ gevreezen word. Doch/ dewijl zijn naam uytgeschrapt was/ is hy my onbekend. Hy word 'er geroemt als een byzondere voorstander der weduwen: en daar word gezeit dat hy/ de kerk van Alkmaar met een zeer groote waakzaamheit en uytsteekenden yver geregeert hebbende/ en vol van verdiensten zijnde/ aldaar in den Heere ontslapen is: en dat zijn lichaam/

met een uyterſte dzoefheit van ieder een/ aan S. Sebaſtiaans outaar begzaven wierd.

Volgens een oud handſchzift is in zijne plaatze tot Paſtooz aangeſtelt.

Meeſter Johan van Schiedam.

Godefroy van Utrecht, zoo als in 't zelfde handſchzift aangetekend ſtaat/ is Paſtooz van Alkmaar geſtozven in 't jaar 1467.

Den 27. Maart 1500 heeft Hendrik Wittenhorſt, Abt van Egmond/ de kerk van Egmond/ die dooz den dzyen afſtand van Johan Hornsbach openſtond/ en met de tafel van den Abt vereenigd was/ gegeeven aan Adriaan Foreeſt, Monnik en Pzieſter te Egmond. En om dat deze begeeving haare volkome uytwerking niet en kreeg; heeft de gemelde Abt dezelfde kerk/ na de dood van Johan Hornsbach, noch eens gegeeven aan Adriaan Foreeſt.

Willem Schilt ſtaat in 't boozmoemde handſchzift ook vermeld als Paſtooz van Alkmaar; zonder dat het jaar uytgedzukt ſtaat.

Meeſter Jakob Uyten-eng, Deken van S. Pieters kerke te Utrecht/ was Paſtooz van Alkmaar in 't jaar 1544.

Judocus van Adrichem was Paſtooz van Alkmaer in 't jaar 1563; en is overleden in 't jaar 1572.

Elbert Huyk, een Amſterdammer/ is naar het ſchzijven van G. Brant omtrent het jaar 1566. Paſtooz van Alkmaar geweeſt; en had dat Hardersampt/ volgens het ſchzijven van den zelven Brant, van eenige Kanonnikken te Utrecht gekregen/ onder toezegginge van 500. guldens 's jaars op te bzengen. Brant voegt 'er noch by dat hy omtrent het gemelde jaar

een

een vinnig verbolger is geweest van de Lutheraanen.

De inkomsten van den Pastoor/ op dat hy des te gemaaklelijker bestaan zoude/ zijn in't jaar 1569. vermeerdert met 200. Karolus guldens. De helft van die 200. Karolus guldens moest genomen worden op vijf der der betste vikarijen: zoo als Niklaas van Nieuwland, die toen Bisschop van Haarlem was/ in den volgenden brief vergunde:

NIcolaes, by der gratie Godts Bisschop tot Haerlem, doen kondt eenen yegelijcken, hoe dat ons van wegen de Burgermeesters ende Regeerders der stede van Alckmaer, gelegen onder ons Bisdom van Haerlem, ootmoedelijck te kennen gegeven is, dat sy gaerne versien soude wesen van een goet ende bequaem Pastoor tot oorbaer ende welvaren van de gemeente van dien, hebben daerom aen ons ootmoedelijck versocht gehadt, de voorschreven Stede ten eersten gelegender tijdt, ende soo haest 't selve doenlyck soude wesen, van een goet ende bequaem Pastoor, mits dat die selve stede presenterende es de selve Pastoor tot een goet onderhoudt boven d' ordinaris inkomste van de Pastorye, de somme van twee hondert Carolus guldens 's jaars te geven, mits dien ons soude gelieven 't ordineeren dat sy-luyden d' eene hondert Carolus guldens jaerlycks wederom recouvreren sullen mogen van de inkomste van vier ofte vyf der rijkste Autaren binnen den Parochie Kerck van Alcmaer voorschreven, als van 't heylig Kruys, S. Huberts, S. Gandolfs, onsen lieven Vrouwen, de noodt Godts ende S. Annen Autaren, altyt onvermindert de dienste Godts daer toe staen-

ſtaende: Soo is't, dat wy de ſaecke rypelyck overgemerkt hebbende, en bevindende 't ſelve grootelyck te weſen tot welvaren van de gemeente der voornoemde Stede, hebben de voornoemde Stede van een goet Paſtoor voorſien, mits dat ſy-luyden de voornoemde Paſtoor 's jaers tot ſijnen onderhout ſullen uytreycken, behalven ſijn ordinaris inkomſte, de ſomme van twee hondert Carolus guldens, octroyeeren, conſenteeren ende accordeeren haer Supplianten, voorts uyt onſe ordinaris macht ende auctoriteyt, mits deſen dat de voornoemden Burgermeeſters ende Regeerders ſullen mogen d' een hondert gulden recouvreren jaerlycks van de vier ofte vijf rykſte Autaren binnen der voornoemden Stede, als van 't H. Kruys, S. Huberts, S. Gandolfs, onſen lieven Vrouwen de noodt Godts en S. Annen Autaren, de Regenten van de voornoemde Autaren, (ſoo ons van de voornoemde Supplianten te kennen ghegeven is) daer in conſenteerende: en laten niet te min totte voornoemden Autaren ſoo veel ſtaen dat den dienſte Godts, tot elcke Autaer ſtaende, volkomelyck gedaen mach worden, behoudelyck dat de voornoemde Regeerders hier van doen paſſeeren ſullen Brieven onder 't zegel van de Stadt *in debita forma*, voor den Paſtoor in der tydt ende ſijn Succeſſeuren, ende die ons te vertoonen omme by ons geapprobeert ende met onſen zegel ter ſaecke bezegelt te mogen werden. Aldus gedaen onder ons zegel ter ſaecken hier beneden aen hanghende, op ten derden Marty, in 't jaer ons Heeren duyſent vyf hondert negen ende tſeſtigh.

Onder ſtondt geteyckent,

A. Buysz. Notaris Publ.

Ei-

Eilard Dirksz. van Waterland, een Pzieſter van een ouden adel / wel eer Paſtooz van Velzen / bekleede omtrent het jaar 1570. de paſtory van Alkmaar. Hy is te Alkmaar den 11. December 1573. om 't belijden van den Katolijken Godsdienſt / daar hy een gzoot boozſtander van was / nevens David Leendersz. wzeedelijk om hals gebzagt. Een ſtaaltje van zijnen yver ſtaat te leezen in 't tweede deel van 't Latijnſche Batavia Sacra. *

Kornelis Kooltuin, een Pzieſter te Alkmaar geboozen / is omtrent het jaar 1558. tot Paſtooz van Alkmaar aangeſtelt.

Laurens Zas, die ook Paſtooz te Alkmaar is geweeſt; en wien Kornelis Kooltuin als zijnen meeſter / en als een doozgeleerd man / in waarde plagt te houden / is omtrent deezen tijd te Alkmaar uyt het leven geſcheiden. G. Brant roemt hem als een bzoomen bedienaar van 't geloobige volk / en een Chzijſtelijken Leeraar.

In zijne plaats is † Kooltuin Paſtooz gewozden. Maar om dat hy ſederd langen tijd geen Mis had geleezen; en de Veſpereu / het Lof / en de bedevaerden der Katolijken / niet hoog en ſchatte; gaven zijne pzedikaatzien en vermaningen geen gzoot genoegen aan het volk. Hy had zijn ampt nauwelijks twee weeken bedient / of de algemeene Vikaris van den Utrechtſchen Biſſchop liet hem een berbod toekoomen van zijn ampt niet langer waar te neemen. En alzoo hy ondertuſſchen nog al boozigting met de Katolijken in 't heimelijk van 't geloof af te trekken; en 'er van tijd tot tijd nieuwe

* Pag 417.
† Martin. Schokius de Canon. Vetr. pag. 491.

klag-

klagten tegen hem ingelevert wierden; heeft de Bisschop van Utrecht den Kettermeester Nicolaus a Castro met eenige ruiters naar Alkmaar gezonden / om hem by de kop te vatten / en naar Utrecht te voeren. Doch Kooltuin, van den aanslag vermaand / week uyt de stad / en vlugte naar Embden.

By Schokius staat P. Nannius ook vermeld als een voorzetter der Reformaatzie. Hy spreekt zekerlijk van den bekenden Nannius: want dit zijn zijne eigen [a] woorden: Onder de Hoogleeraars, die de Reformaatzie begunstigt hebben, moet ook gerekent worden *P.* [b] *Nannius*, te Alkmaar gebooren, een doorgeleerd man; en in *Buslidius* kollegie (te Loven) een zeer deftige Hoogleeraar der welspreekendheit. Deeze gissing van Schookius steunt op een opdragtbrief van Johan Sartorius, staande voor zeker boekje van Nannius, de bono afflictionis; 't welk te Bazel gedrukt is in 't jaar 1548. In dit boekje zouw Nannius, volgens het zeggen van Sartorius, zijne meening vrymoedig uytspreeken raakende de lelykheit der Paapsche Synagoge.

Op het geloof van Schokius had ik P. Nannius ook opgegeeven onder de voorzetters van de zoogenaamde Reformaatzie. Doch de zaak naarder overweegende kan ik geene reden vinden / waarom dat hy onder de nieuwe Hervormers / of voorzetters der Reformaatzie /

[a] Pag. 449.

[b] Op het zeggen van Schokius had de Eerw. Schrijver Nannius ook onder de voortzetters van de Reformaatzie geplaatst. Maar de zaak naarder onderzocht en overwogen hebbende, herroept hy zijn eerste zeggen in zijne Byvoegzels op Haarlem, welke herroeping wy hier, als op de rechte plaats, vertaalt hebben.

zouw

zouw moeten gerekent worden. Ik heb zijne godgeleerde werkjes/ als zijne Uytbreiding en Aantekeningen over het Boek der Gezangen en over de Wijsheit van Salomon, gansch uytgeleezen: maar heb geen leerpunt gevonden dat eenigzins strijdig is tegen 't oude geloof. In tegendeel heb ik bevonden dat hy het voorneemen van de Maagdelijke zuiverheit/ en meer andere katolijke leerstukken/ in zijne Aanteningen op het Boek der Gezangen, prijst en goedkeurt.

Ook heb ik niet diergelijks gevonden in de Schrijvers/ dewelke eenig gewag van Nannius maaken; als in de Nederlandsche Boekery of in de Akademisſche Regisſters van Valerius Andreas: in het Nederlandsche Athenen van Sweertius: in de Beroemde mannen van Paulus Jovius. Zelfs vinde ik het niet in 't Algemeene Woordenboek van Johannes Jacobus Hofmannus: want Hofmannus zeit alleenlijk dat hy berucht is geworden door zijne schriften; en wijst ons vorder naer Valerius Andreas en Paulus Jovius.

Dit alleenlijk is my voorgekomen dat de uytgeevers van de lijst/ dewelke op 't bevel van Spanje tot het zuiveren van eenige boeken uytgegeeven is/ geoordeelt hebben dat 'er in de Aantekeningen op de Wijsheit van Salomon eenige dingen te beriſpen waren. Ik heb zoo een lijst/ daar ik het volgende met de hand van A. Schottus aangetekend vinde: De Spaanſche lijſt, raakende het zuiveren der boeken, oordeelt dat hier eenige dingen moeten uytgeſchrapt worden: als by voorbeeld de Voorrede van *Nannius* aan den Heer *Ludovicus de Prato*; en eenige andere din-

c Index Expurgatorius.

gen,

gen, die ik beneden doorgeschrapt heb. In die Voorrede noemt hy de overzetting van de Wijsheit Salomons een gelijke overzetting 't welk doorgeschrapt is. Dus vinde ik meer diergelijke uytdrukkingen doorgedaan / daar hy den ouden Overzetter hekelt: voornamentlijk op het 25 zijde / daar hy de oude overzetting / spuria vitulamina non dabunt radices altas, voor een onbehbelijke vertalinge uytmaakt: en 'er byvoegt dat de H. Augustinus lib. 3. de Doct. Christ. dezelve ook bestraft.

Maar zal iemand om een harder uytdrukking of bestraffing (daar de Spaansche zich aan gestooten hebben) of ook om een vieriger yver omtrent het verbeteren van de zeden / of in de gebreken der kerke te bestraffen / aanstonds moeten gerekent worden onder de Predikers en voorstanders der nieuwe Hervormatzie?

Om een diergelijke reden heeft Schokius by P. Nannius gevoegt Cornelius Valerius; die de Lijkrede over Nannius heeft gedaan. Cornelius Valerius, zegt Schokius, was te Oudewater geboren; maar hy wilde evenwel voor een Utrechtenaar gehouden worden. Uyterlijk scheen hy 't wel te houden met de Kerk, daar hy onder leefde: maar het blijkt uyt het einde van zijne Natuurkunde dat hy 't gehouden heeft met de leere van *Michaël Bajus* omtrent den Vryen wil: welke leere vry is van alle Pelagianery. Ook is hy van de genen geweest, met dewelken *Sartorius* in Nederland vriendschap gehouden heeft, enz.

Hier hebben wy waarom dat Nannius by hem te boek staat voor een verlaater van 't oude geloof. Laat dan Michaël Bajus ook / en alle

de

de voorstanders van S. Augustijns leeringe/ ook by de begunstigers van de Reformaatzie geplaatst worden. Laat men op den zelfden voet onder de zelve bende ook stellen alle de oordeelkundigen / en die de Griekſche en Hebreeuwſche taal meesterlijk verstaan. Dus is Claudius Espencæus daarom alleen/dat hy zeer erbaren was in de Griekſche taal / in die onweetende eeuwe uytgekreeten geweest voor een Lutheraan.

Geen wonder dan dat J. Wesselus van Groningen ook onder de eerste meesters der Reformaatzie/ en de voorloopers van Luther, van Schokius gerekent word. Wy hebben onder Groningen 't geloof van dezen Wesselus al verdedigt: daar wy dit noch by te voegen hebben uyt de Nederlandſche Boekzaal van Valerius Andreas: Hy had zoo een zucht tot het voortzetten van de Hebreeuwſche taale dat hy naar Romen gereist, en den Paus *Nicolaus* zeer aangenamen zijnde, als hem zeer groote geſchenken door den Paus aangeboden wierden, alles afgeſlagen heeft: en niet anders verzogt als een Hebreeuwſchen Bybel met de hand geſchreeven; dewelke hem ook ter hand geſtelt wierd.

Wat Sartorius belangt / dewelke Nannius volgens het ſchryven van Schokius voor een getuige (van de Reformaatzie) opgeeft / en van wien wy onder Amsterdam noch te ſpreeken zullen hebben; Crocus ſchryft van hem en bewyst het dat hy volkomentlijk van 't Katolijke geloof afgeweeken is. En Alardus van Amsterdam getuigt van hem dat hy by een zeer ſlechten meester ter ſchole ging, te weeten by de laatdunkendheit. Niet diergelijks leezen wy van Nannius: dewelke te Loven

in 't Kollegie der Ozie Taalen gestozben zijnde/ op zijn Katolijks in S. Pieters kerke begraaben is.

Sasboldus Vosmerus, Pausselijke Vikaris in de Vereenigde Nederlanden / zullende de geloofzaken zoo te Alkmaar als elders op een goeden voet helpen / heeft aldaar in 't jaar 1609. tot Pastooz aangestelt eenen Hendrik Loeffius. Deze Hendrik Loeffius, Ludolfszoon, een Kraneburger van geboozte / had in 't Keulsche kollegie gestudeert; en was van een gemeen soldaat een krijgsknegt en Priester van Christus gewozden.

In 't jaar 1613. had de gemelde Sasbout noch een tweeden Pastooz naar Alkmaar gezonden; te weeten Quirinus Costerus, te Assendelft geboozen / en Licentziaat in de Godtgeleerdheit: dewelke by uytsteekendheit erbaren was in de Gziekschc en Latijnsche tale / en het muzijk meesterlijk verstond. Costerus, pas 45. jaaren oud / is Pastooz van Alkmaar gestozben den 25. July 1632. De veerzen / die onder zijne pzent gedzukt wierden / zullen hier wel mogen volgen:

O wacker breyn! waar in den Hemel had gegeven
Geleertheyd, ende deucht. Waer door gy in uw leven,
O *Coster!* waert by God, en menschen wel bemint;
En om uw trouwe vlijt der zielen hoog befint.
U suyvre geest die leeft by God; maer op de aerde,
Daer leeft u goede Naem, en spreekt u hooge waerde
Van Godgeleertheyt, en van Talen en Musijk.
Het minste heeft de aerd', het meeste 't Hemelrijk.

Johan

Johan de Kater (Caterus) te Alkmaar uyt een Burgemeesterlijke familie geboóren / Meester in de kunsten / Licentziaat in de Godtkunde / is in Costerus plaatze Pastoor van Alkmaar gewoórden. Hy wierd ook Landdeken daar om streeks / en een Lit van 't Haarlemsche Kapittel: ja wierd waardig geoórdeelt om den Bisschoppelijken Stoel te beklimmen. Dat hy ook een scherpzinnig Filosoof was / blijkt uyt zijne opwerpingen tegen de Overnatuurkundige Bedenkingen van des Cartes. Doch zijne booznaamste zoórg is geweest / het oude geloof boórt te zetten: en de gerechtigheden der Haarlemsche Geestelijkheit te handhaven. Hier van hebben wy een deftig bewijs in zijne twee brieven / dewelke in 't tweede deel van 't Latijnsche Batavia a Sacra opgegeeven zijn.

Judocus Verkampen, te Zijdwind by Schagen geboóren / volkomen Bacelier in de Godtkunde hebbende te Loven de eerste plaats gehad in de Filosofye. Hy is overleden in 't jaar 1664. en heeft een ongedrukt geschrift nagelaaten / raakende den toestand der kerke onder 't Aartspriesterschap van Alkmaar.

Aarnout Kuisten, een Bosschenaar / en Bacelier in de Godtgeleerdheit / is te Alkmaar gestoórben den 4. December 1667.

Kornelis Keesman, te Grootebroek geboóren / Licentziaat in de Godtkunde / is na Kuistens dood Pastoor gewoórden; en aldaar gestoórben den 30. September 1679.

Theodorus de Visscher, een Amsterdammer / wel-eer Hoogleeraar der Filosofye te Loven / en Lit van 't Haarlemsche Kapittel. Hy is te Alkmaar in een hoogen ouderdom overleden den 6. May 1715.

a Pag. 418.

Dus verre de nazaaten van Costerus: nu volgen die van Loeffius.

Gerrit Braassem, te Hoorn gebooren / was de eerste in de promotie der Filosoofen geweest. Pastoor van Alkmaar geworden / is hy in 't bloeyen van zijn leven gestorven den 17. October 1652. Jakob Gaal, te Haarlem gebooren volkomen Bacelier in de Godtkunde. Theodorus Ording, te Emmerik gebooren / is na Gaals vertrek tot Pastoor aangestelt: en is te Emmerik overleden den 2. October 1691. Niklaas Cyrix, te Woggenom in Noordholland gebooren / en een Lovensch Godgeleerde; wierd na Ordings vertrek Pastoor van Alkmaar: en is overleden den 26. Juny 1709. Johan Christophorus Surhuys, te Emmerik gebooren / en een Lovensch Godgeleerde.

Behalven de Pastoors plagt 'er een Prelkheer / een Franciskaaner Monnik / en een Jesuyt / te Alkmaar in den wijngaerd des Heere te arbeiden: tot dat de Jesuyt / zoo wel als de andere Jesuyten / door de Heeren Staaten uyt het land verzonden wierd.

Hier dienen ook de geleerde mannen van Alkmaar opgetelt te worden.

Geleerde mannen.

Petrus Nannius, Priester / is Kanonnik te Utrecht / en Professor in Busidius kollegie te Loven geweest. Hy is te Loven gestorven in 't jaar 1557 / en in S. Pieters kerke onder een deftig graffschrift begraaven. Frederik van Heilo, Priester en geprofessede Monnik in 't konvent van Heilo buiten Alkmaaar / heeft drie konventen van geestelijke Maagden na malkander geregeert: dat van Warmond / dat van Leiden / en dat van Beverwijk. Behalven dat hy zeer godvruchtig was / zoo was

hy

hy een deftig Poeet / Redenaar / en Godtgeleerde. Dit blijkt uyt zijner schrijften / dewelke Boxhornius [b] uyt de gemelde konventen gekreegen heeft / en ten deele optelt. Petrus Foreſtus, te Alkmaar uyt het edel geſlagt der Foreeſten gebooren / heeft de Geneeskunſt omtrent 40. jaaren lang te Delft beoeffent. Nannius Foreſtus heeft de belegering van Alkmaar beknoptelijk beſchreeven: welke beſchrijving te Delft gedruckt is in 't jaar 1574. Adriaan Meetius, Profeſſor der Wiskunſt te Franeker. Jakob Meetius, Adrjaans broeder; die voor den eerſten uytvinder van de brillen gehouden word. Pankratius Kaſtrikom, Rechtsgeleerde en Penſionaris der ſtad Groningen; dewelke overleden is in 't jaar 1612.

Daar zijn 'er noch (8) meer / die wy kortheits halve voor by zullen gaan.

De ſtad Alkmaar heeft ook / zoo binnen als buiten / haare kloosters gehad. Onder de kloosters binnen de ſtad ſtaande moet voor al gemeldt worden het vooztreffelijk klooſter der Minnebroederen / van den Regel der Obſervanten / ſtaande op het zoogenaamde Heiligeveld. Welke plaats dien naam gekreegen had / om dat aldaar voor de aankomſte der Minnebroederen ſeven Prieſters een godvruchtig en chriſtelijk leven by malkander leidden. Jakob de la Torre [c], en meer andere Schrijvers / ſtellen de ſtichting van dit konvent op den 12. Febuary 1447. Maar een oud geſchreeven boek der Provincie van Keulen / daar L. Wadingus in zijne Jaarboeken van gewaagt / brengt de ſtichting op het jaar 1445. En dit,

Kloosters.

Minnebroeders klooster.

b In Append. ad Theatr. Holl.
c In Relat. Rom.

zeit dezelve Schrijver / houde ik voor waarschijnelijker, om den brief van *Philips den Goeden*; door welken brief de gemelde Hartog dit huis in 't gemelde jaar 1445. onder zijne bescherming neemt.

In 't jaar 1572. hebben hier / behalven meer anderen / de volgende Minnebroeders gewoont: Voor eerst de Gardiaan Pater Daniel Arendonk, te Arendonk in de Kempen gebooren / en te Loven in de Godgeleerdheit onderweezen door Adam Sasbout. Johan van Naarden. Kornelis van Dieft, uyt een aanzienlijk geslagt en van rijke ouders gebooren. Lodewyk Voets van Arquenne.

Twee Leekebroeders; Adriaan van der Goude, en Engelbert Ter-borg.

Deze wierden altemaal van Alkmaar naar Enkhuizen gebragt: daar zy den 24 Juny in 't voorschreeven jaar 1572 / om de belijdenis van 't oude geloof / wreedelijk gedoodt wierden.

Het klooster / dat 'er nu 125 jaaren gestaan had / wierd ook in 't zelfde jaar afgebroken: en de plaats / daar het gestaan heeft / word noch 't Monnikken-erf genoemt.

Terminaris-huis der Predikheeren te Alkmaar.

Volgens den Schrijver van Batavia [a] Desolata hadden de Predikheeren van 't Haarlemsche konvent ook een huis te Alkmaar staan benevens de groote Kerk: 't welk de ingezetenen het Paters huys noemden. Dit huys / 't welk van eenen Pater [b] Terminaris en van eenen Leekebroeder bewoont wierd / is ook met het veranderen van den openbaaren Godsdienst in de handen der Andersgezinden geraakt.

In 't jaar 1541 hebben daar gewoont Pater Conradus Simoens, Terminaris, en Br. Judo-

[a] P. 68. [b] Wat Terminaris te zeggen, is hebben wy elders gezeit.

cus

cus van Zoetend, Leekebroeder. Dit blijkt uyt het teſtament van een godvruchtig burger van Alkmaar: die haar een aalmiſſe by uyterſten wille beſproken heeft.

De arme Klariſſen hadden 'er ook een konvent by de Geeſter poort ſtaan: onder den naam van S. Catarinaas konvent. Nonne kloosters.

In 't jaar 1531 wierden zy beſtiert door eenen Pater Niklaas.

En in 't jaar 1572 door den voorgemelden Kornelis van Dieſt.

De Tertiariſſen, dat is Nonnen die den derden Regel van S. Franciſcus volgden / hadden ook een konvent te Alkmaar: dat de H. Maagd Maria toegewijdt was. De Pater / die haar in 't jaar 1533 beſtierde / was genaamd Antoni Wizelaar. In 't jaar 1473 hadde zy tot Mater of beſtierſter eene Lysbet Jans dochter.

De Begijnen hadden ook een Hof / 't Ronde Begijnhof genaamd. (9) Begijnhof.

Buiten de ſtad / onder Heilo / was een klooſter van Reguliere Kanonnikken; daar wy boven van geſproken hebben.

De Overheit van Alkmaar heeft dat klooſter in 't jaar 1417 onder haare beſcherming genomen door den volgenden brief:

WY Scout, Burghermeyſteren, Schepenen, Raede, die ghemene Vroetſcap, Poirteren ende Inwonender der ſtede van *Alckmer:* Doen cond allen luyden, dat wy den Prior ende Convent der *Reguliren van ſinte Willibrorts Cloeſter* buten onſer ſteden, mit allen hoeren gueden ende beſittinghe die zy nu ter tyt hebben of in toecomende tyden vercrighen moghen, waer ende waer an die gheleghen ſullen weſen, ghe-

nomen hebben ende nemen mit deſen onſen openen teghenwoirdighen brieve in onſer beſchermeniſſe ende beſcudde van onſen Poirtrechte: ende willenſe dair in houden ende ſtercken tot allen tyden ende over al dairt zy des behoeven ende te doen ſullen hebben nae al onſe vermoghen. Ende bidden daer om alle gueden luden Rechteren ende dyenaren bynnen ſteden ende dair buten dair des Prioers ende Convents gueden voirſz. onder hoere bedrive gheleghen zyn of gheleghen ſullen weſen, dat zy den ſelven Prior ende Convent voirſz. of hore ghewairden bode ghehulpich, byſtandich ende vorderlic weſen willen tot horen rechte om onſen wille, als zy des vermaent ſullen worden, ende ons tot allen tyden weder laten beſculdighen. Want zy boven den lone dien zy by onſen Here Gode dair an verdienen ſullen moghen, ons daer zeer lieve ende danckelic an ſullen doen. In oirconde onſen brieve ende onſer ſtede zeghele tot zaken hier beneden anghehanghen. Ghegheven des zaterdaghes voir Kerſavent int jair ons Heren 1447.

Buiten de ſtad onder Oudorp / gelijk wy daar verhaalen zullen / tuſſchen de Sloten Nieuborg en Oldenburg / anders Middelburg / omtrent de Nonnikkenbrug / op eene plaats de Zwanegeeſt **genaamd / is in 't jaar** 1467 **een klooſter voor de L. Vrouwen Broeders of geſchoeide Karmelijten geſticht: daar** Karel **Hartog** * **van Borgonje / en** Aalbert van Raaphorſt **Rentmeeſter van Noordholland / veel toe geholpen hebben. De Kronijk van**

* Dit hebben wy een weinigje naar de Kronijk van Alkmaar verandert. *Vertaalder.*

Alk-

Alkmaar brengt de ſtichting op het jaar 1469: en voegt 'er by dat het in 't jaar 1572 / dat is hondert en drie jaaren na de ſtichting / onder de voet geſmeeten is.

Onder andere godvruchtige gebouwen heeft 'er te Alkmaar een H. Geeſt-huis geſtaan: in welk H. Geeſt-huis / aan 't outaar van de H. Maagd / eene altijdduurende Vikary was geſticht door den Prieſter Dirk Roelofsz. Dan was 'er een S. Elizabets Gaſthuis: en noch een ongewijd Gaſthuis / ſtaande dicht by 't H. Geeſthuis. In 't jaar 1569 heeft de Biſſchop Nicolaus van Nieuwland of de Nova-terra aan de Overheit der ſtad Alkmaar / door den volgenden brief / verlof gegeeven om dit ongewijde Gaſthuis over te brengen in S. Elizabets gaſthuis. Gaſthuis.

NIcolaus, by der gratie Godts Biſſchop tot Haerlem; doen kondt eenen yeghelijcken, hoe dat Burgermeeſters ende Regheerders der ſtede Alckmaer aen ons ootmoedelicken verſocht hebben, als dat die ſtede, het Gaſthuys ſtaende aen 't *heylige Geeſthuys*, weſende een ongewijde plaetſe, ſouden mogen tranſporteren in S. *Eliſabeths Gaſthuys*, als weſende een bequame plaetſe voor de vreemde ende paſſeerende arme perſoonen, die aldaer gerieflicken ſouden mogen gedient worden, alſoo die andere plaetſe ſeer nootelicken dienen ſoude tot meerderinghe van de Koninghlijcke Majeſteyts Wage, ende profijt der voorſz. ſtede, welcken ander plaetſe maer een Gaſthuys is daer de vreemde paſſeerende man drie nachten logys hebben ſonder koſt: Soo is 't, dat wy die ſaecke rijpelijck overghemerckt hebbende, bevinden 't ſelve grootelick

te tendeeren tot profijte van de ſtadt voorſz., hebben haer-luyden geconſenteert, geaccordeert ende geoctroyeert, conſenteeren, accordeeren ende octroyeeren mits deſen, dat de voornoemde ſupplianten't voorſz. Gaſthuys, weſende een ongewijde plaetſe, ſullen mogen tranſporteren in S. *Eliſabeths Gaſthuys*, ende het Gaſthuys imployeeren tot vermeerderinghe van de Koninghlijcke Majeſteyts Wage; behoudelijck dat die renten van het oude Gaſthuys, allegader mit die meubel-goederen, t'ſamen ſullen mede getranſporteert werden, ende dat ſy-luyden voor de vreemde paſſeerende perſoonen wederom ſullen koopen een huys by dat Gaſthuys van S. *Eliſabeth*, tot haren gerief. Aldus gedaen onder ons zegel ten ſaken hier beneden aen hangende, op ten derden Marty, in 't Jaer ons Heeren 1569.

Onder ſtondt getekent,
A. BUYSZ. *Not. Publ.*

Wy zullen uit een oud handſchrift de oprechtinge / en eenige aalmiſſen aan het Gaſthuis gemaakt / hier laaten volgen:

Dit ſyn zeekere aelmiſſen die ons tot ſtichtinge van dat toekomende *Gaſthuys*, van eenyge goede luyden toe geſchikt ende puyr om Goeds willen gegheven, up alſulke conditien, waer dat voorſz Gaſthuys gheen effect ſorteert, wy die ſelvede penningen ofte goeden zullen weeder reſtitueren in handen der gheenre die ons alſulx weldadich ſyn geweeſt.

Inden eerſten twehondert Karolus gulden van een genaemt Wouter Jacopſz, burgher binnen der ſteede van Alckmaer. Item,

Item, noch van een ghenaemt Jacop Roelen, burgher der ſteede tot Amſtelredam, die ons te goede geſchoncken heeft, hondert Karolus gulden aen die coop vant huys, twelken principalelyken tot dat Gaſthuys gheordineert is, up alſulke conditie, waert tvoorſz Gaſthuys tot gheen effect en koemt, hy dat voorn. huys weeder begheert te naeſten ende tot hem te neemen.

Item, noch een huys gecoft tot behoeff van dat voorn. Gaſthuys van een ghenaemt Harman Piertersz., voor twehondert Karolus gulden ende nechen, waer aff die meeſte penningen noch ſtaen te betalen, hoewel wy daer aen die koop, om des Gaſthuys wille, wel vyftich Karolus gulden tot voordeel gecoft is.

Item, noch by raet en conſent van die Burgermeeſteren ende volle geheele Rade van Alckmaer, tot fundatie van dat voorn. toekomende Gaſthuys te coſt gedaen mits tymmeragie, omtrent hondert Karolus gulden.

Item, hier en boven indien dat voorſz Gaſthuys tot effect kome, daer veel ſingulaer perſonen zyn, ſoe vrouwen ſoe mannen die ons zeekere goede aelmiſſen ende hantreycklykheden toegeſeyt ende beloeft hebben, ende oock ons van die Burgermeeſters ende Vroetſcap der ſteede van Alckmaer, een beede doer die ſteede gegunt is. By den welken wy hoepen zulx te verkryghen, waer mede wy een goet beghin zullen beſtaen te nemen. By den welken, indient die K. M. onſen ghenadigen Heer ons dat zelve de ghunt ende toelaet, wy dat hoopen ter goeder eynde, tot Goods eer, ende behulpelicheyt der ellendiger menſchen, duechdelyken te volbrengen.

Op de Heerenſtraat ſtond een huis / het † Seſſenhuys genaamd: om dat Heer Dirk van Boshuizen, Simonszoon, het zelve geſticht had voor ſes arme mansperſoonen. Hier nevens een gedeelte van den ſtichting-brief:

EErſt voor ende alvorens, ſoe es myne meninge ende uyterſte willen, dat men ſal doen timmeren twee camers, daer ſes oude arme mans inne zullen mogen woonen, of henluyden coopen twee huyſen omtrent de Kerck van Alckmaer, daer die ellix een ſchoorſten mit een privaet mogen hebben ende gebruycken, ende daer toe eenen plaetſche daer zy t' ſamen eten zullen, ende onder ende over met licht ende barning met een jonckwyf om henluyden te dienen, en al te halen dat zy behoeven, voor welck jonckwyf men ook een camerken zal doen maecken, dat zy op haer ſelven mach weſen, daer toe ick diſponeere uyt myne gereetſte goeden de ſomme van twee hondert Rins guldens tsjaers, off dat men die ſelve twee hondert Rins guldens 't sjaers coopt op zekeren ſteden off dorpen daer men 't beſte betalinge zal mogen gecrygen, en dat terſtont naer myn doot.

Dit huis is naderhand noch door de mildadigheit van godvruchtige luiden met 2000 / en noch eens met 6000 guldens begiftigt.

Onder de wetten / aan de oude mannen voorgeſchreeven / was 'er dit eene: dat ze op alle feeſtdagen 's ochtends ter Hoogmiſſe en s' achtermiddags ter Veſperen moeſten verſchijnen in de Hoofdkerke / om voor de zielen van hunne weldoenders te bidden.

† Ædes Sixtinæ.

Het

Het Stadhuis / dat uytſteekend ſchoon is / en de Schutters Doelen / zijn hier gebouwt in 't jaar 1509. (10)

Stadhuis, enz.

AANTEKENINGEN.

1. Dat Alkmaar onder de oudſte ſteden van ganſch Holland gerekent word, is ieder een bekent: maar hoe hoog dat die oudheit gerekent moet worden, daar zie ik zoo ligt niet uyt te koomen: en al wat men van Alkmaar uyt de oude geſchriften, om zoo te ſpreeken, by een kan ſchraepen; geeven maar een ſomber ſchemerlicht; en kan maar dienen om zoo wat al taſtende naer den weg te zoeken. Van Koning *Aldgildus*, of van de Jooden, de eerſte bouwheeren van Alkmaar, wil ik geen gewag maaken: die mooye vertellingen zijn t'hans buiten de mode. Om tot de zaak te koomen, men vindt Alkmaar al vermeld op het jaar 866. Ja *Gouthoeven* heeft het al vermeld gevonden op het jaar 720. Maar wat anders is het of 'er toen een Alkmaar was; wat anders of dat Alkmaar al poorten, veſten, ſtadsrechten gekreegen had. Daar is een Alkmaar geweeſt ten tijde van *Dideryk* II, gelijk de Schrijver uyt *Alting* bewijſt. En in den brief van *Dideryk* V [a], van 't jaar 1083, ſtaat *Alcmare* of *Alcmer* twee-maal vermeld: en word ook vermeldt onder *Floris* II. [b] dat is tuſſchen het jaar 1091. en 1122. Maar dat dient wederom niet voor de oudheit van de ſtad: hoewel het ook voor geen tegenwijs verſtrekt. Of die Schrijvers gelijk hebben, dewelke Alkmaar in 't oude Regiſter [c] van de Utrechtſche kerkgoederen vermeld vinden, en beweeren dat het daar betekent word door den naam *Almere*, dat zoude noch te onderzoeken ſtaan. Althans de Heer *Alting* [d] neemt Almere daar voor Aalsmeer: en zijne redenen, die miſſchien onder Aalsmeer te pas zullen koomen, ſchijnen al vry door te ſlaan.

Maar tot noch toe hebben wy geen beſcheid wegens de ſtad Alkmaar: en 't blijft noch even onzeker of

a Apud Douzam Annal. l. 10. &c.
b Annal. Egmund. cap. 18.
c Ap. Hedam p. 64.
d Verbo Almere.

die

die plaats al tot een ſtad aangegroeit was, en ſtadsrechten gekreegen had, of niet. En zoo ze al ſtadsrechten gekreegen had; zouw men evenwel niet weeten of het op de gemelde jaaren een hupze en voornaame, of om zoo te ſpreeken, ſlegts een neſt en aankoomend ſteedje was. *Heda* in 't leven van Biſſchop *Andreas*, noemt Alkmaar een ſtad:* zeggende dat de ſtad Alkmaar afgebrandt was door de Weſtvriezen. Zoo was het dan een ſtad, of ſtedeke, voor het jaar 1128: want op het jaar 1128, of ten langſte 1129, is de gemelde Biſſchop naar de andere wereld vertrokken. *Simon Eikelenberg* [e] neemt *oppidum* daar voor een ſtedeke: maar *oppidum*, gelijk wy elders beweezen hebben, is by de Schrijvers van die tijden zoo wel een groote ſtad als een ſtedeke te zeggen. Alle ſteden [f], die geen Biſſchoppelijke ſteden waren, plagten *oppida* genoemt te worden. Dus word Utrecht, by de Schrijvers der middelſte eenwen, ſomwijlen *urbs*, [g] ſommijlen *oppidum* genoemt. Antwerpen, Mechelen, [h] Haarlem, en meer andere zeer groote ſteden, die te voren volgens de tael van die tijden *oppida* waren, zijn door het bekoomen van Biſſchoppen *Civitates* geworden.

2. Dat Alkmaar een oude ſtad der Marſaaten zoude zijn, is uyt *Alting* genomen; dewelke de oude *Kaninefaaten* hier geenszins wil dulden; maar hen eene woonplaats over den Rhijn by de Batavieren toewijſt. Doch hier van hebben wy onder Haarlem wijdloopig geſproken: en meenen elders noch de rechte woonplaats der Marſaaten, zoo veel als de duiſterheit der zake toelaat, na te ſpeuren.

3. Volgens de oude ſchriften der Abdye van Egmond heeft *Dideryk* V. aan *Stephanus* Abt van Egmond, en aan deszelfs nazaaten, zodaanige Rechters magt over Alkmaar gegeeven, als men in 't Nederduyts Ambacht noemt: zoo dat de Abten van Egmond, gelijk *P. Schriverius* [i] over deze woorden van de gemelde Jaarkoeken ook aangetekent heeft, Ambachtsheeren van Alkmaar zijn geweeſt.

e Pag 51. f Zie de Beſchr. van 't Utrechtſ. Bisdom, 1. deel, pag. 79. g Ibid. p. 67. 68. h Ib. 79.
i P. Scriver. onder Dideryk V.

3*

Het is verſcheide reizen door de Vriezen niet alleen uytgeplundert, maar ook geſlecht, vernielt, en afgebrandt. Eerſtelijk onder *Dideryk* II, de tweede maal onder *Dideryk* VI: wanneer *Floris de Zwarte*, Graaf *Dideryks* broeder, een kloekhartig en dapper karel, maar al te moedig en fors, de aanvoerder van de Vriezen was. Naderhand heeft Alkmaar noch verſcheide reizen moeten aanſtaan; en, zoo dikwils als de Weſt-vriezen met een oorlogsluſt bevangen wierden, of een onverwachte buy kreegen om een togt op Holland te doen, moeſt Alkmaar altijd den eerſten ſtorm afwachten. En dit was de reden dat Keizer *Willem*, anders Graaf *Willem* II, om Alkmaar en ganſch Holland te dekken, en de Vriezen in toomte houden, het ſlot Torenburg dicht by Alkmaar ſichte: en dat *Floris* V, *Willemszoon*, noch drie andere kaſteelen by Torenburg deed opwerpen. Dat Torenburg, zoo wy de Kronijk van Alkmaar mogen gelooven, ſtond even buiten Alkmaar; en is naderhand, in het uytzetten van de ſtadsmuuren, binnen de ſtad betrokken.

4. Het zal naar allen ſchijn al vry vroeger ſtadsrechten gehad hebben: dewijl het ten minſte een ganſche eeuw te vooren eene ſtad is geweeſt: Maar Koning *Willem* heeft zoo wel aan Alkmaar, als aan verſcheide andere ſteden, verſcheide voorrechten, vrydommen, en handveſten gegeeven. Onder anderen hadden die van Alkmaar maar een tolbriefje van 4. ſtuivers uyt de ſtads Sekretarye te haalen. Met dat briefje, door den voorzittende Burgemeeſter onderteekend, konden zy hunne koopmanſchappen door ganſch Holland te land en te water voeren, zonder eenige tol te betaalen.

5. Alkmaar, *k* als aan deze zijde van den vloed Kinkem gelegen, plagt onder Kennemerland gerekent te worden: en noch omtrent het jaar 1584, als de nieuwe landregeering haar volkomen beſlag noch niet gekreegen had, wilde Alkmaar onder de Weſtvrieſſche ſteden niet gerekent worden. Waar dat hun zeggen op zag, en hoe dat Alkmaar, door Edam, Munnikkendam, en Purmerend geſterkt, met de drie andere

k Vide Alting v. Alcmaria.

ſteden,

ſteden, te weeten Medenblik, Enkhuizen, en Hoorn, overhoop raakte, kan by *Bor*[l] nagezien worden.

6. Of dit verhaal raakende den afgoden tempel, en het begin van S. *Laurens* kerke, zoo vaſt en zeker gaat, en of het niet van dezelve grolſchrijvers koomt die ons de Jooden en Koning *Aldgildus* voor de ſtichters en bouwheeren van Alkmaar opgeeven, zal ik nu daar laaten. Ik zal maar zeggen dat menig Leezer verwonderd zal ſtaan waar dat *Kornelis vander Woude*, de Schrijver van 't Alkmaarſche Kronijkje, zoo een oude kraam opgebaggert zal hebben. Vroonen zouw 'er al geſtaan, en, zoo door koophandel als door 't rooven op den Hollander, gebloeit hebben voor het jaar 550. Eenige ingezetenen van Vroonen, vreezende dat zoo meenige eed- en vrede-breuken de burgerye noch opbreeken zouden, zouden van vreeze uyt de ſtad geweeken zijn; en, daar Alkmaar nu ſtaat, eenige wooningtjes en hutjes van ſtokken en ſtaaken opgeworpen, en zich met de landneeringe beholpen hebben. By deeze hutjes en huysjes zouden zy omtrent 50 jaaren daar na een afgoden tempel getimmert hebben: en die afgoden tempel zoude afgebroken zijn omtrent het jaar 850, om plaats te maaken voor eene Chriſtene kerk.

Wat zwaarigheit, wat onmogelijkheit, ſteekt daar in, zal iemand vraagen, en waarom eenen Kronijkſchrijver, die op de getuigenis van oude pampieren roemt, tegengeſproken in een verhaal, dat ganſch niet ongerijmd ſchijnt te luiden? Maar, zal ik wederom vraagen, waarom die oude ſchriften en pampieren niet genoemd; de plaats daar ze beruſten niet aangeweezen; geen uyttrekzels daar uyt gegeeven? Geen van onze Hiſtoriſchrijvers weeten van de voornoemde ſtichters, van den afgoden tempel, van zoo eene oudheid van Vronen, en van 't geen hy vorder vertelt, een woord te ſpreeken. *Melis Stoke*, de zoogenoemde *Procurator* van Egmond, *Veldenaar*, *Beka*, *Heda*, de groote Kronijk, *Sonoy*, de Jaarboeken van Egmond, en wie vorder onder de Hollandſche Schrijvers gerekent mag worden, hebben daar niet van geweeten.

[l] Op het jaar 1587.

't Is

'T Is echter waar dat *Hamconius*, die eenen *Occo Scarlenſis*, of eenen *Cappidus Scaurienſis*, tot voorganger gehad zal hebben, *Aldgildus* voor den ſtichter van Alkmaar opgegeeven heeft. Maar *Cappidus*, *Occo*, en diergelijke fabeldichters, hoewel door *Suffridus Petri* en *B Furmerius* gedraagen, zijn ſedert het ſchrijven van *Ubbo Emmius* zodaanig in prijs en achtinge vermindert; dat hun zeggen, op het ſtuk van de oudheit, by onpartijdige Rechters voor geen enkelde getuigeniſſe verſtrekken kan. De Leezer zal miſſchien zeggen dat wy al te veel op *Ubbo Emmius* betrouwen; en dat *Suffridus Petri* en *B. Furmerius*, die de gemelde Schrijvers verdedigen, ook wat geleezen hadden en geen dommekrachten waren; en het *Ubbo Emmius*, op het ſtuk van de hiſtori- en oordeelkunde, miſſchien wel te raaden zouden gegeeven hebben: Den Leezer, die zoo ſpreeken zouw, zullen wy nu maar naar de oudheden van Vriesland wijzen. Daar zullen die Schrijvers te berde gebragt en hunne geloofwaardigheit onderzocht worden: Want, zonder recht te weeten hoe zwaar dat ze weegen en van wat alloy dat hunne ſchriften en jaarboeken zijn, kan men in het naſpeuren der Vrieſſche oudheden niet te recht geraaken.

7. Voor al dient hier niet vergeeten, die niet alleen neffens de geleerdſte mannen van Alkmaar, maar miſſchien van ganſch Holland, zoude mogen geplaatſt worden. Ik wil zeggen *Kornelis Drebbel*, te Alkmaar gebooren in 't jaar 1572; dewelke, zoo als de Kronijkſchrijver van Alkmaar getuigt, en zoo als uyt zijne uytvindingen ſchijnt te blijken, nauwelijks zijns gelijk had in de Filoſofy. Ik zal hier, om 'er niets van 't mijne by te doen, de eige woorden van den Kronijkſchrijver laaten volgen:

Cornelis Drebbel, geboren binnen de Stadt Alkmaer, in den Jare 1572 (als wanneer zich een nieuwe Sterre in *Caſiopia* vertoonde) was een uytgenomen ende boven maten uytmuntende verſtandigh Philoſooph, wiens hooge vernuft ende ſcherpſinnigh begrip (in ſijnen tijd) in de gantſche wereldt geen gelijck hadde in de Philoſophie, geſproten van een feer eerlick en deftigh Geſlachte, die op den Stoel der Regeeringe hebben geſeten.

Deſen *Drebbel* heeft hem van jonghs af tot de oeffeninge in de Philoſophie begeven, in het welcke hy ſoo gevordert heeft, dat ſijn Keyſerlijcke Majeſteyt, *Ferdinandus* de II. dier name, hem heeft waerdigh gekent tot Schoolmeeſter van den jongen Prince ſijnen Soon te verkieſen, (dewijle hy doen ter tijdt ſijn reſidentie in Duytſlandt hadde) welcken ſtaet hy met groote lof bediende, waer door hy oock ſeer treffelijck van den Keyſer is gegagieert geworden, ende boven dien, verheven tot Raetsheer van ſijn Keyſerlijcke Mayeſteyt.

Als dit Edele verſtant nu gekomen was tot den ouderdom van 48. jaren, ſoo heeft de wreede Fortuyne, deſe geluckige Heere, met een groot ongeluck aengerant.

Want Anno 1620. Palſgrave *Frederick* (doen ter tijd Coninck van Bohemen) Prage in-nemende, wierdender veel van des Keyſers Raetsheeren gevangen, en ter doot gebracht, en de Stadt geraſeert; van dit ongeluck deelde deſe *Drebbel* mede. De Stad ingenomen zijnde, wierde hy niet alleen van ſijne Goederen ontbloot, maer in de gevanckeniſſe geworpen, niet anders als de ſchrale doodt alle uyren (van menſchen handen) verwachtende. Doch God Almachtigh beliefde niet, dat dit excellente Verſtant alreede verdelght ſoude worden: want ſijn vermaertheyt verweckte onſen Hoog. Mog. Heeren Staten, ende ſijn Coninclijcke Majeſteyt van Engeland, om ernſtelijck te verſoecken de verloſſinge van deſen *Drebbel*.

Eyndelijck heeft ſijn Majeſteyt van Engelandt ſoo veel geobtineert by ſijn Swager, dat deſe *Drebbel* den Coning van groot Brittanien, is vereert en toegeſonde.

Deſen Alckmaerſchen Philoſooph *Drebbel*, (tot erkenteniſſe van danckbaerheyt) maeckte ende vereerde ſijn Majeſteyt van Groot Brittanien:

1. Een Glaſen-Kloote, in den welcken hy (uyt de kracht der vier Elementen) trock, ende maeckte een eeuwige beweginge: want alle datter in een jaer op den Aerdbodem (uyt de kracht der Elementen) paſſeert dat paſſeerde al-te ſamen (in deſen Glaſen-Kloote) in 24 uyren tijds; aldaer men in ſien en bemerken mocht, alle Jaren, Maenden, Dagen, Uyren; den loop van Zonne, Mane, Planeten, ende Sterren, &c. Waer door

door men verſtaen ende begrijpen konde, wat de Koude is, wat de oorſaeck van 't *Primum Mobile* wat de oorſaeck van den Zonne, hoe die beweeght in den Hemel, alle Sterren, de Mane, de Zee, den Aerdbodem; wat de oorſaeck van Ebbe, van Vloed, van Donder, van Blixem, van Regen, van Wind; ende hoe alle dingen waſſen en vermeerderen, &c.

2. Hy maeckte een Schip, met het welcke men onder water konde roeyen en varen, van Weſtmunſter tot Groenwits, zijnde twee duytſche mijlen, jae 5 a 6 mijlen, ſoo veer het hun beliefde: Ende in 't Schip zijnde, onder 't water, konde men ſien (ſonder keerslicht) in een Bybel of ander Boeck te leſen.

3. Hy konde maecken (met eenige Inſtrumenten) dat het Regende, Blixemde, ende Donderde (buytens tijdts) gelijck of het natuerlijck van den Hemel quam, ende dat de luyden anders niet en wiſten.

4 Hy konde maken (met eenige Inſtrumenten) in ſekere plaetſen, midden in den Somer, dat het ſoo kout was, gelijck of het midden in de Winter ware geweeſt: 't welck hy eens te werck ſtelde (op 't verſoeck van ſijn Majeſteyt) in de groote Zale tot Weſtmunſter, dat het in den Somer, op ſekeren dagh, in de voornoemde Zale ſoo kout worde, dat den Coninck met ſijn Adel, ende vele groote Heeren, genootſaeckt waren (door de overgroote koude) uyt de voorſz Zale te wijcken.

5. Hy konde, met ſekere Inſtrumenten, ongelooffelijck veel water teffens doen op trecken ofte halen, uyt een Put ofte Reviere.

6. Hy konde (door een ſonderlinge aerdigheydt) tot alle tijden des Jaers, ja midden in de Winter, Eynden en Hennen Eyeren doen broeden, ſonder daer Eynden ofte Hennen toe te gebruycken; ende dat ſoo correct, datter op den precijſen tijdt jongen uyt quamen, gelijck of ſy van Eynden ofte Hennen gebroet waren geweeſt.

7. Hy dede maken Inſtrumenten, door welkers werkinge men konde ſien Schilderyen, Conterfeytſels van Landſchappen, Perſonen, als Coningen, Princen, en groote Heeren, in andere Landen zijnde, daer van nochtans geen Schilderye, noch Schilders hand-wercks getuygen en waren gemaeckt: ſoo dattet Schilderye in ſchijn en niet in der daet en was.

8. Hy konde maken een Glas, dat des nachts by hem of een ander geſet zijnde, het licht van een Keers (op het ander eynde van een lange Zale ſtaende) ſoo over de mate na ſich trock, dat het ſelfde Glas (dat by hem ſtont) ſulcken weder-licht uytdeelde, dat volkomen bequaemheydt gaf, om te ſien by te leſen.

9. Hy konde een ander plat Glas maken, ſonder eenige kanten geſlepen, daermen inſiende, ſich ſelvers aengeſichte tot ſeven in't getal in ſach, dat is een aenſicht voor de Spiegel, vertoonende ſeven aengeſichten.

Deſe voorſz. en noch veel meer andere frayigheden (te langh om hier te verhalen,) hy (ſonder ſwarte konſten) alleen door de wetenſchap der Philoſophie, te voorſchijn brachte. Door't welken hy ſoo des Coninghs gunſte bequam, dat ſijn Majeſteyt hem vereerde tot ſijn ordinarie jaerlijckſche Tractament 2000. Gulden, behalven alle byſondere giften ende geſchencken van andere Princen en groote Heeren.

Deſen *Drebbel* dan gekomen zijnde tot den ouderdom van ontrent de 60 Jaren, als wanneer hy tot Londen is ontſlapen ontrent den Jare 1634.

Ik zie geen reden om het zeggen van den gemelden Kronijkſchrijver te verwerpen in eene zaak die hy beleeft moet hebben. *Van Woude* heeft zijne Kronijk aan de Heeren van Alkmaar opgedraagen in 't jaar 1645; *Kornelis Drebbel*, omtrent 60. jaaren oud, is geſtorven in 't jaar 1634. Ik heb voor deezen alle de werken van den vermaarden Filoſoof *Robert Boyle* gehad, en voor een groot gedeelte doorleezen. En ik weet dat hy ergens met grooten lof van *Drebbel* ſpreekt; en zich zelven, zoo ik het wel onthouden heb, in zekere zaak op zijne getuigenis beroept.

8. Het Alkmaarſche Kronijkje gewaagt * van drie Begynhoven: 't oude Begynhof, 't middel Begynhof, en 't jonge of nieuwe Begynhof.

9. Eer dat we dus van van de ſtad Alkmaar ſcheiden, moeten wy noch eenige rampen, die haar nu en dan overgekomen zijn, met korte woorden ophaalen. Haare getrouwigheit tot haare wettige Land-vrouwe, de Gravinne *Jacoba*, heeft haar dier geſtaan. *Philips van Borgonje*, binnen Alkmaar geraakt, ſprong daar

* Pag. 85.

met

met de burgeren om, als van een zegenhaftigen dwingeland te verwachten was. Veele burgers wierden van boven den toren afgeſtooten, die te pletteren vielen: anderen op verſcheide plaatzen jammerlijk omgebragt. Die 'er over waren, wierden op 't onbarmhertigſte als getrapt en geſtampt, van alle voorrechten, oude brieven, en handveſten, berooft: om kort te gaan; de Hartog verklaarde dat ze alle hunne goederen, roerende en onroerende, verbeurt hadden: maar, om die te behouden, moeſt de ſtad en de bygelegene dorpen een groote ſomme gelds opbrengen. Eindelijk wierden de ſtads poorten, muuren en wallen, geſlecht; en moeſt de ſtad zoo blyven leggen als een dorp, of open vlek, zonder eenige ſtads rechten te behouden.

Doch in 't jaar 1450 of 1451, als hy nu volkomen meeſter was, en voor niemand te vreezen had, heeft hy hun nieuwe ſtads rechten vergunt, en verlof gegeeven om de ſtads poorten en muuren weder op te haalen.

In 't bekende Kaas-en-Broodſpel heeft de ſtad ook haar deel gehad: en wierd gedwongen, na dat de beroerte gedempt was, om haar vaandel, datze voor Leiden geplant hadden, aan den Stadhouder over te geeven; en om 5600. guldens aan boete, op te brengen.

In 't jaar 1517. hebben de Gelderſchen, door eenige Weſtvriezen geſterkt, Alkmaar overvallen; en daar naar hun welgevallen en op zijn krygsmans huis gehouden. Behalven allerhande moetwilligheden, die zy daar pleegden, zijn ze acht dagen beezig geweeſt met het uytplunderen van die ſtad; en hebben alles, wat koſtelijk of hun gading was, mede geſleept.

BERGEN.

Naamrede van Bergen.

Bergen / een groot en oud dorp van Kennemerland / (1) is volgens ſommige aldus genoemt van het bergen der ſchepen: en zy meenen dat hier een goede reede voor de ſchepen zy geweeſt. Doch anderen houden 't voor waarſchijnelijker dat de naam afkomſtig is van de

bergen / die het dorp halvemaans gewijs van achteren omringen en bezetten. Aarnout, de derde Graaf van Holland / heeft eertijds hier hoeven / onder (2) Bergen gelegen / en in 12 mergen lands bestaande / vereert aan de Abdye van Egmond. Door deezen stond het onder den Grave van Schouwenburg ; en tegenwoordig / by aankoop / onder den Heere van Zurk.

Kerk van Bergen.

De kerk van Bergen is zeer oud / en een van de vier kapellen die onder de Parochiekerke van Schorel stonden ; hoewel dat zy ook de moeder van een nabuurige kerk is geweest. Volgens eenen brief van Bisschop Conradus, dewelke beneden zal opgegeeven worden / was ze ter gedagtenisse van de HH. Apostelen Petrus en Paulus ingewijdt ; en was aan den Proost van S. Jans kerke te Utrecht door den zelven Bisschop in eigendom gegeeven.

Op het einde van een parkementen Boek der Utrechtsche kerke / onder my berustende / vinde ik het volgende aangetekend uyt een oud Misboek der Parochiekerke van Bergen ; het welk achter 't hoofd-outaar plagt te leggen.

In 't jaar 1148 verbrande S. *Jans* kerk te Utrecht: en daar op heeft (het Kapittel) ter herbouwinge van de kerk alle de tienden, met verlof van den Paus en van den Bisschop van Utrecht, verkocht aan de ingezetenen van Bergen, en aan de vyf Schependommen te Schoerle. Tot een teken der waarheit, en ter eeuwige gedagtenisse, zullen zy aan 't voorschreeven Kapittel, voor de gemelde zaaylanden, in de plaatze van de tienden, geeven den tienden penning. Gedaan onder de regeeringe van Bisschop *Herbertus*, en van *Diderijk* den negenden Graaf van Holland.

In

In 't jaar 1544 wierd de Paſtory van Bergen bekleedt door Meeſter de Haas, Aalbertszoon. Eenige jaaren na den bekenden afval heeft daar geſtaan Michiel Braber, een Delvenaar. Omtrent den zelven tijd / zoo als Jakob de la Torre ſchrijft / was 'er een Predikheer; dewelke zich zelven zonder zendinge in de Paſtory van Bergen zocht in te dringen.

Bruno Bruins, te Oldenzeel gebooren / en te Keulen in de Godtkunde onderweezen / is Paſtoor van Bergen geſtorven in 't jaar 1688. Johan Otto Wilmes, die ook te Oldenzeel gebooren is / en te Loven op de Godtkunde geſtudeert heeft / is overleden den 12 Maart in 't jaar 1720. Tegenwoordig word de plaats bedient door Johannes Nanning, een Keulſch Godtgeleerde.

WIMMENUM.

Het dorp (3) Wimmenum plagt eene kapel te hebben: dewelke op den naam van de HH. Coſmas en Damianus ingewijdt was / en door den Abt van Egmond moeſt bergeeven worden. Patroon van Wimmenum.

In 't jaar 1510 heeft hier voor Vikaris of Bedienaar der kapelle geſtaan Hendrik Korput; wiens voorzaat was geweeſt Gerrit Sluiter.

AANTEKENINGEN.

1. Dit ſchijnt het zelve dorp te zijn, dat in 't *a* Regiſter van de goederen der Utrechtſche kerke vermeld ſtaat onder den naam van *Bergum*. Behalven dat de Heer *Alting b* dat *Bergum* voor ons Bergen neemt; zoo ſchijnt het ook te blijken uyt de aangrenzende dorpen en plaatzen; dewelke daar even voor en achter *Bergum* opgetelt worden.

a Ap. Hedam pag. 65. *b* V. Bergum.

Maar dat Bergen die benaaming gekreegen zouw hebben van het bergen der ſchepen, dunkt my, behoudens het oordeel der Geleerden, een ſtoute giffing te weezen. Ik wil 't veel liever met den eenvoudigen naam houden; en zeggen dat de zandbergen of duinen den naam aan het dorp gegeeven hebben.

2. Ik zouw 'er zeer aan twyfelen of die 4. hoeven wel onder dit Bergen gelegen waren; en ik zouw ten minſte voor waarſchijnelijker houden 't gene de Heer *Alting* c als zeker opgeeft, dat de hoeven, die Graaf *Aarnout* aan de Abdye van Egmond vereerde, gelegen waren onder Bergen tuſſchen Rotterdam en Berkel. *Dideryk* V, daar hy de giften van zijne voorzaaten beveſtigt, en die van Graaf *Aarnout* optelt, zeit dat dit Bergen gelegen was beweſten den Rhijn. Hy had pas te voren van de vliet Maren en de ſtad Leiden geſproken, en gaat van Bergen op Vlaardingen, en eenige naaſtgelege plaatzen. Dit alles ſlaat veel beter op Bergen by Berkel, als op Bergen by Alkmaar. Bergen by Berkel is zekerlijk aan de weſtzyde van den Rhijn gelegen: Of de de Rhijn voorby Bergen in Kennemerland voorhene geloopen heeft, is ganſch onzeker. En te dryven, gelijk ſommigen doen, dat Bergen in Kennemerland, al had de Rhijn dat henen niet geloopen, evenwel aan de weſtzyde van den Rhijn gelegen zoude hebben, en noch leggen zouw, om dat de Rhijn by 't Vlie, dat is, beooſten dit Bergen, in zee plagt te loopen; zulks te dryven, zeg ik, zouw niet anders zijn als een blauwe en ver gezochte uytvlugt. Dat is geen wijze van ſpreeken: de Rhijn heeft daar zijnen naam verlooren: niemant zal zeggen, en geen Schryver heeft oyt gezeit, dat Amſterdam of Enkhuizen niet verre van den Rhijn gelegen is.

En zoo men zulke wijzen van ſpreeken al door liet ſchieten; zouw echter de andere omſtandigheit, dat Bergen hier tuſſchen Maren, Leiden, Vlaardingen, Thurlede enz. uytgedrukt ſtaat, noch op te loſſen blyven.

3. Wimmenum is ook een oude plaats, van ouds Winnem en Wimnen genaamd: en is al bekent geweeſt onder Graaf *Dideryk* I. Want in den meerge-

c Id. v. Bergen.

mels

melden brief van *Dideryk* V. ſtaat dat *Dideryk* I. aan de kerk van Egmond, behalven veele andere landgoederen, vereert heeft anderhalve hoeve, of hofſtede, gelegen onder Wimnem.

WARMENHUIZEN.

Te Warmenhuizen / onder het Baljuwſchap en Dekenſchap van Kennemerland gelegen / wordt S. Urſula met haar gezelſchap als patroneſſe geviert. Parochiekerk, en Patroon van Warmenhuizen.

Aan 't outaar / dat aan de zuydzijde der parochiekerke ſtond / was eene vikary geſticht; dewelke in 't jaar 545 bekleedt wierd door eenen Hark Eilersz. Prieſter.

De laatſte Paſtoor / die hier ſtaande den Katolijken Godsdienſt geſtaan heeft / was genaamd Pieter Boukhorſt, een deftig Godtgeleerde: dewelke by den Bziel in 't jaar 1572 door de verwoede bende van den Graaf Lumey voor de belijdeniſſe van 't Katolijke geloof opgehangen wierd.

In 't jaar 1667. is hier tot Paſtoor aangeſtelt / en heeft hier eenige jaaren geſtaan / Hendrik Hulshorſt; dewelke daar ook in een hoogen ouderdom overleden is. In zijne plaats is komen N. de Waert.

NOORDSCHERWOUDE.

Noordſcherwoude / Zuidſcherwoude / en Broek / zijn drie parochien / dewelke t' zamen de Langedijk genoemt worden; en by beurten door den Paus en het Kapittel van S. Jans kerke te Utrecht vergeeven wierden. Patroon van Noordſcherwoude, enz.

Noordſcherwoude / t' huis Noortſcherwoud / plagt wel eer S. Jans kerſpel genoemt te wor-

den; om dat de parochiekerk op den naam van den H. Joannes ingewijdt was.

In 't jaar 1557. is Kornelis van Warmenhuizen, Pieterszoon, Pastoor van Noordscherwoude geweest. Hier nevens een brief van Bisschop Georgius, waar in aan den gemelden Pastoor verlof gegeeven word om eenige kerk-goederen / ten behoeve en ter opbouwinge van de parochiekerk / te verbreemden en te verkoopen.

GEorgius enz. wenscht aan den in *Christus* beminden *Kornelis Pietersz. van Warmenhuizen*, Regent en bezitter van de kerk te Noortscherwoude onder ons Bisdom, de zaligheit in den Heere. Aangezien dat het Pastoors-huis van uwe kerk voornoemd zodaanig vervallen is, dat het, om van u en uwe nazaaten bewoont te worden, nootzakelijk verbetert en vertimmert moet worden; en dat zulks zonder uw groot ongemak niet geschieden kan; ten zy dat men u daar in door 't eene of 't andere hulpmiddel te gemoet koome: daarom is het dat wy, willende voor uw gerief en voor 't gerief van uwe nazaaten zorgen, en wegens de voorgemelde en meer andere omstandigheden behoorlijk onderrecht zijnde door den bezegelden brief, aan denwelken deze onze brief gehecht is; dat wy, zeg ik, op het ootmoedig verzoek van den Schout en Schepenen te Noordscherwoude u door den inhoud dezes verlof en magt geeven om zekere stukken lands, jaarlijks vierdhalve gulden aan renten opbrengende, dewelke in den gemelden brief uytgedrukt staan, en de gemelde parochikerke toebehooren, ten einde de verbetering en vertimmering van 't gemelde Pastoorshuis behoorlijk gedaan werden,

den, aan kerkelijke of wereldlijke perſoonen, daar het behoorlijk aan gedaan kan worden, vryelijk en in goeder gewiſſe te verkoopen, te vervreemden, en in eigendom of eeuwigen erfpacht op te draagen. Welke verkooping, vervreemding en opdragt, tegens dat ze behoorlijk gedaan zullen zijn, wy uyt krachte van ons ordinaris gezag door den tegenwoordigen brief goedkeuren, en in Gods name beveſtigen: behoudens dat de penningen, daar van koomende, tot de verbetering en vertimmering van 't voornoemde Paſtoors-huis, en tot geen ander gebruik, beſteedt werden: en wy begeeren dat ons of onzen Vikaris binnen 't jaar, van den naaſtkoomenden zondag *Cantate* te beginnen, wettige rekening van de gemelde penningen gedaan werden: zullende deze brief ter getuigeniſſe der zake dienen. Gedaan op den 2. dag van April, in 't jaar 155..

ZUYTSCHERWOUDE,

Of Zuydſcharwoud / wierd eertijds S. Pieters kerſpel genaamt / om dat de parochiekerk den H. Petrus toegewijdt was. Patroon van Zuydſcherwoude enz.

In 't jaar 1544 heeft hier als Paſtoor geſtaan Heer Jan.

Broek, een dorp met een parochiekerk onder Kennemerland / en onderſcheiden van een ander Broek onder Waterland gelegen / is ook naar de grond der plaatze Broekharſpel genoemt geweeſt: en plagt den H. Martelaar Pontianus tot Patroon te hebben. Broek.

Hendrik Wittenhorſt, Abt van Egmond / heeft deze kerk / openſtaande door 't overlijden van Heer Simon, den 2. December 1499. Paſtoors.

be-

begeeben aan Heer Andries Niklaasz. Onderdiakten. En daar op heeft hy denzelven Heer Andries, dus benoemd zynde / voorgestelt aan den Proost van Westvriesland Gerlacus de Tunk.

En als dezelve kerk open was geballen door den vrywilligen afstand van Meester Willem van Borselen; heeft Meinard de Man den 26. December 1510. de pastory gegeeben aan Meester Frederik van Egmond Matthiasz. Daar op heeft hy denzelven van Egmond ook voorgestelt aan den Proost van Westvriesland. In 't jaar 1545. wierd het Pastoors-ampt bekleedt door eenen Jan Jansz.

Vikary. In de parochiekerke was eene vikary gestight aan S. Pontianus outaar: dewelke in 't jaar 1545. bekleedt wierd door eenen Heer Adriani.

OUDKARSPEL.

De kerk van Oudkarspel stond onder de beschuttinge van den H. Martinus.

Patroon van Oudkarspel. Heer Jakob van Dordrecht, Priester / Domheken te Utrecht / was in 't jaar 1539 Pastoor van Oudkarspel. De Pastory wierd somwylen vergeeben door den Abt van Egmond / die den benoemden persoon voorstelde aan den Abt van West-Vriesland.

HARINGKARSPEL.

Te Haringkarspel wierd S. Christina als Patroneſſe gevierd.

De eerste / die alle deeze dorpen na de meergemelde verandering bedient heeft / is geweest Mee-

Meester Jakob Gaal, een Haarlemmer. Na hem is gevolgt Meester Johan Groote-kruys, volkomen Bacelier in de Godkunde; dewelke in zijne Pastorye van den Langendijk overleden is den 22 Febzuary 1659. Na zijne dood hebben hier gestaan Willem Foppens, een Bzusselaar: Theodorus Ploeg, te Emmerik geboozen / die reeds tot een hoogen ouderdom gekomen is.

TUYTJENHORN.

Tuitjenhorn met Hemelum heeft omtrent het jaar 1657 een eigen Pastooz gekreegen / te weeten Jakob Gaal, overleden den 29 December 1688. Zijne opvolgers zijn geweest Johan Walteri, een Lovensch Godtgeleerde; dewelke in zijne Pastorye gestozven is den 1 Maart 1705. Willem Schut, een Westfaling. Tuytjenhorn.

SCHOREL.

Schorel / in 't register van de goederen der Utrechtsche Kerke (1) Sconrolo en in een ander boek der zelve kerke Schorla genaamd / wozd tegenwoozdig by verkoztinge Schoorl of Schorel genoemt. Het is een oud dozp / en ruim 3000 schzeeden van Alkmaar / noozdwaarts op / gelegen. Schorel heeft een oude Parochikerk: daar wel-eer 4 kapellen onder stonden. Welke Parochikerk met de 4 onderhoorige kapellen Conradus, Bisschop van Utrecht / in 't jaar 1094. begeeven heeft aan S. Jans Kerke te Utrecht. Hier nevens een oude bzief / waar in de gemelde gifte gedaan en bevestigt wozd: Verscheide benaamingen van Shorel. Oude parochikerk enz.

In

IN den naame van de H. en onverdeelde Drievuldigheit, van de hoogverheve Maagd en Moeder Gods *Maria*, van den Voorlooper des Heere den H. *Johannes*, en van alle Heiligen. Aan alle geloovigen, zoo tegenwoordige als toekoomende, zy bekend hoe dat ik *Conradus*, Biſſchop van Utrecht, tot een hulpmiddel voor mijne ziele de kerk van Schorl met de vier onderhoorige kapellen opgedraagen en ten eeuwigen dage te bezitten gegeeven heb aan den H. *Johannes* en aan deszelfs Kanonnikken t'Utrecht; om de vruchten daar van tot behoef van hunne kleedingen te genieten. Van die vier kapellen is de eene, te weeten Bergen, dicht * by de moederkerk gelegen: de andere drie, te weeten *Zuiderkerk*, *Bernardskerk*, en (waarſchijnelijk Oudkerſpel) *Aldenkerk*, zijn gelegen over de vliet *Sickara* onder het dorp *Schorlewalt*. En ik heb hen dezelve kerk zodaanig gegeeven dat ze vry zal zijn van bezoek-geld, rente, en van alle Biſſchoppelijke rechten, die ze te voren betaalen moeſt: alleenlijk zal den Aartsdiaken, ter eere van Godt en ter uytvoeringe van de gerechtigheit, zijn recht betaalt moeten worden. Op dat deze gifte haare kracht behoude, en ongekrenkt blijve, heb ik mijn zegel op deezen brief laaten drukken. En zoo iemand beſtaan mogt deeze kerk ten eenigen tijde van de gemelde Broederen te vervreemden, of 't geen ik vergunt heb in eenigen deele te verminderen; zoo een moet onder Gods gramſchap blijven leggen; en hy moet, als Gods haat en vermaledijdinge

* In 't Latijn ſtaat matrix Eccleſiæ vicina eſt. Maar dat moet zekerlijk zijn matrici Eccleſiæ: want behalven dat de zin onvolmaakt zoude weezen; zoo Bergen toen een moederkerk waar geweeſt, had zy niet gerekent konnen worden onder de kapellen. Eene moederkerk heeft parochiterechten, eene kapel niet. *Vertaalder.*

waar-

waardig, geen vreugd of voortgang in zijne werken hebben. Hier over hebben als wettige getuigen geſtaan: *Godebaldus* Prooſt, *Luithertus* Prooſt, *Trechertus*, *Poppo*, *Rudolphus*, alle drie leeken; *Willem* Advokaat, *Gerrit* Graaf van Ments, *Wichard* Graaf, *Gysbert* met zijnen broeder *Albero*, en noch veele anderen. Gedaan in 't jaar van 's Heeren Menſchwordinge 1093, onder Keizer *Hendrik* IV; in 't 38 jaar van zijn Koningdom, in 't 10 jaar van zijn Keizerdom, en in 't 18 jaar des Biſſchopdoms van Heer *Conradus*.

S. Jan de Dooper, en de H. Maagd Wilgefortis, wierden hier naar het ſchrijven van de la Torre als Schutheiligen gekiert. Patroonen.

In 't jaar 1565 hebben de Kerkmeeſters een ſmeekſchrift ingelevert by Niklaas Nieuwland, Biſſchop van Haarlem; en daar in verlof verzocht om zekere ſtukken lands / die weinig opbragten / ten behoeve van hunne kerk te mogen verkoopen. Wy zullen hier het antwoord van den Biſſchop laaten volgen:

N*Icolaus*, by de genade Gods enz. wenſcht enz.

Ons is van uwentwegen voorgeſtelt dat eenige ſtukjes of brokken lands, die uwe Parochikerke toekoomen en toebehooren, om dat ze met andere landen gemeener veur leggen, of tuſſchen dezelven en dus van malkander geſcheiden leggen, tot eene zeer geringe prijs verhuurt worden: dat zè daarenboven zeer bezwaard en beladen zijn met jaarlijkſche laſten tot het opmaaken van die zandige Zee-wallen of Schutten, door de wandeling Duinen genaamd; tot het onderhouden en verbeteren van de Zee-dijken:

en

en daarenboven de dijk-gelden, molen-gelden, en meer andere laſten, dewelke om nootzakelijke en hoogdringende redenen op de landeryen geſtelt worden, moeten opbrengen; zodaanig dat de penningen, die van de jaarlijkſche verpachtingen komen, geenszins genoeg zijn om de voornoemde laſten te betaalen; en vervolgens dat het profijtiger voor de gemelde kerke zoude zijn, en tot haar voordeel verſtrekken zouw, dat zulke ſtukjes of brokken lands in 't openbaar, met het luiden der klokken, aan de meeſt-biedende verkocht, en de penningen daar van koomende profijtiger ten behoeven van de zelve kerk aangeleit wierden. En om dat gyl. de verkooping van de gemelde ſtukken lands, zoo als gyl. verzekert, niet durft beginnen en in 't werk ſtellen; zonder alvorens verlof van ons verkreegen te hebben; zoo hebt gy ons ootmoediglijk doen bidden dat het ons believen mogt ul. verlof te geeven om het bovenſtaande in 't werk te ſtellen; en dat wy ons gewaardigen wilden ons gezag hier te laaten tuſſchenkoomen.

Hierom is het dat wy, voor uw verzoek wel genegen zijnde, en voor al begeerende voor 't profijt van uwe kerk te zorgen, en daar by wegens het bovenſtaande wel onderrecht zijnde, ul. door den inhoud dezes magt en verlof geeven om de gemelde ſtukjes of brokken lands, uwe kerke toebehoorende, in 't openbaar met het luiden der klokke te koop te zetten, en aan den meeſtbiedenden te verkoopen; en om de penningen, van deze verkoopinge koomende, tot profijt der gemelde kerke te beleggen en uyt te zetten. En deze verkooping en de belegging der penningen daar van koomende, tegens

dat

dat ze behoorlijk en tot profijt van de kerk gedaan zullen zijn, die houden wy, nu als dan en dan als nu, voor wel gedaan; wy keuren die goed, en beveſtigen ze in den naame Gods: behoudens dat gyl. gehouden zult zijn aan onzen Officiaal, of aan onze Kommiſſariſſen die wy daar toe magtigen zullen, wettige rekenſchap te geeven wegens de penningen van de gemelde verkoopinge koomende, en wegens het beleggen of uytzetten derzelve penningen ten profijte der kerke; en dat gyl. de goedkeuring van die rekening zult moeten verkrijgen. Gegeeven onder ons zegel ter zaken, dat aan den tegenwoordigen brief gehangen is in 't jaar 1563, op den 17 dag van Auguſtus.

Meeſter Theodorus bygenaamd van Schorel, en ook Paſtoor van Shorel, was Deken van Kennemerland in 't jaar 1544. Oude en nieuwe Paſtoors.

Pieter Jordaansz. te Schorel gebooren, wierd Paſtoor van Edam in 't jaar 1548.

Johan Granaer, Paſtoor van Schorel, is volgens het doodboek der Haarlemſche kerke van hier geſcheiden in 't jaar 1618.

Jakob Rozendaal, te Hoogwoude gebooren, volkomen Bacelier in de Godkunde, en Paſtoor van Schorel.

Pieter Kornelisz. Rozendaal, Jakobs broeder en nazaat, was volkomen Bacelier in de Godkunde.

Johan Bergius (van den Berg) volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit, heeft Schorel en de naaſtgelegene dorpen, te weeten Kamp, Petten, S. Maarten en Warmenhuizen, bedient; 't gene zijne voorzaaten (na de bekende verandering) ook gedaan hadden. Eindelijk heeft

heeft Schorel een Pastoor op zich zelven gekreegen: namentlijk Laurentius Raap, een Keulsch Godtgeleerde; dewelke tot een hoogen ouderdom gekoomen is.

AANTEKENING.

1. Dit is het zeggen van *Menso Alting*: maar by *W. Heda*, daar dat regilter te leezen is, staat *Schoorenloo* niet *Schonerloo* gedrukt. Doch ik wil hier maar aanmerken hoe dat sommige fabeldichters den naam van Schorel doen afkoomen van Rel en School. De oude naam van deeze plaats, zoo als zy weeten te vertellen, was Rel. Naderhand hebbend 'er de Vriesche Koningen, al voor *Christus* tijden, eene hooge Schole opgerecht: en om die hooge Schole is de naam van Rel verandert in Schorel, dat zoo veel te zeggen was, als Schoole te Rel. En dit weet *Suffridus Petri*, anders een geletterd man, maar die de Historien somtijds met meer greetigheit als oordeel geleezen had, zoo ernstig en omstandig te vertellen, als of hy 'er zelf te Schole gegaan had.

DE SCHERMER.

De Schermer.

De Schermer staat in een ouden brief onder den naam van . . . Scirmer vermeld onder de kerken / over dewelke de Bisschoppen van Utrecht en de Abt van Epternach verschil hadden. Dit dorp was van ouds gelegen aan de zuidzijde van een Meer: 't welke nu droog gemaalen en in weylanden verandert is: en / zoo als sommigen beweeren / de Schermer of Schermeer genoemt is geweest om dat hier een Dam of laage Dijk / ter beschermínge van 't land / om het Meer getrokken was. De kerk plagt door den Abt van Egmond bergeeben te worden. (1)

Pastoors.

In 't jaar 1505 was alhier Pastoor Mr. Diderijk van Oest. En na dat hy afstand van de Pastorye gedaan had / is Meester Paulus van

van Zons, en naderhand Meester Zeger de Rupa, tot het Pastoors-ampt voorgestelt. Want in een Registertje der Abdye van Egmond staat het volgende aangetekend:

Hendrik Wittenhorst van Rees, Abt van Egmond, heeft de Parochikerk van de Schermer, openstaande door den vrywilligen afstand van den Heer en Meester *Diderijk van Oest*, den 28 April 1505 begeeven aan den Heer en Meester *Paulus van Zons*; en heeft den zelven voorgestelt aan den Aartsdiaken van Utrecht.

En alzoo dezelve Parochikerk van de Schermer wederom open stond, door dien dat Meester *Paulus van Zons* de kerkelijke wijdzels niet ontvangen had, heeft *Meinerd de Man*, Abt van Egmond, dezelve den 15 Juny 1513 begeeven aan den Heer *Zeger de Rupa*; onder deeze verbinteniſſe, dat hy de toestemming van zijne Heiligheit verkrijgen zouw, en 20 Philippus goudguldens tot een jaargeld moest opbrengen aan Heer *Adriaan van Schiedam*, geestelijk persoon der stad Romen: en daar op heeft hy den gemelden Heer *Zeger* den 8 van October voorgestelt aan den Aartsdiaken van Utrecht.

In 't jaar 1514 stond hier voor Onderpastoor Johan Bartholomæus zoon.

En in 't jaar 1656 wierd deeze Pastorye bedient door Heer Kornelis van Benschop.

De Kerk van de Schermer is in 't jaar 1612 door een geweldigen storm ter aarde geworpen. (2)

SCHERMERHORN.

Het dorp Schermerhorn / dicht by de Schermer gelegen / en in de bulle van Pius IV ver-

meld/ heeft zijnen naam van 't voorgaande dorp gekreegen. (3)

AANTEKENINGEN.

1. De eerſte parochikerken, dewelke op dit eiland geſtaan hebben, en daar de Katolijken hunne dienſten in deeden, waren die van Graft en van de Schermer. Deze kerk van de Schermer plagt in 't veld te ſtaan, zeit *Leeghwater* [a] in zijn Kronijkje, tegen Schermer en Schermerhorn. Dit was, toen hy dit ſchreef, omtrent een-en-dertig jaaren geleden. Naderhand, zeit hy, hebben die van Schermer een nieuwe kerk gebouwt in 't midden van het dorp Schermer.

Ik heb het woord *eiland* gebruikt, om dat deze ganſche hoek, daar nu de dorpen Graft, Ryp, Schermer en Schermerhorn ſtaan, een [b] eiland plagt te zijn: en beſloten was tuſſchen drie groote meeren; de Schermer, de Beemſter, en de Sterremeer. Zoo dat men niet te voet uyt het eiland konde koomen; maar met ſchuiten over de meeren moeſt vaaren. Nu is het eiland, door het bedijken van de meeren, een vaſt land geworden; of aan 't vaſte land gehecht.

Doch 't ſtaat te weeten dat Schermer [c] gedeelt word in oud en nieuw Schermer.

2. De kerk, daar we van geſproken hebben, behoorde tot oud Schermer: en was, naar het ſchryven van *Zoeteboom*, in 't jaar 1504. vergroot.

Vorders was deze kerk den H. *Georgius* toegewijdt: maar naar het inſtorten van dezelve kerk is 'er te nieuw Schermer, dat te voren ſlegts eene kapél had, een nieuwe kerk getimmert.

3. Schermerhorn, met eenige buurten, ſtond van ouds [d] onder Schermer; en had ook, even als nieuw Schermer, niet meer als eene kapél. Dan als de kerk van oud Schermer in 't jaar 1612. om verre gewaeit of ingeſtort was, is die kapél tot een nette en mooye kerk opgebouwt.

Volgens het ſchryven van *Jan Adriaanſz.* * *Leegh-*

[a] P. 1. [b] Ibid.
[c] Zoeteboom Zaanlandſch Arcadia, p. 416. [d] Ibid.
* Klein Kronijkje, pag. 11.

water

water was 'er ten tijde van zijne Grootmoeder maar eene korenmole op dit ganſche eiland; en ſtond in het dorp Schermer. Op die mole moeſten de andere dorpen en gehuchten van 't eiland hun koren koomen maalen; en moeſten voor eene zak zaads een oortje aan maal-loon betaalen. Maar de luiden, zoo als hy verſcheide reizen heeft hooren verhaalen, konden dikwils geen oortje by malkander krijgen: en moeſten dan eyeren uyt het neſt gaan haalen, om het maal-loon te betaalen. Dan hadden de gemeene buuren eenen oven ſtaan op 't weſteinde van de Ryp: daar zy, om het bakloon te beſpaaren, by beurten in bakten.

De huysluiden van Schermer, het zijn noch al zijne woorden, *waren in mijne jonkheit, toen ik eerſt getrouwt was, wat rouw van manieren en zeden: dewelke nu zeer betemt en welgemanierd zijn. Daar waren weinig huizen die Schoorſteenen hadden: ook was 'er zelden een bequaame zolder ofte vloer in 't huys.* Men kan 'er uyt giſſen hoe dat hunne voorouders huis gehouden hebben.

GROOT.

Groot wozd in de bulle van Pius IV vermeldt onder den naam van Groeden: dan Simon van Leeuwen, in zijn Batavia Illuſtrata, maakt een dozp van Gzoot en Kamp / dat hy den naam geeft van Gzootkamp.

PETTEN.

Petten ſtaat in de oude bzieven vermeld onder den naam van Pethem; en is van ouds een van de beſtende moederkerken van Holland geweeſt. Dit blijkt uyt het verdzag dat tuſſchen Wilhelmus Biſſchop van Utrecht / en Regimbertus Abt van Epternach / aangegaan is in 't jaar 1064. Petten een oude moederkerk.

In het regiſter van S. Maartens goederen te Utrecht wordt het Pathem genoemt; dan tegenwoordig draagt het den naam van Oud Petten. Het is gelegen ter plaatze daar de vliet Kinnem in zee plagt te loopen 1010 paſſen boven Alkmaar / noordwaart op. Zoeteboom * beweert dat de Rhijn hier eene uytwatering in de Noordzee heeft gehad; 't welk zijn tegenſtreever / Simon Eikelenberg †, krachtig tegenſpreekt. (1)

Deze twee dorpen / daar geen groot getal van Katolijken is / zijn van over lang bedient geweeſt door de Paſtoors van de Zijp en Huisduinen.

* Zaanlandſche Arcad. p. 440. † pag. 93. enz.

AANTEKENING.

1. Het geene wy op Egmond en de haven van Egmond aangetekent hebben, kan hier ook te pas gebragt worden. Heeft de Rhijn geene ſpranken naar Kennemerland gezonden, en uyt dien hoofde geene uytwatering konnen hebben te Egmond; zoo heeft hy, om dezelfde reden, geen uytwatering gehad te Petten. Maar heeft hy immers dit henen geloopen; kan 'er ligtelijk in deze moeraſſige gronden een nieuwe ſprank van hem afgedwaalt zijn; en zijnen weg naar Petten genomen hebben. Maar, om recht uyt te ſpreeken, en 'er geen doekjes om te winden, deze ganſche zaak, en die afdwaaling van den Rhijn, ſteunt op loſſe giſſingen; dewelke, na veel zeggens, en een grooten ophef van bewijsredenen, niet meer als loſſe giſſingen blijven.

Het zeggen van *Menſo Alting*, dat de vliet Kinnem zijne wateren by Petten in de noordzee plagt te ſtorten, ſchijnt niet onwaarſchijnelijk voortekoomen: maar de Heer *Eikelenberg* koomt hier in den wege; en houdt ſtaande dat 'er geen vliet, onder den naam van Kinnem of Kinheim, door deze landen geſtroomt, veel min by Petten in de noordzee zoude uytgewatert

tert hebben. Doch tot naarder bewys zal ik het voor eerſt met *Alting* houden; dewelke voor een gewiſſe waarheit houdt dat Kinhem in den brief, die op den naam van *Karel den Kaalen* gaat, de naam is van een vliet, en voor de gifte van *Karel* een ſcheidpaal is geweeſt tuſſchen Kennemerland en Weſtvrieſland. Daar is [a] noch een opening by Petten, dewelke duidelijk aanwijſt dat daar eene uytwatering is geweeſt. Echter beken ik dat dit geen volkomen bewys zoude geeven; en dat alle de plaatzen van de voorgaande Hiſtoriſchrijvers, daar ze van Kinheim ſpreeken, als men doch zijne ſtreng met allen geweld zouw trekken, en niet zouw willen zwichten, miſſchien op 't Graafſchap Kinheim zouden konnen geduidt of toegepaſt worden. Maar ter goeder uure koomt de Kronijk van *Klaas Kolijn* ons wederom te ſtaade; en doet alle giſſingen en tegenwerpingen hier ophouden. Deze *Klaas Kolijn*, daar hy de gifte van *Karel den Eenvoudigen* beſchrijft, bedient zich van de volgende woorden:

Tot 't weſten by Katiks, ende
Zuutwairts Fortrape, belende,
Ende noirtwairt zy 't and
Daer men ti beke Kinheim vant.

De tegenwerping van Heer *Eikelenberg* wil ik gaerne ten goede houden; en zal hem daarom van geen onkunde beſtraffen. De plaatzen van de voorgaande Schrijvers, gelijk ik reeds beleden heb, zouden daar henen zonder groot geweld gedraait konnen worden: en hy kon het qualijk raaden of droomen dat 'er ergens een oud Schrijver verborgen lag, die hem beter onderrecht zoude hebben.

Maar, om ons by deze vliet noch wat op te houden, wat zal men van [b] *Van Leeuwens* giſſinge zeggen, dat Kinhem zoo veel te zeggen is als Kimhem; en dat Kimhem afkomſtig is van *Cimbri* of Kimbren? Het is zoo, veele Schrijvers houden 't voor een gewiſſe zake dat de *Cimbri* of de Kimbren hier omſtreeks eenigen tijd gewoont en huis gehouden hebben: 't geene wel verdient wat dieper onderzocht te worden. Maar 't zy dat de Kimbers hier gewoont hebben, of

[a] Vide Alting v. Kinhem.
[b] Simon van Leeuwen Bat. Ill. p. 39.

niet, de naamrede koomt my niet al te bevallig o bekoorlijk voor. Doch ik wil dat gaerne overſlaan en ieder by zijn gevoelen laaten; en zal ſlegts, zoo be knoptelijk als ik kan, onderzoeken of het gemeen zeg gen, dat de Cimbers of Kimbers deze landen bewoon en beheerſcht hebben, op goede bewysredenen ſteun Het luſt my zoo een duiſtere zaak, daar veel van gezei maar weinig van beweezen word, wat nauwkeurige na te ſpeuren. Ik zal eerſt de voornaamſte bewys redenen voor 't gemeene gevoelen, en dan de tegen werpingen opgeeven; en dezelve tegen malkander i de weegſchaal leggen.

Voor eerſt zeit *L. c Florus, dat de Kimbren, de Teut ſchers, of Teuthones, en de Zuricchers, als de Oceaan hunne landen overſtroomt had, de uyterſte grensplaatzen der Gaulen verlaaten hebben, enz.* Zoo woonden dan de Kimbers aan den Oceaan, en zy woonden op de uyterſte paalen van de Gaulen. Dat ſchijnt zoo ne op Holland te paſſen, als 't op eenig land paſſen kan want 't is bekend dat alle deze landen, tot den Mid del-Rhijn toe, van ouds onder de Gaulen begreepen waren.

Ten tweede, *Julius Cæſar d*, ſpreekende van de Adwatyken, beſchrijft hunne afkomſte met de vol gende woorden: "Zy waren herkomſtig van de Kim „bers en Teutſchers: dewelke naar ons land en naar „Italie reizende hunne pakkaadjen, die zy niet ko „ſten medeneemen, gelaaten hebben aan den Rhijn „ſtroom: By die pakkaadjen lieten zy ook, tot be „ſchuttinge, ſes duizend mannen van hun volk blij „ven. Dan voegt hy 'er by hoe dat die 6. duizend mannen, na 't vertrek van hunne makkers, lange jaaren met de nabuuren overhoop en in oorlog gele gen hebben: tot dat ze, met de toeſtemminge der zel ve nabuuren, de ſtad der Adwatyken voor hunne va ſte woonſtede genomen hebben. Het verſchil over deze plaats, die de Kimbers in bezit genomen hebben, behoeft hier niet aangeroert te worden, en zoude wei nig ter opheldering van dit verſchil helpen. Ik zeg dan dat deze plaats van *Julius Cæſar*, by die van *Flo rus* gevoegd, wederom voor een goede bewysreden ſchijnt te verſtrekken. Uyt *Florus* hebben wy dat ze

c Lib. 3. c. 3. *d* De Bello Gall. lib. 2.

op

op de uyterſte grenzen van de Gaulen en omtrent den Oceaan woonden: Uyt *J. Cæſar* hebben we dat ze hunne pakkaadje aan den Rhijn lieten. Dus kan men niet zeggen dat de woorden, *ab extremis Galliæ*, niet behoeven verſtaan te worden in een nauwen zin: maar dat ze daar of daar omtrent, hondert mijlen min of meer onbegreepen, gewoont konnen hebben. Zy woonden op 't uyterſte van de Gaulen: hunne landen wierden van den Oceaan overſtroomt. Op reis gaande lieten ze hunne pakkaadje by den Rhijnſtroom ſtaan. Alles paſt even net op deze landen. En waar dat de ſtad der Adwatyken gelegen mag hebben; en of men de Adwatyken zelfs, gelijk ſommige doen, in de [e] Kempen, in Walſch [f] Brabant, of in Walsvlaanderen [g] plaatſt; Dat kan tegen het gemeene gevoelen in 't minſte niet gelden. De ſes duizend Kimbren, die by de pakkaadje moeſten blijven, waren eerſt gelegerd aan den Rhijn; want daar was de pakkaadje gelaaten. Maar na dat ze de buuren lang genoeg geteiſtert en afgemat hadden, en zelf ook afgemat waren; hebben zy de ſtad *Advaticum*, met gemeene toeſtemminge, voor eene vaſte woonſtede in bezit genomen. Waar uyt dan alleenelijk volgt dat die ſes duizend mannen, om beter gelegendheit te zoeken, wat hooger opgetrokken, en van den Rhijn afgeweeken zijn.

Ten derden: En dus is het ligt te begrijpen waarom dat de zee, daar ze het water uyt de Rhijn killen ontvangt en als verzwelgt, van *Claudianus* genoemt word de Kimbriſſche zee: en dit zeggen van *Claudianus* kan zelf voor een derde bewysreden verſtrekken. Hier nevens zijn' eigen woorden: [h]

—— —— Te Cimbrica Thetys
Diviſum bifido conſumit Rhene meatu.

't Welk eigentlijk te zeggen is dat de wateren van den Rhijn langs twee wegen of uytwateringen in de Kimbriſſche zee uytgelooſt worden. De zee, die onze kuſten beſpoelde, zal om geen andere reden den naam van de Kimbriſſche zee gedraagen hebben; als

e Nuenarius de Gall. Belgica p. 19. f Divæi Antiqq. Belgic. p. 28. g Suffrid. Petri Antiq. Friſ. lib. 1. cap. 13.
h De Victoria Alarich.

om dat de Kimbers, of *Cimbri*, dit land in bezit hadden.

Ten vierde: hier op schijnt ook te slaan het zeggen van S. *Hieronymus*[i]; dat eenige Duytsche volkeren, (*Teutones*) van de uyterste stranden van den Gallischen Oceaan en van Duytsland afkoomende, de Gaulen als overstroomt en plat geloopen hebben. Die Teutschers of *Theutones*, gelijk we boven aangemerkt hebben, waren vereenigt en als vermengt, of schier in een lichaam gesmolten, met de Kimbers: zoo dat het even eens was of S. *Hieronymus* de Teutschers of de Kimbers noemde. Dit zeggen van S. *Hieronymus* kan op de Franken, noch Saxen, noch andere volkeren geduydt worden: want het is zeker dat de *Teuthones* noch by zijnen tijd voor een byzonder volk van Germanien, en niet voor de Germaanen in 't gemeen, gehouden wierden.

Voor een vyfde bewys kan bygebragt worden de getuigenis van *Hector Boëthius* k: dewelke schrijft dat de Kimbren en de *Morini*, dat is de Vlamingen, als *Julius Cæsar* naar Britanje oversteeken zouw, den Koning van Schotland te hulp getrokken zijn. Hier uyt zouw ik konnen trekken dat de Kimbers omtrent de *Morini*, of de Vlamingen, gewoont moeten hebben. En dewijl 'er zoo veele blijken leggen dat ze by den Rhijn aan den Oceaan gelegert waren; zouw men met reden mogen zeggen dat deze Kimbers, die den Koning van Schotland gingen helpen, nergens anders geplaatst konnen worden als aan den gemelden Rhijnstroom. Maar hier op wil ik niet al te krachtig dringen: en ik zouw weinig kans zien om dat zeggen van H. *Boëthius*, als 't op een bewijzen quam, uyt oude Schrijvers goed te maaken.

Laat ons nu, eer dat we vonnis wijzen, de tegenparty op haare beurt hooren spreeken.

Voor eerst behoef ik *Mejerus*, *Goropius Becanus*, *Adriaan van der Schriek*, en die hen op het spoor volgen, voor geen tegenparty aan te zien. Die Schrijvers willen uyt dezelve of diergelijke plaatzen besluiten dat de Vlamingen, of de Brabanders, voor de nazaaten of nakomelingen van de Kimbers gehouden

i Ep. ad Gerontiam.

k Apud Mejerum de Reb. Flandr. lib. 1.

moe-

moeten worden: en dat de Kimbers Vlaanderen, of Brabant, met hun volk bezet en beſlagen hebben. Ik wil hun die glorie, zoo zy 't voor zulke een glorie houden, geenszins betwiſten: en ik wil hun ten gevalle wel toeſtaan, ſchoon dat 'er vry wat tegen te zeggen zouw vallen, dat de Kimbers, hier al te bekrompen en als gedrongen zittende, wat ruimer lucht gezocht, en Braband met Vlaanderen ook bezet zullen hebben. Maar die de bygebragte plaatzen maar met een zwenk, om zoo te ſpreeken, inziet, en enige kennis van zaaken heeft, zal aanſtonds vatten dat alles voornamentlijk, eigentlijk, en duidelijk op 't eiland der Batavieren, en waarſchijnelijk ook op Kennemerland ja op Noordholland ſlaat.

Zoo hebben wy dan, zoo veel my bewuſt is, niemand meer te hooren ſpreeken als *Suffridus Petri*. Deeze man, die een ganſche bende van Vrieſſche Schrijvers, als *Occo Scarlenſis*, *Cappidus Staurienſis*, *Alvinus*, *Hanco Fortemannus*, *Subco Fortemannus*, enz. ten ſtrijde voert; en by wien *Tacitus*, *Strabo*, *Ptolomæus* zwijgen moeten als die mannen ſpreeken, haalt alles wat los en vaſt is by malkander, om de Kimbers uyt het eyland der Batavieren te houden.

De Kimbren, daar *Hector Boëthius* van ſpreekt, zijn volgens hem de [l] Vriezen: de Kimbriſſche Zee, zoo als hy 't verſtaat en verſtaan wil hebben, is de Vrieſſche Zee. Ja boven de Vriezen, tot Denemarken toe, hebben noit andere volkeren aan de Zeekant gewoont als oprechte Vriezen. Stout geſproken: maar op 't bewijzen zal 't aankoomen. De Griekſche Landbeſchrijvers, zeit hy, dewelke eene Wereldbeſchrijving, van 't ooſten naar noorden toe, by der hand genomen hebben; zijn nooit vorder met hunne beſchrijvinge in Duitſland of Germanie gekomen, dan tot het halve eiland der Jutten toe: en hebben vervolgens alle de overige volkeren onder den naam van Kimbren begreepen. Maar voor eerſt zijn de gemelde plaatzen uyt geen Griekſche maar Latijnſche Schrijvers getrokken.

Ten tweede kan ik dat gevolg niet vatten: zy zijn niet vorder dan tot in 't land Jutten gekomen: Ergo enz. Vorders doet hy gelden dat *Strabo* de Kimbers buiten

[l] De Orig. Friſ. lib. 1. cap. 10.

dat

dat halve eiland, zuidwaart op, heeft geplaatſt: hy wil zeggen dat de volgende Schrijvers, zich op het zeggen van *Strabo* verlaatende, alle die volkeren van de Elve tot den Rhijn toe begreepen hebben onder den naam van Kimbren: en aldus aan de Kimbren toegeſchreeven hebben, 't geen toegeſchreeven moet worden aan de Vriezen. Maar men heeft alle de oude en nieuwe Schrijvers, daar zy Germanie of Hoogduytsland beſchrijven, maar eens open te ſlaan; en men zal 'er geen een vinden die de Kimbren met de Kauchen, Saſſen, Vriezen, en wat vorders aan de zeekant gewoont mag hebben, onder malkander mengt.

Ten derde, om nu tot die Kimbren te koomen, dewelke door den zeevloed uyt hunne landen gejaagd, eerſt naar den Rhijn afgezakt, en verder naar Italien opgebrooken zijn; die Kimbers moet hy voor rechte Kimbers houden. Maar, om hun uyt ons land en *Batavia* te weeren, drijft hy met groote kracht dat ze hun land verlaatende, en een andere woonplaats zoekende, deze landen noit aangedaan hebben: ja dat het hun onmogelijk is geweeſt in deze landen te koomen. De Vriezen, uyt Indien overgekomen, zouden het ganſche land tuſſchen den Rhijn en de Elve, drie honderd jaaren voor *Chriſtus* geboorte, ingenomen, en daar zoo vaſt gezeeten hebben, dat 'er voor de Kimbren geen doortocht te verhoopen was. Doch al zijn zeggen ſteunt op het gezag van de gemelde Schrijvers: welk gezag, eer dat we daar onder behoeven te buigen, wat beter beveſtigd diende. *Ubbo Emmius*, [m] ook een Vrieſch Hiſtoriſchrijver, doch die by de rechte kenders vry hooger op dit ſtuk te boek ſtaat als *Suffridus Petri*, heeft die grolſchrijvers zodaanig ten toon geſtelt, dat ik het voor een gedaan werk mag houden.

Eindelijk doet hy gelden dat de Gaulen, by de oude Schrijvers, wel eens genomen word voor Germanie; en de Gauloizen, of de *Galli*, voor de Germaanen. De bewyzen, die hy bybrengt, zijn wat zwak; en zouden hem, door eene zeer waarſchijnelijk uytlegging, gemakkelijk ontdraayt konnen worden. Maar, om dat 'er meer Schrijvers zijn, die dat zeggen, zal ik

m In Apologetica Refutatione &c.

het

het laaten doorſchieten. Ik heb maar aantemerken dat *Julius Cæſar* en *L. Florus* de Gaulen en Germanien altijd duidelijk onderſcheiden: en dat vervolgens dat uytvlugtje niet meer als een uytvlugt is, en hier niet te paſſe kan koomen.

Dat de wegen om uyt Jutland langs de zeekuſt hier te koomen, niet te gebruiken waren; dat ze groote vloeden over te trekken hadden, en al wat hy vorder met zoo veele woorden doet gelden, kan hem ook niet helpen. De Kimbers behoefden niet recht toe recht aan te reizen: zy konden nu en dan, en als het noodig was, wel een omweg zoeken. 't Waren geen koopluiden, die ergens op een zekeren tijd moeſten zijn, of voor het verloopen van de jaarmarkt te vreezen hadden. Zy zouden over al, wat ſtreek dat zy in 't reizen gehouden hadden, ſtroomen en meeren gevonden hebben, en genootzaakt zijn geweeſt om dan rechts dan ſlinks, dan ooſtwaart dan zuidwaart, af te wijken.

Zoo mag het dan, zoo als ik de zaak begrijp, wel voor een zekere waarheit gehouden worden dat de Kimbren hier eenigen tijd huis gehouden hebben: maar hoe lang dat ze zich hier opgehouden hebben; en of zy 'er zonder ſlag of ſtoot ingekoomen, of met geweld en al vechtende ingedrongen zijn; daar van geloof ik niet dat veel beſcheids by de oude Schrijvers gevonden zal worden.

DE ZYP.

De Zyp / recht over Teſſel gelegen / is bynae de leſten hoek van Weſtfriesland aan de Zuider-zee. De Zyp.

Over meer als 40 jaaren hebben die van de Zijp een eigen Paſtoor gekreegen; te weeten Theodorus van der Does, overleden den 11 February 1692. Hy heeft tot navolgers gekreegen Hendrik Poſtel de l' Arche.

Theodorus van Aelſt, te Utrecht gebooren. Paſtoors.

KAMP.

KAMP.

Kamp; Kamp / by S. van Leeuwen in zijn Batavia Illustrata Groetkamp genaamd / is een dorp onder 't gebied en het Dekenschap van Kennemerland; daar S. Barbara voor Patronesse word gehiert.

S. MAARTEN.

S. Maarten. Dit dorp / 't welk in een ongeschreeven boek van dit Dekenschap vermeldt word onder den naam van S. Maarten in 't Pyenland / is aldus genaamd naar den H. Martinus; die daer als Patroon plagt gehiert te worden. De Pastory wierd van ouds door de Graven begeeven; de inhulding geschiedde door den Domproost van Utrecht. Deze Pastory plagt niet meer als 7 of 8 Rhijnsche guldens / zeker geld / op te brengen: het Kosterschap bragt weinig op. In 't jaar 1514 heeft hier als Pastoor gestaan Niklaas Buizer: ook heeft hier gestaan Oude Pastoors. Niklaas Scheltus. Ik vinde eenen Niklaas Scheltus, 't zy dat het de Pastoor van S. Maarten of een ander zy geweest / dewelke tot de party der Andersgezinden overgegaan is.

TESSEL.

Tessel eertijds een groote landstreek. Tessel / anders ook Texel, en in 't Latijn Texela en sommijlen Thessalia genaamd / heeft 12 duizend passen in de lengte en / daar't op zijn breedste is / 8 duizend in de breedte. (1) Volgens een open brief van Otto III, van 't jaar 985 / was het van ouds een groote landstreek;

ſtreekt; waar onder begreepen was al het land / dat gelegen is over de Rijnem en het Y; en besloten is tusſchen de groote Zee / de Zuiderzee / en de Neder-Yssel. (2) Het was wel-eer in drie Graafſchappen verdeeld; dewelke al te zamen door den gemelden Keizer geſchonken zijn aan Diderijk II. Het gemeen gevoelen is dat 'er van 't Graafſchap Teſſel nauwelijks iet over gebleeven is / behalven de eylanden Teſſel en Wieringen. Tusſchen het eiland Teſſel en Huisduinen is gelegen die zeer diepe haven / (3) dewelke zijnen uytloop heeft uyt het Vlie.

Het eiland Teſſel / 't welk ten deele door duinen ten deele door dijken tegen de woede van den Oceaan beſchut word / beſtaat voor een groot gedeelte uit Weyland; en onderhoud overzulks een groote menigte van Schaapen. Daar zijn in alles seven dorpen; en daar onder 't Weſteinde, 't Ooſteinde, de Weele, 't Oude Schild, de Borch. (4)

De Burg of Borg.

De Burg is een zeer groote en ſchoone bijheit; heeft ſtads rechten / en word op zijn ſteedſch geregeert. In de Bulle van Pius IV word het verkeerdelijk Torge genoemt: hebbende den naam van de Burg of Borg gekreegen van een burgt of kaſteel / 't welk daar in oude tijden geſtaan heeft. Op dit kaſteel heeft Graaf Willem I in 't jaar 1211 zijn broeders dochter Ada laaten opſluiten.

De kerk / die daar ſtaat / pronkt met een deftigen toren: en is volgens het zeggen van ſommige luiden / en onder anderen van een Pe- De kerk, toren, en

Predikant / den H. Johan den Dooper toegewijdt geweest: zy steunen hier op dat de kermis aldaar drie dagen voor het feest van S. Jan den Dooper begint / en drie dagen na het zelve eindigt. Maar in zeker handschrift van Georgius van Egmond, Bisschop van Utrecht / heb ik gevonden dat de gemelde kerk ingewijdt was op den naam van den Roomschen Paus Sixtus. Dezelve kerk is naderhand / te weeten ten tijde van Philips van Borgonje, vereenigt met O. L. Vrouws kapittel in 's Gravenhage.

In 't jaar 1548 heeft hier als Pastoor gestaan Heer Aalbert Gerlaci.

Alzoo deze kerk / wegens bloedstortinge / onder 't interdikt verballen was; heeft Georgius van Egmond de kerk door een open-brief van 't interdikt ontheven. In den zelven brief geeft hy verlof aan de Hoofdluiden van S. Annaas gilde / en van de kerk op de Burg / om in de zelfde kerk aan S. Annaas outaar de H. Misse op een gewijden draagsteen te laaten leezen enz.

Outaaren. Zoo was 'er dan een outaar van S. Anna, en een S. Annaas gilde. Ook was 'er een outaar van S. Jacobus; aan welk outaar een Vikary was gesticht / dewelke door de Graaven van Holland begeeven wierd. Deze Vikary was belast met twee Missen ter week; bragt jaarlijks 16 Rh. guldens op; en wierd in 't jaar 1554 bekleedt door eenen Willem Dirksz.

Vikary.

Nonne klooster. Dicht aan de kerk plagt een Nonneklooster te staan / met een kerkje / dat op den naam van S. Agnes ingewijdt was. Het klooster is in een Weeshuis verandert: van 't kerkje / daar slegts eenig muurwerk van overig is / is een duyfhuis gemaakt.

In

In een oud handschrift van 't gemelde eyland wordt gewag gemaakt van een H. Geesthuis: een waarschijnelijk blijk dat 'er een H. Geesthuis gestaan heeft. En dit schijnt hier door bevestigt te worden / dat 'er noch tegenwoordig H. Geestskameren gevonden worden. H. Geesthuis.

DE WAEL.

t'Hans de Weel genaamd / heeft een kerk met een zeer ouden toren / dewelke S. Odulphus toegewijdt was / en ter begeevinge van de Graaven stond. Weel.

In 't jaar 1514. wierd de Pastory bekleedt door Meester Johan de Witte; en in 't jaar 1529 door Jakob Kornelisz. die Pastoor was geworden door den Heer Johan de Witte. Oude Pastoors.

De Pastory bezat op dien tijd ses mergen lands: en de Pastoor / die niet ter plaatze residéerde / (5) trok 4 ponden. Uyt het gemelde handschrift van Tessel blijkt dat hier ook een H. Geesthuys heeft gestaan.

OOSTEREIND.

Ooster-end / aldus genaamd om dat het aan de oostzijde legt / is een dorp met een Parochiekerk. De kerk / die al van ouds een toren had / is ingewijdt ter gedagtenisse van den H. Martinus; en plagt door de Graaven van Holland begeeven te worden. Daar is wel-eer over de vergeevinge twist ontstaan tusschen den Stadhouder der Graaven en den Onderpastoor van Haarlem: dewelke beweerde dat hy de Pastory eerst verkreegen had van den Heer van Ysselstein / als Stadhouder van Holland / enz. Parochiekerk te Oosterend enz.

De inſtelling moeſt by den Aartsdiaken der Utrechtſche kerke gehaalt worden.

De Paſtory plagt met laſten met al 60 of 70 Rhijnſche guldens (6) op te brengen. Maar de Paſtoor / die zijn verblijf buiten de Paſtory hield / trok niet meer als vier pond groot. Het koſterſchap wierd ook door de Graaven begeeven / en had een halve mergen / die in afwezendheit jaarlijks op bragt drie Rhijnſche guldens. In 't jaar 1514 wierd het bedient door Zybrand Jakobsz.

WESTEREND.

Te Weſterend was een Parochi-kerk, enz.

Het dorp Weſterend / aan de Weſtzijde van het eiland gelegen / is van ouds zeer vermaard geweeſt. Men zeit dat de kerk van dit dorp de moederkerk van die landſtreek is geweeſt / en het recht van begraaffeniſſe / van te trouwen / en van te doopen heeft gehad. De begeeving van de Paſtory plagt ook den Graaven van Holland / de inſtelling van den Paſtoor den Aartsdiaken van Utrecht toe te koomen. In 't jaar 1514 had de Paſtory in eigendom 18 mergen / een Paſtoors huis / en 22 perceelen lands / Loepel geerſten genaamd.

In 't zelve jaar 1514 was Paſtoor van Weſterend Willem van Alkmaar; dewelke / hoewel dat niet onder zijne Paſtorye woonde / jaarlijks noch trok 60 Rh. guldens.

Koſterſchap.

De koſter wierd ook door de Graaven aangeſtelt: en wierd dat ampt in 't zelve jaar 1514 bekleedt door Lutger Gerritsz. dewelke by afwezendheit genoot 4 Rh. guldens.

Toren, enz.

Een fraye toren / het verfallen muurwerk van de oude kerk / het kerkhof / en de oberge-

ble-

blevene doodsbeenderen/ geeven de oudheit van het dorp genoeg te kennen.

Het rechthuis van Westerend is naderhand overgebragt in het dorp Hoorn. Dit dorp had vooritijds niet anders als een kapel: tegenwoordig heeft het een kerk met een toren. Hoorn.

Het dorp Kogen heeft een kerk zonder toren / staande buiten het dorp: in het dorp staat slegts een houten torentje met een uurwijzer. Men weet niet wie de Patroon der kerke is geweest. Kogendorp.

'T OUDE SCHILT.

't Oude Schild / van anderen 't Schil genaamd / heeft een kerk met een toren: welke kerk opgebouwt is door de Gereformeerden: onder wie dit dorp opgekomen is. 't Oude Schild.

Tusschen dit dorp en de Burg / op een hoogen heubel / staat een overblijfsel van een gebouw: van het welke ik het volgende in de oude brieven en handschriften gevonden heb:

De Hoogen Heubel / dit is de naam van den gemelden heubel / is in 't jaar 1481 vereffent; tot een kerkhof toegemaakt / en 'er eene kapel op gebouwt. De Hoogen Heuvel aan de H. Catharina toegewijd.

In 't jaar 1482 / op Aller-heiligen avond / is 'er de eerste Mis gedaan: en de kapel ter gedagtenisse van de H. Catharina ingewijdt. Het ganssche gebouw / dat noch den naam van S. Catharina draagt / is tegenwoordig in een woonhuis en herberg verandert.

Eindelijk zijn 'er in dit eyland gedenktekenen over van een oud klooster der Templieren; 't welk in 't jaar 1312/ als de Templieren door Klooster der Templieren.

het ganſch Kriſtenrijk omgebzagt wierden/ vernielt is geweeſt.

De boeren ſpzeeken noch veel van dit klooſter: het welke geſtaan heeft ter plaatze daar thans Gerritsland gelegen is.

Zy bezaten de landen / dewelke noch ten huidigen dage de Monnikken landen genoemt wozden. De laan / om naar het klooſter te gaan / dzaagt noch tegenwoozdig den naam van den Monnikken laan.

Deerlijke geſteltenis van dit eyland ten tijde der Reformaatzie.

Omtrent de opkomſte der nieuwe gezindheden zag 'er dit eyland / in 't Geeſtelijke / deerlijk uyt. Ik heb een bzief van een Haarlemſch Pzieſter / met naame Niklaas Vigerius, dewelke derwaarts geſchikt was om alles te bezigtigen. In dien bzief ſtaat beſchzeeven hoe dat de Pzieſters / die aldaar woonden en van 't oude geloof afgevallen waren / wereldlijke ampten als Sekretariſſen bedienden. Dan was 'er een die ſtok-oud / en verbolgens onbequaam was om zijn Paſtoozs ampt waar te neemen. Een ander / die wel ter taale was en de gabe van welſpzeekendheit had / was van een ongebonden leven.

Catechiſmus ter onderrechtinge van de Teſſelaars opgeſteld.

Guilelmus Lindanus, op dat pas Biſſchop van Roermonde / heeft in 't jaar 1566 een Catechiſmus gemaakt om de Teſſelaars in 't oude geloof te bewaaren: van welken Catechiſmus een exemplaar onder my berust.

De laatere Paſtoozs van Teſſel gingen ook 't Vlieland in 't eerſt bedienen / daar tegenwoozdig geen Katolijken meer woonen: en ze hielden hunne woonſtede op de Burg. Hier nebens hunne naamen.

Mr. Johan vander Meye, de eerſte Paſtooz en als de ſtichter van de bzijheit op Teſſel; over-

overleden den 29 Juny 1633. Mr. Pieter Koets, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit; overleden den 9 Maart 1635. Floris Krijtbergh, dewelke in 't jaar 1638 / volgens het verhaal van Phil. Rovenius, meer als duizend Kommunikanten telde. Bruno Jansz. (waarschijnelijk van Baren,) Pastoor van Tessel zijnde / ging de Katolijken van 't Vlieland noch bedienen / en is te Amsterdam overleden in 't jaar 1661. Mr. Jakob Hoogwout, overleden den 16 January 1667. Eduard van Teylingen. Andreas Silvius, eerst Pastoor te Sneek / te Amsterdam in een hoogen ouderdom overleden in 't jaar 1692. Hendrik Kool, te Turenhout gebooren / een Lovensch Godtgeleerde. Theodorus Witzenburg, naderhand Pastoor in Vriesland / en ter Goude: daar hy gestorven is den 28 Maart 1717. Amandus Verschuren, te Geel in Brabant gebooren / volkomen Bacelier in de Godkunde / enz. Ambrosius Augustinus Scheunink, te Amersfoort gebooren.

N. Romenburg, te Voorburg gebooren.

N. Droog, te Zegwaart gebooren.

AANTEKENINGEN.

1. Ik heb in 't vertaalen van deze plaats, gelijk ik meermaals genootzaakt ben te doen, meer op de zaak als op de woorden gelet: De Schrijver mengt hier geduurig de woorden van *M. Alting* en van *Ubbo Emmius* door malkander: en maakt aldus tot verscheide reizen van twee klare en waarachtige zinnen eenen zin, die ten minste duister is; ja, zonder op zijn scherpste te spreeken, geen goede uytlegging kan lijden. Die zich daar aan gelegen laat zijn, kan het zelf opzoeken en alles tegen malkander vergelijken.

2. Zoo zeit de Heer *Alting* dan dat Tessel van ouds een groote landstreek was: en dat daar onder behoor-

de al het land dat gelegen is over de Kinnem en het Y; en beſloten is tuſſchen de groote Zee, de Zuiderzee, en de Neder-yſſel.

Dan zeit hy noch dat deze landſtreek voor dezen verdeelt was in drie Graafſchappen: 1. Maaſland: of, zoo als hy gelezen wil hebben, Waaſland: 2. Kinhem: 3. Teſſel, in een nauwer betekeninge genomen. Ten derde zeit hy dat Keizer *Otto* III. deze drie Graafſchappen, en vervolgens de groote landſtreek Teſſel, geſchonken heeft aan *Dideryk* II.

Het zal niet ondienſtig zijn den ganſchen brief van *Otto* III. hier te laaten volgen: en dan de redenen van Heer *Alting*, en de tegenredenen of zwarigheden die in dat gevoelen ſteeken, tegen malkander op te weegen. Om het welke des te beter uyt te voeren, ik ook niet ondienſtig achte eenige bemerkingen op den voornaamſten inhoud van den brief te maaken:

In den naame enz. Otto, *by Gods genade Koning.*

WY willen dat allen onzen getrouwen, zoo tegenwoordige als toekoomende, kenbaar zy hoe dat wy op het verzoek en ter liefde van onze beminde moeder, de Keizerinne *Theophana*, mitsgaders op de voorſprake van onze getrouwen, *Ekbertus* Aartsbiſſchop der Trierſche kerke en onzen neef *Henricus* Hartog van Beyeren, aan onzen getrouwen den Graaf *Dideryk* in eigendom gegeeven hebben al wat hy door onze vergunning tot nu toe *a* te leen bezeten heeft tuſſchen de twee vloeden, dewelke genoemt worden *Liora* en *Hiſla:* en, dat met al het *b* toebehooren, dat hy in't zelve leen door Koninklijke vergunning voor dezen bezeeten heeft als een lijftocht. Ook hebben wy hem gegeeven, om voortaan in vryen eigendom te houden, alles wat hy door onze Koninklijke vergunning tot nu toe te leen bezeeten heeft in het dorp *Zunnemere* genaamd; met al het profyt daar toe behoorende. Insgelijks hebben wy hem in eigendom te bezitten gegeeven al wat hy van onzent wege te leen bezeeten heeft tuſſchen de twee vloeden *Medemelacha* en *Chinnoloſara Gemarchi*; met alles dat tot het zelve leen behoort. Noch geeven wy

a In beneficium. *b* Cum omnibus utenſilibus.

hem

hem in vollen eigendom over, alles wat hy in de landſtreek *c* Teſſel van onzentwege te leen gehad heeft; met al het profyt daar toe behoorende, uytgenomen nochtans het gene dat in de gemeine ſprake *Huſlada* word genoemt: als mede in de Graafſchappen, dewelke genoemt worden Maasland, Kinnem, Teſſel. En op dat hy volkome magt hebbe om de gemelde dingen weg te geeven, te vermangelen, en 'er alles mede te doen wat hem belieft; zoo hebben wy dezen brief *d* onzes gezags doen opſtellen, en 'er onzen zegelring doen op drukken: en hebben hem met eigen hande ondertekent,

Het zegel van den Hooggeroemden Heer,
Koning *Otto*.

Ik *Hildebaldus*, Kantzelier, hebbe den brief in de plaatze van den Opperkapellaan *Willegys* nagezien.

Gegeeven den 25. September, in 't jaar van 's Heeren Menſchwordinge 985. in de 13. Indiktie, in 't tweede jaar der regeeringe van *Otto* III. Gedaan te Nimmegen; tot geluk.

De vloeden *Liora* en *Hiſla* zijn volgens *a* den Heer *Alting* hem de Lier en de Hollandſche Yſſel: hoewel hy bekent dat de Lier den naam van een vloet niet wel draagen kan; en ſlechts een gering vlietje is, 't welk by Naaldwijk opwellende by Vlaardingen weder verdwijnt of zich zelven doodloopt. Hier in wil ik het liever met *Alting* houden; als met den geleerden *b Scriverius*; dewelke voor *Liora* geleezen wil hebben *Lioka*: om dan van *Lioka* te maaken *Lecca* of de Lek. Geen veranderingen zonder nootzakelijkheit; en nootzakelijkheit is hier niet. Alles paſt zoo wel op de Lier als op de Lek. Ja het paſt beter op de Lier: want het land tuſſchen den Yſſel en de Lek, gelijk *Alting* ook aangemerkt heeft, ſtond onder de Graaven van Teiſterbant. Daarenboven ſtaat 'er niet alleen *Liora* in den brief

c In de landſtreek Teſſel. In 't Latijn ſtaat in pago; maar 't is bekent dat pagus in die tijden, ja ten tijde van J. Ceſar zelf, dikwils genomen word voor een landſchap.

d Brief: in Latijn Præceptum: maar dat was een Vorſtelijke brief te zeggen.

a In verbo Liora.

b Over den brief van Otto III, onder Diderijk II.

van Keizer *Otto*, zoo als die tot ons gekomen is; maar de Rijmſchrijver *Melis Stoke*, daar hy dezelfde gifte vermeldt, ſchrijft ook *Lihora*. Het is waar dat *Klaas c Kolijn* voor *Liora*, of *Lihora*, *Langir oire* ſchrijft: maar dat gelijkt noch beter naar *Liora* als naar *Lecca*. En ſchoon of het vlietje de Lier tegenwoordig den naam niet verdiende van een vloet; en of we al toeſtemden dat het dien naam ook van ouds niet verdient zoude hebben: wy konnen daar op antwoorden dat men wat rekkelijker plagt te zijn, als men tegenwoordig is, in den naam van een vloed, of rivier, aan geringe waters toe te ſtaan. Daarenboven, 't gene Keizer *Otto flumina* of *vloeden* noemt, dat noemt *Klaas Kolijn wateren*.

Alleen kan hier tegen dienen dat Graaf *Dideryk* I. deze landen waarſchijnelijk al in eigendom verkreegen had van *Karel den Eenvoudigen*: daar nochtans *Dideryk* II, zoo als de woorden van *Otto* luiden, alle de landen in den openbrief vermeld tot noch toe te leen bezeeten had. Maar dit zal op 't einde van deze Aantekeninge te pas gebragt worden.

Wat *Zonnemare* of *Sunnemere* belangt, ik beken dat ik *Zonnemare* tegen den Heer *Alting* gaerne zoude neemen voor *Zonnemare*: dat is; dat ik Zonnemare of Zinnemare niet gaerne veranderen zouw in *Kinnemare*; gelijk de Heer *Alting* half genegen zouw ſchijnen: en dat ik het ook niet gaerne zouw zoeken daar geen het minſte teken van eenig Zonnemare gevonden word: Ik zoude Zonnemare gaerne neemen voor het Zonnemare op het eiland Schouwen. Daar ſchijnt alles op te paſſen: 't is niet heel verre van 't voornoemde land tuſſchen de Lier en den Yſſel gelegen. 't Is als de grenspaal van deze gifte aan de zuidzijde; gelijk Teſſel, en de daar aangrenzende plaatzen, de grenspaal is aan de noordzijde.

Het voornaamſte, dat de Heer *Alting* daar tegen heeft, beſtaat hier in dat Zonnemare en het ganſche eiland Schouwen volgens zijne meening gelegen is in 't Graafſchap *Wasda*: welk Graafſchap *Ludovicus Germanicus*, of, zoo als hy beweert, *Lotharius d* Koning van Vrankrijk, lang te voren al geſchonken had aan gemelden *Dideryk* II.

c In Diderijk I. d Alting v. Hollandia.

Het

Het is waar dat Koning *Lodewijk*, zoo als de tyte luidt, of Koning *Lotharis* zoo als het de Heer *Alting* hebben wil, aan Graaf[e] *Dideryk* geſchonken heeft het foreeſt *Wasda*: maar dat door het foreeſt *Wasda* verſtaan moet worden de ganſche landſtreek, die tuſſchen den wijden mond van de Maas omtrent den Briel en 't Zuin by Sluys in Vlaanderen gelegen is; dat vrees ik dat menigen Leezer niet wel gevallen zal. Zoude de Koning *Lodewyk* by voorbeeld ganſch Zeeland, dat al lang zijne Graaven had gehad, begreepen hebben onder den naam van een foreeſt? *Wasda*, zegt de Heer *Alting*, is zoo veel te zeggen als *weſtdeel*: en Zeeland, met de vordere landen tuſſchen den gemelden mond van de Maas en het Zuin, is het weſtelijkſte gedeelte van het oude Vrieſland: Doch ik wenſchte meer blijk te hebben dat Zeeland oit den naam heeft gevoert van *Wasda*. Maar, dat daar gelaaten, de brief of gifte van *Lodewyk* of *Lotharis* ſpreekt van geen geweſt, van geen landſchap of Graafſchap; maar ſlechts van een foreeſt. Laat dat foreeſt al op Schouwen, of daar omtrent, geſtaan hebben; daar uyt behoeft niet te volgen dat Zonnemare daar onder begreepen was.

Medemelacha, zoo als de Heer *Alting* het ook verſtaat, is een vliet of liever een meertje geweeſt; 't welk van Medenblik plagt te loopen naar de laage landen en velden, die tuſſchen 't zelve meertje en *Chimeloſara* plagten te leggen.

Chimeloſara, voor 't welke de Heer *Alting*[f] geleezen wil hebben *Chimelafara*, is ook een meer recht over het eerſte; daar de vloed 't Vlie midden door plagt te loopen. De naam *Chimelofara*, zeit hy, is noch in wezen; met deze kleine veranderinge dat het t'hans Hemelumerfaart, dat is de vaart van Hemelum, word genoemt. En 't is de waarheit dat de Schrijvers van die tijden dikwils een C voor de H plagten te plaatzen: en *Chlodovæus* voor *Lodovæus*; *Childebertus* voor *Hildebertus*: *Childebrandus* voor *Hildebrandus* plagten te ſchrijven.

Waarſchijnelijk zouw men den naam van *Chimeloo-ſara* of *Chimeloos aar* onveranderd mogen laaten:

[e] Zie den brief by P. Scriverius in Diderijk I.
[f] In Chimelofara.

want *Klaas Kolyn*, daar hy dezelve gifte verhaalt, noemt het *Geneloos aer*. Nu *Geneloos aer*, gelijk de Liefhebbers weeten, is eigentlijk te zeggen het water *Geneloos*. *Melis Stoke*, ook over dezelfde gifte ſchrijvende, noemt het *Chimeloos*.

Wat *Gemarchi* zeggen wil, daar kan ik niet naar raaden. De Heer g *Alting* verzekert ons dat *Gemarchen* of *Chemarchen* het zelfde is met *Hemerchen* of *Hemrich*: en dat laage *Hemrich* zoo veel te zeggen was als laage akkers enz.

Zoo zijn we dan tot Teſſel toe gekoomen: en ſtaat nu te bezien of Teſſel zoo een groote landſtreek was, en drie Graafſchappen begreep.

Noch geeven wy hem in vollen eigendom over, het zijn de woorden van Keizer *Otto*, *alles wat hy in de landſtreek Teſſel van onzent wegen bezeeten heeft. . . . Als mede in de Graafſchappen Maaſland, Kinnem, Teſſel.* De meeſte Leezers, zoo als ik althans geloof, zullen ten eerſten aanzien denken dat hier geſproken word van het Graafſchap Maaſland, by het dorp Maasland gelegen; van het Graafſchap Kennemerland, en van het Graafſchap Teſſel, 't welk beſloten was op het eiland Teſſel. En ik beken dat ik ook al gewigtige tegenbewijzen zouw moeten hebben; om van die uytlegginge af te wijken, die zich van zelfs opdoet; en die en gladden en effen zin ſchijnt te vertoonen. Althans kan ik tot noch toe niet zien dat hier drie Graafſchappen aan de landſtreek Teſſel toegeſchreeven worden: daar word met geen enkeld woord te kennen gegeeven dat de gemelde drie Graafſchappen in de landſtreek Teſſel beſloten waren.

Melis Stoke en *Klaas Kolyn*, die dezelfde gifte vermelden, en van dezelve plaatzen ook ſpreeken, geeven ook het minſte blijk niet dat 'er drie Graafſchappen in de landſtreek Teſſel gelegen waren. Om dat Teſſel eerſt een landſtreek of een Graafchap word genoemt; daar uit volgt niet dat de landſtreek zoo veel grooter was als het Graafſchap: en als dat al volgde, zoo kan men daar uyt noch niet beſluiten dat de Graafſchappen Kinnem en Maaſland onder de landſtreek Teſſel gelegen waren.

Ja uyt *Klaas Kolyn* ſchijnt te blijken dat de land-

g Gemerchen.

ſtreek

ſtreek Teſſel, en het Graafſchap van Teſſel, voor een en 't zelfde genomen moet worden. Hy maakt geen onderſcheid tuſſchen de landſtreek en het Graafſchap van Teſſel: hy ſpreekt maar eens van Teſſel; en ſchijnt dus te kennen te geeven dat de woorden *het Graafſchap van Teſſel*, in den brief van Keizer *Otto*, maar een uytlegging of herhaaling is van de voorgaande woorden, *de landſtreek van Teſſel*. Dit zijn de woorden van *Klaas Kolyn:*

- - - - - en al das
Iem tot Texela eygen was
(Wigezeit dat huuſlade ter degen)
En dat in Kinheym is gelegen
Ende in Maeſtant gaf i em
Met al wat 'er hoirt an hem.

Vorder beweert de Heer *Alting* dat Kinnem, in den brief van Keizer *Otto*, niet genomen moet worden voor Kennemerland: Want Kennemerland, *h* zeit hy, en hy heeft 'er gelijk in, was al te voren door *Karel den Eenvoudigen* in vollen eigendom geſchonken aan *Dideryk* I. Hy beweert dan dat dit Graafſchap Kinnem een byzonder Graafſchap is geweeſt, en over den vloed Kinnem gelegen heeft. Ik zoude daar zoo veel niet tegen hebben: als dat ik zonder hoogdringende redenen, of zonder het gezag van oude Schrijvers voor my te hebben, de naamen zoo ligt niet zoude vermenigvuldigen. Ik zouw liever zeggen, 't gene hy zelf wat i laager zegt, dat Kinhem ſomwijlen in een nauwer ſomwijlen in een breeder betekeninge genomen word: dat is dat het ſomtijds, naar de uytdrukking van de Schrijvers, aan den vloed Kinnem eindigt; ſomtijds daar over ſpringt: of dat eenige landen, over den gemelden vloed leggende, daar onder begreepen worden.

De Keizer zeit niet dat hy hem ganſch Kinhem in eigendom overgeeft: maar het gene hy daar te leen plagt te bezitten: dat is, de landen over de vliet Kinnem gelegen.

De Heer *Alting* k meent ook, en ſtaat daar krachtig op, dat 'er in den brief van *Otto* verkeerdelijk te leezen ſtaat *Maſaland*; en dat *Maſaland* nootzakelijk ver-

h Verbo Kinhem, & Kinnem.
i V. Kinnemaria. *k* V. Waſaland.

andert

andert moet worden in *Waſaland*. En dan zoude *Waſaland* zoo veel te zeggen zijn als Weſtland : niet Weſtland onder Delfland; maar het weſter gedeelte van de landſtreek Teſſel anders Weſtvrieſland. Zijne reden beſtaat hier in dat Maasland geenszins paalt aan 't landſchap van Teſſel enz. Maar in alle de afſchriften van Keizer *Ottoos* brief leeſt men Maſaland: *Melis Stoke* ſchrijft niet anders als Maesland; *Klaas Kolyn* ſpreekt van geen Waesland maar van Maesland. My dunkt, behoudens wederom de hooge achtinge die ik voor den Heer *Alting* hebbe, en achtervolgens de leſſen die hy ons op verſcheide plaatzen voorſchrijft, dat men zoo ligt niet te werk dient te gaan in het veranderen van oude brieven. Zal men zeggen dat 'er niet alleen een ſchrijf- of een druk-fout ingeſlopen is in den brief van Keizer *Otto*: maar dat juyſt de zelfde fout, over de zelfde zaak, ook ingeſlopen is in de handſchriften en drukken van *Melis Stoke* en *Klaas Kolyn*? Ik bekent, daar moeſten al vaſte blijken leggen, eer dat ik die verandering aanneemen zouw. Kan men evenwel anders geen goeden of lijdelijken zin aan de woorden des Keizers geeven; zoo wil ik het noch inſchikken, en den Heer *Alting* zoo veel laaten veranderen als 't hem belieft: maar zoo eene onmogelijkheit kan ik hier niet gewaar worden. Daar ſtaat niet dat het Graafſchap Maasland aan 't land van Teſſel paalde, of een gedeelte van 't gemelde landſchap was. Alleenlijk word het voor het Graafſchap van Teſſel en van Kinnem genoemt.

Ik zoude dan eer gelooven dat hier geſproken word van een Graafſchap, aan de Maas gelegen, daar tegenwoordig noch Maasland en Maaslandſluis gelegen zijn; 't welk echter vry wat vorder zal geſprongen hebben. Dit durf ik des te meer zeggen om dat *Dideryk* I, volgens het ſchrijven van *Alting* [l] zelf, en gelijk des noodig zijnde zouw konnen beweezen worden, niet volkomentlijk maar *bynae* van de Maas af tot den Rhijn toe het gebied heeft gehad. Keizer *Arnulphus* [m] heeft aan *Gerolfus Dideryks* vader verſcheide hoeven en landeryen onder Delfland geſchonken; maar daar ſtaat niet dat hy hem alles, tot de Maas toe, ge-

l V. Hollandia.

m Zie Arnulfus brief by P. Scriver. in Diderijk I.

ſchon-

ſchonken heeft. En daar is geen vaſt bewijs dat de plaatzen, dicht aan de Maas gelegen, begreepen zijn in de beruchte gifte van *Karel den Eenvoudigen*. Dus kan ik wederom niet zien waarom dat Maaſland niet genomen mag worden voor Maaſland, of voor een Graaffchap, dat dicht aan de Maas en de Zee gelegen was.

Dit zouw hier tegen konnen ingebragt worden dat de plaatzen, aan de Maas en onder het Graafſchap van Maaſland gelegen, in 't begin van den brief al vermeld zijn geweeſt: want daar word geſproken van de landen tuſſchen de Lier en den Yſſel gelegen. Indien 'er een Graaffchap van Maaſland is geweeſt, zal iemand zeggen, zullen de landen tuſſchen de Lier en den Yſſel daar zekerlijk onder behoort en geſtaan hebben. Dat wil ik nu niet tegenſpreeken: maar zal 'er ſlegts op antwoorden dat de leſte woorden van den brief, *in de Graafſchappen Maſaland, Kinnem, Teſſel*, gemakkelijk aldus verſtaan konnen worden: *al het welke*, te weeten het voorgemelde, *gelegen is in de Graafſchappen van Maſalvnd, Kinnem, en Teſſel*. De landen tuſſchen de Lier en den Yſſel waren gelegen onder het Graafſchap van Maaſland: het landſchap Teſſel, daar hy van geſproken had, was gelegen onder het Graafſchap van Teſſel: het andere onder het Graafſchap van Kinhem.

Hier hebben we dan ook het antwoord op de zwarigheit, in 't begin van deze Aantekeninge opgeworpen, dat *Dideryk* I. deze landen altemaal in vollen eigendom al verkreegen had van *Karel den Eenvoudigen*.

3. Dat is *Marsdiep*: waar omtrent ik niet veel te zeggen heb als dat ſommige Geleerden, en daar onder *Adrianus Junius*, den naam van Marsdiep afleiden van de oude *Marſatii* of *Marſaci*. *Cluverius*, die het geduurig op *Junius* geladen heeft, mag hier omtrent geen *Marſatii* of Marſaken lijden: *Junius*, zeit hy, zal de woorden van *Tacitus* niet eens geleezen hebben, of hy heeft ze niet verſtaan. Om 'er met kenniſſe van te oordeelen, dienen wy de woorden van *Plinius*, daar hy van de *Marſatii* of *Marſaci* ſpreekt, voor de oogen te hebben: *Midden in den Rhijn*, zeit[n] *Plinius*, *ter lengte van omtrent honderd duizend ſchreeden, legt*

n Lib. 4. c. 15.

het

het alleredelſte eiland der Batavieren, en dat der Kaninefaaten: En dan noch eenige andere eilanden van de Kriezen, van de Chauken, van de Friſiabonen, van de Sturiers, en van de Marſati (of Marſaeten.) Hier uyt blijkt, zegt de Heer *Alting* o dat de Marſaaten, of zoo als hy ze noemt Meerſaaten, van *Plinius* op de laagſte plaats van allen en naaſt aan den Oceaan geplaatſt worden. Want, zegt hy, *Plinius* begint van de bovenſte plaatzen, die midden in 't land gelegen waren: en gaat zoo naar de onderſte plaatzen, en naar de zeeſtrand toe. Hy meent ook dat Marſaaten zoo veel te zeggen is als Meerſaaten; dat is die tuſſchen de Meeren en den Oceaan gezeeten of woonachtig waren. Waar omtrent te letten ſtaat dat meer of *meir*, 't welk by de Nederduytſchers een groot binnewater betekent, by de Hoogduytſchers al van ouds genomen is voor de zee. Noch voegt hy 'er by dat de naam van *Marſati* of Meerſaaten eenigzins overgebleeven is in Alkmaar, en in eenige andere plaatzen; maar duidelijkſt van allen in Marsdiep.

Ik beken dat de redeneering en de giſſing van den Heer *Alting* my ten uyterſte wel bevalt: en dat de giſſingen van *Cluverius*, die voor de Marſaaten een woonplaats over de Amersfoortſche bergen trachte op te zoeken, tegen de redeneeringen van *Alting* geen ſtand konnen houden. Wy zullen 't dan met *Junius* en *Menſo Alting* voor zeer waarſchijnelijk houden dat Marsdiep zijne benaaming gekreegen heeft van de oude Marſaaten.

Wat zouw men evenwel voor antwoord geeven, indien iemand 't luſte aldus te redeneeren: By aldien Marſaaten, gelijk zeer waarſchijnelijk is, zoo veel te zeggen is als Meerſaaten; waarom kan *Marsdiep* niet te zeggen zijn *Meersdiep:* en waarom behoeft men dan de benaaming van Marsdiep af te leiden van de oude Marſaaten? 't Is zeker dat veele *p* meeren hunne uytwatering in de Zuider-zee hadden; en de Zuiderzee zelf kan voor een meer genomen zijn geweeſt. Daarenboven is de naam van Marſaaten hier te lande al over een menigte van jaaren te niet gegaan; en de naam van Marsdiep, zoo veel my voorſtaat, word in

o Part. 1. v. *Marſatii.*

p Zie Eikelenberg gedaante van Weſtvrieſland p. 7. 10. 86.

geene

geene oude ſchriften gevonden: zoo dat Marsdiep dien naam bezwaarlijk gekreegen kan hebben van de Marſaaten. Dit, zeg ik, zouw iemand al met eenigen ſchijn konnen opwerpen: maar hoe verre die opwerping gaat, en of ze behoeft in acht genomen te worden; dat wil ik gaerne aan 't oordeel van den beſcheiden Leezer ſtellen.

4. In de lijſt of den blafferd van de goederen der Utrechtſche kerke by *W. Heda* [q] ſtaat aangetekend dat, tot den tijd van den Biſſchop *Odilbaldus* toe, alle de kerken op Teſſel den H. *Maarten*, dat is de Biſſchoppelijke kerke van Utrecht, toebehoort hebben Noch ſtaat 'er dat het derde van alle de landeryen, die den Koning toebehoorden, aan S. *Maarten* gegeeven waren: behalven noch verſcheide landeryen, die de geloovigen aan S. *Maarten* geſchonken hadden.

Dan ſtaat 'er noch dat zeker Prieſter, *Sibrant* genaamd, ten tijde van den gemelden Biſſchop *Odilbaldus* en van zijnent wegen het opzigt had over alle de kerken van Teſſel. Deze Prieſter, zeit de zelve lijſt, had twee broeders, dewelke genaamd waren *Oſtraven* en *Lintraven* enz.

5. Anders ſtaat 'er in de lijſt der Geeſtelijke ampten, die ter vergeevinge van de Graaven ſtonden, dat de paſtory van Waal op Teſſel opbragt 24 Rhijnſche guldens.

6. In dezelve lijſt ſtaat aangetekend dat de paſtory van Ooſtereind, op 't gemelde eiland Teſſel, 24 Rhijnſche guldens waardig was.

q Pag. 65. 66.

HUISDUINEN en DE HELDER.

Huisduinen / in den blaffert van de goederen der Utrechtſche Kerke Huſiduna genaamd / is een dorp over het eyland Teſſel / op den uyterſten hoek van Weſtvriesland. Huisduinens oude naam.

De kerk van Huisduinen / dewelke al overlang door het zeewater overſtolpt is / plagt den H. Niklaas tot Patroon te hebben. Daar is noch een klok overgebleeven / dewelke naar S. Niklaas is genoemt. Kerk aldaar enz.

Te

Te Huisduinen en op de Helder / daar een goede rede voor de schepen is / wooncn veel Katolijken: dewelke sedert het midden der voorgaande eeuwe bedient zijn geweest door de volgende Pastoors:

Heer Adriani, dewelke overleden is in 't jaar 1667 / en aan de gemelde kerke by uytersten wille bespoken heeft 800 guldens. Johan Pies, naderhand Pastoor te Kalslagen en Kudelstaert. Kornelis Brouwer, een Noort-Hollander / en volkomen Bacelier in de Godtkunde / is na seventien jaaren arbeidens op de Helder gestorven den 13 Maart 1682. Johan Steur, te Keulen overleden. Elias Zweers, een Amsterdammer / op de Helder gestorven den 9 September 1681. Johan Heykamp, afkomstig uyt Westphalen / maar te Leiden gebooren; overleden den 10 September 1717.

N. Verheul, een Utrechtenaar / enz.

WIERINGEN.

Wieringen, naamrede.

Wieringen / voor deezen aan 't land van Tessel gehecht / en misschien een gedeelte van 't Graafschap Tessel / is 'er eerst in de dertiende eeuwe afgescheurt. Metter tijd is het al meer en meer vermindert / en een kleyn eylandtje gewordcn. In de meergemelde lijst der Utrechtsche kerkgoederen wordt het Wiron genoemt: en heeft den naam Wieringen gekreegen van het wier / dat de Zee daar omtrent in overvloed voortbrengt. Het land is 'er zeer vruchtbaar en word 'er wel onderhouden: en daar worden veele en uytsteekende Schaapen gequeekt.

Daar staan vijf dorpen / die elk een kerk hebben.

Het

Het eerſte dorp / met naame Oosterland / wordt in een handſchrift der Utrechtſche kerke Oistelandt genoemt. De Parochiekerk was op den naam van den H. Michael ingewijdt / en was onder twee Paſtooren verdeelt. De begeeving van beide de paſtorpen of gedeelten der paſtorye / gelijk ook het hoſterſchap / quam den Graave toe: de bevestiging moest by den Aartsdiaken der Utrechtſche Domkerke gehaalt worden. Parochiekerk, enz.

Jeder paſtory / of gedeelte der paſtorye / bragt jaarlijks met laſten met al omtrent 40. Rh. guldens op: Over 't eerſte gedeelte is in het jaar 1514. Paſtoor geweest Allert Dirksz.

Over 't ander gedeelte was ten zelven tijde Paſtoor Bartholomæus Nagel, te Alkmaar woonende: dewelke by afwezendheit daar van genoot drie of vier Rh. guldens.

In 't jaar 1544. heeft 'er als Paſtoor geſtaan Pieter Janſz. Oſſeweyer.

Het tweede dorp / Westerland en by verkorstinge 't Westen genaamd / staat in t gemelde handſchrift der Utrechtſche kerke vermeld onder den naam van 't Wijsterland. Het had ook een Parochiekerk / dewelke den H. Nicolaus toegewijdt was; en insgelijks ter begeevinge van de Graven stond: de bevestiging wierd ook door den Aartsdiaken der Utrechtſche Domkerke gegeeven. Westerland.

In 't jaar 1544. wierd de paſtory bekleedt door Kornelis Pietersz.

De paſtory had een huis / en trok uyt de landerpen een rente van een pond: komende jaarlijks omtrent in alles opbrengen 50. Rhijnſche guldens.

Stroot / van ouds Strude genaamd / was eer- Stroot.

eertijds een zeer groot dorp aan het ooster strand van Wieringen. De Parochiekerk van dit dorp / dewelke door de Graaven begeeven wierd en ter bevestiginge van den meergemelden Aartsdiaken stond / was op den naam van den H. Willibrordus ingewijdt. De inkomsten der Pastorye waren zeer gering / en konden jaarlijks niet meer als 15 guldens opbrengen.

Ook was de Pastoor / die daar van niet konde leeven / in 't jaar 1514 weg geloopen.

In 't jaar 1544 stond hier als Pastoor Hillebrand Jansz.

Vikary. In de Parochiekerk / aan 't outaar van de H. Maagd / was een Vikary gesticht / staande insgelijks ter vergeevinge van de Graaven / en ter bevestiginge van den voorgemelden Aartsdiaken. De Vikary was belast met vier Missen ter week; en konden Vikaris / indien hy zijn verblijf daar hield / omtrent 15 guldens 's jaars opbrengen.

In 't jaar 1514 was hier Vikaris Evert Dirksz

Hyppelshoef. Het voornaamste dorp Hijppelshoef staat in 't meergemelde handschrift vermeld onder den naam van Upelhoef: en heeft dien naam gekreegen / om dat de kerk den H. Hippolytus toegewijdt was.

Pastory. De Pastory van deze kerk wierd by beurten door den Paus en 't kapittel van S. Mariaas kerke te Utrecht begeeven.

In 't jaar 1514 wierd de Pastory bekleedt door Mr. Johan van Gronsel; dewelke by afwezendheit jaarlijks daar van genoot 16 pont groot.

De Pastoor was gewoon een ander in zijne plaatze aan te stellen / om de diensten der Pastorye waar te neemen.

In

In 't jaar 1517 was 'er maar eene Kloſter over 't ganſche eiland van Wieringen.

Tegenwoordig ſtaan 'er op Wieringen twee Predikanten van den zoogenaamden hervormden Godsdienſt.

Sedert de bekende veranderinge is dit eyland allereerſt onder een groote verbolginge bedient geweeſt door Steven Bodekker, een Noordhollander; dewelke in de Kijp overleden is den 8 Maart 1658. Zijne nazaaten zijn geweeſt Willem Sybrands te Schellingwoude gebooren / volkomen Bacelier in de Godtheit / en wel-eer de Huis-Prieſter van den Aarts-Biſſchop Jakob de la Torre. Hy heeft 'er voor 't geloof in de boeyen en gevangeniſſe gezeeten: en is naderhand te Zwaag beroepen: daar hy geſtorven is den 1 September 16 . . . Heer Reineri. Kornelis Hensbree, overleden den 2 January 1670. Mr. Maurits, dewelke / zijne Paſtory neergeleit hebbende / te Utrecht overleden is den 8 Juny 1676. Johan Broeder, naderhand Paſtoor te Hem. Adriaan Lemmius, een Brabander. Jakob Vincent, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godtgeleerde. Andries Schuermans, onder Mechelen gebooren / dewelke weder naar zijn vaderland is gekeert. Na dat de Heer Matthias Oofterling de Wieringers voor een tijd geholpen had / zijn 'er de volgende Paſtoors gezonden: Antoni vander Steen, uyt de Neder-Betuwe. Maarten Kromſtryen, te Rijswijk gebooren / naderhand Paſtoor van den Leidſchendam. Pieter de Ruiter, een Noordhollander. Johan Kelder, een Leidenaar / te Sloten in Vriesland overleden in October 1717. Paſtoors.

VLIELAND.

Vlieland waar gelegen.

Vlieland / tusschen de Zuider-Zee en den Oceaan gelegen / is zoo lang als Tessel maar veel smalder: en heeft twee dorpen. Tusschen Vlieland en Schellingen leit het grootste Zeegat van de Zuider-Zee / het Vlie.

In de Katolijke tijden was 'er een Parochiekerk / dewelke door de Graaven begeeven wierd: de instelling geschiedde door den Officiaal van Utrecht.

In 't jaar 1514. was hier Pastoor de Heer Engelbertus, Willems zoon, te Rotterdam woonende: dewelke by afwezendheit een jaarlijksche inkomste trok van ses ponden. De Pastory had geen vaste inkomsten: om dat de landeryen / die door de Pastorye gemaakt waren / en 15 Koeyen konden voeden / verdronken waren. Maar de landluiden / om een goeden Onder-pastoor te hebben / bragten de noodige penningen op. De Pastory trok zeker hoofd-geld; 't welk zoo wel over de menschen als de beesten omgeslagen wierd: zoodaanig te weeten dat 8 hoofden eenen Philips-gulden / en een weinigje boter / moesten opbrengen. Dus bestonden alle de inkomsten / met lasten met al / in 90 Rhijnsche guldens.

In 't gemelde jaar stond hier als Onderpastoor Frederik Egberti (misschien Egbertszoon). De Koster wierd door de huisluiden en de Kerkmeesters aangestelt; maar had geen vaste inkomsten.

Door het oprechten der nieuwe Bisdommen is Vlieland aan 't Bisdom van Utrecht ontrokken / en onderworpen aan 't Bisdom van Leeu-

Leeuwaarden. Tegenwoordig zijn 'er geene of althans zeer weinige Katolijken: dewelke door de Pastoors van Tessel pleegen geholpen te worden.

HET DEKENSCHAP VAN AMSTELLAND.

DE OUDE KERK TE AMSTERDAM.
DE N. KERK TE AMSTERDAM.
DE OUDE AEMSTEL, anders
OUWERKERK.
AMSTELVEEN.
BOEKESLOOT.
HOLENSLOOT.
YLPENDAM.
PURMERLAND.
PURMEREINDE.
EDAM.
EREN, anders KADYK.
MEDELYE.
WEERDE.
MONIKKENDAM.
MERKERHOF.
BROEK.
LUTTIKHOEFHUIZEN, anders
OOSTHUIZEN.
TWEE DEELEN van RANDORP.
SCHELLINKWOUDE.
ZUIDERWOUDE.
LANTSMEER.
ZUIDERDORP.

AMSTERDAM.

Amſterdams naamrede, Stichters, enz.

Amſterdam / de hoofdplaats van dit Dekenſchap / heeft dien naam gekreegen van de van Amſtels, **of van den bloed** Amſtel, **en van den** dam, **die tegen dien bloed opgewopen** (1) **was. Het word** (2) **allereerſt vermeldt in een open brief van Graaf** Floris V, **van 't jaar** 1275: **zijnde van geringe** (3) **begnaſelen opgekomen; en voornamentlijk in de laatſte eeuwen tot de vermaardſte koop-ſtad van Europa opgewaſſen.**

Pieter [a] Opmeer, **te Amſterdam geboren / en de opkomſte / den aanwas / den lof en de oorlogen van zijne geboorte-ſtad beſchrijvende / bevestigt ons zeggen met deze woorden:**

In dit jaar 1304, als *Jan* Graaf *Floris* zoon, de laatſte telg der Hollandſche Graaven overleden was; is *Gysbert* Heer van Amſtel uyt zijn ballingſchap weder t' huis gekomen. En op dat hy, die ſchier uytgeleefd was, en in 't oorlogen ongelukkig was geweeſt, in zijne oude dagen een veilige vryplaats tegen de woede van de Hollanders zoude hebben; heeft hy Amſterdam met houte bruggen aan malkander gevoegt; en heeft het met een graft en een wal, en met houte torens, beginnen te verſterken. (4) Als hy overleden was, en de nakomelingen der *van Amſtels* zich uyt vreeze onder 't gemeene (5) volk begeeven hadden, heeft *Jan van Henegouwen* de ſtad geſchonken aan zijnen broeder *Guido*. Deze *Guido* was van zodaanige een nedrigheit dat hy, Biſſchop van Utrecht en tot de Kerkvergade-

[a] Pag. 674.

ring

ring van Vienne beroepen zijnde, den Kardinaals hoed, die hem door *Clemens* V aangeboden wierd, niet aangenomen heeft. Hy was, zeide hy, zodaanige een eere niet waardig; en daarenboven onbequaam tot het draagen van zoo zwaaren laſt: waar over, onder anderen, *Philips de Schoone* Koning van Vrankrijk zich byzonder verwonderd toonde. Deze *Guido* heeft die erfeniſſe nagelaaten aan zijn broeders zoon, *Willem van Henegouwen* bygenaamd *den Goeden*; in wien de rechtvaardigheit, de konſt om in vredens tijd te regeeren, en de krijgshaftigheit als om ſtrijd uytgemunt hebben. *Willem de Goede* heeft de vryheit van tollen beveſtigt; dewelke *Floris* V aan de ſtad, uyt inzigt van de ſchaden by oorlogs tijden geleden, toegeſtaan had. Daarenboven heeft hy haar ſtads rechten en keuren gegeeven: waar door zy binnen korten tijd in getal van huizen en menſchen zodaanig toegenomen heeft, zoo rijk en magtig geworden is, en daar by zodaanig opgeſchikt is met geeſtelijke of kerkelijke gebouwen; dat ze nauwelijks voor eene ſtad, tuſſchen den Rhijn en de Elve, de vlagge behoefde te ſtrijken. Maar ze is doorgaans gequelt geweeſt met inwendige tweedragt: zoo dat de beruchte *Cornelius Crocus*, een Amſterdammer van geboorte, van haar plagt te zeggen: *door tweedragt zyt gy opgekomen; door tweedragt zult gy vergaan.* En *Philips van Borgonje*, om te beletten dat eenige weinigen het beſtier in handen zouden hebben, heeft den 20 van November 1445 de regeering uyt een gelijk getal van Hoeks- en Kabeljauws-gezinden aangeſtelt: en hy heeft begeert dat de gemelde dag jaarlijks geviert zoude worden door een plegtige maaltijd. Vorders heeft de ſtad haaren

naam gekreegen van den vloed *Amſtel*, die een veilige rede voor de ſchepen verſtrekt, en van den *dam*; door den welken de gemelde vloed, door behulp van twee verlaaten, uytgelooſt word in het Ye. (6)

Amſterdam / zoo als de zelve Opmeer **ook getuigt / heeft langer voor 't oude Katolijke geloof gekampt / als eenige ſtad van Holland: en** zy was de toevlugt der geeſtelijke maagden, en de vryburg van de godtvruchtige Prieſters.

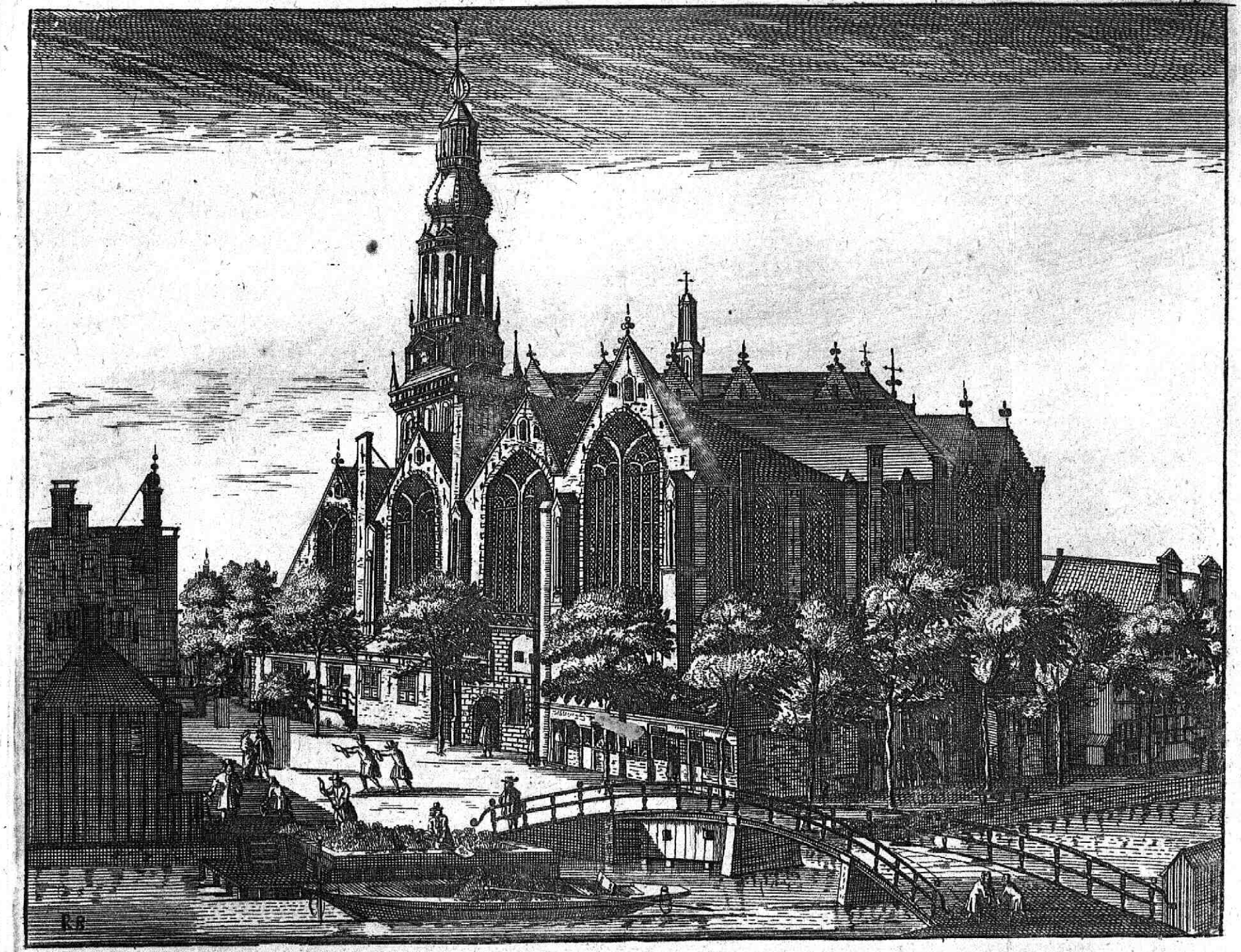
De Oude Kerk.

DE OUDE KERK.

De Oude Kerk / dewelke noch huiden de kerk van de oude zijde word genoemt / was de HH. Johannes den Dooper **en** Nicolaus **toegewijdt. Volgens de oude boeken / en wel voornamentlijk volgens de handſchriften van 't klooſter der Reguliere Kanonnikken dat aan de ſtads beſten ſtond / wierd ze in den beginne ook genoemt de kerk in** Nier-Amſtel, **of van nieuw-Amſtel; tot onderſcheid van een ouder kerk / buiten de ſtad gelegen / thans noch Ouder Kerk genaamd: welke oude kerk of Ouwerkerk / volgens de handſchriften der Utrechtſche kerke / den naam plagt te draagen van de kerk op Oost-Amſtel.* Maar de Oude Kerk / daar wy van ſpreeken / dewelke de Nier-kerk heete ten opzigt van Ouderkerk buiten de ſtad / zal de oude kerk geheeten hebben om dat ze ouder was als de kerk van de nieuwe zijde. Doch zoo men** nier **liever wil neemen voor** neer **of** (7) neder; **zoo is Ouderkerk buiten de ſtad inderdaad ook hooger of ooſtelijker gelegen als deeze oude kerk.**

* Wy hebben hier 't eene en 't andere uyt de *Addenda* van den Schrijver bygevoegt. *Vertaalder.*

Het

Het eerſte begin van deze kerk / het jaar der ſtichtinge / en de naamen van de ſichters / zijn altemaal even onbekend. Dat zy 'er evenwel al geſtaan heeft voor het midden (8) der veertiende eeuwe / blijkt uyt den volgenden brief van Johan Biſſchop van Utrecht: in welken brief / dewelke geteekent is in 't jaar 1369 / aan den Paſtoor verlof gegeeven word om het hoofd-outaar / dat door ouderdom vervallen lag / weder op te maaken.

JOhan, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht aan de in *Chriſtus* beminde mannen, *Johan van Deventer* Paſtoor der Parochikerke van Amſterdam onder ons Biſdom, en de Kerkmeeſters der zelve Parochikerke, de eeuwige zaligheit in den Heere. Door den inhoud dezes geeven wy aan u, Heer *Jan* voornoemd, en aan wat ander bequaam Prieſter dat het zy, volkomen verlof om tuſſchen deezen dag en het naaſtvolgende geboorte-feeſt van S. *Jan den Dooper* (het gemelde geboorte-feeſt daar onder begreepen) het hoofd-outaar van 't koor der voornoemde Parochikerke, na dat gy alles te voren door eigen handen zult hebben gereed gemaakt, af te breeken of te laaten afbreeken: en om daar op, als het wederom in beter ſtaat gebragt is, op een gewijden draagſteen de goddelijke dienſten der Miſſe te leezen, of door wat bequaam Prieſter dat het zy te laaten leezen; mits nochtans dat 'er geen ander wettig beletzel in de weeg en zy. Gegeeven op den 2 December 1369.

In 't groote koor plagt (9) een gouden ſtandbeeld van den H. Nicolaus ten toon te ſtaan: welk ſtandbeeld in 't jaar 1578 tot geld is geſlagen:

ſlagen; waar van noch eenige ſtukken gebonden worden. Buiten dit kooz was het graf des Heeren gemaalt: alwaar het kruys / en het wozder herkgereedſchap dat in de (10) ommegangen omgedzaagen wierd / plagten bewaart te wozden.

Kleinder kooren.

Behalven dit gzoote kooz ſtonden d'er noch kleinder kooren of kapellen. En om van de noozdzyde uyt 't weſten naar 't ooſten voozt te gaan; zoo had men daar vooz eerſt

Hamburger koor.

De Hamburger kapelle / dewelke dooz de Hamburgers hier geſticht is als de Hanze ſteden eerſt op Amſterdam begoſten te handelen. De Goſterlingen / die te Amſterdam quamen te ſtezven / wierden in deze kapelle begzaaven.

Even vooz dit kooz ziet men de gzafſtede van den Veldmaarſchalk Paulus Wirts, dewelke den 5 Juny 1674 te Hamburg overleden is. Boven op de zark ſtaat dit opſchzift in koper geſneeden:

Fortunæ & Martis ſoboles,
Equitumque Magiſter WIRTZIUS,
Invictus Regibus, hic ſitus eſt, *enz.*

En in de Nederduitſche taal /

GRAFSCHRIFT
VAN DEN HEER PAUL WIRTS,
Baron van Ornholm,
Wel eer Veldmaarſchalk van den Staat, *enz.*

Binnen dit kooz ziet men op een marmeren tafereel een opſchzift ter eere van den Schout bp nacht Willem vander Zaan: dewelke de Algierſche roovers vervolgende in de Middellandſche Zee doodgeſchoten wierd.

Verſcheide andere kapellen.

Dan volgt 'er de kapel van de binnen - en buitenlands-vaarders.

De

De kapel van de Veerhoopers.

De kapel van S. Jeroen, **ſtaande naaſt de noorder kerkdeur: waar in voorheen een outaar heeft geſtaan/ 't welk in 't jaar** 1450 **ter eere van S.** Jeroen **geſticht is door eenen** Pieter Gysbertſz.

Hier nebens de brief der ſtichtinge:

WY *Dirck Boelizen* ende *Grebber Dirckſz.* Scepenen in Amſterdam, oirconden ende bekennen dat voir ons quam *Pieter Gysbertſz.* ende gelyde dat hy ter eeren Gods, ſijner waerde Moeder der glorieuſer Maget *Marien*, *St. Jacob* ende *St. Peter*, der H. *Apoſtelen* ende *St. Nicolaes*, ende tot zaligheyt ſynre zielen, geſtigt ende gemaekt heeft een outaer en Cappelerye, in *St. Nicolaes* Parochie Kerk by de Noorder Deur en die Muer, duerende tot eeuwigen dagen; ende heeft daer toe gemaekt deſe navolgende renten, eerſt: twe Franckrykſe ſchilden; item een halve Franckrykſe ſchilt; item noch een halve Franckrykſe ſchilt; item ander halve en een quart Franckrykſe ſchilt. Voort ſoo heeft *Gerrit Wedige* zaliger gedachte gemaekt tot den voorſz. outaer 3. Franckrykſe ſchilden alle jaerlyxſe renten, in alle ſchyn die proper brieven dat uytwyſen en begrepen hebben, die wy daer af geſien hebben. Voirt ſoo gelove *Peter Gysbertſz.* voirt den armen Huyſſitten-meeſters byde zyde te verneugen van hondert Wilhelmus ſchilden, dair zy wail mede te vreden zyn. Voirt ſoo hebben de Huyſſitten-meeſters an beyden zyden voirſz. die outaer aengenomen na *Peter Gysberts* doot te houden ende te belighten met de voorſz. renten, op te beuren en een goeden Prieſter dair op te ſetten, die onberuſt ſal weſen ende van goe-

de

de zeden, ende ſes Miſſen ter weeken dair op te doen, indien hys van ſtaen wair, over wairt, dat *Gysbert*, *Peter Gysbert* zoens zoens eenige kinders of kints kynder hum lieten, die tot Prieſters ſtaet quamen, die ſullen die voorſz. autaer bedienen ende belichten mit die ſelve renten op te beuren tot haere behoef: en indien dat zy 't deugdelyk bewaerden ende die Miſſe daer op deden, ende of zy dat niet doen en wouden, ſoo ſullen die Huyſſitten-meeſters eenen goede Prieſter dair op ſetten die hum believen, ende tot welke tyden als die Huyſſitten-meeſters believen ſoo ſullen zy die Cappelaen affetten mogen ende hum ſijn loon geven na verloop van de tyt, dat hy gedient heeft. In oirconde deſen brief beſegelt mit onſe zegelen, gegeven op den 20. dag in Januario, 1450.

Op *St. Jeroens*-dag als de Hooge Miſſe gedaen wiert, koſte deſelve aen

	ſtuyvers,
Den Beyerman	4
Die Sangmeeſter	4
De Choralle	2
Die Orgeliſt	4
Die Blaſer	2
Jan Claes	5
Die Koſter	3
Aen Keerſen	6
	1 - 10

Naderhand is deze ſtichting vermeerdert door Johan Niklaasz, Coſmas Niklaas Simonszoon, Egbert Simonszoon; **en andere perſoonen meer: met beding dat 'er weekelijks eene Miſ moeſt geleezen worden ter eere van de H.** Anna.

De

De kapel van de (11) Voetboogſchutters; dewelke den H. Sebaſtiaan als Patroon vierden. Zy hadden een zilveren ſtandbeeld van gemelden Heilig; het welke hun in 't jaar 1578 op het bevel van de Majeſtraat weder gegeeven wierd.

WORD van wegen Burgermeeſteren deſer ſtede geordoneert die Kerkmeeſteren van de Oude Kerk, om te verkoopen die ſilveren Ciborie, Claesjen, ende wat ſilver zy meer in haer bewaringe hebben, *dempto* Baſtian, die zy de Hantboogh Schutters zullen overleveren. Actum den 4. Octob. 1678.

Was ondertekent,

Willem Baardeſen, Adriaem Cromhout, Marten Coſter en Dirck Janſz. Graef.

De kapel van de Handboogſchutters.

- - - van de Smids.

- - - van de zoogenaamde Huyszitten / dat is huys-armen.

- - - van S. Elizabets gaven.

Naaſt het groote orgel / aan de zuid-zijde / ſtond een kapel; dewelke waarſchijnelijk geſticht is door de Brunten en Drebbers: in welke kapelle een doopvont en een outaar van den H. Kornelius geſtaan hebben.

Aan de noordzijde van het groote koor ſtond het koor van de H. Maagd Maria: daar het gilde van O. L. Vrouw een outaar had ſtaan. Dit koor pronkt met allerhande glazen / dewelke op het kunſtigſte geſchildert zijn. Voor al is de H. Maagd Maria zoo heurlijk op glas geſchildert / dat 'er alle kenders over verwondert ſtaan. Koor van de H. Maagd Maria.

Onder

Onder het derde glas / op het welke het oberlijden van de H. Maagd afgebeeld staat / is een deur naar een kamer: in welke kamer / zoo als men gelooft / hunne byeenkomsten plagten te houden de leden van zeker genootschap; 't welk Johan Eggerd Hartgers zoon, Heer van Purmerend / gesticht heeft in 't jaar 1450. Hier nevens de stichtingbrief zelf:

WY *Jan Eggert Hartgerszoon*, ende *Wendelmoet* zyn echte wyf, kennen ende lyen mits desen open brieve, dat wy ter eeren Gods ende saligheit onser ende onser ouderen zielen, ende uyt begeerte van *Jan Eggert Willemsz.* ons biddende als hy noch Heere van Purmerende was, ende wy alle beide mit hem woenden, gemaakt hebben, ende geven mits desen brieven allen onsen goederen die wy te Purmerente en daar by hebben, zo zy sonderlinge verklaart staan in den Schepenbrief hier mit doorstekende besegelde tot eenen Kerckelyken Officie aan eenen Overpriester of Rector, die tot hem magh ende sal kiesen vier Priesteren of meer, mit een deel Klerken, om die Getyden te singen in d'Oude of Nieuwe Kerk tot Amsterdam, die *Willem Eggert*, wylen eer Heer van Purmerende, des voornoemde *Jan Eggerts* Vader gefundeert heeft. Indien dat Meester *Jan Eggert* onsen Soen Priester worden wil, en den last aannemen van Opper-priester te wesen ende Rector van den anderen Priesteren ende Klerken die hy tot hem kiesen zal, ende anders niet. Ende is 't zaake datter Meester *Jan Eggert* onsen Sone voirsz. den last voirsz aannemen wil, zoo zal hy die eerste Opper-priester wesen, ende die renten van onsen goede voirsz. jaarlyks opbeuren zyn leven langh.

langh. Ende na zyn dood ſel die Oude Prieſter van den Collegii voirſz. die Opperſte-prieſter ende Rector weſen, indien dat hy Baccalaurius in Theologia is, of voir den Collegii voirſz. die vier boeken *van den* Hogen ſin* geleſen heeft, ende anders niet, en alſo voirt tot ewigen dagen altoes die oudſten in maniere voirſz ſel die Opper-prieſter en Rector weſen, na die manieren van die Faculteit van Theologien te *Parys*, daar die oudſte Doctoor altoos die Opperſte is ende de Deken van de Faculteit, ende na de maniere van den Collegii Sinte Benedicti te *Parys*, ende van Sinte Donati te *Brugge*, daar die oudſte Prieſter altyd die Overſte is en Rectoor. Behoudentlyk dat die overſte Prieſter ſal leſen of doen leſen alle dagen *te priem die martyrologii bon: pretioſi*, en te na *priem* die andere Leſſe uyt de Evangely des Sondaags mitten *Poſtille* ende *Gloſe* en die deelen an ſeven Leſſen al die weke deur. Voirt ſoo ſal die Opperſte-prieſter leeſen ofte doen leeſen in der Schoolen, en Leſſen in Philoſophie, ende ſelve ſoo moet hy leſen of geleſen hebben die vier boeken van den *Hoogen ſin*, ende als hy die uyt heeft ſoo ſullen zy een ander kieſen van den Collegii der Prieſteren voorſz. die d'Evangelii mitten *Poſtille* ende Philoſophien geleſen heeft, ende die ſel dan leſen die vier boeken van den *Hogen ſin*. Ende als Meeſter *Jan* onſen Zoon voirſz. deſen aannemen

* Omtrent die tijden wierden de vier boeken der Leerſpreuken van den beruchten P. Lombardus doorgaans in de Hooge-ſcholen en kollegien voorgeleezen. Maar miſſchien word hier geſproken van miſtyke boeken: want die genen, die naar het voorſchrift van die boeken leefden, wierden ten tijde van J. Thaulerus bygenaamt *van den hoogen zin*. Dezelfde benaaming word tegenwoordig noch ſmaatsgewijs gegeeven aan de genen die naar de zuiverder zederegels leeven.

wil,

wil, ſoo ſel hy goede ordinancien ende Statuten maken, ende zyn alderbeſt daar toe doen dat zy hem ſellen te ſamen voegen *ſecund.* . . . . . *anctionem* en na die *doctryn* van *Bartolus* en andere *Doctoren* op den titul *de Collegiis illicitis* in den nieuwen *Digeſte* mit hare Concordancien . . . . . om te weſen een eerbaaren geoorloft Collegi, die Getyden te ſingen ende te leſen, en ſtuderen ſulke Leſſen als voirſz. is, ende ſoete exhortatien te doen . . . . die Heilige Kerſten een eeuw: Wet Goods te houden, ende in 't gemeen te leven *ſecundùm formam Decretalis qui de vita & honeſtate Clericorum & Canonicorum* . . . . *diſtinctione quinta cum concordantiis. Et quod omnia eſſe communia eſt Jur. Naturalis, vide Jus naturale:* VIII. *diſſert.* XII. *q.* I. *Dilectiſſimis*, ſoo ook die Apoſtelen *Actorum quarto*, ende te preſumieren is dat die oude Collegii Kerken al in 't gemeen geleeft hebben. Zoo willen wy dat alle dat zy hebben of hebben ſullen, of toekomt van beſterffeniſſe of van erve of van eeniger gifte, of van arbeid mit ſchryven, of de *Arte Librariorum* en van anders eenigerhande winningen en profijt, ſel gemeen weſen tot den werken voirſz. ſullen zy haren tyd deelen, ende Syndicus ende andere Officiers hem van noden kieſen, en Ordonnantien ende Statuten maken, om deſe manier alderbeſt te houden, ſoo *Bartolus* determinieert en andere Doctoren *ad tit. Cod. de Juriſdictione omnin. Jud.* in die leſte loy . . . . *cum Concordantiis.* Deſe gifte in maniere voirſz. houden wy vaſte en geſtade voir onſe, ende voir onſe Erfgenamen tot eeuwigen dage. Ende wanneer dat onſe Soon *Jan* in gebreke valle van de punten voirſz. of van eenigen byſonder, al en waar 't mer een, en in dien gebreken een of meer

meer bliven. . . . . Soo willen wy dat alle onſe goed ende gifte voirſz. hem gerekent zy, anders niet dan roof, gewelt, diefte, ſtroffinge, ende ſacrilegie en eeuwiger maledictie en verdoemeniſſe, en desgelyks van alles dat hem toekomt; Want wy wel ſeker zyn dat hem groote goeden toekomen, en dat om die eerbaarheit en heiligheit van deſen leven, *quia ceſſante cauſa ceſſat effectus*. En is't ſake dat zy een regel van oerde aannemen willen, ſoo en ſullen zy geene andere aannemen dan *ſinte Auguſtyns* Regel, op die manier van Canoniken Regulier, behalven alleen de manier van den *mendicanten*, ſoo die Bulle van *Baſel* inhoud, die *Jan Eggerts Willems* Soon voorſz. daar toe verworven heeft. En begeeren wy dat deſe brief eens ter weken van woirde te woirde voor al dit Collegi voorſz geleſen werde. In kenniſſe der waarheit, ſoo hebbe ik *Jan Eggert Hartgers* Soon, voir my ende voir *Wendelmoet* myn wyf voirſz. mit den Schepen brief hier aan deurſtekende beſegelt mit minnen Zegel. Gegeven in't jaar ons Heeren 1450 op ten viertienden dagh in Februario, met een Zegel in rooden waſſe, uitbeeldende een Swaan mit een Wapen van vier quartieren, ſijnde vier klimmende Leeuwen, met ſijn pooten vaſt houdende.

In elke kapelle ſtond een outaar; In alles wierden d'er 33. outaaren in deze kerk getelt: want ieder gilde had in deze of geene kapelle een eigen outer ſtaan.

Dan de vikaryen / die aan deze outaaren geſticht waren / zijn de volgende bekend:

Vikaryen. Eene bikary aan S. Pankras outaar / geſticht door Hendrik Foppenſz.

- - - aan S. Agathaas outaar.

- - - aan S. Adrianus outaar. Als deze bikary in 't jaar 1573 open was gevallen door de dood van Gysbert Evertſz. is ze in 't zelve jaar begeeven aan Jakob Matthysz.

- - - aan 't Wijnkoopers outaar / met een laſt van vyf Miſſen ter weeke. De volgende brief leert ons wie dat de begeevers van deze bikary waren.

. . . ITEM, in den naam des Vaders, des Soens, ende des Heyligen Geests. *Jan Klaeſſen* en *Stijn Tymens* dochter ſijn wyf die deſe dienſt gefondiert hebben op de Wynkoopers Outaer van v. Miſſen die weeck. Welcke dienſt nae beyder doot ſullen giſters weſen, die ouſte Kerckmeyſter, ende die ouſte Huyſſit-meyſter, ende die ouſte Gaſthuus-meyſter van ſinte *Pieters*. Ende die Meyſters ſullen hebben voer hoer toeſicht dat die dienſt wel bewaert, ſoe ſullen ſi elcx hebben op Corsdach ende op Paeſchdach ien mingelen rinſche wyns van dat, dat hier toe gemaeckt is, ende die Kerck ien gulden ſiaers voer broet ende wyn. Off ſaeck waer dat die Prieſter niet en dede als voirſz. is, ſoe ſullen ſy hem mogen of ſetten, ende een ander daar op ſetten alſt hem belieft, &c.

De oude kerk had koſtelijk Prieſter-gewaad: een zilvere Remoſtranci, weegende 70 mark. Naderhand hebben ze een ander Remonſtranci laten maaken / die veel koſtelijker en kunſtiger was. Doch was 'er een uytſteekend * pronk-ſtuk /

* In 't Latyn ſtaat *mundi perfecti*: welk naamwoord *mundus* van de Heidenen overgenomen is: en was een kerkelijk cieraad, 't welk van onkerkelijke menſchen niet mogt aangezien worden.

zijnde

zijnde een Sakraments huisje / hebbende 52 voeten in de hoogte. Dit pronkstuk stond volgens een naamloozen schryver in 't hooge koor / en was hooger als een pilaar. In dat pronkstuk was opgesloten de Remonstranci, of hosti-doos; dewelke in 't jaar 1544 door eenen Dief / met naame Bouwen, gestolen wierd.

De Pastory was vereenigt met het Kapittel van O. L. Vrauw in 's Gravenhage: en wierd vergeeven door den Deken van 't zelve Kapittel. De Koster van deeze en van de andere kerk wierd door de stads Overigheit aangestelt / welk voorrecht door Willem van Beyeren aan de stad toegestaan was in de maand July 1409.

Deeze Pastoors waren in de Katolijke tijden van groot aanzien; zoo dat ze den voorrang voor den Schout / de Schepenen / en den Raad hadden: en genoemt wierden de Bewindhebbers of Meesters der Parochiekerke van den H. Bisschop en Belijder Nicolaus.

Omtrent het jaar 1372 is hier Pastoor geweest Philippus de Leidis. Dit blijkt uyt zijn eigen boek De Cura Reipublicæ & sorte Principantis: en voor al uyt het 60 en 64 geval; daar hy aldus redeneert: Dat woord (wy willen) smijt alles in een Vorst omverre, en brengt alles ten bederve. Het heeft my ook berooft van mijne kerk van *Amsterdamme*; dewelke my gegeeven was door den Heere; maar op een vuilaardige wijze ontnomen is door eenen onderkruyper.

Hier volgen noch eenige Pastoors /

In 't jaar 1360 de Heer Johan van Deventer; zoo als we uyt den voorgemelden Brief verstaan hebben.

1412. Pieter Niklaasz.

1421. Johan Bouwensz.

1420 Dirk Hendriksz. Zoo als blijkt uyt den brief van de instellinge der Reguliere Kanonnikken / dewelke beneden zal opgegeeven worden: en daar hy zich zelven noemt den Pastoor van Nier-Amstel.

In 't jaar 1492 stond hier als Onderpastoor Johan Taco.

Van 't jaar 1538 tot 1562 heeft hier als Pastoor gestaan Florentius Egbertsz. te Haarlem gebooren; dewelke van Pastoor van Edam geworden was Pastoor van de oude zijde te Amsterdam. Hy was een deftig man / en tot kettermeester aangestelt: en hy heeft alle middelen in 't werk gestelt om den Katolijken Godsdienst / die tenemaal vervallen lag / wederom als levend te maaken / en in stand te houden. Dan zijne vyanden wisten 't door vuilaardige lasteringen zoo te bekuypen dat hy uyt zijne Pastorye van Amsterdam gehaalt wierd / en drie jaaren lang in den Haag geherberd zat. Doch hy wierd zoo wel in den Haag / als naderhand in den Raad van Brussel en van Mechelen / vry gesproken; en daar op in de Pastory van Amsterdam herstelt. Daarenboven wierd hy eershalve Plebaan van S. Gudulaas Kerke te Brussel gemaakt: daar hy den tweeden Augusti 1571 aan de pest overleden is. Op zyn sterf-bedde heeft hy aan 't Kollegie der Godgeleerden besproken een inkomste van 26 guldens; dewelke hy besteedt wilde hebben tot het opbouwen van een derde kollegie; tegen dat 'er een derde zoude opgerecht worden. Het levensbedryf van Floris Egbertsz staat ook beschreeven by

by C. a Commelijn, die het op zijne manier verteelt; doch wy hebben 't naar (12) de waarheit uyt Opmeer en C. b Valerius opgegeeven.

1548. Bartholomæus Aalbertsz. Ponsen.

In 't jaar 15 . . Johan Borius (misschien Boor) te Amsterdam gebooren / is daar oolk Pastoor gewoorden. Naderhand is hy 13 jaaren lang Pastoor van S. Andries kerke te Antwerpen geweest / daar hy oolk overleden is in 't jaar 1604 / en onder 't volgende graf-schrift begraaven wierd:

D. O. M.
DE EERW. HEER JOHAN BORIUS, INBOORLING EN PASTOOR VAN AMSTERDAM, HEEFT OP 'T LAATSTE DE PASTORY VAN DEEZE KERK MET GROOTEN LOF BEKLEEDT.
EN HEEFT DAAGS TE VOOREN, ALS HY ZYN 60 JAAR BEREIKEN ZOUW, OP DEN 20 JANUARY 1604, ZYNE SCHAAPEN EN ZYN LEVEN VERLAATEN:
EN VERWACHT ALHIER DE ZALIGE VERRYZENISSE.

Van het jaar 15 . . tot het jaar 1578 heeft Jakob Buyk, te Amsterdam uyt een Burgemeesterlijk geslagt gebooren / de Pastory van de oude zijde lange jaaren met grooten lof bekleedt. Hy heeft oolk een lijkpredikaatzie gedaan over N. Wolfert; dewelke voor den Koning en 't oude geloof strijdende door de rebellen / die in Amsterdam gedzongen waren / doodgeschoten wierd. Noch heeft hy / Pastoor zijnde / zijne goedkeuring gegeeven aan 't gebe-

a Beschryving van Amsterdam pag. 691, 692.
b In Fastis Belgicis.

den boek van Martinus Duncanus. Den 8 February 1578 wierd hy uyt het vaderland gebannen / en in een schuyt gestelt / om op de genade van de zee en de winden heuen te drijven. Eindelijk is hy te Emmerik aangekomen; daar hy Kanonnik van S. Maartens kerke is geworden: en naderhand / te weeten den 11 Maart 1589 / tot Pastoor van S. Aldegundis kerk aangestelt wierd. Hy is te Emmerik den 8 September 1599 / in 't 53 jaar zijns levens / van de pest gestorven / en in S. Aldegonds kerke begraaven. Willem van Uytgeest, dewelke in 't jaar 1565 op S. Magdalenaas dag Onderpastoor van de oude kerk was geworden / is in 't jaar 1580 uyt de stad verdreeven.

Herman Elants[c], dewelke in al dien tijd van de geloofs-veranderinge / tot het jaar 1580 en langer / wonderlijke vervolgingen en zwaarigheden uytgestaan heeft. Hy heeft twee Pastoors / Meester Cinesius en Meester Simon Aloy, en drie Kapellaanen overleeft. In 't jaar 1567 wierd hy van de pest aangetast / maar is 'er na eene maand van geneezen. En als de Pater van t Begijnhof / met den Pastoor Willem van Uytgeest, in 't jaar 1580 uyt de stad gedreeven wierd / is hy by gebleeven.

Sibrandus Syxtius, naar een dorp in Vriesland daar hy geboren was Oostervier genaamd / en Licentiaat in de Godtheyde / wierd eerst gebruykt tot het onderwijzen van de Vriezen. Naderhand wierd hy tot Pastoor van de Oude kerk en Overste van 't Begijnhof aangestelt. Hy is dan te Amsterdam gestorven den 9 January 1631 / in 't 63 jaar zijns levens.

c Uyt de ongedrukte brieven van die eeuwe.

Leo-

Leonardus Marius, Hoogleeraar in de Godkunde / ter Goes in Zeeland gebooren / was in de Latijnſche / Gziekſche en Hebzeeuwſche taale wel erbaaren / en daar by Pzeſident van 't Hollandſche queekſchool te Keulen. Van daar wierd hy te Amſterdam beroepen / en tot Paſtooz van de oude zijde en Oberſte van 't Begijnhof aangeſtelt. Oolk wierden hem de booznaamſte bedieningen / als het Dekenſchap en Vikarisſchap van Haarlem / opgedzaagen. Terwijle dan dat hy met te ſchzijven en mondeling te onderwijzen beezig was / is hy te Amſterdam / tot ieders leetwezen / den 18 October 1652 overleden: hebbende dooz zijne geſchzijften en veelbuldigen arbeid groote dienſten aan Gods Kerke gedaan. Hy heeft de volgende Werken in de Latijnſche taale uptgegeeven: Uytlegging over de 5 Boeken van Moiſes; dewelke te Keulen in blads groote gedzukte is in 't jaar 1621. Leonardus Marius. Zijne werken.

Katolijke verweering van de Kerkvoogdy: waar in de Opperhoofdigheit van den H. Petrus, en van den Roomſchen Stoel / tegen de kettery en de ſcheuring van den beruchten Marcus Antonius de Dominis verdedigt wozd. Dit werkje is te Keulen gedzukt in 't jaar 1619.

Hy heeft noch andere werkjes / die de Geloofs-verſchillen raaken / in de Nederduptſche taale / maar onder verdichte naamen / uptgegeeven: als onder anderen een Katolijk Antwoord tegen Simon Epiſcopius, 't welk dooz den zeer geleerden Heer Johan Bugæus begonnen was. En daarenboven een boekje van de menigvuldige mirakelen van 't H. Sakrament des Outaars, 't welk in 't jaar 1345 midden in 't vuur ongeſchonden was gebleeven.

Onder de booznaamſte bzuchten van zijne ge-

geleerdheit / vernuft / en arbeidzaamheit / moet gereknt worden de bekeering van den Nederduytschen Virgilius, Jooft Vondel; en die van Jakob Ouzeels, die voor deezen Predikant was geweest onder de Gereformeerden. Ja / zoo als Jakob de la Torre getuigt / hy heeft de voornaamfte en rijkfte familien van Amfterdam tot het Katolijk geloof bekeert.

Hy was uytermate mild jegens den armen: zoo dat 'er niets na zijne dood by hem gevonden wierd; zelfs niet om zijn lijk ter aarde te beftellen: het welk in de Kerk van de nieuwe zijde begraaven wierd. Als het naar de kerk gedraagen wierd / was 'er een ongelooffelijke toeloop van menfchen: en wel zodaanig dat de menfchen geld gaven om een plaats op de daken (of luiffels) te hebben. Hy had wegens geleerdheit en voorzigtigheit zodaanige een achting verkreegen dat de Onkatolijken zelfs / in moeyelijke voorvallen / van hem raad quamen vraagen. Naulwelijks ging 'er een dag voorby / zonder dat hy in zijne huishapelle of ergens in de ftad predikte.

Zijne zinfpreuk was / *fortiter fed fuaviter*: met kracht, maar ook met zachtigheit.

Onder zijne print wierden deeze veerzen van Vondel in de plaatze van een graf-fchrift gedruht:

Dus ftichte *Marius* by monde en by geſchrift
Geleerde en ongeleerde, uyt Goddelyke drift.
Nu fwygt de mont: nu geeft de pen niet langer int.
Zyn' fchriften toonen u zyn levendighfte print.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Eer dat we vorder in Amſterdam treeden, dienen wy iets te zeggen van zeker gevoelen dat Amſterdam gebouwt is, en tegenwoordig noch ſtaat, op den bodem van de oude Menapiers of *Menapii*. Ik beken dat *Phil. Cluverius* in zijne uytwateringen van den Rhijn, en *Caſparus Kommelyn* in zijne Beſchrijvinge van Amſterdam, dit gevoelen al onderzocht en met kracht van redenen afgekeurt hebben. Maar 't mag noch weleens te berde gebragt en naarder opgewogen worden: te meer, om dat het een volkome verwarring in de oude Beſchrijvinge van deze landen kan geeven.

Eerſt dienen we dan te weeten wie dit gevoelen op de baan gebragt en ſtaande gehouden hebben: ten tweede, ſtaan ons de redenen te onderzoeken die hen tot het aanvaarden van een gevoelen, dat zoo onwaarſchijnelijk voorkoomt, aangeport hebben: ten derde moeten we zien of dat gevoelen, dat zoo onwaarſchijnelijk voorkoomt, en thans zoo gehekelt word, inderdaad zoo onwaarſchijnelijk en afſchuwelijk is. *Cluverius* [a], in zijn Traktaat van de uytwateringen des Rhijnſtrooms, zeit dat ſommigen dit gevoelen ſtaande houden, zonder iemand te noemen. De Heer *Commelyn*, in zijne Beſchrijvinge [b] van Amſterdam, meldt niemand als *Joh. Jakob Pontanus*, die dat gevoelen in zijne Beſchrijvinge van Amſterdam beweert. En ik wil wel bekennen dat *Pontanus*, op het ſtuk van landbeſchrijvinge, wel voor twee Schrijvers of getuigen verſtrekken mag. Behalven deezen vinde ik dat de zeer geleerde *Gottefridus Wendelinus* [c], in eenen brief aan *Andreas Catullius*, dit gevoelen vaſtſtelt, en voor een zekere waarheit opgeeft; te weeten dat de Menapiers, ten tijde van *Julius Cæſar*, ganſch Holland en Zeeland beſlagen hebben. Ja *Petrus Divæus* [d] zelf, die aan de Menapiers hunne rechte woonplaats vry wel aangeweezen heeft, houdt het

a Cap. 21. b pag. 7.
c Staande achter Catullii Tornacum.
d Antiquitates Belg. pag. 37.

voor zeker dat ze aan beide de zijden van den Rhijnſtroom, niet verre van den Oceaan, gewoont hebben: maar *Divæus* zouw 'er noch uyt konnen koomen met die woorden *niet verre* wat uyt te rekken. En H.e *Nuenarius*, daar hy van de *Menapii* ſpreekt, ſtelt het voor een vaſte waarheit te boek dat ze gewoont hebben tot de landen van de *Bethaſii* toe, daar de Maas en de Waal in malkander loopen: ja dat de Batavieren en de Menapiers alle die landen, tot den Oceaan toe, door malkander bezeeten hebben.

Zoo hebben we dan de voornaamſte voorſtanders van dat gevoelen: en 't ontbreekt hen niet aan plaatzen uyt oude en deftige Schrijvers, dewelke al eenigen glimp aan dit gevoelen geeven. Wy zullen maar twee van die plaatzen aanhaalen, dewelke krachtigſt van allen luiden, en daar 't geheele verſchil genoegzaam op draayt.

De eerſte plaats is getrokken uyt den voorgemelden *Strabo*: *Aan die van Trier grenzen de Nerviën, zijnde ook een Germaniſch volk; doch de laatſte zijn de Menapiers, aan beide de zijden van de monden des Rhijnſtrooms enz.* waar de monden van den Rhijn gelegen zijn, is bekend: en by gevolg, zoo men de woorden van *Strabo* voor de waarheit aanneemt, hebben de Menapiers zekerlijk hier om ſtreeks gewoont. Men kan 'er tot ſterking van dit gevoelen noch by voegen dat niemand van de oude Wereldbeſchrijvers van alle rechtſchaape kenders en oordeelkundigen zoo gepreezen word als *Strabo*: en die daar aan twijfelen zouw, heeft *Poupe Blound*, daar hy van *Strabo* ſchrijft, maar op te ſlaan.

De andere plaats is getrokken uyt *Julius Cæſar*: welke plaats van *Phil. Cluverius*, daar hy dit gevoelen met kracht tegenſpreekt, aldus bygebragt word: *Even alzoo is het ook met de Uſipeten en Tenkteren gelegen geweeſt, van dewelke boven geſprooken is; en aie het geweld der Zwaaben lange jaaren uytgehardt hebben. Doch eindelijk uyt hunne landen verjaagd zijnde, en drie jaaren lang door verſcheide plaatzen van Germanië omgezworven hebbende, zijn ze tot aan den Rhijnſtroom gekomen. Deze landſtreeken wierden van de Menapiers bewoont: dewelke aan beide de oevers van den gemelden vloed-lan-*

e De Gallia Belgica pag. 5. & 6.

deryen,

deryen, huizen, en dorpen hadden. Dan volgt 'er hoe dat ze de Menapiers, ten deele met liſt ten deele met geweld, verſlagen en verdreeven hebben. Deze plaats, zoo als ze daar ſtaat, kan *Cluverius* gemakkelijk beantwoorden: hy heeft maar te zeggen, en hy zeit het ook metterdaad, dat de Uſipeten en Tenkteren aan den Rhijn gekomen zijn boven 't eiland der Batavieren, daar hy noch met eene kil en onverdeeld voortſtroomt. En dat vervolgens de Menapiers, hoewel dat zy den oever van den Rhijn wederzijds beſlagen hebben, daarom binnen 't eiland der Batavieren of bezijden den Bataviſſchen Rhijn niet behoeven gewoont te hebben. In den grond van de zaak wil ik *Cluverius* noch geen ongelijk geeven: maar hy had evenwel de plaats op haar krachtigſte behooren voor te ſtellen; en zouw 'er dan zoo gemakkelijk niet uytgekoomen zijn.

Ik wil wel bekennen dat het gevoelen van *Pontanus*, door deze plaats onderſtut, zoo ligtelijk niet over hoop geſmeeten kan worden: Ja 't luſt my eens wat nauwkeuriger te onderzoeken of 't gevoelen van *Pontanus*, en van de voorgemelde Schrijvers, zoo los op zijne beenen ſtaat als *Cluverius* zich zelven inbeeldt. Of de Menapiers juyſt omtrent den Amſtel gewoont hebben, daar wil ik zoo krachtig niet op ſtaan: maar de bewijzen van *Cluverius* loopen daar op dat ze zelfs geen woonſtede gehad hebben op 't eyland van Batavië: maar laat ons tot de zaak wat naarder koomen, *Julius f Cæſar*, de gemelde geſchiedenis beſchrijvende, zegt *dat de Uſipeten en Tenkteren, met groote menigte van volk over den Rhijn getrokken zijn niet verre van de zee, in dewelke de Rhijn zijne wateren uytſtort.* Daar op verhaalt hy wat heu naar deze kuſten gedreeven heeft: hoe dat ze den Zwaben lang tegenſtand geboden hebbende, eindelijk moeſten wijken; hoe dat ze *veele jaaren door Germanië omgezworven hebben; en zoo gekomen zijn aan den Rhijnſtroom. Welke landen*, zegt hy dan vorders, *van de Menapiers bewoont wierden, dewelke aan beide de oevers van den vloed landeryen, huizen, en dorpen hebben.*

Eerſt zeit hy dat de Uſipeten en Tenkteren over den Rhijn getrokken zijn niet verre van de zee: dan gaat hy de reden van hun verhuizen of opkraamen vertellen. Eindelijk verhaalt hy hoe dat ze de Mena-

f Initio libri 4.

piers,

piers, aan beide de zijden van den Rhijnſtroom woonende, bedrogen en verdreeven hebben. Dat ſchijnt dan eveneens te luiden als of ze de Menapiers daar ter plaatze aan den Rhijn gevonden hadden, daar ze over den Rhijn getrokken zijn: dat is, *niet verre van de zee: in dewelke de Rhijn uytgelooſt word.* Ik dien hier wat langer op te blijven ſtaan: want de grootſte zwaarigheit zal hier op aankoomen.

Die eerſte woorden, *dat ze met een groote menigte van menſchen over den Rhijn getrokken zijn*, moeten aldus verſtaan worden dat ze daar over getrokken zijn in het beſtooken, of even na 't overwinnen, van de Menapiers. Want voor eerſt zeit *Cæſar* niet dat ze over den Rhijn getogen zijnde, hooger op getrokken zijn om de Menapiers op te zoeken: zoo is het dan geſchiedt ter plaatze daar de Menapiers gelegerd waren. En 't kan ook geenszins onderſtelt worden dat ze, om de Menapiers op te zoeken, hooger opgetrokken zijn. Want ze zijn niet tweemaal uyt Germanie naar den Rhijnſtroom afgezakt, en den vloed overgetrokken: men ziet klaarlijk, en zonder eenige haperinge, dat *Jul. Cæſar* maar eenen overtogt beſchrijft. En, zoo iemand hier op dringen wouw, dien zouw ik vraagen of de Uſipeten en Tenkters, beide Duytſche volkeren, als ze niet verre van de monden des Rhijnſtrooms over den Rhijn getrokken waren, wederom over den Rhijn en naar Germanie getrokken zijn, om de Menapiers te gaan beſtooken. Want het blijkt uyt de woorden van *Cæſar* dat ze op dien tijd, als ze de *Menapiers* gingen aantaſten, uyt Germanie quamen afzakken: en vervolgens dat ze de Menapiers, over den Rhijn woonende, eerſt aangetaſt hebben.

Het blijve dan vaſtgeſteld dat die overtogt der Uſipeten en Tenkteren, daar *Cæſar* in 't begin van zijn vierde boek met een woord of twee van gewaagt, dezelfde overtogt is, dien hy eenige regels laager wat breeder beſchrijft. Waar uyt dan vorder volgen moet dat de Menapiers aan beide de zijden van den Rhijn, en *niet verre van de zee*, gewoont hebben.

Maar, zeit *Cluverius* met zijne medeſtanders, *Strabo*, hoewel een naarſtig wereldbeſchrijver, was evenwel een Griek; en vervolgens verre van deeze landen gebooren en woonachtig. Daarenboven, zoo als ze zeg-

zeggen, heeft hy noch wel eens in de beſchrijvinge van Germanië mis getaſt. Eindelijk, 't welk wel het zwaarſte van allen weegt, indien hy *Plinius*, *Tacitus*, *Pomponius*, *Mela*, en andere diergelijke Schrijvers tegen heeft, zal hy op dat ſtuk moeten en wel willen achter ſtaan. Indien hy die Schrijvers tegen heeft, zal niemand zoo ik vertrouw, hem gelijk durven geeven: Maar, zoo hy ze niet tegen heeft, wat dan? Of hy ze tegen heeft, zal in 't onderzoek van de andere plaats overwogen worden.

Wat de plaats van *J. Cæſar* belangt, miſſchien zouw iemand het ganſche verſchil als met eene knip willen afſnijden, met te zeggen dat de Rhijn boven Schenkenſchans, en wat hooger op, niet verre van de zeekant gelegen is: dat men denken moet dat de Tenkteren en Uſipeten uyt het hartje van Duytſland, verre van de zee, herkomſtig waren; en vervolgens dat de plaatzen even boven Schenkenſchans, ten opzigte van hen, al vry naar den Oceaan toe begonnen te naderen.

Maar Emmerik, Kleef, en de plaatzen daar om ſtreeks, niet verre van de zee, en van de monden des Rhijnſtrooms? Schijnt dat wel te luiden? Is dat, voor zoo naarſtig en nauwkeurig een Schrijver als *J. Cæſar* was, effen genoeg genoeg geſproken? Ik geloof dat veele Leezers, benevens my, zullen zeggen neen.

Vorders moet men indagtig zijn dat de Rhijn, ten tijde van *J. Cæſar*, maar twee groote monden of zeegaten had; boven Leiden en by den berugchten *Helius*. Zoo moeten dan de Tenkteren en Uſipeten, indien ze niet verre van de Rhijndeuren over den Rhijn getrokken zijn, zulks gedaan hebben over den middelſten Rhijn. En vermits de Menapiers aldaar beide de oevers in 't bezit hadden; moeten ze ten deele in 't eiland der Batavieren, ten deele over den middel-Rhijn, gehuisveſt zijn geweeſt. En dus hebben ze niet alleen in dat eiland gewoont; maar konnen zich ook naar Amſteland toe uytgeſtrekt hebben.

Maar *Cluverius* beroept zich op alle de oude en beſte Hiſtoriſchrijvers, als *Plinius*, *Tacitus*, ja *J. Cæſar* zelf, dewelke dit gevoelen opentlijk zouden tegenſpreeken. Die ſchrijven duidelijk en eenparig, zegt *Cluverius*, dat het land der Batavieren tuſſchen den Rhijn en Maas gelegen was. Maar is dat zoo duide-

lijk

lijk te zeggen dat de *Menapiers* noit eenig gedelte, of eenigen hoek, van dat eiland bezeeten hebben? En, zoo genoomen, men kon uyt *Tacitus*, *Plinius*, *Mela*, en laatere Schrijvers, al bewijzen dat 'er by hunnen tijd geen Menapiers gelegerd waren; daar uyt volgt niet dat zy 'er niet gewoont hebben ten tijde van *Jul. Cæsar*. Zy zijn, ten tijde van *J. Cæsar*, uyt hunne plaatzen aan den Rhijn verdreeven: geen wonder dan dat ze genootzaakt zijn geweest een andere woonplaats te zoeken.

Of men hier al tegen inbrengt dat de Menapiers door de Maas van de Batavieren afgescheiden waren, en aan de *Morini*, t'hans Vlaanderen, plagten te grenzen; dat doet ter zaake niet. De g Schrijvers, die hen aan de zuidzijde van de Maas en naast de *Morini* plaatzen, spreken van de tijden na *Julius Cæsar*. 't Is wel te verstaan dat de Menapiers, die de gemelde nederlaage ontkomen waren, andere woonplaatzen opgezocht hebben. Vorder vraagt de Heer *Commelyn* h; indien de Menapiers, die aan de *Morini* paalden, zoo verre uytgestrekt waren dat ze een gedeelte van Holland besloegen, waar dan de *Tungri*, *Sunici*, *Bethasii*, *Gugerni*, *Marsaci*, *Chambavi*, *Frisii*, *Levaci*, *Grudii*, *Centronen*, *Batavi*, blijven zullen. Daar zal ik wederom onder zijn welneemen op antwoorden dat alle die volkeren vry en onbekommerd op hunne plaatzen en ieder in zijn land mogen blijven. Toen de Menapiers, eer ze door de Usipeten verdreeven wierden, een gedeelte van 't eiland der Batavieren besloegen; waren ze noch verre van de *Morini* af gelegen; en woonden geen van de gemelde volkeren in de weeg: behalven dat de Batavieren hen een gedeelte van hun eiland wel inruimen wilden. Toen ze door de Usipeten verdreeven waren, zijn ze naast de *Morini* gaan woonen; en hebben al wederom de gemelde volkeren gerust en ongemoeid gelaaten.

Zoo dunkt my dan, onder verbeteringe, dat het gevoelen van *Pontanus* zoo niet verdient gehekelt en achter de bank geworpen te worden. Indient de geleerden evenwel, na 't opwegen van de redenen en tegenredenen, anders verstaan; wil ik het gaerne om een beter geeven.

g Tacit. lib. 20. Plinius, &c. h Pag. 6.

2.

2. 't Is waar dat het in dien brief allereerſt vermeldt word onder den naam van *Amſtelredame:* maar lang te voren, te weeten op 't jaar 1203, word 'er al gegeſproken van Amſtels veſten.

Hier nevens de eigen woorden van den Kronijkſchrijver *Melis Stoke:*

Die Kenemaren voeren hene
Doer 't landt, over al die Vene,
Ende verbornde te handt
Van Aemſtel al dat land
Ende roefden al dat ſi vonden
Amſtel ſine veſten tien ſtonden
Dat bornden ſi al in den grondt.

"Voor 't jaar 1203, en noch eenig weinige jaaren "daar na, het zijn de woorden van *Caſparus a Commelyn*, " is de naam van Amſtelredam by geen Hiſtori- "ſchrijver bekent, en ook by niemand alzoo genaamt "geweeſt: maar wel *Amſtel* en *Amſtels veſten*, 't zy "dat ze daar mede meenden het dorp, of het ſlot, of "allebeiden. Maar zouw men ook niet mogen zeggen, 't zy dat ze daar mede meenden het ſlot of de ſtad? of allebeiden? Ik meen dat men al zoo wel zouw ſtaande konnen houden dat de ſtad vroeger als dat ze laater geſticht is geweeſt: Het *b* blijkt althans uyt den brief van *Floris* V, daar de Schrijver met een woord van gewaagt, dat de Amſterdammers al in 't jaar 1275 hunne goederen door 't ganſche land plagten te vervoeren of te verzenden.

Dat deze plaats onder den naam van Amſterdam in geen brieven of Schrijvers voor 't jaar 1303, of daar omtrent, gevonden word is geen wonder: Amſterdam, gelijk ieder weet, en de naam zelf te kennen geeft, heeft dien naam van den Amſtel en van den Dam. Nu de Dam, gelijk de Heer *Commelyn* uyt waarſchijnelijke giſſingen bewijſt, is 'er eerſt opgeworpen tuſſchen de jaaren twaalf en dertien hondert. *Melis Stoke* ſchrijvende over 't jaar 1203, gelijk wy boven gezien hebben, noemt deze plaats Amſtels veſten of *Amſtel ſine veſten*. Maar ſchrijvende over 't jaar 1296, en ſpreekende van *Jan van Henegouwen* als hy Muiden meende te ontzetten, noemt het Amſtelredam: *Had*

a Commelyn pag. 168. *b* Ibid. p. 173.

Had ſi twee dagen langer bleven
Op den huſe dan ſi daden,
Die grave had hem ſtaen in ſtaden enz.
Want hi t' Amſtelredam was komen
Om te ontſetten te haren vromen.

En deze woorden van *Melis Stoke*, of dit onderſcheid in zijn ſpreeken, konnen volgens den Heer *Commelyn* ook tot beveſtiging dienen dat tuſſchen de voornoemde jaaren die Dam opgeworpen en de naam van Amſterdam opgekomen is.

Vorder ſchoon dat Amſterdam, of Amſtelredam, in geen boeken of brieven gevonden word voor 't jaar 1303, zoo zal men evenwel Amſtel, of Ameſtele, of Amſtelle, veel vroeger gemeld vinden. Biſſchop *Godefridus*, dewelke tuſſchen de jaaren 1256 en 1278 op den Stoel van Utrecht gezeeten heeft, klaagt geweldig over eenen *Egbert* of *Egbertus van Amſtelle*; en ſpreekt van de gedienſtigheden en rechten, die de kerke van Utrecht onder Ameſtelle toequamen. In een brief van Biſſchop *Andreas*, van 't jaar [c] 1131, ſtaan *Egbertus van Ameſtelle* en *Godefridus van Ameſtelle* als getuigen vermeld. In een anderen brief van Biſſchop *Godebvldus* [d] of *Godeboldus*, van 't jaar 1126, vinde ik eenen *Wlfgardus van Ameſtelle*; dewelke benevens andere Heeren als getuige geſtaan heeft over zekere gifte van den gemelden *Godebaldus*.

En of iemand denken mogt dat *van Ameſtelle* hier ſlegts een toenaam of *van* is geweeſt; en dat 'er by gevolg met geen zekerheit uyt beſloten kan worden dat 'er een dorp, of een ſlot, of wat men anders wil, zoo vroeg onder den naam van Amſtel geſtaan zoude hebben; zoo zal ik noch een ouder brief bybrengen van Biſſchop *Burchardus*. Wanneer deeze Biſſchop het verſchil tuſſchen die van Slydrecht en Hougninke of Houweningen in 't jaar 1105 uytwees, en verklaarde dat die van Houweningen onder de Parochikerk van Slydrecht behoorden, en blijven moeſten; is onder anderen *Wolfgerus*, Schout van Ameſtelle, by de uytſpraak tegenwoordig geweeſt. Ja in de lijſt van de Vaſallen der Utrechtſche kerke, zoo als die lijſt in

[c] By W Heda pag. 161. 162. [d] Ibid. p. 155.
[e] Ibid. pag. 145. 146.

de

de Oude * Kronijk opgegeeven word, ſtaan de Heeren van Amſtel als Leenmannen des Biſdoms al vermeld op het jaar 1021. Ik zegge, zoo als die lijſt in de Oude Kronijk opgegeeven word; want by *W. Heda* ſtaat ze veel korter; en daar worden geen Heeren van Amſtel vermeldt. Van die lijſt hebben wy elders geſproken; en getoont dat 'er weinig ſtaat op gemaakt kan worden. *Buchelius* † zelf, in zijne Aantekeningen op *Heda*, hoewel dat hy alles wat de tijdelijke magt der Biſſchoppen begunſtigt ten hoogſte doet gelden, durft de gemelde lijſt aan *Adelboldus* niet toeſchrijven. Maar dat geſchil willen wy t'hans niet aanraaken: en zullen 't ſlegts voor zeker houden dat de Heeren van Amſtel al in aanzien zijn geweeſt omtrent het jaar 1020.

Vorders koomt het my niet onwaarſchijnelijk voor dat *Wlfgardus*, dewelke als getuige heeft geſtaan over den brief van Biſſchop *Godebaldus*, en *Wolfgerus*, die by de uytſpraak van Biſſchop *Burchardus* tegenwoordig is geweeſt, voor den zelfden perſoon gehouden moet worden. Den Duytſchen of Hollandſchen naam *Wolfger* konnen de Latiniſten zoo wel in *Wolfgerus* als in *Wolfgardus*, en zoo wel in *Wolfgardus* als *Wolfgerus*, verandert hebben. En, om dat hy op de eerſte plaats ſlegts den toenaam van *van Amſtelle* voert, zouw ik ligtelijk giſſen dat hy uyt het geſlagt der van Amſtelen was; en naderhand het Schoutſchap van het dorp Amſtel heeft bekomen.

Om dat ik hier van den Biſſchop *Burchardus* ſpreeke, en niet geloof dat die gelegendheit meer voorkoomen zal, moet ik met verlof van den Leezer een weinig buiten mijn beſtek treeden, en iets tot verdediging van dien vroomen Biſſchop, of liever van den Kronijkſchrijver *J. Beka*, te pas brengen. Paſt het niet zeer op de beſchrijving van Amſterdam, het paſt evenwel op dit ganſche werk: daar de daaden der Biſſchoppen opgeheldert worden.

Als ik onlangs een deel van de ‡ geleerde Bollandiſten in handen kreeg, om iet anders na te zien, vond ik daar een wijdloopige verdediging voor den Biſſchop

* Onder Diderijk III.

† In Notis ad W. Hedam pag. 117.

‡ Acta SS. ad 6 Junii, ad vitam S. Norberti.

Burchardus tegen het ſchrijven van den Utrechtſchen Kronijkſchrijver *Beka*. *Beka*, zoo als zy 't opgeeven, zoude van dezen *Burchardus* ſchrijven dat hy by den Pauſſelijken Gezant *Hildebrandus* beſchuldigt zijnde van Simony, en zich zelven zullende zuiveren, bevel kreeg om 't bekende veers, *glorie zy den Vader, en den Zoon, en den H. Geeſt*, op te zeggen. De eerſte woorden, *glorie zy den Vader en den Zoon*, zeide hy zonder hinder of ongemak op: maar om dat de Biſſchoppelijke gratie een gave van den H. Geeſt is, zouw hy in de leſte woorden, *en den H. Geeſt*, hebben blijven ſteeken. Daar op wierd hy afgezet, en toen kon hy alle de woorden, zonder eenig letzel, klaar en duidelijk uytſpreeken. Dit gaan de gemelde Schrijvers met veele redenen wederleggen; en zeggen dat *Beka* in dat verhaal misgetaſt heeft. Hunne bewijzen, dat dit verhaal op *Burchardus* niet paſſen kan, ſluiten zeer wel: als 1. om dat *Burchardus* van *Beka* zelf als een vroom en godvreezend man gepreezen word. 2. Om dat *Hildebrandus* het gemelde gezantſchap wel 45 jaaren vroeger bekleedt heeft, als *Burchardus* Biſſchop is geworden. 3. Om dat hy dat gezantſchap in Vrankrijk bekleedde; en 't Biſdom van *Burchardus* onder Vrankrijk niet behoorde, enz. Alle die bewijzen keur ik goed: maar ik voeg 'er by dat *Beka* niet diergelijks van *Burchardus* geſchreeven heeft. Men heeft *Beka* maar op te ſlaan: en men zal aanſtonds merken dat dit verhaal op een anderen Biſſchop ſlaat: *Beka*, het leven van *Burchardus* beſchrijvende, brengt dit verhaal te paſſe, om dat het omtrent *Burchardus* tijd voorgevallen was: 't welk niet alleen by *Beda*, maar ook by andere Hiſtoriſchrijvers, gebruikelijk is. Hy verhaalt eerſt hoe dat de voornoemde *Hildebrandus*, als Legaat van den Apoſtoliſſchen Stoel, omtrent deze tijden in Vrankrijk aangekomen is, om de Simony uyt te roeyen. Dan zeit hy vorder: *Cum autem ipſe Cardinalis adverſus diffamatum Epiſcopum proceſſiſſet, & idem Epiſcopus teſtes ipſum accuſantes pretio ſubarraſſet; dixit idem Legatus* &c. Dat is te zeggen: " Als de Kardi-" naal het procés opſtelde tegen een Biſſchop, die " (deswegens) ter quaade fame ſtond; en dezelve Biſſchop. enz. Dit zullen de gemelde Schrijvers aldus verſtaan en by zich zelven vertaalt wekken: *Als de Kar-*

Kardinaal het procés opſtelde tegen den Biſſchop, of deezen Biſſchop. Maar dat het zoo niet verſtaan moet worden blijkt niet alleen 1. uyt den ganſchen t'zamenhang der woorden; maar ook 2. om dat *Hildebrandus*, volgens het ſchrijven van *Beka* zelf, dat gezantſchap in Vrankrijk bekleedde: en 3 om dat hy geen woord van *Burchardus* afzettinge vermeldt; maar duidelijk ſchrijft dat hy 't bewind 13 jaaren heeft gevoert. Hy was Biſſchop geworden in 't jaar 1099: en geſtorven in 't jaar 1112: zoo dat hy tot het einde van zijn leven toe Biſſchop is gebleeven.

Dit zeg ik geenszins om den lof der Bollandiſten, voor dewelken ik altijd een groote achting betuigt heb en altijd betuigen zal, in 't minſte te verduiſteren. Het gebeurt de beſten, in 't nazien van oude ſchrijvers, wat al te ſchielijk daar overheen te loopen. Mijn eenigſte inzigt is de waarheit in een klaarder licht te zetten, *Beka* te verdedigen, en voor al *Burchardus* volkomentlijk te zuiveren. Want menig Leezer, de gemelde woorden der Bollandiſten geleezen hebbende, en daar op geloovende dat *Beka* zulks inder-daad geſchreeven had, zouw het, om 't gezag van *Beka*, noch eenigzins konnen gelooven: men weet altijd noch iets te verzinnen om de tegen-bewijzen in twijfel te trekken. Ten minſte word *Beka* nu volkomentlijk buiten ſchuld geſtelt.

3. *Van geringe beginſelen.* Het word voor zeker gehouden, of 't is ten minſte het gemeen gevoelen op een oude overleveringe geveſtigd, dat hier allereerſt een deel Viſſchers gewoont hebben: die hunne huizen, of hutjes, met riet of ſtroo bedekten. En 't zal hier gegaan zijn, gelijk elders: toen de viſſchers de koſt rijkelijk begonnen te winnen; en den tijd of gelegendheit niet en hadden, om alles wat tot het leven en 't lichaam noodig is gereed te maaken; zullen daar mettertijd bakkers, ſchoen- en kleermakers, timmerluiden, en andere handwerkers, om 'er een ſtuivertje te winnen, na toe zijn gezakt. En dus zal het allengs tot een dorp, en naderhand tot een ſtad, aangewaſſen zijn.

4. 't Is waar dat hy weder t' Amſterdam gekomen is: maar hy kon 't 'er niet lang houden. Hier nevens 't ganſch verhaal met korte woorden: Heer *Gysbregt*

van Amſtel, de derde van dien naam, was door *Herman van Woerden* ook ingewikkelt in het vloekverwantſchap tegen *Floris* V. Hy was naar 't zeggen van *J. Beka* * een eenvoudig man; en hy had de gedagte niet, zoo als ſommigen gelooven, dat het de vryheit of het leven van den Graaf gelden zouw. Als de Graaf echter doodgeſtoken was, en de andere eedverwanten zich op het ſlot Kroonenburg zóo zy beſt konden zagen te verſchanſſen, had hy de voorzigtigheit van met *Herman van Woerden* een ſchuilplaats buiten het land te zoeken. Zoo ras als *Jan* de eerſte, Graaf *Floris* zoon, overleden was, begon *Gysbert van Amſtel* te hoopen dat de verbittering over 's Graven moord over 't hoogſte was; en dat by 't uytſterven van zijne nakomelinlingen alles zich wel ſchikken zouw. Maar zoo ras als hy te Amſterdam aangekomen was, en de ſtad met graft en wal begon te verſterken, zijn de Haarlemmers, met de Kennemerlanders, Waterlanders, en Vriezen, ſluks op de been geraakt; om hem in zijn ſtedeke te beſtooken *Gysbert*, geen kans ziende om zoo een menigte te wederſtaan, en merkende dat 's Graven moord noch niet vergeeten was, begeeft zich wederom met weinig volk op de vlugt. Waar op de Kennemers, met hunne makkers, de begonne werken verbrandt, en alles verwoeſt en uytgeplundert hebben.

Waar dat *Gysbert* vervaaren is, daar weeten onze Kronijkſchrijvers geen beſcheid van te geeven. Daar is een gemeen zeggen van ouds onder de menſchen gebleeven dat hy naar Pruiſſen zoude geweeken zijn; en aldaar een ſtedeke, Holland genaamd, gebouwt zoude hebben. En 't is waar dat 'er drie mijlen van Elbing een ſtedeke of plaatsje legt, 't welk noch tegenwoordig den naam van Holland draagt. Maar men zouw met den Heer *Commelyn* konnen zeggen dat de onkunde van *Gysberts* ſchuilplaats, en de naam van 't gemelde ſtedeke, de gelegentheit tot dit gevoelen gegeeven hebben.

Evenwel wil de Heer *Commelijn* dit gevoelen niet ganſch verworpen hebben: hy ſteunt daar op dat *Wilbem* IV verſcheide tochten naar Pruiſſen gedaan, en met den Grootmeeſter der Duitſche Heeren goede

* Pag. 78.

broe-

broederſchap onderhouden heeft: en hy beſluit daar uyt dat ongetwijfelt verſcheide Hollanders, als onder de Duitſchers gerekent wordende, van den beginne onder de Kruysbroeders verkeert hebben.

Ik zal in zoo een duiſtere zaak geen vonnis wijzen: en heb het voor dezen bezwaarlijk konnen gelooven dat hy in zijne oude dagen een ruſtplaats gezocht zal hebben daar 't altijd vol onruſt en oorlog was. In de Kronijk van Pruiſſen, door *Petrus van Dusburg* beſchreeven, zal men vinden hoe dat de landen daarom ſtreeks even voor 't jaar 1300, en kort daar na, niet anders als een toneel des oorlogs waren.

Maar wat zouw men dan zeggen, indien men door zekere blijken bewijzen kon dat evenwel het ſtedeke Hollant, drie mijlen van Elbing gelegen, even voor 't jaar 1300 allereerſt van Hollanders bevolkt en bewoont is geweeſt? Dit zoude zekerlijk een groote ſtut aan voorgemelde gevoelen geeven. Zulke blijken zal ik aanſtonds bybrengen: en die konnen ligt op *Gysbert van Amſtel* toegepaſt worden. Maar voorafmoet de Leezer weeten dat 'er in de dertiende eeuwe, als de Kruysheeren de Pruiſſen begonnen te beoorlogen, veele volkplantingen uyt alle de geweſten van Duytſland derwaarts getrokken zijn. Zy quamen met heele benden uyt Saxen, Miſnien, Thuringen, Heſſen, Bohemen, Ooſtenrijk, Zwaben, Holſtein, Nederduytſland, en van de Rhijnkant aangevlogen. En by die gelegenheit hebben de Duytſchers daar verſcheide ſteden als Mariënweert, Brunsbergen, Brandeburg, Koningsbergen, en meer andere veſtingen gebouwt. *Chriſtophorus Hartknoch*, daar we dit[p] alles uyt hebben, koomt eindelijk tot het gemelde ſtedeke *Hollant*. Hy beweert tegen *J. Douza* dat ons Holland die benaaminge niet gekreegen heeft van de gemelde ſtad Holland: maar dat de Hollanders zelf die benaaming aan die ſtad gegeeven hebben. En dat zeggen bewijſt hy zoo duidelijk en onwederſpreekelijk, als zoo eene zaak mijns oordeels beweezen kan worden: want hy bewijſt het uyt de Handveſten of de Keuren van de gemelde ſtad zelf. „Het ſtaat duidelijk, zeit hy, in de Handveſten

[p] De Origin. Gentium Pruſſicar. retro Dusburgi Chron. Pruſſiæ.

„van de voornoemde ſtad: want *Meneko* of *Meinhar-*
„*dus de Quetfurt*, Opperkommandeur van Pruiſſen,
„heeft deze ſtad in 't diſtrikt van Pazlaken opgebouwt
„omtrent her jaar 1290; en hy heeft ze naar de eerſte
„bewoonders, die uyt Holland gekomen waren, Hol-
„land genoemt.„ Men moet niet denken dat 'er alleenlijk ſlegte en geringe luiden, of gemeene krijgsknechten, uyt ganſch Duytſland naar Pruiſſen trokken. De gemelde *Hartknoch* verzekert ons dat een groot getal van Adelijke geſlagten, t' hans in Pruiſſen woonende, uyt Ooſtenrijk, Bohemen, Moravien, Frankenland, Saxen, Voitland, Miſnien, en andere landſchappen van Duitſland, afkomſtig zijn. Zoo zouw het dan geen wonder zijn dat *Gysbert van Amſtel*, die zekerlijk een oorlogsman was, en zoo veele deftige luiden derwaarts zag trekken, daar ook een veilige ſchuilplaats gezocht zoude hebben.

Eene zwarigheit ſchijnt hier in de weeg te koomen: te weeten dat de gemelde *Meniko* of *Meinardus* de ſtad Holland geſticht heeft omtrent het jaar 1290: en dat *Gysbert van Amſtel* zijn vaderland niet verlaaten heeft voor 't jaar 1296; want 't is bekend dat de moord van Graaf *Floris* niet voor 1295 voorgevallen is. Maar voor eerſt geeven de woorden *omtrent het jaar* 1290 genoeg te kennen datmen op eenige jaaren vroeger of laater zoo ſterk niet dringen moet. Ten tweede word een ſtad in een jaar of twee niet voltrokken: *Meinardus* kan de ſtad begonnen hebben omtrent het jaar 1290: onder het bouwen konnen de Hollanders, onder het geleide van *Gysbert van Amſtel*, daar aangekomen zijn, en die plaats voor hunne woonſtede gekozen hebben. En *Meinardus*, met die bewoonders wel gediend, kan daar op den naam van Holland aan de nieuwe ſtad gegeeven hebben. Ten derde ſchrijft *Hennebergerus*, een van de beſte en nauwkeurigſte Hiſtoriſchrijvers die van Pruiſſen geſchreeven hebben, dat de voornoemde ſtad Holland in 't eerſte den naam gedraagen heeft van *Pozlauken*, en naderhand Hollant is genoemt. 't Is waar dat dit by *Hartknoch*, ter gemelde plaatze, geen ingang vindt: maar hy brengt geen eene reden by die de getuigenis van *Hennenberger* in 't minſte verzwakken kan: en daarenboven weet hy de beſchrijving en de kaarten van

Pruiſ-

Pruiſſen [q], door *Hennenberger* uytgegeeven, niet genoeg te prijzen: zoo dat *Hennenberger* in die zaaken zoo veel ja grooter geloof verdient als iemand. Laat de ſtad dan opgebouwt ja voltrokken zijn in 't jaar 1290: dat doet tegen onze giſſing niet. Zy zal eerſt den naam gekreegen hebben van *Pozlauken*; maar eenige jaaren laater, als *Gysbert* met zijne Hollanders daar aangekomen was, zal de naam *Pozlauken*, ten gevalle van de nieuwe inwoonders, verandert zijn in Holland.

Laat ons nu alles eens t' zamen knoopen: daar is een gemeen zeggen, een oude overlevering hand over hand tot deze tijden toe overgegaan, dat *Gysbert van Amſtel* omtrent het jaar 1303, en miſſchien ook in 't jaar 1296, naar Pruiſſen geweeken is: dat hy daar ſedert 1303 een vaſte woonſtede gekozen en den naam aan een nieuwe ſtad gegeeven heeft. Dat gemeen zeggen is 'er: en hoewel dat men 't tot noch toe door geen goede blijken beveſtigen kon, het is 'er evenwel gebleeven: die overlevering was zoo wel geveſtigt, dat ze niet vergeeten kon worden. Nu vindt men dat 'er in Pruiſſen even voor 't jaar 1300 een ſtad is gebouwt: dat die ſtad, eerſt *Pozlauken* genaamd, kort daar na een nieuwe volkplanting van Hollanders heeft gekreegen; en daarom Holland in de plaats van *Pozlauken* is genoemt. My dunkt althans, behoudens 't oordeel van geleerder, dat men 't voorgemelde gevoelen nu met minder ſchroom en veel waarſchijnelijker zal konnen en mogen ſtaande houden.

Iemand mogt hier vraagen of 'er dan wel Hollandſche naamen daar of daar omtrent overgebleeven zijn: en mogt vorder zeggen dat de Edelluiden van *Gysberts* gevolg zekerlijk op het behouden van hunne geſlagtnaamen geſtaan zullen hebben. Daar zal ik op antwoorden: behalven dat 'er naar die naamen zouw moeten vernomen worden; en behalven dat ieder een de reden van 't veranderen der naamen wel vatten kan; zoo hebben wy uyt den meergemelden [r] *Hartknoch* dat t'hans de meeſte Edel-luiden in 't Koninklijk Pruiſſen afkomſtig zijn uyt Polen: en dat daarom de andere Edelluiden, die uyt Duytſchen bloede geſproten zijn, ook een Poolſchen draay of uytgang aan hunne naam gegee-

[q] Hardknoch de Scriptorib. Pruſſ. p. 9. [r] ibid. p. 68.

ven hebben : zoo dat de Duytſche en Poolſche naamen nauwelijks te onderſcheiden zijn.

5. *Zich onder 't gemeene volk begeeven hadden.* De bloedverwanten van *van Velzen*, *van Woerden*, *van Amſtel*, en eenige anderen, wierden tot het ſevende s lit uyt den lande gebannen: die hen noch vorder beſtonden, moeſten zich ſtil en laagjes houden. Eenigen bleeven evenwel onbekend en onder 't gewaad van boeren in 't land, en geneerden zich met het bebouwen van de landen, die hen van vrouws of kinderen wege noch overig waren. *Daar bleef menig man*, zeit de groote t Kronijk, *voor huysman zitten, ende gaf ſchot ende bottinghe, om dat hy niet lijden en dorſte dat hy dien van Aemſtel, oft van Woerden, oft van Velſen toebehoorde, off daer af gecomen waer, ende alſo bleef zijn Edeldom verloren: ende alle die Edelen, die in Hollant waren, ende deſe drie verraders toebehoorden, moeſten haer wapens nederleggen, ende die niet meer voeren.*

En de Heer *commelyn* v getuigt dat 'er noch tegenwoordig te Amſterdam, te Utrecht, te Naarden, en elders, veele nakomelingen van *van Amſtels* geſlagt gevonden worden, dewelke den naam van *Amſtel*, *Ploos*, en *Pater* voeren.

Dat de Edellieden, uyt de *van Amſtels* geſprooten, zich tot het boeren werk begeeven hebben, moet voor zoo vreemd en miſſelijk niet aangezien worden: en zy zullen 't zich tot zoo een ſchande niet gerekent hebben. Want in onze *Inleidinge* op de Oudheden van Delfland is getoont dat dit van ouds in ons land zeer gebruikelijk was: en dat 'er een menigte van huiſluiden of boeren afkomſtig is van de oudſte en beſte familien van ons land.

Ook is *Arent*, *Gysberts* broeder, ongemoeit gebleeven; om dat hy aan de t' zamenzweeringe ganſch niet handdaadig was; en den naam, zoo wel als het wapen, der *van Amſtelen* lang te vooren had verlaaten.

Dus wierd de naam met het wapen der van Amſtelen uyt Holland verbannen: en is verbannen en verboden gebleeven tot het jaar 1440 toe. Want in 't gemelde jaar heeft *Amelis van Mynden*, uyt den voor-

s Zie Commelyn pag. 123.
t Onder *Floris* V. v pag. 123.

ge-

gemelden *Arent Gysberts* broeder geſprooten, van Hartog *Philips* verlof gekreegen om den ouden naam en het wapen der van Amſtelen weder aan te neemen. De brief van Hartog *Philips*, daar hy zulks aan *Amelis* vergunt, kan by den Heer *u Commelyn* nagezien worden.

6. Van den bloeyenden ſtaat, den onbeſchrijffelijken koophandel, den overgrooten rijkdom der ſtad Amſterdam behoef ik niet te ſpreeken. Ik zal hier maar iet uyt *J. Adriaansz. Leegwater* w aantekenen; waar uyt afgenomen kan worden hoe dat Amſterdam zoo ſchielijk niet tot zoo een magt en rijkdom opgeſteigert is. De gemelde *Leegwater*, dewelke geboo-ren is in 't jaar 1575, heeft op zekeren tijd geſproken met eenen *Dirk Pietersz. van Wormer:* Deeze *Dirk Pietersz.* had een oud man te Amſterdam gekent; dewelke hem wiſt te verhaalen *dat 'er van ouds niet meer als een Goudſmit in de ſtad van Amſterdam was: dat 'er ook niet meer was als een Steenhouwer, en een Koekebakker: en de Steenhouwer konde zijn koſt met ſteenhouwen niet winnen: hy moeſt ter nood daar noch onder metzelen: en de Koekebakker konde zijn brood met 't koekebakken ook niet winnen, maar moeſt 'er roggen brood onder bakken.* Maar behalven dat Amſterdam toen op verre na zoo magtig niet en was; zoo waren de ingezetenen ook veel zuiniger en ſpaarzaamer: en zullen niet veel geld aan onnoodige dingen uytgegeeven hebben.

6. Ik moet den Leezer hier noch eens vermaanen dat de Heeren *van Amſtel* volgens veele Schrijvers van ouds Leenmannen zijn geweeſt der Utrechtſche Biſſchoppen; zoo als by den Heer *Commelyn* wijdloopig beweezen ſtaat. Uyt dien hoofde hebben zy den Biſſchop ook, in verſcheide gevallen, ten dienſte moeten ſtaan. Maar als zy de kans ſchoon zagen, en de Biſſchoppen elders de handen vol werks hadden, of als zy 'er over mogten, hebben zy het Stift en de Biſſchoppen ſomtijds luſtig te plaagen genomen.

Hoe dat Amſtelland met Amſterdam, te voren een leen der Biſſchoppen, een Graaffelijk leen geworden en in Holland ingelijft is, word ons vertelt in de *Korte beſchrijvinge van Amſterdam* van een onbekend Schrij-

w Pag. 127. w Kleyn Kronijkje pag. 40.

ver, dewelke door *Pontanus* in 't licht gegeeven is. Dit zijn zijn eigen woorden:

„Amſtelant was alsdoen een leen vande Kercke „van Utrecht: maer daer naer Anno 1296. die Heere „van Amſtel, Gysbrecht genaemt, verjaecht zijnde, „als mede ſchuldich in de doot van den voornoem- „den Graef Floris, heeft Heer Jan van Zierich, Biſ- „ſchop van Utrecht, door wiens toedoen de voorſz. „Grave was omghebrocht, omme tot verſoeninghe te „comen, het Leen van Amſtel ende ooc van Woer- „den den Grave van Hollandt moeten overgheven. „Ende ſedert dier tijdt is de Heerlicheydt van Amſtel, „ende volgens het Stedeken Amſterdam, totten Graef- „ſchappe van Hollant gevoecht, ende gheincorporeert „geworden ende ghebleven.

7 Deze giffing, dat de Nierkerk ook zouw konnen te zeggen zijn de neerkerk of nederkerk, ſchijnt hier door te vervallen dat het dorp Ouderkerk of Ouwerkerk noch den naam van Oud-Amſtel draagt: en dat de Schout en Schepenen aldaar zich niet anders noemen als *Schout en Schepenen ter ouder Amſtel*. Daarenboven ſtaat 'er in de oude brieven van 't Regulieren klooſter duidelijk geſchreeven *Nieuw Amſtel*.

8. Indien 't hoofd-outaar van ouderdom al vervallen was in 't jaar 1369, moet 'er de kerk al lange jaaren te vooren geſtaan hebben. Ja de Heer[x] *Commelyn* bewijſt het uyt een kaartje van *Kriſtoffel Hartogveld*, dat deze kerk al bynae voltrokken was, en ſchier haar volle beſlag had, voor 't jaar 1220.

't Staat vorder omtrent deze kerk en den toren aan te merken dat ze van oude tijden, om het kunſtig en bouwkundig maakzel, [y] gehouden zijn geweeſt voor een heerlijk werk. Byzonderlijk ſtaan de kenners daar over verwonderd dat de kerk zoo ligt van houtwerk, muuren, pilaaren, dak, en wat 'er vorders toebehoort, opgehaalt is, dat de huidendaagſche Meeſters zoo een werk niet zouden durven onderneemen: en zy zeggen, indien 't iemand al onderneemen wilde; dat zoo een groote kerk, zoo licht opgehaald, niet lang ſtaande zouw blijven.

x P. 421. y Ibid.

9.

9. Hier zal in 't Latijnſche werk een drukfout ingeſlopen zijn; en voor *aurea*, dat is van goud, zal 'er moeten ſtaan *argentea*, dat is van zilver. Voor eerſt maakt men zoo geen goude Santen en Santinnen: 't zilver loopt evenwel hoog genoeg. Ten tweede word 'er in 't gebod der Burgemeeſteren, van 't jaar 1578, bevél gegeeven *om te vercopen die ſilveren ciborie, en Claesjen, en wat ſilver ſy meer in haer bewaringhe hebben.* Door dat *Claesjen* zal zekerlijk verſtaan moeten worden het zilveren ſtandbeeld van den H. *Nicolaus*. Ten derde blijkt het onwederſpreekelijk uyt de getuygeniſſe van C. z *Commelyn*; dewelke ons ook de reden opgeeft waarom dit beeld tot geld geſlagen is. De Overſte *Sonoy* had Amſterdam op bevél van de Staaten genoegzaam ingeſloten; de leeftocht wierd 'er ſchaars, en de benauwtheit groot. Men zag dan naar middelen om hoe men dit quaad beſte zoude helpen; en, onder anderen, wierp men het oog op het zilveren ſtandbeeld van S. *Niklaas*, 't welk aan klaar zilver woeg 53 Mark en 12 Engelſchen. Het had van maaken gekoſt twee honderd Goudguldens: en quam in alles te beloopen 948 guldens zwaar geld. Ik zeg, zwaar geld; want een Rozenobel, die t'hans elf gulgen doet, deed ten tijde van dit maaken vier gulden vijf ſtuivers: een Dukaat, t'hans 5 gulden waardig, deed niet meer als acht-en-dertig ſtuivers: en zoo deed vorder de andere munt naar gerade.

10. By deze gelegendheit zal ik hier uyt den Heer *Caſparus Commelyn* een korte beſchrijving van den grooten Ommegang laaten volgen:

EErſt quamen daer aen treden alle de Gilden van de Stad, elk met ſijn liverye ende teekenen, 't welk op eenen hooge Standaert voor aen gedragen wiert, ende alſoo elk Gilt ſijn eygen Sant had, ſoo wierden ſommige van dien, welke de ſchoonſte en koſtelijkſte waren, mede op de ſchouderen gedragen. Daer na gingen de Overluyden van yder Gilt, die elk een bernende toorſe (waer aen een paer witte hantſchoenen hongen) over de armen hadden. Daer waren jonge Meyskens ende jonge Knapen mede in 't ſpel, die ſeer koſtelijk en cierlijk toegemaekt wierden: d' een was on-

z P. 1065.

ſe

ſe Lieve Vrouwe, d'ander Maria Magdalena, d'ander St. Barbara, d'ander Sint Joris, die te paerde reet, voor welk een groote Draek voort getogen wierd, die hy met ſijne Lancie ſteekt, alwaer Sinte Margariet by gevoegt was. Daer waren Engeltgens en Duyveltgens: de Engeltgens waren toegemaekt met witte geſtyfde Klederen, met gulde vleugelen op haer ſchouderen, ſommige ſpeelden op Hackeborden, andere klinkten met Cymbalen. De Duyveltgens waren ſchrickelijk toegemaekt, met overtrekſelen, daer leelijke Schilderyen op ſtonden, hadden een groote ſchrickelijke Grijns voor 't aengeſigt, een Peckſtock in de hand, liepen heen en weer om ruym baan te maken, en de Kinderen een angſt aen te jagen, welke ſeer kreten, wanneer zy deſe Nickers ſagen aen komen. Daer op volgden de drie Schutteryen in 't Harnaſch ende geweer, en hare Koningen die de Papagay afgeſchooten hadden, gingen in 't midden, ſeer cierlyk toegemaekt, met een ſilveren Papegay op een Staf in de hand, en andere koſtelijkheeden om den hals; deſelve wierden op veel plaatſen wijn geſchonken, en zijn Rotsgeſellen die omtrent hem waren dronken mede, ſoo datſe veeltijts dronken wierden eer de Proceſſie gedaen was, dit was de devotie. Daer na volgden de Scholieren met haer Witte Choor kleederen, en ſongen luytkeels verſcheyden geſangen. Daer na quamen de Prieſters met hare Levitiſe Kappen ſeer fray en koſtelijk verciert, droegen verſcheyde Silvere Beelden in haer handen; tuſſchen beyden ſag men witte Damaſte Vaenen wayen. Daer na quamen de Grauwe Monnicken, want hier anders geen biddende orders meer en waaren; (welke Minne-broeders of Grauwe Monnicken hier tot Amſterdam 1462. met een groote oproer en Commotie tegens wil en dank van de Magiſtraat, en het meeſte gedeelte van de Burgery, in gekomen waren, waar van het Stads Protocol getuygeniſſe geven kan, want zy hadden tot een Promoter Mr. *Gillis Cabellin*, Raat van den Grave van Holland, welke was Hartog *Karel van Bourgondien*, met wiens authoriteyt, ende ook met brieven van den Stadhouder, hy hem behielp, en deſe Monnicken met groote tumult, tegens de Previlegien van Hartog *Willem van Beyeren*, Grave van Holland, die van Amſterdam 1411 tot dien eynde

eynde gegeven, dat se met dese niet beswaart souden worden, invoerde.) Dese Monnicken hadden een Leytsman die voor aen trad, dragende het Cruycifix op een hooge Standaert, welke zy op haer wijse volgden. Daer op volgden eenige Mannen en Vrouwen, die over haer naekte lichaem alleen met een wit laken overtogen waren, en op verscheyde wysen toegetakelt, het aengesicht en hooft bedeckt, gaende barrevoets; dese noemde men zieltgens, welke Nazarenen waren, die een belofte hadden gedaen, om alsoo voor het Sacrament in Processie te gaen. Hier op volgde het Sacrament, het welk den Pastoor droeg, en ging onder het Tabernakel, dat met een Goud laaken overtogen was, het welk de vier Burgermeesteren op houte Staven droegen, vergesellschapt met Pypen, Schalmayen, en andere Musicale Instrumenten, waer op de Stads Speelluyden volgden en speelden. Daer na volgde de rest van de Magistraat, en daer na 't gemeene Volk, alle met bloote hoofden, &c. Als het Sakrament op de Nieuwe-brug quam, keerde men het na de scheepen die in 't Y lagen, ende gaf die met het Sacrament de Benedictie, op datse behouden reyse mochte doen, &c.

Noch sagmen in dese ommegang een houten Esel voort trecken, daer op een Beeld sat, daer ter wederzyde 12 oude Mannen uyt het oude Mannen-huys gingen. Dus verre *Commelyn*.

11. *Kapel van de Voetboogschutters.* In 't Latijn staat *Arcubalistariorum*; waar door de Schrijver Voetboogschutters verstaan zal hebben: want eenige regels laager spreekt hy van de kapelle der Handboogschutters: *Sacellum sagittariorum arcu, qui manibus tenditur pede non admoto.* Maar ik geloof dat de eerste kapél genoemt moest worden de kapél der Handboogschutters: en dat de tweede, die even voor de kapél van de Smits vermeld staet, genoemt moest worden de kapél der Voetboogschutters. Dit geloof ik 1. om dat S. *Sebastiaan* over al in de Katolijke landen, voor zoo veel als ik bewust ben, van de Handboogschutters als hun byzonder Patroon en Schutheilig word geviert. 2. Om dat 'er in de beschrijvinge van deze kapelle zelf, die van den Auteur de kapél der Voetboog-

boogſchutters genoemt word, en die ik voor de kapelle der Handboogſchutters houde, een gebod der Majeſtraat bygebragt word: volgens welk gebod de Kerkmeeſters der Oude kerke verpligt waren al het zilverwerk van de Oude kerk te verkoopen: uytgezondert *Baſtiaen*, dat is S. *Sebaſtiaan*, die ze aan de Handboogſchutters moeſten overleveren. Zoo quam hy dan den Handboogſchutteren toe: en vervolgens was dit de kapél van de Handboogſchutters maar niet van de Voetboogſchutters. Mijne 3. reden is, dat de tweede kapél, die van den Auteur vermeldt word als de kapél van de Handboogſchutters, eigentlijk geweeſt is de kapél van de Voetboogſchutters: zoo dat de eerſte kapél de Handboogſchutters, en niet de Voetboogſchutters, toegekomen zal hebben. Dat de tweede kapél den Voetboogſchutteren toegekoomen heeft ſchijnt hier uyt te blijken dat ze even voor de kapél van de Smits en van de zoo genoemde Huiszitten beſchreeven word. Maar by den Heer *Commelyn a* ſtaan die drie kapellen op dezelfde wijze achter malkander vermeld: met dit onderſcheid nochtans dat de eerſte van deze drie by hem genoemt word het choor van de Voetboogs doelen. Het is waar dat de kapél, die van onzen Schrijver genoemt word de kapél van de Voetboogſchutters, ook onder dien naam uytgedrukt ſtaat by den Heer *Commelyn b*: maar dat dit voor een misdruk of misverſtand moet gehouden worden, blijkt uyt de reeds gemelde redenen.

12. Dit vertaal ik, zoo als ik het in 't Latijn gedrukt vinde; wie dat 'er gelijk heeft, *Commelyn* of de Schrijver, kan ik met geen zekerheit uytwijzen; hebbende die zaak van weerskanten niet onderzocht. Maar, al ben ik Katolijk of Roomsgezind, daarom ben ik niet verpligt den Katolijken altijd en in alles gelijk te geeven. 't Geen de Ridder *Hoofd*, *Brant*, de Heer *Commelyn*, en andere Schrijvers van den Paſtoor *Floris Egbertsz.* verhaalen, en de ſtukken die zy bybrengen, ſchijnen vry wel te bewijzen dat hy in de zaak van *Bardes* met een onbezonnen drift en zonder veel omzigtigheits te werk gegaan is. Doch de *Faſti* van *Valerius Andreas*, daar onze Schrijver op ſteunt,

a Pag. 434. *b* pag. 425.

heb

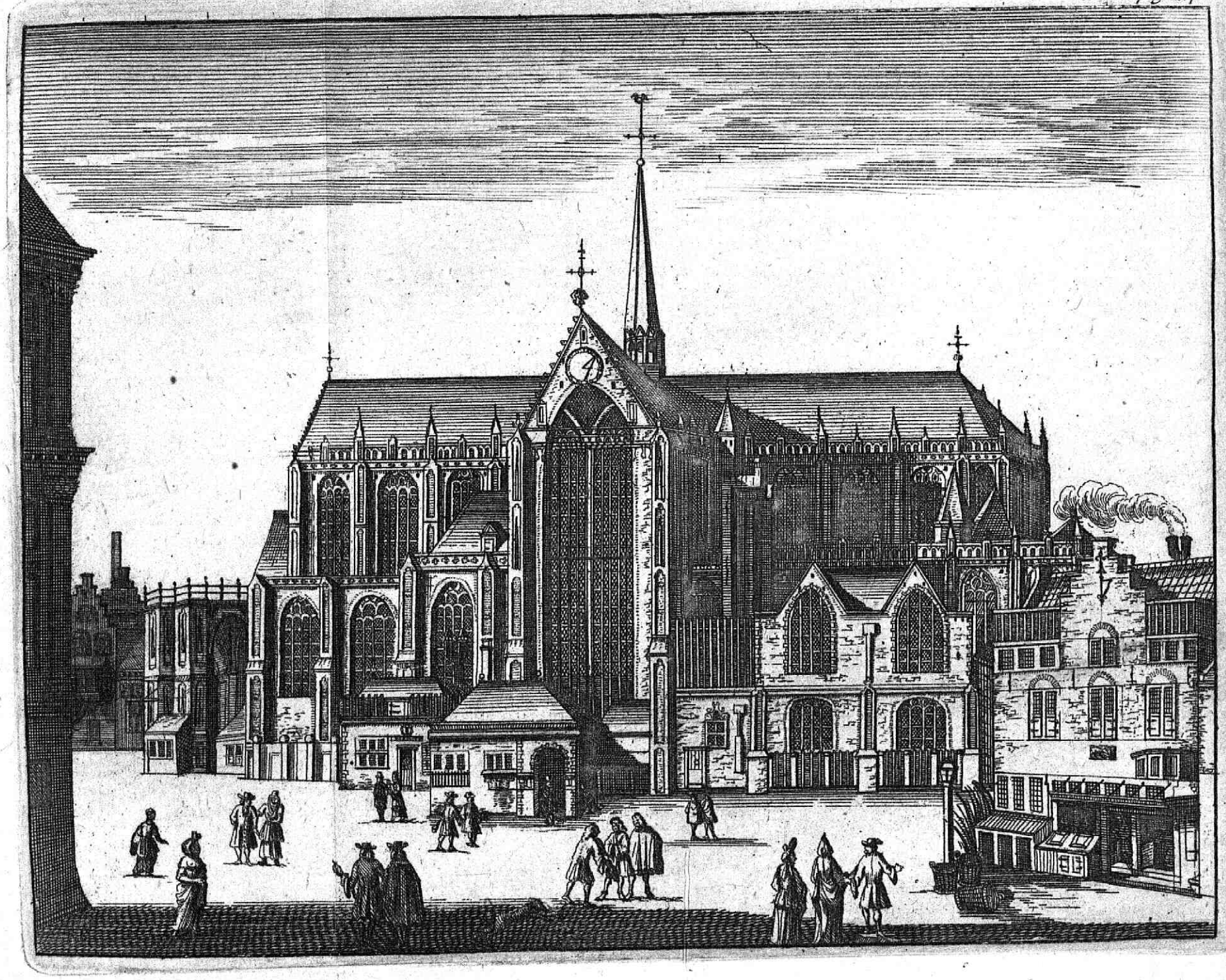
heb ik niet ter hand; en, dewijl men doch beide de partyen hooren moet, wil ik geen volflagen vonnis vellen.

DE NIEUWE KERK.

De Nieuwe kerk ter eere van de H. Maagd Maria en van de H. Catharina ingewijd.

De nieuwe Kerk / anders de Kerk van de nieuwe zijde genaamd / was op den naam van de H. Maagd en Moeder Gods Maria, en van de H. Catharina, ingewijdt. Het gebeente (1) van dese Alexandzijnsche Maagd / van dewelke Tillemont in zijne Aanteekeningen op de Kerkelijke Historie / en Baillet op den 25 van November / konnen nagezien worden / wierd op het hoofdoutaar in een looden kistje bewaart. Het was een zeer cierlijke en nette kerk; en 't model / of de schets / was naar de kerk van Amiëns in Pikardyen genomen. Willem Eggert, een schatrijk Koopman te Amsterdam / en 's Graven Schatmeester / heeft ze voor 't grootste gedeelte opgebouwt omtrent het jaar 1412. Zy praalde met 34 zeer deftige outaaren: en ze had / volgens een naamlooze schrijver / zeer schoone Priesters klederen / en een groot getal van kostelijke kerkcieraaden. Onder anderen was 'er een verguld zilveren kruis van 26 marken / in 't welke een stukje van 's Heeren kruis opgesloten was. Noch was 'er een vergulde zilvere Remonstranci, 3 marken zwaar: een zilveren Lieven Vrouwen beeld / ook 32 marken zwaar: en noch voorder inboedel / in groote menigte / ten deele van goud / ten deele van zilver.

Voor de Hoeksche en Kabeljauwsche partijschappen heeft de kerk / die tot een deftig meesterstuk zoude aangewassen zijn / haar volkomen

men beslag niet gekreegen. De schets / naar dewelke zy gebouwt moest worden / is noch tegenwoordig te zien in de Kerkmeesters kamer.

De kerk afgebrand, en weder opgebouwdt.

Als deze kerk in 't jaar 1645 afgebrandt was / is ze weer fraayer en cierlijker als ze geweest was opgehaalt. De Stoel / een heerlijk en kunstig werk / word tegen de gewoonte der Andersgezinde van Engelen gedraagen: en is met keurlijk beeldwerk vercierd.

Zy is [a] driehonderd vijftien voeten lang / en tien voeten breed.

Het koor is met kopere pilaaren / die kunstig en heerlijk gemaalt zijn / afgeschoten. Daar in staat de heerlijke Praaltombe van den Hollandschen Zeevoogd / Michiel de Ruiter; dewelke de vyanden in een zeegevecht op de vlugt geslagen hebbende / van eene bekoome wonde in de Baay van Siracusa gestorven is den 19 April 1676. Zijn graf-schrift / 't welk met deeze woorden besloten word: [b] Immensi tremor Oceani; en 't beeltenis van de graftombe zelf / konnen by C. [c] Commelijn nagezien worden.

S. Laurens kapél.

Paast het koor heeft in pracht uptgemunt S. Laurens kapel: dewelke met een outaar van S. Laurens, door Bartholomæus Gerbrandsz. Doos, Burgemeester / en door zijne huisvrouw Aefje, gesticht is in 't jaar 1443.

Dan stond 'er een kapel / met een outaar daar in / aan de noordzijde: dewelke ter eere van Godt en van zijne gezegende Moeder door Bartholomæus Gerbrands zoon, en door zijne moeder Catharina, gesticht is in 't jaar 1488. Hier nevens de brief der stichtinge:

[a] Dewijl de Schryver hier vry duister is, hebben wy de lengte en de breedte uyt den Heer *Commelyn* genomen. *Vertaalder.*

[b] Dat is, de Schrik des grooten Oceaans.

[c] pag. 456.

WY *Jonge Jan Melis*, Schout *Heynen* Soen, ende *Maarten Dircx* Soen, Schepenen in Amſtelredamme, oirconden ende kennen, dat voor ons quamen die Kerkmeeſters van onſer Lieve Vrouwen Parochy-kerke binnen der voornoemde Stede, alſe *Vegters*, *Barens Soen*, *Willem*, *Dircx Soen*, *Bamboel*, *Jacob Bickers Soen*, ende *Godenaer*, *Thaans Soon*, ende gelieden dat ſy van de voorſz Kerke wegen by wille ende Conſent den Raede vander voorn. Steede, ſeeckere overdragte ende voorwaarden gemaeckt hebben en overcomen ſijn mit *Meeus Gerbrands Soen* ende met *Katrijn* ſijne Moeder, als roerende van het maecken van een Capelle die de voorſz. *Meeus* en *Catrijn* tot love en ter eere Goodts, ende tot vertrooſtinge van haare ende haare Ouders ziele, daar mede dat voor begeerende ſal weſen, an der voorſz. Kerk te fonderen, ende te ſtichten, ende dat in alle vuegen, ende manieren, gelijk dat hier na verklaart ſtaat, dats te weten, dat *Meeus Gerbrands Soen*, ende *Katrijn* ſijn Moeder, aangenomen en belooft hebben een *Capelle* te fonderen, te doen timmeren, metſelen, ende van gront op te maecken, buyten aan de Noort Ooſt-zijde van de voorſz. Kercke, Dicht maken, onder dack brengen, ende volmaecken, als ſy eerſt mogen, van welcken *Capelle* alſoo gemaeckt ende volmaeckt weſende, ſal de voorſz. Kercke, ende op der voorſz. Kercke coſt, de voorſz. *Capelle* dack dicht ende ſtaande houden, tot eeuwigen dagen: ende de voorſz. *Meeus* en *Katrijn* ſijn Moeder ſullen recht ende waaragtigh fondatoren ſijn, ende 't gebruyk van dien hebben, tot eeuwigen dagen, in deſer manieren dat de voorſz. *Meeus* ende ſijn *Moeder* in deſe Capelle ſullen

fonderen, een Autaer, in de *Goodts eere*, ende ſijnre *gebenedijde Moeder Maria*, ende van dat Autaer ſtellen ende maecken al ſulcken patroen, als hem beyden believen ſal, ende in deſe *Kappelle*, en ſal niemandt eenig Autaer mogen ſtellen, ten eeuwigen dagen, buyten conſent ende believen van *Meeus Gerbrands Soen* ende *Katrijn* ſijn Moeder, recht fondatoren, horen rechten Erven, ende naeomelingen, ende deſe voorſz. *Cappelle* ſal voer open weſen ſonder ſlot ofte tralye, des ſoo ſullen *Meeus* voorn. ende *Katrijn* ſijn Moeder, horen Erven, ende nakomelingen, hebben in der voorſz. *Capelle*, vier graven tot haren willen, eeuwigh geduyrende, behoudelijken voorſz. Kercke hare regten. Ende de voorſz. Kerkmeeſteren kenden ende gelijden den voorn. *Meeus* en *Katrijn* ſijn Moeder, horen rechten Erven ende nakomelingen deſe voorſz. voorwaarden, voer hem luyden ende hoere nakomelingen, by conſent als boven, ten eeuwigen dagen, in oirconde deſen brieven bezegelt met onſe zegelen, gegeven opten twaalfſten dag in Maart, in 't Jaar ons Heeren duyzent vier hondert acht ende tachtich.

In alles / gelijk reeds gezegt is / hebben hier 34 outaaren geſtaan. Voorders heeft Andries Boelensz. aan O. L. Vrouws Gilde / dat hier benevens andere Gilden in aanzien was / ter hand geſtelt 16 goudguldens: om daar voor aan O. L. Vrouws outaar voor 't zilveren ſtandbeeld een eeuwige [d] Miſſe / met de beſte hap aan / te laaten zingen op den woensdag der Quatertemper-dagen die voor Kersmis koomen: met dit beding / indien het Gilde zulks

[d] Deze Mis wierd de Gulde Mis genoemt,

ver-

verzuimde / dat dan die penningen aan de huysarmen zouden koomen. Gedaan in Januarius 1501. Doch of het gemelde ſtandbeeld in de nieuwe of in de oude Kerk / of op beide de outaaren van't Lieve Vrouws gilde / geſtaan heeft / daar van heeft men geen zeker beſcheid.

Ten Noorden / achter den predikſtoel / ziet men de grafſtede van den manhaftigen Zeeheld Johan van Galen van Eſſen: wiens Grafſchrift by C. Commelijn [e] opgegeeven word.

Maar onder is het grafſchrift van Willem Eggertsz. ſtaande ten zuiden van het koor op een houten balk / tuſſchen twee pilaaren / met gulde letteren geſchreeven:

> Anno M. CCCC. XVII. den XV. dag in Julio, ſterf den eerbaren Willem Eggaart, Heer tot Purmerent, gedoyteert met twee Vicarien, mede fundateur van deſe Kerck, die begraeven is onder deſe blauwe Sarck.

Behalven de gemelde Vikaryen / zijn de volgende noch bekend:

De Vikary van S. Jan Evangeliſt: zijnde geſticht door Diderijk Verkampen, en met verſcheide weeklijkſche Miſſen belaſt. Door een brief van den Biſſchop Georgius van Egmond, onder my berustende / en getekend in 't jaar 154.., is de gemelde laſt op drie Miſſen ter weeks gebragt. Op dat jaar wierd deze vikary bekleedt door Gysbert Clemensz. Andere Vikaryen.

De vikary van de H. Maagd en van S. Hieronymus; geſticht door Catharina Bikker, Gerbrands dochter.

[e] Pag. 449.

... die van S. Hieronymus, gesticht door Niklaas Jakobsz. Bikker.

... die van den H. Paus Gregorius: dewelke / openstaande door den afstand van Victor Hendriksz. Bugge, in 't jaar 1571 begeeven is aan Meester Jakob Pietersz. Priester te Haarlem.

Een vikary aan 't outaar van de H. Maagd Maria, gesticht door Egbert Simonsz.

... een vikary aan 't outaar van de allerh. Drievuldigheit, enz.

Begeevers van de Pastory.

De Pastory van deze kerk was ook vereenigt met O. L. Vrouws Kapittel in 's Gravenhage: zoo dat de Heren van 't zelve Kapittel den Pastor dezer kerke benoemde.

Pastoors.

Ten tijde van de geloofs-verandering is alhier Pastoor geweest Niklaas Cannius, een Amsterdammer / dewelke ses jaaren lang de Schrijver is geweest van Erasmus. Hy was niet alleen Pastoor van de Nieuwe Kerk / maar ook de Overste of Pater der Ursulijnen. Naderhand is hy Pastoor van Sparwoude geworden / en aldaer gestorven in 't jaar 1555. Behalven zijne werkjes / die by V. Andreas opgesteld staan / heeft hy noch zijn leven beschreven; en eenige t' Zamenspraaken ten gerieve van de leerlingen uytgegeeven. Noch hebben hier gestaan / Willem Pietersz. Cinnesius, te Woerner uyt een aanzienlijk geslagt gebooren / word van Martinus Duncanus in zeker werkje ten uyterste gepreezen. Meester Simon Aloy, zoo als uyt eenige oude brieven schijnt te blijken. Martinus Duncanus, van wien wy onder Delfland wijdloopig gesproken hebben. Gerbrand Ruysch, een Utrechtsch Edelman. Pieter Subula, Hendriks zoon / dewelke * den

* Opmerus Decade 2. pag. 170.

Kapi-

Kapitein Wolfert, als hy zwaarlijk gewond was / en op zijn sterven lag / het H. Olijzel heeft bedient. Aalbert Hermansz. van Zwol was Kapellaan in de kerk van de nieuwe zijde in 't jaar 1574. Adrianus Cordatus, Priester en Kapellaan van de nieuwe zijds kerke / voor het Hof van Utrecht gedagvaard / weigerde daar te verschijnen; om dat niemand / achtervolgens de Verzag-punten en de Bulle van Leo X, ter eerste rechtsdaginge buiten zijn gebied gedaagt mag worden. Voorder beriep hy zich in 't jaar 1533 op zijne Keizerlijke Majesteit / of op den Paus.

Tusschen de Regeering van Amsterdam en de Officiaalen van Utrecht is wel-eer een zwaare twist geweest over de heimelijke huwelijken: dewelke door de gierigheit der Officiaalen in zwang gaande alhier / ten tijde van den Utrechtschen Bisschop Hendrik van Beyeren, door de Regeering op 't strengste verboden wierden. Deeze twist staat in Batavia Sacra, in 't leven van den gemelden Hendrik van Beyeren, breeder beschreeven: en Georgius van Egmond, ook Bisschop van Utrecht / heeft dat misbruik naderhand ook door een ordonantzie betengelt: welke Ordonantzie in 't gemelde Batavia Sacra, onder Georgius van Egmond / te leezen staat.

Volgens een ongedrukte Kronijk is de Kerkvergadering van Trenten te Amsterdam afgekundigt in 't jaar 1566; en is 'er voornamentlijk in drie punten / onder anderen op het stuk van de heimelijke huwelijken / aangenomen.

AANTEKENING.

1. Zoo heeft Amsterdam dan ook, naar 't gemeene zeggen, een gedeelte van S. *Catharinaas* beenderen bezeeten. Ik zal hier maar aanmerken dat de geleerde *Baillet*, in de beschrijvinge van haar leven, niet veel geloof schijnt te geeven aan 't gene de gemeene Schrijvers, en sommige kerken, van haare reliquien vertellen. Wy willen ons, zeit hy, niet ophouden omtrent het gene men van het uytdeelen haarer reliquien weet te vertellen: nochtans is hy doorgaans wijdloopig genoeg op het stuk der reliquien.

S. OLOFS KAPEL.

S. Olofs kapel.

Behalven deze twee voornaamste Kerken / heeft 'er aan 't noord-einde van de Warmoesstraat een kapel gestaan / die den H. Olaus toegewijdt was. Neffens deze kapel heeft een andere kapel gestaan; dewelke / volgens den naamloozen schrijver / gemaakt was naar de kapelle van Jerusalem met 'des Heeren Graf. Volgens zijn zeggen zouw deze kapel gebouwt zijn in 't jaar 1200; maar men heeft 'er geen zekerheit van.

Sommige Schrijvers / als de Bollandisten, en C. Commelijn in zijne Beschrijvinge van Amsterdam / zeggen dat deze kapel den H. Odulphus toegewijdt was. Maar dit hebben wy in 't Batavia * Sacra genoegzaam wederleit.

In 't optoomen der zoogenaamde Reformaatzie hebben de Burgemeesters van Amsterdam den Kerkmeesteren van de oude Kerk last gegeeven om al het kerkgewaad van deze kapel te verkoopen.

* Part. 1. pag. 101.

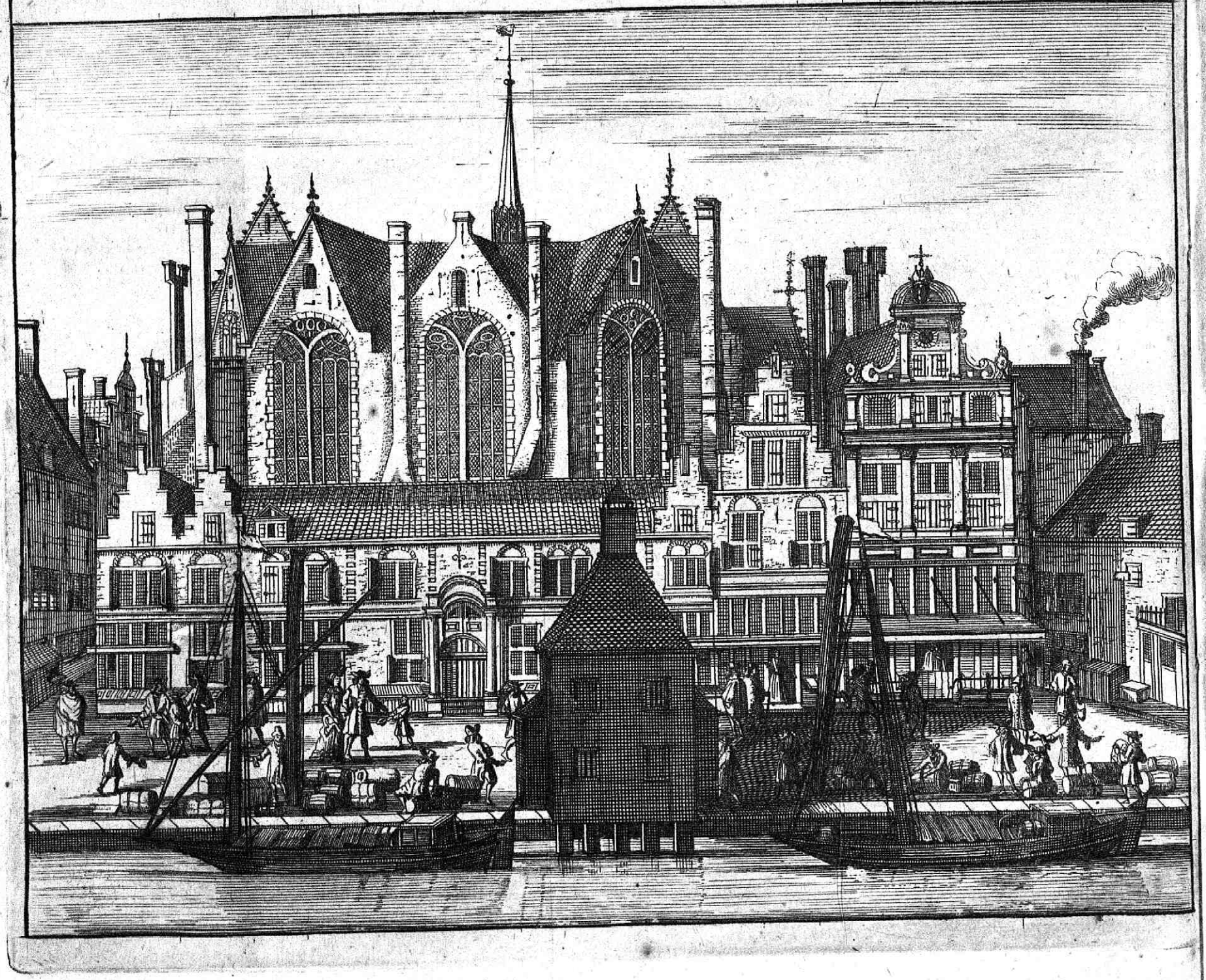
Het

Het zeggen is, zeit Pontanus, dat de kerk in de *Nes* de oudſte van allen is, en wel-eer de hoofdkerk van de ſtad is geweeſt. Ze wierd door de wandeling S. *Pieters* kapél of kerkje genoemt: nu is het een vleeſch-hal. En 't is niet onwaarſchijnelijk dat Viſſchers, naar dat de tijden toen waren, de beſcherminge van hunne woonplaatze aan S. *Pieter*, die ook een Viſſcher was, opgedragen hebben. S. Pieters kerk in de Nes.

ANDERE KERKEN.

Dan ſtond 'er noch een kapel in de Nieuwe zijde/ tuſſchen de Kalverſtraat en 't Rokkin; de H. Stede genaamd: dewelke/ hoewel veel kleinder als de twee Parochi-kerken/ nochtans zeer kunſtig gemaakt is: zijnde de regels der gelijkmatigheit zodaanig in acht genomen/ dat ze van alle kanten veel licht ontvangt; 't welk dit kerkje tot geen kleinen luiſter verſtrekt. De gemelde kapel is by deze gelegendheit * getimmert: Een zieke/ daar ter plaatze woonende/ had de H. Hoſtie genuttigt: maar by 't buur zittende heeft hy de Hoſtie/ onder meer andere dingen/ in 't buur uytgebraakt: dewelke 's anderendaags onbeſchadigd onder de aſſe gevonden wierd. Hier by quam noch een ander miraktel, te weeten dat/ wanneer de kapel in 't jaar 1542 by ongeluk afbrande/ de gemelde Hoſtie wederom onbeſchadigd en ongeſchonden gebleeven is; daar nochtans de zijde doekt/ om de remonſtranci gewonden/ tenemaal verbrandt was. Het gerucht van dit miraktel wierd in 't kort alomme verbreidt: zoo dat 'er naderhand van de mildheit der geloovigen/ De H. Stede.

* P. Opmeer Decad. 2. lib. 9.

die gedurig van alle kanten en uyt ver-gelege plaatzen quamen aangeloopen om hunne gebeden te doen / en die groot geld vereerden / zoo een kerk als 'er tegenwoordig staat opgebouwt wierd. Ook verhaalt de naamloze Schrijver dat de Roomsche Koning Maximiliaan, als hy in't jaar 1484 in 's Gravenhage ziek lag / en eene gelofte gedaan had van deze H. stede te bezoeken / schielijk geneezen is: en dat hy daar op zijne geloften gequeeten en uyt dankbaarheit groote vereeringen aan deze plaatze geoffert heeft. Dezelfde Vorst (1) Maximiliaan heeft het wapen van de stad Amsterdam / tot een teken van zijne genegendheit / met de keizerlijke kroon verciert. De brief / uyt de Latijnsche taale overgezet staat / by Pontanus[a] te leezen. Pontanus, den brief opgegeeven hebbende / voegt 'er deze opmerkinge by: De oude drie witte kruysſen in dit wapen zijn zekerlijk een blijk van den yver der Burgeren jegens de geestelijke zaken: nademaal men zeggen moet dat de eerste beginselen des geloofs, die in de naastgelegene plaatzen uytgesproten zijn, niet alleen van Amsterdam voornamentlijk voortgekomen, maar aldaar ook aangequeekt zijn. Want dat de gemelde beginselen bloed gekost hebben, en door de oprechtigheit en zuiverheit der gemoederen uytgebreidt zijn, word onder anderen door de roode en witte kleur betekent.

Keizerlijke kroon in 't wapen van Amsterdam

Het beeltenis van de gemelde kroon staat noch tegenwoordig op een glas aan de zuidzijde van de kapelle geschildert.

Marius heeft van deze mirakelen geschreeven.

Voorders heeft Leonardus Marius, van wien wy beneden breeder zullen spreeken / en noch wijdloopiger in het Latijnsche Batavia Sacra ge-

a Beschr. van Amst. p. 34.

geſchreven hebben / een boekje in de Nederlandſche taale uytgegeeven onder den naam van Amſterdams eer en opkomſte door de gedenkwaardige mirakelen die daar in 't jaar 1345 geſchiedt zijn aan en door het H. Sakrament des outaars: 't welk in 't jaar 1639 gedruckt en met kopere plaaten uytgegeeven is. In dit boekje beſchrijft hy de oplomſte en den voortgang dezer kapelle; en hoe dat ze door de mirakelen / die omtrent de gewijde Hoſtie geſchiedt waren / alomme vermaard is geworden: Daarenboven beſchrijft hy de mirakelen zelf: en hy bevestigt dezelve door de getuigenis van luiden / die op den zelfden tijd geleeft hebben; door de verklaringe der Burgemeeſteren: door de getuigbrieven van Utrechtſche Biſſchoppen: ja door de openbaare gedenkbrieven van de ſtad.

Van wegen Johan Biſſchop van Utrecht quam een open-brief uyt in 't jaar 1346; behelzende een verlof om alle de mirakelen / die aan de kapelle der H. ſtede geſchiedt waren / openlijk te verkundigen.

In 't jaar 1504 / den 3 October / heeft Frederik van Baden Biſſchop van Utrecht / om de gedagtenis van dit mirakel te vereeuwigen / een proceſſi en kerkelijke getijden ingeſtelt. Proceſſi en kerkelijke getijden ter gedagteniſſe van 't Mirakel.

En den 31 Auguſti 1555 heeft Georgius van Egmond den open-brief van gemelden Frederik van Baden bevestigt; en aan de Prieſters en Kerk-amtenaaren der ſtad Amſterdam verlof gegeeven om op den plegtigen ommegang van 't Hoogwaardig Sakrament, dewelke daar in de Vaſten van de Geeſtelijkheit en het volk plagt gehouden te worden, en op den achtſten dag na den zelven ommegang, de Getijden van 't Hoogwaardigſte Sakrament te leezen en te

zingen, in de plaatze van de gewoonlijke Getijden van 't Utrechtſche Bisdom: en vorders om het feeſt, dat op den gemelden dag of op deszelfs oktaaf mogt vallen, het feeſt van O. L. Vrouws Boodſchap alleenlijk uytgezonderd, op een anderen bequaamen dag over te brengen.

Dit heeft dezelve Biſſchop Georgius **naderhand tot het ganſche oktaaf uytgebreidt.**

Artijkelen omtrent den gemelden Omamegang.

Ook heeft de Maajeſtraat van Amſterdam/ nopende den gemelden ommegang/ in 't jaar 1498 **de volgende Artijkelen afgekundigt: dewelke mijns weetens van niemand noch in 't licht gegeeven zijn:**

Alſo van allen ouden tyden, 't H. Sacrament in der Feeſte van half Maert met ſolemnele Proceſſie vande Nieuwe Kerk uiter Heiliger Stede inde Oude Kerk gebroght is geweeſt; en om dat die Capelle vander Heiliger Stede van dage tot dage tot love ende eere van Gode van Hemelryk, in allen cierheeden vermeerd; in zulken ſchijne, dat de zelve Capelle als nu in allen geſtelteniſſe bequaem is, om 't H. Sacrament in der voorſchreve Feeſte, daer uit te mogen dragen: zo zyn den Heer ende Gerecht, uit zonderlinge conſideratie overgedragen, geaccordeert ende geſloten; dat men, van nu beginnende, altyds inder voorſchreve Feeſte, 't H. Sacrament dragen zal uiter Heiliger Stede, ende dat inder forme hier na volgende.

Te weeten: dat eewig geduurende alle die Eccleſie, Schoolkinderen ende Parochianen van de voorſchreeve Nieuwe Kerk, Proceſſionaliter komen zullen by de Eccleſie ende Parochiaanen in de Oude Kerk, en daer zynde, dat de Eccleſien van beiden zyden gezaemenderhand eerwaerdelyken in Proceſſie gaen zullen inder Heiliger

liger Steede, omme aldaer met allen eeren, reverentien en waerdigheden 't Heilige Sacrament opgenomen, ende na ouder gebruikinge met Proceſſien langs omme der Steede gedraagen, en weder inder Heiliger Steede metter generale Proceſſie gebrocht te worden, omme aldaer te blyven ruſten als 't behoord: en dat gedaen, zo zullen beide de Proceſſien gaen tot op die plaetſe toe, ende aldaer zo zal ellik aen d'ander minnelyk oorlof nemen, en gaen daer hem believen zal.

De zoogenaamde Ridders van Jeruſalem / elders Jeruſalems-vaarders genaamd / quamen ook in den gemelden ommegang te pas; waar van ik het volgende briefje / zonder dag of jaarteekeninge / gevonden heb;

. . . Voort omme die Ridderlyke Broederſchap van den Heiligen Landen in liefſten, minnen ende broederlyke converſatien te doen meerderen ende waſſen, zo zyn de zelve Ridderen, nu zynde, voor hen ende hare nakomelingen uit verzoek ende ſinguliere wille van den Heer en Gerecht overdragen, geaccordeert ende geſlooten, dat men eewiglyk geduurende, 't een jaer ons Heere God op den Ezel halen zal metter Proceſſie eerliken bekleed uit Jeruſalem, ende brengen inde Oude Kerk, ende 't ander jaer uiter *Heiliger Steede* inde Nieuwe Kerk, te weeten, elk jaer med die Proceſſie daer de Feeſte weezen zal: ende den Ridderen vander voorſchreeven Broederſchap, die by huys zyn, en zullen hem van des voorſchreeve Staetſi te doene niet mogen abſenteeren, dan met notoire excuſatie, ende op pene en correctie na goetdunken dier meerder ſtemme ende opinie vanden voorſchreeve Broederen, den Heer en 't Gerecht,

ende

ende hier hebben by, aen en over geweest:
Jan Benning, Schout, Mr. *Willem Andriesz. Dirk Heymensz. Willem Dirksz. Boom*, ende *Bruning Claesz.* Burgemeesteren, *Stans Claesz.* ende *Claes Gerritsz.* Schepenen.

In een Nederduytsch boekje / de Roomsche Mysterien, 't welk door W. S. een burger van Amsterdam uytgegeeven is in 't jaar 1578 / word de gemelde ommegang spotsgewijs beschreeven: uyt het welke wy nochtans den zelven ommegang hier in 't kort zullen vertoonen.

De Gilden gingen voor aan; ieder met hunne wapenbeelden; dewelke op een hooge en verheve staak voor uyt gedraagen wierden: en gemerkt dat elke gilde zijn patroon of schutheilig had; zoo wierden de beelden der vermaardste Heiligen / of die net't geschildert waren / op de schouderen gedragen. De Deekens der gilden met een waschkaers in de hand / daar twee witte handschoenen aan hingen / gingen elk achter hun gilde. Daar aan volgden jongelingen en jonge dochters / kostelijk en zwierig opgeschikt: dewelke den eenen of anderen Heilig / als de H. Maagd Maria, Maria Magdalena, S. Catharina, S. Barbara, of andere Santen of Santinnen verbeelden. Een jongeling te paard gezeeten / en met een Spies gewapend / verbeeldde S. Georgius, van wien een groote Draak voortgetrokken wierd. Onder dezelven waren Engeltjes gemengd / met witte kleederen aan / en met vergulde vleugelen aan de schouderen; dewelke den trommel sloegen / of op cimbaalen speelden.

Daar achter volgden drie rangen van Schutters: altemaal in 't harnas / en gewapend.

Ach-

Achter de Schutters volgden de Koraalen / in 't wit gekleed / en met luider stemme zingende.

Achter de Koraalen quamen de Priesters / met Diakens rokken aan; dewelke met goud / zilver / en zijde / geborduert waren. Zy droegen zilvere beeltenissen van Heiligen; doch voor hen wierden baandels van witte damaste zijde gedraagen.

Achter aan quamen de Grauwe Monnikken: want andere Monnikken hadden noch geen konventen in de stad. enz.

In 't jaar 1575 is Broeder Servatius van der Heiden Vikaris in de H. Stede geweest.

De menschen plagten van alle kanten in groote menigte / tot het doen van een bedevaert / naer de H. Plaats te koomen: en heeft de Regeering van Amsterdam / ten gevalle van deze pellegrimmen / het volgende plakkaat uytgegeeven.

„ Eenigh man, of vrouwen persone, die bin-
„ nen der Stede komt zyn pelgrimagie doen ter
„ *Heyliger Stede*, die en mach men niet bekom-
„ meren, noch besetten binnen der vryheden,
„ nocht daer buyten van onse Poorters. Maer
„ waer 't dat hy om andere saecken quame, dat
„ soude staen tot 's gerechts kenninghe, ende
„ daer sullen zy toe toen, als den gherechte sal
„ goet duncken.

Zekerheit van dit mirakel.

Is 'er wel eene Historie / die op vaster blijken gebestigt is? Wel hoe, zegt een vermaard Schryver in deze stad geboren / te weeten *P. Opmeer*, is het niet klaarder als de dag dat *Barbara*, de huisvrouw van een Haagsch timmerman met naame *Joris Klaasz.*, dewelke aan beide de zijden mank ging en tenemaal kreupel was, uyt godvruchtigheit naar Amsterdam is ge-

gereist: dat ze haare geloften in de H. Stede volbragt hebbende, aanstonds geneezen is, en naar huis is gereist: en eindelijk dat een van haare buurinnen, dewelke haar verweet dat ze zich te voren kreupel gehouden had, 's anderendaags zelf kreupel was?

Isaak Pontanus zelf/ Voorzitter te Harderwijk/ maakt geen zwarigheit over de geloofbaarheit van deze geschiedenis; dewelke hy/ in de Nederduytsche Beschrijvinge van Amsterdam/ oprechtelijk verhaalt: hoewel dat in den Latijnschen druk/ dien hy vijf jaaren te voren uytgaf/ hier en daar verkeerde opmerkingen staan.

O. Dapper (hoewel 'er niets van geloovende) brengt evenwel zulke bewijsstukken by; dat een rechtzinnige Leezer reden heeft om de geschiedenis met eene volle verzekertheit aan te neemen.

C. Commelyn beknibbelt dezelve geschiedenis hier en daar: maar zijne tegenredenen zijn van zoo weinig kiem; dat ze de genen/ die op den steenrots van 't Katolijke geloof gevestigt zijn/ niet in 't minste doen waggelen.

Want/ by voorbeeld/ wat doet het zoo veel ter zaake dat een kronijk of twee/ omtrent de tijdrekening/ een jaar of twee verscheelen: als ze maar volkomentlijk overeenkoomen omtrent de waarheit der geschiedenisse; en als de getuigenissen zoo wel van de geestelijke als van de wereldlijke Overigheit/ omtrent het rechte jaar der geschiedenisse/ op malkander slaan?

Outaaren van deze kapél.

Voorders heeft deze kapel/ in de Katolijke tijden/ ses outaaren gehad. Aan 't eene/ te weeten van 't H. Sakrament/ was van ouds een

een genootschap van gilde-zusters; 't welk het gilde van 't H. Sakrament wierd genoemt. De Priesters klederen / en 't outaar-gewaad / waren veelerley en in grooten getale. Onder anderen was 'er een gouden kelk: dewelke benefens andere groote geschenken aan de H. Stede vereert is geweest door Keizer Maximiliaan. Doch deze kelk / zoo als het zeggen is / is naderhand tot geld geslagen / daar een kelk op afgebeeld staat. Dan was 'er noch een groote voorraad van baandelen / en van anderen toestel / tot het houden van den jaarlijkschen ommegang. Daar was een kopere doopvont van een uytsteekend maaksel: een treffelijke orgel; een kunstig portaal.

De ommegang van 't H. Sakrament, zegt de meergemelde † Opmeer, word jaarlijks gehouden op woensdag omtrent den 30 Maart: alle woensdagen worden hier door de Priesters, met een groot getal van kaarssen, lofzangen ter eere van *Christus* gezongen, en de dienst der Misse gedaan. En dus geschiedt het dat hier dikwils een groote toeloop is, niet alleen van burgers, maar ook van vreemdelingen: dewelke, volgens het gebruyk der oude Christenen, de kapél uyt godvruchtigheit omwandelen; om van Godt almagtig de gezondheit huns lichaams, de zaligheit hunner ziele, en ook de uyterlijke goederen te verzoeken. En dat zy doorgaans verhoort worden blijkt uyt hunne plegtige dankzeggingen, uyt de wassche beenderen, en uyt de vereeringen die van hen aan 't H. Sakrament gedaan worden. Want sommigen vereerden daar oogen of ooren, handen of voeten, van zilver of andere stoffe gemaakt: anderen wederom of-

† Decad. 2. l. 9. pag. 165.

fer-

ferden diergelijke beeltenisſen of figuuren van half verbrande huizen, of van ſchapen die tegen de klippen als aan ſtukken geſtooten waren: welke beeltenisſen en figuuren rondom aan de muuren (der kapelle) opgehangen wierden.

Deeze ſoort van godsdienſtigheit is al in gebruik geweeſt ten tijde van Theodoretus: het welk wy uyt (2) Theodoretus zelf/ die van de wederpartye nochtans zoo gepreezen word/ in onze voorrede op de Hiſtorie van 't Utrechtſche Bisdom beweezen hebben.

Na het veranderen van den openbaaren godsdienſt heeft deze kerk eenigen tijd ledig geſtaan: maar is daar na van de Gereformeerden tot het houden van hunne Vergaderingen gebruykt. Des Zondaags na den middag/ en 's woensdags voor den middag/ word 'er in't Hoogduytſch/ en op de andere dagen in't Nederduytſch gepreekt. Ook hebben zy den ouden naam der kapelle/ te weeten de H. Stede, dewelke by de Katolijken noch in gebruyk gebleeven is/ verandert in den naam van de Nieuwe-Zijds-Kapél.

Wy zullen hier het Eeuwgety der Heilige Stede/ van den vermaarden Poeet J. van Vondel, laten volgen:

Nu 't Eeuwgety van 't vierenswaerdigh wonder
Zijn' derden ringk op heden toefluit, ronder
Dan goude pen of paſſer ronden fluit;
Zoo breeck, als bloeſſem, uit,
In Lentemaent, met haer verquickte loten;
O Burgery, uit Gysbrechts erf geſproten,
En noit veraert van uwen ouden ſtruick,
In 't wettigh kerckgebruick.

Men

Men vlechte, om ſtrijt, nu lovers en laurieren
En duurzaem loof, om 't wonderfeeſt te cieren:
Men ſpann' tapijt, ſchakeere zangk met ſnaer,
Bewierook' 't hooge altaer,
En eere alom DE HEILIGHEIT der STEDE;
Daer d'yver plaght, met barrevoetſen trede,
t'Aenbidden, als de Godtstolck *, op dat lant * *Moſes.*
Daer, midden uit den brant
Der doorne haegh, de Godt der twalef Stammen
Hem riep, en 't boſch niet zwichte voor de vlammen:
Die zelve Godt verſcheen uwe oudren hier,
In 't weerlicht van hun vier,
Tot tweewerf toe; verſterkte Kriſtenſche eeuwen,
Door wonderheen, en klopte zijn Hebreeuwen
Op hunnen mont; en trat voor *Jeſus* ſchaer,
In dezen vierpylaer:
Waer van dees kerk en achtien Stommen tuigen,
Haer pylers, die om gunſt noch afgunſt buigen,
Noch weifelen, maer dragen 't Godtsgebouw,
Als Reuzen, ſterck en trouw.
Uw jonge ſtadt, die tweemael plofte in d'aſſchen,
Is tweewerf weer, uit roock; in top gewaſſen;
Gelijck of Godt zijn gunſt en magt, door vlam,
Ontvouwde t'Amſterdam;
Dat, uit moeraſch en water opgetogen,
Nu watren kroont, met hoogh gewelfde bogen;
En 's Keizers kroon, van gout en diamant,
Op alle kuſten ſpant.
Auguſtus, die u kroonde, heeft Godts zegen
Door bedevaert genadigh hier verkregen:
De Faem trompet hoe *Maximiliaen*
Gezont is opgeſtaen;
Na dat hy hier de Kriſtgeheimeniſſen
Aenbiddende, eer zijn' ſtaf en kroon wou miſſen,

Dan 's Heilants trooſt, gevoelt in lijf en ziel,
Daer hy ten outer viel;
En neergeknielt de zelve kracht moſt loven,
Die, aen d'Eufraet, in 't onweer van den oven,
Zijn Drietal †, ongezengt aen kleet en hair,
† *Drie jongelingen.* Verloſte uit doots gevaer:
Die 't *Heiligdom*, de vrucht der Maegt ook louter,
By uwen ſtroom, behoede, op 't gloeiende outer,
En in den haert; twee troonen van Godts Zoon,
Herkruiſt door offerhoon
Van blinden, die 't al ſcheppend Woort mistrouwen,
En niet het licht der Wonderen aenſchouwen,
Dat, jaer op jaer, ja eeuwen achter een,
Den Aemſtel overſcheen:
Het zy dit ſtraelde, uyt koorgewelf en tenten,
Hem toegewijt, die over d'elementen
Den ſcepter voert, en ſpaert dien Offerſchat,
Ons Manne, in 't gouden vat:
Het zy 't Geheim, op zijn gezette dagen
En jaergety, wert ſtichtigh omgedragen;
Gelijck van outs 't Orakel van Godts mont,
De Heilkiſt van 't Verbont.
Hoe zagh men 't volck, gewont van helſche ſlangen,
Dan vloeien, als rivieren, uit verlangen
Naer gene ſlang van koper, die den Doot
Haer kopre tanden boodt;
Maer naer het Lam, des Talmuds vloeck, gehangen
Aen 't heilzaem hout, en nu ontbaelt met zangen;
Als artſeny des lijfs, en zieleſpijs
Van 't hemelſch paradijs.
Wat kerckbelofte en gaef en pelgrimaedje
Doorgalmden niet dees nette timmeraedje
Met lof en danck, geſtort van klein en groot,
Na 'et nijpen van den noot; Zoo

Zoo dra men friſch, behouden 's lijfs, en ſtercker,
Verloſt van kruck, en boey, en bangen kercker,
En blinden ſtock, en ſchipbreuck, en van 't bedt,
Zich vont door Godt geredt.
Nu zing ick niet, hoe 't eeuwigh vier van Veſte
Den brant ontſloop, daer Troje lagh op 't leſte;
Noch van de vlam, die ſpoockende om het kint *, * *Askaen.*
Zijn hairlock niet verſlint;
Noch van den gloet, die 's Konings dochter † raeckte, † *Lavinie.*
En hare kroon noch blonde vlechten blaeckte;
Of wonderſpoock, en droom, en nachtgezicht,
Uit Heidenſch brein gedicht:
Maer toom den Nijt, door zegels, brieven, blijcken
Van Sticht en ſtadt, en keuren en kronijcken.
Is 't valſch? betight de Myters, uw Steehuis,
En brantmerck 't witte kruis:
Betight gewaet en bladen van Meſſias,
's Apoſtels riem, den mantel van Elias,
Oock Arons roede, en Elizeüs lijck,
Ja ſchaduw, min dan ſlijck.
Hier mangelt niets dat redelijcken wenſchen,
Getuighenis van Godt en vrome menſchen:
Wy mommen hier met geenen Antikriſt.
Die grijns van ſtaet en twiſt.
Almogentheit, betuight door d'Offerlammers,
Van tijt tot tijt; geley toch d'Amſterdammers
Uw heirbaen op, in 't eeuwig ſchijnend licht,
En kroon mijn Eeuwgedicht.

Thronus ejus flammæ ignis. Dan. VII.

AANTEKENINGEN.

1. Het wapen van Amſterdam, zoo als 't al van ouds in gebruik en uytgeſchildert is geweeſt, beſtaat in een rood veld met een zwarte paal in 't midden: maar wat 'er op die zwarte paal geſchilderd ſtaat, daar over valt vry wat te krakeelen. De Heer *Commelyn*, en zoo ik geloof de meeſte Schrijvers met hem, zeggen dat het witte of zilvere kruiſſen zijn: en ik geloof dat het de meeſte Leezers tot noch toe voor kruiſſen aangezien hebben. Daar zijn echter nieuwe Schrijvers, en daar onder *O. Dapper a*, die 'er molenwieken van maaken. Maar dewijl ze volgens de getuigenis van den Heer *Commelyn* van ouds altijd kruyſſen plagten te hieten, en inderdaad de gedaante van kruyſſen hebben, kan ik niet zien waarom dat men nu den naam veranderen zouw. Staan ze niet over end, of op een einde alleen; de kruyſſen worden wel meer op zoo een wijze afgebeeldt: gelijk de genen die Borgondiſſche of S. *Andries* kruyſſen genoemt worden. Zijn ze van een witte of zilvere kleur: de kruiſſen worden ook dikwils wit uytgeſchildert: en in de kruystochten naar 't H. Land plagten de Kruysvaarders kruiſſen van allerhande kleur, en vervolgens ook witte, op hunne klederen te naayen. Gaan ze niet ten einde van de paal toe, maar zijn ze als molen-wieken afgeſneeden; zulke kruiſſen, gelijk de Heer *Commelyn* al aangemerkt heeft, ziet men ook in andere wapens; als in 't wapen van Dantſik; in dat van Jeruſalem enz. En wat behoeven ze ten einde toe door te gaan, daar de kruyſſen in de Roomskatolijke landen hondert maal, en meer, op zoo een wijze afgebeeldt worden?

Wy zullen dan de kruiſſen, tot naarder bewijs, in 't Amſterdamſche wapen laaten; en 'er noch iets by voegen van de Keizerlijke kroon, die boven 't wapen praalt, en van de twee Leeuwen die het wederzijds vaſthouden.

Het voeren van de Keizerlijke kroon, gelijk de Schrijver ook getuigt, is aan de ſtad vergunt door den Roomſch Koning *Maximiliaan*: welk voorrecht,

a pag. 184.

zoo

zoo hy zelf in den openbrief getuigt, haar vergunt wierd ter belooninge van eenige merkelijke dienſten die de Amſterdammers hem in 't beleg van Rotterdam en Woerden beweezen hadden. Het voeren van twee Leeuwen zouw zeker Amſterdammer, met naame *Boelens*, door het opſchieten van geld volgens 't gemeen zeggen verkreegen hebben van *Karel V.*

Daar zijn meer Steden, die een kroon op haar wapen voeren; als in Spanje Madrit, Toledo, Burgos; dewelke *b* daarom gekroonde Steden genoemt worden; Ook zijn er tegenwoordig groote Heeren, als Hartogen, Graven, Baanderheeren, aan dewelke het zelve voorrecht door de Koningen vergunt en toegeſtaan is. Ik zeg tegenwoordig; want dit gebruik, van een kroon in zijn wapen te voeren, is niet veel ouder als 260. of 270. jaaren. Voor dien tijd zal men niet ligt gekroonde wapens van Koningen, Hartogen, of Graven vinden. Eerſt van allen heeft men in Vrankrijk begonnen het gemunte geld met een kroon te vercieren: van 't gemunte geld is de kroon overgegaan in de wapens der Koningen: 't welk de Hartogen, Graven, Baanderheeren, met de toelaatinge der Koningen, allenskens begonnen na te bootzen.

Laat ons by deze zelfde gelegendheit ook een woord of twee zeggen van de drievoudige of Pauſſelijke kroon. Veele Andersgezinden, ja ſommige Katolijken zelf, vallen geweldig over zoo een drievoudige kroon. Of zy gelijk hebben, of niet, zal ik nu niet onderzoeken; en zal maar zeggen dat alle zaaken, volgens het gemeene ſpreekwoord, twee handvatten hebben. Ik wil hier ſlegts, ten dienſte van den goedwilligen Leezer, de beduidingen van die drievoudige kroon vermelden zoo als die van ſommige Schrijvers opgegeeven worden. Of die beduidingen ofte betekeningen, ten minſte altemaal, den Leezer wel gevallen zullen weet ik niet: ik zal ze maar hiſtoriſcher wijze opgeeven. De Paus, zeit *a Lapide c*, draagt een drievoudige kroon; 1. Om dat hy is de Bruidegom en de Prins der kerke; dewelke de overwinſter, de zegepraalſter, en de Koningin van den ganſchen aardbodem is. 2. De Paus verbeeldt Chri-

b Menetrier l'Origine de ornemens &c.
c In Zachariam cap. 9.

ſtus, als zijnde zijn Stadhouder op aarde: gelijk dan het rijk van Chriſtus alle rijken overtreft, zoo is het wel billijk, zegt *a Lapide*, dat de Pauſſelijke kroon alle kroonen overtreffe. 3. De derde reden is dat de Paus het bewind voert over de drie deelen van de wereld; Aſia, Africa, Europa: want, toen de Pauzen een drievoudige kroon begonnen te voeren, was America noch onbekend. 4. Om dat het drietal het zinnebeeld is van een volmaakte regtmatigheit enz. 5. Om dat de Paus de H. Drievuldigheit verbeeldt; wiens Prieſter, ja Opperprieſter, hy op het aardrijk is. 6. Om dat het drietal de volmaaktheit van alle deugden en zaaken betekent; welke volmaaktheit in Chriſtus is; en ook op een zekere wijze moet gevonden worden in den Paus.

Op de tweede reden of betekening, dat de Pauſſelijke kroon alle kroonen behoort te overtreffen, zouw men konnen zeggen dat 'er noch andere Koningen zijn geweeſt, dewelke een drievoudige kroon, of liever drie kroonen, in hun wapen plagten te voeren. Althans zal men by *Loccenius* [d] beweezen vinden dat de Koningen van Zweden van ouds drie kroonen in hun wapen gevoert hebben.

2. De woorden van *Theodoretus*, om datze zoo wel te pas koomen, en een oud gebruik der Chriſtenen vertoonen, mogen hier wel een plaats hebben. Hy zeit dan dat de *genen die met godvruchtigheit en oprechtigheit bidden doorgaans hun verzoek verkrygen: en dat zulks blijkt uyt het gene zy, om hunne geloften te voldoen, verceren: want*, zegt hy vorder, *ſommigen koomen goude of zilvere beeltenisſen van oogen, anderen van voeten of van handen, in de kerken ophangen.*

[d] Antiquitat. Sueco-Gothic. lib. 2. c. 9.

S. JAKOBS KAPEL.

S. Jakobs kapel in burgers huizen veranderd.

Op den Nieuwen Dijk / naar de Haarlemmer poort toe / ſtond de kapel van S. Jakob; dewelke geheel in burgers huizen verandert is. Daar is niets van overgebleeven als een toreutje met een uurwijzer / en met een dak van ſcha-

schalien. Naar deze kapel wordt de naastgelege straat noch S. Jakobs straat genoemt.

* 't Is waar dat S. Jakobs kapel voor dezen omtrent de Haarlemmer poort gestaan heeft: te weeten als de Haarlemmer poort daar ter plaatze stond / daar nu de nieuwe Haarlemmer sluys is. Maar tegenwoordig / te weeten na het uytzetten van de stad / staat de Haarlemmer poort bynae een half ure gaans van S. Jakobs kapelle.

Van ouds plagt hier in S. Jakobs kapelle het vonnis van echtscheidinge voorgeleezen te worden aan zodaanige getrouwden / dewelke door 't gericht van bed en t'zamenwooninge gescheiden waren. Zoo ras als het vonnis hen voorgeleezen was / ging de eene party henen door de deur / die op den Nieuwen Dijk uytquam; en de andere door de deur van de Hasselaars steeg: welke Hasselaars steeg, om die reden / van ouds genoemt wierd Trouwloos-steeg. *ab*

Van S. Joris kapelle zal beneden / in de beschrijvinge van S. Joris Doelen / gesproken worden.

De inkomsten van S. Jakobs kapel zijn de Nieuwe-zijds Kerke toegeweezen; dewelke daar voor gehouden is het gemelde torentje te onderhouden.

LAATERE KERKEN.

De Gereformeerden hebben naderhand eenige nieuwe kerken gebouwt / dewelke zy niet naar Godt of eenige Schutheiligen / gelijk van ouds gebruikelijk was / maar naar de vier winden of gewesten der wereld genoemt hebben.

* Deze woorden tot de letters *ab* toe, zijn een byvoegzel van den Vertaalder.

De Zuiderkerk. De Zuiderkerk is begonnen in 't jaar 160
en voltrokken in 't jaar 1611: hebbende ee
fraapen tooren met drie transſen: enz.

Noorderkerk. De Noorderkerk is begonnen in 't jaar 1620
en voltrokken in 't jaar 1623; hebbende in
midden een doorluchtig en behaagig torentje.

Ooſterkerk. Na dat de eerſte ſteen van de Ooſterkerk g
leit was in 't jaar 1669; is ze voltrokken in
jaar 1671: en is de eerſte Predikaatzie aldaa
in 't zelve jaar ook gedaan.

Weſterkerk. De eerſte ſteen van de Weſterkerk is gele
in 't jaar 1620: in 't volgende jaar, te weete
1621, is 'er de eerſte preek gedaan. De t
ren van deze kerk is de hoogſte van alle d
ſtads torens.

Behalven de gemelde kerken, zijn 'er noc
andere van minder ſlag: als een oude en ee
nieuwe voor de * Franſſen en Waalen van de
Gereformeerden Godsdienſt: een voor de En
gelſche Puriteinen. Eindelijk hebben d'er d
Arminiaanen, de Lutheraanen, de Mennisten
en meer andere gezindheden, hunne kerken.

Van de laatere Roomskatolijke Paſtoors.

Philippus Rovenus, Aartsbiſſchop van Ph
lippen en van Utrecht, ziende dat de Katolij
ken te Amſterdam in getal vermeerderden, e
op middelen bedagt hoe dat die Katolijken be
bedient en geholpen zouden worden; heeft di
ſtad, die reeds in grootte zeer toegenome

* De oude kerk der Franſſen en Waalen is geen nieuw
maar een oude kerk, en heeft van ouds, gelijk de Schrij
ver zelf beneden getuigt, en uyt andere Schrijvers blijkt
den Pauliniaanen toegekoomen. De Engelſche kerk is oo
geen nieuwe kerk, maar was voordezen de kerk van 't Be
gijnhof: zoo als de Schrijver ook beneden verhaalen za
Vertaalder.

was

was/ door Apostolisch en zijn ordinaris gezag in zekere oorden en quartieren verdeelt: doch zodaanig dat die verdeeling niet alleen op de twee oude Parochiekerken / maar ook op de vier laatste / opzigt had.

Hy oordeelde dan dat 'er behalven Leonardus Marius Pastoor der oude kerke / en Steven Kracht Pastoor der Nieuwe kerke / noch drie andere Priesters/ om de twee eerstgenoemde te helpen/ moesten aangestelt en met harderlijke magt voorzien worden. De nieuwe stad van de nieuwe zijde heeft hy / om vast te beginnen/ in twee deelen gedeelt. Het eene gedeelte zoude dat quartier begrijpen daar de Noorder kerk / anders Kruyskerk genaamd / onlangs getimmert was: onder het ander gedeelte zoude dat quartier begreepen zijn / daar de Westerkerk gebouwt was. Het derde gedeelte was in de nieuwe stad van de oude zijde; en begreep de Zuiderkerk of S Jans kerk. De gansche brief van deze aanstelling is in't tweede deel van 't Latijnsche Batavia Sacra opgegeeven. Pastoors van S. Catharinaas kerk.

Dus heeft hy als drie nieuwe pastoryen over de drie nieuwe kerken opgerecht. Jakob Olæus wierd Pastoor van de Noorderkerk: Hendrik Ebbius van de Westerkerk: Jakob Vlieger van de Zuiderkerk.

Stephanus Kracht, te Kampen gebooren/ de zusterszoon van den vermaarden * Albertus Pighius; volkomen Bacelier in de Godkunde/ is Pastoor van de nieuwe zijde geweest. Hy was een man hoog van jaaren / rijp van raad/ en vol van deugden. Zijne uytsteekende standvastigheit in den naam des Heere te

* Uyt het verhaal van de la Torre.

belijden wordt van Eggius / in een brief † aan Sasboldus, ten hoogste geprezen.

Volgens het doodboek der Haarlemsche kerke heeft hy te Amsterdam in den wijngaard des Heere 52. jaaren lang met groote getrouwigheit gearbeidt: en is aldaar / in 't drie-en-tachtigste jaar van zijn leven / gestorven den 27. Jung 1654. Zijne zinspreuk was:

De kroon der wijsheit is de vrees des Heere.

Op zijn beeltenis zijn twee gedigten gemaakt; 't eene in 't Latijn / 't andere in 't Nederduytsch: Hier nevens het Nederduytsche:

Aldus ziet STEPHANUS, in zesmael veertien jaeren,
Verwelken zyne KRACHT, gelyck een bloem heur blaeren;
Terwyl zyn wack're geest verlangt nae 't eeuwig licht,
En, by den Amstel-stroom, noch voor geen zorgen swicht:
Maer met voorzigtigheyt van hemelsch vuur gedreven,
Volhart in 't Herders-Ampt en Holland raed te geven,
Herbouwende Godts Kerck, door twist en list verspreit,
Op dat hy eind'lyck draegh de kroon voor hem bereit.

Pastoors van S. Niklaas kerk.

Hendrik Ebbius, een Amsterdammer / Licentziaat in de Godkunde: is in den ouderdom van 68. jaaren / te Amsterdam overleden den 13. November 1657. Hendrik Blessius; voorhenen Pastoor van Noortwijk / stond naar het Begijnhof te Haarlem: maar wierd / om dat

† Uyt Keulen geschreeven den 18. Febr. 1604.

hy

hy een Katolijk persoon op zijn uyterste becrecht had / uyt Haarlem gebannen. Eindelijk is hy te Amsterdam overleden den 8. April 1673. Willem Schep, een Amsterdammer / en te Loven Licentziaat in de Godtgeleerdheit / is de opvolger van Blessius in de pastorye van de Oude zijde geweest. Hy is te Amsterdam gestorven den 12. May 1702.

Hy heeft in de Nederduytsche taale geschreeven een Uytlegging van 't Katolijke geloof; dewelke te Amsterdam in achten gedrukt is in 't jaar 1696.

In zijne plaats is gekoomen Jakob 't Zul, een Amsterdammer / Licentziaat in de Godkunde / wel-eer Hoogleeraar der Filosofye te Loven / en Lit van 't Haarlemsche Kapittel: en is overleden in 't jaar 1719. Hy wierd opgevolgt door Heer Johan Schonebeek, een Rotterdammer / volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit enz.

Jakob Olæus, te Amsterdam in 't jaar 1596 gebooren / Licentziaat in de Godkunde / en Pastoor van de Noorderkerk te Amsterdam / is na veele jaaren arbeidens uyt zijn ampt en uyt het leven gescheiden den 15. January 1647. Ægidius de Koker, de nazaat van Olæus, en volkomen Bacelier in de Godtheit / is / terwijl hy de menschen in den pesttijd bediende / van de pest ook aangetast; en heeft aldus zijn leven op een heerlijke wijze ge-eindigt den 10. Augusti 1664. Hy kreeg tot opvolger Johan Wandelman, een Amsterdammer / volkomen Bacelier enz. Hy was zeer ervaren in 't verhandelen van de geloofs-verschillen / en is te Amsterdam gestorven den 17. Junij 1686. Onder zijne pzent wierden deeze beerzen gezet:

Pastoors van de Noorderkerk.

Hy

Hy die het Hemels licht sagh door de duystre wolcken,
Omhelsden't voort, en trad vrymoedig op het spoor,
Van Gods geheyligde, en trock daer door veel volcken
Tot Godt: en WANDELMAN gingh zyne schapen voor.

In Wandelmans plaats is gekomen Niklaas van der Meer, een Noortholländer / en een queekeling der Hooge Schole van Loven.

Pastoors van de Zuiderkerk.

Jakob Vlieger, een Amsterdammer / Licentziaat in de Godkunde / is door den Hoogw. Heer Philippus Rovenius als Pastoor aangestelt van de nieuwe Zuider Kerk. Na dat hy de harderlijke bedieningen 40 jaaren waargenomen had; is hy aldaar in 't 66 jaar van zijn leven / en in 't 42 jaar van zijn Priesterdom / overleden den 27 April 1651. Na Vlieger hebben hier als Pastoors gestaan Bartholomæus Mildert, te Amsterdam gestorven den 19 September 1661. Willem Schoenius, aldaar overleden den 11 December 1684. Laurens van Schaick, een Amsterdammer / en een Lovensch Godtgeleerde.

Andere Pastoors-kerken en Pastoors.

Behalven de voorgaande zijn 'er van tijd tot tijd noch andere Pastoors kerken opgerecht: wy zullen de naamen van die Pastoors / zoo veel als ons mogelijk is / altemaal opgeeven.

Willem Coopal, dewelke moet onderscheiden worden van Willem Coopal, hier boven vermeld / die de algemeene Viktaris van 't openstaande Bisdom van Haarlem is geweest. Zy voerden beidegaar den zelfden voor-naam en toe-naam enz. Hy is in zijne Pastorye van Amster-

sterdam gestorven den 15 October 1662. Na zijn dood is de Pastory opgedraagen aan Herman Kuisten, een Bosschenaar / Bacelier in de Godtgeleerdheit: een man van een groote welspreekendheit: dewelke uyt zijne Pastory en uyt het leven verhuist is den 17 October 1666. Zijn nazaat was genaamd Godefridus Kool, een Amsterdammer / en een Lovensch Godtgeleerde: die te Amsterdam overleden is den 5 January 1606. Dewijl de Pausselijke Vikaris Potkamp omtrent deezen tijd gestorven was; heeft de Heer Martinus de Zwaan, des zelfs Onder-Vikaris / tot Kools opvolger aangestelt den Heer Jakob Krijs, een Amsterdammer / volkomen Bacelier in de Godkunde / Pausselijken Protonotaris: en een van de genen die den Bisschop van Sebaste op zijne Roomsche reis vergezeischapt hebben.

Hier volgen nu de Pastoors / die op de Joden-Breestraat gestaan hebben. Pastoors in de Breestraat.

Niklaas Olæus, een Amsterdammer; overleden den 4 October 1672. Theodorus Bourlet, te Weert in de Kempen geboren / overleden den 21 December 1696. De Heer Lucas Ahuys. De Heer Johan van Nek, van geboorte een Mechelaar / Meester in de kunsten enz.

In de Papegay heeft voor dezen gestaan N. van Teiligen, een Zendeling uyt de Maatschappye van Jesus; dewelke te Amsterdam overleden is den 4 Augusti 1669. Deze vergaderplaats is daar op door den Bisschop van Rastorien aan de wereldlijke Geestelijkheit overgegeeven: en is (na Pater van Teilingen) allereerst bedient door Willem Willema, een Groninger; dewelke den 20 May 1685 overleden zijnde tot nazaat gekreegen heeft Willem Pastoors in de Papegay.

lem Hermansz. Fox, een Amsterdammer / en een Roomsch Godtgeleerde. In zijne plaats wierd aanstonds gezonden Johannes Andreas Hugela, een Amsterdammer van Fransche afkomste; dewelke te Amsterdam gestorven is in 't jaar 1717: en opgevolgt is door . . . .

Niklaas Verwer, te Amsterdam gebooren den 18 September 1611 en naderhand Licentziaat in de Godtkunde geworden / is ook Pastoor te Amsterdam geweest / en aldaar gestorven den 18 October 1647. Zijne zinspreuk was: Loopt zodaanig. Op zijn afbeeldzel wierden de volgende beerzen gemaakt:

Dus heeft de bleecke dood die held're glans verdreven,
En is van VERWERS verw dees enck'le schim gebleven;
Doch zyn geleerdheid, deugd, diepzinnig, wys beleid
Getuigt aen Amsterdam, wat grond hy had geleid.

Pastoors in 't Stadhuis van Hoorn.

Andries van der Kruissen, te Amsterdam uyt een deftig geslagt gebooren / was wel-eer in de Maatschappye van Jesus geweest. Hy woonde te Amsterdam in 't Stadthuys van Hoorn; 't welk de Heeren naderhand in 't bezit gekreegen hebben.

In het doodboek der Haarlemsche Kerke / daar hy als een naarstige arbeider in den wijngaard des Heere geprezen word / staat zijne dood aangetekend op den 29 April 1663.

Hy heeft den H. dienst der Misse / en de ceremonien der H. Kerke / tot groote nuttigheit der geloovigen / in de Nederduitsche taal overgezet en uytgelegt.

Antonis Schellingwouw, gebooren in 't jaar 1602 /

1602/ en van Geneesheer der lichaamen Geneesheer der zielen gewoorden/ is ook Pastoor te Amsterdam geweest; en aldaar overleden den 26 Augusti 1651. Justus Moedersohn, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit en Pastoor te Amsterdam; had 'er een zeer groote kerk getimmert: en was ook een lit van 't Haarlemsche Kapittel. Hy was zeer vernuftig: in zeer veele zaken ten hoogste ervaren/ en uytermate arbeidzaam. Hy is te Amsterdam/ in den ouderdom van 56 jaaren/ gestorven den 8 January 1693. Zijn nazaat voor een korten tijd is geweest Matthias Oosterling, een Edammer/ van wien onder Delft en elders gesproken is. Als de Heer Oosterling elders henen trok/ is de Pastory opgedragen aan Johan de Graef, een Amsterdammer/ een geleerd/ kloek/ en zeer arbeidzaam Priester. Deze Heer de Graef heeft zijn harders-ampt zodaanig beklijtigt/ dat hy/ voor veele jaaren gearbeidt hebbende/ in korten tijd bezweeken is; en den 28 *Oct. 1708. uyt het leven is gescheiden. In zijne plaats is gekomen Aalbert Schukking, een Amsterdammer/ die eenige jaaren by hem voor Kapellaan had gestaan. Als Schukking niet lang daar na/ te weeten den 12 Juny 1711/ uyt de werelt scheide; heeft de Heer Theodorus Donker, een Gouwenaar/ en volkomen Bacelier in de Godtkunde/ de zorg over de openstaande Pastory aangenomen: zijnde bynae tot dien tijd toe de Huis-Priester en Sekretaris van den Aarts-Bisschop van Sebaste geweest.

Pastoors op de Brouwersgraft.

* Heer de Graaf is op den 28. October, dat is op den dag van S. Simon en Judas, in 't jaar 1662 geboren: op den zelfden dag is hy Priester gewijdt in 't jaar 1689; en eindelijk, wederom op den zelfden dag, overleden in 't jaar 1708.

Jo-

Pastoors in de Vinkestraat.

Johan Ignatius Ruysch, een Utrechtenaar/ Licentziaat in beide de Rechten / was tot het Katolijke geloof bekeert/ en had wel-eer Advokaat geweest. Als de zaaken in 't jaar 1672/ dooz den inval der Franssen/ een anderen ploop genomen hadden/ wierd hy te Utrecht ontboden/ en aldaar tot Officiaal/ dat is Rechter in geestelijke zaaken / aangestelt. Na het vertrek der Franssen wierd hy te Amsterdam beroepen/ en aldaar tot Pastooz aangestelt in de Vinkestraat. Hy is in zijne Pastory gestozben den 25 December 1679. Zijn voozzaat was geweest Hendrik Krook, een Gzoninger: dewelke daar overleden is den 9 Juny 167.. In de plaats van Ruysch is gekomen Willem de Prater, een Utrechtenaar/ volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit/ een geleerd/ arbeidzaam/ beleefd/ en yverig Pziester: dewelke de wereld verlaaten heeft den 23 Apzil 1717; en tot nazaat heeft gekreegen Hieronymus de Bok, een Amsterdammer/ en een queekeling der Hooge Schole van Loven.

Pastoors op de Cingel.

Jakob Verhaer, anders Haræus, een Utrechtenaar/ volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit; is overleden omtrent de maand Maart 1670. Willem Bax, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit/ had de geloovigen te Amsterdam al vooz Verhaer met een grooten yver opgepast; en is daar overleden den 20 July 1664. In zijne plaats is gekomen Jakob Verhaer enz. als zoo even boven. Na Verhaar hebben hier gestaan Antoni Kemp, een Gozkommer / volkomen Bacelier enz. en te Amsterdam overleden den 26 Febzuary 1682. Martinus Jantens, een Gentenaar/ volkomen Bacelier in de Godtkunde; gestozben den 18 December 1686.

Gabriel

Gabriel Prauwels, een Amſterdammer / volkomen Bacelier in de Godkunde: overleden den 18. Maart 1708. Jakob van den Berg.

Dominicus ab Alma, te Edam geboóren / was de eerſte in de Filoſofiſche promotie te Loven geweeſt / en is naderhand Licentziaat in de Godkunde gewozden. Hugo van Hoofd, te Montfoozt geboóren. Lucas Ahuys, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godgeleerde; Keurmeeſter der Boeken. Paſtoors in de Pauw.

Dan was 'er noch een paſtory in den Haag; dewelke dooz de volgende Paſtoozs bedient is geweeſt: Johan Leyton, een Engelsman / te Amſterdam geſtozven den 18. November 1679. Willem Zwart, aldaar overleden den 22 * October 1678. Herman Grootenhuis, volkomen Bacelier / enz. dewelke in 't bloeyenſte van zijn leven te Amſterdam geſtozven is den 30. November 1679. † Bartholomæus de Bakker, een Gentenaar / volkomen Bacelier enz. Paſtoors in den Haas.

De buurt by S. Antonis poozt / Outewaal genaamd / is van ouds bedient geweeſt dooz de volgende Paſtoozs. Hendrik Schellingwouw, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit; te Amſterdam overleden den 31. December 1653. Martinus Snellenburg, van een Adelijke afkomſte / in de gemelde voozſtad overleden den 16. October 1660. Reinier Engels, een Haarlemmer / dewelke uyt de wereld geſcheiden is den 14. Maart 1673. Paſtoors van Outewaal.

Maar ſedert dat S. Antonis poozt en de voozſtad Outewaal dooz het uytleggen van de ſtad vernietigt zijn; wozden de geloovigen /

* Zoo is hy dan voor zijnen voorzaat geſtorven: miſſchien had Leyton afſtand van zijne paſtory gedaan. *Vertaalder.*

† In 't Latijn ſtaat 1697. maar verkeerdelijk.

aldaar woonende / door de Pastoor van Kattenburg bedient: hebbende de volgende Pastoors hun verblijf sedert op Kattenburg gehouden: Kornelis van Gessel, die aldaer overleden is den 6. April 1691. Willem Fox, een Lovensch Godtgeleerde / die naar het ander leven vertrokken is den 21. Junij 1695. Gerrit Wykersloot, een Utrechtenaar / en een queekeling der hooge Schole van Loven.

Pastoors van Kattenburg.

Aan de andere zijde van den Amstel / achter den Pauwen tuyn buiten de Utrechtsche poort / heeft gestaan Leonardus van Keffel, een Bosschenaar / overleden in de maand October 1661. Hy heeft tot opvolgers gehad Johan Wandelman, een Amsterdammer; naderhand Pastoor in de stad geworden. Johan Pynacker, een Utrechtenaar / te voren Pastoor van Wezop; gestorven 1701. Johan van Heumen, die aldaar in 't bloeyen van zijn leven overleden is den 13 April 1709. Dewijl de gemeente door de t'hang zweevende kerk-krakeelen by verloopen was; had hy / om de gemeente zoo veel noch mogelijk was by een te houden / met de toestemminge van verscheide Amsterdamsche Pastoors / een ander kerkje in een bygelege plaets getimmert. Arnoldus van der Kruyssen, een Amsterdammer en een Lovensch Godtgeleerde; geestwoordig Pastoor van Hilversom.

Pastoors achter den Pauwen tuyn.

De Pastoors van Buitenveldert en den Overtoom zullen wy op hunne reehte plaats / te weeten onder Amsterveen / opgeeven.

Noch staat 'er een kerk / en een Pastoorshuis / in de Kerkstraat daar Philippus Mensing lange jaaren gestaan heeft. Na zijne dood / en na dat deze plaats eenige jaaren open had gestaan / heeft N. Marquys het bewind over de pastory gekreegen.

Pastoors in de straat.

Kloo-

Kloosters binnen de Stad.

Behalven de wereldlijke Geestelijkheit / gelijk men die pleeg te noemen / zoo hebben ook de Religieuzen of Kloosterluiden verscheide kerken in de stad : doch zodaanig dat zy er sommigen volgens de bekende Verdzag-punten / sommigen tegen den inhoud der zelve Verdzag-punten / bezitten. Kloosters te Amsterdam.

Zoo zullen wy dan / na dat we de vooznaamste kerken / met haare Pastooren / en andere mindere kerkjes en kapeilen / afgehandelt hebben ; tot de beschrijving van de Kloosters overgaan.

Jakob de la Torre spreekt van twee konventen der Reguliere Kanonnikken te Amsterdam. Het eene, zegt hy / het Paradijs genaamd, en onder 't Kapittel van Windeshem behoorende, stond binnen de stads vesten. Het tweede stond by de Poort, dewelke daarom noch op huiden de Regulieren Poort word genoemt. Maar / met oozlof van dien grooten man / van 't eerste konvent / binnen de stads-besten / wozd geen gewag by de Schrijvers gevonden : van 't laatste zal gehandelt wozden onder de kloosters / die buiten de stad gestaan hebben.

Zoo schijnen dan de Minnebzoeders de eerste plaats te moeten hebben. De *Minnebroeders* van de strenger [a] onderhoudinge, (het zijn de wozden van Jakob de la Torre,) zijn alhier, met de toestemminge van *Pius* II ingelaaten in 't jaar 1464. Maar te voren, te weeten in 't jaar 1304, hadden de Amsterdammers dit Klooster Minnebroeders kloosters.

a De Observantia : van 't onderscheid tusschen de Observanten en Konventueelen hebben wy gesproken in 't 2 deel van 't Utrechtsche Bisdom, pag. 653. *Vertaalder.*

opgerecht voor de *Konventueelen van S. Franciscus*, enz.

Van dezelven ſtaat het volgende aangetekend in de Jaarboeken van [b] Lucas Waddingus. Te Amſterdam hebben de Minnebroeders een huis opgerecht in 't jaar 1304. 't welk nu (*hoc ipſo*) hervormt zijnde, aan de Obſervanten overgegeeven wierd.

Die uytdzukking hoc ipſo [c] baart eenige duiſterheit: en kan op het jaar niet geduidt worden: dewijl zulks niet alleen tegen het ſchrijven van Jakob de la Torre, maar ook tegen onze Vaderlandſche Hiſtori-ſchrijvers/ regelrecht aanloopen zouw. Want C. Commelijn, de hiſtori van Amſterdam uyt ouder boeken beſchrijvende/ en vertellende op wat wijze de Minnebroeders in de ſtad gekoomen zijn/ verhaalt het met de volgende woorden [d]: Welke Minnebroeders of Grauwe Monnicken hier tot Amſterdam 1462. met een groote oproer en Commotie tegens wil en dank van de Magiſtraat, en het meeſte gedeelte van de Burgery, in gekomen waren, waar van het ſtads Protocol getuygeniſſe geven kan, want zy hadden tot eenen Promoter Mr. *Gillis Crabellin*, Raat van den Grave van Holland, welke was Hartog *Carel van Bourgondien*, met wiens authoriteyt, ende ook met brieven van den Stadhouder, hy hem behielp, en deſe Monnicken met groote tumult, tegens de Previlegien van Hartog *Willem van Beyeren*, Grave van Holland, die van Amſterdam 1411 tot dien eynde gegeven, dat ſe met deſe niet beſwaart ſoude worden, invoerde. (1)

b Luc. Wadding. ex Monumentis Germ Infer

c Men diende Waddingus na te zien, miſſchien zeit hy dit, ſchrijvende over 't jaar 1462. *Vertaalder.*

d Het 4. Boek p. 430.

Maar

Maar op een andere plaats [e] ſpreekt hy aldus van de Minnebroeders: Hoewel de Minnebroederen (2) *Gaudentes* al in den jare 1304, of daar omtrent, hier een klooſter geſticht en bewoont hebben: welke meeninge andere tegenſtreeven; haar herwaartskomſte toeſchrijvende aan eenen *Hendrik Koeneusz. vander Schelling*; die dit klooſter uyt godvruchtigheit ten deele ſtichte, en daar in begraaven leit.

Van Jan Brugman, een Minnebroeder.

Dit klooſter is merkelijk opgekomen / en heeft een grooten opgang gemaakt / door de welſpreekendheit van Johan Brugman. Deze Brugman, een Minnebroeder / was een preeker van een ongemeene welſpreekendheit / en was voorleezer der Godgeleerdheit geweeſt in 't Minnebroeders konvent te S. Omer. Hy had eerſt te Groningen gewoont; zijnde / naar die tijden / ſtreng van leven / en byzonder yverig in 't onderwijzen van 't volk. Ook heeft hy het leven van de Schiedamſche Maagd Lidwina beſchreeven. Pontanus, in zijne Hiſtorie van Gelderland / ſpreekt aldus van hem: In de akten van Amſterdam vind ik aangetekend dat de Minnebroeders Obſervanten, voornamentlijk geholpen door den dienſt en de welſpreekendheit van dezen Broeder *Jan Brugman*, omtrent twee jaaren voor deezen tijd, dat is in 't jaar 1462, allereerſt een woonplaats en een kerk in de gemelde ſtad opgerecht hebben. En toen is het ſpreekwoord aldaar onder 't volk opgekomen; *Al kond gy kallen als Brugman.* Doch anderen / en daar onder Valerius Andreas [f], meenen dat dit ſpreekwoord

[e] p. 197. [f] Valer. Andreas zeit het zelve dat Pontanus zeit: te weeten dat de welſpreekendheit van Brugman dit ſpreekwoord in zwang gebragt heeft. Maar dan voegt hy 'er by dat door den zelven Brugman de partyſchappen van de Hocks- en Kabeljauws-gezinden bemiddelt zijn. *Vertaalder.*

daar van daan gekomen is / dat hy de partyschappen der Hoeks-en-Kabeljauws-gezinden beslist zoude hebben. Dezelve Valerius Andreas, die het uyt J. Mauburnus heeft / getuigt ook dat hy Bedenkingen over 't lijden des Heere geschreeven heeft. Eindelijk heeft hy zijn leven te Nimwegen ge-eindigt in 't jaar 1473. De akten van Amsterdam / van Pontanus zoo even vermeld / zijn ongetwijfelt dezelve daar Commelyn van gewaagt

Tegenstand tegen het vermenigvuldigen van de kloosters enz.

Als de kloosters ondertusschen / zoo binnen als buiten de stad / dagelijks vermenigvuldigden en begiftigt wierden; zoo hebben Hartog Aalbert, en Willem VI, Hartog Aalberts zoon, op dat de burgers niet al te zeer belast zouden worden / aan de kerkelijke en kloosterlijke persoonen by plakkaat verboden geld te bedingen / erfenissen te beuren / en zoo losse als vaste goederen / binnen den ban der steden of vryheden gelegen / te koopen: de parochi-kerken nochtans en gasthuizen / die binnen 't gebied der stede gelegen waren / uytgezondert.

Ook heeft Philips van Borgonje by een plakkaat van 't jaar 1452 scherpelijk verboden eenige landeryen / erven / en landgoederen aan kerkelijke of kloosterlijke persoonen te verkoopen; of hen zulke goederen by erfenisse te laaten volgen.

Dergelijke plakkaaten heeft Karel V. in de jaaren 1524. en 1531. voor Holland / Zeeland / en Friesland uytgegeeven.

De Minnebroeders / die 'er echter ingelaaten waren / zijn eindelijk na dat zy 'er langen tijd gewoont hadden / om 't geloof verdreeven. Dit word van Waddingus in de gemelde Jaarboeken alding beschreeven:

Maar

Maar als die ſchoone kleur van den Godsdienſt verandert was in het roet der Geuzen; zoo hebben dezelve Geuzen in de Maand Juny 1578, na dat ze een groot getal van hun aanhang heimelijk in de ſtad gebragt hadden, de Katolijken aangetaſt: zy vallen op onze Broeders aan, zy quetzen ze, ſlaan ze, en jaagen ze ter ſtede uyt. De Majeſtraat, en de beſte Katolijken, en daar onder Pater *Arnoldus ab Iſca*, grijpen ze met een dolligheit aan; en doen ze te ſcheep uyt de ſtad voeren. (3) Ons ganſche klooſter wierd afgebroken en vernielt: behalven dat zy de ſlaapplaats alleen naar hun welgevallen gebruiken. Als de Herdoopers, die omtrent het jaar 1535 een vergeefſchen aanſlag op Amſterdam gemaakt hadden, en eenige manluiden en vrouwluiden, die ganſch naakt, en ſchreeuwende *wee*, *wee*, *wee*, over de ſtraaten hadden geloopen, daar over gevangen en geſtraft waren; is de Eerw. Pater, Br. *Bartholomæus van Middelburg* derwaart gezonden, om tegen die ſnoode ſekte te prediken. Dat heeft hy met groote vrucht en zeer loffelijk gedaan; zoo dat men met waarheit zeggen kan dat hy de ganſche ſtad in 't Katolijke geloof beveſtigt en veele menſchen bekeert heeft.

Broeder Johan Brugman, ſtraks vermeld / had al te voren onder de Minnebroeders alhier uytgemunt.

Het klooſter der Minnebroederen / het grootſte van alle mansklooſters te Amſterdam / en 't welk aan zijne zuidzijde een kerk had ſtaan / is in 't jaar 1662 (4) afgebrandt: 't geen onverbrandt gebleeven was / wierd in burgers huizen verandert.

AANTEKENINGEN.

1. Wat dat hier over voorviel is te zien uyt het volgende geſchrift, daar de Wethouders dus ſpreeken:

* WY Burgermeeſteren, Scheepenen ende Raeden der ſtede van Aemſtelredamme doen kondt ende certificeren eenen iegelijk die deſen onſen brief ſullen ſien of hooren leſen, hoe dat onlangs geleden is dat Meeſter Jelis Krabelijn, Raedt mijns genadigen Heeren, gekomen is binnen de ſtede van Amſtelredam goetijds voor middag, ende van onſen Burgermeeſter genaemt Gerrit Mattheus, die laſt en bewindt heeft het tegenwoordige vierendeeljaers lank, na recht en gewoonte der ſelve ſtede, alle brieven komende van buiten aen de ſtede voornoemt t'ontfangen, tael en antwoordt te geven op alle ſaeken die der te doen vallen, hem ſeggende dat hy beſloten brieven hadde van mijnen genadigen Heere Carolus, ende ook van mijnen Heeren Stedehouder, aen Schout, Burgermeeſteren, Schepenen ende Raeden ende Vroedtſchap van de voorſchreven ſtede Aemſtelredamme, welke Burgermeeſter voornoemt willig en bereidt was met alle onderdaenigheit de ſelve t'ontfangen ende terſtondt met hen drien of vieren (van ons daer by de handt weſende) te viſiteren, en, dat gedaen ſijnde, daer in te doen, dat van oudts binnen der ſtede voorſchreven gewoonlijken is te geſchieden. Daer op Meeſter Jelis voorſchreven antwoorde, dat hy de brieven voorſchreven alſoo onder hen drien ofte vieren te viſiteren niet overgeven en woude, maer begeerden alle de Vroedtſchap ende Rijkdom der ſelver ſtede eerſt vergadert te hebben ende die voor oogen te ſien, eer dat hy ſijne voorſchreven brieven over woude geven: ſoo dat de Burgermeeſter voorſchreven wel merkte uit ſijne woorden ende hanteringe dat deſe voorſchreven brieven roerden den Minrebroederen van de Obſervanten, die met dusdaenige en vreemde manieren binnen den voorſchreven ſtede gekomen ſijn, ende aldaer een woonſtede begrepen hebben, daer af Godt betert groote tweedragt is, alſoo wel eensdeels onder de Vroedtſchap ende eensdeels onder de Rijk-

* Zie Brant 11. Boek.

dom,

dom, als onder de gemeente van de ſelve ſtede, ook opgeſtaen en gereſen is, ende was verduchtende hy de voornoemde Vroedtſchap ende Rijkdom om ſulken wille vergadert gehadt hebbende, dat daer groot quaedt ende merkelijken opſtal, ook onder hen luiden van gekomen mogt hebben. Alſoo dat de voorſchreven Burgermeeſter daer, (om immers vol te doen ende mijns genadigen Heerens brieven te obedieren) na recht ende gewoonte van de ſtede voorſchreeven deede vergaderen des namiddags 't gemeene Gerecht, toen by huis weſende, de vier Burgermeeſteren ende ſes Schepenen (ſoo de ſevende Schepen van huis was) van de welke Meeſter Jelis toen ontboden en geſeit worde, dat alle 't gemeene gerecht ſaeten en om ſijne ſaeken vergadert waren, volkomen magt hebbende van de voorſchreven ſtede wegen, niet alleen ſijne brieven t'ontfangen, maer andere laſten te dragen, der ſelve ſtede aengaende, die ongelijk meer en laſtiger waren dan deſe brieven t'ontfangen; daerom woude hy ſijne brieven overgeven, ſij wouden die gaerne en minlijk ontfangen ende daer in doen als ſy ſchuldig waeren te doen. Toen dat Meeſter Jelis vernam, antwoorde hy dat hy geen bode en waere, die haer ſijn brieven ſoo ſimpelijk plagt over te geven, maer hy ſeide tot meer ſtonden, hy waer een Raedt van mijnen genadigen Heere den Hartog, ende ook Raedt van mijnen genadigen Heere Carolus, ende hy konde leſen en ſchrijven, dat alle boden niet en konden: ſy ſagen op de ſuperſcriptie * der voorſchreven brieven ſtaen, Aen Schout, Burgermeeſteren, Schepenen ende Raedt ende alle Vroedtſchappen ende Rijkdom van der ſtede, die woude hy alle voor oogen ſien, aldaer vergaedert weſende, ende by namen ende toenaemen by geſchrifte nemen, eer hy ſijne voorſchreven brieven woude geven, ende begeerde noch als boven datmen die vergaderinge alſoo woude doen: het volk (omme te ſaemen niet te weſen) docht henluiden dan ſoekinge ende manieren te maecken om meerder tweedragt ende opſtal in de ſtede te hebben dan daer geweeſt is, ende 't is te verduchten, waer de vergadering alſoo geſchiedt, datter meer laſten en verdriet af gekomen ſoude hebben mogen. Waer-

* Opſchrift.

omme wy die in alſulke mate niet en hebben dorven doen, ende dat wy Meeſter Jelis voorſchreven baden om de brieven over te geven, hy bleef altydt by ſijn eerſte antwoordt, niet van de brieven te willen, dan in manieren voorſchreven, ten waere dat wy, daer vergadert weſende, ſeggen wouden, dat wy waeren alle die geenen daer de brieven aen hielden, alſoo wel Rijkdom ende Vroedtſchappen van der ſtede, als Burgermeeſters, Schepenen, ende dat men hem daer af ſoude geven goede certificatie.'t welk ons ook niet oorbaer dagt te weſen, maer eerder een andere behaeling en verraſſing, daer op wy de voorſchreven brieven op alſulke manieren niet en dorſten ontfangen, maer ſeiden hem noch weder, (om dat hy immers geen redenen hebben ſoude om te klagen) Siet Meeſter Jelis, uwe brieven houden mede aen den Schout deſer ſtede die nu van huis is in den Hage, wilt doch vertoeven tot dat hy weder te huis gekomen is, men ſal dan weder raedt nemen hier inne, indien dat gy't begeert. Hier mede is Meeſter Jelis van ons geſcheiden ende heeft nooit iet achter deſen tydt van ons begeert, maer daerna blyven leggen binnen der ſtede voorſchreven, meer dan vier of vyf dagen lang, ſterke party en veel raedts houdende met de Obſervanten voorſchreven, ende dagelijks gaende in haere ſermoenen, daer veele miſſelijke woorden gepreekt, ende vreemde manieren gehouden ſijn, om immers de gemeente weder-ſpannig te maken, ende met ſekere lofniſſe te nemen van de gemeente voorſchreven, omme aldaer mede in de predikatie vergadert te weſen. Daer de ſommige van de gemeente anlopende openbaerlijk loofden voor een Crucifix (dat Brugman uit ſijn mouwe was haelende) dat ſy de Obſervanten binnen der voorſchreven ſtede totter doodt toe ſouden houden, welke lofeniſſe geſchiede in preſentie van Meeſter Jelis voorſchreven; ende dat niet ſonder reden, want de Obſervanten onlangs geleden Octave gehouden hebben, binnen der voorſchreven ſtede, van Sint Franciſcus, welke Octave Brugman alle dagen binnen 't Huisken (dat ſy begrepen hebben) gepredikt heeft, ende hoewel dattet openbaere kerkmaere ende ſtraetmaere is, hoe dat Brugman voornoemt hem gehadt heeft in ſijn prediken, hoe miſſelijken gelaet hy den lui-

luiden getoont heeft, om meerder beroerte daer onder den gemeenen volke te maeken, vreemde queſtien voor te ſtellen, hem ſelven daer op te antwoorden, ende hem te prijſen, nochtans ſoo wy niet ſelve tegenwoordig geweeſt, noch gehoort hebben, ſoo en hebben wy daer af niet willen certificeren noch tuigen maer hebben gebeden den eerſaemen Proviſoor ende Deeken van Waterlandt ende Amſterlandt ſeer, dat ſy openbaerlijken willen getuigen ende certificeren met haere opene brieven hier doorſtekende, als hier af kondig is, ende wat ſy waerachtige getuigen in deſe ſaeke vernomen hebben, op dat een ygelijk weten mag met wat maneren deſe voornoemde Obſervanten ende haere adherenten haer ſelve hanteeren tegens de rechten en privilegien der voorſchreven ſtede van Aemſtelredamme, eertijdts by Hartog Willem gegeven, in prente aldus luidende: Dat men voortsaen meer geen geeſtelijke luiden, kloſteren, noch andere geeſtelijke huiſen, hoe die genaemt mogen weſen, maeken, beſpreken, aenerven, noch ook verkoopen en ſal mogen eenige leggende erven, ſtaende timmeragien, ofte renten, binnen onſe ſtede ende vrijheit van Aemſtelredamme gelegen, uitgenomen den Prochiekerken, en gaſthuiſen binnen der ſelviger onſer ſtede vrijheit voorſchreven. Gegeven in onſe ſtadt van Middelburg op den vierden dag van November, Anno 1411. Tegen welke handtveſte de voorſchreven Obſervanten ſedert Pinxteren herwaerts, niet langer, een huis en erve, binnen de voorſchreven ſtede gelegen, begrepen hebben, welke ſy ſeggen hen gegeven ende beſproken te weſen om aldaer een klooſter te begrijpen, ende daer ter doodt toe in te blijven. want alle ſaeken in der waerheit geſchiedt is als voorſchreven ſtaet, des t'oirkonde hebben wy de voornoemde ſtede ſegel van ſaeken hier aen deſen brief doen hangen. Gegeven den twintigſten van October, Anno veertien hondert twee en tſeſtig.

Het open getuigſchrift, dat de Proviſoor en Deeken van Brugmans handel uitgaven, vervattende een klaere verbeelding van die onbeſchaefde eeuwe, luide in de taele die men toen ſprak, van woordt tot woordt aldus:

WY Proviſoir ende Deeken van Aemſterlant, Waterlant ende Zeevank, doen kondt allen luyden, alſoo nu onlanks geleden de Minrebroeders van de Obſervantien binnen der ſtede van Aemſtelredamme Octave gehouden hebben van Sinte Franciſcus, ſoo is nu dat een van de voornoemde Obſervanten, genoempt Brugman, alle dage binnen de voornoemde Octave, in een huysgen ende erve, dat ſy aldaer begrepen hebben, ſonder oirloff der Cuyr *, ende contrarie den voorſchreven ſtede van Aemſtelredamme, gepredikt heeft vreemde manieren ende abuſelijk geveerde voor den volke in ſijne voorſchreven predicatie maekende, ſonder eenig notabel ſchriften, off merkkelijk doctrijnen voort te brengen, maer meer geacht heeft hantteringe te maeken om 't volck te commoveren tegens den Overſten vander ſtede ende ongeneuchte daer tuſſchen te maeken, dat billiks by henlieden die alſoo heilig ende dogende van buyten ſchijnen te weſen, niet geſchien en ſoude. Des is gebeurt dat deſe voornoemde Brugman binnen deſe Octaven voorſchreven, in ſijn ſermoen ſtaende een cedel voorthaelde, daer uit hy tot hem ſelven ſprak, vraegde, ende hem ſelven antwoorde ende neerſtelijk prijſde, ſeggende onder andere woorden: " Och Brugman, Brugman, " wat erger quaedt menſche plagſtu te weſen, du plag- " ſte te gaen met lange meſſen, bordeelen te helpen " houden? Segg my Brugman waerom biſtu nu gekomen; om die noch te houden? trouwen neen. Du " wilſte die nu verjagen, ſoo daer anders, Godt be- " tert, niemant en is die die denkt te verjagen. Brug- " man biſtu gekomen om Schoutambachte, ende ker- " ken te pachten? Neen, du en wilſte immer geen ſi- " mony doen, maer ſimpelijk gaen in een arme ver- " worpen lapte kapken. Brugman, wilſtu Pater, eer- " ſte Klooſter alle andere Klooſteren ende ook die " prochiekercken verderven? trouwen neen. Brug- " man, wilſtu biecht hooren om gelt? trouwen neen. " Brugman wil de ſchapen haer wolle laeten, ende " gaerne een jegelick ſijn biecht hooren om Gods " wille ſonder gelt. Brugman, wilſtu ook van den " luiden loopen, die peſtilenci hebben, als ſommige " wel doen? trouwen neen, du wilſte altoos daer by

* Cuyr, Paſtoor.

bly-

" blyven, ſijn ſy rijk off arm: dijnen mont op heu-
" ren mont leggen, ende ter doot toe daer by blyven.
Veel meer andere gelijke vragen ſeer vreemde luiden-
de, die hy daer voorſtelde, om meer 't volk tot hem
te trekken, contrary den Cuyr ende ſtede voorſchre-
ven, die ſeer lange vallen ſouden all te ſchrijven.
Ten laetſten haelde hy een Crucifix uyt ſijn mouwe,
't welk hy doen ophielt, ende toonde voor 't volk
dat daer doen vergadert was in grooten getal, ſeggen-
de openbaer aldaer voor 't volk, dat voornoemde
Crucifix om hooge in ſijn handt houdende, " Gy goe-
" de luyden, gy hebt wel gehoort, waerom ik mit
" mijn arme ſchamele broederkens hier gaerne mit u
" woonen, ende een arm ſnoode Kloofterken hebben
" ſoude, om u allen den weg des eeuwigen levenste
" wijſen, ende daer in te helpen. Maer overmits
" datter eenige ſijn, die 't gaerne behinderen ſouden,
" mogten ſy, dies nochtans geen magt hebben en ſul-
" len: wilt wel doen ende bidden devotelijk voor die
" luyden, op dat ſy van heuren quaden opſet in deze
" ſaeke aflaeten. Ende lieve vrienden in Chriſto,
" want wy hier doch blyven willen, ende wy wel
" byſtant ende hulpe behouwen ſullen, om in deſe
" ſaeke tot onſe meeninge te koomen, ſoo begeer ik
" om den gekruiſten Godt, daer na dit Crucifix ge-
" gemaekt is, dat alle die geen hier nu tegenwoordig
" weſende die by ons blyven willen ons niet off te
" gaen, dat die heur vinger opſteeken willen. Daer
doe veel vingeren opgeſteeken werden, ende eenige
van den mannen na by den predikſtoel ſittende, ſey-
den, *Heere wy willen by u blyven ter doodt toe*, daar
op Brugman antwoorde, *dat hy ſijnen oude hals hier
voor laeten woude*, met meer andere geveerden, die
doe aldaer geſchieden, die men billiks in goede ſte-
den, daer ruſt ende vrede is, niet doen en ſoude,
ende men weet anders niet dan dat Meeſter Jelis Kra-
belyn daer tegenwoordig was, daer die vinger ſtee-
ken, ende deſe abuſelijke loeffnis geſchiede, ende 't
ſeggen is openbaer onder veel volks, dat dit een op-
ſet werk was, op dat hy ſien ende hooren mogte de
gunſte des volks, die ſy hebben totten Obſervanten
voorſchreven, omme daer van te tuygen ten tyden en-
de in wijlen. Ende want wy Proviſoir ende Dee-
ken

ken voorſchreven van onſes Officie wegen ſchuldig ſijn opſicht te hebben op aldusdanige onmanierlijke loeffeniſſe van den volke te nemen, daer by die Cuyt voorſchreven, wy laeten die ſtede ſtaen, in den grunde verdorven ſoude worden, waer 't dat dit aldus voortgaen ſoude, daer groote beroerten ende laſtige opſtallen binnen den voornoemden ſtede van komen mag, dat beter verhoedt waer; ende overmits datter over al openbaar kerkmaer ende ſtraetmaer is binnen der voorſchreven ſtede, dat alle poincten voorſchreven geſchiet ſijn gelijk voorſchreven ſtaet, die wy doch 't meeſtedeel ſelve hebben geſien ende gehoort, des niettemin om waerachtelijk hier van te mogen certificeren na forme ende ſtijl van rechte, ſoo hebben wy voor ons doen dagen twee goede eerbare Prieſteren, als Heere Bartholomeus Pieterſoon ende Heer Hilbrant Willemsſoon poorters kinderen van Aemſtelredamme, de welke haer hant op haer borſt leggende, ende na den rechten als men tuygen ſchuldig is t'ontfangen, by heuren eede getuygt hebben openbaerlijk voor ons, dat ſy daer tegenwoordig ſtonden, daer Brugman vraegde ende hem ſelven antwoorde in den manieren voorſchreeven, ende ook dat Crucifix om hooge hielt, ende loeffnis nam van den volke voorſchreven, ende dat hem geantwoort wordt van eenigen, *dat men daar by blyven woude ter doodt toe*, niet anders wetende dan Meeſter Jelis voornoemt, mit eenigen uyten Hove van Hollandt, daer tegenwoordig waeren. Ende want'et goddelijk is, ende 't recht wil dat men in alle rechtvaerdige ſaeken getuygeniſſe der waerheyt geve, ende alle ſaeken geſchiet ſijn als voorſchreven is, des t'oirkonden hebben wy ter begeerten van de Burgermeeſteren, Schepenen, ende Raeden van Amſtelredamme deſen onſen brieff door den heuren geſteeken, elks onſen zegel hier aen hangende. Gegeven op den 22. dag in Octobri in 't jaer ons Heeren 1462. Onder 't afſchrift ſtondt geſchreven, Gecollationeert jegens ſijn originalen, bezegelt met twee uythangende zegelen, getransfixeert door den voorgaenden brieff, ende accordeert, by my, ende was getekent *N. Nicolaj.* Of hem over ſulk preeken iet anders wedervoer, is my niet gebleeken; maer wel, dat hy ſijn leven t'Amſterdam niet ten einde bragt. Hy overleedt te Nieumegen in den jaere 1473.

Vor-

Vorders of hy veel vruchten met zijn preeken gedaan heeft, zouw ik niet konnen zeggen: zulke manier van preeken ſchijnt de bequaamſte niet te weezen om de menſchen in 't hert te raaken. Ook bekent hy ergens [a] dat hy veele jaaren en in verſcheide landſchappen gepredikt had; maar niet en wiſt of hy wel een oud wijfje volkomentlijk bekeert had, zoo dat ze de wereld verlaatende het klooſterlijke leven had aangenomen. Dus heb ik, zeide hy, veel arbeids zonder vrucht gedaan. Och had ik voor de kleine kinderen gearbeidt, zeide hy, miſſchien had ik 'er veele of eenige tot een volkome bekeering gebragt.

2. Van de *Gaudenten* moet onze Aantekening op het twede deel van 't Stift Utrecht, op het 653 zijdje, nagezien worden.

3. Dit klooſter wierd in 't jaar 1556 benevens dat van de Kartuizers door het graauw uytgeplundert. 't Schijnt wonder dat zy 't alleen op de Minnebroeders en Karthuizers gelaaden hadden; daar zy alle de andere klooſters binnen de ſtad, wel tot achtien toe, ongemoeid lieten. Maar zoo als de [b] Andersgezinde Schrijvers getuigen, in 't klooſter der Minnebroederen, als in een tweede Stadthuys, wierden alle zaken, de vervolging der Onroomſchen raakende, beraadſlaagt: hier plagt men kennis van kettery te neemen; en, zoo als de zelve Schrijvers verhaalen, met de wereldlijke Rechters na 't uytvoeren der vonniſſen een maal te houden. Ja hen wierd genoegzaam de voorkeur der ſesendertigen opgedragen, op dat 'er geen Luiterſchen op 't kuſſen zouden koomen. De Karthuizers, zoo als by dezelve Schrijvers geleezen word, waren om hun gaſten en braſſen in 't oôge.

Die zelve [c] Minnebroeders nochtans, hoewel zoo mishandeld en beroofd, ziende dat de Hartog van *Alva* met zulk een geweld te werk ging, en naar recht noch onrecht vraagde, ontzagen zich niet tegen hem uyt te vaaren, en hem voor een tyran en rechtſchender uyt te maaken. Maar 't is zulk een wonder niet dat zy, toen *Frederik Alvaaszoon* te Amſterdam aangekomen was, [d] op een anderen toon begonnen te zin-

a In Analectis D. Dumbar. p. 184.
b Hoofd. Brand, enz. c Brant op 't jaar 1570.
Ibid 1572.

gen:

gen: behalven dat de vrees voor de woedende Spanjaarts de kloekſte harten zouw hebben doen wegkrimpen; zoo ſtonden d'er de rijden na voor de Rooms-Katolijken, dat ze dikwils, ja doorgaans, niet en wiſten met wien dat ze het beſt zouden houden. Daarom wil ik het evenwel niet prijzen dat ze *Alva* nu ten hemel toe gingen verheffen; en alle de Spanjaarden die 't leven in den oorlog gelaaten hadden, als martelaaren preezen.

4. Dat is te zeggen dat eenige kamers en celletjes, die noch niet afgebroken waren, nu afgebrandt zijn.

Klooſter van de Bogarden en dat van de Cellebroeders.

In 't tweede klooſter hebben de Bzoeders gewoont / die naar den derden Regel van S. Franciſcus leefden / en Bogarden of naar den Apoſtel Paulus Pauliniaanen genoemt wozden. In de Jaarboeken van Hoozn ſtaat aangeteekend dat eenigen van deeze Pauliniaanen / anders ook Tertiaanen * of Tertiariſſen genaamd / die waarſchijnelijk te zeer vermenigvuldigd waren / in 't jaar 1457 naar Hoozn getrokken zijn; en dat ze daar een ſtuk lands verkreegen / en op het zelve een konvent met een kerkje getimmert hebben. Hun konvent / t'hans S. Joris Hof genaamd / is tegenwoozdig een Pozeniers-huis. De kerk wozd van de Gereformeerde Franſſen en Waalen tot het pleegen van hunnen Godsdienſt gebzuikt.

Celle-broeders. Het derde klooſter / ſtaande in de Nes / wierd van de Cellebzoeders of Alexiaanen bewoont.

* Naar den derden Regel, daar zy naar leefden.

NON-

NONNEKLOOSTERS.

Dan hebben d'er te Amſterdam dertien (1) Vrouwenkloosters of konventen geſtaan: daar onder vijf Nonnekloosters van S. Auguſtinus Order. Twee van deze Nonnekloosters/ boven de andere uytmuntende/ te weeten van de oude en nieuwe Nonnen/ zijn t'hans in Gasthuizen veranderd. Het eerſte was Maryen-kamp genaamd/ ſtond onder 't Kapittel van Windeshem; en heeft in 't jaar 1419 tot Vrior gehad eenen Broeder Johan, en tot Vriorin zuſter Hillegond. In 't leſte ſtonden elf (2) Jeruſalemsbaarders uytgeſchilderd/ die te Amſterdam uyt deftigen huize geboren waren. Deze Nonnen hebben daar gewoont tot het jaar 1578. De andere drie Nonnekloosters voerden den naam van S. Magdalenaas, S. Agnes, en S. Catharinaas konvent. Nonnekloosters.

Het klooſter van S. Maria Magdalena, ſtaande op de Speuye/ is geſticht in 't jaar 1432. Klooſter van S. Maria Magdalena.

Het heeft/ zoo wel als de Parochiekerk van S. Niklaas, geſtaan onder den Deken en 't Kapittel van de H. Maagd Maria in 's Gravenhage; en was in 't zelve Kapittel ingelijft.

In 't jaar 1427 heeft de Deken met het Kapittel voornoemd haar door den volgenden brief/ en onder eenige voorwaarden/ verlof gegeeven om vijftig Nonnen aan te neemen/ een Biechtvader te verkiezen/ een kapel te bouwen/ en een kerkhof te hebben.

Wy Deken en Kapittel van S. *Mariaas* kerke in den Haag, wenſchen aan de . . . Beſtierſter en de Zuſters van S. *Maria Magdale-*

naas huys, van de Order der Regulieren van S. *Auguſtinus*, ſtaande aan de graft door de wandeling op de Spoye genaamd, onder de Parochie van S. *Niklaas* kerk te Amſterdam, de zaligheit, en een oprechte liefde in den Heere. Al het gene dienſtig is ter bewaaringe en voor de Godvruchtigheit van de vrouwluiden, die onze zorge aanbevolen zijn, ſtaan wy des te liever toe, hoe het zekerder is dat zy, om de broosheit hunner kunne, een gunſtiger hulp van noode hebben. Overzulks geeven wy door den inhoud dezes verlof aan de godvruchtige perſoonen tot onze Parochie behoorende, namentlijk aan de voornoemde Zuſters in S. *Maria Magdalenaas* huys, binnen onze Parochie ten getalle van vyftig t'zamen woonende, om uyt inzigt van een grooter godvruchtigheit en beter bewaaringe een eerlijk en beſcheiden Prieſter tot haaren Biechtvader te mogen verkiezen; dewelke door zich zelven of door een ander Prieſter, die van de Zuſters ten dien einde zal ontboden worden, de Miſſen en Veſperen, met of zonder zang, in haare kapelle zal mogen doen: aan de zelve Zuſters, en aan ſes of ſeven van haare geduurige koſtgangſters, na het hooren van haare biecht, en naar mate van haare zonden, een heilzaame boete op te leggen, en 't weldaad der ontbindinge zal mogen verleenen: haar het woord Gods zal mogen verkundigen, en de kerkelijke Sakramenten, te weeten het Lichaam des Heere en 't H. Olyzel, zal mogen bedienen. En zullen de zelve Sakramenten, tot haare meerder godvruchtigheit, in haare kapelle, op een betamelijke en ten dien einde wel opgeſchikte plaatze, mogen bewaart worden. Vorders (geeven wy haar verlof) om ter zelve plaatze een kapél en een kerkhof

hof te mogen hebben, en te laaten inwijden.

Noch ſtaan wy mits dezen uyt een zonderlinge gunſt toe dat de lichaamen van de voorn. Zuſters en van haare koſtgangſters, als ze koomen te ſterven, met het houden van den uytvaart, gelijk gebruikelijk is, door haar Biechtvader op de gemelde gewijde plaats mogen begraaven worden: welverſtaande nochtans, indien het bovenſtaande door 't ordinaris gezag van mijn Heer den Biſſchop van Utrecht beveſtigt word: zodaanig echter, dat onze andere Parochiaanen daar niet begraaven zullen worden. Ingevalle nochtans de voornoemde Zuſters beſtonden eenig lijk, of eenige lijken, anders als boven uytgedrukt is te begraaven; zoo zullen zy van ieder zodaanig lijk aan ons en onze nazaaten betaalen ſes goude kroonen, Franſche munt; en dat binnen den tijd van dertig dagen; te rekenen van den dag der begraaffeniſſe. Behoudens nochtans dat ze ons en onze nazaaten, die de Paſtory der gemelde kerke dan bekleeden, jaarlijks zullen geeven vier goude kroonen van de voornoemde munt, of de waarde van die; welke goude kroonen de Zuſters van *Magdalenaas* huis voornoemd, uyt haar eigen naam en uyt den naam van haare nazaaten, belooft hebben voor het regelmatig gedeelte, en voor de offerpenningen die ter gelegendheit der begraaffeniſſe of by andere gelegendheden inkoomen, als mede voor het ſchadeloos houden van de Parochikerk, en voor alle andere toevallen, ieder jaar werkelijk en metter daad te zullen betaalen binnen 't oktaaf van Paaſſchen. En ingevalle in de gemelde kapelle eenige offergiften gegeeven wierden, buiten de offergiften die wegens de Zuſters en de lijken inquamen, op wat wijze dat

ze ook inkoomen mogten, 't zy dat ze in goud of zilver geld, of in kleinodiën, of in andere dingen mogten beſtaan; dewelke jaarlijks niet meer bedraagen als twee kroonen Franſche munt; zoo zal aan ons en onze nazaaten, of die de gemelde Paſtory van onzentwege beſtieren, de helft daar van toekoomen, maar de andere helft zal aan de Zuſters voor het onderhoud der kerke blijven. Tot oirkonde van 't bovenſtaande hebben wy ons zegel aan den tegenwoordigen brief doen hangen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1427, den 6 February.

Deze Privilegien / gelijk op 't einde van den gemelden brief te leezen ſtaat / zijn door een anderen brief van den Biſſchop Zwederus bevestigt.

Door noch een anderen brief / omtrent even eens luidende / wierd haar van den Heken en 't Kapittel in 't jaar 1493 toegeſtaan / het getal der kloſtermaagden tot ſeventig toe te vermeerderen.

Dit konvent / 't welk t'hans de bank van leening is / was vereenigt met het Kapittel van Delft buiten Delft.

S. Agnes klooſter.

S. Agnes konvent was vereenigt met het Kapittel van Sion. Het kerkje van dit konvent is nu de doorluchtige Schole ingeruimt: en daar is ook een gemeene Boekery opgerecht. De naaſtgelege ſtraat heeft noch van dit konvent den naam van S. Agnieten ſtraat behouden.

S. Catharinaas konvent.

S. Catharinaas konvent was ook onder de oude Parochie gelegen. Dit konvent / gelijk ook S. Geertruids konvent / Maagdendal genaamd / is eerſt geſticht door Gysbert Dou; en naderhand van anderen vermeerdert en voorder begif-

begiftigt. Eerst heeft het onder den regel van S. Franciscus gestaan; maar is naderhand door den volgenden brief van Sixtus V, om beter voortgang in de deugd te doen / overgebragt tot den Regel van S. Augustinus, aan 't Kapittel van Windesheim onderworpen / en den Reguliere Kanonnikken buiten Amsterdam te bestieren gegeeven.

SIXTUS Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht zijnen beminden zoone, den Proost van de H. Geest-kerk te Roermonde, onder 't Bisdom van Utrecht, heil en Apostolisschen zegen. De pligt der Apostolisssche dienstbaarheit, die ons van boven opgeleit is, wekt ons gemoed op, en port het aan, om met een byzondere vlytigheit acht te geeven op die dingen, dewelke wy bespeuren dat dienstig zullen zijn voor den staat der kloosteren, en andere godvruchtige plaatzen; mitsgaders voor 't welwezen van de persoonen, die in dezelve kloosters, door het onderhouden van den kloosterlijken regel, een godvruchtig leven betrachten: en zodaanige dingen, als dienende tot het voortzetten van 't kloosterlijk leven, en tot de zaligheit der zielen, willen wy des verzocht zijnde, op dat ze ten allen tijde vast en ongekrenkt blijven, zeer gaerne door ons Apostolisch gezag bekrachtigen. Van wegens onze in *Christus* beminde dochters, de Priorinnen en de konventen van S. *Geertruids* Maagdendal en van S. *Catharina* te Amsterdam, beide van S. *Augustinus* order, onder het Bisdom van Utrecht, en gewoon zijnde door Priorinnen bestiert te worden, is ons een verzoek voorgestelt, van dezen inhoud, dat zy, hoewel ze nu

omtrent twintig jaaren onder de profeſſi, den regel, en de kleeding, van de order van S. *Franciſcus*, de order der Boetvaardigheit genaamd, zonder eigendom en in zuiverheit geleeft hadden; echter door het aangroeyen van haare godvruchtigheit, en uyt zucht tot noch een beter leven, met de toeſtemminge en het verlof van den Biſſchop der plaatze overgegaan zijn tot de order van S. *Auguſtinus* der Reguliere Kanonnikken: en dat ze van dien tijd af de dag- en- nacht-Getyden volgens de manier en het gebruyk der gemelde order van S. *Auguſtinus*, ter eere van den Allerhoogſten, geleezen hebben, en noch dagelijks leezen: dat ze vorders (ſedert dien tijd) geſtaan hebben, en noch ſtaan, onder Priors, Kommiſſariſſen, en Klooſterbezoekers, die door onzen eerw. Broeder den Biſſchop van Utrecht, en door onze beminde zoonen van 't klooſter Windeshem onder de order van S. *Auguſtinus* en het Bisdom van Utrecht behoorende, tot het bezoeken van de gemelde konventen van Maagdendaale en S. *Catharina* afgezonden worden: en dat ze door een reguliere onderhouding van de gemelde order van S. *Auguſtinus* den Heere in den geeſt der ootmoedigheit dienen: Als mede dat dezelve Priors en Kommiſſariſſen uyt hoofde van de magt, die hen door den voornoemden Biſſchop zoo als zy zeiden gegeeven is, gewoon zijn alle goedwillige maagden in de voorgemelde klooſters van *Maagdendale* en van S. *Catharina* aan te neemen; haar de kledingen te geeven, dewelke van de Nonnen of Kanonnikkeſſen der zelve konventen gedraagen werden; en van de zelve maagden, als het proefjaar ten einde is, de religieuze geloften te ontvangen; en eindelijk dezel-

dezelve maagden aanteneemen en haar de weil op te zetten. Daarom zijn wy van wegen de Priorinnen en konventen voornoemd ootmoediglijk gebeden de voornoemde overbrenging, vergunning, met al het bovenſtaande, en iederin 't byzonder, op dat het des te beſtendiger zy, door een Apoſtoliſſche beveſtiging te bekrachtigen; en 'er door andere middelen met een Apoſtoliſſche goedgunſtigheit voor te zorgen. Hierom is het dat wy, die geen zekere kennis van 't voorgaande hebben, en voor 't gemelde verzoek wel genegen zijn, uwe beſcheidentheit door dezen Apoſtoliſſchen brief beveelen, wegens al het bovenſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder, mitsgaders wegens alle de omſtandigheden, uyt krachte van ons gezag nauwkeurig onderzoek te doen: en, by aldien gy door zoo een onderzoek bevindt dat alles aldus gelegen is, de voorgemelde overbrenging, vergunning, met al het bovenſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder, te beveſtigen en goed te keuren: eindelijk alle en iedere gebreken, indien 'er eenige begaan mogten zijn, uyt krachte van ons gemelde gezag te doen verbeteren. Want uyt krachte van ons Apoſtoliſch gezag voornoemd, en uyt een byzondere goedgunſtigheit, vergunnen wy door den inhoud dezes de Priorinnen en konventen van Maagdendale en S. *Catharinaas* klooſter voornoemd, indien zoo een beveſtiging, goedkeuring, en verbetering, uyt krachte van ons gezag door u gedaan mag worden, dat de Prior en het konvent van S. *Jans* klooſter te Amſterdam de gemelde klooſters van Maagdendale en S. *Catharina* onder hunne beſtiering en beſcherming mogen neemen; en 't zelfde rechtsgebied en gezag daar in zullen hebben, 't

welk de Prior en 't konvent des gemelden kloosters van Windeshem hebben over alle de kloosters en plaatzen, die onder het klooster van Windeshem staan: en dat de Prior van S. *Jans* klooster voornoemd, met de toestemminge nochtans van de gemelde Priorinnen en konventen, een bequaam Priester tot Overste en Biechtvader van de Nonnen der gemelde konventen van Maagdendale en S. *Catharina* mogen verkiezen. Daar by vergunnen wy aan de gemelde kloosters, gelijk ook aan de Nonnen, Biechtvaders, Leekezusters, Opdragelingen en huisgenooten van dezelve kloosters, dat ze in alles mogen en moeten hebben, gebruiken, en genieten alle en iedere voorrechten, genadegunsten, vrydommen, vergunningen, ontheffingen, en manieren van bezoekingen en bestraffingen; dewelke door Apostolisch of ordinaris gezag, op wat wijze dat het zy, vergunt zijn geweest aan 't gemelde klooster van Windeshem; en dewelke by 't zelve klooster van Windeshem of by deszelfs konvent, in 't gemeen of in 't byzonder, en op wat wijze dat het zy, gebruykt en genooten worden, of die het zelve klooster in 't toekoomende op wat wijze dat het zy gebruyken en genieten zal; even eens als of de voorn. kloosters van Maagdendale en van S. *Catharina* onder 't gemelde klooster van Windeshem stonden, en in 't zelve ingelijft waren. Niettegenstaande den bevélbrief van onzen Voorzaat Paus *Eugenius* IV: waar by hy aan alle Priors en Kanonnikken des algemeenen Kapittels van Windeshem verbiedt en verboden heeft dat het niet bestaan zoude eenig konvent of kloosters van vrouwspersoonen, of haare persoonen zelf, (uytgezonderd eenige kloosters die daar uytgedrukt

drukt ſtaan) tot hunne vereeniging eenigerwijze aan te neemen, of de beſtiering over haare perſoonen te aanvaarden. Al het welke wy, ſchoon dat het zelve en deszelfs ganſche inhoud in dezen brief byzonderlijk moeſt uytgedrukt worden voor deze reis alleen, zullende het zelve anders in volle kracht blijven, byzonderlijk en uytdrukkelijk intrekken, niet tegenſtaande ook alle andere Apoſtoliſſche ordonantzien en bevélen; en niet tegenſtaande de ſtatuiten en koſtuimen van de kloosters en Orders voornoemd; al waren die zelfs door Pauſſelijke of eenige andere beveſtiging bekrachtigt: eindelijk niet tegenſtaande alles wat hier tegen ſtrijden mag. Gegeeven te Romen, by S. *Pieter*, in 't jaar van's Heeren Menſchwordinge 1475. den 2. Mey, in 't vierde jaar van ons Pausdom.

Op de vouw ſtond geſchreeven *B. de Reate.*

Was ondertekent:

E. B. Pele, T. de Caſtello, A. Inghecamus.

En noch vorder

P. Caſtellof Guallis: P. de Cumilell.

Capo C. tuis.

De Vikary van S. Thadæus te Monnikkendam is met S. Geertruids konvent vereenigt geweest.

De Zusters / die naar den derden Regel van S. Franciſcus leefden / hebben hier ten minſte ſeven konventen gehad. Zuſters van den derden Regel.

1. **Dat van S. Urſula, of van de 11000 Maagden; daar** Niklaas Cannius, **als boven al gezeit is / een wijle tijds Overſte is geweest. Dit word tegenwoordig voor het Spinhuis gebruykt.** S. Urſulaas konvent.

S. Cæciliaas konvent. II. Dat van S. Cæcilia, zijnde tegenwoordig het Prinsen-hof: de kerk word gebruykt voor 's Lands Konvoy-comtoir.

S. Barbaraas konvent. III. Dat van S. Barbara, 't welk in burgers huizen verandert is; en zijnen naam aan S. Barbaraas straat nagelaaten heeft.

S. Margaretaas konvent. IV. S. Margaretaas konvent / 't welk allernaast S. Cæciliaas konvent gestaan heeft / is insgelijks in huizen verandert / en den huysarmen aan de nieuwe zijde toegevoegt.

S. Mariaas konvent. V. Dat van S. Maria, 't welk by de Cellebroeders stond. Het kerkje / dat noch in wezen is / is tegenwoordig in een Laken-hal verandert.

S. Luciaas konvent. VI. Het konvent van S. Lucia heeft in de Kalverstraat over de kapel der H. Stede gestaan; en is nu een Weeshuis. De naaste straat heeft den naam van S. Lucyen straat van dit konvent tot noch toe behouden.

S. Claraas konvent. VII. Dat van S. Clara, 't welk ook tot burgers huizen vertimmert is.

De Regeering van Amsterdam / ziende dat het getal van de kloosters zodaanig vermenigvuldigde / en dat de Klarissen in 't jaar 1496 toestel maakten om noch een klooster in de stad te bouwen; en daar by noch indagtig hoe dat men den Franciskaanen of Grauwe Monnikken in 't jaar 1462 tegenstand geboden had; heeft zich met kracht aangekant tegen het bouwen van een nieuw Klarissen klooster; welke Klarissen / zoo wel als de Grauwe Monnikken / ook naar den regel van S. Franciscus leefden. Ten dien einde heeft het Gerecht en de 36 Raaden dit plakkaat uytgegeeven;

AL-

ALsoo tot kenniſſe van de Gerechte en 36. Rade gekomen is, hoe ſeekere menigte Suſterkens verſaminge en vergaderinge hebben, in meeninge om met hulp van eenige van binnen deſe ſteden, te doen maken ende fundeeren een nieuw Klooſter van de ordere van de *Clariſſen*; en hoewel dat het ſelve Goddelijk is, ſoo ſoude het nochtans mogen weſen tot groote beſwaerniſſe ende belaſtinge van de Gemeente, gemerkt de groote meenigte en veelheyt der Klooſteren, die alrede binnen deſe Stad zyn en over lange tyden geweeſt hebben, beſonder dat die natuur van der zelve order, zulcks es niet te hebben om of te leven en ſonder noottruft te hebben, dan die gratie Gods en Aelmiſſen, es daer omme uyt meer andere conſideratie by de meerderheyt van ſtemmen van de 36. geaccordeert en geſloten, dat men in alre naerſtigheyt tot koſten van der Stede, by alle wegen van Recht Geeſtelicken, wairlick ende voort allen anderen redelyken en eerlicken wegen ſpenderen ſal, om middelen te vinden, dat voornemen vande Suſterkens voorſz. belet ſal mogen werden, alſe een nieuw Klooſter binnen deſer ſtede te maken en funderen, ende voort ook te verſien, dat geene andere Geeſtelyckheyden nieuwe Klooſteren binnen deſer ſteden maken ſullen mogen, ende Klooſteren die nuw in deſe ſtede gemaakt zyn, ofte noch gemaakt werden tegens de Willekeuren, deſer ſtede, dat men met allen naerſtigheyt en deuchdelyke middelen die repareren en ſtellen ſal in behoorlicken ſtate, als zy naeder Ordenantie deſer ſtede behooren te weſen; en of ymand van de 36. Rade deſer ſtede nu, of in toekomende tyden, tegens deſe verdracht dede met raed ofte daet,

daet, 't zy in 't heymelyk ofte in 't openbaer, dat men alle de koſten verhaelen ſal die van der ſtede wegen in die ſake voorſz. met dat daer aen kleeft gedaen ſullen zyn, an den geenen die 't contrarie van des voorſz. ſtaet te gebruycken, alle dingen ſonder argeliſt.

Dit plakkaat is den 23 November 1496 in 't Raadhuys afgeleezen ten overſtaan van Dirk Baendeſen **en** Johan Clemensz. **Schepenen.**

Doch vermits de Nonnen met het begonnen werk voortgingen / zoo hebben de Burgemeeſters en de Schepenen den 7 Mey 1498 het volgende plakkaat tegen de Klariſſen / Betanizuſters / en Celle-zuſters uytgegeeven:

DE Heeren Burgermeeſteren en de Gerechten, hebbende by hen op Stedehuys geroepen den Overmans van den Timmerluyden en die van den Metſelaars, en haar van wegen alle heure Gilde broeders gelaſt en bevolen, dat niemant, ook wie hy zy van heuren Ambachten, voort meer yet metſelen ofte timmeren zal ten Clariſſen, ofte tot ten Celle-Suſteren aldaar yet maeken, oprechten ofte nederwerpen om weder te timmeren, al waert ooik een ſtoep, of kleen of groot dingens, dat zy dat elck in 't zyn alſoo verkondigen ende gebieden heuren Gilde-Broederen, en ſinguliere werk-geſellen, op de peyne ende verbandts van die hier over dede, dat die daer ſoude verſuymen ende verbeuren ſal zyn Poorter-recht; zoo dat hy niet meer werken zal, ende men zal hem daer-en-boven corrigeren ende afluyden metter klocken, na gelegentheyt der ſaeken. Actum en aldus geſlooten van Burgermeeſteren ende Schepenen, den 12. dag in Julio Anno 1499.

Het

Het wierd evenwel vertrokken / maar is met de andere kloosters vernielt / en tot een raſphuys [a] toegemaakt.

Het klooster van Bethaniën was gebouwt voor allerhande ſlag van zondareſſen; volgde ook den Regel van S. Auguſtinus, en is nu de openbaare (3) School. De naamlooze ſchrijver getuigt dat dit klooster / hoewel laater opgekomen en gebouwd / van ouds in rijkdom uytgemunt heeft. Hy voegt 'er by dat de bedorve vrouwluiden / en die in hoererye geleeft hadden / by zijnen tijd / dat is omtrent het jaar 1500 / daar niet meer of niet zonder groote moeite aangenomen wierden. Tilius ſchrijft in zijne Hiſtorie van Vrankrijk dat zulk een konvent te Parijs eerſt opgerecht is in 't jaar 1494.

Het leſte van allen was het konvent van de Zwarte Zuſters / anders ook Celle-zuſters genaamd; dewelke den zieken / voornamentlijk die beſmettelijke ziekten hadden / ten dienſte ſtonden. [b] Het ſtond op den noorder hoek van de Moleſteeg / en ſprong tot de Achterburgwal toe / daar de kerk ſtond. Het voornaamſte daar van is een tijd lang tot 's Lands Convoy-comtoir gebruykt: doch t'hans is alles in burgers huizen verandert. Klooſter van de Zwarte Zuſters.

BEGYNHOF.

Het Begijnhof / naar de oudheit der ſtad te rekenen / is zeer oud; zoo dat het bynae alle de kloosters zoo van Monniken als Nonnen in ouderdom te boven gaat. 't Begijnhof.

a Commelijn pag. 196.

b Dit heb ik uyt Commelijn, pag. 197, zoo wat verandert. *Vertaalder.*

In

In 't jaar 1393 heeft Hartog Aalbert, Graaf van Holland / deze vergadering van Geestelijke Maagden in zijne beschermingh genomen; en heeft haar ook eenige wetten voorgeschreeven / dewelke in dezen brief uytgedrukt staan:

AELBRECHT, by Gods ghenaden Palsgrave op den Ryn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant. Want wy willen, menen ende begheren, dat Gods dienst, ende syn eere in alle onsen landen ende machten ghebreet, ende ghemeeret ende ghesterckt worde, soo doen wy condt ende te weeten alle luyden, dat wy ghenomen hebben, ende nemen in onse beschermenisse ende hoede, voor ons ende voor alle onse naecomelinghen, dat *Beghynhoff* bynnen onser stede van Amsterdam, met allen den joncvrouwen die daer nu ter tyt in wonen ende ontfanghen syn, ofte hier naemael in wonen ofte ontfanghen zullen werden, mit allen haeren goeden ende toebehoeren, dat sy nu ter tyt hebben, ofte hier nae vercryghen ende hebben sullen. Ende wy willen en ghebieden haer naerstelycken, dat sy een godlyck, eerlyck, zeedelyck, vreedsamelyck ende gheestelyck leven leyden, ende Gode vlytelyck dienen in ghehoorsaemheyt der heyligher Kercken, sonder eenich bewint van wereltlycke saecken. Ende waert saecke dat enich vande joncvrouwen voorsz. die nu ter tyt in de *Beghynhoff* voorsz. woonen, of naemaels in woonen sullen, twist of onrust onderlinghe hadden, welcken twist of onrust sy niet of laeten en wouden by den Meesterissen, ende by bescheyden redelycken luyden, dier die Meesterissen by hebben wouden, die sullen de Meesterissen

riſſen mit te ouden ende vroetſten jonckvrouwen van den hove voorſz. van onſent weghen van den ſelven hove doen, ſonder yemants wederſegghen. Voorts ſoo en ſell gheen Joncvrou van den hove voorſz. van huys varen, ſonder conſent ende goetduncken der Meeſteriſſen, noch langher van huys bliven, dan nae goetduncken der Meeſteriſſen voorſz. Voorts en ſel gheen Joncvrou yemant mit haer inhalen te wonen, ſonder conſent ende goetduncken der Meeſteriſſen voorſz. Noch gheen Joncvrou des hoves en ſal van den hove gaen eten, noch in gheender manieren nachten van den hove blyven, ſonder conſent ende goetdunken der Meeſteriſſen voorſz. Ende gheen Joncvrouwen ſullen op ten hoff te ſaemen in eenen huyſe wonen, ſonder conſent der Meeſteriſſen. Voort gheen Joncvrouw voorſz. en ſal kinderen moeten houden of leren, ten ſy by conſente ende goetduncken der Meeſteriſſen, ende Joncvrouwen voorſz. Voort ſoo en ſullen ſi gheen Joncvrou ontfanghen, ſi hebben een jaer of anderhalf op den voorſz. hoff ghewoent. Voorts ſoo wie van den Joncvrouwen voorſz. tot eenighen dienſte ghecoren worde te doen, die ſal den dienſt goedertierlic aennemen, of den hoff ruymen. Voorts ſoo en ſullen gheene mannen, gheeſtelicke ofte waerlicke, te gheender tyt op den voorſz. *Beghynhoff* eten, uitgeſeit arbeits-luyden, als ſy op ten voorſz. hoff arbeyden; voorts ſoo wat Joncvrou op ten hoff voorſz. eyghen huys, camer of tilbaer goet heeft dat ſi gheeft ofte beſpreeckt den hoff, of den Joncvrouwen des hoves, dat willen wy dat voortgaet ſonder yemants wederſeggen. Voorts ſoo verbieden wy, ende ghebieden den Joncvrouwen voorſz. tot ewighe daghe, nymmermeer die hoffſtede

ſtede des hoeves in gheenre wys te verminderen. Voorts waert ſaecke dat enighe van den voorſz. Joncvrouwen, tot enighe tyden yeghens deſe voorſz. punten ſetten en keren wouden, dat God verhoeden moet, alſo dat enigherhande ſake hanteren ende doen wouden, die niet godlick, eerlick, noch gheeſtelic waren, ende hem daer in of niet beteren en wouden, nae dattet hem gheſeit ware van den Meeſteriſſen, die ſullen die Meeſteriſſen voorſz. van den hove doen, bi den ouden ende vroetſten Joncvrouwen van den hove als voorſz. is. Ende alle die gheene die om deſe voorſz. ghebreken van den hove gedaen worden, of ſelve van den hove gaen woenen, ſonder conſent ende goetduncken der Meeſteriſſen voorſz. die en ſullen tot ghene tyden weder op ten voorſz. hove woonen. Ende want wy dit voorſz. *Beghynhoff*, ende Joncvrouwen, die daer nu ter tyt in ſyn ende namaels in ſullen weſen, lyf ende goet in onſer hoede ende beſchermeniſſe ghenomen hebben, ende nemen in allen manieren als voorſz. is, ſoo bevelen ende ghebieden wy in allen onſen landen, allen onſeren rechteren, ſonderlinghe onſe gherechten van Amſterdam, die nu ter tyt ſyn ende in toecomende tyden weſen ſullen, dat ſy den voorſz. hoff ende Joncvrouwen die daer nu in woonen, of naemaels in woonen ſullen, van onſer weghen in beſchermeniſſe ende hoede hebben, ende in allen deſen puncten voorſz. mitten Joncvrouwen die ſy tot hem nemen, helpen ende ſtarcken tot allen tyden, als ſy van hem vermaent ende verfocht worden. Ende waer dat ſake dat yemant waer, die hem tot enighe tyden misdeden met woorden of mit wercken, ſoo ghebieden wy onſen gherechte van onſer ſtede van Amſterdam

dam, dat ſy dat ſcarpelyck berichten ende corrigeren, dats hem een ander hoede te misdoen den ghenen die wy in onſer hoede ende ſchermeniſſe ghenomen hebben. Ende alle deſe voorſz. ſaecken ſullen weſen, behouden den Joncvrouwen voorſz. al haer rechts ende brieven die ſy hebben van onſen rechte van onſer ſtede van Amſterdam. Ende want wy willen dat alle deſe voorſz. puncten ſtade ende vaſt blyven tot ewighen daghen, zoo hebben wy deſen brieff bezeghelt mit onſe zeghele. Ghegeven in den Haghe op ten ſevenden dach in Auguſto, in 't jaer ons Heeren 1393.

Ook heeft de zelve Graaf Albert **de Begijnen de byzondere beſcherminge der Regeeringe van Amſterdam aanbevolen.**

In 't jaar 1389/ **op den dag van den Evangeliſt** Marcus, **hadden de Schout / de Schepenen /** en **de Raad van Amſterdam** / tot nutte, profijt, en voortgang van de arme Begijnen **een plakkaat uytgegeeven** / **dat** de Begijnen, **t'hans op den Hof woonende / of in 't toekoomende daar zullende woonen / die daar eenige huizen zouden koopen of timmeren / dezelve geduurende haar leven niet zouden mogen verkoopen of verbzeemden; en dat haare erfgenaamen zulks ook niet zouden mogen doen na haare dood; ten zy dat ze alvorens de toeſtemming der gemeene Begijnen / die op den hof woonen / verkreegen hadden.**

De bzief begint met deze woozden:

Wy Schout, Schepenen, ende Raden der ſtad Amſterdam.

In den bzief van Hartog Aalbert **wozden ze Jonkbzouwen genoemt; maar in dezen bzief**

worden ze vermeldt onder den naam van arme Begijnen: 't welk een teken is dat deze Vergadering in den beginne / gelijk het doorgaans met diergelijke vergaderingen gaat / niet rijk is geweest. Om die reden wierden ze van ouds gebruykt om de zieken te bedienen. Maar / op dat ze Godt des te geruster en veiliger binnen den Hof zouden dienen / zijn ze door de Hoofden der Geestelijkheit van dien last ontslagen in 't jaar 1500.

Haare oude oeffeningen

Haare kapel / dewelke onder de Oude-zijds Parochie plagt te hooren / en op den naam van de H. Maagd Maria ingewijdt was / is van de Roomsche Pauzen en de Bisschoppen van Utrecht op verscheide tijden / als in de jaaren 1397, 1426, 1459, 1516, met veelerhande voorrechten en geestelijke voordeelen begunstigt geweest. De opene brieven van die Pauzen en Bisschoppen / met hunne zegels bezegeld / worden noch in een veilige plaats bewaart / onder dit opschrift: Geestelijke voorrechten en aflaaten, verleend aan de Vergaderinge van het huys dat te Amsterdam onder 't Bisdom van Utrecht gelegen is, en genoemt word het Begijnhof; of de kapél van onze Moeder de H. Maagd *Maria* op het Begijnhof, onder de Parochie van de N. Kerk te Amsterdam.

Kapel van't Begijnhof.

Onder andere vergunningen worden aan de Begijnen / en aan haare huisgenooten en Biechtvaders / alle dezelfde aflaaten toegestaan; dewelke te komen in 't bezoeken van de seven kerken / als daar staatzi gehouden word / gegeeven worden.

De gemelde kerk of kapel is aan de Engelsche Puriteinen / om 'er hunne vergaderingen te houden / ingeruimt.

Vor-

Vozders / daar alle de Begijnen van ons va- Patroonen
derland / ja van gansch Nederland / de Heilige van 't Be-
(4) Begga, die ook de Instelster der Begij- gijnhof.
nen is / als haare byzondere Patroneſſe vieren; zoo wozd by de Amsterdamsche Begijnen / behalven S. Jan, de H. Ursula als Patroues gevierd: en daarom is het dat deze Begijnen / als ze de wereld verlaaten / geen zwarte kleeding / gelijk elders geschiedt / maar een grauwe aantrekken. Zoodanige twee kappen of kleederen hebben zy in bewaringe tegen den dag der inkleedinge: en sommigen zijn van gevoelen dat die kleederen gekoomen zyn van haare eerste Paters of Oversten / die Grauwe Monnikken waren. Het zoude zeer dienstig zijn de Lebens-beschrijving van S. Ursula, en van haar gezelschap / uyt het beste slag * der Historischrijveren te zuiveren van eenige onechte stukken en vertellingen / die 'er maar al te veel onder loopen; en vooz al van den verdichten Paus Cyriacus, die op de lijst der Roomsche Pauzen niet te vinden is.

Eindelijk genieten deeze Maagden dit voorrecht / dooz de goedgunstigheit der Regeeringe van Amsterdam / dat ze den Hof 's avonds laat mogen sluiten; en haare lijken in de kapelle mogen begraaven.

Hier nevens de lijst van haare Oversten of Haare
Paters: Pater Gysbert Douwe, in 't jaar 1400 / Overſten.
en vozder tot 1414 toe.

Meester Jakob Lamb. in 't jaar 1415 / tot het jaar . . . .

Heer Simon Jansz. in 't jaar 1442 en vozder tot het jaar . . . .

* A. Godeau Hist. de l'Egliſe. En Pagi Crit. in Annal. Baronii, ad Sec. 4. pag. 561.

Heer Pieter Klaasz. Staetemaker, 1454. en voǫder enz. Heer Gerrit Splinter, in 't jaar 1457. en voǫder tot het jaar 14 . .

Heer Pieter Pietersz. in 't jaar 1463/ en voǫder tot het jaar 1477. Heer Rudolphus Simonsz. van 't jaar 1477/ tot den 18 December 1479. Mr. Niklaas Maartensz. van 't jaar 1479/ tot het jaar 1489: wanneer hy den 3 dag van Apʒil overleden is.

Mr. Pieter Willem de Pater, in 't jaar 1490.

In 't jaar 1508 is Gerrit Jansz. van Monnikkendam, die de Kapellaan van 't Begijnhof was/ de tweede getuige geweest van 't miraekel/ 't welk in dat zelve jaar/ den 21 dag van Juny/ in de H. Stede voǫrgevallen is.

Meester Andries Andriesz. den 3 Mey 1510.

Mr. Jakob Mr. Jakob Pieterszoon, dewelke vermeldt voǫrd op het jaar 1516/ en noch Overste was in jaar 1522.

Mr. Pieter Gave, vermeld op het jaar 1540/ en in 't zelve jaar overleden. Mr. Niklaas.

Mr. Niklaas Dirkz. was Overste van 't Begijnhof in 't jaar 1557/ en is gestoǫven den 13 Augusti 1567. Mr. Simon Joosten, vermeld op't jaar 1569/ en overleden den 7 Maart 1594.

In 't jaar 1580/ op O. L. Vǫouwen Lichtmis/ wierd deze Begijnen-Pater in zijn Priesters gewaad naar het Hof gebǫagt: daar hy bevel kreeg om de stad te ruimen om dat hy de Mis geleezen had. Een diergelijk bevel kreeg ook de Pastoǫr/ Mr. Willem van Uytgeest.

Mr. Sibrand Oostervier, in't jaar 1631.

Mr. Leonardus Marius, Leeraar in de Godkunde/ tot Overste van de Begijnen aangesteld in 't jaar 1631, en gestoǫven in 't jaar 1652.

Mr.

Mr. Lambert Hofman, volkomen Bacelier enz. tot Overſte aangeſteld in December 1621/ overleden den 9 October 1665

Mr. David vander Mey, Licentziaat in beide de Rechten / aangeſteld den 14 October 1665/ geſtorven den 11 November 1700.

Mr. Simon Franciſcus Koetenburg, Overſte van 't Begijnhof geworden den 21 November 1700/ overleden den 10 Mey 1712.

Franciſcus Cornelius Derout, Overſte van 't Begijnhof geworden den 16 Mey 1712.

Van deze Overſten der Begijnen hebben wy in 't tweede deel van 't Latijnſche Batavia Sacra, † en elders/ wijdloopiger geſprooken.

† Pag. 405.

AANTEKENINGEN.

I. Wat het getal der kloosteren belangt, dat word noch hier, noch in 't Latijnſche *Batavia Sacra*, nauwkeurig opgegeeven; hoewel het uyt *Pontanus* genomen is: want aan de oude zijde hebben 13. Vrouwen kloosters geſtaan; aan de nieuwe zijde drie.

Aan de oude zijde ſtond voor eerſt het konvent van de Cellezuſters op den Zeedijk.

II. Het konvent van Betaniën, of van de bekeerde Zondareſſen.

III. S. *Urſulaas* klooſter, t'hans het Spinhuis.

IV. en V. De oude en nieuwe Nonnen, tegenwoordig het Gaſthuis.

VI. Het klooſter van S. *Clara* in de Nes.

VII. S. *Marien* klooſter, recht over het voorgaande, ook in de Nes.

VIII. S. *Agnieten* klooſter.

IX. S. *Margariten* klooſter.

X. Dat van S. *Cæcilia*. Deze drie kloosters ſtonden op de Fluweele Burgwal.

XI. Dat van S. *Barbara*.

XII. Dat van S. *M. Magdalena*: welke twee kloosters ook in de Nes geſtaan hebben. Dit klooſter,

zegt de Schrijver, is t'hans de Bank van Leeninge. De Bank van Leeninge had al te voren neffens dit klooſter geſtaan: maar na het veranderen van den Godsdienſt, zijn de huizingen van dit klooſter aan de gemelde Bank of den Lombaerd getrokken; en is de Lombaerd daar door vergroot.

XIII. Het tweede *Margarieten* konvent; wiens kapél noch in wezen is, en in de kleine Vleeſch-hal is verandert.

Dit is genomen uyt de aftekeninge van Amſterdam, ſtaande by *Commelyn* op het 190 zijdje. Dezelve *Commelyn* ſchrijft in zijne Voorrede dat 'er op 't Raadhuis een aftekening of ſchildery van Amſterdam hangt, dewelke in 't jaar 1536 gemaakt is door *Kornelis Antonisz.* Deze *Kornelis Antonisz.* word van *Opmeer*, hier by den Schrijver, gepreezen als een braaf Burger. En geen wonder: want in 't jaar 1544 wierd hy tot Raad van Amſterdam gekozen: en naderhand is hy vijfmaal Schepen geweeſt.

In 't gemelde jaar 1544 heeft hy, te weeten *Kornelis Antoniszoon*, zijne Schildery van 't jaar 1536 op hout geſneeden; en heeft daar een groote kaart van gemaakt, beſtaande uyt twaalf vellen pampiers: in welke kaart hy zich zelven noemt *Kornelis Antoniszoon Schilder*. Zoo een groote kaart heeft de Heer N. die ganſch volkomen is: en daar dezelve naamen der klooſteren, en de plaatzen daar ze geſtaan hebben, uytgedrukt ſtaan.

In een andere Beſchrijvinge van Amſterdam heeft de Hr. N. gevonden dat S. *Margarieten* op de Burgwal ſomtijds ook, hoewel zelden, S. *Catrynen* genoemt is geweeſt.

Aan de Nieuwe zijde hebben drie Vrouwenklooſters geſtaan. 1. S. *Geertruids* konvent. 2. Dat van S. *Lucia*, t'hans het Weeshuis. 3. Dat van S. *Clara*, t'hans het Tucht- of Raſp-huis.

Dus blijkt het dat 'er twee *Margarieten-* en twee *Klariſſen-* klooſters te Amſterdam geſtaan hebben. Nochtans word hier alleenlijk van een *Margarieten-* en een *Klariſſen-* klooſter geſproken; hetwelke belemmering baart. By voorbeeld op het 112 zijdje (in 't Latijnſche) op de eerſte kolom, ſtaan deeze woorden. *Het konvent van* S. Clara *is in burgershuizen verandert:* en op de tweede kolom over de helft ſtaat aldus:

aldus: *Het wierd evenwel voltrokken, en is in een Raſphuis verandert.* Zoo dat van 't zelve klooſter gezeit is, kan niet t' zamen ſtaan. Het eerſte heeft zijne waarheit omtrent S. *Claraas* klooſter in de Nes: het tweede omtrent S. *Claraas* klooſter op den H. Weg; daar een Raſphuis van is gemaakt.

Daar ik dit maar by te voegen heb, dat *O.* [a] *Dapper* ook ſeſtien Vronwen-klooſters optelt. Hy ſpreekt 'er eigentlijk van ſeventien, maar dan telt hy het Begijnhof ook onder de klooſters. Hy ſpreekt maar van een *Margarieten* klooſter: maar dat by den Heer . . . het eerſte *Margarieten* is; dat noemt *Dapper* S. *Katrynen* klooſter: en de Heer . . . bekent dat het aldus ook, hoewel zelden, genoemt is geweeſt.

Vorders ſtaan 'er by den zelven *Dapper* ook twee *Klariſſen-* of S. *Claraas-* klooſters beſchreven.

Ik heb 'er noch by te voegen dat een van de klooſters, naar den Regel van S. *Auguſtinus* levende, van Reguliere Kanonnikkeſſen bewoont is geweeſt; of dat 'er noch een Vrouwen klooſter by de gemelde ſeſtien gevoegt moet worden. Dit zeg ik daarom, om dat *Frederik van Blankenheim*, in een brief die onder 't Regulieren klooſter buiten Amſterdam opgegeeven zal worden, duidelijk getuigt dat 'er zoo een klooſter van Reguliere Kanonnikkeſſen te Amſterdam heeft geſtaan; en met het klooſter van Windesheim vereenigt was.

2. *Jeruſalemsvaarders*: In 't Latijn ſtaat *Equitum Hieroſolymitanorum picta effigies*: datmen ten eerſten aanzien voor Jeruſalemſche Ridders neemen zouw. Maar C. *Commelyn* [b] noemtze Jeruſalemsvaarders, en telt hunne naamen ook op; die wy ook hier laaten volgen.

Pieter Hendrikſz Opmeer, in 't jaar 1525. *Koen Barentſz*, 1550. *Kornelis Korneliſz Velt*, 1551. *Jan Wouterſz Gaal*, 1553. *Matthys van Banken*, 1553. *Wouter Brugmans*, 1557. *Floris Gerritſz*, 1560. *Thomas Simonſz*, 1561. *Pieter Gysbertſz Ruyſch*, 1562. *Reyer Willemſz*, 1562. *Evert Janſz Bakker*, 1563.

Vorders [c], dat beide deze klooſters, te weeten van de Oude en Nieuwe Nonnen, niet verder geſtrekt

[a] Pag. 323, 324. [b] Pag. 196.
[c] Commelijn p. 544.

zouden hebben als tot de ſcheiding van den Achterburgwal, zoo als *Philips van Zeſen* in zijne Hoogduytſche Beſchrijvinge van Amſterdam beweert, is een taſtelijke misſlag: gelijk het geen kleinder misſlag is dat de reſt van die kloosters naar 't weſten, voor deezen het Mannen-gaſthuis, t'hans een kerk, zoude geweeſt zijn een klooster van de beruchte Templieren. Beide die kloosters hebben neffens malkander geſtaan: de Oude Nonnen aan de ooſtzijde, de de Nieuwe aan de weſtzijde.

Het klooster van de Oude Nonnen heeft zijn begin genomen in 't jaar 1389: zoo als blijkt uyt den ſtichting- en- begifting- brief; dewelke den 1. April van 't zelve jaar hier ter ſtede voor de Schepenen is gepaſſeert. De wijding van de kerk en 't outaar is daar opgevolgt den 22 Juny: en heeft Hartog *Jan van Beyeren*, als Graaf van Holland, alles beveſtigt den ſesden Auguſti 1422.

Het klooster der Nieuwe Nonnen, genaamd Ter Leliën, ſtrekte tot in den Amſtel; en was geſticht in 't jaar 1404. Dit word beweezen door een brief van *Aalbert van Beyeren*, getekent den tweeden July 1404. dewelke door *Frederik* Biſſchop van Utrecht beveſtigt is den 14 Juny 1419. De Paſtoor van de Oude kerk, onder wiens parochie dit klooster gelegen was, gaf 'er zijne toeſtemming toe op Vrouwen Lichtmis 1425.

Dat de Templieren deze kloosters noit in bezit, en 'er geen voet eigendom gehad hebben, ſtaat duidelijk beweezen by den meergemelden Heer *Commelyn*.

3. In Bethanien word geen School meer gehouden: 't is ſlechts een herberg; maar word het groote School genoemt; om dat het een School is geweeſt. 't Is eigentlijk de kerk van dit klooster, die eerſt tot een Schole toegemaakt is, en tegenwoordig tot een herberg dient: de toren is onlangs afgebroken: en al het andere in burgers huizen verandert. Uyt het verhaal van den zelven Heer N. N.

4. Het ſtaat niet volkomen vaſt dat de Begynen ingeſtelt zijn door de H. *Begga*: en de Leezer, die met zulke zaaken gedient is, zal van de inſtellinge der Begynen, en van veele omſtandigheden die de Begynen raaken, omſtandiger bericht vinden in onze Aantekening op het eerſte deel van 't Utrechtſ. [d] Bisdom.

[d] P. 443. enz.

Van

Van de Kloosters buiten de stad: en eerst van het Karthuizer Kloosters.

Even buiten de stad plagten twee kloosters te staan: het klooster van de Karthuizers/ en dat van de Reguliere Kanonnikken. Kloosters buiten de stad.

Wy zullen eerst van 't Karthuizers klooster spreeken. Volgens Goudhoeven hebben de Karthuizers van ouds drie kloosters in Holland gehad: het eerste by Geertruidenberg / het tweede by Delft / het derde / daar wy nu van handelen / buiten Amsterdam. Karthuizers kloosters.

De (1) Karthuizers bouwen doorgaans hunne kloosters buiten de steden; om dat ze veel van de eenzaamheit houden/ en de eenzaamheit ook betrachten. Althans is dit ook buiten (2) de Haarlemsche poort gebouwt ten tijde van Aalbert van Beyeren: dewelke het bouwen (3) ook bekostigt heeft; als hy [a] uyt naame van zijnen broeder/ Willem den Dolle, het bewind over Holland en Zeeland voerde. Ook heeft hy hun / naar het schrijven van P. [b] Opmeer, tot hun onderstand veele landeryen gegeeven; en daar by het eylandtje den Horn / in den boezem van de Zuiderzee / by de Holle sloot; op het welke seven huisgezinnen van huislluiden pleegen te woonen. Hy voegt 'er noch by dat de gemelde Hartog Aalbert gewoon was de Karthuizers / in zijne openе brieven / zijne Kapellaanen te noemen.

Omtrent het jaar der stichtinge koomen de Schrijvers gansch niet overeen. Volgens Pon- Het jaar der stichtinge onzeker.

[a] Boxhorn. in Theatro. Jakob de la Torre in 't Roomsche Verhaal. Pontanus Beschr. van Amsterdam 2 boek, enz.
[b] Oper. Chronol. p. 683.

tanus zouw dit klooſter geſticht zijn in 't jaar 1363; maar Boxhornius beweert dat het geſticht is in 't jaar 1377. O. Dapper wijkt van hen beiden af / en ſpreekt van 't jaar 1392. Men zeit dat de ſtichting-brieven te Amſterdam in het Weeshuis bewaart worden: indien ze daar van daan te bekoomen waren / zouw het jaar der ſtichtinge haaſt opgeſpeurt zijn.

Dit klooſter plagt de Have der zaligheit van S. Andreas genoemt te worden.

Priors. In 't jaar 1415 is hier Prior geweeſt Br. Gerardus.

In zekeren brief van den 20 February 1421 ſtaat Br. Johan vermeld als de Prior in 't konvent van de Have der zaligheit van S. Andreas.

Was een groot en prachtig gebouw. Dat het een groot en luſtig gebouw is geweeſt blijkt niet alleen uyt het overgebleeven muurwerk; maar ook uyt de oude gedenkſchriften: dewelke getuigen dat Chriſtiernus II, Koning van Denemarken / als hy zijnen zwager Karel V in 't jaar 1521 ging bezoeken / zijn verblijf alhier voor eenigen tijd heeft genomen. Dat dit verhaal waarachtig is blijkt hier uyt / dat een kamer van zeker huis / 't welk een gedeelte van 't klooſter is geweeſt / en noch overgebleven is / noch [c] tegenwoordig de kamer des Konings van Denemarken word genoemt. Maar als de landberoerten in 't jaar 1567 de overhand begoſten te neemen / en van tijd tot tijd geweldiger en geweldiger wierden / is het eenige reizen door het baldaadige en woedende krijgsvolk uytgeplundert: en is eindelijk tenemaal verdelgt. De plaats en een groot gedeelte van 't klooſter is naderhand tot een kerkhof

c Volgens den Heer Commelijn plagt de kamer dezen naam te voeren, eer het klooſter verdelgt was. *Vertaalder.*

ge-

gebruykt: 't welk voor de eerſte maal geſchiede ten tijde van een zwaare peſt.

Eenige overgeblevene huizingen dienen tegenwoordig tot een kroeg.

AANTEKENINGEN.

1. Dat de Kartuizers in de elfde eeuwe ingeſtelt zijn door den H. *Bruno*, en dat zy hunnen naam gekreegen hebben van een woeſtijne in 't Franſch *Chartoiſe*, in 't Latijn *Carthuſia* genaamd, daar *Bruno* met ſes of ſeven goede vrienden allereerſt ging woonen, is ieder genoeg bekent. Maar wat hem tot dat eenzaame leven aangezet heeft, en by wat gelegendheit dat hy zoo ſchuw van de wereld wierd, daar over word met groote nadruk gepleit; en het ſtaat gezien dat dit procés in de eerſte hondert jaaren niet zal uytgeweezen worden. De zaak is zoo zeldzaam en aanmerkelijk, dat de Leezer daar van wel iets zal willen hooren vertellen. De meeſte Leezers zullen wel iets van hooren zeggen weeten; en zullen waarſchijnelijk wel 't eene of 't andere hebben hooren verluiden van een geleerd en zeer aanzienlijk man, die na zijne dood ten tijde dat zijne lijkdienſten gedaan wierden, zouw over end gereezen zijn, en verklaart hebben dat hy door Gods rechtvaardig oordeel beſchuldigt, gevonniſt, en ter eeuwige verdoemeniſſe verweezen was. Maar ieder een zal niet weeten hoe verre dit verhaal aangenomen of tegengeſproken word; en of het met eenige waarſchijnelijkheit kan ſtaande gehouden worden of niet. Ik zal dan voor eerſt het verhaal, zoo beknopt als mogelijk is, opgeeven, en de redenen, voor en tegen, op haar krachtigſte voorſtellen.

Zoo word 'er dan vertelt, en 't word onder de Kartuizers in 't algemeen voor een overleveringe gehouden, dat 'er te Parys in 't jaar 1082 een geleerd en zeer vermaard Hoogleeraar quam te ſterven, hebbende altijd den naam gehad van een vroom en heilig man: dat *Bruno*, die altijd byzondere vriendſchap met dien Leeraar onderhouden had, onder een groot gedrang van volk ook op de Lijkdienſten verſcheen: dat,

dat, toen men in 't zingen van de Zielgetijden gekomen was tot die woorden van *Job*, *Reſponde mihi* [a], de doode zijn hoofd oplichte, en met een vervaarlijke ſtemme zeide: *ik ben door Gods rechtvaardig oordeel beſchuldigt*: dat men daar op de begraaving tot den volgenden dag uytſtelde: dat 's anderendaags, als men wederom tot dezelfde woorden gekoomen was, de doode zijn hoofd weder opligte, zeggende: *Ik ben door Gods rechtvaardig oordeel gevonniſt*: eindelijk, als de begraaffenis om die reden wederom opgeſchort was, dat de doode op den derden dag, en onder 't zingen van de zelfſte woorden, zijn hoofd wederom opbeurde, en met eene ſtemme als te voren zeide: *Door Gods rechtvaardig oordeel ben ik verdoemt*. Een wonderlijke zeldzaame en ongehoorde geſchiedenis: dat zal niemand ontkennen. Maar des te krachtiger en onwederſpreekelijker moeten de bewijzen zijn om menſchen, die zoo licht op alles geen ja en amen zeggen, te overtuigen en geruſt te ſtellen.

Niet alleen is dit een oude overlevering onder de de Kartuizers: maar het ganſch verhaal plagt ook te ſtaan in 't Roomſche Brevier, of 't Getijdenboek der Prieſteren. Naderhand, te weeten onder *Urbanus* VIII, wierd het uyt het Brevier gelaaten: 't welk de Geleerden gaande maakte, om voor of tegen deze geſchiedenis te ſchrijven. [b] Een van de eerſten, die de pen voor 't oude verhaal opnam, was de geleerde Jeſuyt, *Theophilus Raynaudus*. Maar dit was de rechte ſtoffe voor den ſchranderen *Launoy* om zijne oordeelkunde te oeffenen: te meer om dat *Raynaudus* hem in 't gemelde werk aangetaſt, en over andere zaaken mishandelt had. En men moet bekennen dat de redenen van *Launoy* vry doorſlaan, en een onpartydigen Leezer, hoe ingenomen dat hy voor de geſchiedeniſſe was, zouden doen waggelen. 1. *Bruno* zelfs, ſchrijvende aan *Radolphus* Prooſt van Rheims, en hem vermaanende om de wereld ook te verlaaten, ſpreekt van de redenen die zy wel eer over de valſche vermaakelijkheden van de wereld, en de welluſten des eeuwigen levens, t' zamen gewiſſelt hadden: ja hy maakt

[a] Andwoord my.

[b] Launoy defenſa Breviarii Correctio. Baillet dans la Vie de S. Brunon.

hem

hem indagtig hoe dat ze, door hunne wederzijdſche t' zamenſpraaken getroffen, zich door gelofte verbonden hadden uyt de wereld te ſcheiden. En, daar hy alles by malkander haalt wat hy kan om hem te beweegen, meldt hy geen enkeld woord van de bewuſte geſchiedenis: dewelke hy nochtans, indien ze gebeurt was, niet had behooren over te ſlaan; maar eerſt van allen had moeten te pas brengen. 2. *Guigo*, de vyfde Prior van Chartreuze, beſchrijvende het leven van S. *Hugo*, en de beginzelen en opkomſte van de Kartuizer order wijd en breed ophaalende, ſpreekt geen eenig woord van't gemelde voorval. 3. By een oud handſchrift van de zelfde order, daar de levens van de vier eerſte Priors beſchreeven worden, word alzoo weinig van die wonderlijke geſchiedeniſſe geſproken, als in de beſchrijvinge van *Guigo*. En waar zouw het of kan het beter pas geeven, zoo een aanzienelijke geſchiedenis, die de eerſte aanleiding tot de inſtelling van de Kartuizers gegeeven zouw hebben, niet alleen met een woord of twee te vermelden, maar met alle de omſtandigheden tot de minſte toe te beſchrijven, als in zodaanige werken?

Evenwel heeft het aan geen Geleerde mannen ontbroken die de gemelde geſchiedenis, hoe zwak dat ze op haar beenen ſtond, noch getracht hebben ſtaande te houden en te ouderſtutten. Pater *Colombi* een Jeſuyt, die alle hoeken en gaten over die zaake doorgezocht had, gaf in't jaar .... een antwoord uyt tegen *Launoy*: In dat antwoord haalt hy eenige Schrijvers aan, dewelke geleeft hebben voor't jaar 1400; en de bovenſtaande geſchiedenis verhaalen. Maar de meeſte Schrijvers hebben evenwel geleeft in de veertiende eeuwe; en zijn vervolgens meer als 200 jaaren na 't bewuſte voorval in de wereld gekoomen. Hy meldt 'er echter een van 't jaar 1150: dat begint wat naarder te koomen: en ſcheelt maar 68 jaar. Maar zoo een wonderlijke en ſchier ongelooffelijke zaak, van alle Schrijvers die toen geleeft hebben verzweegen, zal die moeten aangenomen worden op het zeggen en 't gezag van eenen Schrijver; die ten hoogſte een kind of aankomende jongen was, toen het gebeurt zoude weezen?

Wy zullen't hier by laaten; dewijl dit de voornaamſte

ſte redenen zijn daar het verſchil op draeyt : laatere Schrijvers, als *Antoninus van Florence*, *Gerſon*, *Hendrik van Calcar*, voor de geſchiedenisſe aan te haalen, zouw de zaak weinig verbeteren : want, behalven dat de getuigenis van laatere Schrijvers in zoo een zaake niet veel gelden zouw; zoo ſpreekt 'er *Gerſon* ganſch niet verzekerd van. *Antoninus*, een heilig maar eenvoudig man, ſchreef alles wat hy geſchreeven vond, en wat hy hoorde vertellen, zonder onderſcheid tuſſchen waarſchijnelijk en onwaarſchijnelijk of tuſſchen Schrijvers en Schrijvers te maaken. Van *Hendrik van Kalkar* weet ik niet veel goeds of quaads te vertellen : en hy is te jong om over oude zaaken een onwraakbaare getuigenis te geeven.

2. Het is wel eerſt buiten de ſtad gebouwt; maar in de uytlegginge van 't jaar 1612 is het [c] binnen de ſtad betrokken.

3. *O Dapper* verhaalt ons met uytdrukkelijke woorden in zijn Beſchrijvinge van Amſterdam dat noch tegenwoordig daar ter ſtede, in 't Weeshuis, gevonden worden de afſchriften, *op parkement door de handen der Monnikken geſchreeven, van al de privilegien en vryheden, waer mede deze* Aalbert *het klooſter begiftigt had: als ook de ſtichtingbrief: waar by hy deze Monnikken in het ſtichten van dit klooſter met een jaarlijkſche rente van* 300. *guldens te hulpe quam.* Dan zeit hy vorders, *ik heb de afſchriften die ik gaerne hier bygevoegt had, niet, als te zien, konnen krygen: en dat om eenige redenen, die de Regenten van dit Weeshuis daar toe ſcheenen te hebben.* Zoo word dan de ſtichtingbrief, volgens het ſchrijven van *Dapper*, in 't Weeshuis van Amſterdam bewaart : en is hem door de Regenten van dat Weeshuis te zien gegeeven. Ik zie niet wat den gemelden *Dapper* zouw konnen bewogen hebben om ons een leugen op de mouw te ſpellen ; en om zich zelven in prykel te ſtellen van ten allen tijde, als iemand de gemelde Regenten te vriend had, van leugen overtuigt te konnen worden. En daarom zie ik ook geen reden waarom de derde beſchrijving van Amſterdam, in 't jaar 1664. uytgegeeven het [d] zeggen van den gemelden *Dapper* tegenſpreekt : en niet en weet *uyt wat een hoek dat men dit gehaalt mag heb-*

[c] Dapper, Commelyn, enz. [d] By C. Commelyn p. 207.

ben.

ben. Ik zeg dat ik geen reden daar toe zie; om dat de twee redenen, door den gemelden Schrijver bygebragt, en by den Heer *Commelyn* vermeld, zoo als ze my voorkoomen, de proef van een goede en deugdzaame reden niet konnen uytstaan. De eerste reden is dat de Hollandsche Kronijk van *Veldenaar*, en andere, geen gewag daar van en maaken: de andere reden bestaat hier in, dat Hartog *Aalbert* te veel te doen had met te oorlogen, om zich met het stichten of begiftigen van kloosters te bemoeyen. Ik zal daar slegts met korte woorden op zeggen, dat de Leezer in dit werk, en elders, honderd stichtingen zal vinden, die by *Veldenaar* en in de Groote Kronijk niet vermeldt en worden. Et wat het tweede belangt; Hartog *Aalbert* is ook genoeg zonder oorlog geweest; en hy kan zoo wel tijd gehad hebben om eenige kloosters te begiftigen, als om zoo veele handvesten en privilegien aan verscheide steden te verleenen. Misschien zal men geen eenen Graaf vinden, die zoo mild en schotig is geweest in het vergunnen van privilegien als Hartog *Aalbert*: zoo dat men al scherzende plagt te zeggen dat hy de privilegien van onderen loosde. En wat zijn 'er brieven van den zelven Hartog voorhande, daar hy andere kloosters, konventen, en Begijnhoven, begiftigt en onder zijne bescherming neemt? welke brieven, als hier en daar in dit werk opgegeeven, hier niet behoeven uytgedrukt te worden. Zoo besluit ik dan datmen het schrijven van *Dapper*, op zoo loffen voet, en zonder krachtiger tegenbewijs te hebben, niet behoort af te keuren.

Regulieren klooster.

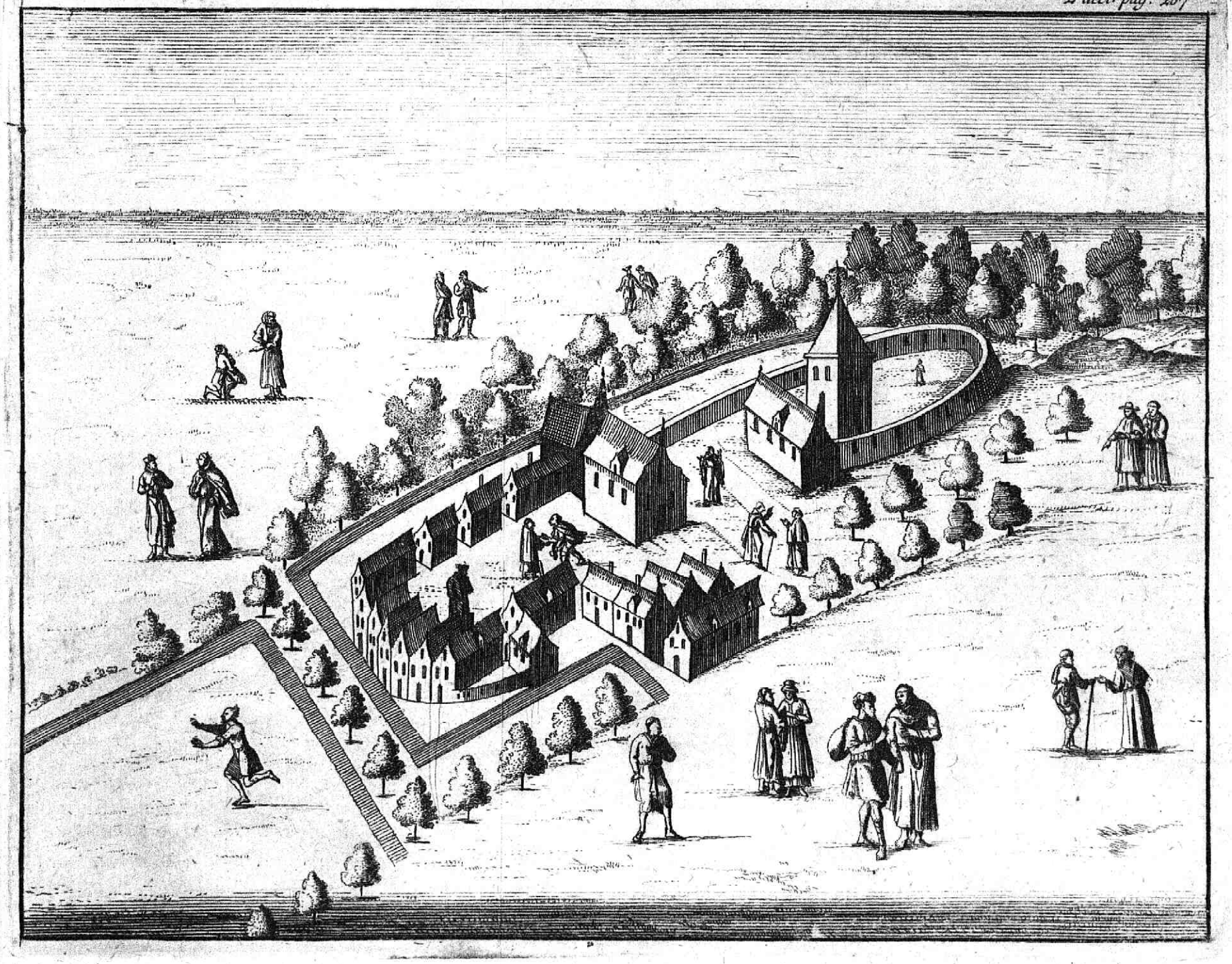
Dan stond 'er buiten de Utrechtsche poort het klooster der [a] Reguliere Kanonnikken; 't welk in de zelfde eeuwe getimmert is geweest.

Stichters.

Gysbert Don, **Priester onder 't Bisdom van Utrecht / en de discipel van** Gerrit de Groot, Dirk Sloyer **insgelijks Priester onder 't gemelde Bisdom / en eenige anderen / hebben dit klooster ter eere van Godt Almagtig / en op den naam van S.** Augustinus, **op de Pyer-**

[a] Chron. Windeshem. lib. 1, c. 43.

Am-

Amſtel geſticht in 't jaar 1394. Het wierd van hen geſticht voor eenen Prior / en 12 Kanonnikken / die de kleeding der Regulieren zouden draagen : en was in de ſtichtinge begreepen dat het klooſter een kerk met een kerkhof zoude hebben.

De origineele Stichting-brief op parkement geſchreeven / en noit voor deezen gedrukt / is van den volgenden inhoud :

IN *den naame des Heere*, *Amen*. Het zy ieder een door deze openbaare akte bekend dat in 't jaar van 's Heeren geboorte 1394, in de tweede indiktie, den 24 dag van Julius, op de uure der Veſperen of daar omtrent, in 't vierde jaar des Pauſdoms van *Bonifacius* IX, voor my, openbaar Notaris, en voor de onderſchrevene getuigen, die daar byzonderlijk by geroepen en verzocht waren, in eigen perſoon verſcheenen zijn de eerzaame en beſcheidene mannen en Heeren, *Gyzelbert Dou Jakobszoon*, *Pieter Niklaasz. van Wtgeeſt*, en *Johan Dirksz.* Prieſters; mitsgaders *Johan* bygenaamd *Sching*, leek, altemaal onder 't Biſdom van Utrecht behoorende ; by hun verſtand en wel te pas zijnde, en 't gebruyk van hun verſtand hebbende: dewelke door een godvruchtigen yver van liefde gedreeven, voor de zaligheit hunner zielen, en begeerende den alm. Godt voor de goederen van hem ontvangen lof en eere wederom te geeven (volgens *Salomons* vermaaning, eert den Heere uyt uwe goederen) eindelijk met een godvruchtige genegendheit om den goddelijken dienſt te vermeerderen, elk voor zijn hoofd, zuiverlijk, eenvoudiglijk, en om Gods wille, onwederroepelijk en erfelijk, op de beſte form, manier, wijze,

ze, en rechtsgebruyk als hen mogelijk was en als zy doen moeſten, als of 't een gifte onder de levenden was, de ondergeſchreevene inkomſten en goederen gegeeven, geſchonken en afgeſtaan hebben tot het werk van zeker klooſter of konvent der Reguliere Kanonnikken van S. *Auguſtinus* Order; 't welk met de hulp der goddelijke genade geſticht, gebouwt, en getimmert zal worden by Amſterdam, in de Parochie genaamd te Nuwer-Amſtel, onder het Biſdom van Utrecht voornoemd: en (dat zy zulks gegeeven hebben) voor't gebruyk van 't zelve toekoomende konvent, en van des zelfs inwoonders, op wat voor tijde dat ze daar mogen woonen.

Voor eerſt heeft de Heer *Gysbert Dou* voornoemd, als de eerſte en voornaamſte ſtichter van het toekoomende klooſter voornoemd, ten behoeve van 't zelve, tot een jaarlijkſche eeuwige rente gegeeven en beweezen vijftig Gelderſche goudguldens nieuwe munt: welke rente jaarlijks ten eeuwigen dage, ten behoeve voornoemd, geheeven en gebeurt zal worden op zijne onderſtaande goederen: te weeten op de helft die hem toekoomt in zeker huis en opſtal, en in meer andere huizingen met hunne erven en vorder toebehooren die daar getimmert zijn, ſtaande t'zamen te Amſterdam in de ſtraat die door de wandeling de Kerkſtraat hiet, tuſſchen het erve van den Heer *Gyſelbert* voornoemd en van zijnen broeder *Simon Zale* aan de eene zijde, en het erve van *Harmen Harmenszoen* aan de andere zijde: zoo als het voornoemde erf zich van de voornoemde Kerkſtraat achterwaarts uytſtrekt tot de ſtraat, genaamd de Burgwal: noch op de helft die hem toekoomt in zeker huis, met

des zelfs opſtal, erve, en vorder toebehooren, gelegen in de Apoſtelſtraat, tuſſchen het erf van *Pieter van Zaanden*, en dat van *Simon Zale*. Noch twee oude goude ſchilden, Franſche munt, en het achtſte deel van een jaarlijkſche en erfelijke rente, ter waarde van een ſchild; dewelke de gemelde Heer *Gysbert* heeft ſtaan op het erve of den opſtal der erfgenaamen van wijle *Willem Zale*; gelegen in de gemelde Apoſtelſtraat, tuſſchen het erf van *Jan Hendriksz.* kinderen, en dat van *Jan Zale*. Noch op ſeven mergen lands, gelegen te Abkoude, op een plaats Meineveld genaamd. Noch op drie mergen, een half hond min, gelegen onder de Parochie van Nichtevecht op de Vecht, by het huis van *Dirk Geritsz.* die neffens het zelve land woonachtig is. Noch op drie vierde deelen van een mergen lands, gelegen in de Parochie van *Ouder-Aemſtel*, by het land van *Willem Nellenzoon*.

Noch heeft Heer *Pieter Niklaasz.* voornoemd aan den voorn. Heer *Gysbert*, ten behoeve van 't klooſter dat ſtaat gebouwt te worden en aan deszelfs konvent, gegeeven en geſchonken zijn ſtuk lands of weide, te weeten vier geerſen lands, door de wandeling genaamd *Liccikreweer*, gelegen onder de Parochie van Kaſterkom. Noch zijn ſtuk lands, groot drie gheerſen, gelegen in Aalbertskamp. Noch zijn vierde deel in een ſtuk lands, ter zelve plaatze gelegen, genaamd Spijk-oert. Noch zijn huis ſtaande in de Purmer by de kerk.

Noch heeft Heer *Johan Dirksz.* voornoemd aan Heer *Gysbert* voornoemd, ten behoeve van 't klooſter 't welk ſtaat gebouwt en getimmert te worden en van 't konvent, gegeeven zijn land of zijne weiden gelegen onder de Parochie van Ka-

Kasterkom voornoemd, genaamd *Scherenbloetsven*, bevattende tien koeweiden; die aldaar gelegen zijn tusschen het land, behoorende tot de kapellany van Heer *Willem Bar*: welke kapellany gesticht is in de kerke van Alkmaar; en tusschen het land van *Willem van Kroonenburgh*. Noch (heeft hy daar toe gegeeven) zijn teelland, dat hy heeft leggen in de gemelde Parochie van Kasterkom.

Noch heeft de voorgemelde *Johan Sching*, zijnde een leek, voor 't werk en ten behoeve van het toekoomende klooster en konvent, aan Heer *Gysbert* voornoemd gegeeven en overgedaan zijne twee huizen, met hun toebehooren, zoo als hy die tegenwoordig bezit en bewoont, staande te Amsterdam in Grimmenes. Noch heeft hy daar toe gegeeven een stuk lands, namentlijk ses maden lands, een vierendeel min, door de wandeling genaamd *den Hoogen* Noort*, gelegen onder de Parochie te Graft. Noch een stuk lands, te weeten vijfd'half mat, gelegen in *Payngeweer*. Noch een stuk lands, te weeten drie maden, ter zelve plaatze gelegen tusschen het land van *Pieter Weent*. Noch een stuk lands, ook aldaar gelegen, en genaamd de *halve Uyterdyk*.

En hebben de gemelde Heeren, *Gysbert*, *Pieter*, en *Johan*, Priesters, en *Johan Schijng*, een leek, een voor een en elk voor zich zelven en voor alle hunne erfgenaamen of nazaaten, ter goeder trouwe en op de wijze van een wettig kontrakt, zelfs met het tusschenkoomen van den onderschreeven Notaris, belooft dat ze alle de voornoemde gifte ofte giften van alle de renten en goederen voornoemd (van dewelke zy ten behoeve van 't

* Misschien *Hoogen-Oort*.

voorſchreeven klooſter afſtand doen, gelijk zy ook afſtand doen van al het recht dat zy daar op hadden) dat ze, zeg ik, de voorn. gifte of giften ten allen tijde vaſt en onverbreekelijk zullen onderhouden: zonder dat ze in 't toekoomende, door zich zelven of door iemand anders, rechtsgewijs of metter daad, daar iets tegen zullen doen, zeggen, of onderneemen.

Over al hetwelke, en ieder van 't zelve in 't byzonder, de voorn. Heer *Gysbert Dou* my, openbaar Notaris onderſchreeven, gebeden heeft eene openbaare akte of meer openbaare akten te maaken. Dit alles is gedaan te Amſterdam in het woonhuis van Heer *Gysbert Dou* voornoemd; in 't jaar, in de indiktie, in de maand, op den dag, op de uure, en onder het Pausdom als boven; in de tegenwoordigheit van de beſcheidene en eerzaame mannen, Heer *Willem Lambertſz.* Prieſter, en *Niklaas Heyn* Leek, behoorende onder 't gemelde Bisdom van Utrecht; dewelke als getuigen van het bovenſtaande byzonderlijk daar by verzocht en ontboden waren.

En ik *Willem Daniels*, Prieſter onder 't Bisdom van Utrecht, door Keizerlijk gezag en de toelaating van den Ordinaris openbaar Notaris, heb al het bovenſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder, als het dus gedaan wierd en geſchiedde, nevens de voorn. getuigen bygewoont; en heb op de voorſchreeve wijze zien en hooren geſchieden: en heb daar over een openbaare akte, die ik met eigen hande geſchreven heb, opgeſtelt: dewelke ik, des verzocht en gebeden zijnde, en ter getuigeniſſe der waarheit van al het bovenſtaande, met mijn gewoonlijken zegelring ondertekent heb.

De

De Paus Bonifacius IX. heeft de gemelde stichting / in een bulle aan den Abt van Egmond / zoo als hier volgt goedgekeurt: Goedkeuring van Bonifac. IX.

BOnifacius Bisschop, de Dienaar van Gods Dienaaren, wenscht zijnen beminden zoone, den Abt van S. *Adalbertus* klooster te Egmond, onder het Bisdom van Utrecht, de zaligheit en den Apostolischen zegen. Wy geeven gaerne onze toestemming en bewijzen gaerne onze goedgunstigheit aan de godvruchtige begeerten der geloovigen; voornamentlijk aan de zodaanigen dewelke de vermeerdering van den Goddelijken dienst betreffen. Van wegen onze beminde zoonen *Gysbert Dou* en *Dideryk Sloyer* is ons onlangs een verzoek voorgedraagen; hier in bestaande; dat zy uyt een zucht van godvruchtigheit op hunne zaligheit denkende, en begeerig zijnde om de aardsche tegen de hemelsche en de vergankelijke tegen de eeuwige goederen door een gelukkige ruiling te verwisselen, van meeninge zijn van de goederen, die Godt hen gegeeven heeft, op hun eigen erve, of op een ander dat ze wettiglijk bekoomen zullun, voor hunne en hunner vrienden zielen, op een bequaame en eerlijke plaats onder het Bisdom van Utrecht, ter eere van den Almogenden Godt, en op den naam van S. *Augustinus*, mitsgaders van de H. H. *Gregorius*, *Ambrosius*, en *Hieronymus*, te stichten en te doen bouwen een klooster van S. *Augustinus* orde; en het zelve voor eenen Prior en twaalf Kanonnikken, dewelke Gode aldaar in een religieuze kleedinge zullen dienen, zoo veel als genoeg is te begiftigen. Daarom zijn wy van wegen de voorn. Priesters ootmoediglijk gebeden dat wy hen met

een Apoſtoliſſche goedgunſtigheit verlof zouden geeven om zoo een klooſter, met een kerk, kerkhof, klokhuis, klok, huizingen, en de vordere noodige werkplaatzen, te ſtichten, te doen optimmeren, en te begiftigen. Weshalven wy, die het godvruchtig en loffelijk voornemen van de gemelde Prieſters ten hoogſte in den Heere prijzen, en hen in 't zelve voorneemen willen beveſtigen, door 't gemelde verzoek bewogen zijnde, uwe beſcheidendheit door deezen Apoſtoliſſchen brief laſt en bevél geeven om aan de gemelde Prieſters, na dat ze voor het onderhoud van eenen Prior en twaalf Kanonnikken genoegzaame inkomſten zullen beweezen hebben, van onzent wege tot het volbrengen van 't bovenſtaande verlof te geeven: behoudens nochtans ten allen tijde en in alles het recht van de Parochikerk en van ieder een in 't byzonder. Gegeeven te Romen by S. *Pieter* den 28 Mey, in 't tweede jaar van ons Pausdom.

Onder de vouw ſtond getekend Rta voor niet: *Joh. van Delft*, en op de rugge, *to de Deimarken.*

Aalbert van Beyeren neemt het onder zijne beſcherming.

Aalbert van Beyeren **heeft het zelve klooſter door den volgenden brief onder zijne beſcherming genomen:**

AELBRECHT, bi Goids genaden Palensgrave op ten Ryn, Hertoge in Beyeren, Grave van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vriesland: Doen cond allen luden: want wy verſtaen hebben van onſen goeden luiden van Amſtelredame, dat Her *Ghysbrecht Douwe*, mit anderen Prieſteren ende goeden

den luden, grote begeerte hebben, dat die dienſt Goids ghemeret worde in heyligen gheeſtelicken ſtade, alſe van enen Cloeſter van S. Auguſtyns Regel, van Canoniken Reguliers, dat Heer *Ghysbrecht Douwe*, mitten anderen Prieſteren ende goeden luden voerſz. gaerne fonderen, tymmeren ende maken ſouden buten onſe ſtede van Aemſtelredamme, in der Parochie van der *Nyer-Aemſtel*, daer men onſen lieven Her God bi dage ende bi nachte in dienen mochte. Ende want wy mit ſonderlinger meningen begeren den dienſt Goids overal in onſen lande te meerren, ende te ſtarken: Soe hebben wy geoerloeft, ende oerloven mit deſen brieve Here *Ghysbrecht Douwe*, mit andere Prieſters ende goeden luden voerſz. te fonderen, te tymmeren, ende te maken een Cloeſter van Canoniken Reguliers, van S. *Auguſtyns* Oerde, buten onſer ſtede van Aemſtelredamme voerſz. in der Parochie van der *Nyer-Aemſtel*; ende ontfangen ende nemen dat voerſz. Cloeſter, ende alle die gheeſtelike luden ende perſonen, ende hoer dienaren, die nu ende in toecomenden tiden in den voorſz. Cloeſter wonen ſullen, ende alle hoer goede, die ſy nu ter tyt hebben of namaels vercrigen ſullen, in onſer beſcermeniſſe. Ende ontbieden ende bevelen allen onſen dienſtluden, Bailjuwen, Scouten, Scepenen ende Rechteren overal in onſen lande: dat ſy dat Cloeſter voerſz., perſonen, luden, dienaren ende goeden, beſchermen van allen onrecht, hinder ende moyeniſſe jegens eenen yegeliken, wie hi ware. Ende waer dat ſaecke dat yemant hierenboven hun luden voerſz. hinder of moeyeniſſe dede, mit ombeſcheide aen horen perſonen of goeden, dat wouden wy verhalen ende corregieren aen hun luden, als aen den

ghenen die ons van onſer heerlicheit verminderen woude, behoudeliken ons ende onſen nacomelingen, onſen dienſt, ſcot ende bede, die wy nu ter tyt hebben of hebben ſullen, op alſulke goeden, als toten voerſz. Cloeſter gegeven ſyn, of als men in toecomenden tiden daer toe gheven ſal. In oerkonde deſen brieve beſegelt mit onſen ſegele, gegeven in den Hage op ten xxi. dach in Januario, in 't jaer ons Heren duſent drie hondert vier ende tnegentich, na den lope van onſen Hove.

Frederik van Blankenheim, **Biſſchop van Utrecht / geeft ook in den volgenden brief zijne toeſtemming tot het ſtichten van dit kloofter: en geeft den Kanonnikken verlof om een kerk / met een kerkhof / klokhuis / en klok / te mogen hebben:**

FRederik *van Blankenheim*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht ter eeuwiger gedagteniſſe der zake allen den genen, die den tegenw. brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. Wy geeven gaerne onze toeſtemming, en bewijzen gaerne onze goedgunſtigheit, aan de godvruchtige begeerten der geloovigen; voornamentlijk aan de zodaanigen, die de vermeerdering van den Goddelijken dienſt betreffen. Van wegen onzen beminden zoon *Gysbert Douwe*, Prieſter van ons Bisdom, is ons een verzoek voorgedragen van dezen inhoud, dat hy uyt een zucht van godvruchtigheit op zijne zaligheit denkende, en begeerig zijnde om de aardſche tegen de hemelſche en de vergankelijke tegen de eeuwigduurende goederen door een gelukkige ruiling te verwiſſelen, van meeninge

ninge is uyt de goederen die hem van Godt gegeeven zijn op zijn eigen erve, of op een ander dat hy op een behoorlike wijze bekoomen zal, voor zijne en zijner ouderen zaligheit, in de parochie van Nyer-Aemſtel, onder ons voornoemde Bisdom gelegen, op een bequaame en eerlijke plaats, ter eere van den Almagtigen Godt, en op den naam van de H. Maagd *Maria*, en van de H. H. Belijders *Gregorius*, *Hieronymus*, *Auguſtinus* en *Ambroſius*, voor eenige Kanonnikken die naar den Regel en onder de order van S. *Auguſtinus* zullen leeven, te ſtichten en te doen bouwen een klooſter van S. *Auguſtinus* order. Daarom zijn wy van wegen den gemelden Prieſter ootmoediglijk gebeden dat wy hem verlof wilden geeven om zoo een klooſter met een kerk, kerkhof, klokhuis, klok, huizingen, en vordere nootzakelijke werkplaatzen, te ſtichten en te doen bouwen. Zoo is het dan dat wy, die het godvruchtig en loffelijk voorneemen van den voorn. Prieſter ten hoogſte in den Heere prijzen, en hem in dat voorneemen willen ſtijven, door 't gemelde verzoek bewogen zijnde, met de toeſtemminge van den Paſtoor der gemelde Parochie van *Nyer-Aemſtel* en van den begeever der zelve kerke, daar ons volkomen blijk van gegeeven is, aan den zelven Prieſter uyt krachte van ons gezag verlof in den Heere geeven om al het voornoemde uyttevoeren: behoudens altijd het recht der Parochikerke, en van ieder in 't byzonder: zullende deezen onzen brief ter getuigeniſſe der zake dienen. Gegeeven in 't jaar des Heere 1395. den 6. February, was ondertekent:

Jo. Theodoricus.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Toestemming van den Pastoor.

Dirk Hendriksz. Prieſter, **en Paſtoor der Parochiekerke van** Nyer- **of** Nye-Amſtel, **gaf zijne toeſtemming ook tot het ſtichten van 't gemelde klooster: en heeft in den volgenden brief daar over een verdrag aangegaan met den Prior** Br. Johan.

IN *den naame des Heere*, *Amen*. Het zy door deze openbaare akte aan een ieder kundig dat in 't jaar van 's Heeren Geboorte veertien honderd, in de achtſte indiktie, op den 14 dag van de maand November, op de uure der Veſperen of daar omtrent, in 't twaalfde jaar des Pauſdoms van onzen Allerh. Vader, Paus *Bonifacius* IX, voor my openbaar Notaris onderſchreeven, en voor de onderſtaande getuigen, die daar byzonderlijk by verzocht en ontboden waren, in eigen perſoon verſcheenen zijn de eerwaardige en beſcheidene mannen, Br. *Johan*, Prior over 't huis of klooſter van S. *Jan Evangeliſt* der Reguliere Kanonnikken by Amſterdam, gelegen onder de Parochie van Nye-Amſtel, onder 't Biſdom van Utrecht, voor zich zelven en voor 't konvent des gemelden kloosters, en hunne aanhangers, van de eene kant: en de Heer *Dirk Hendrikszoon*, Prieſter en Paſtoor in de gemelde Parochie van *Nye-Amſtel*, voor zich zelven en voor alle en iedere Paſtoors die hem in dezelve Parochie opvolgen zullen, van de andere kant: dewelke na een goede en naarſtige beraading, zoo als ze zeiden, om de vrede en eendragtigheit tuſſchen dezelve partyen en hunne nazaaten ten eeuwigen tijde te onderhouden, over en weer een vriendelijk verdrag of akkoord aangegaan hebben; op die wijze als 't hier onder volgt. Voor eerſt, indien eenig perſoon uyt de gemelde

de Parochie zijne begraaffenis in 't voorn. klooſter verkieſt, en indien hy koomt te ſterven; zoo moet zijn uytvaart eerſt gehouden worden in de gemelde Parochikerke, eer dat zijn lichaam naar het zelve klooſter gedraagen word: en al wat daar na in 't gemelde klooſter wegens 't zelve lijk zal geoffert worden, dat zal 't gemelde konvent ten zijnen behoeve behouden.

Vorders zullen alle huysgenooten en koſtgangers van 't gemelde konvent, zoo de tegenwoordige als de toekoomende, mogen biechten, en alle de Sakramenten ontvangen, in 't voornoemde klooſter, en in 't zelve ook begraaven worden.

Ook zullen de gaſten en vreemdelingen, die onder de gemelde Parochie niet behooren, en in 't gemelde klooſter aankoomen, daar mogen biechten, en hunne Sakramenten ontvangen in doods nood; en zullen daar ook begraaven mogen worden zonder eenig tegenſpreeken van den voorn. Paſtoor; zonder dat 'er by deze gelegendheit aan den zelven Paſtoor, 't zy uyt hoofde van de offerpenningen 't zy om wat reden dat het zy, iets zal moeten betaalt worden.

Vorder zullen de Prior en 't Konvent van 't voorn. klooſter uyt hoofde van 't bovenſtaande gehouden zijn ieder jaar op 't feeſt van de H. H. Apoſtelen *Philippus* en *Jacobus* aan den Paſtoor der gemelde Parochikerke te betaalen de helft van een oude goude ſchild, Franſche munt, of de waarde van dien. Dierhalven heeft de voorn. Paſtoor voor zich zelven en voor zijne nazaaten afgeſtaan alle rechten en inkomſten, die den Paſtoor der gemelde Parochikerke wegens het zelve klooſter toebehooren en toekoomen mogten.

Noch hebben de voorn. partyen, voor zich zel-

zelven en voor hunne nazaaten, en voor alle de genen die daar belang aan hebben of na deezen aan zullen hebben, ter goeder trouwe en aan handen van den Notaris belooft dat zy al het bovenſtaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, in't gevolg van tijden altoos vaſtelijk en onverbreekelijk zullen onderhouden: en dat zy het zelve, 't zy recht uyt of van ter zijde, door zich zelven of door iemand anders, geenszins zullen overtreeden. Over al het welke de meergemelde partyen my, openbaar Notaris onderſchreeven, verzocht hebben eene openbaare akte of meer openbaare akten te maaken; en 'er de zegels der gemelde partyen aan te hangen. Daarenboven bidden zy met alle ootmoedigheit den eerw. Vader in *Chriſtus*, Heer *Frederik* Biſſchop van Utrecht, dat het hem believe het bovenſtaande verdrag of akkoord, met alle de voornoemde voorwaarden, ter eeuwige gedagteniſſe der zaake te beveſtigen.

Gedaan te Amſterdam, in 't woonhuis van Heer *Gysbert Dou* Prieſter; in 't jaar, enz. als boven: in de tegenwoordigheit van de eerzaame en beſcheidene mannen, Heer *Gysbert* voornoemd, *Lambert Willemsz.* beide Prieſters; *Johan Sching* en *Aalbert Hendrikszoon*, leeken onder 't Biſdom van Utrecht voornoemd; dewelke als getuigen enz. En was aldus ondertekend: en ik *Niklaas Dominicus Heeſch*, (*Heuſch*) Notaris enz.

Eerſte outaar.

Het eerſte outaar is aldaar in 't jaar 1394 / op S. Thomas dag / door Hubertus Wybiſſchop van Utrecht ingewijdt ter eere van de vier Leeraars der kerke.

Naderhand heeft Frederik Biſſchop van Utrecht

trecht de voornoemde ſtichting / als ook de vereeniging van dit klooſter met het Kapittel van Utrecht / door den volgenden brief beveſtigt.

FREderik *van Blankenheim*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht. Het gene de ſchikking des hemels door onzen dienſt ten tijde van onze Biſſchoppelijke regeering tot een uytſteekende vermeerdering van den goddelijken dienſt geraamt heeft, dat hebben wy goedgevonden door deezen brief aan de gedagteniſſe der nakomelingen over te leveren; op dat in een zaak die wel ingeſtelt is, en tot een voorbeeld van godvruchtigheit verdient te ſtrekken, de vergeetendheit geen aanleiding mag geeven tot dooling, en uyt de dooling geen wanorder mag volgen. Daarom begeeren wy dat het door dezen brief aan alle de geloovigen van Gods Kerke zoo tegenwoordige als toekoomende kundig zy, dat onze beminde zoon *Gysbert Dou*, en zijne helpers en helpſters, door ons verlof en onze gunſt ondersteund, in de Parochie van *Nye-Aemſtel*, onder ons Biſdom, een kollegie van Reguliere Kanonnikken, van S. *Auguſtinus* Order, geſticht, getimmert, en begiftigt hebben: en dat zy daarenboven binnen de ſtad Amſterdam, onder 't zelve Biſdom, geſticht, getimmert, en begiftigt hebben een ander klooſter van Reguliere Kanonnikkeſſen: zoo als dat alles in de brieven, die daar over gemaakt zijn, uytgedrukt ſtaat. En door dien dat wy begeeren dat de gemelde brieven vaſt en beſtendig blijven; zoo is het dat wy de ſtichtingen en begiftigingen van de gemelde klooſters voor aangenaam en welgedaan houden, en dezelve door ons ordinaris gezag in Gods naame beveſtigen. Vor-

Vorders ordoneeren wy dat alle en iedere goeren die aan de gemelde kloosters beweezen zijn, of na deezen door Gods hulpe beweezen zullen worden, voortaan zullen zijn geestelijke goederen: en daar by dat dezelve kloosters, onder ons Bisdom gelegen, mitsgaders de Prior, en de Broeders, en van gelijken de Priorin en de vordere Nonnen, altijd zullen hebben en genieten de Kerkelijke vrijheit.

Daarenboven begeeren wy, en wy ordoneeren 't door den inhoud dezes, dat de voornoemde kloosters altijd zullen vereenigt zijn met het klooster van Windeshem onder ons Bisdom gelegen, en onder 't zelve klooster (van Windeshem) zullen staan: en dat ze insgelijks vereenigt zullen zijn met de andere kloosters, die met het klooster van Windeshem vereenigt zijn, en onder 't zelve staan: zodaanig dat de aanstelling en bevestiging van den Prior en Priorinne, en de afzetting van de zelven, mitsgaders het recht van bezoek en van bestraffing over dezelve kloosters, den Prior en Broederen van 't gemelde klooster of 't algemeene Kapittel toebehoort. En wy begeeren ook dat de twee voorn. kloosters alle en iedere voorrechten, vrydommen, kostuimen, en inzettingen ten allen tijden vryelijk bezitten en genieten zullen, die de andere kloosters en kollegien der Reguliere Kanonnikken van S. *Augustinus* Order, onder ons voornoemde Bisdom hebben en genieten. En wy hebben goedgevonden op dezen brief, die tot getuigenisse der zake dienen zal, ons zegel te drukken. Gegeeven in 't jaar des Heere veertien honderd, daags voor het feest van den H. Bischop en Belijder *Nicolaus*. Was ondertekent,

Jo. Diderijksz.

Deele

Veele diergelijke brieven ſtaan'er in een zeer groot parkementen boek achter de voorgaande brieven: als een brief van Johan van Boekholt, Prior van het klooſter Marien-bron by Aarnhem: Een brief van Petrus, Prior van het klooſter Vredendale buiten Utrecht: dewelke in 't jaar 1445 tot Bezoekers aangeſtelt waren.

Brief van Rudolphus van Diephold, Biſſchop van Utrecht, van 't zelve jaar.

Brief van Frederik, Biſſchop van Utrecht, van 't jaar 1447.

Brief van den Kardinaal Julianus, door de wandeling de Kardinaal *de S. Angelo* genaamd; dewelke voor Pauſſelijken Legaat naar Duytsland gezonden was.

In 't jaar 1454 gaf Rudolphus Biſſchop van Utrecht verlof aan de Kanonnikken van 't gemelde klooſter om hun klooſter / gelijk ook de kerk en het koor / te vergrooten / en de outaaren in getal te vermeerderen / enz.

David van Borgonje, insgelijks Biſſchop van Utrecht / houdende het oog op de klooſterlijke tucht van dezelve Kanonnikken / heeft 'er in 't jaar 1491 twee klooſter-bezoekers na toe gezonden: Meeſter Johan . . . en Diderijk Uterweer, Leeraar in de geeſtelijke Rechten.

Daar achter volgen verſcheide vergunningen van Roomſche Pauzen: en ook verſcheidene vrijdommen en voorrechten door deeze en gene Vorſten verleend.

Onder anderen ſtaat 'er een brief van Walraven Heer van Brederode, toen Heer van 't * Amſteler-ambacht / geteekend in 't jaar 1498: waar in aan dit klooſter verlof gegeeven word

* By C. Commelijn ſtaat Heer van Amſterveen. Vertaalder.

om

om een of meer ſluizen in den Amſteldijk te leggen: en ook verboden wordt / aan den zelven dijk voor het klooſter meer huizen te bouwen als 'er reeds ſtonden; om de ruſt van 't klooſter niet te ſtooren / en 't zelve geen ongemak aan te doen. Doch deeze brief is al uytgegeeven door C. † Commelijn.

Naam van 't klooſter.

In meeſt alle de bullen en brieven word dit konvent genoemt het huis of klooſter van S. Jan Evangeliſt, van de Reguliere Kanonnikken.

Eerſte Kanonnikken.

Johan * Goſuut en Paulus van Borſelen zijn de eerſte geweeſt / dewelke in 't eerſte jaar der ſtichtinge / op S. Thomas dag / door Hubertus Wij-biſſchop van Utrecht ingekleedt en tot het doen van de klooſter-geloften aangenomen wierden.

Johan Ottoosz. de Zuzato, (van Zoeſt) Monnik te Windesheim / is 'er de eerſte Prior geweeſt; en heeft dat ampt twee jaaren bekleedt. Naderhand wierd hy tot Overſte aangeſteld over de Auguſtijner Nonnen te Amſterdam / die ook onder 't Kapittel van Windsheim ſtonden. Na dat hy die Nonnen den tijd van 13 jaaren volgens de klooſterlijke tuchtregels beſtiert had / is hy aldaar in vrede overleden.

Naderhand hebben de volgende Overſten het bewind over 't klooſter gevoert:

Lijſt van de Overſten

In 't jaar 1405 Br. Johan, Prior.
1413 Br. Hendrik, Prior.
1456 Br. Johan, Prior.
1497 Br. Simon Jansz. Prior.

In 't jaar 1499 is Br. Hendrik, en in 't jaar 1510 Br. Niklaas Jansz. Huisbezorger of Procurator geweeſt.

† Pag. 204.

* Chron. Windesh. lib. 1. cap. 28.

In

In 't jaar 1557. Bz. Simon, Jakob Janſſens-zoon, Onderpzioz.

In 't jaar 1562. Bz. Kornelis Johanſz. van de Schermer, Pzioz.

De goederen en inkomſten van dit zelve Goederen en inkomſten. blooſter / zoo als ze hier volgen / hebben wy uyt een parkementen boek blads grootte getrokken; (zonder eenige verandering in het duytſch of de ſpellinge te maaken.)

Huyſen in Amſterdam.

2. Huyſen in de Grimmeneſſe.
2. Huyſen in de Neſſe.
1. Huys in de Kalverſtraet.
1. Huys in de Windmolenſtraet.
1. Huys in de H. Kruysſtrate.

Jaarlykſe inkomſten van Huyſen in Amſterdam.

Op een huys op de Nieuwendyck, 3. guld.
Op een huys op de Middeldam 4. oude goude ſchilden.
Op een huys by de Kerk 3. oude g. ſchilden.
Op een huys aldaer 2. oude g. ſchild.
Op een huys in de Vinde molaren 2. oude g. ſchild.
Op een huys aldaer 2. oude g. ſchild.
Op een huys op de Burgwal 1. en een halve g. ſchild.
Op een huys by de Oude brug 1. oude g. ſchild.
Op een huys in de Gansoerde 1. oude g. ſchild.
Op een huys op het Bagynhof 3. guld.
Op een huys in de Halleſteeg 3. Dordrechſche guld.
Op een huys by de Burgwal 7. Franſe ſchilden.

Op een half huys aldaer 2. oude ſchilden.
Op een huys op de Middeldam 16. en een halve oude ſchild.
Op een huys in de Kerkſtraet 3. ſchilden.
Op verſcheyde huyſen 7. en een halve ſchild.
Op een huys op de Middeldam 8. oude Willem ſchil.
Op een huys aldaer 4. ſchilden.
Op een huys aldaer 4. goude Willems ſchilden.
Op een huys aldaer een oude Franſe kroon.
Op een huys aldaer 3. goude nobelen.
Op een huys aldaer 3. nobelen.
Op een huys aldaer 3. en een halve Dordrechſche ſchild.
Op verſcheyde huyſen aldaer te zamen 11. ſchilden.
Op twee huyſen te zamen 7. en een halve goude nobel.
Op een huys 2. oude goude ſchilden.

Jaarlykſe inkomſten van Landen.

50. Goude Gelderſche guldens.
16. en een halve oude goude ſchilden.
Een goude nobel.
Een pont Hollands.
6. en een halve oude Franſe ſchilden.
9. Willems ſchilden.
3. Goude nobelen.
4. Franſe ſchilden.
1. Engelſche nobel.
3. Oude Franſe ſchilden.
Een rente brief van 38 oude Franſe ſchilden.
1. en een halve goude Engelſche nobel.
5. Goude Willems ſchilden.
4. Goude Willems ſchilden.

1. en

1. en een halve oude Franſe ſchild.
5. Pont Hollands.
1. Willems ſchild.
10. Willems ſchilden.

Landen het klooſter toebehoorende.

7. Mergen lands in Abcoude.
3. Mergen en 50. roede in Nichtevecht.
Drie quart van een Mergen in Ouder-Amſtel.
4. Geerſen lands in Caſtricum.
3. Geerſen in Aelbrechs camp.
Een huys in Purmer by de Kerk met eenig land.
10. Koeweyde in Caſtricum.
3. Ackers teeland, ibid.
6. en een halve Made lands in Graft.
7. en een halve Made in Payngeweer met de halve Uytdyck.
6. Made lands in Amſterveen.
2. Mergen lands, ibid.
3. Mergen lands in Diemen.
5. Koeweyde en eenige kleyne perceelen in Graft.
5. Koeweyde in Graft.
10. Koeweyde in Schermer.
2. Made lands, ibid.
18. Made lands in Schermer.
6. Mergen lands, ibid.
6. Mergen teelland in Abcoude.
't Derde deel van een huys te Dort.
24. en een halve Mergen lands aen diverſe perceelen in Arkel.
4. Mergen lands in Aelbene.
2. Mergen in Abcoude.
7. Mergen lands.
22. Made lands by Leerdam.

5. en een halve Geerſe lands tot Limmen.
1. en een halve Mergen lands by Amſterdam.
4. en een halve Mergen lands by Weſop.
10. Mergen lands in Abcoude.
Berthouten Uterdyck, Jan van Neck in Uterdyk en het lage land daer aen in Graft.
5. Koeweyde en half Abbewert.
Een half huys in Schermer.
18. Made lands aen de noordzyde van Edam.
10. Koeweyde met nog eenige perceelen in Schermer.
4. Made lands, *ibid.*
2. Koeweyden.
2 en een halve Acker lands in Amſterveen.
Een zaed lands van 10 en een halve Acker, met een huys en erve in Nieu-Amſtel.
3 en een halve Acker lands, *ibid.*
Een heele weer lands by St. Antonis gelegen omtrent Amſterdam.
18. Hond lands, *ibid.*
3. Mergen in de Aemſtelcamp.
13. Hond lands by het Reguliere klooſter.
Verſcheyde perceelen lands in Aelsmeer.
1 en een halve Acker lands in Nieu-Amſtel.
Een vierde van een zaed lands, met een huys, *ibid.*
2 Kampen lands, *ibid.*
1. Weer lands, *ibid.*
3. Hond in Wertbroek.
6. Mergen en een Acker lands.
2 en een halve Acker lands in Amſterveen.
Een huys en erve, *ibid.*
Een huys met een Acker lands, *ibid.*
Een huys met een Acker in Nieuwer-Amſtel.
1. Weder lands van 12. maden by Aemſteldyk.
6. Ackeren lands in Nieu-Aemſtel.
1. Made lands, *ibid.*

1. Weer

1. Weer lands, *ibid.*
10 Made lands en een half huys, *ibid.*
4. Maden lands, *ibid.*
4 en een halve Ackeren lands.
9. Made lands.
1. Weer lands.
13. Made lands.
1. Stuk lands genaemt Cattenelleboch.
11. Maden lands.
2. Stukken lands van 7. Koeweyden.
1. Stuk lands.
4. Koeweyden.
1. Half weer lands.
9. Geerſche lands.
1. Weer lands van 6. mergen.
2. Koeweyden.
24. Mergen lands agter de ouder Arkel ſluys, geheeten Campbladen.
6. Mergen lands.
4. Deymde lands op de Beets.
19. Deymde lands in Scaerwoude.
Het agtſte deel van de Neſſe gelegen aen de Utermeer.
Nog eenige deelen van de Neſſe.
Bevinde nog in de Ambagten van Amſterveen, Nieu-Amſtel, in de Ban van Alckmaer, Abcoude, Arkel, Caſtricum, Graft, Heemskerke, Nichtevegt, Ouderkerke, Schermer, Velſen, Aelsmeer en Weſeper Kerſpel, &c. dat het gemelde Klooſter nog heeft gehad 125 Maden lands. Item nog 140 Mergen. 8 Koeweyden, een Hofſteede met zijn landen in 8 Ackeren lands.

Indien iemand alles op het nauwkeurigſte zouw willen na rekenen / die zouw boven al

het bovenſtaande noch 50 mergen lands binden.

Tot onderrechting van de Leezers / die het niet en weeten / zal ik hier by voegen dat een Made uyt 400 / een Koeweide uyt 300 / een Geers uyt 200 / en een Oeynde uyt 400 roeden beſtaet; dat een Gaerde groot is hondert roeden / en een Weer twee mergen en 143 roeden. Doch op verſcheide plaatzen is een Weer veel grooter.

Het klooſter afgebrand.

Als 'er dit klooſter omtrent 200 jaaren geſtaan had; is het by ongeluk / gelijk ſommigen willen / of / gelijk anderen beweeren / door het toedoen van quaadaardige menſchen ganſch afgebrandt en vernielt. Van dit afbranden ſpreekt * Lindeborn aldus in zijne Hiſtorie van 't Oeventerſche Bisdom:

In 't jaar 1532, of volgens de rekening van *Pontanus* en anderen in 't jaar 1506, op Allerheiligen-avond, is het klooſter van S. *Jan* Evangeliſt by Amſterdam, terwijlen dat de Kanonnikken in 't koor met de Veſperen bezig waren, aan brand geſtoken en ganſch afgebrandt: zijnde het vuur door de Majeſtraat (1) zelf aangeleit. En dewijl die van Amſterdam het weder opbouwen van 't klooſter hier niet wilden dulden; is het in 't jaar 1533 wederom opgetimmert te Heilo buiten Alkmaar. In 't jaar 1563 wierd het weder afgebroken op het bevel van *Pius* IV; die de inkomſten aan de Katedraale Kerk van Haarlem overgaf.

Het ledig erf (van 't Amſterdamſche klooſter) is naderhand in een bogaert en krupdthof verandert: maar vermits het met de laatſte vergrootinge binnen de ſtad getrokken is /

* Pag. 325.

word

wordt het † thans aan straaten en burgwallen verdeelt en bergraven.

Hier nevens de inlijving of de vereeniging van dit Amsterdamsche konvent met dat van Heilo: welke vereeniging / zoo als ze hier beschreeven staat / ons niet lang geleden ter hand gekomen is. Vereeniging van dit klooster met dat van Heilo.

In *den naame des Heere*, *Amen*. Het zy aan een ieder door deze openbaare akte bekend en bewust dat in 't jaar na 's Heeren geboorte 1544, in de 7. indiktie, op woensdag den 21. April, te negen uuren of daar omtrent voor den middag, in 't elfde jaar des Pausdoms van ... onzen allerh. Vader *Clemens* VII, voor my openbaar Notaris, en voor de onderschr. getuigen die daar byzonderlijk by verzocht en ontboden waren, in eigen persoon verscheenen zijn de eerw. en religieuze mannen en Vaders *Johan Koenraadsz.* Prior van het klooster te Heilo, aan de eene kant; en *Hendrik Niklaasz. van Wezop*, Prior van 't klooster by Amsterdam, van de order der Regulieren naar den Regel van S. *Augustinus* leevende, aan de andere kant; welke Priors in de onderstaande feiten en zaaken van weerskante van hunne Kapittel-broeders, kapittels gewijs en kollegies gewijs vergaderd, volkome magt en last ontvangen hadden: zoo als ze allebeiden, en elk voor zijn klooster en nazaaten, aan my openbaar Notaris, als aan een openbaar en wettig persoon, en aan de onderstaande getuigen, volkomentlijk beweezen hebben. Daar op heeft de gemelde *Jakob Koenraadszoon* Prior te Heilo, om het konvent der Reguliere Kanonnikken buiten Amsterdam volgens den in-

† Commelyn pag. 205.

houd der brieven van zijn Keizerlijke Majeſteit, van den Hoogwaardigſten Biſſchop van Utrecht, en.... volgens de wederzydſche traktaaten die daar over gemaakt en ten einde gebragt zijn, te verplaatzen en over te brengen tot het konvent der Reguliere Kanonnikken van Heilo, aan welke brieven zy zich zelven wederzyds gedraagen; zoo heeft, zeg ik, de gemelde *Jakob Koenraadszoon*, door geen liſt, bedrog, geweld, of andere onbehoorlijke middelen miſleid of verſtrikt, maar zuiverlijk en eenvoudiglijk, niet alleen zijn amt van Prior, maar ook het gemelde konvent van Heilo, met alle deszelfs privilegien, vaſte en loſſe goederen, zaaken, gerechtigheden, en vorder toebehooren, in handen van Pater *Hendrik Niklaasz. van Wezop*, die 'er tegenwoordig was, en het zelve met genoegen aannam, overgegeeven en afgeſtaan; zoo als hy verklaart dat hy het overgeeft en afſtaat door den inhoud dezes. En op dat de voorn. *Jakob Koenraadsz.* Prior, en de andere Konventueelen van het klooſter te Heilo, door de gemelde overgeeving en afſtand geen de minſte ſchade lijden; zoo belooft Pater *Hendrik Niklaasz.* voornoemd, en hy geeft 'er zijn woord toe, zoo uyt zijn eigen naam als uyt naame van zijne Kapittel-broeders des konvents van Amſterdam, dat *Jakob Koenraadsz.* voornoemd zal blijven in zijn ouden ſtaat; en dat hy het hoogſte aanzien zal genieten, en Prior zal zijn gelijk te voren, over het konvent van Heilo: zoo dat hy buiten en binnen 't konvent zal mogen verſchijnen naar zijn welgevallen; de gaſten zal mogen onthaalen, en het middagmaal en 't avondmaal met hen zal mogen houden, gelijk een Prior paſt, en gelijk hy gewoon was te doen.

En vorder dat zijne gemelde Kapittel-broeders van 't konvent van Heilo voornoemd, en ieder van hen in 't byzonder, tot vergelding van zoo eene overgeeving en afstand, ingevalle, 't welk Godt verhoede, dat zy niet over een konden koomen, behalven de gemaakte verdragpunten, zoo lang als hun leeven zal duuren, en niet langer, binnen en buiten de paalen van het konvent te Heilo zullen hebben een zeker jaargeld; 't welk zy zullen trekken uyt de beste vruchten van de dus vereenigde kloosters; en dat ter uytspraake van goede mannen; die door de oude Kapittel-broeders van Heilo gekozen zullen worden. Over al het welke, en ieder van 't zelve in 't byzonder, de gemelde partyen wederzyds verzocht hebben, en ieder van hen beiden in 't byzonder verzocht heeft, dat ik openbaar Notaris onderschr. eene openbaare akte of meer openbaare akten op de beste wijze voor hen zoude opstellen. Gedaan in de groote Gastkamer van het konvent te Heilo, in 't jaar, in de indiktie, op den dag, in de maand, op de uure, onder het Pausdom, als boven: in de tegenwoordigheit van de eerwaardige en eerzaame Mannen, Heeren, en Meesters; *Johan van Goch*, Kanonnik Provenier van Oudmunster te Utrecht, en *Antonis Antonisz. Wysselaar*, Prior van 't nieuwe konvent te Alkmaar; dewelke als getuigen enz.

En ik *Johan van Enkhuizen.*

Wy zullen hier noch het volgende uyt een origineele brief laaten volgen / wegens de vereeniging:

Het is aan te merken dat 'er in 't jaar na 's Heeren Geboorte 1533, op den vijftienden dag van de maand October, een kontrakt gesloten is

tuſſchen de konventueelen van het konvent der Reguliere Kanonnikken by Amſterdam, 't welk overlang deerlijk afgebrandt en vernielt was, en het konvent van de zelfde Order en den zelven naam ſtaande te Heilo by Alcmaar: dat'er, zeg ik, een kontrakt geſloten is wegens het verplaatzen van de Konventueelen van Amſterdam, om met het konvent van Heilo vereenigt en in 't zelve ingelijſt te worden. Om dit kontrakt op een redelijke wijze te beraamen en vaſt te ſtellen zijn wy, die hier volgen, tot goede mannen gekozen en verzocht: Broeder *Harmen* Prior van de Karmelijten te Haarlem; en Br. *Niklaas van Amſterdam*; Meeſter *Antoni Wiſelaer*, Overſte van de Zuſters ter S. *Maria* te Alkmaar, en Br. *Niklaas*, Overſte van de Zuſteren ter S. *Catharina* in de zelfde ſtad, wegens de Regulieren te Heilo. De form van't kontrakt, zoo als 't geſloten en met alle des zelfs punten verklaart is, ſtaat duidelijk beſchreeven in de openbaare akte die daar over gemaakt is, en onder den ontvanger van 's kloosters goederen te Alckmaar beruſt. En gemerkt dat in die akte bedongen is dat de zwarigheden, die 'er ontſtaan mogten, verklaart zullen worden door goede mannen die door de partyen zullen gekozen worden, en dat de partyen gehouden zullen zijn zich naar de uytſpraak van die goede mannen te ſchikken. Zoo is het dat wy goede mannen, te weeten de drie Priors voornoemd, met Heer *Gerrit*, dewelke in de plaatze van zijnen voorzaat Pater *Niklaas*, in't voorleden jaar overleden, tot vierden goeden man gekozen is; zoo is het, zeg ik, dat wy, om de moeyelijkheden die 'er ondertuſſchen gereezen zijn af te doen, by malkander gekoomen zijn in het konvent van Heilo.

Daar

Daar hebben wy op het verzoek van den Eerw. Vader den Generaal der gemelde Order verklaart, en wy verklaaren mits deezen, dat de Konventueelen van Heilo, volgens den inhoud van de daar over gemaakte akte, hun konvent, en alle de losse en vaste goederen van dat konvent, voor nu en altoos ter bezittinge, en in vollen eigendom, zonder eenige tegenzegginge zullen afstaan en overgeeven aan de Regulieren by Amsterdam, en aan 't algemeene Kapittel der zelve Order. Met dit beding en deze voorwaarde nochtans, gelijk de Regulieren van Amsterdam belooft hebben, dat dezelve Regulieren van Amsterdam den Konventueelen en Broederen van Heilo alle hunne nootwendigheden, zoo in kost als kleedinge, altijd op een eerlijke wijze zullen bezorgen. En of het gebeurde dat de gemelde Konventueelen, of iemand van hen, hun verblijf buiten het konvent wilden houden; dan word hen allegader, en ieder van hen in 't byzonder, toegestaan een eerlijke inkomste om in te woonen by een eerlijk Pater, van goeden naam en faam; om daar in de kloosterlijke kledinge, met een goede faam en loffelijke getuigenisse, buiten alle ergernisse op en neer te gaan: met dit beding dat de Konventueelen van Amsterdam gehouden zullen zijn aan hen, en ieder van hen in 't byzonder, voor de noodige kost, kledinge, en vorder behoefte, ieder jaar uyt te reiken tien Vlaamsche ponden, bedraagende sestig *Karolus* guldens: welke somme, om alle vermoeden van eigendom buiten te sluiten, in bewaringe zal blijven by den Pater, by denwelken zy woonen zullen: behoudens dat dezelve Pater gehouden zal zijn hen het gemelde geld, voor hunne behoeften, mildelijk en zuiniglijk

by

by gedeelten uyt te keeren. En op dat deze toegeevendheit niet gedye tot verachting van 't kloosterlijke leven, en aan onbescheidene, onbesuisde, en ergelijke broederen tot geen stoffe en stoutigheit verstrekke om te zondigen, zoo verklaaren wy goede mannen voornoemd; indien de zoodaanigen, buiten het konvent woonende, de ergernissen niet en vermijden; of indien ze het gene hen toegestaan word misbruyken of vervreemden; nadien zy gansch geen eigendom, maar alleenlijk het eerlijk gebruyk daar van hebben: dat zy in zulken gevalle van de gunsten, die hen toegestaan waren, zullen versteeken zijn. Doch hoe hoog dat hunne ongeregeldheden en misbruyken gewogen moeten worden; dat zal ter verklaringe en bescheidendheit van de goede mannen staan. Maar indien ze zich behoorlijk en eerlijk draagen, zullen ze de bovenstaande vergunninge hun leven lang genieten: of, indien ze van zelfs weder naar het klooster keeren; zullen ze daar in 't gemeen met de andere Konventueelen leven. En op dat dit kontrakt zonder list of bedrog en buiten alle vermoeden van eigendom zy; zoo verklaaren wy dat de genen, die dus uyt het konvent zullen gaan, den Prior der plaatze zullen moeten ter hande stellen een lijst van al hun inboedel, zoo van klederen, als van boeken, borden, en vordere kleinigheden: op dat het zelve door hunne zorgeloosheit of verzuimenis van't konvent niet zoude vervreemdt worden.

Vorder verklaaren wy dat de Prior en Huisbezorger (*Procurator*) gehouden zullen zijn dit verdrag te bezegelen met het zegel van hun konvent, 't welk zy tot nu toe in hunne zaaken gebruykt hebben. En in gevalle van quaade betaalinge,

linge, zullen de uytgaande broeders de betaaling mogen neemen uyt alle hunne goederen, die zy tegenwoordig hebben of na deezen hebben zullen: welke goederen wy verklaaren dat aan gemelde uytgaande broeders tot een onderpand gelevert en overgegeven zijn: zonder dat de Prior, de Huisbezorger, of iemand van hunne nazaaten, zich eenigzins in rechte tegen de voornoemde (uytgaande broeders) zullen konnen verweeren: alles met uytſluitinge van alle liſt en bedrog; en met de goedkeuringe en beveſtiginge van den Hoogwaardigſten Heer den Biſſchop van Utrecht, of van des zelfs Vikaris, die hun zegel aan den tegenwoordigen brief zullen hangen. Tot oirkonde en ter getuigeniſſe van al het welke wy alle vier, tot goede mannen gekozen en verzocht, ieder met onze eige handtekeninge, dezen brief ondertekent hebben. Gedaan in 't meergemelde huis en 't konvent van Heilo: in 't jaar na *Chriſtus* Geboorte 1535, den 24. dag van Junius.

Dan volgt de brief van den Utrechtſchen Biſſchop Georgius.

Wy *Georgius van Egmond*, door de genade van Godt en den Apoſtoliſſchen Stoel Biſſchop van Utrecht, doen kond aan ieder een dat wy op het aanhouden van de in *Chriſtus* beminde, den Prior en 't konvent der Reguliere Kanonnikken van S. *Auguſtinus* order te Heilo, in 't Graafſchap van Holland, onder ons Bisdom, en op hun ootmoedig verzoek, alles en ieder in 't byzonder 't welk in den brief daar deze onze brief doorgeſtoken is begreepen, verhaalt, beſchreeven en by verdrag geſloten is, door den in-

inhoud dezes uyt krachte van ons ordinaris gezag goedkeuren, en voor aangenaam en wel gedaan houden: en dat wy het zelve onverbreekelijk willen onderhouden hebben, en in Gods naame beveſtigen. Welverſtaande dat de oude Broeders, die uyt Heilo zullen verplaatſt worden, moeten leeven en blijven onder onze gehoorzaamheit en beſtraffinge; en onder die van den Biſſchop van Utrecht die het dan weezen zal, of van deszelfs algemeenen Vikaris in geeſtelijke zaaken. Gegeeven onder ons zegel ter zaaken, 't welk aan den tegenwoordigen brief gehangen is in 't jaar des Heere 1535, den 9. dag van October.

Jo. Beyer.

AANTEKENING.

1. Volgens het ſchrijven *O. Dapper* is het afgebrandt in 't jaar 1532: en 't zeggen was, zoo als hy 'er van ſchrijft, dat de Kanonnikken zelf de brand daar in geſtoken hebben; en den inboedel, met brieven met al, lieten verbranden. Dit zouden zy, naar dat gemeene zeggen, gedaan hebben, om dat ze zoo diep in de ſchulden ſtaken; en geen middelen hadden om die te betaalen. 's Nachts quamen ze voor de ſtad, en klopten aan; maar wierden niet binnen gelaaten: zoo trokken ze dan naar Heilo; daar ze een ander klooſter timmerden. Hy voegt 'er evenwel ook by dat ſommigen het oog op de ſtads Overheden hadden; als of die, om de ſtad allenskens van zoo veele klooſters te ontlaſten, het gemelde konvent heimelijk aan brand hadden doen ſteeken.

* Daar bleef dan niets van 't klooſter over, als het ledig erf; in 't jaar 1663, met het graaven van de Keizersgraft, zijn eenige grondwerken ontdekt, en bevonden dat het koor van de kerk geſtaan heeft op de Utrechtſche ſtraat; recht daar nu de Peilſluys ſtaat. De kerk, gelijk men ook bevond, had weſtwaart op ge-

* C. Commelyn pag. 241.

ſtaan.

ſtaan. Het gemelde ledige erf, of de bogaart, is volgens het ſchrijven van *O. Dapper* en *C. Commelyn* door de Regulieren van Heilo naderhand verhuurt. Door deze Regulieren van Heilo moeten zekerlijk verſtaan worden de Reguliere Kanonnikken van Amſterdam, (of hunne nazaaten) die zich met die van Heilo zodaanig vereenigden dat ze niet alleen het hunne behielden; maar ook het klooſter en alle de goederen van de laatſten in eigendom verkreegen.

Die zelve Regulieren van Heilo, dat is de nazaaten van de Amſterdamſche Regulieren, door armoede geperſt, hebben dat ledig erf of den bogaert naderhand verhuurt: waar toe *Nicolaus de Nova Terra*, Biſſchop van Haarlem, hen verlof gaf door den volgenden brief:

NIcolaus, by der Gratie Godes Biſſchop van Haarlem, ende Prelaet van Egmont, maken kondt eenen yegelijcken, hoe dat ons van wegen de religioſe Heer *Kornelis Janſz. van Schermer*, Prior, ende andere Conventualen 't Reguliers Klooſter van Heyloo, ons Bisdoms van Haerlem, ootmoedelicken te kennen gegeven is, hoe dat haer voorſz. Convent is toebehoorende ſeker Hof ofte Boomgaart, groot omtrent vier Morgen, gelegen niet veer van de Stede Amſtelredam, ter plaatſe, alwaar 't Reguliers Klooſter eertijds geſtaan heeft; ende is ontrent twintigh Jaren geleden van den eerſame Schout van Amſterdam, *Willem Dirkſen*, in huur gebruykt geweeſt, ende die ſelve pachtinge nu geexpireert weſende, ſouden die voorſz. Supplianten van meninghe weſen, het ſelve Hof ofte Boomgaart te verkoopen, den meeſten daar voor biedende, ende die penninghen daar afkomende wederom te leggen, ende t'imployeren tot des Convents meeſte profijt ende orber, ons daarom ootmoedelick biddende, en 't ſelve te willen octroyeren ende conſenteren, ende behoorlijke brieve van octroy ende conſent daar op te willen verleenen: Soo iſt dat wy ter ootmoedighe bede der voorſz. Supplianten genegen weſende, ende gemerckt deſelve verkoopinge tenderende ende weſen ſoude tot merkelijk profijt van 't voorſz. Convente, hebben haarluyden gheoctroyeert ende gheconſenteert, octroyeren ende con-

conſenteren mits deſen, dat ſy die voorſz. Hof-ſtede of Boomgaart, openbaarlijken, met voorgaande Kerck-geboden, ofte anders, den meeſt daar voor biedende verkopen ſullen mogen, ende dat de kooper de ſelve Hof-ſtede wederom verkopen ſal mogen, tot ſijnder profyt; behoudelijk datmen ons, ofte onſen Gedeputeerden, daar af ſullen ghehouden weſen rekenſchap ende bewijs te doen, waar men de penningen daar van komende geimployeert ſal hebben, mits ook alſulke voorwaarden ende conditien, datmen, daar 't voorſchreve Reguliers Kloofter gheſtaan heeft, ſal doen ſtichten ende onderhouden een Kapelle met een Autaar, daar men op behoorlijken tijde Miſſen ſal celebreren, voor de Fondateurs van 't ſelve Convent, ende die geenen, die daar begraven leggen. Des oirconde, hebben wy onſen Segelen ten ſaecken aan deſen Brief doen hangen. Gegeven den vier-en-twintighſten dag in Februario, in 't Jaar ons Heeren 1564.

GASTHUIZEN, enz.

Gaſthuizen enz.

Behalven de gemelde kerken en kloofters zijn 'er te Amſterdam ook andere gebouwen / ten deele voor 't onderhoud der armen ten deele tot tuchting der quaaddoenders / en voor andere gebruyken / geſticht geweeſt.

Aan de oude zijde ſtaat een gaſthuis / 't vermaardſte van ganſch Holland / voor dezen door de wandeling 't Hoſpitaal genaamd; 't welk meer als 1000. guldens aan inkomſten (1) had. Het is uyt twee gaſthuizen gemaakt / dat van S. Pieter en dat van S. Elizabeth. Het is in de Nes overgebragt van de Oude zijde: (daar het neffens het Stadthuys plagt te ſtaan) gelijk de Gaſthuysſteeg / die tot nu toe den naam daar van behouden heeft / openlijk te kennen geeft. Zoo lang als het in de Nes geſtaan heeft / zijn 'er niet als manluiden ingelaaten: voor

voor de vrouwluiden ſtond een byzonder gaſthuis aan de Nieuwe zijde; by den naamloozen Schrijver het gaſthuis van de H. Maagd Maria genaamd. Dit mannen-gaſthuis/ terwijle dat het in de Neſ ſtond/ is merkelijk vergroot: want in 't jaar 1501. wierd 'er een peſthuis by gemaakt. Eenigen tijd daar na/ te weeten in 't jaar 1504/ heeft het een vrouwery met een beyert en een kerkhof gekreegen. Dit kerkhof is door Niklaas de Nova-terra, Biſſchop van Haarlem/ ingewijdt in 't jaar 1561; waar voor de Gaſthuysmeeſters hem vereert hebben acht gulden vijftien ſtuivers. Maar in 't jaar 1578/ als de ſtad aan de Staaten van Holland en den Prins van Oranje/ als Stadhouder/ overgelevert wierd; en voornaamentlijk in 't jaar 1582/ zijn beide die gaſthuizen/ te weeten het Mannen-gaſthuis in de Neſ/ en het Vrouwen-gaſthuis aan de Nieuwe zijde/ in burgershuizen verandert: gelijk het ook in 't jaar 1584. gegaan is met S. Pieters gaſthuis in de Neſ. Zoo zijn dan beide die gaſthuizen/ met malkander vereenigd zijnde/ gebragt ter plaatze daar de kloosters van de oude en nieuwe Nonnen ſtonden: En wierden de goederen en inkomſten van beide die Nonnekloosters aan dit vereenigde gaſthuis toegeweezen: onder deze voorwaarde nochtans dat de Nonnen/ die 'er noch ten getalle van 50. overig waren/ huysraad/ huysveſting/ en een jaarlijkſch inkomen haar leven lang zouden hebben. Dit verdrag/ 't welk de Nonnen den elfden en dertienden van October 1578. geteekent hadden/ heeft de Prins van Oranje als Stadthouder van Holland

goedgekeurt den 29. en 30. van de zelve maand October.

Vermeerdering van de inkomsten.

De inkomsten van 't gasthuis zijn niet weinig vermeerdert, als Kornelis Johansz. Drebber in 't jaar 1540. alle zijne goederen, eenige Legaaten uytgezonderd, by uyterste wille aan het zelve besprak. Van deze inkomsten han C.* Commelyn, in zijne beschrijving van Amsterdam, nagezien worden.

Dat de kerkelijke diensten, als de Preek en de Mis, op zekere tijden in deze gasthuizen altijd verricht zijn geweest, blijkt uyt een openbrief van den Roomschen Koning Maximiliaan: welke brief door Maximiliaan verleent wierd uyt krachte van zekere Bulle van Innocentius VIII, enz.

Voorrechten aan deze Gasthuizen gegeeven.

Deze gunst is door den Deken en 't Kapittel van 's Gravenhage, onder wien deze plaatzen ook stonden, op het verzoek der Burgemeesteren van Amsterdam van tijd tot tijd vermeerdert geweest. Dus heeft S. Pieters gasthuys verlof gekreegen om de lijken van zijne overledenen te begraaven: om den H. Oli op het outaar te bewaaren; en om aan de zieken door een Priester, dien de Onderpastoor van S. Niklaas kerk en de Gasthuysmeesters benoemen zouden, het H. Olyzel te laaten bedienen: en voorders dat 'er in de kapelle alle maanden een Hoogmis gedaan, en alle feestdagen gepreekt zoude worden; doch op een ander uur, als zulks in de Parochiekerk geschiedde: dat de zieken en bedienaars van 't gasthuis by zouden zijn van alle hoogtijdsgelden: eindelijk dat de Gasthuismeesters gehouden zouden zijn aan de gemagtigden van den Deken

* Pag. 547.

en

en het Kapittel voornoemd jaarlijks te betaalen een Engelschen Henricus-nobel, of twee gouden Borgondische Rijders: De brief was geteekent den 15. November 1492.

Diergelijke voorrechten zijn door den Heeren en't Kapittel van 's Gravenhage vergunt aan 't gasthuis van de H. Maagd Maria; gelegen onder de parochie van O. L. Vrouw / t'haus de P. heet genaamd; als onder anderen dat het zijne Regenten verkiezen mogt.

De Regenten van O. L. Vrouws gasthuis hadden ook de benoeming van zekere vikary; dewelke in de Oude kerk gesticht was aan 't Wijnkoopers outaar.

Buiten S. Antonis poort / die sedert binnen de stad betrokken is / heeft al van ouds een Leproosshuys gestaan. Leproos-huys.

AANTEKENING.

1. Tegenwoordig, zoo als *C.* † *Commelijn* getuigt, word de hoofdsomme of 't kapitaal t'hans begroot op achtien maal hondert duizent guldens.

Dat de inkomsten dezer Geesthuizen in 't jaar 1545 zoo groot niet en waren, blijkt uyt het volgende vertoog; 't welk de Regenten van O. L. Vrouwen Gasthuis in 't zelve jaar aan de Burgemeesters ingelevert hebben:

„Op huyden hebben *Lambert van Royen*, *Jan* „ *Claaszoon*, *Tarik Vasterſz.* ende *Hendrik Cornelisz*, „mijnen Heeren den Burgermeesteren overgelevert „zeekere cedule inhoudende den staat van onzer Lie„ve Vrouwen Gasthuys, ende dat het van 't jaar 31 „totten jare van 34 had aen inkomende Renten de „somme van thien hondert 63. gulden 5. stuyvers, na „vermogen 't oude boek van den zelven Gasthuys, „ende dat na inhouden 't nieuwe boek gemerkt A. 34. „dat voorsz. Gasthuys rijk gemaakt heeft, is de somme

† Pag. 548.

„van dertien hondert een-en-vyftig gulden, en daar „toe een ſtuk Lants, leggende ander Stede Cingel, „d'welk zoude ſtaan tot 800. gulden, ende daar en „boven A. 39. aan 't voorſz. Gaſthuys getimmert is, „'t nieuwe ziekhuys, ſtaande voor 1369. gulden 17. „ſtuyvers, dat ook het zelve Gaſthuys te voorſz. tijd „boven de voorſz. perceelen van goeden rijk was aan „gelden en verſchreven pachten, omtrent zeven hon„dert gulden, verzoekende de voorſz. perzonen, al„zoo zy Regenten geweeſt zijn van den voorſz. Gaſt„huyze, te hebben van mijn Heeren voorſz. acquijt „van hare adminiſtratie, d'welk gezien en gehoort; „hebben mijn Heeren de Burgermeeſteren, in den na„me dezer Stede den voorſz. Regenten van de voorſz. „adminiſtratie bedankt. Actum den 3. Maarty, 1545. „præſentibus *Claas Loen Franſz.*, *Hendrik Dirckſz.*, „*Dirk Hillebrants Otter.* Burgermeeſteren.

Deze twee Gaſthuizen dus vereenigt, en door de inkomſten der oude en nieuwe Nonnen als op de been geholpen, hadden evenwel in 't jaar 1582. op verre na zoo veele inkomſten niet als tegenwoordig. Dit blijkt uyt den ſtaat der Gaſthuizen van 't zelve jaar 1582, zoo als die door den Heer *C. Commelijn* * uyt hunne boeken getrokken is.

't Welk, zoo als dezelve *C. Commelijn* getuigt, van de tegenwoordige inkomſten veel verſcheelt: want in 't jaar 1663 is in dit vereenigde Gaſthuis, het Peſthuis daar onder begreepen, het volgende omtrent uytgegeeven:

20. Laſten Rogge.
17. Laſten Tarwe.
20. Laſten Mout.
1. Laſt Grauwen Erweten.
1. Laſt Witte Erweten.
1. Laſt Turxe Boonen.
1. half Laſt Grutten meel.
2. en een half Laſt Garſten-gort.
1. Laſt Haver-gort.
1. half Laſt Boonen.
6000. pond Rijs.
1000. pond Hop.

* *Ibid.*

36. Oſſen.
3000. pond Pruymen behalven de Roſijnen.
1400. pond Suycker.
5583. pond Syroop.
29000. Manden Turff, uytgeſondert het Brandhout.
80. Tonnen Bier.
6500. pond Zoetemelks Kaſen.
5000. pond Komijne Kaſen.
79600. Eyeren.
71740. Mingelen Zoetem-melk.
60184. Mingelen Karne-melk.
12. Oxhoofden Wijn.
20. Oxhoofden Azijn.
1. Stuk Brandewijn.
3600. pond Stok-viſch.
52. Tonnen Abberdaan ofte geſoute Viſch.
56. Sakken Sout.
32. Steekannen Pekel.
42. Tonnen Zeep.
36. Seſters Lamp Olie.

Dry hondert guldens voor vers water tot de Brouwery.

„Hier onder niet gerekent zijnde 't geene de Buy„ten-Moeders betalen, zoo aan verſche Viſch, „ Vleeſch uyt de Hall, Wollen, Linnen, en andere „ nootwendigheden haar Comptoir betreffende. Nog „ Doctoren, Chirurgijns, Apoteker en andere min„dere Suppooſten, Item Reparatien der vaſte Goede„ren en andere laſten, die jaarljks noch veel duyſenden „ bedragen.

WEESHUIZEN.

Burger-Weeshuizen.

Ook zijn hier ter ſtede eenige Weeshuizen tot het opvoeden van ouderlooze kinderen geſticht.

Haasje Klaasd., bygenaamd [a] Paradys, een Amſterdamſche vrouw van grooten rijkdom / en zeer meedoogend jegens den armen / is de

[a] O. Dapper en C. Commelijn noemen haar Haasje Klaasd. in 't Paradijs.

eerste aanlegster van 't Burger-weeshuis geweest in 't jaar 1523. Zy had een deel kleine huysjes in de Kalverstraat by de H. Stede staan; die zy tot zoo een gebruyk liet toestellen. In die huysjes / aldus toegemaakt / liet zy tien of twaalf ouderlooze kinderen eerlijk op haare kosten opvoeden / onder het opzigt van eenen Mattheus Zweersen.

Maar in 't jaar 1561 / als het getal der Weezen merkelijk vermeerdert was / is'er een grooter weeshuis gemaakt; hebbende de Raad / om de noodige penningen te vinden / een Lotery laaten aanstellen.

Maar alzoo de Weezen wederom in getal aangegroeit waren / en hier te beknompen woonden / is het Lucyen-klooster tot een weeshuis toegemaakt / daar de Weezen ingetrokken zijn in 't jaar 1580. (1)

[b] Boxhornius heeft 'er in zijnen tijd al by de 500. Weezen getelt: de onkosten worden jaarlijks omtrent op 60. duizend guldens geschat. (2)

Voor de Roomsskatolijke Weezen / zoo dochters als jongens / zijn oolk huizen gesticht: van dewelkee aanstonds gesproken zal worden.

[b] C. Commelijn pag. 563.

AANTEKENINGEN.

1. In 't jaar 1632, als dit Weeshuis ook door den aanwas der kinderen te klein geworden was, en de Heeren Burgemeesters geraadzaam vonden de jongens van de meisjes te scheiden; hebben ze, om het Weeshuys te vergrooten, het erf en de huizinge van 't geweezen Oudmannenhuys, naast het Weeshuis gelegen, aan 't zelve huis geschonken.

2. T'hans is het getal van de Weeskinderen, de knechtjes en meysjes door malkander gerekend, niet minder als duizend.

OUD-

OUD-MANNEN HUIS.
OUD-VROUWEN HUIS.

Door de oude arme luiden is ook gezorgt door het stichten van een Oud-mannen- en vrouwen- huis. De eerste aanleiding tot dit stichten heeft wederom gegeeven de voornoemde Haasje Klaasd. 't welk If. Pontanus † uyt de pampieren van dit huis aldus beschreeven heeft: Oud-mannen- en Vrouwen-huis.

In 't jaar 1500. heeft Haasje Klaas, bygenaamd Paradys, een eerbaare burgerin dezer stede / een zekere somme gelds besproken ten behoeve en tot het stichten van een Oud-wijfjes huis; in 't welke een zeker getal van oude arme vrouwen zoude onderhouden worden. Zoo heeftmen dan na de dood van gemelde Haasje Klaas een Oud-wijfjes huis beginnen te timmeren op een ledig erf / recht over de kapelle der Heilige-stede: om welke reden dit Godshuis 't H. Sakraments gasthuis genoemt is geweest. Als dit Oud-wijfjes huis nu voltimmert was; zijn 'er van 't besproken geld overgeschoten 1200. guldens. Maar alzoo in de eerste instellinge / door Haasje Klaas zelf gedaan / alleenlijk gesproken was van twaalf oude vrouwtjes / die in dit gasthuis zouden woonen / en 'er geen gewag was gemaakt van oude mannen; zoo is 'er door het toedoen van een Priester / met naame Jan Barentsz. Beeren, by de Regeering ingewilligt dat 'er behalven de oude vrouwen zoo veele oude mannen / met een Priester / in 't gemelde Godshuis zouden aangenomen worden: dewelke dus te zamen 25. persoonen uytmaakten: te wee-

† Hist. Amst. lib. 2. c. 6.

ten dertien manluiden / den Prieſter daar onder gerekent ; en twaalf vrouwluiden. Ten dien einde heeft de voorſchreeven Prieſter / Jan Beeren , de inkomſten van 't huys vermeerdert met een jaarlijkſche rente van 78. guldens.

Alzoo de oude arme luiden dagelijks vermenigvuldigden ; zoo hebben de Regenten / door barmhertigheit bewogen / en betrouwende op de mildtheit der burgeren / het getal van 25. in 't jaar 1597. vermeerdert tot vijf-en-veertig. En als de Regenten van t jaar 1600. wederom bemerkten dat de arme oude luiden door het getal van vijf-en-veertig niet half geholpen konden worden ; hebben zy met de bewilliginge en de hulpe van den Raad / ten behoeve en tot verlichtinge der gemelde armen / een Lotery opgerecht. Dus hebben zy dat gebouw beginnen te timmeren / daar ze nu te zamen in woonen ; 't welk voltrokken wierd in 't jaar 1602. Daar op zijn 'er aanſtonds honderd oude luiden / zoo mans- als vrouws- perſoonen / ingetrokken : welk getal in 't jaar 1604. tot honderd en vijftig / en naderhand tot tweehonderd / vermeerdert is.

De wetten en ordonantzien van 't huys ſtaan in het boek ; waar in de keuren / rechten / en handveſten van Amſterdam beſchreeven ſtaan : en worden ook vermeldt van den meergemelden Pontanus. Op de gevel ſtaan deze beerzen te leezen :

Miraris Regum ſplendentia culmine tecta,
Hoc Pauperum eſt Palatium.

KATOLYKE WEESHUIZEN.

Na dat de gemelde Godshuizen van ouds

aldus

aldus gesticht en opgerecht waren; zijn 'er naderhand ook eenige huizen toegestelt tot het onderhouden van de Roomsskatolijke Weezen. Om het zelve te bevorderen hebben de Heeren Staaten van Holland / niet lang geleden / dit Plakkaat uytgegeeven:

DE *Staten van Holland ende West-Vriesland*; Doen te weten, alzoo ons vertoond is by de Bezorgers van de Roomsche Katholijke armen tot Amsterdam, dat zy Supplianten waren belast met een groot getal armen, zo oude, als ouderlooze Jongentjens en Meysjens, alle Burgers, of Burgers-kinderen der zelve Stad; Edoch, dat de Fonds daar toe gedestineert, op verre na niet konde toereyken, inzonderheid by deeze tegenwoordighe tijd; en gevolglijk, dat dezelve armen, tot laste van de Aelmoesseniers en Huysslittenhuys zoude moeten komen, ten ware de Supplianten nu en dan met een Erfenisje, of Legaatje, ten behoeve van hunne armen wierden gesoulageert; gelijk dan ook het geene de Supplianten uit dien hoofde quamen te ontfangen, 't zedert ongedenkelijke tijden, alleen tot onderhoud van behoeftige Burgers of Burger-Weezen wierd geëmployeert, zonder dat eenige Conventen, Gestichten, of ook Geestelijke of andere perzoonen, 't zy binnen of buiten 's Lands, direcktelijk of indirecktelijk, heller of pennink daar van genoten; en hoewel over zulx het principaal oogmerk van ons Plakaat, in dato 4. Mey 1655. met het maaken van zodaanige Erfenissen of Legaaten, tot onderstand van der Supplianten armen, onder reverentie niet wierd gecontravenieert; zo was het nochtans zulx, dat deeze en geenen, capteerende de

letter van het zelve Plakaat, occasie namen, om de validiteyt van de gezeide Erfenissen ofte Legaten te bedisputeren, waar door de Supplianten dan in moeyten en kosten van Processen ingewikkelt, alzo onbequaam gemaakt wierden, om de publyke Gods-huyzen te helpen ontlasten; behalven mede, dat ook daar door wierd veroorzaakt, dat verscheide perzoonen, uit bekommering voor disputen na hunne dood, by levende lijve, goede somme van penningen naar buiten de Provincie overmaken, om aldaar na hun overlijden te dienen tot een jaarlijx onderhoud van zodanige armen, als ten dien tijde van hier tot den ontfang van het geld derrewaarts wierden verzocht, en de welke meest alle by die gelegendheid, om de onkosten van de jaarlijksche heen en weerreys te bespaaren, aldaar metter woon quamen te blijven, strekkende 't zelve buiten het diverteren van de Contanten Specie, ook tot nadeel van de Consumptie, waar door ons gemeen Land moest bestaan; alle welke inconvenienten aanstonds zoude cesseeren, in dien by Interpretatie van ons wierdt verklaart, dat de Oude armen, als mede de Jongentjens en Meysjens, staande ter bezorginge van hen Supplianten, onder de inzichten en het verbod van het voorsz. Plakaat, van den 4. Mey 1655, niet begrepen waren, gelijk zulx al in den jare 1661. by schriftelijk advies van de gerenomeerdste Rechtsgeleerden in dien tijd, zo binnen Amsterdam, als in 's Gravenhage was verstaan, volgens Copie advies authentijk, aan ons geëxhibeert; dierhalven hadden de Supplianten, zo voor het interest van hunne armen, als ook uit betrachtinge van het gemeene best, niet konnen ledig staan, zich hier over te addresseren aan ons,

ons, verzoekende onze Interpretatie, waar by verklaart wierdt, dat de Oude armen, als mede de Jongentjens en Meysjens, ſtaande ter bezorging van hen Supplianten, onder de inzichten en het verbod van ons voorſz. Plakaat, van den 4. Mey 1655, niet begrepen of vervat waren: *Zoo is 't*, dat Wy de zaak ende 't Verzoek voorſchreven overgemerkt hebbende, ende genegen wezende ter bede van de Supplianten, naar ingenomene Conſideratien, ende advies van den Preſident, ende Raden van den Hove, uit onze rechte wetenſchap, Souvereyne macht ende Authoriteyt, hebben verklaart, ende verklaren by deze, dat de Oude armen, als mede de Jongentjens en Meysjens, ſtaande ter bezorginge van de voornoemde Supplianten, onder de inzichten en in het verbod van ons voorſz. Plakaat, van gemelde 4. Mey 1655, niet begrepen of vervat zijn; met dien verſtaande nochtans, dat, van alle Erflatinge of Maakingen, die in der tijd aan de voorſz. Supplianten zullen komen te geſchieden, door Burgermeeſteren, en Regeerders der voorſz. Stad Amſterdam, eerſt kenniſſe zal moeten genomen werden, of die waarlijk ſtrekken tot het einde, by de voorſz. Supplianten in de voorſz. Requeſte voorgeſtelt, of dat daar mede iets anders zoude werden voorgenomen, tegens ons gemelde Plakaat ſtrijdende, en dat de voorſz. Burgermeeſteren ende Regeerders aan die Erflating ende Maaking, naar bevinding der zaken, daar op haar approbatie, of disapprobatie gevende, die zullen bekrachtigen, ofte krachteloos laten; laſtende een iegelijk, die het aangaan mach, zich daar naar te reguleeren. Gedaan in den Hage, onder onzen grooten Zegele hier onder aan doen hangen, den

ſe-

ſeſtiende Maart, in 't jaar onzes Heer en Zaligmakers, ſeventien-hondert vijftien.

Was geteekent:

A. HEINSIUS.

Onder ſtondt:

Ter Ordonantie van de Staten:
SIMON VAN BEAUMONT.

Opzigters van de Katolijke Weeshuizen.

De eerſte die opzigt over 't knechtjes Weeshuis gehad heeft/ is geweeſt * Kornelis Steenhoven, een Amſterdammer/ en een Lovenſch Godtgeleerde: dewelke in 't bloeyen van zijn leven te Amſterdam overleden is den 2 Mey 1692. Hy heeft tot opvolgers gehad Johan Stier, ook een Amſterdammer/ en een Lovenſch Godgeleerde. Daniel Meyndert, in de Meyery van 's Hartogenboſch geboóren; en een queekeling der Hooge Schole van Douay.

Hier volgen da Opzigters van 't Meysjes Weeshuys: Walterus Fonteyn, volkomen Bacelier in de Godkunde: dewelke ook gewoon was de Katolijken van Sardam van tijd tot tijd te gaan bedienen. Hy is overleden den 30 October 1652. Bartholdus Ingelius, een Amſterdammer/ Licentziaat in beide de Rechten; dewelke verſcheide jaaren in 't Goop had geſtaan/ en daar met een onvermoeiden yver had gearbeidt. Hy is te Amſterdam geſtorven den 2 December 1653. Thomas Godefridi, te Amſterdam overleden den 1 November 1678. Petrus Lettebos, een Amſterdammer/ en een deftig Godtgeleerde. Kornelis Kos, te Uytgeeſt geboóren enz.

* Deze Opzigters zijn ook Prieſters, die de Prieſterlijke en Harderlijke bedieningen in de gemelde Weeshuizen verrichten.

Dol-

Dolhuis, Tuchthuis, Spin-huys, S. Joris Hof.

Dan is'er noch een Dolhuys / 't welk Hendrik Pauwelsz. uyt het geslagt der Boelessen gesticht heeft in 't jaar 1652.

Het Tuchthuys of Kasphuys / ter betemminge van het ondeugend geboefte / is gesticht in 't jaar 1592. Waar toe het klooster der Klarissen vertimmert is.

Het Spinhuys is gesticht in 't jaar 1596; en kort daar op is 'er een groote menigte van meysjes ingebragt / die te voren langs de straaten liepen bedelen en schoopen. Deze meysjes wierden aanstonds gezet aan vlas en wol te spinnen / netten te breyen / en ander slag van wollewerk te doen. Dit Spinhuys / gelijk we reeds gezegt hebben / is van het klooster der Ursulijnen gemaakt.

AANTEKENING.

1. In 't jaar 1649. is dit Spinhuys, door onachtzaamheit, bynae ganssch afgebrandt. Daar op is het Spinhuys, dat 'er tegenwoordig staat, en veel gemakkelijkker, gerieffelijker, en cierlijker is, met alle haast opgebouwt. Dit Huys [a], behalven andere vrydommen en inkomsten, is ook met dit recht door de Regeering begiftigt; dat niemand te Amsterdam, of binnen de vryheit der Stede, mag tappen of gelagen zetten; zonder alvorens van de Regenten des Spinhuys verlof verkreegen en de rechten daar toe staande betaalt te hebben. En alzoo deze gewoonte begon verwaarloost te worden, en veele aan 't tappen gingen zonder eens naar het Spinhuys of de Regenten omtezien; is dezelve wet naderhand, te weeten in 't jaar 1655, op zekere boete vernieuwt. Noch zijn alle Tappers, die de neering eenigen tijd gedaan hebben,

[a] Dapper p. 419.

ge-

gehouden ieder vierendeel jaars vernieuwing, van 't gemelde verlof te verzoeken, en de volgende rechten aan de Regenten te betaalen:

Alle Herbergiers, die wijn tappen, in't vierendeel-jaer	tien ſtuivers.
En indienze toebak verkoopen mede . .	tien ſtuivers.
Drogegaſtery houders, die wijn tappen .	tien ſtuivers.
Voor hier.	vijf ſtuivers
Drogegaſtery houders, geen wijn tappende	tien ſtuivers.
Alle toebak verkoopers by de ſleet . .	tien ſtuivers.
Alle brandewijn verkoopers by de ſleet .	tien ſtuivers.
Die gewoon zijn in 't kleen te verkoopen .	tien ſtuivers.
Alle tappers, die zwaare bieren verkoopen .	tien ſtuivers.
En byaldienze daer en boven toebak verkoopen .	tien ſtuiv.

S. Joris Hof.

S. Joris Hof is voormeezen het konvent der Pauliniaanen of zoogenoemde Tertiariſſen geweest. De kapel is in een Schrijnwerkers pand/ de reſt in burgershuizen verandert. Hier plagt men ook Melaatſchen en koſtgangers of proveniers te houden: doch wanneer de Melaatzen/ door de wandeling Lepzoozen genaamd/ van hier geſcheiden zijn is onbekend. Men houdt 'er tegenwoordig noch proveniers/ die daar voor een kleine ſomme de koſt voor hun ganſche leven koopen.

De Doelens.

Drie Doelens

Te Amſterdam zijn drie Schutters-hoven of Doelens. Twee waren d'er als by malkander vereenigt/ hebbende evenwel ieder zijne byzondere zeer ſchoone gebouwen en wandelplaatzen. In den eenen oeffende de burgery zich zelve met den handboog; in den anderen met den ſtaalen boog: en hebben beide die Doelens aan de Nieuwe-zijde in de Kalverſtraat geſtaan; maar

zijn

zijn naderhand te niet gegaan. De derde / die aan de oude zijde ſtaat / is het kollegi of de oeffenplaats van de handbussen en roers. Daarom hiet hy ook de Klovenierſ of Kolubziers Doelen: want Koluvre (1) was by onze Voorouders een handbusſe of roer te zeggen.

Het Gilde van de Handboogſchutters had wel-eer een kapelle, dewelke Gode ter gedagteniſſe van S. Sebaſtiaan toegewijdt was: in welke kapelle dagelijks een leezende Mis door eenen Prieſter / en 's dingsdags een zingende Mis door drie Prieſters / plagt gedaan te worden. Dit Gilde heeft aan Philips van Borgonje, Graaf van Holland / het volgende ſmeekſchrift ingelevert; 't welk noch door niemand / dat ik weet / in 't licht gegeeven is. Kapél van de Handboogſchutters.

A mon très redouté Seigneur,
Monſr. le Duc de Bourgogne &c.

TOonen en geven te kennen alle onderdaenige onderſaeten ende Inwoonders, Poorteren uwer ſteede van Amſterdamme uwe Schotters vande Handbooge ende gilde houdende van *St. Sebaſtiaen* in uwer voorſchreeve ſteede, hoe dat onlangs leden begonnen hebben een Capelle en Godshuys van *S. Sebaſtiaen*, daer zylieden toe geordineert en gevoegd hebben eenen Prieſter alle dage Miſſe te doen, en des Dingsdaegen drie Prieſteren mede een zingende Miſſe in diſtante te doen ter eeren Gods en den H. ſant *S. Sebaſtiaen*; biddende ende doende bidden in den zelven dienſten Gods voor die zielen van uwen Heer Vader onze Heer was, ende voor zyn Voorvaders, ende zonderlinge mede voor u geduchte Heere, die wy nu ter tyd ontfaan heb-

hebben voor onzen Heere vande Lande en Steede, dat u onze Heere God geſpaaren wil in lange gezondigen leven. Ende om uwer Genaden te willen te weezen, ende mede te dienen binnen allen landen van Holland, Zeeland ende Vriesland, als wy van uwer Genaden verzocht zullen worden, hebben doen maeken een Baerdſe daer 80. mannen uyt roeyen en voeren wel te harnatſen, elken man zyn wapen bevelt hebbende, t'uwer Genaden behoef in tyd ende in wylen &c. Nu is 't zoo Geduchte Heere, dat de voorſchreeve Schotters deze voorſz. Capelle, alzo voorſz. ſtaet, niet wel opgebringen en konnen haerlieden Gilde ook mede volhoudende, ten zy by hulpe ende toedoen van U; alzoo zy lieden uwer Genaden doen beliefden te antwoorden, datze uw Genade navolgen zouden, ghy zoud hem lieden daer in voorzien. Dus Geduchte Heere gevende U tot een advertiſſemente ende onderwys hier na verklaert, als waer mede uwer Genade hem lieden hulpen mocht zonder uwen grooten hinder; dat 's te weeten, dat uwer Genaden hem luiden gunnen en geeven wilt dat Veer, dat leit tuſſchen Amſterdamme en de Voolwyk, waerdig weſende XXI. Leeuwen des jaers of daer omtrent, en te hebben plag *Claes van Nes*, in zyn levende lyve Camerling des Graeven van Ooſtervant, of die Tollen van den Hamburger Bier binnen uwer voorſz. ſtede, waerdig zynde acht Leeuwen of daer omtrent, of die Sluyſe van Yperſloot, waerdig wezende des jaers XL. Croonen of daer omtrent, liggende op een half myl na der voorſz. ſtede van Amſterdamme, of die Sluyze van Diemerdamme, waerdig weezende XX. Croonen des jaers luttel min of meer, mede op een half myl

na

na den voorſz. ſtede, om hemluider, haerlieder Godshuys, en die dienſte Gods, alzo voorſz. ſtaet te beſt op te brengen ende t'onderhouden. Waer over uwer Genaden groote aelmiſſe in doen zult, en te meer gehouden zullen zyn uwer Genaeden te dienen na haarer vormoogen; daer toe dat zy lieden altyd bereyd zyn: med goeden harten biddende onzen lieven Heere Gode voor U. Ende ook mede med dusdaenige dingen plach uwer Heere en Vader zyn lieden mede te verzien, 't waere Schotters of anderen, &c.

Dat dit met de rechte kopy van den origineelen brief overeenkoomt, getuig ik

THEOD. DONKER,
Pauſſelijke Protonotaris.

De ingang ter zijde heeft een cierlijke poort: en boven de poort ſtaat S. Sebaſtiaan afgebeeld/ zoo als hy met verſcheide pijlen doorſchoten is: by wien oolk afgebeeld ſtaat het Schutters gereetſchap; met de wapens van eenige hunner Overluyden.

De Voorrechten/ aan de Klaveniers Schutters verleend/ ſtaan by C. Commelijn † opgeteld.

† Pag. 666.

AANTEKENING.

1. Die naamrede is zoo onbillijk niet; en mag miſſchien voor de waarſchijnelijkſte wel gehouden worden. Maar de opmerking van *O. Dapper*, by *C. Commelijn* ook vermeld, kan ook in bedenking koomen. De genen, zegt hy, die deze plaats de Klaveniers Doelen noemen, ſpreeken ook niet ganſch ongerijmd. Want niet alleen ziet men noch ten huidigen

dage een klauw in haare glazen geſchildert: maar zy voeren ook een klauw op haar tin en zilverwerk. Zy wierden Klaveniers Schutters genoemt toen ze eerſt opgerecht waren: en zy mogten een klauw op haar wapen voeren: want dus luidt het vierde artijkel:

„Item, dat de voorſchreve twee hondert Klave-
„niers zullen hebben d'Altaar van d'oude Schutters,
„in Sinte Niklaas Kerke, en voeren de Klaauwe;
„ende voorts bruyken en bezigen Ornamenten,
„Kelken, Juweelen, en andere, die d'oude Schutters
„pleegen te gebruyken.

AANTEKENING

Op de Oude en Nieuwe kerk.

Na dat de Beſchrijving van de kerken afgedrukt was, zijn ons door een voornaam Liefhebber deze volgende ſtukken noch ter hand geſtelt; en om dat in dezelve eenige zaaken begrepen zijn die de kerken, kloosters en outaren raken, hebben wy goedgevonden het Teſtament van den Heer *Cornelis Wouter Dobbezoon*, in zijn leven Burgemeeſter der ſtad Amſterdam, alhier geheel te laten volgen:

IN *den name des Heeren, Amen.* In den Jare der geboorte des ſelven onſes Heeren vijftienhondert negenenvijftich, in der tweder indictien, den vijfthienden dach in Auguſto, ten vijff uyren ofte daer omtrent naer middage; impererende den groot mogenſten Heeren *Ferdinandus*, byder genaden Goets Keyſer van Romen, altijt sRijcx vermeerende, van deſe name die eerſte, inden tweeden Jaer van ſijne Keyſerlijcke ... geſtelt weſende, in preſentie van my Notaris publycq, ende vande getuygen hier onder genoemt, d'eerſame ende voorſinninge Meeſter Cornelis Woutersz. Dobbe Soons zoon, Burgermeeſter der Stede Amſterdamme, my Notaris wel bekent, by der gratien Gods ſijne verſtant wel hebbende, alsmen claerlijcke mochte bemercken hoe wel hy ſieckelijke was van lichaem, Ende aenmerckende de ſeeckerheyt des doots, dien hy begeerde te voorcomen met ſijne diſpoſitie teſtamentair, heeft in alle beteren form

voe-

voegen ende maniere als hy dat vaſtelijc doen kont, omme ſeeckere deuchdelicke redene ſijn moet als hy ſeyde bewegende gemaeckt, ende geordonneert zijne Teſtamente, ende vande goede, die hy metter dood ontruymen ſal, gediſponeert in manieren hier naer verclaert. Inde eerſten, bevelende ſijne ziele inder genaden Godts Almachtich, ende ſijne lichame der gewijder plaetſe, Wilde ende ordonneerde de voornoemde Teſtateur dat Garbrant ende Pieter zijne Soonen voor al hebben ende ontfangen ſullen uyt den goeden voorſz. elcx de ſomme ofte de waarde van negenhondert Carolus guldens voor haer Moeders Erffeniſſe, gelijk hy Teſtateur ſeyde dat hy ſijne andere kinderen gegeven ende geaſigneert heeft gehad. Inſtitueerende voors in alle andere goeden, die hy Teſtateur achter laten ſal, Mr. Wouter, den voorſz. Gerbrant ende Peter ſijnen Soonen, Gheerte ende Lysbet zijne Dochteren te ſullen weſen ſijne Erffgenamen, met ſulcker Conditien dat de portie toecomende den voorſz. Peter ende Lysbet gebracht ende bewaert ſal worden in handen vande Weesmeeſteren deſer voorſz. Stede van Amſterdam. Te wetene des voornoemde Pieters portie tot ſijn vijffentwintichſte Jaeren toe incluys, Ende der voorſz. Lysbets portie totten eynde haers levens, ten eynde deſelve kinderen haers voorſz. goederen niet en ſullen mogen verminderen nochte belaſten binnen den tijt voorſz. buyten weeten ende wille vande voorſz. Weesmeeſteren. Item maeckt ende legateert den voorſz. Teſtateur als hy legateert, maeckt ende beſpreekt mits deſen, den Conveten vande Clariſſe binnen deeſer voorſz. Stede, de ſomme van tzeſtich Carolus guldens tjaars, van twintich ſtuyvers tſtuck, gedurende tleven vand Beatris ſijne Dochter conventuale aldaer, ende ſoo lange zy aldaer ofte in ander Convent vanden Clariſſe oorden woonen ofte blijven ſal, welcke tſeſtich guld. zijne voorgemelde Erffgenamen Jaerlicx den Convente daer ſijne voorſz Dochter woonen ſal, uytkeeren ſullen aen butter, kaes ofte andere victallie, ofte anders tgeene tſelve Convent meeſt van doene hebben ofte begeeren ſal. Item de oude Parochie kercke hondert guldens, ſijn graftgelt hierinne gerekent. Item den Convente vande Oude Nonnen ſoo lange Alburch ſijn Dochter

daer inder orden blijven ſal een pont groot ſjaers, tot een maeltijt voort ſelve Convent. Item der Armen Huyſſitters aen de Oude ende Nieuwe ſijde, elcke ſijde een laſt Rogge. Item den twe Gaſthuyſen, elck een half laſt Rogge. Item den Ouden mannen ende Leproſs huyſs, elcx een quartier. Item den Minnebroeders drie Jaren ofte termijnen lange geduyrende: vijffentwintich gulden, daer aff teerſte Jaer ofte termijn weſen ſal binnen veertien dagen nae ſijn overlijden, ende ſal hier off voor elcke termijn gaen ende gegeven werden een eerlijcke maeltijt voor de Conventualen. Item de Paſtoor van de Oude kercke drie guld. den Cappellaenen aldaer elck twe gulden, den Coſters elck vijftien ſtuyvers, Jan Claeſſe den hontſlaeger ſes ſtuyvers, den Beyerman drie ſtuyvers. tSacraments gilde ſes guldens. Der Capelle vander Heyliger ſteege ſes gulden. Item de oude Vrouwen int Huyſſitters huys elcke twaelf ſtuyvers. De Cellebroeders elcx twe guldens: den Cellebroeders Convente twe gulden. Jacob Janſz. de Neve van hem Teſtateur wonende inde Huyſſitters huys acht guldens, ende ſchelt hem quijt noch twe gulden hem geleent. Item Mr. Hugo Janſz. Prieſter ſijne Neve drie gulden. Item wilt ende begeert de voorſz. Teſtateur dat den eerſten dach van Tranſlationis Martini naer ſijnen overlijden by den Carthuyſers buyten deſer Stede gedeelt ſal worden elck aerm menſche een oortgens broot, mits daerinne gerekent ſal weſen de delinge van een oortgens broot, ingelijcker forme by Catrijn Wouters ſijne zalige Suſter gemaeckt, ende beſpreeckt den voornoemde Convente voor ſijn moeyten ſes gulden, ende den leycken aldaer voor heuren arbeyt tſamen twe gulden. Item begeerde ende ordonneerde den voorſz. Teſtateur dat by ſijne naer beſchreve Teſtamenteurs gemaeckt ofte geerigeert ſal worden een Dienſte in de Oude kerck op St. Adriaens altaer van vier Miſſen ter weecke, tot eere van God, Maria zijnder gebenediden Moeder, ende allen lieven Heyligen Godts, ende laeffeniſſe van zijnen, zijnder ouderen ende vrunden zielen, tot welcke dienſte hy Teſtateur maeckte ende legateerde de Somme van dertich Carolus guldens ſjaers, van twintich ſtuyvers ſtuck, te loſſen den penningh twintich, diemen uyt

ſijne

ſijne gereeſte goederen coopen ſal, tot behoef vanden Dienſte voorſz, daer aff Collateurs weſen ſullen de twe Memoriemeeſters in der tijt mitten oude Memoriemeeſter affgegaen ſijnde, ende de vice-Cureyt inder tijt vande Oude kercke, welcke Dienſt by haerlieden gegeven ſal werden eenen Prieſter goet van leven, weeſende vande bloede van hem Teſtateur, de naeſte voor andere preferentie te hebben, ende ſoo verre geen Prieſter van ſijnen bloeden inder tijt en ware, alsdan den naeſte van ſijnen bloede die binnen twe Jaren Prieſter wert de gifte ſal hebben voor andere, ende ingevallen niemant van der Conditie te vinden en ware, inſulcken gevallen een bequaem Prieſter van goeden leven metten voorſz. Dienſt begaeft wert, des ſal de voorſz offiſant ſchuldich ſijn te reſideeren binnen deſer Stede voorſz, op pene vande voorſz. Dienſt gepriveert te werden. Wilde mede dvoorſz Teſtateur voor (wat) hy maecken ofte beſpreecken ſal met ſijn ſelfs hand geſch. ofte ondergeteykent, tſelve oock van waerde gehouden ende achtervolcht te werden ſal al oft in deſe Inſtrument geſchreven ſtonde. Omme welcke Teſtamente te executeeren de voorſz Teſtateur deputeerde eerſame ende diſcreeten Symon Marten Dirckſe Soons Soon, ende Cornelis Jacobſz. Soon, Brouwer, Raeden der Steede voorſz. biddende hunlieden de laſte deſer executie te willen aenvaerden, gevende hunlieden daer toe volcomen macht ende bevel, ende voors deſen ſijnen Teſtamente met ſijnen goeden te beſchermen, ende oock om ſijne kinderen mette vruntſchappe te ſcheyden, belaſtende ſijne kinderen hierinne ende oock in huwelijcken ende anders den voornoemde Teſtamenteurs te obedieren ende by heure advijs, raet ende goetduncken te doen. Ende legateerde elcken van ſijne voorſz Teſtamenteurs in danckbaerheyt van heure moeyten twaelff Carolus guldens eens. Alle twelcke vooren geſchreven ſtaet de voorgemelde Teſtateur verclaerde te weſen ſijne Teſtamente ende uyterſte wille, begeerende tſelve als alſulex ofte als codicille gifte ter cauſe des doots, oft onder den levenden ofte anders ſoo dat naer den geeſtelijcken ofte waerldlijcke rechten, ofte naer uſantie der voorſz Stede oft anderſins beſt ende vaſtelijck geſchieden ende ſubſiſteren mach, van weerden ge-

houden hebben ende volcomen effect te ſullen ſorteeren. Ende hem van deſe by my Notario publick gemaeckt, geſchreven ende gelevert te werden een ofte meer openbaer Inſtrumenten in der beſter forme. Aldus gedaen ten woonſtede van de voorſz. Teſtateur, geſtaen over de oude kerck anden Burchwal binnen der voorſz Stede van Amſtelredam, ten daege ende Jaere als voren. Daer by over ende aenweſende diſcreeten Claes Henrinx zoon Harinck, ende Claes Heyn Hermans zoon, poorteren der voorſz Stede, getuygen hier over ſpecialijken geroupen ende gebeden. enz.

Noch zullen wy hier het volgende byvoegen:

IN *den naame des Heere*, *Amen*. Het zy door den inhoud deezer openbaare akte aan ieder bekend dat in 't jaar na's Heeren geboorte 1521, in de negende indiktie, den 22. dag van October, te tien uuren voor den middag, in 't negende jaar des Pausdoms van onzen Allerh. Vader Paus *Leo* X, voor my openbaar Notaris, en voor de onderſtaande getuigen, in eigen perſoon verſcheenen, *die voorſichtighe ende diſcrete perſone Geertruydt Simon Willemsdr. inwoenſter der ſtede van Amſterdam, begerende te volbrengen ende achtervolgen die uterſte wil ende begeerte van hoir oude Vader Willem Simonszoon ende hoir oude Moeder Geertruydt des voorſz. Willems Simonszoon Wees ende Dien Jan Coppenzoon Wees hair uyſte ſaliger gedachten om te propetueren ende vaſt te maken alſulcken Dienſt ende Officium als van hem te ſamen voirn. begeert is, van ſekere Miſſe ter weeke, opten outair welck Willem Simonſzoon voirn. hier voortijts opgerecht ende geſticht heeft, in onſer Vrouwen Prochie t Amſterdam an die zuytzyde van dat hooge autair, in die eer van die Heilige Drievoudicheit, welck Dienſt ende Officium voorſz. tot nou toe by Simon Willemszoon ende ſijn kynderen voorn. bewaart ende onderhouden is. Tot welcker Dienſt ende Officium profyte ende voortganck die voergenoemde Willem Simonszoon Geertruydt zijn Wees ende Dien Jan Coppensz. weduwe, hebben

* Dit volgende was in de Nederduitſche taal opgeſtelt.

ge-

gegeven deſe nabeſchr. renten ende pachten. Inden eerſten vier goudene Vrancrycxe ſchilden, totten ewelijcken pachte Jairlicxe renten, na inhout die proper Pachtbrief dair af weſende, ſtaende tAmſterveen op een huys ende ſate lants, welcke huys ende lant Geertruydt Vreryck Verlaens weduwe, mit hoir kinderen gebruyct of pleech te gebruycken. Item noch vijf goudene Wilhelmiſche ſchilden ewige renten leggende te Sloterdijck, houdende op Arent Gheritszoons huys ende erve ende op acht maden lants als die propere Pachtbrief wtwijſt. Item noch twee pont Hollants totten ewelicke pachte ſtaende tAmſterdam op een huys ende erve op die Middeldam, gelijck die proper Pachtbrief dair af weſende vuytwyſt, welcke huys nu genoemt is die gulden Valck, welcke ghevinghe voirſz die voirſz Gheertruyds Simons Willemsdr. approbeerde ende confirmeerde mit dit tegenwoordige Inſtrument alle die renten ende pachten voirſz. tot profijt ende voortganck der ſelver Dienſt Offici. Voirt heft gewilt ende begeert die voornoemde Gheertruydt Simons, ende oick vuyt byſonderlinge beveel ende begeerte van Meeſter Jan Simonszoon ende Adriaen Simonszoon hair Bruederen ende Lys Simons hoir Suſter ſaliger gedachten, deſe Dienſt ende Officium te vermeren tot ſalicheyt hoire ziele, hoir Ouders zielen Simon Willemszoon hoir Vader, Weyntgen zijn geechte wijf hoir Moeder, ende Dien Vechter Hillebrantszoon Weduwe, hoir Nichte voir Meeſter Jan Simonszoon ende Heer Adriaen Simonszoon ende Lys Simonsdochter, hoir Broeders ende Suſter, voir hoir alre vrienden, magen ende weldaders zielen ende voir alle geloovige zielen, byſonder die vergheten zijn van vrienden ende van maghen, mit die alre beſte maniere, rechte weghe ende forme als zy beſt mochte, heeft zy geſticht ende opgerecht, ſticht ende oprecht mits deſen een ewich Officium ende Dienſt, in die Prochie ende opt outair voorſz van ſes Miſſen elcker weke, ter eeren der Heilige Drievoudicheyt, des Moeder Gods Marie ende alle Gods Heiligen: behoudelick dat zy ſo langhe als zy Geertruydt Simonsdr. voirſz. in levende lijve weſen zal, ſo zal die Officiant niet meer dan vijf Miſſen doen elcker weke, ende na hoir Gheertruydt doot ſo ſal

die Officiant ſes Miſſen doen, ende die ſeſte Mis ſal dan weſen van die vijf Wonden ons Heeren, welcke Miſſe ſal doen die Officiant alle Vrydach in elke weke alſt gheen feſten oft duplex feſten en is, want dan ſal hy mogen leſen de feſto, ende indien die Officiant des Vrydachs gheen Mis en dede of nyet doen wilde, ofdair toe bequaem (onbequaem) ware, ſo ſal hy dan die Mis doen doen doir een ander goet Prieſter ende gheven hem elcke reys voir preſente twee ſtuivers, ende ſal viſiteren altijt den Officiant na den Mis om Gods willen Gheertruydt Simons graf. Ende tot profijte ende voortganck vermeeringe ende verbeteringe deſer Dienſt voirſz. heeft die voorſz. Geertruydt Simonsdr. vuyt beveel ende begeerte hoir Brueders ende Suſter voorn. ſaliger gedachten, puerlick om Gods willen, hier noch to deputeert ende gegeven ende gheft mits deſen ſulcke twee ſtucke lants nabeſcreven. In den eerſten twee maden lants gehieten Smalweer, gelegen op ten Hoogen oirt, dair naiſt by geerft zijn an die noortſijde Meeſter Willem Andrieszoon ende onſer Vrouwen outair, dat Metſelairs ghilde an die zuytſijde. Item noch twalef maden lants leggende achter den Dam, dair an gelandt zijn Claes Moyerts kynderen an die noortſijde, ende Claes Heyn an die zuytde. Item die Officiant ſal hier of vuytkeeren tot reparatie des voorſz. outairs behoef, alle jair xxxv. ſt. Item noch ſal hy vuytkeeren xxxv. ſt. alle jair, dat Beghijntgen woenende inder tijt opt ronde Beghijnhoff tAmſterdam, in Lys Simon Willemzoons dochter ſtede, dairof dat Beghijntge zal houden een gulden van waſſren en ſchuyren tvoorſz outair, ende mit die ander xv. ſt. ſal zy belichten Lys Simons caſs by Lyſſen graf. Item voirt zo ghaf Gheertruydt Simonsdr. ende gheft vijf ſt. jairlicxe renten ewelicke pachten, tot behouf van Smeer keerſen, diemen beſigen zullen opt voorſz outair, welcke renten ſtaen op Heer Cornelis Claeszoon tuyn nu ter tijt toebehorende. Item wil ende ordineert Geertruydt noch dat zoo lange zy leeft, ſo zal zy ſelfs die renten opbuereu ende tlant verhueren ende gheven den Officiant tot lone om Gods willen xix. gulden jairlicxe, mer na Gheertruydt voorſz. overlyen ſal die Officiant ſulfs opbueren ende ontfangen alle die voorſz renten, in manie-

manieren alſt voorſz. ſtaet, ende ſal dan gehouden weſen te doen elker weke zes Miſſen, behoudelick dat die Memorimeeſters in onſer liever Vrouwen kerck voorſz. tot behouf van die ewige memori alle jair vuyt deſe voorſz. renten ende pachten ontfangen ende bueren zullen een gueden gouden Rijns gulden totten ewigen daghen te betalen alle jair op onſer liever Vrouwen Lichtmis dach. Ende die Fundatrix begheerde om Gods willen dat die Memorimeeſters an nemen willen die bewaringhe ende ſorghe des voorſz. Offici ende Dienſte, in maniere hier na verclaert, ende die dienre van deſen Offici te admitteren tot die participatie van die ewige memori. Ende deſe fundatie mit die pachtbrieven voorſz. in hoere bewaringe te nemen. Item Gheertruydt voorſz. heft ordineert ende ghewilt alſoo langhe als zy leven ſal, dat zy ſal deſe Dienſt bewaren alſt boven verclaert is, of doen bewaren van een Prieſter goet van leven ende fame, die deſe vijf Miſſen voorſz. ter weke trouwelick bewairt ende doet voir alle die ghene dairt voir begheert is. Ende na hoer doot heeft zy gheſtelt ende gemaict Beſorghers ende Ghifters van deſen Offici ende Dienſt die twee Memorimeeſters ende die outſte Prieſter van jaren, dan in die ewige memori weſende der Prochie voorſz, welcke Ghifters tot deſe Dienſt een Prieſter goet van leven ende fame beſorghen zullen, welcke Prieſter indien hy namaels ſchandelicken leefde of qualicken bediende, zy zullen offetten ende huer verſien van een beter alzoo dick alſt geboirt, welcke Prieſter ommers, indien hy wel leeft ende bedient, zy nyet zullen mogen affetten, al wairt dat hy een vierendeel jairs ſieck wair: Mar na dat vierndeel jairs ſoe zullen die Beghifters voirſz. hem verſien van een ander goet Prieſter, die deſe Dienſt doen ſal ter tijt toe dat die zieckte voirſz. gheneſen zal zijn. Ende voirt datter in die Prochie voorſz. interdict of gemeen ceſſatie geleyd worddo, ſoo ſoude die Bediener alle daech ſchuldich weſen te leſen een lange Vigilie mit IX. Leſſen, voir alle die ghene dairt voir begheert is, alzoo lange als ſulcke cenſuren gedueren zullen.

Wy hebben hier vooren wel opgegeeven het getal der outaren van de Oude kerk; maar van zeer weini-

ge zijn ons de namen bekent ; wy zullen dan deze drie hier noch byvoegen : Een outaar van S. *Lucia*, ſtaande aan de noordzyde van S. *Sebaſtiaans* altaar, op de voet van 't Handboogſchutters koor : Noch een altaar van het H. *Kruys*.

GELEERDE MANNEN.

Amſterdam heeft ook geleerde en in allerhande wetenſchappen erbaare Mannen voortgebragt ; dewelke by Val. Andreas, Boxhornius, **en** C Commelijn, **opgeteld ſtaan. Onder dezelven zijn verſcheide perſoonen / dewelke in geleerdheit en vermaardheit de laagſte plaats niet bekleeden. Wy zullen 'er maar eenigen van 't oudſte ſlag opgeeven.**

Geleerde Mannen.

Niklaas van Amſterdam **was in aanzien omtrent het jaar** 1446 : **en word geprezen van** J. * Bertelius : **die hem den tijtel geeft van Baccelier in de Godtgeleerdheit ; en 'er by voegt dat hy de ketterij van eenen** Ferrandus **krachtiglijk beſtreeden heeft.**

Hervicus van Amſterdam **heeft in 't jaar** 1489 **met twee beroemde Godgeleerden gezeeten over de zaak van** Johannes de Veſalia ; **die van ketterij beſchuldigt was. Hy word onder de Godtgeleerden van Heidelberg gerekent.**

Johan van Amſterdam **heeft groote vriendſchap gehouden met** Weſſelus van Groningen ; **dewelke om zijne geleerdheit genoemt wierd** het Licht der wereld : **en van wien onder Groningen breeder zal geſproken worden. De brieven van** Johan van Amſterdam **zijn gedruckt in de werken van den voornoemden** Weſſelus.

Alardus van Amſterdam, **een doorgeleerd man / heeft verſcheide blijken van zijn verſtand na-**

* In Hiſtoria Luxemburg.

gelaa-

gelaaten; en is te Loven geſtorven in 't jaar 1541. Hy wierd by de Minnebroeders begraaven onder het volgende graf-ſchrift; 't welk hy / zinſpeelende op zijnen naam / voor zich zelven had gemaakt:

Tota tegit tellus, qui Tellus tota vocatus.

Rudolphus Agricola wierd van hem in groote waarde gehouden.

Johan Monſenus, Licentziaat in de Godtkunde / heeft te Keulen gebloeit omtrent het jaar 1546 / en heeft aldaar in 't zelve jaar een boek uytgegeeven van 't H. Sakrament des Outaars.

Cornelius Crocus had te Loven / onder Adrianus Barlandus, met zodaanige vlijtigheit op de beſchaafde wetenſchappen geſtudeert / dat hem het bewind over de Schole van zijne geboorte ſtad opgedragen wierd. Wat ouder geworden is hy getreeden in de Maatſchappy van Jeſus, die onlangs opgerecht was; en heeft daar in tot zijne dood toe / dat is tot het jaar 1550 / volhardt. Zijn leven is beſchreeven door Nic. Cannius; en zijn yver tegen de opkoomende ſekten blijkt genoegzaam uyt zekeren brief dien hy aan den Officiaal van Utrecht ſchreef: welke brief in het Latijnſche Werk † nagezien kan worden.

Matthias Boſſemius, die in zijne jonkheit by Cornelius Crocus te ſchool gegaan had / is met Guilelmus Alanus en Thomas Stapletonii, beide Engelſchen / en met Johannes Rubus een Henegouwer / te Douay Leeraar in de Godtheit geworden. Ook heeft hy het ampt van Hoogleeraar 33 jaaren lang met grooten lof bekleedt; en is daarenboven Kantzelier der Hooge Schole van Douay geweeſt.

† Pag. 101.

Petrus

Petrus Opmerus, (Pieter Opmeer) den 13 September 1528 te Amsterdam geboóren / heeft de eerste beginselen der wetenschappen in zijne geboórte stad geleert onder Alardus van Amsterdam en Nic. Cannius. Naar Loven gezonden / heeft hy daar een jaar te schole gegaan by P. Nannius. Als hy dóór zijne moeder / die haaren zoon uytsteekend beminde / t'huis ontboden wierd / is hy haar niet zonder tegenstand van zijn gemoed gehoórzaam geweest. Zoo is hy dan zijn eigen meester gewórden: en dewijl hy een baardig verstand had / 't geen tot allerhande wetenschappen bequaam was / heeft hy de Godkunde / de Rechtsgeleerdheit / de Geneeskunde / en de Griekschе taal / by zich zelven geleert. Hy had een groote en baste geheuggenis; en een bysonderen zver tot de boekoeffening: was gastbry tegens de geleerden / mild jegens de armen / en uytsteekend yverig in 't verdedigen van 't rechte geloof. Hy is te Delft overleden den 9 November 1595 / en in S. Hippolytus kerke begraaven.

Onder de Amsterdammers zal ik hier plaatzen twee geleerde mannen; dewelke te Amsterdam gewoont en daar in geleerdheit uytgemunt hebben:

Ericus Walkendorp, Bisschop van Drontheim; dewelke in 't jaar 1521 dóór de gramschap en wraaklust van Koning Christiernus vlugtende / te Amsterdam een bryplaats heeft gevonden by Pompejus Occo; die daar gehouden wierd dóór een tweeden Mecænas. En als de gemelde Koning / by geval over Amsterdam naar Brussel reizende / eenig volk afzond om den Bisschop uyt Occoos huis te haalen / heeft Occo het volk eenigen tijd behendiglijk opgehou-

houden / en dus den Biſſchop tijd gegeeven om de zaak aan de Majeſtraat te laaten aandienen. En alzoo de Biſſchop getuigde dat hy zich op den Paus beroepen had / en met veele redenen beweerde dat hy daar ter plaatze ter gehoorzaamheit van den Paus maar niet van zijnen Koning ſtond / heeft de Majeſtraat goedgevonden den Koning in zijn voornemen te ſtuiten. Walkendorp van Occo vertrekkende / heeft daar gelaaten een Bybel / in de Deenſche taale op parkement geſchreeven : dien ik ten huize van een der erfgenaamen meermaals bezigtigt heb. *

Bartholdus Nihuſius, tot Abt van Ilſelden in Nederſaxen benoemd / maar door de Zwaben verdreeven / kreeg een plaats in de Hollandſche Zendinge. Ook wierd hem door de Vergadering van de Voortzettinge des Geloofs, op de voorſpraak van Alexander VII, een jaargeld toegeleit. Door den zelven Alexander VII wierd hy aangeſtelt tot tijtelvoerende Biſſchop van Myſien : en de Aartsbiſſchop van Ments maakte hem Wy-biſſchop van Erfort. Daar op is hy ten overſtaan van Jakob de la Torre, Aartsbiſſchop van Efeſen / en Pauſſelijken Vikaris in de Nederlanden / te Ments tot Biſſchop ingewijdt in de maand Junius 1655. Hy had ook het opzigt over het druklen van de Katolijke boeken / dewelke in groot getal uitgegeeven wierden : doch hy quam voornamentlijk te werk in de Druklkerye van de Blaeuwen.

Zoo koomen wy dan weder tot de rechte Amſterdammers.

* Dewijl de Latijnſche text hier vry wat verward is, en door malkander loopt, heb ik my meeſt aan de woorden van Pontanus gebonden. *Vertaalder.*

Jaco-

Jacobus Janſonius is in 't jaar 1547 geboóren uyt eerlijke en zeer godbzuchtige ouders/ 't welk loſs genoeg is/ en die zeer yverig waren voor den ouden godsdienſt. Dewijl hy pas een kind zijnde zijnen vader verloor; bleef hy onder 't opzigt van zijne moeder: en heeft van zijne kindſche jaaren af onder zijne makkers in zedigheit/ eerbaarheit/ en godbzuchtigheit uytgemunt. Ja van toen af maakte hy zijn werk al/ gelijk hy naderhand in zijn ganſche leven deed/ van de minſte aanlokzels tot oneerbaarheit te ſchuwen. Wat ouder en bequaam tot het ſtudeeren gewoórden/ wierd hy van zijne moeder in 't jaar 1564 naar Loven gezonden; daar hy den loop der Filoſofye in 't kollegie van 't Varken volendigt heeft. Op de Godkunde heeft hy geſtudeert in 't kollegie van Adrianus VI, onder 't opzigt en de beſtiernge van Michael Bajus, die de Pzeſident van 't kollegie was. Hy ſtond zoo diep in de gunſt van Bajus; dat Bajus, een kollegie ter eere van S. Auguſtinus opgerecht hebbende/ onzen Janſonius aldaar tot eerſten Pzeſident aanſtelde. En als Bajus in 't jaar 1589 overleden was; is hy hem in 't Pzeſidentſchap van 't gemelde Pauskollegie opgevolgt; en heeft het zelve den tijd van 35 jaaren loffelijk beſtiert. In 't jaar 1595/ als de zeer vermaarde Hoogleeraar Thomas Stapleton overleden was/ wierd hy in des zelfs plaátze tot Uytlegger van de H. Schzifture aangeſtelt. Dit ampt heeft hy zodaanig beblijtigt dat hy de H. H. Vaders op het ſpoor volgende/ en op hunne woorden lettende/ tot in de allerverholenſte zinnen der H. Schzifture doorzdzong/ en het zuivere merg des Bybels aan zijne toehoorders voorzdzoeg. In 't jaar

1614

1614 wierd hy met eenpaarige ſtemmen tot Deken van S. Pieters Kapittel gekozen: maar alzoo hy vaſt zeer hooge jaaren kreeg / en daar by van 't hand-eubel zeer groote en ſmertelijke pijnen te lijden had / en ſchier dood gemartelt wierd; kon hy zijn Hoogleeraars-ampt niet wel langer bekleeden: 't welk hy daarom / tot zijne dood toe / van een ander liet waarneemen. Hy is niet zonder vermoeden van heiligheit geſtorven den 30 July 1625 / zijnde 78 jaar oud geworden. Zijn lijk wierd begraaven in de kapelle van zijn kollegie / aan de ſlinker zijde van Michael Bajus: op dat zy beidegaar / die door den zelven geeſt van godvruchtigheit en geleerdheit op het nauwſte vereenigt waren geweeſt in hun leven / door het graf niet zouden geſcheiden worden na hunne dood.

Wat zijne ſchriften belangt / daar van geeft Ant. Poſſevinus deze korte getuigenis: De ſtijl van dezen Schrijver is wel gepaſt; en houdt omtrent de wijze van ſchrijven den middelweg. Hy is niet te gedrongen en ook niet te wijdloopig: en ſteunt zodaanig op den letterlijken zin, dat hy de andere zinnen niet over en ſlaat.

Hy heeft verſcheide werken uytgegeeven / dewelke in 't Latijnſche Werk † / by Val. Andreas, en elders / opgetelt worden.

Voorders heeft Janſonius met Sasboldus Voſmerus en Philippus Rovenius, beide Biſſchoppen van Utrecht en Pauſſelijke Vikariſſen over deze landen / in een groote en zeer nauwe vriendſchap geleeft.

Nicolaus Cannius, Overſte der Urſulijnen: en / volgens Pontanus, een genoeglijk en Poetiſch verſtand.

† Pag. 126.

Jo-

Johannes Sartorius, in de Latijnſche/ Grieckſche/ en Hebreeuwſche taale erbaren/ en daar by tot verwonderens toe bedreeven in zijne moederlijke taale/ begon het zaad der nieuwe leeringe onder zijne medeburgers al te verſpreiden in 't jaar 1530. Ook heeft hy/ hebbende daar toe verlof van de Majeſtraat bekomen/ openbaare ſchole gehouden van de Hebreeuwſche taal; wanneer hy ook de Reformaatzi/ daar hy van overlang naar helde/ begon in te voeren. Guilelmus Gnaphæus, Angelus Merula, en meer andere yveraars in Holland die 't met de Reformaatzi hielden/ waren zijne boezemvrienden. Omtrent het jaar 1540 ging hy te Nooztwijk woonen; daar hy ook een School oprechte; en met Cornelius Crocus over de rechtvaardigmakinge gediſputeert heeft. Maar dewijl hy van Crocus vooz een ketter uytgemaalt wierd/ is hy naar Bazel geweeken; en heeft daar met de geleerden/ dien het hoofd ook naar de nieuwigheit hing/ goede kennis gehouden. Van daar weder naar Nooztwijk gekeerd/ heeft hy een Uytbreiding over de 4. groote en 12 kleine Pzofeeten geſchzeeven; dewelke dooz Oporinus te Bazel uytgegeeven is onder den naam van Johannes Toſarrius Aquilovicanus. Want deezen naam plagt Sartorius, om minder achterhaalt te wozden/ in zijne bzieven te gebzuyken: en hy gaf ook verzierde naamen aan zijne vzienden/ daar hy bzieven mede wiſſelde.

Begin van de Reformaatzi.

Johan Timannus, doorgaans genaamd Johan van Amſterdam, alzoo hy ook met de nieuwe ſnof op het ſtuk van den Godsdienſt beſtoben was/ en geen kans en zag om zijne nieuwigheden onder zijne landsluiden te verbzeiden/

den/ is naar Bzenen getrokken; en heeft daar al vooz Pzedikant geſpeelt in 't jaar 1532. In 't zelfde jaar heeft hy een kozt handboekje uytgegeeven; behelzende eenige gemeene plaatzen der Godkunde / die ten deele uyt de H. Schzift ten deele uyt de Oudvaders getrokken waren. In dat boekje treedt hy zoo verre buiten 't ſpooz / dat hy zelfs de uytzinnige leere van de Al-om-tegenwoozdigheit van Chriſtus lichaam verdedigt heeft.

Pompejus Occo, boven vermeld / heeft volgens Valerius Andreas een gebeden-boekje uytgegeeven: maar * Pontanus noemt het een Pſalmboek / 't welk hy te Paryys in 't jaar 1519 op den naam van S. Hieronymus zouw uytgegeeven hebben.

Sibrandus Occo, de zoon van Pompejus, en een groot vziend van den beruchten Alciatus.

Maximilianus Sandæus, een Jeſuyt / heeft verſcheide werkjes uytgegeeven / van dewelke Val. Andreas nagezien kan wozden.

Cornelius Dunius) van † Duyn,) Advokaat vooz den Hove van Holland / enz.

Cornelius Giſelbertus Plempius, eerſt Schoolvoogd te Haarlem / naderhand Advokaat / heeft verſcheide Latijnſche werkjes in dicht uytgegeeven.

Vopiſcus Fortunatus Plempius, een vermaard Geneesheer / en Hoogleeraar in de Geneeskunde te Loven; wiens werken by Val. Andreas opgeteld ſtaan.

Kornelis Haemrode heeft een beſchzijving van Oud Batavia enz. uytgegeeven.

* Lib. 2. cap. 28.

† In 't Latijnſche werk ſtaat verkeerdelijk Didinus.

Hendrik Laurensz. Spiegel, een vermaard Dichter.

Jooſt Vondel, een Amſterdamſch Burger / hoewel te Keulen geboorен / die te recht voor den Hollandſchen Virgilius gehouden word.

Gysbertus Horſtius, een vermaard Geneesheer.

Petrus Pauw, enz.

Martinus Ædituus (Koſter), een vermaard Geneesheer.

Eilhardus Verius.

Mr. Elbert Huyk, Paſtoor te Alkmaar / enz. Deze Meeſter Huyk is een groot tegenſtander geweeſt van den Mandemaker Jakob Arentsz. die de nieuwe gezindheit allereerſt in 't openbaar in Noord-Holland verkundigt heeft; en is in 't jaar 1594 in 't Dolhuys overleden / na dat hy daar wel 25 jaaren gelegen had.

Jacobus Boſius, anders a Caſtro, Leeraar in de Godkunde te Loven / en Preſident van 't groote Kollegie / daar hy ook twee beurzen geſticht heeft / is de derde Biſſchop van Roermonde geweeſt. Hy legt te Roermonde in de Domkerk onder dit Graf-ſchrift begraaven:

JACO-

JACOBUS A CASTRO,
Die te Amſterdam in de wereld gekomen is,
Te Loven Leeraar in de Godkunde geworden was,
En de derde Biſſchop van Roermonde is geweeſt,
Legt hier begraven naar zijn ſterfelijk deel.
Maar 's mans onſterfelijke deugd, vroomigheit, voorzigtigheit, ootmoedigheit, hoog gezag, liefdadigheit, en zijne zucht om niet alleen zijne goederen, maar ook zijn leven, voor zijne ſchaapen ten beſte te geeven,
Waar door hy by de oude Biſſchoppen te vergelijken was,
en meer luiſter aan den myter gegeeven, als 'er van ontvangen heeft,
kon van dit kleine marmer niet bevat worden:
Als hy naar zijne jaaren, maar niet naar zijne kloekmoedigheit, lang genoeg gearbeidt had:
Heeft de dood hem ſchielijk, maar wel op zijn hoede zijnde, aangetaſt: en heeft hem op den zelven dag, dat hy de Mis gedaan had,
en ſchier gaande en ſtaande, door een zinking weggerukt, in 't jaar des Heere MDCXXXIX, *den* XIV *Febr. in 't* LXXIX *jaar van zijn leven, het* LIV *jaar van zijn Prieſterſchap, en het* XXIX *jaar van zijn Biſſchopdom.*

By Valerius Andreas, in zijne Faſti Belgici, en Franciſcus Sweertius, in zijne Athenæ Belgicæ, is nader beſcheid van deezen Biſſchop te vinden.

By den Biſſchop en de geleerde mannen voornoemd mag wel gevoegt worden Adam Daemen, Aartsbiſſchop van Adrianopolen / Domheer / Proost van S. Andries Kerk te Keulen / Deken van S. Maartens Kerk te Emmerik / enz.

enz. Die breeder omstandigheden van zijn leven en begraafenisse wil weeten / heeft het Latijnsche Werk maar na te zien. Hy is te Keulen gestorven den 30 December 1717.

In't Brabantia Mariana van Wigmans, op het 824 zijde / vinde ik vermeld Guilelmus de Amsterodamis, of Willem van Amsterdam, Doktor in de Geneeskunde / die daar geprezen word als een zeer deftig en aanzienelijk man. Hy had zijne geloften of professi gedaan in het klooster Marien-bron buiten Arnhem; en is ook Prior van Groenendale geweest. Naderhand wierd hy de eerste Overste of Regent van Marienhage, buiten Eindhoven: welke bedieninge hem gegeeven was door den Generaal van Windesheim / omtrent het jaar 1450.

AANTEKENING.

1. *Franciscus Vormundus* (by de zijnen *Frans Wormersz.* genaamd,) is eenigen tijd te Helsenoer in de Zondt Karmelijt geweest: en wierd ook tot Leesmeester in de H. Schrift aangesteld. Maar als het Lutheraandom aldaar in 't jaar 1537. begon op te koomen, is hy van 't Katolijke geloof afgeweeken; en de eerste Lutherſche Aartsbisschop, of, gelijk men toen gewoon was te spreeken, *Superintendent* van Lunden in Schone geworden. Hy is de eerste geweest, dewelke, noch Karmelijt zijnde, de Psalmen van *David* uyt de Hebreeuwsche tale in het Deensch overgezet heeft: welke Psalmen te Rostok gedrukt zijn in 't jaar 1528. *Pontanus* merkt als iet gedenkwaardigs aan dat deeze *Vormundus*, eer de Reformaatzi in dat rijk noch begon door te schieten, en als hy noch Karmelijt was, in de Voorreden van de gemelde Psalmen met kracht van redenen beweert dat de H. Schrift van alle man behoort geleezen te worden.

OUDE

OUDE AMSTEL, anders OUWERKERK.

Ouderkerk

Ouwerkerk / of Onderkerk / is een dorp onder Amsteland en het Dekenschap van Amsteland gelegen. Het word Oud-Amstel en Ouwerkerk genoemt / om dat het aan den Amstel gelegen is; en dat de kerk ouder is als de genaamde Nieuwe Kerk. De kerk was ter gedagtenisse van den H. Paus en Martelaar Urbanus ingewijdt: de Pastoor wierd door de Graaven benoemt; en moest door den Aartsdiaken der Utrechtsche Domkerke bevestigt worden. De Pastory trok voorheen 39 Rhijnsche guldens van zekere landbruchten; als hebbende ses mergen onder Abkoude / en ses onder 't ambacht van Ouwerkerk leggen.

De Pastoor wierd geholpen door een Onder-Pastoor.

Oude Pastoors.

In 't jaar 1514 was Heer Jakobs Pastoor van Ouwerkerk. In 't jaar 1571 stond hier Job Egbertsz. zijnde Pastoor geworden door den vrijwilligen afstand van Jakob Bamelrode.

In 't gemelde jaar 1514 wierd het Onderpastoorschap bekleedt door Johan Michielsz.

In 't jaar 1544 stond hier als Pastoor Simon Jakobsz.

Vikary, Outaaren, enz.

Daar was een Vikary gesticht aan S. Niklaas outaar; dewelke insgelijks door de Graaven vergeeven wierd / en belast was met eene Misse ter week. Deze Vikary vragt jaarlijks 15 Rh. guldens op; en wierd in 't jaar 1514 bekleedt door Boudewijn Johansz.

* Dan waren d'er noch twee outaaren; het

* Uyt de pampieren van 't Regulieren klooster by Amsterdam.

eene van 't H. Kruys / het andere van de H. Maagd Maria. In 't jaar 1551 heeft Jakob Jansz een mergen lands aan de gemelde outaaren / en noch een mergen aan de Kerk gegeeven.

Laatere Paitoors.

Outwerkerk met de buurt de Voet-angel / daar de Paſtoors althans hun verblijf houden / is ſedert de Reformaatzi allereerſt bedient geweeſt door Johan Vonk †, een lit van 't Haarlemſche Kapittel. Zijne nazaaten zijn geweeſt Ambroſius Outewaal, aldus zoo het ſchijnt genaamd naar de buurt Outewaal; dewelke buiten Amſterdam plagt te leggen. Hy was een Regulier Kanonnik / en is in zijne * Paſtory van Outwerkerk geſtorven den 13 Auguſti 1658. Simon Klein, te Amſterdam gebooren: daar hy overleden is den 13 February 1697. Niklaas vander Meer, te Schagen gebooren / volkomen Bacelier in de Godtkunde. Willem Abbekerke, insgelijks te Schagen / of te Abbekerke dicht by Schagen / gebooren: is den Heer vander Meer in de Paſtory van Oudekerk opgevolgt.

DUIVENDRECHT.

Duivendrecht.

‡ Duivendrecht, een buurt onder Amſteland dicht by de Paſtory van Diemen gelegen / plagt door Johan Ruigt en G. Kraanland Paſtoors van Diemen bedient te worden. Naderhand hebben die van Duivendrecht een eigen Paſtoor gekreegen / te weeten Petrus Franciſcus Plemp, een Amſterdammer; dewelke in zijne Paſtory

† Uyt het doodboek der Haarl. Kerke.

* Relatio Jacobi de la Torre.

‡ Wy laaten Duivendrecht achter Ouderkerk volgen, om dat het een buurt is die onder Oudekerk hoort. *Vertaalder.*

van

van Duivendzecht overleden is den 28 January 1656. In zijne plaats zijn gekomen Meester Johan Dommer, een Amsterdammer; dewelke in 't bloeyen van zijne jeugd te Duivendzecht overleden is in de maand Maart 1663. Jakob van Kuyk, dewelke in een hoogen ouderdom Pastoor van Duivendzecht is gestorven den 6 December 1702. Johan Zwering, te Zoeterwoude geboóren; naderhand beroepen tot de Pastory van Hoorn. Johan Silling, te Hussen in Kleefsland geboóren / en in de Pastory van Duivendzecht bevestigd door den Hoogwaardigsten Heer Potkamp.

DIEMEN.

Diemen is een dorp met een Parochiekerk onder Amsteland / daar de H. Maagd / in den Tempel opgedzagen / als Patroneſſe word geviert. Diemen, Patroon, Parochiekerk, enz.

In 't jaar 1514 heeft hier als Pastoor gestaan Meester Jan Allertsz. uyt wiens getuigenis wy hebben dat de Pastory door den Paus en den Proost van Oudmunster te Utrecht / by beurten / vergeeven wierd.

Overdiemen is een buurt onder Diemen / daar wel eer een kapel stond / behoorende onder de Parochiekerke van Diemen: welke kapel ter gedagtenisse van S. Pieters banden ingewijdt was. Overdiemen.

De Pastory van Diemen en Overdiemen is na de Reformaatzi allereerst bekleedt geweest door Niklaas Bollius (Bol) te Alkmaar geboóren / dewelke daar overleden is in 't jaar 1624. Hy heeft tot opvolgers gehad / Meester Johan Ruygt, te Diemen geboóren: dewelke die Pastory Laatere Pastoors.

ſtorp 22 jaaren / en langer / bekleedt hebbende / te Amſterdam is geſtorven den 20 July 1646 Onder zijn afbeeldzel ſtond deze korte ſpreuk te leezen:

Fit vivax ſcriptis virtus.

Dat zoo veel te zeggen is als dat de deugd vereenwigt word door de ſchriften.

Meester Gerrit Kraanland, te Amſterdam gebooren den 24 November 1595 / en volkomen Bacelier in de Godtkunde / heeft de geloovigen van Diemen / en daar omſtreeks / verſcheide jaaren achter malkander benevens Johan Ruygt opgepaſt. Na de dood van Ruygt heeft hy de harderzorg alleen waargenomen tot het jaar 1652 toe: en is te Diemen geſtorven den 9 October 1652. Zijne zinſpreuk was /

Vigilate: dat is / Waeket.

Jakob Heynſius, een Edammer en een Lovenſch Godtgeleerde / volkomen Bacelier enz. Hy was een welſprekend predeker; en is in den Heere ontſlapen den 13 January 1692.

Cornelius Franciſcus Krys, te Amſterdam gebooren / een queekeling der Hooge Schole van Loven / te Romen Doktor in de Godtgeleerdheit / Pauſſelijke Protonotaris / en een medelit van 't Haarlemſche Kapittel. Als hy / om zijne zwakheit afſtand van de Paſtorp had gedaan / is in zijne plaats gekomen

Theodorus Huisman, te Harderwijk gebooren / en een Lovenſch Godtgeleerde / overleden den 23 September 1718

Petrus van Els, voordezen Paſtoor in de Opper-Betuwe.

AM-

AMSTERVEEN.

† Onder Amſterveen / 't welk van een groote uytgeſtrektheit is / en wiens Parochiekerk den H. Urbanus toegewijdt was / zijn tegenwoordig 4 Katolijke Paſtoryen gelegen : die van Buitenveldert en den Overtoom / die van Bovelkerk / die van de Neſſe / en die van de Quakel. Amſterveen, enz.

Buitenveldert en den Overtoom.

Buitenveldert en den Overtoom / twee buurten onder Amſterveen gelegen / zijn ſedert het veranderen van den Godsdienſt allereerſt bedient geweeſt van Kapucijnen ; welker naamen tot onze kennis niet gekomen zijn.

Sedert het jaar 1656 hebben hier eenigen tijd Auguſtijner Monnikken geſtaan : Johan Vinkenroy of Vinkenrode , dewelke geſtorven is in May 1671.

Theodorus Dingens, overleden in May 1672. In zijne plaats is gekomen Michiel Dekker: maar dewijl hy elders beroepen wierd hebben de gemelde buurten ſedert Paſtoors uyt de Wereldlijke Geeſtelijkheit gekreegen. De eerſte van de Wereldlijke Paſtooren was

Adriaan Achtienhoven, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godtgeleerde : dewelke / alhier Paſtoor zijnde / Licentziaat in de Godtgeleerdheit wierd ; en / om zijne gaben / tot hooger bedieningen ſtond beroepen te worden. Maar / na dat hy een Paſtoors-huys met een kerk getimmert had ; is hy in 't beſte van zijn

† Dit is ons opgegeeven door myn Heer N. N. zoo dat wy hier eenige verandering in de order of ſchikkinge van 't Latijnſche Werk gemaakt hebben. *Vertaalder.*

leven gestorven den 23 Maart 1691. Zoo is dan in zijne plaats gevolgt zijn volle broeder Theodorus Achtienhoven, ook te Amsterdam gebooren / en een Lovensch Godtgeleerde: dewelke insgelijks een ontijdige dood gestorven is den 25 October 1698. Zoo heeft hy dan tot opvolger gekreegen Willem Zielhorst, een Utrechtenaar en een Lovensch Godtgeleerde: dewelke ook een gedeelte van Sloten bedient.

Bovenkerke.

De Pastory van Bovenkerk.

Bovenkerke is een buurt onder Amsterveen/ daar de Pastoors t'hans woonen. Hier hebben (sedert de Reformatzi) de volgende Pastoors gestaan: Meester Jakob van Hees (Heesius), die naar 't andere leven vertrokken is in 't jaar 1636. Meester Jakob Bartholomæusz. van Peen geboorен in 't jaar 1599; overleden den 25 Mey 1650. Zijne zinspreuk was *Docens & faciens*: dat is/ Onderrechtende en in 't werk stellende.

M. Bruno van den Tempel, overleden den 5 Mey 1659. Antonius Rijzer, naderhand te Sloterdijk beroepen; daar hy overleden is den 29 September 1708. Everhard van der Borch, een Utrechtsch Edelman / en een Lovensch Godtgeleerde.

De Nesse.

De Nesse.

De Nesse / ook een buurt onder Amsterveen/ plagt een kapel te hebben: om welke reden deze plaats van ouds een kapellaanschap plagt genoemt te worden. Hier heeft allereerst als Pastoor gestaan M. Egbert Eggius: dewelke de Pastory 15 jaaren bedient hebbende van hier gescheiden is den 26 September 1646. Hy heeft tot nazaaten gehad Johan * Vechterse, dewel-

* Jakob de la Torre in Relat. Rom.

ke

ke daar in een hoogen ouderdom overleden is. Theodorus van Aalst, die daar in 't beste van zijn leven gestorven is den 12 January 1693. Stephanus Oort, een Amsterdammer / en een Lovensch Godtgeleerde.

De Quakel.

Aan de Quakel en den Uythoorn / onder 't gerecht van Amsterveen / hebben de volgende Pastoors gestaan: M. Niklaas van de Polder, om zijnen yver de Apostel van Amsteland genaamd / stierf aan de Quakel den 2 January 1633. Johan Hogenhuizen, die godvruchtelijk in den Heere ontslapen is den 31 October 1661. Hendrik de Roy, een Utrechtenaar / in zijne Pastory van de Quakel gestorven den 2 July 1695. Johan Stier, een Amsterdammer / te Amsterdam overleden den 21 April 1704. Johan van Veen, een Hagenaar en een Keulsch Godgeleerde; die om zijn onstichtelijk gedrag van daar genomen wierd. Pastoors aan de Quakel.

BUIKSLOOT.

Buiksloot / van ouds Boekesloot genaamd / is een dorp in 't Waterland / aan het Y over Amsterdam gelegen. Buiksloot.

In 't jaar 1544 was Pastoor van Buiksloot Willem Pietersz.

In laatere tijden is Buiksloot / met Nieuwendam / en de naastgelegene plaatzen over 't Y / bedient geweest door Mattys van Veen, overleden den 25 Junij 1709. Deze Heer van Veen, door de geweldige verbolging op zekeren tijd benard / was binnen twee uuren grijs geworden. Herman van Egten, naderhand Pastoor te Graft; daar hy gestor-

ſtorven is den 12 October 1691. Bernard van Gelderen, naderhand Paſtoor te Zevenhoven. Michiel Dekkers, een Auguſtijner Monnik / die hier op twee verſcheide reizen heeft geſtaan; en opgevolgt is van P. Antonius, ook een Auguſtijner Monnik.

HOLLESLOOT,

Hollesloot, enz. Anders Holensloot / een dorp tuſſchen Raarop en Zuitwoud / heeft een kerkje of kapel gehad / die overlang door de baaren weg geſpoelt is.

ILPENDAM,

Ilpendam; Slot, Heeren, enz van Ilpendam. Een dorp in Waterland / is aldus genaamd om dat hier een Dam tegen het blietje den Ilp opgeworpen was. Ilpendam / daar een heerlijk ſlot ſtaat / was eerſt onder de Heeren van Purmerend geraakt: en is naderhand bezeeten geweeſt van eenen Jonker Jakob van Ilpendam; die te Bruſſel in 't jaar 1567 (onder den Hartog van Alva) onthalſt wierd. *a*

Patroon. De kerk was ter gedagteniſſe van den H. Sebaſtiaan ingewijdt. In 't jaar 1544 is hier Paſtoor geweeſt Heer Dirk.

Paſtoors. Sedert de meergemelde verandering is Ilpendam met de andere dorpen van Purmerland door de volgende Paſtoors bedient geweeſt: Lambertus Hofman, dewelke door den Prooſt van 't Haarlemſche Kapittel derwaarts gezon-

a Volgens den Latijnſchen text zoude het van deezen Jonker Jakob gekomen zijn op de Heeren van Purmerend. Doch dit is een misverſtand: want by Zoeteboom ſtaat uytdrukkelijk dat de Heeren van Purmerend het eerſt bezeeten hebben, en van hen op gemelden Jonker Jakob gekomen is. *Vertaalder.*

ſtor-

den wierd den 3 October 1645: en naderhand Paſtoor van 't Begijnhof te Amſterdam is geworden. Jakob Heinſius, naderhand Paſtoor van Overdiemen. Aloyſius (of Ludovicus) Kools van Tetrode, te Gouda gebooren / en Licentziaat in beide de Rechten; ter Gouw geſtorven den 5 Maart 1673. Johan Steur, naderhand Paſtoor te Huisduinen en op de Helder. Johan Franc. de Roomer, te Amſterdam gebooren / en Prieſter van 't Oratori te Scherpenheuvel / heeft eenige jaaren te Ilpendam geſtaan / en is daar overleden in 't jaar 1700.

Jakob van Ommeren, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godtgeleerde.

PURMERLAND.

Purmerland is aldus genaamd naar het water Purmer / en ſtrekt zich wijd en breed uyt tot Purmerende toe. Het is een deftige heerlijkheit / hebbende een Kerk met een ſpitzen en hoogen toren. Naamrede van Purmerland, enz. Kerk.

Purmer / een oude Parochi / maar tegenwoordig ſchier te niet gegaan / word vermeldt in een brief van Hartog Aalbert van 't jaar 1355.

Purmer had een moederkerk; daar de kapel van Purmerende / als dochter / onder hoorde; welke kapel / onder zekere voorwaarden / ook tot een Parochiekerk aangeſtelt wierd. Dit alles ſtaat in den gemelden brief van Hartog Aalbert aldus breeder beſchreeven.

ALBRECHT, &c. doen kond allen Luyden, dat wy geconſenteert hebben en conſenteren met deſe Brieve, voor ons en onſe Nakomelingen, dat de Capelle van *Purmerende*, een

Doch-

Dochter ſal weſen en een Parochye Kerke vande Kerke van *Purmer*, na Heer *Jacob Mas* dood Cureyt van *Purmer*, in alle manieren als de Bueren van *Purmerende* over een gedragen zijn, met Heer *Jacob* Cureyt van *Purmer* voorſz. behoudelyk ons, onſe Heerlykheydt en Gifte van beyde Kerken, en ſulke Renten als de Capellerye heeft, die gelegen is inde Capelle van *Purmerende*, daar wy gever of zyn, en ſullen wy dan niet geven voor een Capelle, maar zy ſullen komen aan de gene die Cureyt ſullen weſen vande Kerke van *Purmerende*, en dit ſal weſen na Heer *Jacobs* dood, die nu een beſitter is der Capelle van onſent wegen, voor alle Vryheyd die Heer *Jacob* Cureyt van *Purmer* geconſenteert heeft, de Geburen van *Purmerende* by zynen leven, als Kinderen te Kerſtenen, dooden te begraven, Miſſe te doen, Predicken en anders, als gewoonelijk is te doen in een Parochie Kerke, conſenterende wy hen voor ons en onſe Nakomelingen. Voorts willen wy dat de Bueren van *Purmerende* met hare toe-behooren (geheeten *Purmerender-voort*,) aan die Capelle en Kerke van *Purmerende*, houden ſullen buyten koſten der Bueren van *Purmer*: en de Bueren van *Purmer* in 't Land, haar Kerk houden ſullen buyten koſten der Bueren van *Purmerende*, als voorſz. is. In oirconde gegeven tot *Haarlem* opten H. Sacraments dach, 1355.

Oude Paſtoors.

Uyt deezen bzief hebben wy dat in 't jaar 1355 hier als Paſtooz heeft geſtaan Jakob Mas.

Op het jaar 1480 / den 14 December/ ſtaat als Paſtooz van Purmerland vermeld Arent Willemsz. van Gornichem. Zijn nazaat is geweeſt Johan Diderijksz. van Monnikkendam.

In

In een Regiſter der Abdye van Egmond vind ik het volgende aangeteekend:

Niklaas van Adrichem, Abt van Egmond, door den Paus gemagtigd, neemt aan den afſtand van de Parochikerk van Purmerland; dewelke door *Arent Willemsz. van Gornichem*, met de toeſtemminge van den Wel-Edelen Heer *Johan* Burggraaf van Montfoort, gedaan is op *Johan Diderijksz. van Monikendam.*

b Deze Burggraaf van Montfoort is weleer Heer van Purmerland geweeſt: want Gerrit van Zyl, die de heerlijkheit van Purmerende en van noch twee dorpen gekocht had van Jan Eggertsz. had dezelve heerlijkheit wederom verkocht aan den Burggraaf van Montfoort; eer dat die van Egmont in 't bezit getreeden waren.

b Boxhorn. Theatr. Holl. p. 381.

PURMERENDE.

Naamrede van Purmerende.

Purmerend / eertijds een dorp Purmer genaamd / is naderhand tot een ſtad aangewaſſen; dewelke de derde plaats onder de ſteden van dat geweſte bekleedt. Het is alhus genaamd / om dat het gelegen was aan 't einde van het water Purmer; en is in 't jaar 1429 (3) geſticht door Willem Eggerts; van wien onder Amſterdam geſproken is. Purmerende / met Purmerland / Jek / Ilpendam / Hoogwoude / en Erſtwoude / heeft de Heeren van Egmond (4) weleer toegekomen.

De

Patroonen. De kerk / die naderhand gelijk gezegt is tot een Parochiekerk opgerecht wierd / had den H. Bisschop Nicolaus met de H. Maagd en Martelaresse Catharina tot haare Patronen gekozen.

Afgevallen Pastoor. Meester Barent Barentszoon, Pastoor van Purmerende / is in 't jaar 1573 van 't oude geloof afgeweecken / en de eerste Predikant der Andersgezinden gewozden.

Hier nevens de lijst van de Katolijke Pastoors / die Purmerende en het bygelegen dorp de Quadijk bedient hebben:

Theodorus Huls, die ook de Pastory van Edam bekleedde; en overleden is in 't jaar 1628. Franciscus Petri (Pietersz.) een Keulsch Godtgeleerde / en volkomen Bacelier in de Godtkunde; den 14 Augusti 1637 uyt het leven gescheiden. Willem Koopal, boven vermeld. Johan Simonsz. te Gzootebzoek geboren / en een Keulsch Godtgeleerde. Johannes Pancosmius, anders Johan Aldewereld, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit / heeft de Pastory van Purmerende met een uyterste getrouwigheit bedient. Hy was byzonder yverig; doch is in 't bloeyenste van zijn leven gestorven den 11 Mey 1660. Kornelis de Kooker, Pastoor van Purmerende / is aldaar overleden den 27 July 1666. Johan de Groot, te Gzootebzoek geboren. Theodorus Visscher, een Amsterdammer / volkomen Bacelier in de Godtkunde. Simon Koetenburg, een Amsterdammer. Niklaas van Zweringen, te Haarlem geboren / een Lovensch Godtgeleerde / enz. Johan van de Velden, te Gzootebzoek geboren.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Purmer is niet alleen een parochi maar ook een dorp geweeſt. Sommigen meenen dat Purmer geen ander dorp is geweeſt als Purmerland. Maar in den brief van Graaf *Philips*, daar hy de heerlijkheit van Purmerende overdraagt, word Purmer duidelijk onderſcheiden van Purmerland. *a Dat ſlot metter ſtede van Purmer-endt, metter vryer heerlijckheyt enz.* Item *die ambachtsheerlijckheyt, en de dagelijckſche gerichte van Purmer, Purmerland, Ilpendam, ſtreckende alſo verre als de ban daer van gelegen is:* Anno 1493. Hier uyt hebben wy ook dat het dorp Purmer noch in wezen was in 't gemelde jaar 1493.

2. Deze *Jan Eggert* was de zoon van dien beruchten *Willem Eggert*, den eerſten Heer van Purmerend, wiens levensbedrijf en wedervaaren aldus in de Gemeene Kronijk beſchreeven ſtaat:

BY deſen Hertoge Willems tyden was een vermaert man wt Waterlant gebooren, gheheeten Willem Eggert, deſe Willem Eggert was een rijck man van gelde ende goede, ende hadde ten tyt dat Hertoghe Willem vluchtich was voor zijnen vader, hem vele gelts ende ſchats gedaen, waeromme hy namaels groot was ende wel geſien by Hertoge Willem, want Hertoge Willem hadde hem gemaect overſte Treſorier vanden lande van Hollant: Deſe Willem Eggert was alleen een Schiltboortich man ende geen Ridder: op dat hy hier namaels inder luyden memorie ende gheheuchniſſen weſen ſoude, dede hy in een vergaderen alle die lantluyden die wyt ende verde ſaten int lant van Purmerlant, by twater gheheeten die weer, ende dede daer timmeren een ſtarck Caſteel ende een cleyn ſtedeken, dat welcke hy dede heeten Purmereynde, welcke ſtede ende ſlot mettet lant van Purmerlant, metten dorpen Nec ende Hilpedam, dat hy namaels vercreech van Hertoge Willem van Beyeren: Ende aldus was deſe Willem Egghert d'eerſte Fondatoor ende ſtichter, ende Heere van Purmereynde ſonder Ridders Name. Ende als hy verhoorde den doot zijns liefs

a By Zoeteboom Beſch van Waterland pag. 111.

Heeren des Hertogen van Beyren was hy wtermaten ſeere bedroeft, ende en leefde maer 2. daghen daer na ende ſtarf op zijn Caſteel dat hy getimmert hadde, hy liet eenen ſoon achter geheeten Jan Eggert, Alyt Heeren Gerrits wyf van Zyl, Janne Reynouts wyf van Brakel. Deſe Jan Eggert overmerckende dat Heeren hulde ende pays geen erve is, heeft hy na den doot zijns vaders zijn patrimonium ende vaderlic erf vercocht vele ende diverſe perſoonen, maer die heerlicheyt van Purmereynde metten dorpen Nec ende Hilpedam, met Purmerlant, vercoft hy Heere Gerrit van Zyl Ridder, zijnen ſwagher, ende is met deſen gelde ende goeden getoghen in Vlaenderen in de ſtadt van Ghent, ende bleef daer woonen met alle zijne Nacomelingen. Hy fondeerde tot Oudenaerde een Clooſter van den Reguliers oorde, ende noch een Clooſter binnen Ghent, van Joncfrouwen ende Nonnen, geheeten Bethleem, van der ſelver oorden, ende als Heere Gherrit van Zyl deſe heerlicheit van Purmereynde een wyl tyts hadde beſeten, vercocht hy die weder Heere Jan Burchgrave van Montfoorde, ende nu ter tyt beſitter af is die Grave Jan van Egmont.

De naamlooze Schrijver, by C. [b] *Commelijn* aangehaald, ſpreekt ook met grooten lof van dezen *Willem Eggert*. Hy wiſt den Graaf, volgens dien Schrijver, zoo te leiden dat hy niets van waarde deed buiten het goedvinden van *Willem Eggert*: en niemand heeft den Graaf oit grooter dienſten gedaan als hy. Want de Graaf, door zijne jonkheit en pracht in groote ſchulden vervallen, is door het kloek vernuft en verſtandig beleyd van *Willem Eggert* in korten tijd buiten alle ſchuld geraakt: ja is in korten tijd zoo verre gekomen, dat hy voor een van de rijkſte Vorſten gehouden wierd. Maar hoe hy dieper in de gunſt van den Hartog ſtond, des te meer was de Ridderſchap, zoo wel van de Hoekſche als van de Kabeliauwſche party, op hem gebeeten: niet konnende lijden dat een Koopman, hoe wijs en getrouw dat hy weezen mogt, zoo veel by den Graaf te zeggen had. De Graaf, zijne dienſten naar de rechte waarde ſchattende, had zijne vier zoonen Ridders geſlagen: ja, uyt het land

[b] Beſchr. van Amſterd. p. 445.

ver-

vertrekkende, en weetende dat *Eggert* van de Ridderſchap met ſcheele oogen aangezien wierd, ſprak hy de Ridderſchap met deeze woorden toe: *Ick beveele en recommandeere ulieden boven alle mijnen goeden vriend* Willem Eggert: *ende ſult hem wel bewaeren: en ſo hem in mijn afwezen enig ongeluck overkomt; ja alwaer 't dat hy gevalle een pan of tegel van de daken op ſijn hoofd viele, en hem kronkte, dat ſal ulieden geweeten en op ul. verhaelt worden.* Des Hartogs dood was *Eggerts* dood: want de Edelluiden en Ridders, nu de handen vry hebbende, en des te meer gebeeten om dat hunne handen zoo lang gebonden waren geweeſt, begoſten hem ten eerſte te trotſeeren; en den eenen ontzegbrief voor den anderen na toe te zenden; en daar door is de goede man van vrees en mismoedigheit geſtorven. Indien dit ganſche verhaal van den naamloozen Schrijver, en dat van de gemeene Kronijk, voor waar moet aangenomen worden, zal *Willem Eggert* drie zoonen voor zijne dood verlooren hebben: want, volgens de Kronijk, heeft hy maar eenen zoon en twee dochters nagelaaten.

3. Zoo zouw Purmerende dan, volgens onzen Schrijver, geſticht zijn door den voornoemden *Willem Eggert*: en wy hebben de gemeene Kronijk zoo even dezelfde taal hooren voeren. *Boxhornius*, in zijn Toneel der Hollandſche ſteden, ſchijnt ook daar henen te willen. Men kan niet zeggen dat hy het dorp Purmerend geſticht zoude hebben: want in den voorgemelden brief van Hartog *Aalbert*, den vader van Graaf *Willem* VI, word al gewag van Purmerende en van deszelfs kapelle gemaakt. Ook kan *Willem Eggert* de ſtad Purmerend niet geſticht, dat is het dorp ſtadsgewijs bewaît hebben: want dat is eerſt[a] gedaan in 't jaar 1573. Maar, om 't gemelde zeggen noch een goeden zin te geeven, kan het aldus verſtaan worden dat Purmerende door *Willem* VI, ten gevalle van den meergemelden *Willem Eggert*, tot een heerlijkheit opgerecht is.

In 't jaar 1519. is ganſch Purmerend, op 70. huizen na, met kerk en al, glad afgebrandt. Daar op heeft de Moeder van *Jan* II, Graaf van Egmond en Heer van Purmerend, de burgerye om haar tot het weder-

[a] Zie Zoetebeom Waterl. p. 158.

opbouwen aan te moedigen, uyt naame van haaren zoon, zekere voorrechten toegeſtaan; die by *Zoeteboom* nagezien konnen worden.

4. 't Is waar dat de Graaven van Egmond ook Heeren van Purmerende zijn geweeſt: maar daar zijn ze door koop, en niet by erfeniſſe, aan gekoomen. Het zal de moeite waard zijn, en tot netter begrip van de zaak dienen, datwe de lijſt der Heeren van Purmerend hier met korte woorden opgeeven.

I. *Willem Eggert*; van wien zoo even wijdloopig geſproken is. Hy heeft veele rechten en vryheden aan de ſtad gegeeven, en was volgens de Kronijken een gebooren Waterlander.

II. *Jan Eggert*, *Willem Eggerts zoon.*

III. *Gerrit van Zyl*, die met *Jan Eggerts* zuſter getrouwt was. Want *Jan Eggert*, duchtende dat hy even eens vaaren mogt als zijn vader, en wel voorziende dat het ſmeulende vier van tweedragt hier te lande haaſt tot een zwaaren brand uytbarſten zouw, verkocht zijne heerlijkheit aan zijnen zwager; en ging een veilige en geruſte woonplaats te Gent in Vlaanderen zoeken.

De Baſterd van Beyeren, men weet niet onder wat voorwendzel of tytel, plagt zich zelven ook Heer van Purmerende te noemen; maar is noit in 't bezit van de heerlijkheit geweeſt.

IV. *Johan*, Burggraaf van Montfoort; die de heerlijkheit van den voornoemden *van Zyl* kocht; en daar mede verlydt wierdt in 't jaar 1431.

V. *Hendrik van Montfoort*, die de heerlijkheit van zijnen vader erfde.

VI. *Jan van Montfoort*, *Hendriks* zoon, is, om dat hy Hoeksgezind was, van de heerlijkheit van Purmerende berooft.

VII. *Balthazar van Wolkeſtein*, van ſommige *Volkeſtein*, van anderen *Valkeſtein* genaamd: wien de heerlijkheit door Prins *Maximiliaan* geſchonken wierd. Hy verkocht ze aan Heer *Jan*, den eerſten Graaf van Egmond, en reiſde naar Duitſland.

VIII. Heer *Jan*, de eerſte Graaf van Egmond: dewelke de ſtad Purmerende veele voorrechten en vryheden verleende.

IX. *Jan* de tweede Graaf van Egmond; onder wien de

de ſtad, gelijk al verhaalt is, op 60. of 70. huizen na afbrande. Hy is te Milanen ongetrouwd geſtorven in 't jaar 1528.

X. *Karel* de eerſte van dien naam, de derde Graaf van Egmond; dewelke den Keizer *Karel* V. op den tocht naar Barbarye volgende, en veel ongemaks uytgeſtaan hebbende, te Kartagena in Spanje in 't jaar 1540. overleden is.

XI. *Lamoraal*, anders ook *Amurathes* genaamd, *Karels* broeder, wierd in zijne plaatze Graaf van Egmond en Heer van Purmerend. Hy was den Keizer ook op den gemelden tocht gevolgt; heeft groote dienſten aan zijn Vaderland gedaan; en wierd te Bruſſel onder den Hartog van Alva onthoofdt.

XII. *Philips*, de vijfde Graaf van Egmond, en de twaalfde Heer van Purmerend, wierd te Yvoy verſlaagen in 't jaar 1590. Hy had geen kinderen, en was maar 32. jaaren oud.

XIII. *Lamoraal*, de broeder van *Philips*, is zonder kinderen, maar vol ſchulden, te Brugge overleden. Zijne goederen, die zeer beladen waren, wierden te koop geſtelt en verkocht: 't ſlot en de heerlijkheit van Purmerend wierd door de Staaten gekocht, enz.

Maar we dienen ook een woord van het Stadswapen te zeggen: te meer om dat daar uyt, naar het ſchrijven van *Zoeteboom*, ſchijnt te blijken dat Paus *Adrianus* VI, de roem van Utrecht en van ganſch Nederland, afkomſtig zoude zijn van den voorgemelden *Willem Eggert*.

Het wapen van Purmerende is dubbeld: aan de eene zijde is het een kooggeſcheepje of binnelandſche galey: aan de andere zijde zijn drie weerhaaken. Dat onderſcheid is groot; maar koomt hier van daan dat de Purmerenders die wapens op verſcheide tijden verkreegen hebben. Het kooggeſcheepje is het oudſte wapen: de drie weerhaaken hebben ze van *Willem Eggert* gekreegen; die zulke drie weerhaaken in zijn wapen voerde. Paus *Adrianus* heeft ook drie weerhaaken in zijn wapen gevoert; en 't zeggen is ook, zoo als *Zoeteboom* [d] ſchrijft, dat hy afkomſtig zoude zijn van *Willem Eggert*.

[d] In zijn Beſchr. van Waterl. p. 127.

EDAM.

Naamrede van Edam, Kerk, Patroon, enz.

Edam / of liever Ydam / is aldus genaamd naar het Ye / dat noch tegenwoordig rondom de kerk loopt / en naar den dam die tegen het Ye opgeworpen is. Deze ſtad / die over al zoo vermaard is door haare haazen / is grooter als Monnikkendam / en heeft onder haar gebied ſeven dorpen.

De Hoofdkerk / die op den naam van den H. Biſſchop en Belijder Nicolaus ingewijdt was / wierd door de Graaven van Holland begeeven ; die ook den Koſter aanſtelden. Dit ampt wierd in 't jaar 1544 bekleedt door Mr. Nicolaus Ruyſch. De bevestiging in de Paſtorij wierd door de Officialen der Utrechtſche Kerke gedaan. De Paſtorij / die in alles 10 pont / groot 's jaars kon opbrengen / had geen Paſtoors-huys / maar bezat twaalf deimten ; die jaarlijks 5 pont groot leverden.

Oude Paſtoors.

Behalven den Paſtoor was'er ook een Onderpaſtoor. In 't jaar 1514 ſtond hier als Paſtoor Meeſter Johan Panonis : denwelken tot noodhulp toegeboegt wierd Mr. Willem Heda.

In 't zelve jaar ſtond hier voor Onderpaſtoor Meindert van Enkhuizen : dewelke den Paſtoor jaarlijks daar van moeſt opbrengen 13 pond groot. Niklaas Johansz. Wits, te Edam gebooren / Prieſter / en Viktaris in zijne geboorteſtad / heeft in 't jaar 1552 een beurs geſticht / om op de Filoſofy en voorder op de Godtgeleerdheit te ſtudeeren. Matthias Thinx, ook een Edammer en Prieſter / had in 't jaar 1551 ook een diergelijke beurs geſticht.

Een

Ten tijde van de bekende verandering wierd de voornaamste Pastory bekleedt door Meindert van Enkhuizen, dewelke in ballingschap verzonden wierd. Petrus Opmeer, by wien wijdloopiger bescheid van dezen Pastoor te vinden is / geeft hem den lof van een allerdeftigsten Belijder / en een allerwaardigsten Pastoor der Edamsche Kerke. Theod. Hulsius is door den Aartsbisschop Sasboldus Vosmerus in 't jaar 1606 aangestelt tot Pastoor van Edam en Purmerende: en is in die bedieninge gestorven in t jaar 1628. Johan [a] vander Steen (Steenius) in de streek gebooren / en Licentziaat in de Godtkunde / is 3 jaaren Pastoor van Edam geweest; en in een hoogen ouderdom overleden den 24 September 1669. Op den 14 April 1657 was hy door 't Kapittel van Haarlem met eenpaarige stemmen tot [b] Keurmeester der Boeken gekozen. Na vander Steen hebben hier gestaan Theodorus Groenhout, te Haarlem gebooren / van wien elders gesprooken is.

Johan van Ryssen, te Deventer gebooren / en een Keulsch Godtgeleerde. Will. Schoenius, te voren Pastoor van Sardam / in van Ryssens plaats Pastoor gworden van Edam / is gestorven den 11 December 1684. Isaak van Eesten, in Gelderland gebooren / een queekeling der Hooge Schole van Loven / volkomen Bacelier in de Godtheit. Deze van Eesten is geweest een zeer dappere voorstander des geloofs / een yverig zielbestierder / en een weldadige Vader der armen. Doch alzoo zijne krachten en middelen door 't geweld der vervolginge uytgeput waren / is hy te Edam in

[a] Wissenberg Hist. Embr. l. 3. p. 162.
[b] Acta Capit. Harlem.

den Heere gerust den 14 October 1678.

Jakob Bosman, te Haarlem gebooren; in zijne Pastorye van Edam gestorven den 10 February 1692. P. Hanneman, een Hagenaar / volkomen Bachelier enz. dewelke op 't beste van zijn leven van een heel-ontstreekinge gestorven is den 30 April 1704. Gerardus de Jager, een Amsterdammer / gestorven in 't jaar 1719.

Wilhelmus Weitmans, te Utrecht geboo-ren / en een Lovensch Godtgeleerde / enz.

Minnebroeder-huys. De Minnebroeders hadden hier een woon-plaats; dewelke naar het zeggen van J de la Torre beter naar een Terminaris-huys als naar een konvent geleek.

Volgens den zelven de la Torre was 'er oolt een kerk van de H. Maagd Maria, dewelke in de lijst van 't jaar 1524 niet opgeteld staat.

Begijnhof. Misschien heeft hy de kerk van 't Begijn-hof gemeent / dewelke de H. Maagd Maria toegewijdt was. Want te Edam heeft een Begijnhof gestaan: over 't welke M. Guerri-cus Ham, te Bilsen gebooren / Overste is ge-weest van het jaar 1561 tot 1564: zijnde in 't leste gemelde jaar beroepen tot de Pastory van Haarlem.

AANTEKENING.

1. De Dam, die den naam en ook 't begin en de opkomste aan deze stad gegeeven heeft, is eerst over 't Purmery [a] geslagen in 't jaar 1400: zoo dat Edam op verre na niet gelijk mag staan met de oudste steden van Holland.

Maar zouw ik hier ook die Meereminne te pas bren-gen, daar 't meest alle onze Schrijvers zoo drok van hebben; dewelke, zoo als zy 't verhaalen, in 't begin

[a] Zie Zoeteboom in zijne Beschr. van Waterland.

der

der vyftiende eeuwe omtrent Edam gevangen wierd?

Ik zal 'er daarom iets van zeggen, om dat ſommige Schrijvers, als *Junius* en *Zoeteboom*, het al twijfelende en met eenige beteuterdheit ſchijnen te vertellen: anderen, als *Winſemius*, de ganſche Hiſtorie verdacht houden: ja ſommigen, als [b] *L. Smits*, met het verhaal van deze Meeremin lacchen, en het voor een ſprookje houden: *Gelooft gy dit niet*, zegt hy, *daar het alle de Hollandſche Kronijken u vertellen*? Ik zal de geſchiedenis met de eigen woorden van de gemeene Kronijk hier te nederſtellen; en 'er dan eenige bemerkingen op maaken.

[c] Ontrent deſe tijt waſt een groote ende vervaerlicke ſtorme van winde, vanden welcken vele huyſen ter neder waeyden, ende den menſchen groote ſchaden deden, ende braken ooc ten ſelven tijden vele dijcken in, datter grooten laſt van water inden landen quam: In deſen ſtorme ende oploopinge vanden zeewater is comen drijven ende ſwemmen, een wilt ende omgetammet wijf inde zuyderzee, tuſſchen Campen ende Edam, ende aldus ſwemmende in Purmeryee, is ſy gecomen door een gebroken gat vanden dijcke in Purmermeer, en dreef aldus lange tijt op dat water ſlapende ende wakende van dat een eynde totten anderen, ende ſy ſochte haer aes ende coſt inde gront vant water, ſy was heel naeckt van lichaem ſonder cleederen aen te hebben, maar ſy was behangen met menigerley waterachtige materie, als moſchſliver ende ander ſlijm al ruych bewaſſen, ende aldus bleef ſy daar ſwemmende menighen tijt om ende weder, niet wetende waer ſy henen ſoude, want ſy en wiſt niet weder wt te comen, daer ſy inghecomen was, want die gaten vanden dijck weder toegeſtopt ende gemaeckt waren vanden Purmeryee, daer ſy ingecomen was. Die vrouwen ende maechden die met ſchuyten van Edam ende anderſins quamen, ende voeren over die Purmeryee melcken de Coeyen, ſaghen dickwils dit wijf drijven ende ſwemmen int water, daer ſy ſeer af verſchrickten ende vervaert waren, ende verwonderden ſeere van dat wijf, ende als ſyſe dus dickwils ſa-

[b] Smits Schatkamer onder Edam.

[c] Holl. Kronijk 26 Diviſie, 57 Capittel.

gen worden zijt gewoon, ende quamen al te met naerder om te ſien, dat ſy ten leſten tſamen ſpraken, ende vergaerden by een, ende namen eenen moet, ende toghen deſe vrouwe met cracht ende gewelt wttet water in haer ſchuyte, ende brochtenſe binnen Edam op der ſtraten; niemant en conde haer ſprake verſtaen, noch ſy en verſtont de onſe niet, ende als ſy ſchoon ghemaeckt was ende ghereynicht vanden ſlijme ende ruychte daer ſy mede bewaſſen was, deden ſy haer clederen aen, ende ſy began onſe ſpijſe te eten, maer nochtans was ſy altijt neerſtich ende daer op wt om weder int water te weſen, maer ſy worde te ſeer nau bewaert. Dit geruchte over al comende, quam daer veel volcx om dit wijf te ſien wt vele vremde landen: dit vernemende die van Harlem, deden groote inſtancie ende verſoecken aen die ſtede van Edam, om dit wijf te hebben, om der niewicheyts willen, dat welcke ſy toelieten, ende gavenſe henluyden, ende daer weſende leerde ſy ſpinnen, ende leefde menich Jaer, ende ſtarf ten leſten ende worde opt Kerchof begraven, om des willen dat ſy dicwils dat H. Cruyce eer ende reverentie dede. Ende dit is geapprobeert ende gecertificeert van eenige oude notabele ende waerachtige mannen, die ſeggen dat ſy deſe vrouwe binnen Haerlem in haer tijt hebben geſien, waerom dattet in deſe Cronijcke voor een nieuwicheyt is geſet.

Twee zaaken konnen hier in bedenking koomen, en het ganſche verhaal waarſchijnelijk of onwaarſchijnelijk maaken. 1. Of het genoeg op de getuigeniſſe van de Hiſtoriſchrijvers geveſtigt is. 2. Of het wel zeker is, en voor de zuivere waarheit mag aangenomen worden, dat 'er zulk ſlag van Zeevrouwen, of Meereminnen, of zoo als men ze liefſt noemen wil, gevonden word. Wat het eerſte belangt, wy hebben, om anderen daar te laaten, de getuigenis van de gemeene Kronijk, van *Wachtendorp*, en *R. Snoy*. *Johan van Leiden* heeft onder *Niklaas van Adrichem*, Abt van Egmond, die in 't jaar 1477 aan de beſtieringe quam, en in 't jaar 1481 uyt de wereld ſcheidde, de Jaarboeken van[d] Egmond beginnen te ſchrijven. En, daar wel op te letten is, eer hy aan 't ſchrijven van

[d] Vide Annal. Egmundan. initio.

die Jaarboeken ging, had hy de gemeene Kronijk al geſchreeven. Zoo was hy dan zekerlijk al in de wereld voor 't jaar 1450: en, dewijl de Meeremin op het vroegſte gevangen is geweeſt in 't jaar 1403 of 1404, kan hy noch menſchen gekent hebben, die de Meeremin gezien en bezigtigt hadden: of, zoo het een onwaarheit en verdichtzel was, die hem van onkunde en onwaarheit konden overtuigen. En hoe veele leefden d'er noch, zelfs onder zijne Mede-monnikken, die 't hunne ouders hadden hooren vertellen: en die hem ook, indien zy 'er niets van geweeten hadden, zouden tegengeſproken en uytgejouwt hebben? *R. Snoy* is omtrent twintig jaaren laater in de wereld gekomen als *Johan Gerb. van Leiden*: en heeft vervolgens ook veele menſchen gekent en geſproken, die het uyt den mond van hunne ouders of van ouder luiden verſtaan hadden. Daarenboven [e] getuigt hy dat hy het uyt de boeken van zodaanige Schrijvers getrokken heeft, die ten tijde van de geſchiedenis in de wereld waren, enz. De andere Schrijvers zullen wy ſlegts overſlaan; en 'er dit alleenlijk op zeggen, dat 'er al dringende en ſterke bewijzen zouden moeten tegenleggen; eer dat men een feit, dat op zulke getuigeniſſen ſteunt, zoude mogen verwerpen. En, indien men vorder bewijzen kan dat 'er op andere tijden diergelijke Zeemannen en Zeevrouwen meer als eens, ja op verſcheide plaatzen en tijden, gezien zijn geweeſt; dunkt my dat het een ſoort van hardnekkigheit zoude zijn, den ongeloovigen noch langer te ſpeelen. Wy hebben uyt *Plinius* [f] dat de Keizer *Auguſtus* door zijnen Ambaſſadeur uyt de Gaulen verwittigt is dat 'er veele doode Zeewijven (*Nereïdis*) aan de zeekuſt quamen drijven. Een Ambaſſadeur van eenen Keizer *Auguſtus* zal zulks aan zijnen Heer en Keizer niet geſchreeven hebben zonder zekere kennis. Die van Lisbon, zoo als dezelve *Plinius* verhaalt, hebben den Keizer *Tiberius* door een gezantſchap laaten weeten dat ze ergens eenen *Triton* of zee-man, zoo als de *Tritons* doorgaans geſchildert worden, in zeker hol of ſpelonk hadden zien en hooren ſpeelen op den hoorn. Dat beken ik dat wat miſſelijk luidt; en zal 'er daarom niet ſterk op dringen: maar 't zal op een exempel niet aankomen. De be-

e Hiſt. Holl. lib. 9. f Lib. 9. c. 5.

ruch-

ruchte *Theodorus Gaza*, onder de geleerden wel bekend, heeft ten huize van *Jovianus Pontanus* meermaalen verhaalt hoe dat hy in *Peloponneſus* of *Morea* zijnde een zeewijf heeft gezien, dat in een geweldigen ſtorm op het ſtrand was geſmeeten. Zoo heeft ook de geleerde *Georgius Trapezuntius* [g] een Zeemeysje gezien, 't welk nu met het bovenlijf tot de ſchaamdeelen toe boven het water ſtak; en dan het ganſche lijf, als al ſpeelende, onder het water dompelde. Dan verhaalt *Alexander ab Alexandro* noch van een Zeeman, of *Triton*, die by zijnen tyd gevangen wierd in *Epirus*; en die heimelijk uyt de zee op het land plagt te koomen, om de vrouwluiden, die daar water quamen haalen, te beloeren, en in zijn geweld te krijgen.

Ook verhaalt *P. Gillius* [h] hoe dat zoo een *Triton*, in zee gevangen, den Koning *Renatus* voor een geſchenk aangeboden wierd.

Hieronymus Dominius [i], een deftig man, heeft den Keizer *Maximiliaan* mondeling vertelt dat hy, met een deel krijgsvolk naar Rhodus vaarende, een Zeeman of *Triton* heeft gezien, die tegen het touw van zijn ſchip opklauterde. *Julius Cæſar Scaliger* [k] zelf, die 't voorgaande vertelt, heeft te Parma een Zeemeysje gezien; dat niet grooter was als een tweejaarig dochterke. Onder *Eugenius* IV [l] is 'er ook een Zeeman gevangen, dewelke bezig was met een kind naar de zee te ſleepen. Zijne gedaante was ſchier in alles gelijk aan de gedaante van een menſch, behalven dat zijne huit naar een aelsvel geleek; dat hy twee hoornties op zijn hoofd had ſtaan, en aan ieder hand twee vingeren had. By *S. Majolus* zal men meer diergelijke exempels uyt geloofwaardige Schryvers, als uyt *Platina*, *Theophanes Abbas*, *Bonfinius*, aangetogen vinden. Onder anderen vertelt hy uyt de oude Staetsbrieven van Poortegaal dat 'er voordezen tuſſchen den Koning van Poortegaal en den Grootmeeſter van S. *Jago* gepleit is geweeſt, wien van beiden zulke zeemannen en zeewijven, die door onweder op het ſtrand aandreeven of geſmeeten wierden, in

[g] Alex. ab Alex. Dies Genial. lib. 9. cap. 8.
[h] Lib. de Animantib. apud S. Majolum dier. Canicul. t. 1. coll. 9.
[i] Apud Jul. Scalig. de ſubtil. exercit. 226. n. 12.
[k] Ibid.
[l] S. Majolus ut ſupra.

ei-

eigendom toebehoorden: en dat de eigendom den Koning toegeweezen wierd. Hy beſluyt daar uyt, en hy heeft 'er gelijk in, dat die zee van ouds al veele zeemannen en zeewijven moet opgelevert hebben.

En om zoo verre niet te gaan, *Ludovicus m Vives* getuigt dat 'er by zijnen tyd in Holland een Zeeman of *Triton* is gevangen, en over de twee jaaren opgeſloten is geweeſt, die al begon te ſpreeken: maar dat hy, de kans ſchoon ziende, met groote vreugde wederom in zee is geſprongen. En *Junius* zelf verhaalt ons dat 'er in zijnen tyd te Zwartewaal, niet verre van den Briel, 't geraamte van een *Triton* midden in de kerk ophing.

Wat het ſpreeken aangaat, dat moet dus verſtaan worden dat hy een ruw en lomp geluid begon te ſlaan: en wat grooter ongerijmdheit ſteekt 'er in, dat men een *Triton* eenige gebrooke of halfgebroke woorden leert uyten, als dat men ſommige vogels allerhande woorden op eene zeer verſtaanbaare wijze leert ſpreeken?

Dit ſchijnt *Junius* wat te ſtooten dat de Edamſche zeevrouw, zoo als de Schrijvers verhaalen, zoude hebben leeren ſpinnen: als of zy, zegt hy, vingeren had gehad, die als onze vingeren in verſcheide leden gedeelt waren. En 't is ook waar dat *Jul. Cæſar Scaliger* als een zekere zaak opgeeft, dat de zeemannen en zeewijven geen handen of vingers, maar in de plaats van handen, zekere vinnen hebben. Maar behalven dat de *Triton* onder *Eugenius* IV. gevangen, en boven vermeld, aan iedere hand twee vingeren had, zoo is de vrage of die vinnen niet zoodaanig van maakzel konnen zijn dat ze die gebruyken konnen als handen.

De gemelde *Scaliger* ſpreekt van andere viſſchen, *Cippæ* genaamd, die van gedaante den menſch gelijken, 's nachts aan land koomen, en vuur uyt een keiſteen ſlaan, om andere viſſchen door het licht te verlokken. De viſſchen, op dat licht toeſchietende, worden van die *Cippæ* genomen en opgegeeten. Deze viſſchen, zegt hy, moeten dan handen hebben: waar uyt zal men bewijzen dat de *Tritons* en zeewijven niet zoo wel gehand en gevingerd konnen zijn

m De vera fide Chriſt. lib. 2.

als

als de *Cippæ*? Dit heb ik maar tegen *Jul. Scaliger's* want op die loosheit van de *Cippæ* zouw ik niet te hard willen dringen.

Alles dan t'zamen geknoopt en wel overwogen, dunkt my, behoudens beter oordeel, dat men in 't aanneemen van diergelijke geschiedenissen, daar geen onhebbelijkheit of ongerijmdheit in steekt, en die op zulke getuigenissen steunen, zoo vies en stijfkoppig niet behoort te vallen.

KADYK.

Kadyk hoe anders genaamd enz.

Kadijk / t'hans Quadijk / en in een handschrift van dit Dekenschap ook Eren genaamd / is een Parochiekerk / dewelke volgens Goudthoeven onder Edam hoorde. Het is dicht by Purmerend gelegen: en daarom plagt het ook door de Pastoors van Purmerende bedient te worden.

Vergeevers van de pastory.

De Pastory wierd door de Graaven vergeeven; het bevestigen stond aan den Aartsdiaken der Utrechtsche Domkerke. Dezelve Pastory bezat in 't jaar 1514 een oud en slegt Pastoors-huisje / met 12 deimten lands. Uyt die 12 deimten moest de Pastoor / by afwezendheit / noch trekken 7 guldens.

In 't zelve jaar stond hier als Pastoor Gerrit van Ysselstein: en als Onder-pastoor Mr. Hillebrand Simonsz.

MIDDELYE,

Middelye, Patroon, enz.

Anders Medelye en Midlye / en aldus genaamd om dat het midden in 't Ye plagt te leggen / is een dorp met een Parochiekerk van Waterland; en heeft van ouds onder het Dekenschap van Waterland gehoort. De kerk is op

op den naam van S. Pankras ingewijdt; en plagt dooz de Gzaaven vergeeven te wozden: de bevestiging wierd by den meergemelden Aartsdiaken gehaalt.

Deze Pastory bezat in 't gemelde jaar 1514 een Pastoozs-huis en twaalf deimpten. Jan Janszoon, die 'er in 't zelve jaar het * Onder-Pastoozschap bekleedde / moest den Pastooz upt die 12 deimten jaarlijks opbzengen 5 guldens. Het inkoomen der Pastorye beliep 50 Kh. guldens 's jaars. Oude Pastoors.

Op den zelven tijd stond hier als Pastooz Kornelis Willemsz. En in 't jaar 1518 Leendert Jansz.

Het Kosterschap / 't welk in 't gemelde jaar bekleedt wierd dooz eenen van Zante, stond insgelijks ter begeevinge van de Gzaaven / en had twee miergen lands.

WEERDE.

Weerde, / tegenwoozdig Waerder genaamd / is een dozp met een Parochi-kerk onder Waterland; de Pastory en de bevestiging wierd gegeeven als boven. Parochikerk van Waerde.

In 't jaar 1514 had de Pastory een Pastoozs-huys met tien of twaalf deimten lands: en zy hon / met lasten met al / jaarlijks opbzengen 40 Kh. guldens.

Jan Dirkz. een man van 70 jaaren was in 't jaar 1514 Pastooz van Waerden. Het Kosterschap / dat ook dooz de Gzaaven begeeven wierd / en 7 of 8 deimten bezat / wierd in 't Oude Pastoor.

* Dat is eigentlijk die de pastory bediende, terwijle dat de Pastoor, die een gedeelte van de inkomsten trok, doorgaans naar geen pastory om zag. *Vertaalder.*

ge-

gemelde jaar bekleedt door eenen Dirk Pietersz. die het van Philips van Borgonje gekreegen had.

MONNIKKENDAM.

Monnikkendam waar van aldus genaamd.

Monnikkendam/ van A. Junius Monnikkemeersdam / en in 't Latijn Monachodamum genaamd / heeft die benaaming gekreegen van 't naast gelegen meer / de Monnik/ en van den dam tegen dat meer opgeworpen. De stad voert in haar wapen een Monnik met een kap op; die met zijne rechter hand een knodze op zijn regter schouder draagt.

De hoofdkerk.

De hoofdkerk / die op den naam van den H. Bisschop Nicolaus ingewijdt was / en door de Graaven begeeven wierd / was met lasten met al jaarlijks waardig 80 of 90 Rh. guldens. In deze kerk is wel-eer een vikary geweest van den H. Thadæus; dewelke naderhand ingelijft is in S. Geertruids konvent te Amsterdam.

Karmelyten klooster.

Ook hebben de Karmelijten daar een konvent gehad ; 't welk in den brand van 't jaar 1515 onbeschadigd is gebleeven.

Oude Pastoors.

In 't jaar 1514 was hier Pastoor Regnerus Garstman: en in 't jaar 1544 Mr. Jakob Lambertsz. Johan Pipo , Hendrikszoon , te Naarden gebooren/ was hier Pastoor in 't jaar 1551. Als de Engelsche Zeeroovers in 't gemelde jaar Monnikkendam uitplunderden ; hebben zy den Pastoor een tijd lang met een schippers-haalt door het meer getrokken / en eindelijk aan de mast gebonden en doodgeschoten. Gerrit Honæus, Regulier Kanonnik / is daar ook wreedelijk omgebragt ; zoo als beneden onder Westblokker verteld zal worden.

Wil-

Willem Kopal, te Haarlem geboore / Licentziaat in de Godtgeleerdheit / en lit van 't Haarlemsche Kapittel. Naderhand is hy te Amsterdam beroepen / en daar gestorven den 5 October 1662.

Volgens het verhaal van Phil. Rovenius, van 't jaar 1638 / heeft Jakob Olæus de Pastory van Monnikkendam lange jaaren bekleedt; en is naderhand Pastoor te Amsterdam geworden. Na hem hebben hier gestaan Mr. Antonis van Veen; die daar Pastoor gestorven is den 22 Februari 1674. Gerrit Klooster, in de Streek geboore / een Lovensch Godtgeleerde / en volkomen Bacelier in de Godkunde; overleden den 29 January 1681. Meester François Breugel, een Amsterdammer / te Monnikkendam gestorven den 13 Maart 1709. Niklaas de Jonge, te Zwol geboore / een Lovensch Godtgeleerde / overleden den 30 Maart 1710. Bernardus van Karpe, te Emmerik geboore.

Niet verre van Monnikkendam heeft voor dezen gestaan een Priory van Cisterci-Nonnen / Galilæa genaamd; dewelke daar opgerecht is in 't jaar 1465.

AANTEKENING.

1. Monnikkendam is 'er al geweest in 't jaar 1297: want men leest by *M. Stoke* dat *Willem* Bisschop van Utrecht, willende den Westvriezen te hulpe trekken, met zijn scheepsheyr te Monnikkendam aanlande: maar dat de Waterlanders, door de Haarlemmers en Kennemers gestijft, den Bisschop zonder iets uytgerecht te hebben verdreeven.

Deze stad [a], en het eiland Marken, gelijk de Schrijver ook onder Merkerhof verhaalt, hebben den Monnikken van Marien-gaerde in Vriesland toebehoort:

[a] Zie Zoeteboom in Waterl. p. 228.

maar 't is hen door de Keizerin *Margareta*, Gravin van Holland, ontnomen, als haar broeder Graaf *Willem* in Ooſtvrieſland verſlagen was.

Van deze Monnikken meen ik ook, zoo wel als *Zoeteboom*, dat de naam van Monnikkendam en Monnikkenmeer gekoomen is: het land, het meer, en alles wat den Monnikken eigen was, wierd hier zoo wel als elders het Monnikken land, het Monnikken meer, de Monnikken dijk genoemt. Toen 'er een dam door 't beſtel der zelve Monnikken opgeworpen wierd, was 't geen wonder dat hy ook den naam van Monnikkendam kreeg.

Omtrent de opkomſte der nieuwe gezindheden zouw deze ſtad, volgens het ſchrijven van *P. b Opmeer*, een ſlechten naam gehad hebben wegens de menigte van de daar woonende hexen en tooverеſſen; en op dat ſtuk alzoo befaamd zijn geweeſt als voor dezen *Hypata* in Theſſalien.

Daarenboven had ze den naam dat haare inwoonders doorgaans naar de nieuwigheit helden: en daarom was 't een gemeen zeggen onder de landzaaten daar omſtreeks, dat haar veel beter de naam zouw voegen van Luiterſchendam als van Monnikkendam.

b Hiſt. Martyr. Batavicor. p. 164.

MERKERHOF.

Marke, een eiland, enz.

Ik ken tegenwoordig geen dorp / dat den naam van Merkerhof draagt: zoo meen ik dan dat hier door verſtaent word het eyland (1) Marken / omtrent Monnikkendam gelegen; daar de Norbertijner Monnikken van het klooſter Mariengaerde buiten Leeuwaarden een vertrekplaats of een ſoort van een uytvlugt hadden. Het quam hen ook / ten minſte (2) voor een gedeelte / in eigendom toe; maar is hen door de Gravinne Margareta, om dat de Vriezen haaren broeder verſlagen hadden / uyt een ſoort van wraakzucht ontnomen.

In

In de Summa Ruralis van Martinus Duncanus vind ik aangetekend dat de helft van 't eyland Marken in 't jaar 1232 geschonken is aan de Monnikken van Marsengaerde: en dat zy 'er de andere helft naderhand by gekocht/ en d'er een kapelle / de H. Maagd Maria ter eere/ getimmert hebben: maar dat Hartog Karel hen het eyland in 't jaar 1470 afgenomen heeft; om dat hun Abt / dronken zijnde / den Graaf was koomen spreeken.

Noch staat 'er thans een dorp / ook Marke genaamd / hebbende een kerk met een toren. De begeeving van deze kerk / dat is van de Pastory / plagt den Graaven toe te koomen: zoo als in 't jaar 1514 getuigde Niklaas Jakobsz. die de gemelde Pastory acht jaaren te booren van den Stadhouder gekreegen had. Kerk, begeevers, enz.

De Pastory had omtrent aan inkoomen vijf pond groot / koomende van 7 deimten / en van een vat boter. Dan had ze noch 11 Philippus guldens: en was de Pastoor gehouden vijf Missen ter weeke te leezen.

AANTEKENINGEN.

1. In een oude lijst van de goederen der Utrechtsche kerke, zoo als *Alting* [a] getuigt, staat een plaats vermeld onder den naam van *Marcheshem*. Hier door meent hy dat het eilandtje Marken verstaan moet worden: want het dorp Marke of Markshem meent hy niet dat daar door verstaan kan worden, om dat gansch Waterland, en vervolgens ook het dorp Marken, volgens de lijst van de Vasallen der Utrechtsche kerke, den Bisschop en de kerke van Utrecht toebehoorde. Maar ik zie niet waarom dezelve reden ook niet gelden zouw tegen het eilandtje Marken; 't welk

[a] In yoce Marcheshem.

zoo wel onder Waterland gelegen is als het dorp Marken.

2. Het quam die Monnikken ganſch en geheel in eigendom toe: Eerſt was de helft van het eiland en dorp aan de gemelde Abdy geſchonken door eenige godvruchtige Hollanders. De andere helft heeft de Abt met de Monnikken van de *Perſynen* gekocht: en dus is 't ganſche eiland onder de Monnikken gekoomen.

BROEK.

Broek; deszelfs naamrede.

Bzoek / ook een dozp van Waterland / en niet verre van Monnikkendam gelegen / heeft dien naam gekreegen van de (1) bzoeklanden of moeren / die het dozp als omcingelden. Het heeft een fraye kerk met een ſpitzen toren; welke kerk ter gedagteniſſe van den H. Biſſchop en Belijder Nicolaus ingewijdt is.

Dit Bzoek is onderſcheiden van een ander dozp / ook Bzoek genaamd / en onder den Langendijk gelegen: welk dozp ook een Parochiekerk had; dewelke ingewijdt was ter gedagteniſſe van den H. Martelaar Pontianus; en dooz de Abten van Egmond begeeven wierd.

Parochiekerk.

Volgens zekere lijſt met de hand geſchzeeven / en onder Keizer Maximiliaan opgeſteld / meenden de Gzaaven dat zy de begeeving van de Paſtory hadden: maar de bevеſtiging moeſt by den Aartsdiaken van Utrecht gehaalt wozden. Kornelis Janszoon, die daar Paſtooz was in 't jaar 1514 / had de Paſtory van de Hartoginne van Savoyen Landvoogdeſſe van de Nederlanden bekomen. De Paſtory had een huysje booz den Paſtooz / met een inkomſte van 30 Rh. guldens / die uyt de landbzuchten getrokken wierden. De boozzaat van gemelden Kornelis Jansz. had by afwezendheit jaarlijks daar van

van genooten 4 pond groot. De Koster / die ook door de Graaven aangestelt wierd / trok by afwezendheit 2 of 3 Rh. guldens.

In 't jaar 1514 was hier Koster Baarthoud Gerritsz.

AANTEKENING.

1. *Zoeteboom*, hoewel hy 'er ook voor is dat dit dorp zijne benaaming van de broeklanden of moeren gekreegen heeft, zouw evenwel half gelooven dat de Broekers in Holland, Westvriesland, en Waterland, afkomstig zijn van de oude *Bructeri*. En daar toe helt hy om deze reden dat *Bructeri*, naar alle schijn, niet anders te zeggen is als *Broekers*: dat is luiden op broekachtige landen woonende. Vorders zeit hy dat deze *Bructeri* gewoont hebben aan den Rhijn, in de vrijheit van Eltenberg. De *Bructeri* hebben aan den Rhijn op verscheide plaatzen gewoont; dat is waar. Maar om dat hun land broekachtig en moeraffig was, en zy daarom *Bructeri* of Broekers genoemt wierden; en dat Broek in Waterland ook broekig en moeraffig was, volgt daar uyt de Waterlandsche Broekers (om hen zoo te noemen) afkomstig moesten zijn van de beruchte *Bructeri*?

LUTTIKHOEFSHUIZEN,

Anders Oosthuizen / een dorp en heerlijkheit in Waterland / onder Edam / heeft in 't jaar 1514 met het dorp Etershem den Heer van Zevenbergen toegekoomen: dewelke den Pastoor en den Koster aanstelde. Oosthuizen, enz.

RANDORP,

Anders Randsdorp / is mogelijk aldus genoemt / om dat het aan 't uyterste van de laage landen / aan de rand van 't weyland of te- Randorp, hoe anders genaamd.

gen 't boſch aan / gelegen is. In een handſchrift der Utrechtſche kerke / en ook door de wandeling / word het Karop genoemt. Anderen noemen 't ook Raardorp; om dat het niet in moeraſſen of boſſchen / maar op een rare, grazige / en melkrijke landsdoutde gelegen is.

De huizen te Karop ſtaan zoo niet in de lengte / gelijk elders; maar meest om de kerk. De kerk heeft een dikken ſtompen toren; 't welk een teken is dat de eerſte aanleggers of bouwheeren daar van wat groots wilden maaken.

Dit is althans zeker dat de Paſtory voordeezen in tween was gedeelt: ſtaande beide de gedeelten ter begeevinge van de Graaven / en ter beveſtiginge van den Aartsdiaken van Utrecht. Jeder gedeelte / de laſten daar onder begreepen / bragt jaarlijks op 50 Rh. guldens. Ook had ieder gedeelte 18 deimten / die jaarlijks 6 guldens opbragten. De Paſtoors waren maar gehouden tot eene Mis ter week; behalven de Zondagen en Heiligdagen.

In 't jaar 1514 wierd de Paſtory van 't eene gedeelte bekleedt door Jakob Florisz.

Koſterſchap. Het Koſterſchap / dat by de 7 Rh. guldens waardig was / wierd ook door de Graaven begeeven.

SCHELLINKWOUDE.

Schellinkwoude, deszelfs naamrede enz. Schellinkwoude / een dorp van Waterland / aan de Zuidzee tegen den dijk gelegen / zoude naar 't gemeene zeggen dien naam gekreegen hebben van de (1) ſchellingen. Het heeft een Raadthuys / en een kerk met een toren. De Paſtory ſtond ter vergeevinge van de Graaven: de beveſtiging wierd door den Aarts-diaken van Utrecht

Utrecht gegeeven. Op zoo een manier is Jan Kornelisz. Paſtoor geworden in 't jaar 1517. De Paſtory had een huys en omtrent 15 deimten; dewelke jaarlijks 38 Rh. guldens opbragten.

AANTEKENING.

1. Men meent, zegt *Zoeteboom*, dat het dien naam gekreegen heeft van eenige penninxkens in een Eſſchenboſch gevonden. De naam Schellingwoude beſtaat uyt *ſchelling* en *woude*; ergo: ſchellingen in 't woud gevonden: ſlaat dat niet door? Ik beken dat die naamrede my te onnoozel voorkoomt: want of ſchoon de Schellingwouders een Eſſchenboom, met negen vergulde penninxkens, in hun wapenſchild voeren, en 'er de volgende ſpreuk by zetten:

Het Boomtje van Eſſchendouwe,
Penningen rood van gouwe,
Is 't wapen van Schellinkwouwe;

Zoo kan ik niet zien dat dit voor een vaſt bewijs behoeft aangenomen te worden. 't Is elders getoont dat de wapens der ſteden en dorpen niet altijd, hoewel dikwils, de naamrede der zelve ſteden en dorpen op een onwederſpreekelijke manier aanwijzen. De huisluiden, lettende op den naam van *ſchelling* en *woude*, zullen zich, zoo als zy 't verſtonden, wonderlijk uytgeſlooft hebben met een wapen te verzinnen, dat op den naam van het dorp paſte.

Maar als men de naamen van het dorp Schellingwoud, van 't eiland Schellinge, van 't Schilt of Schelt op Teſſel, en miſſchien ook van den vloed de Schelde, by malkander voegt; zouw het dan niet waarſchijnelijk voorkoomen dat *Schel*, of *Schelt*, van ouds een zekere betekening heeft gehad, die uyt 't gebruik is geraakt? Dit is althans mijne gedagte: en men weet dat 'er verſcheide woorden en naamen, of ten minſte hunne betekeningen, zoo wel in onze als in andere taalen, vergeeten en onbekend zijn geworden.

't Staat vorder te weeten dat Schellingwoud, *a* zoo

a Rikelenberg gedaante van Weſtv. p. 22.

wel als Grootebroek, Hem, en Venhuizen, in de handveſten aan hen gegeeven, vermeld ſtaan onder den naam van ſteden. Doch dat zag maar op zekere keuren en voorrechten, die zy met de ſteden gemeen hadden.

ZUIDERWOUDE.

Oudheit van Zuiderwoude enz.

[a] Zuithardeshage was de Zuider grensſcheiding van 't Graafſchap van Gerolfus, by keizer Arnulfus vermeld in zijn openbrief van 't jaar 889. Het ſtrekte bynae van den Rhijn tot de Maas toe; en lag tegen over het Noorden/ te weeten den Oceaan. Want de ouden ſchreeven Zuthardes met een TH; waar voor wy tegenwoordig / met een D, Zuderſte zouden ſchrijven. De Hage (in Zuthardeshage) was eigentlijk een Hage / die voor de grens-ſcheidinge diende. Dan deze benaminge van Zuth (of Zuiden) zijn omtrent de gemelde plaats Hage noch duidelijke teekenen overgebleeven in (1) Zuiten, Zuterwouw, Zutermeer, en hier in Zuiter- of Zuiderwoude: van welke plaats volgens Douza, en meer anderen / in den gemelden openbrief geſproken word.

Paſtory.

Dit Zuiderwoude is zekerlijk een oud dorp/ van ouds by een boſch of woud gelegen; en heeft al van ouds een Parochiekerk gehad. De begeeving van de Paſtory ſtond aan de Graaven; de bevestiging geſchiede door den meergemelden Aartsdiaken van Utrecht.

Oude Paſtoors.

De zelve Paſtory wierd in 't jaar 1512 bekleedt door Mr. Niklaas Mayoul; en in 't jaar 1544 door Mr. Johan.

Behalven het Paſtoors-huys had de Paſto-

[a] Alting part. 2. p. 215.

ry

ry een vaſt inkomen van 30 Rhijnſche guldens/ ſpruitende uyt de landbezuchten. De Paſtoor plagt by afwezendheit daar van jaarlijks te trekken 5 of 6 guldens.

Willem Heda, die het Koſterſchap in 't jaar 1514 bekleedde/ en het van den Graaf gehreegen had/ trok daar van by afwezendheit 9 Rh. guldens. Koſterſchap.

AANTEKENING.

1. Door dit Zuiten verſtaat de Heer *Alting* Zwieten buiten Leiden; gelijk de Leezer, die het nazien wil, bevinden zal: zoo dat Zwieten volgens den zelven Schrijver eigentlijk te zeggen is Zuiden.

Maar ik zie niet waar toe de woorden van *Alting* hier te pas gebragt worden: en men moet weeten dat die woorden, *welke plaats volgens Douza, enz. Altings* woorden niet en zijn, maar de woorden van onzen Schrijver. *Alting* [a] is 'er met alle kracht voor dat *Zuthardeshage* geplaatſt moet worden aan de weſtzijde van den Rhijn, niet verre van Zoetermeer. Hy ſpreekt van geen Zuiderwoude in Noortholland, maar van Zoetermeer en Zoeterwouw, of volgens zijne ſpelding *Zutermeer* en *Zuterwoude*, onder Rhijnland. Hy meent dat het Graafſchap van *Gerolfus* eerſt beſloten is geweeſt tuſſchen den Rhijn en de Maas. Alleenlijk dient hier op gelet, om zijne meening wel te begrijpen, dat hy de oude Kaninefaaten tuſſchen den Leidſchen Rhijn en de Maas, naer de zeekant toe, geplaatſt wil hebben. Van dit alles heb ik vry wijdloopig gehandelt in de beſchrijvinge [b] van Delfland: en had hier maar aan te tekenen dat de Heer *Alting* geen eene en dezelfde plaats van dit Zuiderwoude en van Zutherdeshage maakt.

[a] In vocibus Fortrana, Hollandia, Zuthardeshage.
[b] Pag. 307, 308, 309.

LANDSMEER.

Naamrede van Landsmeer, enz.

Landsmeer / een dorp met een oude Parochiekerk in Waterland / is volgens sommige Schrijvers aldus genoemt van het naastgelegene meertje. Anderen schrijven Landsmoer / als of het zijnen naam gekreegen had van de omleggende moeren. De Pastory van Landsmeer / en van de by-gelegene dorpen / wierd door de Graaven begeeven; het bevestigen stond aan den meergemelden Aarts-diaken. Daar was een Pastoors-huys, en de Pastoor trok uyt de landbruchten by de 40 Rh. guldens. In alles mogt de Pastory tusschen de 40 en 50 Rh. guldens opbrengen. In 't jaar 1514 was de Pastory opgedragen aan Mr. Johan van Dieft. Deze van Dieft had een Onderpastoor / met naame Roelof Willemsz.

Oude Pastoors.

De Vikarissen (of Onderpastoors) stelden den Koster aan / die geen vast inkoomen had.

ZUIDERDORP,

Zuiderdorps naamrede.

Ook Sindel-Sinder- en Sunder-dorp genaamd / en een dorp van Waterland / zoude dien naam volgens sommiger meening gekreegen hebben van de zindelijkheit der ingezetenen: maar 't is naarder aan de waarheit dat men de rechte reden van den naam niet geeven kan. Dit Dorp / 't welk groote en vette weylanden heeft / plagt ook een Parochiekerk te hebben; en had een Pastoor met een Onderpastoor / die door de Graaven aangestelt / en door den meergemelden Aartsdiaken bevestigt wierden.

In 't jaar 1514 kon de Pastory uyt de landbruchten opbrengen 54 Rh. guldens: wordende de Pastory in 't zelve jaar bekleedt door eenen Mr. Pieter van der Goude.

AELS-

AELSMEER.

a Aalsmeer word in de oude brieven Alsmar genoemt: dan in een brief van Graaf Floris, van 't jaar 1275 / word het genoemt het Veenland in Aalsmeer: welk Veenland niet anders is als het tegenwoordige dorp Aalsmeer / of ten minste daar dicht by gelegen was. Het dorp Aalsmeer is gelegen aan 't Haarlemmer Meer / onder 't Baljuwschap van Amstelland; en behoort tegenwoordig ook onder 't Aarts-Priesterschap van Amstelland. Aalsmeers oude naam.

De kerk / die een hoogen toren heeft / plagt de H. H. Petrus en Paulus als Patronen te hebben. Dezelve kerk heeft wel-eer ter begeefinge van de Abdisse van Rhijnsburg gestaan. Patroonen.

Volgens een ouden brief / op parchement geschreeven / heeft Johan van Schetter, Kanonnik van Oudmunster te Utrecht / de Pastory van Aalsmeer bekleedt in 't jaar 1546. Oude Pastoor.

Na 't onderdrukken van den ouden Godsdienst hebben hier gestaan Jakok Brunoosz. dewelke zijn verblijf te Aalsmeer had in 't jaar 1603. Mr. Jan Jansz. te Alkoy geboren / Kanonnik te Dueren / gestorven den 3 April 1652. Johan Schot, volkomen Bacelier / enz. overleden den 28 February 1667. Aarnout Kuisten, een Bosschenaar / volkomen Bacelier enz. uyt de wereld gescheiden den 4 December 1667. Jakob Kats, te Gorkom geboren / naderhand Pastoor ter Goude en te Utrecht: van wien elders wijdloopiger gesproken is. Boudewijn Kats, ook te Gorkom geboren / de volle broeder van Jakob Kats voornoemd / volkomen Ba- Laatere Pastoors.

a Alting part. 2. p. 6.

celier

celier enz. is in zijne Pastory van Aalsmeer gestorven den 15 November 1691. Bartholomæus Pesser, een Utrechtenaar / die byzonderlijk zijn werk maakt van het Woord Gods en de heilige taalen te bestudeeren; en een groot liefhebber is van S. Augustinus, van de Navolginge van Thomas a Kempis, en van dierghelijke boeken. Deze vier boeken der Navolginge heeft hy / om zijnen geest dagelijks door het leezen van dezelven op te wekken en te verlustigen / zeer cierlyk in Latijnsche veerzen gebragt.

AANTEKENING.

Alsmar of Aalsmeer, aan 't Haarlemmermeer gelegen, heeft noch zijn oude naam behouden: maar het schijnt dat het Haarlemmer Meer zelf, of een goed gedeelte van dat meer, zijn ouden naam verlooren heeft, en ook *Almere* of *Almeer* genoemt is geweest. De Keizer *Otto* I. [a] schonk aan de Utrechtsche kerke het recht der visscherye, en het kogschult, in Almere. Kogschuld was zekere belasting, die de koggen, dat is zeker soort van schepen, moesten opbrengen. De lijst [b] van de goederen der Utrechtsche kerke voegt 'er de tienden van de netten by, en plaatst *Almere* by den vloed Vennep, die in 't Haarlemmermeer plagt te loopen: zoo dat *Almere* daar waarschijnlijk niet anders is als 't Haarlemmer meer. Als *Wilhelmus Gemmeticenses* [c] dan verhaalt dat de Noorman *Rollo*, als hy van de Vriezen voor de tweede maal tot hun ongeluk aangetast wierd, gelegerd was by den vloed *Almere*; mogen wy met goede reden oordeelen dat hy gelegerd is geweest omtrent het Haarlemmer Meer. 't Welk ik des te liever gelooven wil, om dat de Heer [d] *Alting* het zelve ook voor waarschijnelijk houdt.

[a] Apud Hedam in Ep. Baldrico &c. [b] Ibid. in Odilbaldo.
[c] Hist. Norman. lib. 2. c. 8. [d] In voce Almere.

DE-

DEKENSCHAP VAN WEST-VRIESLAND.

HOORN,
ENCKHUYSEN,
MEDENBLICK,
OUTDORP,
SINTE PANCRAS,
OTTERLEECK,
KOEDYCK,
SCHAGEN,
OUDE NYEROP,
NYEUWE NYEROP,
WYNCKEL,
VEENHUYSEN,
AVENHORN,
SCHAERDAM,
HAUWEERT,
BERCHOUT,
OPDAM,
HEYNSBROUCK,
SPANBROUCK,
LEECK,
WAEWEYT,
SYBEKERSPEL,
SCHAERWOUDE,
HOOGWOUT,
OPMEER,
WOGGENUM,
NUBICXWOUDE,
BINNINCKBROUCK,
LAMMERSCHAGE,
ABBEKERCK,

TWYSS,

TWYSS,
MIDWOUDE,
SWAECH,
OESTERBLOCKER,
WESTERBLOCKER,
SCHELLINKWOUDT,
HEM,
WYDENES,
BOVENKERSPEL,
GROOTE-BROECK,
LUTTEKEBROUCK,
HOIGEKERSPEL,
WESTEYND,
WESTWOUDE,
BYNNEWYSS,
OOSTWOUD,
WARFARTSHOEVE,
OPPERDOES.

DE Prooſtdy van Weſtvriesland is zy oud / en was al bekend ten tijde van Godebaldus **den vier-en-twintigſten Biſſchop van Utrecht: van welke Prooſtdy het volgende in 't Kapittel-boek der Utrechtſche Kerke aangetekend ſtaat.**

Ons Kapittel heeft een volkomen Biſſchoppelijk rechtsgebied, en alles wat 'er tot het rechts-gebied behoort, over Weſt-Vriesland onder 't Biſdom van Utrecht: want ons Kapittel is gewoon de oeffening van dat rechts-gebied aan iemand van onze Kanonnikken, die een prebende hebben, by wijze van *kommiſſie* voor hun leven of voor een zekeren tijd, zoo als 't Kapittel het goed vindt, op te draagen: en zoo een Officier van 't Kapittel word Prooſt van Weſt-Vriesland genoemt. Zoo een Prooſtdy is geen altijd-

altijdduurend ampt, noch benefici, noch een waardigheit van onze Kerk: en die Prooſt is gewoon, uyt de profijten van zijn rechtsgebied, een jaargeld aan 't Kapittel te betaalen: zoo als hem in zijne magtgeevinge bevolen word.

De rechten en privilegien / die de Biſſchop Godebaldus **aan dit ampt voor altijd gegeeven heeft / ſtaan ook in 't voorſchreeven boek opgeteld / onder deezen titel:** Dit zijn de Rechten van 't Aartsdiakenſchap of de Prooſtdye van Weſt-Vrieſland, onder de Kerk van Utrecht.

Voor eerſt heeft *Godebaldus* zaliger gedagteniſſe, wel-eer Biſſchop van Utrecht, aen onze Kerk van Utrecht, en aan den Prooſt van Weſt-Vrieſland, tot het werk van de Prooſtdy en om deszelfs laſten te draagen, gegeeven een geeſtelijk, vry, en volkomen rechtsgebied; 't welk hy ten allen tijde in Weſt-Vriesland zal oeffenen.

De voornoemde Biſſchop heeft het gezeide ten behoeve van de Prooſtdy van Weſt-Vrieſland op deze wijze aan S. *Maartens* Kerk gegeeven; dat de Deken en het Kapittel, die 'er dan zijn zullen, de magt zullen hebben om een Prooſt aldaar te verkiezen; en om hem op te draagen en te begeeven het bewind van de Prooſtdy met alle de Biſſchoppelijke rechten; om dezelve in dat Prooſtdyſchap te beoeffenen, zonder eenige Biſſchoppelijke beveſtiging.

Vorder dat de Prooſt van Weſt-Vrieſland, die 'er dan is, de Kerkelijke perſoonen en leeken aldaar zal mogen ſtraffen op die manieren, die naar rechte noodzakelijken gebruykelijk zijn.

Noch vorder dat hy zal vermogen tweemaal ter week zijne Synodiſſche byeenkomſten te hou-

houden, boeten en bekeur-gelden te ontvangen, en de misdaadigen te ontbinden.

Noch heeft de gemelde Biſſchop aan den Prooſt aldaar, die het dan weezen zal, de magt gegeeven en toegeſtaan, om ieder week, als hy 't goedvinden en dienſtig oordeelen zal, eenen * Biſſchop naar die Prooſtdy mede te neemen; die de zaken tot de Orders en Wijdinge behoorende verrichten zal; en om den zelven (Wybiſſchop) wederom van daar te brengen; en vorders om de profijten daar van koomende met denzelven te deelen.

Noch al vorder dat al het bovenſtaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, door den gemelden Prooſt, van ongedenkbaare tijden af, vreedzamelijk en geruſtelijk onderhouden is geweeſt.

Volgens deze Ordonantzien heeft 't Metropolitaanſche Kapittel van Utrecht zich zelven gerechtigt geacht om het ampt van Prooſt aan een van de Kathedrale Kanonniken / die een prebende had / voor zijn leven lang of voor een zekeren tijd op te draagen.

Doch in een ongedrukte lijſt / in 't jaar 1514 **onder Hartog** Maximiliaan **opgeſteld / ſtaat aangetekend dat Heer** Allert Maartenszoon, **Ka-**

* Voor Wijbiſſchop ſtaat 'er in 't Latijn, *Catholicum*: waar door, volgens de giſſing van den Eerw. Schrijver, verſtaan moet worden een Biſſchop. Want dewijl hy mede moeſt gaan om de zaken, die de orders en wijdingen betreffen, te verrichten: zal het een Biſſchop of Wijbiſſchop zijn geweeſt. En zodaanige Wijbiſſchoppen had men ten allen tijde te Utrecht, om de wijdzels te begeeven, de kerken te wijden, enz. Voeg hier by dat *Catholicus*, gelijk by *Du Cange* gezien kan worden, wel meer voor een Biſſchop genomen word.

pel-

pellaan van O. L. Vrouws kapel / en veertig jaaren oud / op zijn Priesters woord verklaart heeft: Dat tot de dood toe van Heer *Evert*, die over 8 of 9 jaaren gestorven was, de Prooſtdy altijd bekleedt was geweest van byzondere perſoonen: maar dat ſedert zijne dood de Kanonnikken der Metropolitaanſche Kerke zich met de zelve Prooſtdy hebben beginnen te bemoeyen. Ook zeide hy niet te weeten dat het met het Metropolitaanſche Kapittel vereenigt was enz. Ook word 'er verhaalt uyt den mond van Heer Kornelis Engelbertsz. Prieſter / die ſeſtig jaaren oud was / en het ook op zijn Prieſters woord verklaarde: Dat 'er dikwils over de Prooſtdy gekrakeelt is geweeſt: dat Meeſter *Ant. Haveron* ten tijde van den Hertog *Karel* de Prooſtdy, die hy van den zelven Hartog gekreegen had, drie, vier, of vyf jaaren achter malkander bezeeten heeft: dat het Metropolitaanſche Kapittel hem naderhand te Romen in een procés over die zake betrokken heeft: dat, als hy naar 't procés niet om en zag, Meeſter *Ludolphus* Deken van 't voorſ. Kapittel, en *Evert Zoudenbalch* als Deken, uyt naame van 't Kapittel, te Hoorn aangekoomen zijn in de jaaren 1484 en 1485; en wederom bezit van de Prooſtdy genomen hebben. Hy voegde daar by dat 'er op een anderen tijd, te weeten onder Hartog *Philips*, deswegens een procés was geweeſt tuſſchen *Philips van Waſſenaar*, een wereldſch perſoon; en *Pieter Mylet*, Aalmoeſſenier: dat dit procés te Maaſtricht door een Kardinaal van den Apoſt Stoel uytgeweezen is ten voordeele van *P. Mylet*; dewelke naderhand een Kanonniksdy in den Dom gekreegen hebbende, in 't eerſte jaar van zijn bezit overleden was.

Meester *Otto Roelofszoon*, Priester, en over de 70 jaaren oud, wien de Prooſtdy door 't Metropolitaanſche Kapittel gegeeven was, en die het 18 jaaren had bekleedt heeft, verklaart, zoo als in de gemelde ongedrukte lijſt aangetekend ſtaat, dat *Pieter Mylet* de Prooſtdy voor deezen bekleedt had, en dezelve gekreegen had van den ouden Hartog *Philips*: dat daar op tuſſchen den gemelden *Mylet*, en tuſſchen hem, *Otto Roelofsz.* die het van 's Kapittels wegen bekleedde, een procés gereezen en naar Romen betrokken is: dat vorders *Mylet* het procés met koſten met al tegen 't Kapittel gewonnen heeft: waar op hy (*Otto* voornoemd) een verdrag met *Mylet* heeft aangegaan.

Naderhand heeft Mr. *Ant. Haveron*, zoo als dezelve *Otto* verhaalde, bezit van de Prooſtdy genomen, die hy van den Hartog *Karel* gekreegen had; en heeft ze ook eenigen tijd bekleedt. Doch naderhand is 'er een verdrag geſloten, dat alles wat *Haveron* ten tijde van zijne bediening verricht en ontvangen had, goedgekeurt zoude worden enz. Hy zeide noch vorder verſtaan te hebben dat verſcheidene perſoonen voor deezen de Prooſtdy van de voorzaaten der gemelde Hartogen gekreegen hadden.

Johan Brevis (de Kort) Niklaaszoon, **53 jaaren oud / onder eede onderbraagd zijnde / heeft verklaart** / niet beter te weeten als dat de Prooſtdy tegenwoordig het Metropolitaanſche Kapittel toebehoorde, en in het zelve ingelijft was.

De eed / die door den Prooſt by zijne aanneeming aan 't Kapittel gedaan moeſt worden / was van den volgenden inhoud:

Ik zweere by deze Gods heilige Evangelien dat ik voor 't ampt van Prooſt over Weſtvries-

land,

land, dat my door mijn Kapittel van Utrecht opgedragen is, het jaargeld, dat het zelve Kapittel my opgeleit heeft, alle jaaren op de behoorlijke tijden zal betaalen. Dat ik des zelfs gerechtigheden, zaaken, en al wat 't Kapittel toebehoort, volgens de oude rechten en koſtuimen zal onderhouden, bedienen, en voorſtaan: dat ik des zelfs zaaken en vorder toebehooren niet zal 't zoek maaken of vervreemden; en die 't zoek gemaakt of vervreemdt zijn, naar mijn beſte kennis en vermogen zal zien wederom te krijgen: Zoo helpe my Godt, en deeze Gods heilige Evangelien,

Volgens het verhaal van den voorn. Kornelis Engelbertsz. **had de Proofdy geen eigen huys / noch vaſt inkoomen: al de winſt moeſt van de overtreedingen en verballen koomen.**

De inkomſten / daar van koomende / wierden door Otto Roelofsz. **voornoemd bereekent op 364 guldens.**

Doch die wierden dikwils door knevelarpen afgeperſt: waar over dan menigmaal zwaare klagten ontſtonden / en voor de Graaven gebragt wierden. Om die klagten en knevelrpen te beteugelen / zijn 'er van tijd tot tijd verſcheide dekreeten en ordonantzien uytgegeeven. In 't byzonder is daar tegen in 't jaar 1434 een openbrief uytgekoomen van Biſſchop Rudolphus van Diephout: **denwelken wy voor een gedeelte opgegeeven hebben in 't Latijnſche** [a] Batavia Sacra: **en die geheel en volkomen te vinden is in een oud boek / behelzende de wetten / rechten / handveſten en dekreeten der ſtad** [b] **Amſterdam.**

[a] Part. 2. pag. 218.
[b] Te Amſterdam gedrukt in 't jaar 1613.

Lijſt der Prooſten van Weſtvriesland.

In't jaar 1431 Andries van Schoerle (Schorel.)

1437. Gysbert van Rietvelt.

143.. Fortigarius, Biſſchop van Atrecht; dewelke als Prooſt van Weſtvriesland vermeld ſtaat in 't volgende graf-ſchrift:

Hier legt de eerw. Vader in Chriſtus,
De Heer FORTIGARIUS, *zalr. gedagteniſſe,*
Biſſchop van Atrecht, afkomſtig uyt de ſtad
Brugge in Vlaanderen, Raadsheer van
Philips Hartog van Borgonje;
Hebbende de Prooſtdyſchappen van S. Walburg
te Veurne en van Weſtvrieſland, onder
't Bisdom van Utrecht, geruſtelijk
bezeeten; enz.

In 't jaar 1450 Philips van Waſſenaar, overleden in 't jaar 1470.

1463 Pieter Mylet, boven vermeld.

1470 Franciſcus, Kardinaal op den titel van S. Suſanna: dewelke / als Prooſt van Weſtvriesland / uytgegeeven heeft een ſynodaale ordonantzie: welke ordonantzie te leezen ſtaat in een oud boek / genaamd Ritueel (of Ordinarius) der kerke van Hoorn. Van deezen Prooſt zal ook beneden onder Enkhuizen geſproken worden; om dat hy ook eenige byzondere wetten aan die van Enkhuizen heeft voorgeſchreeven.

14.. Mr. Otto Roelofsz. (Rudolphi) over de 70 jaaren oud; dewelke in't jaar 1514 verklaarde dat hy de Prooſtdy van Weſtvriesland omtrent 18 jaaren achter malkander uyt naame van 't Metropolitaanſche Kapittel van Utrecht had bekleedt. 1485.

1485 Evert Zodenbalch, boven vermeld.
1520 Aarnout van Bouchorſt.
1524 Lambert van Duinen.
1570 Godefridus van Mierlo, de tweede Biſſchop van Haarlem; gelijk beneden onder Hoorn zal blijken.

Dekens van Weſtvriesland.

Behalven den Proost had Weſtvriesland ook een Deken; dewelke doorgaans gekozen wierd door 't Katedraale Kapittel van Utrecht. Hy was zodaanig van aanzien dat de Proost zijn ampt naar het goeddunken van den Deken bediende / of 'er van afſtappen moeſt / zoo als de voorgemelde Prieſters van Hoorn ook verklaart hebben. Dekens, hunne waardigheit.

Ik heb onder my een boek met de hand geſchreeven; bevattende eenige brieven van Hartog Willem, Hartog Aalbert, en van andere Graaven van Holland. In deeze brieven worden die van Hoorn / en van de omleggende plaatzen / in hunne vrijheit en goederen gehandhaaft tegen de onmagtige afperſſingen van de gemelde Dekens. Ook heeft de Biſſchop Rudolphus van Diephout, op het aandringen van Philips van Borgonje, de baldaadigheden van deze Dekens / en van meer andere Geeſtelijken in ons Vaderland / door een openbrief beteugelt in 't jaar 1434: zoo als wy in het beſchrijven van zijn leven gezien hebben.

In het gemelde handſchrift ſtaat onder anderen het volgende verdrag: 't welk tuſſchen den Deken van Hoorn en deszelfs geeſtelijke onderzaaten aangegaan is den 2 December 1534.

ALsoo sekere klachten overgegeven zyn den Hove van Hollandt, by die van *Hoorn*, *Enchuysen*, *Grootebroeck* en andere, gheseten onder de Prostye van West-Vrieslandt, beroerende de geestelicke Jurisdictie van den Deecken aldaer, ende informatie daer op gedaen, ende dat oock geschreven is geweest by andere Replicque ende Duplicque, zyn sekere dagen van communicatien gehouden by de Gedeputeerden van de voorsz. Steden met hare consorten; ende is eyndelycken by tusschen-spreken van Meester *Joost Sasbout*, als Commissaris by myn Heer den Grave van Hooghstraten, Stadhouder Generael van Hollandt ende van Uytrecht, daer toe gecommitteert, na dat hy den voorsz. Hove gedaen hadde zyn rapport, gemaeckt een accoordt als hier na volght:

Eerst, die van *Schardam* ende *Scharwoud'* sullen hare Sacramenten halen tot *Hoorn van den Pastoor* aldaer, sonder dat sy gehouden sullen wesen tot *Hoogkarspel* daer omme te reysen.

In de Paesch heylighe daghen, als men haelt *Chrisma*, sal niemandt van Boom-wol oyt afgenomen worden, dan sal den dienaer ghegheven werden een oortken ofte grootgen civilitate, en mits betalende den tax, ende en sal niemandt in onkosten van teeringe of wagen-huer ghehouden wesen.

Den Deecken en sal niet meer nemen voor Zeen-penningh, dan de gewoonelycken tax, na ouder gewoonte.

Den Deecken en sal niemant composeren *in causa matrimoniali*, om sententie te geven, om *juramentum expurgationis* te ontseggen of diergelycke; noch en sal partyen om te composeren niet houden loopende, ende als de questie valt tot

tot *Hoorn*, en ſal niet meer nemen dan den behoorlycken ordinaris tax.

Ende als hy moet reyſen tot verſoeck op een Zeenſtoel, 't zy verre ofte na, ſal daer af hebben drie goudtguldens: te weten, twee voor den Deecken ende een voor den Notaris, ende ſal betaelt worden by den genen die 't verſoeckt, of by den genen die ſuccumbeert.

In kleene ſaken ſal den Deecken van civielheyt uſeren, ende ſal oock van niemandt geldt nemen om hem juramentum expurgationis ofte andere niet laten doen.

In diſpenſatie van proclamatiens als hy die geven wil, ende de ſake ſulcks eyſcht, ſal diſcretie daer beſigen, ende ten hoogſten niet meer nemen dan na ouder gewoonte, elcke proclamatie een-ende-twintigh ſtuyvers.

Ende van verſuymde kinderen ſal men hem reguleeren na de Privilegien ende Rechten van de plaetſen.

Om te conſenteren dat men Kercken ofte Altaren uytſette, grooter maeckende, en ſal gheen groote ſomme van penningen genomen worden, maer een oude Schilt of twee na gelegentheyt.

Inſgelycks ſal oock genomen worden van den Deecken omme Kercke goederen te mogen verkopen, *pro cognitione cauſæ*.

Ende ſal geen geldt genomen werden van Kercken omme met hem te diſpenſeren, ſekere wercken ongemaeckt te laten ſtaen, noch die ſelfde Kercken onder ſulken dekſel gecompoſeert.

De Deecken en ſal niet eyſchen ofte compoſeren *in cauſâ mixti fori*, als 't by den wereltlyken Regter daer by preventie kenniſſe af genomen is.

De Deecken en ſal van inſtitutien van beneficien niet meer nemen dan nae ouder gewoonte, dat hy ſeght te weſen, *medios fructus deductis expenſis.*

De Deecken en ſal gheen geldt nemen om yemandt te laten ſitten *in matrimonio in gradu affinitatis prohibito.*

De Notaris en ſal geen part noch deel hebben in den pacht van de Deeckenye, ende wordt de Notaris by den Deecken gecommitteert tot eenige ſaecken, ſal als dan een ander Notaris by hem hebben, ende ſullen die van de Capittele aengaende de Fiſcael voorſien, ſulcks dat d'onderſaten redenen hebben ſullen te vreden te zyn, ende ſal de Deecken zyn Conſiſtorie houden in de Kercken, ofte andere eerlycke huyſen of plaetſen.

De Deecken ſal den Ban ſoo ſelden uſeren in kleyne ſaken als hy magh; ende en ſal niemandt in den Ban doen, dan met behoorlycke voorgaende proceduren van Rechte.

De Deecken en ſal den Paſtoren geen verbodt doen van yemandt te trouwen na den behoorlycke proclamatien, onder dexel dat ſy te vooren by een geſlapen hebben, noch te bedwingen abſolutie brief te halen *à clandeſtino*, 't en zy dat blycke anders dan uyt de Biechte; dat ſulcke perſoonen te vooren clandeſtine gecontraheert hebben abſolute; ende mits deſen wordt de Paſtooren geen macht gegeven te abſolveren *à clandeſtino*, *in Foro contentioſo.*

De Deecken en ſal hem niet onderwinden te cauſeeren ofte compoſeeren yemandt ter cauſe van ſimpel fornicatie.

Aengaende de abſolutie brieven *à clandeſtino*, daer den Deecken af neemt een-en-twintigh ſtuyvers,

vers, ſeggende dat altijdts ſoo van oudts geuſeert is by tyden van voorgaande Deeckens ende daer of blijckt by oude Regiſters. Die van Hoorn, Enchuyſen, *cum ſociis*, ſeggende ter contrarie dat men van oudts niet meer en plagh te gheven dan negen botdragers, nu geëſtimeert tot xiiij. ſtuyv. Die van Enchuyſen ſeggen privilegien te hebben daer af niet meer ſchuldig te weſen dan vyf ſtuyvers. Suſtinerende dat ſy ende andere geprevilegierde by haer privilegie behooren te blyven.

De Deecken ter contrarie maintinerende dat ſulcke privilegie niet rechtelycken geimpetreert en is noch oock gheuſeert; ſal den Officiael van myn Heere den Archidiaken, Meeſter *Lambert van Duynen*, hier op doen rapport, omme een goedt middel van accoordt te vinden, tuſſchen dit ende drie Koningen dagh.

Aengaende de obſervantie van de *Concordaten* van Biſſchop *Roelof*, die van Hoorn, Enchuyſen, *cum ſociis*, ſuſtinerende dat de Deecken die behoort t'onderhouden, ende achtervolgen navolgende mandamenten, ende beſlote brieven van den Prince van den Landen, tot diverſche tyden tot dien eynde geëxpedieert; die Officiael ter contrarie, dat Biſſchop *Roelof* immers geen macht en hadde *Concordaten* te maecken over Weſt-Vrieſlandt, tot ſijner Juriſdictie niet behoorende; ook dat ter cauſe van de onderhoudeniſſe van de ſelfde *Concordaten* over geheel Hollandt, tuſſchen de Keyſerlycke Majeſteyt, als Grave van Hollandt, ende mijn Heer den Biſſchop van Uytrecht lange queſtie geweeſt is, en dat de ſelfde *Concordaten* in veele puncten onredelyck zijn, is deſen aengaende geen eyntlyck accoordt gemaeckt, maer elcks van partyen blijft

op zyn recht, tot dat de ſelve *Concordaten* breeder geviſiteert, en by andere communicatien of deciſie hier in voorſien ſal weſen. Aldus gedaen in den Hage, by conſente van de voorſz. Meeſter *Lambert van Duynen*, Officiael van mijn Heere den Doemprooſt, als van 't Capittele den Doemheer toegeſonden, Meeſter *Pieter de Jonge* van *Hoorn*, *Freeck Zegerſz.* van *Enchuyſen*, en *Pieter Janſz.* van *Grootebroeck*, als Gedeputeerden van de voorſz. Steden ende Dorpen, onder de Proſtie van Weſt-Vrieſlandt gelegen, den tweeden Decembris, Anno 1534.

In de Kronijk van Hoorn / op 't 17 zijdtje / ſtaat ook een Nederduytſche brief; die door Graaf Willem aan den Deken van Weſtvriesland geſchreeven is in 't jaar 1409: dan de naam van den Deken ſtaat 'er niet uytgedrukt.

Dekens die tot mijne kennis gekomen zijn.

In 't jaar 1461 Mr. Johan de Waal.
1514 Otto, Paſtoor van Veenhuizen.
1523 Jan Michielsz. Weldericum.
1524 Pieter Ruygh.
1552 Gerbrand Cragius (Kraag), Ruygs naezaat.
. . . Gerrit Ramp, Prieſter te Haarlem / overleden den 24 May 1553.
1553 Johan Graef, omtrent S. Bavoos feeſt. (1)
1556 Egbert Boom, Prieſter te Utrecht.
1561 Roelof Strachtman.
1564 Johannes Grudelius; die van 't geloof afgeweeken is. (2)

Deeze Prooſten en Dekens hielden hunne rechtplaats (3) in de ſtad Hoorn.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. Van *Jan de Graaf* word deze ſlegte getuigenis in de ongedrukte Kronijk van Hensbroek gegeeven:

Eclertus Boom, Prieſter, (*ſi non mentior*) van Utregt, worde nu nae S. Baef Deken tot hooren Heer *Jan Graef* daer met ſcanden affgeſet weſende vant Cappittel, om die groote clachten over hem geſciedende, (ſoo my geſeyt is) ende oick om dat hy den pacht qualycken betaelde, ende hy was oick ongeleert, ende een tiran ſoo dat elck man verwonderde hoe dattet voorſz Capittel ſoo mal was, dat ſy ſulcken onbequamen man promoveerde tot ſoodanigen officie, waer op 't Capittel ſeyde, wy en weten nu anders niemant te crygen, maer Godt geef dat deſe *Echertus Boom* hem daer in beter reguleren moet.

2. In 't jaar 1515. is *Arent van Boekhorſt* Deken van Hoorn of Weſtvrieſland geweeſt: en wierd van de Gelderſche Vriezen, in 't zeegevecht tuſſchen dezelve Vriezen en de Saxiſſchen, gevangen gekreegen. Zie *Velius* Kronijk van Hoorn, op het 93. zijdje.

3. Volgens het ſchrijven van *Velius* is 'er na *Philips van Waſſenaar*, die als Prooſt te Hoorn 10. jaaren zijn verblijf heeft gehad, en daar aangekomen was in 't jaar 1451, geen andere Prooſt te Hoorn gekomen. Maar de reden daar van weet hy niet te geeven: of hy daar gelijk in heeft of niet, kan ik niet zeggen: doch het blijkt uyt de getuigeniſſen van *Allert Maartensz.* en *Otto Roelofz.* by den Eerw. Schrijver opgegeeven, dat de gemelde Prooſtdy met *Philips van Waſſenaar* niet opgehouden; maar door anderen bekleedt is geweeſt.

Ik wil hier maar een ſtaaltje bybrengen van den overlaſt die de Weſtvriezen van de gemelde Prooſten en Dekens te lijden hadden. Als zy den ingezetenen by wegen van recht niets afperſſen konden, bezetteden zy hunne koeyen en beeſten op het veld: of zy beſloegen hunne renten. De Majeſtraat van Hoorn viel hier over klagtig aan *Willem* VI. dewelke den Deken door den volgenden brief wel ernſtelijk belaſte, de poorteren van Hoorn met vrede te laaten: *Wil-*

Willem by der ghenaden Gods Palensgrave op den Rijn, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, en Heere van Vrieslandt, laten u weten, den Deken van Westvrieslandt ofte uwen Stedehouder, hoe dat ons ghetoont hebben onse ghetrouwe stede van Hoorn, dat tot sommighen tijden haren poorteren daghet, ende met recht toespreeckt, en soo wanneer ghy hen niet ofwinnen meucht, so besettet ghy hare koeyen ende beesten op 't velt, en andere hare landtrenten, daer ghy hun groote krot ende hinder mede doet, boven recht, als wy verstaen: dat ons vreemt gheeft, en ons oock niet en staet te lijden, datmen onse onderssaten voortaen sulcken kraft en moeyenisse boven recht doen sal, waerom wy u ombieden en bevelen met ernsten, dat ghy onsen poorteren van Hoorn ende anderen onsen onderssaten, voortaen sulcken onlust en moeyenisse verdraeght. Dit laet in gheener wijs, soo dats hun gheen noot en zy, ons meer claghe daer van te doen. Was gheteyckent den 19. Augusti Anno 1409.

Dat 'er met de gemelde Dekens noch meer te krakeelen viel, blijkt uyt den volgenden brief, die *Jan van Beyeren*, ten gevalle van de stad Hoorn uytgegeeven heeft in 't jaar 1424.

Johan, by der ghenaden Goeds, Palensgrave op ten Rijn, Hertoghe in Beyeren Zoen, van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, enz. Doen cond allen luden, dat wy om liefte ende om gunste die wy hebben tot onser goeder stede van Hoirne, die selver stede ghegheven ende ghegonnen hebben, gheven ende gonnen mit desen briefve alsulke punten ende vryheden tot ewighen daghen durende, als hier nae beschreven volcht. In den eersten, waert sake dat yemant tot enygher tyt binnen der stede van Hoirne voirscreven enich kint verloer in vuer off in water off anderssins mit enighen ongevalle off versumenisse dat binnen syn seven jaren waer, daer sal die Deken off Provisoer van Vriesland mit synen Clerck niet meer off hebben dan die poirters van Haerlem daer off gheven.

Item waert sake dat yemant den andere enyghe heymelike trouwe ghegheven hadde, daer en sel die Deken

ken off Proviſoer voirſcreven mit ſynen Clerck niet meer of hebben dan die poirters van Haerlem daer off gheven, dats te weten, neghen boddraghers, die Deken off Proviſoer, ende die Clerck een boddragher.

Item ſoe en ſel gheen poerter van Hoerne den anderen toe ſpreken off moeyeniſſe doen voer den gheeſteliken rechten, alſoe verre als hore enich van dien twien die ſaken keren wilde aen den waerliken rechte, ende dan ſoe ſellen die Burghemeeſters mitten meeſten dele van den Gherechte die ſake an hem nemen, ende ſceiden die byder meeſter reden ende beſten rechte als dat behoert, alſoe verre als die ſaken alſulck ſyn dat menſe mit waerlike rechte mach berechten. Ende want wy deſe punten voerſcreven ende elken byſonder onſen goeden luden van Hoern voerſcreven die nu ſyn ende namaels weſen ſellen, van ons ende van onſen nacomelinghen, vaſt, ſtede, ende onverbroeken ghehouden willen hebben, ſoe hebben wy des oirconde onſen zeghele hier an doen hanghen. Ghegheven tot Haerlem opten leſten dach in Auguſto, int jair ons Heren 1424.

Ook is 'er ſomtijds tuſſchen de ſtad en den Deken van Weſtvrieſland veel te doen geweeſt over den vrydom der kerkhoven. Hoe dat de kerken en kerkhoven voor vrye plaatzen gehouden worden, zal de Leezer uyt dit werk meer als eens vernomen hebben: en ook gezien hebben hoe dat de Landt-overſten tegen het misbruyk van zodaanigen vrydom dikwils genootzaakt zijn geweeſt plakkaaten uyt te geeven.

Omtrent de jaaren 1458, 1459, enz. ging dat misbruyken van de vrydommen ook zeer in zwang te Hoorn. Eenige brootdronkene of boosaardige gaſten, die 't maar op het pleegen van allenhande moetwilligheden, ja op rooven, ſmyten en doodſlaan toeleiden, gebruykten de kerkhoven voor een veilige vryplaats; daar de Schouten of ſtads Overheden, voor de Geeſtelijke vierſchaar vervaard, hen niet moeyen of aantaſten durfden. Zy, daar door te meer aangemoedigd, liepen by nacht met verboden en ſcherp geweer door de ganſche ſtad, beſtormde de huizen van hunne vrienden, of van rijke luiden, en ſtelden dikwils de ganſche ſtad in rep en roer. *Philips van Borgonje*, toen

toen Graaf van Holland, was zeer t' onvrede over de ſlappigheit van den Schout, en liet eenen brief aan den Schout en den Gerechten van Hoorn afgaan; waar van wy ſlegts een gedeelte hier opgeeven zullen:

WY ontbieden, en bevelen onſen voorſchreven Schout van Hoorn, en datſelve, op al tgunt hy van ons houdende is, ende tegen ons verbeuren mach, als dat hy al de gene, die hy bevinden can binnen zijnen bedrijve van de voorſchreven misdadighe perſoonen by nacht gaende, of ghegaen hebbende met geladen en geſpannen bogen, ofte verboden wapenen, en ſulck oft gelijcke geweldt ende fortſe gedaen hebbende, ofte noch doende, aentaſte, ende vanghe, ende van den ſelven recht ende Juſtitie doe, ſonder yemanden des te verdragen, wie hy zy.

Voorder gebieden wy onſen voorſz. Schout, en mede dienaeren van onſen gerechte van Hoorn op deſer ſaken hoorlijcke keuren en ſtatuyten te maken, en deſelve na te volghen, en de misdadighe daer na te corrigeeren, alſo dat behooren ſal.

Ende daer toe machtigen wy en bevelen onſen Schout, dat hy alſulcke perſoonen, als op den Kerckhove ende gewijde plaetſen leggende en hun onthoudende zijn, binnen onſen voorſchreven ſtede van Hoorn, en van den ſelven Kerckhove en plaetſen gegangen zijn, ofte gaen, om onſe onderſaten te hinderen aen lijf oft aen goet, aentaſte ende vange, en van den Kerckhoven en gewijde plaetſen afneme, en ſo veel doe, dat de cracht daer van zijne zy, ende blijve: ende mede van den ſelven recht ende Juſtitie doe, anderen tot exempel, alſoo daer toe dienen en behooren ſal. Dat welcke wy als Prince ende Heere onſen voorſz. Schout ende zijnen hulperen ſtaen en uytdraghen ſullen tegens yegelijcken wie het zy.

En een weynig lagher.

Bevelen daerom onſen voorſchreven Schout van Hoorn dit nae te gaen ende te volcomen, ſonder yet anders daer inne te ſoecken of te wercken, op pene van t'ſelve aen ſyn lijf ende goet ghehouden, ende by ons verhaelt te weſen, als op den ghenen, die met wille onſen ghebode overhoorich gheworden waer, ende onſer Stede verderffeniſſe meynde.

Be-

Bevelen oock voorder onſen Burghemeeſteren, Schepenen, Raden, ende allen onſen Onderſaten en inwoonende van onſer voorſchreven Stede van Hoorn, elck na ſyn behooren, iſt dat van noden zy, onſen voorſchreven Schout dit doende, ende des of ſynen Dienaren verſocht zijnde, alle hulpe ende byſtant te doen, die ſy ſullen connen ende mogen, ſonder des te laten in eenigher manieren.

Hier vinde ik niet dat de Deken van Weſtvrieſland, of het Kapittel van Utrecht, zich tegen dat plakkaat van den Hartog aangekant heeft. Ook was *Philips* de man niet, om de al te hoogdraavende aanmatigingen der Geeſtelijken veel plaats te geeven, of voor onbehoorlijke dreigementen te zwigten.

Maar in 't jaar 1518 * is 'er over de zelfde zaak een groote twiſt gereezen. De Heeren van 't gerecht hadden eenen *Arent Rook* om zeker misdaad van 't kerk-hof laaten afhaalen; en in de gevangeniſſe doen zetten. Dit namen de Deken van Weſtvriesland en het Kapittel van Utrecht, zeer euvel: als van verſtand zijnde dat hunne gerechtigheden daar in ten hoogſte verkort en vermindert waren. Zy zonden dan een ſcherp bevel, men zoude den gevangenen weder ter plaatze brengen daar hy van daan gehaalt was; of in S. *Pieters* dal beſtellen. En alzoo de Raad naar dat bevel niet en luiſterde, wierd de ſtad vliegens in den ban gedaan: dewelke nochtans, op hoope dat de ſtad zich naar 's Kapittels begeerte ſchikken zouw, eerſtdaags wierd geligt. De Raad, die onderwijlen ten hove iets te verrichten had, gaf de zaak aan den Stadhouder en den Raad van Holland te kennen, Die geboden hen, den misdadigen niet los te laaten, maar volgens 's lands wetten te recht te ſtellen. Ook lieten zy het Kapittel weeten, dat ze die van Hoorn over deze zake ongemoeid hadden te laaten, of dat zé de goederen en renten, die 't Kapittel in Holland had leggen, in beſlag zouden neemen. Daar op wierd de ſtad Hoorn met een nieuw interdikt gedreigt: ja 't Kapittel geliet zich als of ze het Hof, en ganſch Holland, even eens wilden handelen. Dit haſpelen duurde wel twee of drie jaaren;

* Velius pag. 106.

maar

maar wierd eindelijk, door het tuſſchenſpreeken van goede luiden, en 't opſchieten van eenige penningen, bemiddelt en afgedaan.

Omtrent het jaar 1520, wat vroeger en laater, wierden de Weſtvriezen door den Deken van Weſtvrieſland, *Jan Michielſz. Walderiamo*, ook gequelt met het vieren van veelvuldige Feeſtdagen; dewelke hier in veel grooter getal, als in andere ſteden, ingevoert wierden. Dit moeſt den ingezetenen hard en laſtig vallen: want, dewijl alle handwerken op zuike vierdagen ſtil moeſten ſtaen, en 'er zeer dikwils noodzakelijkheden voorvielen, die men zonder groote ſchade niet voor by konde gaan; was men gehouden, om die groote ſchade te mijden, den Prooſt de handen te vullen: en dus had men evenwel ſchade. Die naar geen Prooſt om en zag, en zijn werk even wel verrichte, wierd gedagvaart, op groote koſten gejaagt, en in zware boeten beſlagen. Dies hebben de Enkhuizers van den Utrechtſchen Biſſchop, *Hendrik van Beyeren*, in 't jaar 1524 een ordonantzie verkreegen dat men de volgende feeſtdagen, die te voren plegtelijk geviert wierden, voortaan ſlegts vieren zouw in de kerk, maar niet op de markt, of over de ſtraaten: S. *Blaſius*, S. *Agatha*, S. *Gregorius*, S. *Gertrudis*, S. *Ambroſius*, S. *Joannes voor de Latijnſche poort*, S. *Margareta*, *de Scheiding der Apoſtelen*, S. *Auguſtinus*, S. *Hieronymus*, S. *Lucas*, *de elf duizend Maagden*, S. *Cæcilia*, S. *Clemens*, S. *Barbara*, S. *Lucia*. Op deze dagen zouden de onderzaaten van 't meergemelde Prooſtdyſchap hunne ambachten en 't landwerk mogen doen, en koopmanſchap mogen drijven, zonder iets tegen den Deken of Prooſt te verbeuren. Evenwel had men noch groot ſpel met den Deken van Weſtvrieſland, die de gemelde Heiligdagen † met geweld wilde geviert hebben: maar de Stadhouder en de Raad van Holland ſtelden zich daar tegen.

† Beſchrijving van Enkhuizen p. 50.

HOORN.

HOORN [a], t' hans de vooznaamste koop-stad van ganſch West-Vziesland tuſſchen de Kinnem en het Vlie / is echter van niemand vermeldt vooz 't einde van de 13 eeuwe. Eenige jaaren na 't begin van de 14 eeuwe was ze zoo volkrijk gewozden dat ze een Parochie kreeg. Deeze ſtad / gelijk meer andere ſteden / is haare opkomſte ſchuldig aan 't gemak van haare haven: en de giſſing van ſommige geleerden is niet ongerijmd / dat ze ook haare benaaming van die haven gekreegen heeft; dewelke vooz haare bogtigheit of kromte een hoozn verbeeldde. (1) Hoorn waar gelegen enz.

In 't jaar 1573 is hier het kollegi ter Gekommitteerde Staaden van Weſtvziesland opgerecht. Ook was Hoozn van ouds de zetel van den Vikaris des Biſſchops van Utrecht / of van den Pzooſt van Weſtvziesland / dienvt de 60 Kanonnikken der Domkerke gekozen wierd.

Omtrent het jaar 1323 is de eerſte Parochikerk te Hoozn van hout opgetimmert / en den H. Cyriacus toegewijdt. Doch als dezelve ſes jaaren daar na dooz den blixem ganſch afgebzandt was; hebben de ingezetenen in 't jaar 1369 een nieuwe kerk / van grooter beſlag / met groote koſten gebouwt: dewelke ter gedagteniſſe van den H. Johan den Dooper en S. Cyriacus ingewijdt wierd. Hier toe [b] hebben die Eerſte Parochikerk.

[a] Boxhorn. in Theatr. Menſo Alting. part. 2. in Horna.
[b] Jakob de la Torre in zijn R. Verhaal.

van Scharwoude de klokken / de kelken / en 't voyder kerkgereedschap / dat ze uyt den brand geredt hadden / gegeeven. Doch voornamentlijk hebben zy (aan deeze kerk) geschonken een groot standbeeld van de H. Maagd Maria; 't welk op 't hoofd-outaar gezet wierd; en sedert altijd genoemt is geweest de Maagd van Scharwoude. In 't jaar [c] 1459 wierd 'er een stukje van 't H. Kruys met groote staatsie in de kerk gebragt / en in een zilveren kruysbeeld gesloten; 't welk daar altijd met een plegtige eerbiedigheit gebiert is geweest. Het verwulfzel van de ganschе kerk is zeer mooy; en is van ouds zeer kunstig met geestelijke geschiedenissen en geloofs-geheimen beschildert.

In den schoot der kerke / tegen de vier eerste pijlaaren / staan noch geschilderd de vier voornaamste Kerk-leeraars: te weeten Gregorius, Ambrosius, Augustinus en Hieronymus: staande onder ieder Kerk-Leeraar een van de volgende beersjes geschreeven:

Scripturis sacris Gregori contineas nos:
Ambrosi præviè donis nos luminis imple:
Nos doctrina tua, Auguſtine, ſat inſtruat omnes:
Nos vitiis ſana cives, Hieronyme ſancte.

Begeevers van de Pastory.

De pastory heeft altijd ter begeevinge van de Graaven gestaan; de bevestiging moest by het Domkapittel te Utrecht gehaalt worden. Dit is alduys in 't jaar 1514 verklaart door Mr. Theodorus van Delft, Onder-pastoor / zijnde toen 32 jaaren oud: en door Mr. Jakob Gysbertsz. die 'er ook 5 of 6 jaaren te voor als Onder-pastoor had gestaan.

Oude Pastoors, en Onder-Pastoors.

c Kronijk van Hoorn.

In

In 't jaar 1514 wierd deze paſtory bekleedt door Mr. Marcus, de zoon van Mr. Hieronymus Laurensz.

De Paſtoor trok jaarlijks / by afwezendheit / 200 Rh. guldens. De paſtory bzagt alle jaaren / met laſten met al / 300 Rh. guldens op: en had 10 mergen dicht aan de ſtad leggen. Op dat land ſtond het klooſter van O. L. Vrouw: dat daar met dit beding getimmert was / dat het de paſtorye jaarlijks 15 Rh. guldens opbzengen zouw: welk klooſter ook / zoo als het beweerde / die landerpen in erf-pacht had. Daarenboven trok de paſtory jaarlijks 20 goudguldens van hupsrenten.

Doch de Paſtoor had geene jaargelden t'zynen laſte ſtaan.

In de zelfde kerk / op 't outer van de H. Maagd Maria en S. Jan den Dooper, was een kapellany of vikary geſticht. Vikaryen.

In een ongedrukte lijſt van Hartog Maximiliaan wozd gewag gemaakt van een vikary / 't zy dat het dezelfde of een andere zy: welke vikary eerſt dooz de Graaven bergeeven was geweeſt. Maar naderhand heeft Willem van Beyeren de begeeving / dooz een bzief van den 13 July 1414 / aan de Overigheit van de ſtad geſchonken.

Ook heeft Aalbert van Beyeren dezelve Overigheit / dooz een bzief van den 19 April 1396 / gemagtigt om den koſter aan te ſtellen. Koſterſchap.

In 't jaar 1558 / den 11 December / wierd de uytbaart van Karel V hoogſtatelijk in deeze kerk gehouden. 's Keizers beeltenis / met zwart laken bedekt / ſtond in 't midden van 't kooz. Aan dat laken hingen vier ſchilden: en elke zyde van 't kooz was behangen met zwart la-

ken; daar ook twaaf schilden aan hingen; te weeten aan elke zijde ses. De Mis voor den overledene wierd al zingende met grooten toestel gedaan: de klokken luidden den ganschen dag door; en voort de ganssche week op den middag.

In 't jaar 1570 heeft Godefridus van Mierlo, de tweede Bisschop van Haarlem/ de kerkdiensten hier verricht. Op den zelven tijd is hy by den Proost van Westvriesland gegaan; soo als wy boven in zijn leven breeder verhaalt hebben.

O. L. Vrouwen kerk.

Daarna zijn 'er noch andere kerken te Hoorn gesticht: als die van O. L. Vrouw; dewelke volgens Boxhornius begonnen wierd in 't jaar 1426.

In 't jaar 1450 wierd het kruysswerk / en 't steenen kooz/ aan O. L. Vrouws kerk gemaakt. De andere kerken wierden in 't zelve jaar ook vergroot / en met nieuwe outaaren en ander kerkgereedschap opgeschikt.

In 't jaar 1514 was hier Vikaris Allert Maartensz.

In 't zelve jaar 1450 wierd S. Antonis kerk op de Oosterstraat by de Begijnenstraat begonnen / en drie jaaren daar na ingewijdt. (2)

In 't zelfde jaar / en op de zelfde straat / wierd ook de kapel van S. Kornelis gesticht. De stichters waren twee gebroeders; dewelke overlegt hadden eene kerk t' zamen te maaken: maar alsoo sy ergens verschil over kreegen / en ieder het gaarne naar zijn zin had gehad / zijn se van malkander gescheiden. De eene voltrok de kerk / daar se begreepen was: de andere begon 'er een op een andere plaats. Dus ging het werk / dewijl se beidegaar gebrek

bzek aan geld hadden / slapjes boozt : zoo dat 'er de kinderen op de straaten van zongen /

Daer waren twee ghesellen,
Stichtende twee kapellen,
Hadden s' haer buydel wel besien,
Sy hadden genoeg gehad aen ien.

Te Hoozn hebben ook acht kloosters / te weeten een mans-klooster en seven bzouwen-kloosters / gestaan. Mannen-en Vrouwen-kloosters.

Omtrent het jaar 1426 waren d'er eenige burgers te Hoozn / die hunne goederen in't gemeen by malkander bzagten / en t'zamen een huys kogten ; om daar zoo lang by malkander godbzuchtig te leeben / tot dat ze een zekere ozder aangenomen hadden. Maar doozdien dat 'er in 't bewallen van de stad een graft midden dooz dat huys getrokken wierd / wierden zy in hun boozneemen gestoozt. Echter wierd het erf / als zijnde tot een heilige zaak geschikt / in 't jaar 1457 vereert aan de Tertiarissen (dat is Bzoeders van den derden Regel) van S. Paulus konvent te Amsterdam : die het klooster S. Pieters dal daar op getimmert hebben. Deze Tertiarissen hebben zich in 't jaar 1461 begeeben onder de ozder der Kruys-bzoederen : doch zy kozen ebenwel in 't eerste geen Prior, maar stonden onder een Pater ; te weeten eenen Jan Blasius, een bzoom en liefstallig man. De nazaat van Blasius, te weeten Niklaas van Haarlem, wierd in 't jaar 1462 tot hun eersten Pzioz gekozen ; en is naderhand ook de Generaal van de ganschе Ozder gewozden.

In 't jaar 1385 is het klooster van S. Agnes, booz de Nonnen die naar den derden Regel van S. Franciscus leefden / gesticht en begonnen. Doch in de laatere tijden / te weeten

in 't jaar 1586 / is het in een Admiraliteits-Kollegie verandert.

In het jaar 1400 / en de volgende jaaren / zijn de kloosters van de HH. Catarina, Cæcilia, en Gertrudis te Hoorn gesticht. Midden door het eerste / te weeten S. Catharinaas klooster / loopt tegenwoordig de Muntstraat.

In 't jaar 1516 hebben de volgende Nonnen of Zusters in S. Catharinaas konvent geleeft:

Catharinaas Jansd. 18 jaaren oud.
Maria Jansd. 14 jaaren oud.
Maria, de dochter van Jan Brunoosz. 19 jaaren oud.
Maria Pelgrom, 16 jaaren oud.
Anna Pelgrom, Mariaas zuster.
Agatha Vie.

En noch twee dochters van Aalbert Hendriksz. van Berkmerdijk.

Overste van S. Ceciliaas klooster. en van S. Geertruids klooster.

Gerrit Simonsz. die in 't jaar 1527 Overste was van S. Ceciliaas klooster / is gestorven in 't jaar 1528.

In 't jaar 1529 was Bartholdus Franciscus Overste of Pater van S. Geertruids konvent. Hy heeft de Sermoenen van Thaulerus, uyt last van Cunerus Petri Bisschop van Leeuwaarden / en met de goedkeuringe van deszelfs Vikaris Johan Noems, te Antwerpen wederom op de pers gebragt / en in 't licht gegeeven. Van een ander Overste van 't zelve klooster / die de Kronyk van Hoorn zonder zijnen naam te melden geschreeven heeft / zal aanstonds gesproken worden onder de geleerde mannen van Hoorn.

Acht jaaren daar na is ook gesticht het Nonne-klooster der Tertiarissen / 't welk den naam van Mariaas konvent voerde. Dit is

in

in de laatere tijden in een Weeshuys verandert.

In 't jaar 1524 was zeker Pater Kornelis de Overste van dit klooster.

In zekere ongedzukte ozdonantzien van 't Algemeene Kapittel der derde Ozder / die onder my berusten / vinde ik het volgende raakende deezen Pater Kornelis aangetekend:

Het Kapittel heeft uytgeweezen dat de Biechtvader van S. *Mariaas* klooster te Hoorn, met naame *Kornelis*, behoorlijk en wel gedaan heeft met *Agatha*, een geprofeſſide zuſter van't gemelde klooſter, die 'er de drie wezentlijke geloften gedaan had, op een ongewijde plaats buiten het kerkhof te begraaven. Want het was kennelijk dat dezelve zuſter dikwils in haar leven, en noch kort voor haare dood, door de Overſten van haar klooſter aangeſproken was geweeſt wegens zaken die zy als eigen bezat; waar van zy verdagt gehouden wierd; met vermaaninge van die zaaken te laaten vaaren, en haar te beteren: maar zy heeft het altijd volmondig ontkent. Doch geſtorven zijnde had zy onder haar eenig geld, en andere dingen, die zy heimelijk zonder iemands weeten onder haar had gehouden.

Ook gebiedt het gemelde Kapittel wel ſtrengelijk aan alle de Kapittelbroeders, dat ze met hunne onderdaanen in diergelijke zaken even eens zullen hebben te doen. In't jaar des Heere 1594.

In 't jaar 1464 is S. Maria-Magdalenaas klooſter te Hoozn begonnen / waar van ſtraks geſpzoken zal wozden. S. Maria Magdalenaas konvent.

In 't jaar 1467 is het Klariſſen klooſter te Hoozn begonnen. (3)

Deeze klooſters / gelijk wy reeds hebben beginnen te zeggen / zijn naderhand tot andere gebzuyken aangeleit. Van 't eene is een Meys-

jes-huys / van 't andere een tucht-huys / van 't derde een schole voor de jonge jeugd gemaakt.

Konvent der Hieronymianen.

In 't jaar 1385 was 'er een konvent voor de Hieronimyanen of Hieronymus-broederen opgerecht: doch deze Monnikken zijn in 't jaar 1429 uyt Hoorn vertrokken; en hebben hun klooster overgedaan aan de zusters van S. Ceciliaas konvent: en dus is 'er van twee konventen een gemaakt.

In 't jaar 1573 / den 8* Maart / wierden de Nonnen‡ van de gemelde kloosters uyt haar bedde geligt / en zoo beschreurd en half bloot als ze waren op een schip gezet; daar ze de brootdzonkendheit en buile praat van de schippers en legerjongens uyt te staan hadden. Dus te Amsterdam aangeland wierden ze daer 's anderendaags / volgens het schrijven van de la Torre, door den Raad en de stedelingen / die noch goed katolijks waren / met alle beleefdheit en de traanen in de oogen ingehaalt.

't Oude gasthuys.

In den volgenden brief van Graaf Willem, van 't jaar 1346 / word gewag gemaakt van 't Oude-gasthuys; 't welk met zijne toestemminge onder de Parochi van Hoorn opgerecht wierd;

WIllem &c. maken kont allen luden, dat wi verlof geghevcn hebben, ende geven onsen goeden luden van *Hoirne* in Westvriesland een Gasthuys te setten, ende te stichten, in die eere Gods binnen der Prochien van *Hoerne* voersz, behouden die Prochikercke van *Hoern* al hoers rechts, ende hier toe hebben wy gedaen, ende

* Velius zeit den 9. Maart.

‡ Velius zeit Begynen, maar hy neemt wel meer de Begynen voor Nonnen. *Vertaalder.*

doen

doen onſen vrien conſent, alſe patroon der voorſeyder kercken van *Hoerne*. In oerconde deſen brieve beſegelt mit onſen ſegele. Gegheven in die Haghe des Woensdages na Jaersdach int jaer ons Heeren 1346.

Dit gaſthuys plagt de Bepert genoemt te worden / en was gebouwt om de vreemdelingen te herbergen. By dit oude gaſthuys ſtond een ander dat jonger was / en op de Kerkſtraat gebouwt is in 't jaar 1531.

In 't zelfde jaar is het weeshuys op de Oosterſtraat / beweſten S. Antonis kapelle / getimmert. Dit weeshuys wierd vernieuwt in 't jaar 1563; gedurende welke vernieuwinge de weeskinderen hun verblijf hadden in 't Magdalena klooſter; 't welk om het ſlordig en tweedragtig leven der Nonnen eenige jaaren te voren ten deele te niet gedaan was. 't Weeshuys.

In 't jaar 1445. wierd 'er een huys getimmert voor de melaatſchen / 't Lazarus huys genaamd: daar wierd ook een kapel van S. Lazarus gebouwt; ſtaande beidegaar aan den weg om naar Berkhout te gaan. Leproos-huys.

Maar om weder tot de Paſtoors van Hoorn te keeren /

Omtrent het jaar 1530 [a] bekleede Johan Kornelisz. Winter de paſtory van Hoorn: dewelke van ketterij beſchuldigt zijnde / in den Haag door het Hof wierd by geſprooken. Maar naderhand wierd hy over de zelfde zaak te Utrecht voor 't Hof van den Biſſchop ontboden: en is daar ook in 't jaar 1535 na voorgaande vonnis onthooft. Mr. Maarten Pietersſz. was omtrent de bewuſte verandering Paſtoor van Paſtoors der laatere tijden.

[a] Mart. Schookius de Can. Ultr. p. 491.

Hoorn; en word van Brant [b] als een eerlijk/ goedertieren en vreedelievend man geprezen. Hy is te Hoorn overleden den 1. April 1564. De voornaamsten der burgerye zochten aanstonds in zijne plaatze te krijgen Mr. Clement Maartensz. dien ook de lof van beleeftheit en gematigtheit naging.

Met dit inzigt trok de Burgemeester Jakob Klaasz. Syms van 's stadswege naar Brussel; om dit/ volgens den trant van die tijden/ by den Raad te verwerven: daar nochtans de Pastoors volgens de oude en loffelijke gewoonte door de Graaven/ in 't vaderland woonende/ plagten aangestelt te worden. Het verzoek wierd door den Raad toegestaan: dan Clement Maartenszoon, door wat belet weet men niet/ wierd uyt den dienst geweert: en kreeg ondertusschen S. Antonis kerk.

In 't jaar 1566 is hy van 't geloof afgeweeken; en heeft op zeker veld/ Jaepswerf genaamd/ openlijk beginnen te predikken.

De Pastory van de hoofdkerk wierd gegeeven aan eenen Meester Dirk; die van den Histori-schrijver Brant beschuldigt word van al te grooten drift; en het de stad/ zoo als hy spreekt/ naderhand door zijne bitterheit zuur genoeg maakte.

In 't jaar 1573 was Damiaan Blasiuszoon Vikaris te Hoorn.

Die van Hoorn/ die het juk en de afpersingen des Prooffs van Westvriesland moe gewerden waren/ gebruikten volgens het schrijven van den zelven Brant groote toegeevendheit tegens de Predikers van den nieuwen Godsdienst.

[b] Brant Hist. der Reform. 5. Boek, op het 267. zijdtje.

On-

[c] Ondertusschen heeft de Pausselijke Vikaris Sasboldus Vosmerus, voor 't oude geloof en voor de zaligheit der burgerye van Hoorn zorgende / in 't jaar 1611. voor Pastoor naar Hoorn gezonden Gerrit Gerritsz. Eenhuizen, Licentziaat in de Godkunde / uit van 't Haarlemsche Kapittel / en Aarts-Priester van Hoorn.

Voor tweeden Pastoor wierd d' er door den zelven Kerkvoogd gezonden Niklaas Lonius, van Jakob de la Torre [d] Lonesius genaamd / een Edammer van geboorte; die den 19 April 1646 overleden is. In zijne plaats is gekomen Pieter Poelrijk, te Hoorn gebooren / volkomen Bacelier in de Godkunde: overleden in 't jaar 1664. De Vazaten van Eenhuizen zijn geweest Johan Braassem, Licentziaat in de Godtgeleerdheit: die te Hoorn gestorven is den 3 Juny 1667. Jakob Spranger, te Hoorn geboren / volkomen Bacelier enz. dewelke in zijne Pastory en geboorte-stad overleden is den 31 Augusti 1678. Niklaas Schep, een Amsterdammer / die van hier gescheiden is den 28 January 1695. Gerrit Ubius, te Medenblik gebooren / te Hoorn overleden den 7 Juny 1710.

In de plaats van Lonesius en Poelrijk zijn gekoomen Pieter Noorman, een Amsterdammer / te Hoorn gestorven den 2 January 1680. Johan van de Velde, een Leidenaar; naderhand Pastoor van Ter Goes; daar hy gestorven is den 11 September 1699. Johan van Exxel, in Brabant gebooren / tegenwoordig Plebaan van O. L. Vrouws kerk te Antwerpen. Antonis Brugman, te Hoorn overleden den 22 December 1704. Johan Zweerink, die der-

c Relatio J. de la Torre.
d Eadem Relatio: & Necrolog. Harlem.

waart

waart gezonden is door den Pausselijken Vikaris Potkamp, en tot groote droefheit van alle vroome Katolijken gestorven is den 8 February 1711. In zijne plaats is aanstonds door den Nuncius gezonden Aloysius Haselenberg, een Amsterdammer / hebbende op de Godgeleerdheit gestudeert te Romen.

Daar heeft al over een geruimen tijd / achtervolgens de bekende Concordata of Verdragpunten / een Jesuyt te Hoorn gestaan / die een medegezel of medehelper uyt dezelfde Maatschappy mogt hebben. Jakob de la Torre, in zijn Roomsch Verhaal, maakt ook gemag van twee Minnebroeders.

Geleerde Mannen.

Behalven de reeds gemelde zoo geestelijke als wereldlijke mannen / die te Hoorn geboren zijn / en hunne geboorte-stad door hunne geleerdheit of godvruchtigheit verheerlijkt hebben / dienen de volgende ook vermeldt te worden:

De naamlooze Schryver van de Kronijk der stad Hoorn; dewelke / zoo als men gelooft / Pater is geweest van S. Geertruids konvent.

Jakob Ceratinus, dat is in 't Grieksch te zeggen van Hoorn: welken naam hy niet aangenomen heeft / om dat hy zich schaamde zijne geboorte-stad duidelijk te melden; maar om dat het toen de gewoonte der geleerden was / hunne naamen dus te veranderen. Hy was zeer erbaaren in de Latijnsche en Hebreeuwsche taale: en hy heeft allereerst met een ongelooffelijken arbeid / en tot groot nut der geleerdheit / opgestelt een Grieks Woordenboek. Hy is te Loven in 't bloeyen van zijn leven gestorven in 't jaar 1530; en by de Minnebroeders onder dit graffschrift begraaven;

De

De deftige man,
Heer JACOBUS CERATINUS,
geboóren in de voortreffelijke ſtad Hoorn,
een Godtvruchtig Prieſter,
en zoo in de Griekſche als Latijnſche taale ten uyterſte ervaren, zoo als de Werken door hem uytgegeeven getuigen,
Is geſtorven den 20 *April* 1530,
en alhier begraaven.

Petrus Junius (op zijn Nederduytſch Pieter de Jong) was een geleerd man / en zeer erbaren in de hiſtorien. Dirk Velius, zoo als hy zelf in zijne Kronijk verklaart / heeft een Latijnſche Kronijk van deezen P. Junius gezien; waar in de eerſte opkomſte en de booztgang van de ſtad Hoozn verhaalt wozden. Hy had een zoon met naame

Hadrianus Junius: van wien ik niet anders zeggen zal als dat hy om zijn onbedenkelijk leezen (van allerhande boeken) om zijne geleerdheit / en om het uytgeeven van zoo veele ſchzijften tot opheldering van de Grieklſche en Latijnſche taale / na Eraſmus de Fenix van Holland en van de geleerdheit genoemt is geweeſt. Hy is te Middelburg / daar hy om de hachelijkheit der tijden na toe geweeken was / overleden in 't jaar 1575.

Jacobus Dunius (Jakob Verduin) een zeer aardig en gelukkig Poeet; is geſtozven in 't jaar [e] 1566.

Petrus Hogerbetius, dewelke geenen naam / naar zijnè groote geleerdheit / nagelaaten heeft / en geſtozben is in 't jaar 1599.

[e] In de nieuwe Kronijk van Hoorn ſtaat in 't jaar 1572 of 1573.

Cor-

Cornelius Vigius, Doktor en Hoogleeraar der Geneeskunde in de Akademie van Doie / heeft dat ampt eenige jaaren lang zoo loffelijk bedient / dat hy van daar vertrekkende vereert wierd met den tijtel van Ridder. Daarna heeft hy eenigen tijd te Emden voor Geneeş-heer gedient by den Graaf van Oostvriesland; en is eindelijk in zijne geboorte-stad gestorven in 't jaar 1602.

Nicolaus Bulius (in 't Nederduitsch Klaas Boelisz.) een vermaard Geneeşheer / na dat hy Vrankrijk / Hoogduytsland en Italie bezigtigt had / en in zijn Vaderland aangekomen was / heeft daar zeer aanzienlijke bedieningen bekleedt. Daar by was hy ook een cierlijk Dichter / en is gestorven in 't jaar 1617.

Theodorus Velius, Geneeşheer en Vroedschap der stad Hoorn; dewelke / om van zijne voorgere geleerdheit niet te spreeken / zeer ervaren was in de Historie van zijn vaderland: zoo als zijne Kronijk van Hoorn altijd getuigen zal.

Albertus Verlanius (Verlaan) de dochters zoon van Hadrianus Junius, was ook een goed dichter.

Dorotheus Walravius (Walrave) noch jong zijnde / en op de Rechten studeerende / heeft eenige geestelijke gedichten in de Latijnsche taale geschreeven; dewelke te Loven in 't jaar 1608 gedrukt zijn by Masius. Hy wierd te Binnewijzen / een dorp buiten Hoorn / van een boer gestoken; en is daar van gestorven in 't jaar 1599; zijnde pas 26 jaaren oud.

Simon Walrave, Licentziaat in beide de Rechten / was getrouwt met de dochter van Jooşt Buyk Burgemeester van Amsterdam / die om 't Katolijk geloof in ballingschap leefde.

Hy

Hy heeft / by het leven van zijne vrouw / een fraay boekje in de Nederlandsche taale geschreeven; onder den tytel van Babel, of verwarring der Wederdoopers. Na zijn vrouws dood is hy Priester geworden / en Pastoor geweest van Kerbendonk by Goch: wanneer hy het gemelde boekje / hier en daar vermeerderd / op nieuw uytgegeeven heeft onder den tytel van Spiegel der Wederdoopers.

In 't jaar 1445 is 'er een Leprooshuys / met een kerkje van S. Lazarus, buiten Hoorn getimmert: 't welk tegenwoordig verandert is in een Proveniershuys. Leproos-huys buiten Hoorn.

Wy zullen hier noch uyt een oud parkementen boek by voegen / hoe dat op het verzoek van de Heeren Burgemeesteren / Schout / en Schepenen / in't jaar 1470 / alhier een Brouwery wierd opgerecht: met verbod van buiten Bieren te tappen of te drinken: Hier nevens het privilegie van den Graaf van Holland aan de stad Hoorn gegeeven:

KAERLE, by der gracien Gods, Hertoghe van Bourgonje, van Lotwijck, van Brabant, van Limborch, ende van Lutzenborch, Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgonje, Palatijn van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende van Namen, Marcgrave des heylighen Rijcx, Here van Vrieslant, van Salijns, ende van Mechelen: Doen cond ende kenlic allen luyden, hoe dat wy ontfanghen hebben die oetmoedighe supplicatie van onsen Scout, Burghermeesteren, Vroescap, ende andere inwonende onser stede van Hoerne, te kennen ghevende, dat zy seer belast ende beswaert syn mit hoeren Bolwercken te maken tyeghen die

zuder

zuder zee, mit onſe bede te betalen, ende anderſins mit groten coſten ende oncoſten, ſonder enighe neringhe ofte incomen daer tyeghens te hebben, ende mits dien gheſcapen is onſe voerſcreven ſtede gheheel vergancklick te worden. Ende dat ſy daeromme gheraemt ende ſekere ordinancie ghemaeckt hebben om aldaer een Brouwerie op te ſtellen ende te maken, inder manieren als hier na gheſcreven ſtaet: Te weten, eerſt dat nyemant bynnen onſer voerſcreven ſtede nae ſinte Michiels daghe comenden enigherhande bier hoedanich dattet ſy aldaer anvaerden, drincken, ſlijten noch tappen en ſal, anders dan bier, dat bynnen der ſelver onſer ſtede ghebrouwen ſal weſen, ten ſy dat die coiper, off die ghene die ander bier anvaerden wilde, eerſt ende al voeren dat bier wten ſcepe opgheſlaghen worde, daer voer betaelde ende opleyde van elken vate biers, vijftien onſer ſilveren penninghen, gheheten ſtuvers off in andere goeden ghelde die waerde daer van, ende die te gaen tot behoeff ende onderhoudinghe van den Bolwercke onſer ſtede voerſcreven, ende die ontfanghen te worden by tween goeden mannen die by onſen Scout ende Gherechte onſer ſtede voerſcreven daer toe gheordiniert worden ſullen, ende ſoe wye die contrarie dede, die ſoude verbueren een pont groet vlaems op elken vate biers, alſoe dicke als hyt dede. Item, ſoe en ſal nyemant ſyn mout ſelver inſtorten, mer dat ſal gheſchien ende ghedaen worden by den ghezworen die jairlicx daer toe gheſtelt ende gheordineert ſullen ſyn by onſen Scoute ende Gherechte voerſcreven. Item ſoe ſalmen die brouten moghen langhen ende corten na den proeve ende na der ordinancie die

onſe

onſe Scout-ende Gherechte voerſcreven daer op ordinieren ſullen tot oerbaer vander brouwerie ende niet anders. Item dat deſe voerſcreven ordinancie onverbreeckelic, en ghedueric, onderhouden ſal worden. Ende desghelijcx alle andere kueren ende ordinancien die by onſen Scout ende Gherechte voerſz. daer op ghemaect ſullen worden na dat ſy die neringhe gheſtelt ſullen vinden tot oirbaer vander ſelver ſtede, op die peyne ende boete van een pont groet te verbueren alſoe dicke ende menichwerf als yemant bevonden off betuucht worde die contrarie doende van des ghekuert weſen ſal der voerſz. brouwerie angaende. Item ende alle deſe voerſz. peynen ende boeten in dien verbuert worden ſullen gaen en weſen een derdendeel tot behoeff van onſen Burghermeeſteren ende Scepenen onſer ſtede voerſz. Ende een derden dele tot behoeff der reparacie vander Prochikercke bynnen onſer ſtede voerſz. Om alle welcke voerſz. ordinancien te onderhouden tot welvaert van onſer voerſz. ſtede, die voerſz. vander ſelver onſer ſtede an ons oetmoedelick verſocht hebben, onſe conſent, believen, ende confirmacie te hebben tot dien eynde, dat by onſe beveel ende ghebot te bet ſonder enyghe diſſimulacie in toecoemende tyden van onſen Scout ende Gherechte die onverbreecklick ende ghedueric bliven moghen. Soe iſt dat wy die gheneghen ſijn tot der welvaert ende behoudeniſſe van onſer ſtede voerſz. der ſelver onſer ſtede, ende den ingheſetenen van dien, vut ſonderlinghe gracien onvermindert elcken ſijns rechts, conſenteren, believen, ende confirmieren, dat ſy aldaer voert an op ſtellen ende maken ſullen een brouwerie in alle manieren als voerſz. ſtaet. Ende voert

meer om te bette onderhouden die voerſz. brouwerie, ſoe conſenteren wy oeck ende believen mits deſen dat nyemande up, ofte onder onſe Zeeburch aldaer buyten op vyf hondert roeden nae den Oiſter poerte enyghe bieren hoedanich die ſijn drincken ofte ſlijten en ſal anders dan in der manieren ende op die penen als boven gheſcreven ſtaet. Ende bevelen daer omme onſe Scout, Scepenen ende Burghermeeſteren die nu ſijn ofte na comen ſullen, dat ſy de voerſcreven kueren, ſtatuten ende ordinancien voerſ. achtervolghen ende onderhouden ſonder die te mencken off te breken in enygher wijs want wyt aldus ghedaen willen hebben. In oirconde deſen brieve ende onſe zeghel hier an doen hanghen. Ghegheven opten ſeſten dach van Februario int jair ons Heren duyſent vierhondert ende tſeventich, nae den lope van onſen hove.

Uyt dit privilegie schijnt wel te blijken/ dat te Hoorn op dezen tijd noch geen brouwerijen waaren: en dat het buyten bieren zijn geweest die daar gedronken wierden. Misschien zullen zy hare bieren gekregen hebben van die Brouwers die buyten Hoorn zich nedergezet hadden. Volgens Velius zijn de drie eerste huyzen in Hoorn eerst gebouwt in 't jaar 1316.

AANTEKENINGEN.

1. Eenige [a] Schrijvers verſtaan het zoo dat Hoorn dien naam gekreegen heeft, om dat de ſtad gelegen is aan den hoek van de Zuiderzee: want Hoorn, zoo als ze beweeren, was van ouds te zeggen een hoek. En dit is de reden ook dat *W. Heda*, die doorgaans Latijnſche naamen aan alle ſteden en plaatzen geeft,

[a] Boxhorn. in Theatr. Holl.

Hoorn

Hoorn meer als eens *Angulus*, dat is Hoek, heeft genoemt.

2. *Met groote koſten:* het was evenwel, volgens het ſchrijven van [b] *Velius*, *een ſlegt en ligtveerdig werk*, zijnde maar van hout en riet opgemaakt.

Dat de Scharwouders de koſten hielpen draagen, geſchiedde daarom dat hunne kerk, buitens dijks ſtaande pas te vooren door een hoogwater omgeſtort was: waarom zy zich zelven, met de toeſtemminge van den Graaf en den Prooſt van Weſtvriesland, in de Gemeente van Hoorn inlijfden. Dus bleeven zy met die van Hoorn, in de kerkelijke zaaken, 70 jaaren lang vereenigt; daar na hebben zy een eige kerk opgetimmert.

[c] In 't jaar 1405 wierd het eerſte ſteenen koor, met het kruyswerk van de Groote Kerk, boven 't koor van de oude Kerk opgetrokken.

In 't jaar 1429 wierden de twee achterwerken van de groote Kerk, gaande van 't kruyswerk naar 't ooſten, ten vollen opgemaakt, en noch in 't zelfde jaar den 9 Maart ingewijdt. *Wel verſtaande*, zegt *Velius*, *tot aan 't uyterſte van het Choor toe: want het achterſte deel, met den ommegang om 't Choor, wierd eerſt langen tijd daar na gebouwt.* Men zegt dat zeker *Truydeman* het maaken van den Noorder-muur bekoſtigde: welke *Truydeman* met zijn vrouw, van buiten in de ſtad gekomen, en groote middelen hebbende, veel goeds aan de kerken en armen heeft gedaan.

In 't jaar 1500 wierd de ommegang van 't koor, die 20 jaaren te vooren begonnen, maar by gebrek van penningen onvolmaakt gebleeven was, ten vollen opgemaakt. Dit werk was ten hoogſte noodig: want dewijl de Gemeente dagelijks vermeerderde; was de kerk, voornamentlijk op Hoogtijden, veel te klein: zoo dat 'er veel volk op 't kerkhof moeſt blijven.

3. In 't jaar [d] 1600 wierd 'er een nieuwe toren op S. *Antonis* kerk gemaakt; om 'er 't oude ſpeelwerk, dat in den grooten toren gehangen had, in te brengen. Deeze toren was binnen van hout, en buiten met loot en op eenige plaatzen met ſchalien bekleedt. Maar toen 'er de toren ſtond, zag men dat hy te kort gemaakt en te zeer in malkander gedrongen was. Ook

[b] Velius pag. 9. [c] p. 15 [d] p. 265.

wierd het grondwerk te zwak bevonden, om't ſpeelwerk in den toren te hangen enz.

Wy zullen hier by voegen zeker privilegi, door Hartog *Philips* in 't jaar 1497 aan de ſtad gegeeven; te weeten dat de Geeſtelijkheit voortaan geen land zouw mogen aankoopen, dat op eene mijl na aan de ſtad gelegen was. Hier nevens zijn plakkaat, zoo verre het van dat privilegie ſpreekt.

Voort, overmits de voorſz. Supplianten hen meeſt behelpen met Lant-neeringhe, en byſonder met te doen weyden vetten Oſſen ende Koeyen, en dat de Landen en weyden omtrent der ſelver onſer ſtede gheleghen, daghelycx ghecocht ende onderghetoghen worden by die vanden Clooſteren ende Gheeſtelijcke perſoonen binnen ende omtrent der voorſchreven onſer ſtede gheleghen, ſoo dat by dien by lanckheydt van tyden gheſchapen is, dat de voorſz. neeringhe aldaer vergaen ſal, indien dat by ons den voorſz. Clooſteren niet verboden en benomen werde, gheen Landen omtrent der voorſz. onſer ſtede, en op een myle nae van dien gheleghen te koopen: ende insgelijcx den waerlijcken perſoonen, die van nu voorts aen eenighe gheeſtelijcke perſoonen te vercoopen. Soo iſt dat wy de ſaecken voorſchreven overgemerkt, ende daer op ghehadt t'advijs van onſen lieven en ghetrouwen den Stadthouder generael, en de luyden van onſen Camer van Rade in Hollandt, hebben den ſelven Supplianten by deliberatie van onſen ſeer lieven en ghetrouwen Ridder ende Cancelier de Heere van Maigny ende de luyden van onſen grooten Rade gheconſenteert, gheoctroyeert ende ghewillekeurt, conſenteeren, octroyeeren ende willekeuren by deſen onſen Brieve, dat niemant van onſen Onderſaten, wie hy zy, hebbende Lant op een myle nae onſen voorſchreven ſtede van Hoorn, en ſal 't ſelve Lant mogen noch moeten vercoopen eenighe Clooſteren of gheeſtelijcke perſoonen, ten zy by expreſſen bevele, ende conſente van ons.

Was voort int ſelve Privilegie begrepen:

Dat niemant van waer of wie dat hy was, ſoude mogen vercoopen, tappen, noch ſlijten eenighe Wijn of Bier

Bier binnen de limyten van vyf hondert Roeden naer de voorſz. ſtede van Hoorn, in wat manieren het ook gheſchieden mocht.

e En 't was niet buiten reden dat daar klagten over gevallen waren: want van 200 mergen, die onder den banne van de ſtad lagen, waren d'er tachtig die de kloosteren binnen de ſtad toequamen: behalven dat de Regulieren van Weſterblokker, en eenige andere geeſtelijken elders gezeeten, noch eenige van die 200 mergen in eigendom bezaten.

Vorders dient ook geweeten dat eenige dorpen, t'zamen den Veenhop genaamd, te weeten Berkhout, Avenhorn, Myſen, Oudendijk, Beets, Groſthuizen, Scharwoude, en een gedeelte van Schardam, die te voren altemaal onder Medenblik ſtonden, in 't jaar 1408 op hun eigen verzoek, en door de volgende vergunning van Graaf *Willem*, gekomen zijn onder Hoorn:

WIllem, by der ghenade Gods Palensgrave op den Rhyn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, en Heere van Vrieſlandt, doen condt allen luyden, dat wy om goeder gunſten wille, die wy hebben ende dragen tot onſen goeden luyden ende onderſaten van den Veenhop, ende om alderhande dienſt willen, die ſy onſe voorvaderen ghedaen hebben, ende ons (oft Godt wil) noch doen ſullen, den ſelven onſen goeden luyden ghegheven hebben, ende gheven mits deſen brieve, ſulcke puncten van Handtveſten ende vryheden als hier na gheſchreven ſtaen. In den eerſten, ſullen ſy hebben ende ghebruycken alſulcke poortrecht ende vryheyt, als onſe ghetrouwe ſtede van Hoorn van ons en van onſe voorvaderen Graven van Hollandt beſchreven en onbeſchreven tot deſen daghe toe vercregen mogen hebben. Item ſullen onſe goede luyden voorſz. te recht ſtaen binnen onſer ghetrouwer ſtede van Hoorn, ende onder de Schepenen aldaer, ende die ſullen over hen wijſen ende niemant anders.

En int eynde van den brief:

Voort ſoo ſullen onſe goede luyden vanden Veen-

e Velius pag. 28.

hop voornoemt ongheſcheyden weſen, ende blijven van onſer getrouwer ſtede van Hoorn, tot eeuwigher daghen. Ende om dat wy den ſelven onſen goeden luyden alle deſe voorgenoemde punctten en vryheden vaſt ende gheſtade ghehouden willen hebben voor ons ende voor onſe nacomelinghen ten eeuwighen daghe, ſoo hebben wy tot ghetuyghenisſe hier van, onſen zegel aen deſen brief doen hanghen. Ghegheven in den Haghe, op den 16. dagh in Iunio, Anno 1408.

En in 't jaar 1436 heeft Hartog *Philips*, om de groote dienſten door die van Hoorn aan hem gedaan, de dorpen Woggenom, Watweide, Nuboxwoude, en Oude-boxwoude dat nu Hauwert is, het rechtsgebied van Hoorn onderworpen.

P *Hilips* by der gratien Gods Hertoghe van Borgongien, van Brabant, ende van Lymburch, Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Borgongien, Palatijn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Namen, Marckgrave des Heyligen rijcx, Heere van Vrieſlandt, van Salijns, ende van Mechelen, doen condt allen luyden, dat wy om de goede ghetrouwe dienſten die onſe ſtede van Hoorn ons en onſen voorvaderen ghedaen heeft, ende (of Godt wil) noch doen ſal, der ſelver onſer ſtede ghegunnet ende geconſenteert hebben, gunnen ende conſenteeren met deſen onſen brieve, dat Woggenom met alle zijnen toebehooren, als Nuboxwoude, Oudeboxwoude, ende Wadwayde, voortaen weſen ſal onder een Poortrecht met onſer ſtede van Hoorn, ende alle onſe ſtede rechten van Hoorn genieten, ende daer aen blijven tot eeuwighen daghen, ſoo dat onſe Burghemeeſters van Hoorn, tot Woggenom alle Iaren ſetten en ontſetten ſullen Vredemakers. Des ſal onſe Schout van Hoorn, die wy aldaer ſetten ſullen, mede weſen Schout van Woggenom, ſo dat hy met onſe Schepenen van Hoorn recht doen ſal over die van Woggenom met allen haren toebehooren voorſchreven. Des ſal onſen gherechte van Hoorn weder aenſetten en vernieuwen na uytwijſinghe haerder Handtveſten, die ſy daer af hebben, alle de keuren, die ſy plaghen te hebben, eer ſy die aflieten. Ende wat boeten daer af comen

comen ſullen, daer van ſullen wy hebben de eene helfte, ende onſe Burgemeeſteren van Hoorn van onſe Schepenen aldaer de ander helfte, elck half en half. Ende om dat wy voor ons ende onſen nacomelinghen ghelooft hebben, en loven onſer Stede van Hoorn alle voorſchreven poincten, ende elck byſonder, wel ende volcomelijck te houden tot eeuwighen daghen, ſoo hebben wy des t'oirconden deſen Brieve bezeghelt met onſen zegel hier aen ghehangen. Ghegheven in den Haghe, derthien daghen in April, in 't Jaer ons Heeren 1436. by mijn Heere den Hertoghe, daer by waren die Archidiaecken van Vegnecijn, Heere van Yſſelſteyn, Heer Roelandt van Wtkercke, Heer Hughe van Launoy, ende veel meer andere van zijnen Rade.

Om te konnen oordeelen wat magt en aanzien, ten opzigt van andere ſteden, dat Hoorn gehad heeft ten tijde van *Philips den Goeden*, zal ik hier by voegen hoe veel dat de voornaamſte ſteden in zekere ſchattinge onder den gemelden Hartog opgebragt hebben.

Haarlem moeſt opbrengen 5000 ſchilden, ieder ſchild gerekend op een pond Hollands of 15 ſtuivers.

Leiden	3500
Delft	3500

Gouda word niet gerekent, om dat de Burgers noch onder vronw *Jacoba* ſtonden.

Amſterdam	3000
Rotterdam	1250
Hoorn	2000
Enkhuizen.	625

Dort word ook niet gereken, 't welk in 't gemeen met zijne dorpen betaalde.

In 't jaar 1468 wierd Hartog *Karel* door de Staaten van Holland een merkelijke bede van 41035 ſchilden toegeſtaan voor den tijd van ſeven jaaren: Daar in wierd Hoorn te hoog, en, naar ieders magt gerekend, boven haare buuren geſteld, moetende alleen jaarlijks opbrengen 2000 ſchilden:

Amſterdam gaf	2875	ſchilden
Alkmaar	800	
Enkhuizen	470	
Medenblik	450	

In voorleden tijden plagt Hoorn zeer te bloeyen door de lakenwevery: zoo dat 'er jaarlijks een groote menigte van lakens uyt Hoorn naar vreemde landen verzonden wierd. Maar alzoo de volders en weevers, om zekeren oploop in 't jaar 1471, ten deele gevangen en met de dood geſtraft, ten deele gebannen wierden, en de overigen ook te Hoorn niet langer durfden banken, is die neering plotſelijk zodaanig vervallen en verloopen, als of men te Hoorn noit van lakenwevery had geweeten.

ENKHUIZEN.

Enkhuizens gelegendheit, naamrede, enz.

ENkhuizen / 't welk in den uyterſten hoek van Weſtvriesland tegen het Vlie gelegen is / is in waardigheit de derde ſtad van Noortholland; maar word van Menſo Alting voor de tweede van Weſtvriesland gerekent. Zy heeft dien naam gekreegen om dat haare zaaken / zoo wel als haare huizen / in 't begin eng waren: zoo dat Enkhuizen zoo veel te zeggen zoude weezen als Eng-huizen. Deze ſtad / zoo veel als ik heb konnen achterhaalen / word allereerſt vermeldt by Gaufredus in de Levens-beſchryving van S. Ludovicus: daar de ſchryver verteelt dat in 't jaar 1248 te Enkhuizen / een ſtedeke van Weſtvriesland / een kruis aan den hemel is gezien. Zy word ook van Melis Stoke vermeldt op het jaar 1290. Enkhuizen is wel eer magtig ter zee geweeſt / zoo als Grotius ook in dit veerſje getuigt:

\- - - *Potens Enchuza mari.* (1)

Dat is:

Enkhuizerſtad, die magtig is ter zee.

T'hans

T'hans gaat 'er de Haringvanst en het zout hooken sterk in zwang.]

Graaf Willem V heeft door een openbrief van 't jaar 1335 verscheidene voorrechten (2) en vrijdommen aan de Enkhuizers verleent: welke brief in zekere Verzamelinge van Voorrechten en Keuren / die in 't jaar 1667 in 't licht gekomen is / vermeld staat op het 9 zijde. Voorrechten.

Franciscus, Kardinaal de S. Susanna, Proost van Westvriesland / van wien boven al gesproken is / heeft dit voorrecht aan de Enkhuizers gegeeven dat geen Enkhuizer / geestelijk of leek / door den Proost van Westvriesland of den Deken van Hoorn buiten den ban van de stad mogt gedagvaart of te recht gestelt worden: zullende alles / wat daar tegen geschieden mogt / voor onwettig en krachteloos gehouden worden. Het zelfde recht is ook aan de andere Westvriezen vergunt; doch is altijd niet op 't nauwkeurigste onderhouden geweest; zoo als uyt het gevolg zal blijken. (3)

Binnen de stad zijn twee Parochi-kerken: de eerste was op den naam van den H. Gummarus [a] ingewijdt: om welke reden de Enkhuizers gewoon waren naar Lier (in Brabant) te reizen / om des zelfs gebeente te bezoeken. (4) S. Gommers kerk.

Beide die kerken wierden door de Graaven begeeven: de bevestiging wierd by het Dom-Kapittel van Utrecht gehaalt. De reden van 't laatste was / dat de Proost van Westvriesland door 't gemelde Kapittel gezonden wierd. Dit heeft Adriaan Ysbrands zoon / Onder-Pastoor en veertig jaaren oud / in 't jaar 1514 op zijn Priesters woord verzekert. Begeevers van de Pastory.

a Het leven van S. *Gommarus* is door een Kanonnik van Lier in Octavo uytgegeeven.

Inkomsten van de Pastory.

Deze Pastory had geen zekere inkomsten / behalven dzie nergen lands; dewelke jaarlijks tien Rh. guldens opbzagten. De vozdere inkomsten moesten van de verbalien koomen: waar uyt de Onderpastooz aan den Pastooz / by des zelfs afwezendheit / jaarlijks moest betaalen veertig Rh. guldens.

Daar was geen Pastoozs huys: en de Pastooz was tot geen andere lasten gehouden / als tot het leezen van een dagelijksche Mis.

Daar was een Pziesters-pzebende: aan dewelke / volgens eenen bzief van den Deken van Westbziesland / in 't jaar 1383 eenige perceelen lands zijn bespzoken.

In den zelven bzief staat Floris Meyer als Koster van S. Gommers kerk te Enkhuizen vermeld.

Dit kosterschap plagt dooz de stads Overheit vergeeven te wozden.

Het vergeeven van 't kosterschap / van de scholastery / van 't klerk-ampt / en van S. Andries vikarye / is dooz Philips van Borgonje aan de stad vooz altijd opgedzaagen in 't jaar 1436. Hier nevens de bzief van gemelden Hartog.

PHilippus, by der gratie Godts Hertoghe van Bourgondien, van Lothryck, van Brabandt ende van Limborgh, Grave van Vlanderen, van Arthois, van Bourgondien, Palatyn van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt ende van Namen, Marck-grave des H. Rycks, Heere van Vrieslandt, van Salijns ende van Mechelen; doen kondt alle luyden, alsoo wy mit onsen andere Brieven voortijdts gegeven hebben *Willem Legrain*, om de trouwe dienſten die hy onse Heer en Vader zaliger gedachten langen tijdt gedaen hadde

hadde, ſonder daer af geloont te weſen, die Coſterye, Scholaſterye, Clerck-Ambacht, ende een Officie van een Cappellerye in den Gaſthuyſe binnen onſe ſtede van Enchuyſen, des ſelven *Willems* leven langh geduerende, ſoo heeft die voornoemde *Willem* ons weder die voorſz. Coſterye, Scholaſterye, Clerck-Ambacht en Officie van der Cappellerye in den Gaſthuyſe binnen Enchuyſen overgegeven ende quijt geſchouden, tot behoef onſer ſtede van Enchuyſen, des heeft onſe ſtede van Enchuyſen ons ootmoedelijk gevolgh, te kennen ghevende dat ſy mit dat die voorſchreven Dienſten aldus by ons gegeven pleghen te worden, ſeer ontvordert worden, ende dat daer in Dienaren geſet worden, die hem niet gadelijck en zijn, biddende daeromme dat wy hem de voorſchreven Dienſten geven ende gunnen woude, om by hem die te doen regeeren, by perſoonen die hem nutte daer toe weſen ſullen, ende want wy onſe ſtede van Enchuyſen geerne gevordert ſagen in mogentlijcke ſaecken, ſoo hebben wy om de goede dienſten die ſy onſe Voorvaderen ende ons Graven van Hollandt dicke gedaen hebben ende noch meer doen ſullen, of Godt wil, ende op dat ſy te meer ons te dienen bevonden ſullen weſen, ende oock aenghesien dat de ſelve dienſten onſer voorſchreven ſtede meer aengaen dan ons, en dat ſy niet van onſer domeynen gerekent noch gehouden gheweeſt en hebben, ende konnende weten bet den oirbaer van dien tot haren onderſaten ende kinderen profijt, dan vreemt luyden die wy daer in ſetten mochte, gemerckt mede dat onſe Voorvaderen zaliger gedachten, alſulcke of gelijcke dienſten aen den Steden ende Dorpen by Enchuyſen voorſchreven gheſeten, gegeven ende

ge-

gegunt hebben, derſelver onſe Stede gegonnen en gegeven hebben, gonnen ende geven mit deſe Brieven de Coſtery, Scholaſterye, Clerck-Ambacht en de Officie van der Cappellerye in den Gaſthuyſe binnen onſe ſtede van Enchuyſen, mit alle heure toebehooren, erffelijck en eeuwelijck, om daer in te ſetten ende te doen bedienen by ſulcken perſoon als hem nutte duncken ſal, voor onſe ſtede voorſchreven, ſoo dat wy noch onſe erven voortaen geen recht noch toeſegghen in de voorſchreven dienſten noch Cappellerye hebben noch houden en ſullen, in eeniger wijs, niet tegenſtaende eenige macht, brieven, inſtructie of andere beveelinghe, die wy onſe Gouverneur of Raden van Hollandt, of anderen voortijdts mogen gedaen hebben, die wy in præjudici van deſen en willen van geenre waerden weſen. In oirconden deſe Brieve, ende onſen Zegele hier aen gehangen, gegeven in onſen ſtede van den Damme op den 28. dagh in Auguſto, in 't jaer ons Heeren duyſent vier hondert ſes-en-dertigh, aldus geteyckent by mijnen Heere den Hertoge,

J. ROSE.

Volgens zekeren brief van eenen Aalbert Volkertsz. **is** Jakob Jakobsz. Fabri **in 't jaar** 1428 **Priester te Enkhuizen geweest.**

Oude Pastoors.

In 't jaar 1100 / **of volgens sommigen honderd jaaren vroeger / volgens anderen drie honderd jaaren later / is Heer** Melchior **Pastoor te Enkhuizen geweest. Om dat hy zoo weinige inkomsten had / was hy gewoon nu by den eenen dan by den anderen burger te gaan eeten : en heeft dus een arm maar godvruchtig leven geleit.** (5)

In

In 't jaar 1435 is Dirk van Zaenden, in 't jaar 1514 Antonis van Bergen, en in 't jaar 1560 Mr. Baltazar Platander, Paſtoor van Enkhuizen geweeſt.

De tweede Parochiekerk / welke op den naam van S. Pankras ingewijdt was / en in 't jaar 1423 of 1424 opgebouwt is / ſtond ook ter begeevinge en beveſtiginge als boven. (6) De Parochiekerk van S. Pankratius.

In 't jaar 1530 heeft hier als Paſtoor geſtaan Simon Blaeu Hulk. Deeze Paſtoor is in 't jaar 1531 naar Jeruſalem gereiſt / om 't H. Graf te bezoeken: maar weder naar zijn vaderland keerende / is hy te Venetien in 't jaar 1532 overleden en begraaven. Paſtoors.

Te voren / te weeten in 't jaar 1514 / was deeze Paſtory bekleedt geweeſt door Richardus Reimerze, die dat ampt van den Graaffelijken Stadhouder verkreegen had. De Paſtory had pas / aan vaſte inkomſten / vier Rh. guldens / en geen Paſtoors-huys. Alles by malkander gerekend / kon ze 56 Rh. guldens opbrengen. De Paſtoor was gehouden dagelijks een leezende / maar op Zondagen en Heiligdagen een zingende Mis te doen: en ſomwijlen ook voor 't volk te preeken.

Het koſterſchap / dat ſchier geene inkomſten had / wierd volgens de voorgemelde vergunning van Hartog Philips door de Majeſtraat vergeeven. Koſterſchap

In het zelve handſchrift ſtaat ook de volgende brief van Jan III, van den 4 Auguſti 1422 / raakende het timmeren van een kapel. Van een kapél onder S. Gommers Parochie.

JOhan, by der genade Godts Paltsgrave op ten Rhyn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, &c. doen

doen kondt allen luyden, want onſe getrouwe ſtede van Enchuyſen ons gunſtelijck ghegheven hebben ſulcke beede als wy op deſe tijdt van hen begheert hebben, ſoo hebben wy daerom, en om meenigen trouwen dienſte die ſy ons ghedaen hebben ende of Godt wil noch doen ſullen, alle hare gemeene poorteren die in der tijdt weſen ſullen, geconſenteert ende gegeven, conſenteren ende geven met deſen Brieve, alſulcke Privilegien ende Rechten als hier na beſchreven ſtaen.

Dats te weten, dat ſy een Capelle fondeeren ende ſtichten mogen in *Gommekarſpel*, in dat Weſt-eynde van der ſtede, ſonder yets daer aen te miſdoen teghens ons ofte tegens ymandt van onſent weghen, ende oock de Kercke van Enchuyſen op mogen breken ende die binnendijcks brengen, ende weder verſetten ende vertimmeren alſoo als hen-luyden dat oirbaerlijckſt duncken ſal.

Voort want alle breucken binnen der ſtede voorſz. ons te berechten ſtaen, of onſen Rechter aldaer van onſe Heerlijckheydts weghen, ſoo hebben wy onſe goede luyden voorſeyt verder gegonnet ende gegeven, waert dat tot eeniger tijdt een kindt aldaer verdroncke of verbarnde, des Godt verhoede, dat die Proviſoor of Deecken van des Prooſts wegen, noch geen geeſtelijcke Rechteren, hun des onderwinden of correctie daer of doen ſal in gheenre manieren, ende om dat wy voor ons en onſe nakomelinghen den ghemeenen Poorteren van Enchuyſen, die inder tijdt weſen ſullen, deſe voorſz. poincte van rechten volkomelicken gehouden willen hebben tot eeuwigen dagen. Soo hebben wy des te ghetuygen onſen Zegel aen deſen Brief doen hangen, gegeven tot

Am-

Amſterdam, op ten vierden dagh in Auguſto, in 't Jaer ons Heeren duyſent vier hondert twee-en-twintigh.

Andere kapellen.

Noch vind ik de volgende kapellen vermeld: De kapel van S. Antonis.
- - - van S. Jan.
- - - van S. Eucherius.

Minnebroeders huys.

Volgens het ſchrijven van Jakob de la Torre hebben de Minnebroeders / de Obſervanten genaamd / hier ook een huys gehad; gelijk ze te Edam hadden / onder den naam van 't Terminaris-huys.

Den 24 Juny 1572 / gelijk boven reeds aangemerkt is / wierden vijf Religieuzen uyt de gemelde Order van Alkmaar herwaarts gebragt / en door de zoo-genoemde Geuzen wreedelijk van 't leven berooft.

By Egbert Hoofd, in zijne [b] Beſchrijvinge van Enkhuizen / ſtaat het volgende uyt de ſchriften van Blaeu Hulk aangetekend:

In den jaere 1458 quaemen hier twee Monniken, d'eene genaemt Broeder Dirk, gebooren tot Shoorel, van de derde orden; de ander Broeder Pieter tot Avenhoorn gebooren. Deſe verſochten aan de Wethouders verlof hier te woonen, en plaets om te timmeren; mits belovende bij geſchrifte voor hun en hunne nakomelingen 't geen volgt: *Indien ſij t'eenigen tijden quaedt huis hielden, ofte de ſtadt niet te wille waren, dat ſe de ſelve ruimen ſouden ſonder wederſeggen.: dat ſij niet meer als vier in getale ſouden ſijn, en hun broodt met boekbinden of parkament maken winnen: ſij ſouden alleenlijk tweemael des weeks, ſoo 't noodt was, om broodt gaen; in peſttijden ſou-*

[b] Pag. 26.

den

den ſij de kranken. die het begeerden, bijſtaen; en de dooden ter aerden draegen. Op deſe belofte is hun verſoek bij Burgermeeſteren met kenniſſe en toeſtemming van den Raedt der rijkdommen ingewilligt, en hun tot een plaets om te bouwen aengeweſen, ſeker ſtuk lants, het koſters bon genaemt, dat de koſterij van Weſterkerk plag toe te komen. Hier begoſten ſij, verhaelt men, 's jaers daer aen hun klooſter, ſedert het Auguſtiner genoemt, te bouwen. Dus vertelt het Blaeuhulk: maer andere meenen vaſtelijk, dat het Auguſtijner Klooſter veel ouder is, en ſijn aenvang nam ontrent het jaar 1394.

Dat de Monnikken / die daar zoo laat aangekomen zijn / Franciskaaner Monnikken waren / is des te waarſchijnelijker / om dat 'er van Bzoeders / die naar den derden Regel leefden / geſpzoken wozd.

Weeshuizen. **Tegenwoozdig ſtaat 'er een Weeshuys voor ſtads kinderen / boven de tien jaaren oud / en voor vreemdelingen. Te voren / te weeten in 't jaar 1551 / was 'er een Weeshuis by S. Urſulaas klooſter getimmert.**

Begynhof, Nonneklooſters. **Behalven het Begijnhof / hebben d' er 4 Nonnehlooſters binnen de ſtad geſtaan; van S. Urſula, van S. Clara, van S. Cæcilia, van S. Agnes. Van deeze dzie is 'er t'hans nauwelijks iet anders over / als de bloote naam.**

S. Claraas en S. Cæciliaas klooſter. **Het klooſter van S. Clara, dat tegenwoozdig een Oudman-huys is / en dat van S. Cæcilia, 't welk nu het Zieken-Peſthuys is / en 't Weſter-klooſter plagt genoemt te wozden / zijn beidegaar begonnen in 't jaar 1441; en ten uyterſten voltrokken / en met Nonnen bezet / in 't jaar 1465.**

In 't jaar 1571 is in 't Klariſſen klooſter over-

overleden Eduarda Weſtphaling: wiens ouders dat klooſter merkelijk begiftigt hadden.

S. Agnes klooſter (t'haus in burgershuizen veranderd) is begonnen in 't jaar 1515. S. Agnes klooſter.

De Mater van S. Urſulaas klooſter / als ze in 't jaar 1566 den oproer van 't gepeupel ontweek / heeft niet alleen voor de Nonnen / maar ook voor de brieven en pampieren van 't klooſter gezorgt. Dus heeft ze de gemelde brieven en pampieren in een houte kiſt opgeſloten; en een rijk en aanzienelijk burger van 't oude geloof ter hand geſtelt. De erfgenaamen van den gemelden burger / die alles naukeurig en ongeſchonden bewaart hadden / hebben de pampieren te bezien en uyt te ſchrijven gegeeven aan Mijnheer Kornelis van Alkemade. En alzoo deeze Heer de goedheit heeft gehad van ze ons mede te deelen; hebben wy / 't gene wy hier opgeeven / voor 't grootſte gedeelte daar uyt getrokken. S. Urſulaas klooſter.

Dit klooſter / 't welk in de oude brieven het klooſter der Tertiariſſen van boetvaardigheit of der Zuider Zuſteren word genoemt / is in 't jaar 1420 getimmert ter eere van S. Urſula en van haar gezelſchap. In 't navolgende jaar wierd er 't eerſte outaar opgerecht. Het gemeen gevoelen is / zelfs volgens het zeggen van den voorgemelden Hoofd, dat het al begonnen is in 't jaar 1385. In 't jaar 1427 op S. Antonis dag heeft Tade, Dirk Wilhems zoons wedutwe / een huis aan 't klooſter gegeeven: zoo als blijkt uyt een Schepens-brief der ſtad Enkhuizen: in welken brief als Schepenen vermeldt worden Aalbert Jansz. en Aalbert Wydineſſe.

In 't zelfde jaar / op S. Catharinaas dag / heeft

heeft Margriet Jakobs dr. [c] Fabri, met haaren zoon Heer Jakob, en haare dochter Ebela, aan 't zelve klooster vereert een huys en erve / leggende by de Westerkerk. Dit blijkt uyt zekeren brief van Pieter Pietersz. en Niklaas Aalberts. Schepenen te Enkhuizen.

Heer Jakob Jakobsz. Fabri (of Smit) Priester te Enkhuizen / mitsgaders Margriet Jakobsdr. Fabri des zelfs moeder / en Ebela des zelfs zuster / ingezetenen der stad Enkhuizen / hebben den 6 April 1428 in de tegenwoordigheit van den Notaris Aalbert Volkertsz. Smit een testament gemaakt: in welk testament zy verscheide goederen / als onder anderen twee huizen by de Zuider kerk / aan S. Ursulaas klooster besproken hebben.

Als Andries van Scoerle (van Schorel) Prooft van Westvriesland deeze Zusters in de stad liet koomen; heeft hy het volgende verdrag met haar aangegaan:

ANdries de Scoerle, Prooft van Weſtvrieſland onder de kerk van Utrecht, wenſcht aan de in *Chriſtus* beminde Bedienaars, en aan de Broeders en Zuſters van de order van S. *Franciſcus*, die de Boetvaerdigen genoemt worden, mitsgaders aan hunne Biechtvaders, die den Heere gezamentlijk met ootmoedigheit dienen, zoo tegenwoordige als toekoomende, en zoo mans- als vrouwsperſoonen, de eeuwige zaligheit in den Heere.

Wy geeven ul. door den tegenwoordigen brief verlof, voor ul. en voor uwe nazaaten, om in alle uwe tegenwoordige konventen en huizen, op te rechten en te hebben kapellen, kerkhoven, en

c Fabri *anders* Smit.

ou-

outaaren; en ook om de zelve te laaten wijden; om 'er uwe lichaamen, en die van uwe huisboden, gemeenten, koſtgangers en gaſten, die daar koomen te ſterven, en 'er hunne begraaffenis gekozen hebben, te laaten begraaven; en om in de gemelde kapellen, of in andere bequaame plaatzen die daar toe op een betamelijke wijze vervaardigt zijn, zelfs ook op draagoutaaren, de dienſten der Miſſen of andere kerkdienſten, al leezende of zingende, en met het luiden van de klok, te doen; of door wat Prieſters dat het zy, mits dat ze de vereiſchte bequaamheit hebben, te laaten doen. . . . Vorders ſtaan wy uluiden toe dat gyl. als ook uwe nazaaten, huisboden, en gaſten voornoemd, eenen bequaamen of meer bequaame Prieſters, tot uwe Biechtvader of uwe Biechtvaders verkiezen moogt; die de magt zal of zullen hebben om alle beiden of een van beiden na het hooren van uwe en hunne biecht uluiden en hen van allerhande zonden, zelfs die van rechswegen, of volgens zeker privilegie of gewoonte, voor onze ordinariſſe magt opgehouden zijn, en na het opleggen van een behoorlijke boete, te ontbinden: de mindere geloften in andere werken van godtvruchtigheit te veranderen, uluiden en hen het Sakrament des Outaars en dat van 't laatſte Olyzel te bedienen, Gods woord zoo dikwils als het te pas zal koomen te preeken; de gemelde Sakramenten op gewijde en behoorlijk toegeſtelde plaatzen, of ten minſte op een gewijd outaar, te bewaaren; mitsgaders om ten tijde van een interdikt, 't welk door ons ordinaris gezag of door 't gezag van andere Overſten onder ons ſtaande gevelt mag zijn of gevelt zal worden, mits dat gy of zy of iemand u van luiden,

of henluiden, de oorzaak tot dat interdikt niet gegeeven hebben; om, zeg ik, ten tijde van zoo een interdikt de kerkelijke dienſten met geſloten deuren en ſtilletjes te leezen of te laaten leezen; ende gemelde lichaamen te begraaven.

Behalven al hetwelke wy de huizen en konventen der voornoemde Broederen en Zuſteren tot kerkelijke huizen oprechten; en alle de zaaken en goederen, dezelve huizen toebehoorende, zoo tegenwoordige als toekoomende, door den inhoud dezes onder de beſcherminge van den H. Belijder *Martinus*, onzen Patroon, aanneemen; en verklaaren dat ze van nu af, en voor uyt, de kerkelijke vryheit en beſcherminge moeten genieten. En wy geeven aan ul. en uwe nazaaten, en aan gemelde Prieſters en gaſten, uyt kragte van ons gezag volkomen verlof om de bovenſtaande zaaken en goederen vryelijk en zonder zonde te verkoopen, te vervreemden, en in beeter en nutter gebruyk van dezelve huizen te verkeeren: behoudens nochtans altijd het wettig gedeelte, dat aan de Paſtoors of aan ieder Paſtoor, onder dewelke gy woonen zult, betaalt moet worden.

Daarenboven ſtaan wy toe, indien de gemelde Zuſters van de voornoemde order, of haare huisgenooten, door de begeerte van een nauwer leven ontſtoken, de genegendheit mogten krijgen om den Heere *Chriſtus* onder een eeuwige opſluitinge te dienen; om aldaar, van de onſtuimige baeren deezer weereld en van de wereldſche vertooningen volkomentlijker afgezonderd, de zoetigheit der hemelſche beſchouwinge vryer en geruſter te betrachten; en buiten alle gelegendheit van dartelheit te pleegen geſtelt zijnde, haare herten en lichaamen den Aller-

lerhoogſten in alle heiligheit toe te wijden; wy ſtaan haar toe, zeg ik, *dat ze zich onder zoo eene opſluiting mogen begeeven.* Ten dien einde *belaſten wy* aan de eerzaame en religieuze mannen, de Priors der Reguliere Kanonnikken, en den eerſten Bedienaar of Overſte, dat hy of een van hen beiden de gemelde Zuſters, zoo tegenwoordige als toekoomende, ten getale van 50 perſoonen, of zoo veele als'er van de giften die haar van Godt gegeeven zijn of noch bezorgt zullen worden, of van de werken haarer handen zullen beſtaan konnen, in ieder huis geduurende den tijd van een jaar, 't welk wy haar voor een proefjaar toeleggen, nauwkeurig hebben op te ſluiten; op dat die Zuſters, geduurende dien tijd, de ſtrengheit van zoodanige opſluiting mogen beproeven.... en op dat ze, by gebrek van ondervinding, geen hinder aan haare zaligheit mogen lijden. Indien ze dan altemaal, of eenigen van haar, binnen 't voorſchreeven jaar, of na dat het jaar verſtreeken is, daar willen uytgaan; die moet hy, of moeten zy, vryelijk laaten uytgaan. Maar by aldien het jaar verſtreeken zijnde, de eerſte voor altijd willen opgeſloten worden; die zullen zy, of zal hy, in de plaatze der opſluitinge, die door hen of door hem alvorens gezegent is, in Gods naame, en uyt krachte van ons gezag, dat wy voor deze reize alleen toeſtaan, voor altijd opſluiten, om Gode aldaar te dienen: en dan zal aan niemand van haar, of van de genen die voordeezen zijn opgeſloten geweeſt, of noch ſtaan opgeſlooten te worden, oit, by wat gelegendheit dat het zy, verlof gegeeven worden om 'er uyt te gaan; ten waar dat 'er zoo een billijke reden mogt voorvallen, dat de Gene-

raal, die 'er dan weezen zal, haar of iemand van haar met goede reden verlof mogt geeven om uyt te gaan.

En zoo dikwils als de eerſt opgeſlotene, of andere perſoonen die dat aangaat, zullen goedvinden dat 'er na deezen noch een andere (zuſter) of meer anderen op nieuw by haar opgeſloten werden; zoo geeven wy aan den Regent der gemelde huizen verlof om de zodaanigen op de voorgemelde wijze op te ſluiten.

Daar by beveelen wy haaren Regent of Overſte die het dan weezen zal, en wy belaſten en gebieden hem, dat hy op die opgeſlotenen geduurig een waakend oog houde: dat hy haar, indien ze ongeoorlofde dingen mogten bedrijven, of zich ongelaaten mogten aanſtellen, uyt krachte van ons gezag daar over beſtraffe: en by aldien ze zich, dat Godt verhoede, hardnekkig toonen, dat hy haar dan by de genen, die volgens de inſtellinge des Regels, en volgens de Apoſtoliſſche en onze eige vergunningen, daar in te zeggen hebben, aanklaage, op dat ze op 't ſpoedigſte geſtraft mogen worden.

Noch vergunnen wy door ons ordinaris gezag, voor zoo verre als wy zulks vermogen, aan gemelde Broeders en Zuſters, aan hunne huisgenooten en gaſten, mitsgaders aan hunne Biechtvaders, dat ze alle en iedere voorrechten, dewelke hen in 't algemeen of ieder van hen in 't byzonder door de Pauzen, door ons zelven, door onze voorzaaten, en door de Paſtoors hunner Parochikerken, nu of voor henen toegeſtaan zijn, of nadeezen zullen toegeſtaan worden, door een byzondere gunſt ook zullen mogen genieten: behoudens altijd en in alles het recht der Moederkerke, hetwelke wy door dezen

zen tegenwoordigen brief, die ter getuigeniſſe der zake zal dienen, vaſtſtellen, goedkeuren, en uyt zekere kenniſſe der zaake verklaaren. Gegeeven in 't jaar des Heere 1431, den 8 Maart.

Daar op is noch in 't zelfde jaar 1431 / **op het verzoek van Heer** Jakob, **Prieſter en Regent des kloosters / over al het bovenſtaande een brief opgeſtelt door** Hendrik Bruininx van Herk.

Aan deezen brief was gehecht een brief van Gysbert Rietvelt **van het jaar** 1437 / **zijnde de bevestiging van het bovenſtaande.**

Alzoo Catharina Laurens **dochter / haare zuſter** Agatha, **en haare meuge** Wyna, 44 **Rh. guldens / eenige erven / en meer andere dingen / aan 't kloofter gegeeven hadden; zoo hebben** Jakob Jakobsz. **de Biechtvader des zelven kloosters / en** Eva Volkersdr. **de Bedienaresſe of** Mater, **haar door den volgenden brief in de gemeenſchap van hunne gebeden en goede werken aangenomen:**

J *Akob Jakobsz.* Biegtvader, en *Ave Volkerts*, Miniſterſſe der Suſteren in Sinte *Urſelen* huſe in Enchuſen, mitten gemeenen Suſteren des ſelven huſes: Onſe zeer geminde Zuſteren in Chriſto eerbare en devote Joncfrouwe *Katerine Louwe* dochter, en *Agathe* haer ſuſter, ende *Wyne* hair Moeye wonende tot Hailem, om ſonderlinge gunſt ende minne die gy draget tot onſen huſe als gy mitten wercken wel bewyſt hebt, nadien dat gy onſen uit rechter caritaten gegeven hebt vierenveertich Rynſſe gulden, ſo maken wy u deelachtich onſer beedingen, vaſten,

waken, aelmiſſen, en al onſer andere goeder wercken die die Goddelijke goedertierentheyt doir ons gewracht hevet ende noch wercken zal: ende beloven u een Miſſe ter week te laten doen voir u en voir uwe vrienden, levende en dooden, alſo langhe als onſe Convent vander genade Goids ſtaende blyven zal, ende om dat dit niet vergeeten of verzumet zal worden, zo hebben wy hier van twee cedelen gemaakt die een wt die andere geſneeden, daer wy den een van by ons houden, en den anderen wy u overgeven, int jaar ons Heeren duiſent vier hondert drie-en-dertich, op die Octave der Hoochtyt vanden Heylige Sacrament.

Diderijk van Zaenden, **Paſtoor van S. Gommers kerk / heeft haar noch andere voorrechten door den volgenden brief toegeſtaan:**

Privilegien van dit klooſter vermeerderd.

IK *Dideryk van Zaenden*, Prieſter en Paſtoor van S. *Gommers* kerk te Enkhuizen, wenſche enz. Het gene dienſtig is voor de bewaringe en godtvruchtigheit van de vrouwsperſoonen, die mijne vaderlijke zorge uyt hoofde van mijn Paſtoorſchap onderworpen zijn, ſtae ik des te gewilliger toe, hoe het kennelijker is dat zy om de zwakheit van 't vrouwelijk geſlagt een vaardiger hulp van nooden hebben. Zo is het dan dat ik door den tegenw. brief, zoo verre als het aan my ſtaat, oorlof geeve en vergunne aan de godvruchtige perſoonen, de Zuſters van S. *Urſulaas* huis, uyt de Order der boetvaardigheit van S. *Franciſcus*, onder mijne Parochie te Enkhuizen woonende, dat zy uyt inzigt van grooter godtvruchtigheit en beter bewaringe een eerlijk en beſcheiden Prieſter mogen kiezen

tot

tot haar Biechtvader; om door zich zelven, of door een ander Prieſter die daar toe van de gemelde Zuſters zal ontboden zijn, de Miſſen en andere kerkelijke dienſten, met of zonder zang, in haare kapél te doen: vorders om aan dezelve Zuſters en haare geduurige koſtgangſters, na het hooren van haare biecht en het opleggen van een bequaame boete, de ontbinding te geeven: mitsgaders om Gods Woord voor de gemelde Zuſters te preeken; en haar de Kerkelijke Sakramenten, te weeten het Lichaam des Heere en 't laatſte Olizel, te bedienen: welke Sakramenten, tot meerder godvruchtigheit en beter bewaring, door gemelde Zuſters in haare kapelle, op een bequaame en daar toe bereide plaats, zullen mogen bewaart worden.

Noch geef ik haar verlof om ter gemelde plaatze een kapelle, outers, en een kerkhof te hebben, en om dezelven ook te laaten wijden. Van gelijken ſtaa ik toe dat de lichaamen van de voornoemde Zuſters en van haare geduurige koſtgangſters, na haare dood, met het houden van de uytvaart, zoo als dat gebruikelijk is, door haaren Biechtvader op de voorgemelde gewijde plaats zullen mogen begraaven worden. Eindelijk (ſtaa ik haarluiden toe) dat haar Biechtvader, ten wat tijde dat het zy, met zijn huisgezin, dat geduurig by hem inwoont, ook zal vermogen aldaar te biechten, de Sakramenten te ontvangen, en begraaven te worden. Zodaanig nochtans dat mijne andere parochiaanen daar niet zullen mogen begraaven worden: en indien de voorn. Zuſters ten eenigen tijde beſtaan mogten eenig lijk of eenige lijken, anders als nu aangeroert is, ter aarde te beſtellen; dat ze dan voor ieder van zodaanige lijken, aan my of aan

mijne nazaaten, zullen betaalen een oude ſchild, goede Franſche munt; 't welk zy zullen gehouden zijn te doen binnen den tijd van 30 dagen; te rekenen van den tijd dat het lijk ter aarde gebragt is. Behoudens ook dat ze my en mijne nazaaten, die dan de Paſtory der gemelde kerke bekleeden, jaarlijks zullen opbrengen vier loot zuiver zilver, of de waarde van dien: welke vier loot zilvers de gemelde *Urſulaas* Zuſters gehouden zullen zijn voor zich zelven en voor haare nazaaten, als mede voor haaren Biechtvader en des zelfs huisgezin, in de plaatze van het kanonijk gedeelte en van de offerpenningen, die ter gelegendheit van de begraaffenis of by andere gelegendheden gegeeven worden, en vorders voor 't ſchadeloos houden van de Parochikerk, en voor allerhande vordere vervallen, alle jaaren waarlijk en metter daad te betaalen binnen 't oktaaf van Paaſchen.

En ik *Diderijk van Zaenden*, Paſtoor voornoemd, heb voor my zelven en voor mijne nazaaten belooft, zoo als ik door den tegenw. brief noch beloof, al het bovenſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder vaſtelijk en onverbreekelijk te zullen onderhouden: ter getuigeniſſe van al het welke mijn zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen is. Gegeeven in 't jaar des Heere 1435, op Paaſch-avond.

Martinus, de Algemeene Vikaris van Walraven van Meurs, heeft de genen die 't gemelde outaar / dat ter gedagteniſſe van de elf duizend Maagden en van de H. H. Agnes en Catharina ingewijdt was / op des zelfs wijdinge en op 't jaargety van die wijdinge bezoeken zouden / door den volgenden brief 40 jaaren aflaats toegeſtaan: *Mar-*

M*Artinus*, by de genade van Godt en van den Apoſtoliſſchen Stoel Biſſchop van Magiona, en uyt krachte van de Dekreeten der heilige kerkvergaderinge van Bazel de altijdblijvende algemeene Vikaris in de Biſſchoppelijke zaaken en beſtieringe van den doorluchtigſten Heer *Walraven van Meurs*, beveſtigden Biſſchop van Utrecht, wenſcht allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, de eeuwige zaligheit in den Heere. Wy maaken mits deezen bekend dat wy in 't jaar na 's Heeren geboorte 1435, op den 18 dag der maand September, in de kapelle van de S. *Urſulaas* zuſters in de ſtad Enkhuizen, met de toeſtemming van den Paſtoor, en met de hulp en medewerkinge van de genade des zevenvoudigen Geeſts, ingewijdt hebben een outaar, dat daar onlangs ter eere van de elf duizend Maagden, en van de HH. *Agnes* en *Catharina*, opgerecht was: en dat wy het wijfeeſt van dit outer, door den inhoud deezes, ſtellen op den eerſten zondag na het feeſt van den H. Martelaar en Biſſchop *Lambertus*, om op dien dag alle jaaren gehouden te worden: Eindelijk dat wy aan alle de genen, die met een waar berouw en leetweezen gebiecht hebbende, op de navolgende feeſten, te weeten op die van 's Heeren Geboorte, van 's Heeren Beſnijdeniſſe, van de drie Koningen of de openbaringe des Heere, van goeden Vrydag, van de Hemelvaart des Heere, van Pinxteren, van de H. Drievuldigheit, van het Lichaam des Heere, van Kruysvinding en Kruysverheffing, van den H. Aarts-engel *Michiel*, op alle de feeſtdagen van de allerheiligſte Maagd *Maria*, vorders

ders op de feeſtdagen van de geboorte en de onthoofdinge van S. *Jan den Dooper*, van de HH. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, en op die van de vordere Apoſtelen en Evangeliſten, op Allerheiligen dag, op Allerzielen dag, op 't wijfeeſt van 't voorn. outaar, op de oktaven van de gemelde feeſtdagen, ... en vorders op de dagen van de HH. *Stephanus*, *Laurentius*, *Pontianus*, *Pancratius*, *Georgius*, *Bonifacius*, *Clemens*, *Martinus*, *Nicolaus*, *Margareta*, *Gertrudis*, eindelijk op alle Zondagen, op de gemelde outaarwijding, 't zy uyt godvruchtigheit, 't zy om 'er te bidden, of bywijze van een beevaart zullen koomen, en in de Miſſen, Sermoenen, Mettens, Veſperen, en andere kerkdienſten op de gemelde feeſtdagen zullen verſchijnen, of de lijkdienſten voor de overledenen of hunne begraaffeniſſen, ook op andere tijden, zullen bywoonen en voor de overledene geloovigen godvruchtiglijk zullen bidden; of die voor 't onderhoud van 't outaar, en voor de lichten en altaarcieraaden, de behulpzaame hand aan 't outaar of het konvent voornoemd zullen bieden; of die in hunne teſtamenten, of daar buiten, goud, zilver, kleedinge, boeken, kelken, of wat het anders zy, aan 't voorn. outaar of klooſter zullen geeven of beſpreeken, of maaken dat het van een ander gegeeven of beſproken word; of die de gemelde zuſteren, in haare moeyelijkheden of in wat zaaken dat het zy, met raad of daad zullen helpen; dat wy, zeggen wy, betrouwende op de barmhertigheit Gods, en op de krachtige voorſpraak van de HH. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, en van den Patroon der Utrechtſche kerke, den H. *Martinus*, aan alle de zodaanigen, zoo dikwils, ten welken tijde,

tijde, en op wat voor plaatze dat zy het bovenſtaande of iets van 't zelve zullen doen, 40. dagen aflaat of afflag van de opgeleide boetwerken in den Heere verleenen: zullende deezen brief ter getuigeniſſe hier van verſtrekken, enz.

In het gemelde handſchrift volgen noch andere begiftigingen: en voor eerſt de volgende van Dideryk van Zwol, Niklaaszoon; **die de Biechtvader van de Urſulinen was:**

Andere giften.

IN *den naame des Heeren*, *Amen.* Het zy een ieder door deeze openbaare akte kundig en openbaar, dat in 't jaar na 's Heeren Geboorte 1518, in de ſesde indiktie, den 9 dag der maand November, te tien uuren of daar omtrent voor den middag, in 't ſesde jaar des pausdoms van Paus *Leo* X, voor my openbaar Notaris en voor de getuigen hier onder geſchreeven, die daar byzonderlijk by verzocht en geroepen waren, in eigen perſoon verſcheenen is de eerwaardige Heer, *Dideryk Niklaaszoon*, Biechtvader der Zuſteren van S. *Urſulaas* konvent te Enkhuizen, onder de Prooſtdy van Weſtvrieſland en het Bisdom van Utrecht, gezond van lichaam, wel by zijn verſtand zijnde: en dat hy, door geen geweld, bedrog, vreeze, of liſtigheit miſleid of betrokken, maar met zijn vryen en volſlagen wille, uyt zekere wetenſchap, en, zoo als hy zeide, met rijp overleg, tot vermeerdering van den goddelijken dienſt, en voor de verlichteniſſe van zijne eige ziele, en van de zielen zijner ouderen, en aller Chriſtene geloovigen, van de goederen hem door Godt verleend geſticht heeft vier Miſſen, die in 't toekoomende ten eeuwigen tijde alle weeken zullen geleezen wor-

worden: te weeten 's Maandags eene Mis voor de overledenen; 's Dingsdaags eene Mis van S. *Anna*; 's Woensdag eene Mis van de Allerhoogſte en Onverdeelde *Drievuldigheit*; des Zaterdaags eene Mis van O. L. Vrouw: wel te verſtaan, indien 'er geen feeſtdagen in de weeg koomen: en als 'er al feeſtdagen in de weeg mogten koomen; zal evenwel de kollekte van ieder der voorſchreeven dagen geleezen worden. Deeze Miſſen heeft hy beſproken dat door den Biechtvader van 't voorn. konvent, die het dan weezen zal, in 't zelve konvent geleezen zullen worden. Voor de inkomſten van deeze 4 Miſſen heeft hy aan 't gemelde konvent gegeeven en gemaakt twee-hondert en ſeſtien guldens, gangbaar of loopend geld; die hy in gereede penningen eens voor al gegeeven heeft. Van deeze 216 guldens zal het konvent den Biechtvader, die het dan weezen zal, alle jaaren moeten uytkeeren twaalf guldens, zoo als ze in gebruyke zijn. Wel verſtaande nochtans, indien hy deeze Miſſen geduurig en volkomentlijk waarneemt: maar by aldien hy by afweezendheit, of door ziekte, of om wat andere reden dat het zy, een van de voornoemde Miſſen koomt over te ſlaan; dan zal het meergemelde konvent, zelfs in weerwil van den voorn. Biechtvader, tot afkorting van de twaalf guldens die hem jaarlijks toegeleit waren, de overgeſlage Miſſen van een ander godtvruchtig Prieſter laaten leezen. En heeft gemelde Heer *Dideryk* verklaart, en is 'er by gebleeven, dat dit was zijn laatſte wil: die hy begeerde dat naar het recht van een teſtament of *kodicil*, en naar de beſte form, wijze, gewoonte, en rechtsgebruyk als een laatſte wil zijne uytwerkiug hebben kan, ſtand zou-

zoude houden: niet tegenſtaande dat de plegtigheden der rechten in het bovenſtaande, of in eenig gedeelte van 't zelve, niet ten volle mogten onderhouden zijn.

Over al het welke, en ieder van 't zelve in 't byzonde, de voorn. Heer *Dideryk* verzocht heeft dat ik, Openbaar Notaris onderſchreeven, eene openbaare akte of meer openbaare akten op de beſte wijze voor hem zoude opſtellen.

Gedaan te Hoorn, in 't hof des Biechtvaders van S. *Catharinaas* konvent; in 't jaar, in de indiktie, in de maand, op den dag, op de uure, onder het Pausdom, als boven: ten overſtaan van de eerzaame mannen en Heeren, *Gerrit Simonsz.* Biechtvader van de *Ceciliaas* Zuſters: en *Willem Arentsz.*, beidegaar Prieſters te Hoorn; die als geloofwaardige getuigen by het bovenſtaande ontboden en verzocht waren.

Deeze gifte / met den laſt van vier Miſſen ter week het ganſche jaar door / hebben Grietje Pieters de Mater van 't konvent / en Geertje Dirks de Huisbezorgſter of Procuraterſſe / uyt naame van het konvent door een brief aangenomen; dewelke in het Latijnſche Werk te vinden is. En tot meerder zekerheit heeft 'er de Prooſt van Weſt-vriesland zijne beveſtiging ook op gegeeven / den 14 November 1520.

Hier nevens eenige Regenten van 't zelve klooſter:

Regenten.

In 't jaar 1426 Jakob Jakobsz.

1440. Hermannus, die zeer geprezen word over zijne behendigheit in het by-leggen van verſchillen. In 't jaar 1457 heeft hy het Paters-hof getimmert / 't welk de woonſtede was van den Regent of Oberſte des klooſters.

De

De Deken van Westvriesland had 'er ook huisbestmg: want die Deken hield zijn verblijf niet altijd te Hoorn; maar somwijlen ook te Enkhuizen / zelfs ook te Werversshove en elders; naar dat de gelegendheit der zaaken en de nood het vereischte.

1518 Diderijk Niklaaszoon, dewelke daar vier Missen stichte; zoo als wy uyt zijn testament verstaan hebben.

1531 Jakob Burgartse (Burchertszoon.)

Maters. Ook zijn deeze Maters of Regeersters van 't zelve klooster bekend:

In 't jaar 1433 Eva Volkertsdr.

1520 Grietje Pieters, boven vermeld. In 't zelfde jaar was Geertje Dirks de Huisbezorgster.

In 't jaar 1531 was Kornelia Arentsdr. de Mater, en Debora Simonsdr. de Huisbezorgster van 't zelve klooster.

1550 Renesse Westphaling.

Dit klooster is naderhand gebruikt tot het vergrooten van 't Weeshuis.

Weeshuizen. Het eerste Weeshuis is te Enkhuizen gebouwt in 't jaar 1551. In 't jaar 1603 is het tweede gebouwt / ter plaatze daar de Augustijner kerk had gestaan.

Gasthuizen. In 't jaar 1394 is 'er een gasthuis met een kapelle getimmert: maar in des zelfs plaats is een ander en grooter gasthuis getimmert omtrent het jaar 1451. Daar by is een Proveniershuys gebouwt / ter plaatze daar de kerk der Franciskanen plagt te staan. In 't jaar 1359 is 'er 't H. Geesthuis gebouwt; 't welk behalven 't zand en 't schutten / zegt E. van Hoof, omtrent 17 Rh. guldens koste.

Voorders heeft Kornelis Kooltuin, een Priester te Alkmaar / van wien ook onder Alk-

maar

maar geſproken is / het Katolijk geloof beginnen te beſtrijden omtrent het jaar 1558. Paſtoors van 't geloof afgeweeken.

Heer Jan, Paſtoor te Enkhuizen / begon zich ook omtrent deezen tijd tegen het Pausdom / gelijk hy dat noemde / aan te kanten. Als hy daar op voor de Geeſtelijke rechtbank te Utrecht gedagvaart wierd; heeft Jan de Groot Aalbertszoon, die toen Burgemeeſter was / hem onder zijne beſcherming genomen: en dus is hy vry geraakt.

Heer Leeuwe, te voren Kapellaan van S. Gommers Parochie / begon de nieuw-opgekome Reformaatzi voort te zetten omtrent het jaar 1566.

Andries Dirkszoon, te Kaſtrikum gebooren / en omtrent het jaar 1561 Paſtoor van S. Pankras kerk / was de nieuwigheden ook toegedaan. Daar op heeft Roelof Strachman, Delien van Weſtvriesland / hem te Hoorn voor zijne vierſchaar gedagvaart / daar hy ook verſcheenen is; en / terwijl de Delien zijn proces verbolgde / in een heimelijke kamer opgeſloten bleef. Maar eenige Enkhuizers / die op gemelden Andries zeer gezet waren / reisden naar Hoorn; en wiſten hem met behendigheit uyt de gevangeniſſe te krijgen. Daar op koos hy de vlugt / en onthield zich voor eerſt buiten 't rechtsgebied van den Delen. Maar als de gemelde Reformaatzi de overhand hoe langer hoe meer begon te krijgen; is hy in 't jaar 1566 weder naar Enkhuizen gekeert: daar hy tegen het Katolijk geloof openlijk begon te preeken en is naderhand een van de eerſte Predikanten onder de zoogenaamde Gereformeerden geworden.

Katolijke Paſtoors.

De volgende Paſtoors van Enkhuizen ſtonden op deezen tijd in 't harnas voor 't Katolijke Geloof:

Johan Noems, [d] Licentziaat in de Godtkunde / dewelke omtrent het jaar 1587 gekoozen wierd tot Lit van 't Haarlemſche Kapittel.

Laatere Paſtoors van S. Gommers kerk.

Auguſtinus Wolfius (de Wolf) van Adelijken huize / hebbende eerſt te Keulen en naderhand ook te Loven op de Godtgeleerdheit geſtudeert / was Licentziaat in de Godtkunde / Mede-lit van 't Haarlemſche Kapittel / en Penitenciaris. Eerſt heeft hy / te weeten van 't jaar 1617 af / de voorſtad van Enkhuizen eenigen tijd bedient: doch naderhand heeft hy de Paſtory van Enkhuizen / beele jaaren achter malkander / met een uyterſte blijtigheit bekleedt en waargenomen. Daar by was hy Aarts-Prieſter / en ſtond voor onze Kerkvoogdy als een ſtaale muur. Voor die Kerkvoogdy heeft hy verſcheide verbolgingen en gevangeniſſen uytgeſtaan; die hem zelfs door de huisgenooten des geloofs beſtookten wierden. Deze gevangeniſſen en verbolgingen vermeldt hy zelf in eenen brief onder ons beruſtende / dien hy op den dag van S. Paulus Bekeeringe geſchreeven heeft aan Meeſter Stephanus Kracht. Om zijne zaak te verdedigen / heeft de Aartsbiſſchop Rovenius, zoo aan den Bruſſelſchen Nuncius Fabius de Lagoniſſa als aan Pater Tirinus die hier de Oberſte der Jeſuiten was / verſcheide brieven geſchreeven. Zelfs heeft gemelde Rovenius in 't jaar 1633 een verbod uytgegeeven / dat men niemand van de genen zouw hebben te ontbinden / die 't verbannen van den Heer Wolfius bezorgt of daar toe geholpen hadden. Op

[d] Uyt de Aantekk. van J. Bugge enz.

het

het voorbeeld van deezen Kerkvoogd hebben de Vikariſſen van beide de Kapittels in 't jaar 1635 geſchreeven aan den Kardinaal Ant. Barbarini, en daar in geklaagt dat / niet tegenſtaande zijne Uytmuntendheits beveelen, de Paters met onruſt te maaken noch al voortgingen; en dat op zoo goddelooze een wijze, dat de eene Paſtoor by een openbaar plakkaat verbannen is, en de andere ook gevangeniſſe en verbanning uytgeſtaan heeft: ja dat zijn lichaam, na dat hy in 't bedienen van zijn Paſtoors-ampt loffelijk geſtorven was, niet heeft mogen begraaven worden, voor dat de vrienden van den overledene groot geld aan de Majeſtraat gegeeven hadden.

Onze Auguſtinus de Wolf is van den ſteen geſtorven den 9 October 1635.

e Mr. Kornelis, naar zijne geboorte plaats bygenaamd van Benthem, Paſtoor te Enkhuizen / is aldaar in 't bloeyendſte van zijn leven aan de peſt geſtorven in 't jaar 1636.

f Eylardus ab Alma, de nazaat van de Wolf en van Benthem, heeft de Paſtory van Enkhuizen 28 jaaren lang met grooten yver en getrouwigheit bedient / en is geſtorven den 2 January 1664. Na van Alma is deeze ſtaatzi bedient geweeſt door de volgende Paſtoors:

Adam Petri (misſchien Pietersz.) te Suchtelen gebooren / Leeraar in de Godlkunde / en Aarts-Prieſter / is overleden den 5 December 1683. Theod. Hermannus Oem, te Haarlem gebooren / te Enkhuizen geſtorven den 5 December 1683. Kornelis Marquys, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godtgeleerde / de-

e Uyt het doodb. der Haarl. Kerke.
f Uyt het Verhaal van J. de la Torre.

welke zijne Paſtorye verlaatende tot opvolger gekreegen heeft Johan Knotter, een Hagenaar/ uyt een Burgemeeſterlijk geſlagt geboóren; zijnde een geleerd / yverig / en zeer welſprekend Prieſter. Na zijne dood / dewelke gevallen is op den Febzuary 1719 / is in zijne plaats gekoomen Johan van Heiningen, te Hazerswoude geboóren / een queekeling der Hooge Schole van Loven enz.

Laatere Paſtoors van S. Pankras kerk.

Ten tijde van Eilardus ab Alma heeft hier als Paſtoor van S. Pankras kerk geſtaan Auguſtinus ab Oyzel, een Prieſter; dewelke daar veele jaaren met een trouwhartigen yver gearbeidt hebbende / overleden is den 28 January 1661. In zijne plaats is gekoomen zijn zuſters zoon Herman Joersma, een Groninger/ naderhand Paſtoor te Steenwijkerwold; en aldaar overleden den 25 October 1691. Als hy van Enkhuizen ſcheide wierd in zijne plaats gezonden Johan Tesmans, volkomen Bacelier enz. te Enkhuizen geſtorven den 15 October 1666. Hy heeft tot opvolgers gehad Herman Keesman, te Grootebzoek geboóren / Licentziaat in de Godtgeleerdheit te Loven / te Enkhuizen overleden den 29 May 1694. Matthæus van Eek, te Griet by Emmerik geboóren enz.

Dolgens de bekende Verdragpunten / zoo als ook Jakob de la Torre in zijn Roomſch s Verhaal byzonderlijk aangemerkt heeft / word 'er geen Jeſuyt te Enkhuizen toegelaaten. De eerſte, die daar tegen den inhoud der Verdragpunten dienſt heeft gedaan, is geweeſt *Kornelis Porret*. Deeze Pater is daar gekoomen door een uytſpraak van Paus *Alexander* VII; de welke zulks, als hy Nuncius aan den Rhijnſtroom was, had afgeſlagen. On-

s Pag. 249.

Onder de geleerde Enkhuizers vind ik vermeld

Lucas Aurigarius, in 't Nederduytsch Wagenaar, die in de Nederduytsche taale geschreven heeft den Spiegel van een Scheepsvaart door de Westzee: welk boek te Leiden gedrukt is in 't jaar 1584: maar verbeterd aldaar herdrukt is in 't jaar 1594. Geleerde mannen van Enkhuizen.

Johannes Antonides vander Linden, eerst Geneesheer te Franeker / naderhand Hoogleeraar in de Geneeskunde te Leiden: van wien by Egbert Hoofd. in de Beschrijvinge van Enkhuizen / breeder bescheid te vinden is.

Door al dient het de stad Enkhuizen tot een byzonder eer en luister / dat ze de geboorte plaats is van Ruardus Tapperus: want deeze Tapperus, die te Enkhuizen uyt een aanzienlijk geslagt geboren is / Hoogleeraar in de Godtkunde was / en het Dekenschap van S. Pieter te Loven omtrent 24 jaaren heeft bekleedt / is geweest een zeer schrandere Filosoof / en uytsteekend Godtgeleerde / een dappere voorvechter van 't rechtzinnig geloof / de Opper-ketter-meester over Nederland / en Kantzelier der Hooge Schole van Loven. Hy was een man / over wien niet alleen de Hooge Schole aldaar / maar ook de Kerkvergadering van Trenten / verwonderd heeft gestaan: en door wiens beleid / getrouwigheit / en kloekmoedigheit de Nederlanden lange jaaren bevrijd zijn gebleeven van de aanvechtinge der nieuwe gezindheden. En uyt dien hoofde is hy altijd welgezien en in hooge waarde geweest by Karel V en Philips II.

Hy is te Brussel in een hoogen ouderdom overleden den 2 Maart 1559; en heeft alle zijne

ne goederen / by uytersten wille / den armen nagelaaten. Zijn testament / by 't welke de armen tot zijne erfgenaamen aangestelt zijn / kan in het Latijnsche Werk nagezien worden.

Onder anderen heeft hy zijne boekery / die met veele en uytgeleeze boeken gestoffeert was / nagelaaten aan 't groote Kollegi te Loven: alwaar 't zijner eere een opschrift is gestelt / 't welk in de Athenæ Belgicæ van Zweertius te leezen staat.

Zijn lichaam wierd in S. Pieters kerk begraaven onder dit grafschrift; 't welk op een kopere plaat gesneeden is:

Dit grafschrift is hier gestelt ter gedagteniſſe van
RUWART TAPPER *van Enkhuizen,*
dien wijdberoemden Hoogleeraar in de Godkunde,
Deken en Kantzellier:
om dat hy dit koor 24 jaaren lang,
en de Hooge Schole 39 jaaren lang,
door zijne weergalooze geleerdheit en door zijn gezag onderweezen en geregeert heeft:
Om dat hy, als Opper-ketter-meester,
getracht heeft zijn vaderland van de sekten te zuiveren, en met heilzaame leeringen te vervullen;
hebbende ten dien einde ook boeken uytgegeeven:
Om dat hy, die allereerst uyt de Nederlanden tot het Koncili van Trenten beroepen is,
Het Katolijke geloof, dat door de ketteryen gedrukt wierd,
kloekmoedig verdedigt heeft:
En om dat hy van de Pauzen zijne tijdgenooten, van Keizer Karel V, *en van Koning Philips* II, *niet zonder reden ten hoogste bemint is geweest.*
Hy is te Brussel gestorven den 2 Maart MDLIX
in den ouderdom van LXXI *jaaren:*
hebbende alle zijne goederen den armen nagelaaten.
Laat ons bidden voor de ruſt zijner ziele.

Zijne Lijk-predikaatzi is gedaan door Matthæus Galenus van Westhapelle.

Zijne schriften staan by Fr. Zweertius, in de Athenæ Belgicæ, en by Valerius Andreas, in Bibliotheca Belgica, opgeteld. (7)

AANTEKENINGEN.

1. Sommigen meenen dat Enkhuizen zoo veel is te zeggen is als Enkelhuizen; om dat 'er in 't eerst zoo weinige huizen plagten te staan. Een ander beweert dat Enkhuizen zoo veel te zeggen is als Endthuizen en dien naam gekreegen heeft, om dat het gelegen was aan 't einde van de Streek. Van Eindt, zegt hy koomt het verkleinwoord Einthem: 't welk op zijn oud Westvriesch uytgesproken word *enke* of *enke*. Men zegt *a* dat wel-eer de kerk en de eerste huizen gestaan hebben omtrent een droogte, die ten zuidoosten van 't Oosterhoofd en den Kettingdijk, recht af te vaeren, gevonden word. Ook word deze droogte noch heden ten dage het oude kerkhof geheeten. Een groote boogschoot van deze huizen, opwaart naar de Streek toe, lag een dorp *Gommerkerspel* genaamd, dat sedert in Enkhuizen betrokken is.

De eerste bewoonders van Enkhuizen waren geringe en eenvoudige luiden: de manluiden droegen broeken en kousen aan malkanderen vast, die men boeyen noemde, onder wijd, en tot de voeten toe strekkende. De vrouwluiden hadden bynae gelijke klederen: maar, tot meerder onderscheid, bonden zy haare vlegten met een witten doek om 't hoofd.

2. Al lang te voren, te weeten in 't jaar 1299, des Saterdaags na Allerheiligen, had Graaf *Jan* I verscheide voorrechten, keuren, handvesten, en vryheden, aan de Westvriezen, en met naame ook aan de Enkhuizers, gegeeven en toegestaan. *b* Die rechten en vryheden liepen meest op het ingaderen der tienden; aantijging van misdaad; quetzing; beroep op den Baljuw; het begiftigen van kerken; misdaad van

a Zie Kronijk van Enkhuizen pag. 2.
b Hist. van Enkhuizen p. 8.

gequetſte hoogheit; aanſpreeking van een anders erve; twiſt over dijken en inboedel; aanvaarding van een anders beeſt; dijkſchouwing; verachting van Schepenen; beklaging van ſchulden; misbedrijf in huis; wondſchouwing; huisbraak; doodſlag; gevecht; gading dingen; doodſlag; rechtelijke boeten enz. Ook hebben die van Enkhuizen en Medenblik eenige keuren en wetten verkreegen van Vrouw *Margareta*; dewelke getekent zijn op S. *Bartholomæus* dag 1346.

Onder deezen *Willem* V heeft Enkhuizen ook houte poorten gekreegen: een van die poorten ſtond daar tegenwoordig de kraan is; en zoude daar noch geſtaan hebben in 't jaar 1538.

3. Dit voorrecht, dat de Prooſt of de Deken van Weſtvrieſland geen Enkhuizer zouw mogen dagen buiten de vryheit der ſtede, is door *Willem* VI vernieuwt in 't jaar 1404.

En in 't jaar 1422. heeft *Jan van Beyeren* hen vergunt dat, indien 'er iemands kind door water of vuur verongelukte, de Deken en de geeſtelijk Rechter daar over niet te zeggen of boeten af te vorderen zouden hebben. In een ander handſchrift ſtaat hy hen toe, indien 'er een kind onder de 7. jaaren door verzuim verongelukte, dat de Deken daar van niet meer zoude hebben, als die van Hoorn gewoon waren te geeven. Het zelve zoude ook plaats hebben in de heimelijke trouw.

Omtrent het jaar 1559. viel 'er wederom iets te verhandelen met den Deken van Weſtvrieſland; want in de ſtads-handveſten, op 't gemelde jaar 1559, ſtaat het volgende aangetekend: *De Deken en magh tot Enkhuizen niet komen zenen* (dat was toen te zeggen geeſtelijken [c] rechtdag houden) *of hy moet eerſt voor gezeent hebben tot Oudorp, Hoorn, en Medenblik. Als hy komt zenen, zoo komen de Burgemeeſteren en Schepenen by hem eeten; en als dan betaelt de Deken de ſpyſe, en de Burgemeeſteren den drank: waer voor de Deken den Paſtoren volkome magt heeft gegeven dat zy in nootzaken hunne onderzaeten zullen mogen inwilligen om op ſimpele Heiligdagen te mogen arbeiden. Ook heeft hy den Burgemeeſteren gemagtigt om ſchamele perſonen de proclamatien en geboden te mogen gunnen, mits dat hun de*

[c] Hier van koomt Zeenſtoel, Zeenpenning, enz.

ar-

armoede der perſoonen zal kennelijk weezen.

4. Sommigen [d] meenen dat het ooſteinde van S. *Gommers* kerk, anders de Weſterkerk genaamd, al begonnen was in 't jaar 1351 of 1370: doch anderen drijven daar tegen dat ze niet begonnen is voor 't jaar 1427. Het werk bleef, wegens onmagt, eenigen tijd ſteeken: doch wanneer het voltoyt zy geweeſt, daar over ſpreeken de jaarboeken zeer verſcheidentlijk. De eene zegt dat de kerk ganſch afgetimmert zoude zijn in 't jaar 1462: een ander noemt het jaar 1486. Dit houden ſommigen noch voor te vroeg; en beweeren dat de kerk haar volkomen beſlag niet gekreegen heeft voor 't jaar 1500: Daar zijn'er die de voltrekking noch laater ſtellen, te weeten op 't jaar 1519.

Die van Gommerkarſpel meenden ook een hoogen toren op de middelkap tè zetten; en hadden ten dien einde 't grondwerk al ſterk geheit; 't geen noch tegenwoordig onder de aarde te vinden is. Dan de oude burgers wiſten ten tijde van den voornoemden *Egbert van Hove* te vertellen dat de rondt-omleggende klooſters zulks belet hadden: vreezende dat ze daar door te onvry zouden zijn, en uyt de hoogte beſpiedt zouden worden. Maar in 't jaar 1519 wierd evenwel het houten klokhuys aan de kerk gebouwt. *David Jorisz.* Glaſſchilder van Delft, die naderhand door zijne onbezonne leeringen zoo vermaard geworden is, heeft in 't jaar 1522, ten koſte van de gilden, eenige glazen in de noorderkap gezet.

5. *Egbert van den Hoof*, die dit ook in zijne beſchrijvinge van Enkhuizen vertelt, heeft het getrokken uyt de Aantekeningen van zekeren Prooſt, met naame *Maarten Pietersz.* en van den Paſtoor *Jan Simonsz. Blaauhulk.* Hy zeit ook dat de gemelde Heer *Melchior* in een flegte pels ging; en zoo lang als hy naderhand noch leefde geen ander kleed gedraagen heeft. Hy onthield zich by beurten nu by den eenen, dan by den anderen; op dat ze hoofd voor hoofd gelijke laſt zouden draagen. In de gedenkſchriften van gemelden *Jan Simonsz. Blaauhulk* ſtaat ook aangetekend dat men hier op dien tijd in kleine hutten woonde, en maar eenen oven had om brood te bakken: ook maar een ſchip om te vaaren. Vorders dat de gemel-

[d] Zie Beſchr. van Enkhuizen p. 19.

de Heer *Melchior* niet meer als het middagmaal by de gemelde luiden kreeg: maar dat hy daar na, als het de ingezetenen wat ruimer begonnen te krijgen, ook het avondmaal eiſchte, of anders vertrekken wilde. Daar op wierd hem toegeſtaan dat hy van ieder doode, tot driemaal toe, zoude genieten een geheel brood, twee pond boter, en een kanne bier; te weeten op den uytvaert; op de maendſtond; en op het jaargety. Daarenboven zouden de burgers, die beſt gegoed waren, hem 't avondmaal ſchenken. Maar hier dient ook by geweeten dat de inwoonders door de menigvuldige watervloeden doorgaans, of ten minſte voor een groot gedeelte, verarmt en uytgeput waren.

6. Tuſſchen deze e twee Parochikerken is altijd en al van den beginne veel te krakeelen gevallen. Die van Gommerkarſpel, en die onder S. *Pankras* kerk behoorden, hoewel eene burgery geworden, trotzeerden malkander als of ze geen medeburgers onder malkander waren. De eerſte, moedig op hun rijkdom die hen de landneering gaf, wierden de *Bonte-rokken* genoemt; en zochten die van S. *Pankras* met hunne kerk voor by te bouwen. De anderen begreepen daar tegen den bouw van een dettigen toren aan 't weſtende hunner kerke, om de anderen ten minſte in de hoogte te boven te gaan. Deze toren, die in 't jaar 1450 begonnen wierd, was in 't jaar 1453 al opgetrokken tot de derde inſnyding toe, daar de kantſteenen of hoekpylaaren ſtaan. In 't jaar 1458 wierd hy tot boven de klokgaten opgehaalt: maar als men den zelven toren in 't jaar 1518 volkomen ophaalen zouw, had men 't ſpel weer gaande met die van S. *Gommers* kerk. Deezen begeerden dat men S. *Pankras* kerk ſloopen zouw; en zich, zoo wel als meer andere ſteden, vergenoegen zouw met eene parochikerk. Die van S. *Pankras* kerk verſtondtn 't anders, te meer om dat hunne kerk de oudſte van beiden was. Zy gingen dan met het vorder ophaalen voort: maar, by gebrek van geld en hulpe, langzaam en met poozen. Dat ſukkelen ſtelde hen te ſpot; als hadden zy een toren begonnen, zonder de onkoſten eerſt over te rekenen. Daar groeiden die van *Gommers* kerk in: en de haat wierd daar door des te grooter en geweldiger. Dit

e Beſchr. van Enkh. p. 24.

ging

ging zoo verre, datze in malkanders kerk niet wilden koomen; ja onder malkander niet zouden getrouwt hebben. Deeze partyſchap heeft tot de afwijking van Spanje toe, en noch jaaren daar na, geduurt.

7. Maar ik kan van Enkhuizen zoo niet afſcheiden, zonder een woord van 't Kreilerboſch en van de plank of daly tuſſchen Enkhuizen en Staveren te ſpreeken. *Sommigen willen*, zegt, *van den Hoof, dat men met een plank, rafter, of daly, van Enkhuizen kon gaan tot Staveren toe tot het jaar* 1255. Zoo ſpreekt ook *S. f van Leeuwen*, om andere Schrijvers nu daar te laaten. Maar *van Hoof* heeft 'er dit tegen dat de derde arm van den Rhijnſtroom, eertijds Nabel nu de Yſſel geheeten, al in den tijd van *Mela* een groot meir heeft gemaakt; 't welk ook Flevo wierd genoemt, en voor de Zuider-zee gehouden word. Dit meir, zoo als uyt *Tacitus*, *Mela* en andere Schrijvers blijkt, is 'er al geweeſt ten tijde van *Germanicus*, hoewel kleinder als nu: en allernauwſt tuſſchen Enkhuizen en Staveren. Hy bekent dat 'er voor Enkhuizen, daar 't nu een baare zee is, veel voorlands heeft gelegen: ja dat 'er een boſch, de Kreil genaamd, tuſſchen Staveren en Enkhuizen lag, doch naarder aan Staveren als Enkhuizen. In dit boſch, zeit de Duitſche Kronijk van Vrieſland, ging *Floris* II dikwils jaagen. Ter gelegendheit van dit jaagen is 'er tuſſchen den Graaf, en een Vrieſch Edelman, met naame *Galo van Galama*, zwaare twiſt ontſtaan; om dat de Graaf den dienaaren van *Galama* drie windhonden, met twee haazen en ander wildvank, afgenomen had. Dit ging zoo verre dat gemelde *Galama*, den Graaf aldaar naderhand ontmoetende, en van zijne vrienden geholpen, het geweer trok en den Graaf haaſt omgebragt zoude hebben. Dit boſch, zeit de zelve Schryver, is naderhand, te weeten in 't jaar 1173, door een zwaare watervloed weggeſpoelt; wanneer ook menige mergen lands omtrent Enkhuizen en Medenblik verdronken. Andere ſtellen dit verdrinken van die landeryen, en het wegſpoelen van 't gemelde boſch, hondert of tweehondert jaaren laater. Maar daar over willen wy geen party kiezen, en alleenlijk nu ſpreeken van 't Kreilerboſch, en van de voorgemelde plank.

f Batav. Illuſtr. pag. 202.

De

De Heer *Eikelenberg*, die niet toeſtaan kan dat de Zuiderzee van een meirtje tot een zee zoude aangewaſſen zijn, wil van die plank en van dat boſch niet hooren ſpreeken. Indien men de Zuiderzee, zegt hy, by *Melaas* tijd met een deel of plank had konnen overbruggen, dan had ze ten onrecht den naam van een groot meir by de Latijnſche Schrijvers gedraagen.

En wat het boſch belangt; die vertelling wegens *Galo van Galama*, zegt hy, behelſt een zeer merkelijke onwaarſchijnelijkheit, gelijk *Scriverius* aanwijſt, die dezelve daarom in twyfel heeft getrokken. En daarom acht hy 't de moeite niet waard, eenigen inkt daar aan te verſpillen. Hy meent ook, indien 'er al een boſch is geweeſt, dat het niet anders was als een Rietboſch. En hy brengt deeze woorden van *P. Nannius* by: *zekerlijk Tacitus gedenkt Holland noit als een boſchachtig maar dikwils als een poelachtig land: en dit zelfde*, zegt de Heer *Eikelenberg*, *zoude hy hebben konnen zeggen van Weſtvrieſland.*

Ik zal eerſt zijne tweede tegenwerping onderzoeken, en dan tot de eerſte overtreeden. 't Is waar dat *P. Scriverius* de geſchiedenis van *Galo Galama* in twyfel trekt: zijne reden is dat *Godefroy* Hartog van Brabant, aan wien het verſchil verbleeven wierd, volgens dat zelve verhaal zoude geſtorven zijn in 't jaar 1119: daar het zeker is dat hy niet geſtorven is voor 't jaar 1140. Maar voor eerſt, het is waar dat het zeggen van *P. Scriverius*, raakende de hiſtorie van ons Vaderland, by alle rechtſchaape Liefhebbers en kenders hoog te boek ſtaat, en ook verdient hoog te boek te ſtaan. Maar zal men hem daarom voor zoo onfeilbaar houden, dat zelfs zijne twyfelingen niet mogen tegengeſproken worden? Ik zie althans dat de Heer *Eikelenberg* zelf, eenige regels te vooren, het gevoelen van *Scriverius* wel durft tegenſpreeken. En wat zouw men al honderden en duizenden van hiſtorien uyt de boeken moeten ſchrappen, en voor fabels afkeuren, indien men iedere geſchiedenis, om eene onwaare omſtandigheit, zouw moeten verwerpen. Ten tweede, *Scriverius* twyfelt wel aan de geſchiedenis van den Vries *Galama*, maar niet aan het boſch de Kreil of de Kriel. Dit boſch, zegt hy, is in de voorledene

ledene jaaren van de zee ingenomen. Daar op wijst hy ons tot de kaart van Holland: *Daar zult gy*, zegt hy, *tuſſchen Enkhuizen en Staveren, doch naarder aan Staveren als Enkhuizen, de Criel vinden.* Zoo hebben wy dan voor ons de Kronijk van Weſtvriesland, de getuigenis van *Scriverius*, de oude kaart van Holland: en ik hoop dat ik het met deze getuigen zoo lang zal mogen houden, tot dat 'er ſterker tegenbewijzen ingebragt worden.

Noch een woord of twee van dat Kreiler boſch. *Indien de voorige eeuwen*, zegt de Heer Eikelenberg, *oyt een boſch te Kreil gezien hebben, ik acht dat het niet anders is geweeſt als een rietboſch: hoedanigen met den naam van Tymansboſch, Robonsboſch, Groeteboſch, Geldeboſch, en anderen, zeer talrijk in de meiren beweſten Alkmaar, en in de Heer Huigenswaard, voor de bedijking, wierden gevonden.* Dan brengt hy deze woorden van *Nannius* by. *Zekerlijk* Cornelius Tacitus *gedenkt Holland noit als een boſchachtig, dikmaal als een poelachtig land:* En hy voegt 'er by, *En dit zelfde zoude hy* (Nannius) *van Weſtvriesland hebben konnen zeggen.* Dat ſcheelt veel van *Oudenhovens* zeggen; daar wy in de Aantekeningen op de g Zuithollandſche Oudheden van geſproken hebben; te weeten dat Holland om de menigte der boomen, tot de negende eeuwe toe, niet als hier en daar van een enkeld jagertje of viſſchertje bewoont is geweeſt. Dit gevoelen heb ik ter gemelde plaatze, zoo als ik het althans begrijp, klaar genoeg wederleit. Het zeggen van *Nannius* en van den Heer *Eikelenberg*, dat hier te pas koomt, is ook krachtig genoeg, zoo als ik het wederom begrijp, wederleit in onze Aantekeningen op de *Voorberichten van Batavia h Sacra.* Daar toe heb ik getoont dat veele dorpen en plaatzen, zoo in Zuidholland als in Weſtvriesland, den naam van *i* hout en woud of wou-

g Pag. 6. 7. 8. h pag. xix. xx. xxi. enz.

i Te weeten Voorhout, het Woud (in Delfland) Hazerswoude, Rijnſterwoude, Woudbrugge, Noortwijkerhout, Zoeterwoude, Berkhout, Sparwoude, Zuiderwoude, Eſſelikkerwoude, 't Groenewoud, Jakobswoude, Woudshoorn, Paapswoude: Voegt hier by Scharwoude, Zuitſcharwoude, Noortſcharwoude, Schellingwoude, Nubixwoude, Midwoude, Weſtwoude, Ooſtwoude, enz.

de

de draagen. Een zeker bewijs dat daar ter plaatze wel-eer houten en wouden geſtaan hebben: want ik geloof niet dat men hout en woud ook voor rietboſſchen zal durven neemen. Van 't Biesboſch, en de andere naamen die in bos of boſch uytgaan, durf ik nu niet ſpreeken; men zouw wederom met die boſſchen lachen; en men had wederom maar te zeggen dat die boſſchen niet anders zijn geweeſt als rietboſſchen. Maar wy hebben houten en wouden genoeg; en konnen die boſſchen in dit geval wel miſſen. Ten tweede heb ik het beweezen uyt de boomen, dewelke in groote menigte, bynae ganſch Holland door, van tijd tot tijd uyt de aarde gedolven worden. Van die boomen weeten alle onze Schrijvers te ſpreeken; en ze worden noch dagelijks, in 't opdelven of omſpitten van de aarde, gevonden. Ten derde heb ik uyt *Zozymus* beweezen dat Keizer *Julianus* op de uyterſte grenzen van Duytſland, daar de Rhijn zijne wateren in den Oceaan ſtort, 800 vrachtſcheepen heeft laaten maaken, om koren uyt Britanje te haalen. En de Schrijver voegt 'er wel duidelijk by dat de boſſchen, daar het hout uytgehaald wierd, daar ontrent en dicht by den Rhijnſtroom ſtonden. Ik meen dat die redenen, by een onpartydigen en verſtandigen Leezer, meer zullen gelden als eenige loſſe giſſingen en inbeeldingen.

En om de zaak noch meer buiten alle twijffel te ſtellen; niet lang voor den tijd van *Adrianus* [k] *Junius* hebben d'er op 't ſtrand, omtrent Nordwijk, zeer veele ſtronken van boomen in den grond geſtaan. Dit heeft *Junius* zelf, als hy daar met een wagen langs het ſtrand henen reed, uyt oude en geloofwaardige luiden verſtaan, die het beleeft en gezien hadden. Maar naderhand, en even voor *Junius* tijd, heeft de zee het ſtrand, met de ſtronken die 'er op ſtonden, overſtolpt. Zulke boomen, op het ſtrand groeyende, moeten ons niet al te vreemd voorkomen; want wy vinden ook by *Plinius* [l] dat 'er niet verre van de Kauchen eiken boomen van een ongemeene hoogte zeer [m] weelig, en in groote menigte aan de zeekant, groeiden. En hier ziet *Cluverius* zijne tegenwerping vervallen; als hy het Heilig-

[k] Cap. 13. [l] Hiſt. lib. 16. c. 1.

[m] De woorden van Plinius zijn: *Haud procul Cauchis populis altiſſimæ quercus ipſa littora obtinent, magna naſcendi aviditate.*

boſch

boſch niet tuſſchen den Haag en Leiden geplaatſt wil hebben, om dat de zee deze landen, zoo als hy althans voorgeeft, doorgaans of zeer dikwils plagt blank te zetten: en de boomen vervolgens uytgeſpoelt wierden, of ten minſte hun volkomen wasdom niet konden bekoomen.

Maar om niet naar de Kauchen toe te loopen; men heeft voor deezen ook in Noortholland diergelijke boomen, ja ganſche boſſchen, ik meen boſſchen van boomen maar geen riet-boſſchen, op het ſtrand zien waſſen. Op 't uyterſte van Teſſel, naar 't noorden toe, heeft van ouds een groot boſch of woud geſtaan; zoo als de ſtronken, die ten tijde van *Junius* noch in groot getal overig waren, konden uytwijzen. Die ſtronken maakten de rede daar zeer onveilig voor de ſchepen: zodaanig dat de Schippers, die door onweer daar henen gedreeven wierden, en genootzaakt waren het anker te werpen, niet konden los raaken of vertrekken zonder het anker te kappen: want de ankers raakten met haare tanden zoo vaſt en verward tuſſchen de vezelen van de wortelen, dat ze met geen manskracht op te winden waren. En dit was de reeden ook dat de viſſchers op die reede niet gingen viſſchen. Dit boſch zal daar noch geſtaan hebben na het jaar 1400: want omtrent 40 jaaren te voore, eer dat *Junius* zijn *Batavia* ſchreef, had *Pieter van Santen*, Schout van Teſſel, op het Stadthuys doen aantekenen de getuigenis van een Teſſelaar. Deeze Teſſelaer, toen hondert en twintig jaaren oud, maar noch gaeuw en wel te pas, verklaarde heiliglijk en in alle oprechtigheit, dat daar in zijnen tijd noch een boſch had geſtaan. Zoo dunkt my dan dat deeze zaak voor afgedaan mag gehouden worden; en datmen niet meer in twijfel behoort te trekken of Holland, in oude tijden, boſch-en-boomrijk is geweeſt.

Wat de eerſte tegenwerping belangt, dat dan de naam van een groot meir t'onrecht aan de Zuiderzee gegeeven waar geweeſt; daar op heb ik maar te antwoorden dat het waarlijk een groot meir is geweeſt; maar dat dit groote meir, tuſſchen Enkhuizen en Staveren, wel een engte gehad kan hebben; gelijk de Oceaan, die veel grooter is, tuſſchen ſommige eylanden al zoo veel inkrimpt, als de Zuiderzee tuſſchen Enkhuizen en Staveren.

ME-

MEDENBLIK.

Naamrede van Medenblik enz.

MEdenblik [a] is van ouds Medemelaca en Memelacum genoemt geweest; en had dien naam gekreegen van een vloed die daar voor by stroomde / en die van Otto III Medemelacha word genoemt; of / 't geen noch waarschijnelijker is / het had dien naam gekreegen van (1) lacus, dat is een meer; en van Meden, 't welk in de Duitsche taal laage weiden beteken't / om dat daar omtrent zoo een meer in 't midden van laage weiden gelegen was. Het word gehouden voor de oudste zetel der Duitsche Koningen: en S. Gangulphus, zoo als in Batavia Sacra [b] verhaalt word / zouw den Koning Radbodus uyt deeze hoofdstad verdreeven hebben. Of dit gevoelen / dat Medenblik zoo een rijkszetel is geweest / op de waarheit steunt of niet / zal ik hier niet onderzoeken: maar J. Douza, in het 6 boek zijner Jaarboeken / spreekt daar wijdloopig van.

Dit is althans waar dat 'er op 't Stadhuys van Medenblik / in de Burgemeesters kamer / noch tegenwoordig een schildery haugt / daar Koning Radbodus naar 't leven uytgeschildert is; welke schildery in 't jaar 1670 in den Haag te koop hangende / door den Heer Stellingwerf, Burgemeester van Medenblik / wierd gekogt. Onder die schildery staat het volgende met vergulde Romeinsche letteren geschreeven: (2)

a Menso Alting. part. 2. pag. 204.
b I. Deel pag. 51.

Rad-

Radbodus, Koning *Aldegillus* zoon, de laatſte Heidenſche Koning der Vriezen, is de vyand van *Pipinus den Dikken*, van *Herſtallus*, en van des zelfs zoon *Karel Martel*, Rijkshoofden van Vrankrijk, geweeſt; en heeft zwaare oorlogen met verſcheiden uytſlag tegen hen gevoert. Als hy eindelijk van *Wolfrannus* zoude gedoopt worden, en in des zelfs antwoord geen genoegen nam, heeft hy zijnen voet weder uyt de Doopvont gehaalt. Zoo is hy dan ongeloovig gebleeven; en is kort daar na, te weeten in 't jaar 734, zoo als de meeſte ſchrijvers rekenen, uyt het leven geſcheiden. Uyt een van zijne zoonen, (3) met naame *Aldgillus*, heeft hy twee neeven gehad; (4) te weeten *Gondebaldus* en *Radbodus* Vorſten van Weſtvriesland; en eene nicht, de moeder van (5) *Fredericus*, den achtſten Biſſchop van Utrecht.

In 't jaar 1288 heeft Floris V verſcheide rechten en bijdommen aan die van Medenblik gegeeven. De brief/ waar by die rechten verleent worden/ is te Valbertsberg getekent. Rechten en keuren.

Onder anderen heeft hy hen een jaarmarkt toegeſtaan van 14 dagen; dewelke op S. Bonifacius dag/ te weeten den 5 Juny/ beginnen zoude. Die rechten zijn te Enkhuizen in 't jaar 1667 gedruckt by Egbert van den Hoof. Waar gelegen.

Tegenwoordig gaat de ſtad in voorrechten en bijdommen gelijk met Hoorn en Enkhuizen: maar in magt ſtaat ze verre achter; en is gelegen aan de Zuider Zee. Daar heeft van ouds een Parochiekerk geſtaan; die den H. Bonifacius Apoſtel van Duytsland en des zelfs Medegezellen toegewijdt was: t'hans word de H. Martinus ook als Patroon der kerke gevierd. Parochiekerk.

Aan de Kanonnikken van S. Maarten gegeeven.

In 't jaar 1118 heeft Biſſchop Godebaldus deeze kerk / als een der voornaamſten en veſten van ganſch Weſtvriesland / aan de Domheeren van Utrecht geſchonken / om hunne behoeftigheit te verligten. De brief / waar by die gifte geſchiedt is / luidt aldus in de Nederduytſche taale:

DE Overſten der Kerke moeten hun uyterſte beſte doen om de behoeftigheit hunner onderdaanen, als het welgelegen koomt, te hulp te koomen; op dat die onderdaanen in ſtaat mogen zijn om zich met de geeſtelijke zaaken bezig te houden: want het lichaam, als het gebrek lijdt, is niet zeer bequaam om hemelſche dingen te beſchouwen. Hierom is het dat ik *Godebaldus*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, my zelven naar de broederlijke liefde ſchikkende, en op hoop van de toekoomende goederen *voor 't gemeen* willende zorgen, zekere kerk in Weſtvriesland, in een ſtad die Medenblik word genoemt, met al haar toebehooren, en met haare inkomſten tot de Biſſchoppelijke kamer behoorende, als mede met haare bezoekgelden en offergiften, ter mijner gedagteniſſe weg gegeeven heb ten profijte van de Broeders, die den Heere in S. *Maartens* kerke dienen: zodaanig dat ze dat alles met eigen handen, en naar hun welgevallen, zullen mogen beſtieren.
Gegeeven in 't jaar van 's Heeren Menſchwordinge MCXVIII, in de XI indiktie, in 't vierde jaar van Biſſchop *Godebaldus*, en ook in 't vierde jaar van zijne Biſſchoppelijke Wijdinge.

Deeze gifte beveſtigen wy door den tegenw. brief; dien wy door 't opdrukken van ons zegel ondertekent hebben: in de tegenwoordigheit van

van de geloofwaardige getuigen, [c] *Meingodus* Prooſt, *Herman* [d] Prooſt, *Alewyn* Aartsdiaken, *Alpher*, *Blidger*, *Gelmar*, *Hartbert*, *Frabert* Dek. *Lambert*, *Anſelin*, *Thiesbold*, *Wichald*, *Athelard*, *Jalon* Schout, *Gyzelbert*, *Ysbrand*, *Gerrit*, *Meurtet*, *Aarnout* Kaſtelein.

Het Perſoonaatſchap van Medenblik / het welk goede inkomſten had / en de Paſtory / wierden door de Domdekens van Utrecht begeeven. Paſtory enz.

In 't jaar 1514 wierd het Perſoonaatſchap bekleedt door Wouter Jakobsz. toen 36 jaaren oud / daar dit verhaal uyt getrokken is. Dezelfde Perſona plagt ook de Paſtory van Oppердoes te vergeeven; dewelke van ouds met die van Medenblik vereenigt was. Het koſterſchap / met het ampt van ſchoolvoogd / ſtondt ter begeevinge van de Graaven.

In 't jaar 1514 wierd het koſterſchap bekleedt door Paulus Ysbrandsz. maar het bragt niet meer op als vijf Rh. guldens.

In de kerk van Medenblik was een vikary; dewelke / zoo als men gelooft / door den Abt van Staveren vergeeven wierd. Maar in 't jaar 1514 wierd ze bekleedt door eenen Jakob Reiniers zoon, die dezelve van de Graaven gekreegen had. En om dat 'er gedurig over 't vergeeven van deeze vikary of kapellany te kraheelen en te pleiten viel / wierd ze door de wandeling des Duivels kapellanye genoemt.

Volgens het ſchrijven van Jakob de la Torre heeft hier van ouds een Monnikken konvent geſtaan; maar van wat Orde dat ze waren / vermeldt hy niet. Dat het Benediktijner Mon-

[c] van de Domkerk. [d] van Oudmunſter.

nikken geweest zijn / zouw men daar uyt gissen dat de Abt van Staberen / die de Overste van een Benediktijner klooster was / eene biktary aldaar volgens het gemeen zeggen plagt te vergeeven.

Lindeborn, in de Beschrijvinge van 't Deventersche [e] Bisdom / gewaagt van twee konventen van Tertiarissen / die te Medenblik gestaan hebben / en met het Kapittel van Utrecht vereenigt waren. 't Eene wierd S. Mariaas, 't andere S. Catharinaas konvent genoemt. Ik heb ze beidegaar gevonden in de lijst der Tertiarissen / door onzen Delvenaar Adrichomius met eigen hande opgesteld. By onze Schrijvers / en by Jakob de la Torre, word geen het minste gewag van deze konventen gemaakt. De la Torre gewaagt alleenlijk van een Nonnikken klooster; 't welk wy al gissende door een Benediktijner klooster genomen hebben.

Misschien zal hy / of die hem de brieven ter hand gestelt heeft / daar door een Vrouwenklooster verstaan hebben.

Althans heeft de la Torre niet geweeten van S. Katarinaas konvent; 't welk onder 't gemelde Kapittel behoorde: en waar van Lindeborn uyt de Kronijk van Alkmaar handelt.

Waardigheit van den Pastoor.

De Pastoor van Medenblik had een gestoelte in het koor van den Utrechtschen Dom: welk voorrecht hy / tot de tijden der nieuwe Reformaatzie toe / genoten heeft.

Te Medenblik / zoo als J. de la Torre schrijft / zijn omtrent 400 Katolijken: dewelke omtrent het jaar 1602 bedient wierden door eenen Mr. Kristoffel; die zich in 't waarneemen van zijn Pastoors-ampt zeer loffelijk heeft gequeeten.

[e] pag. 10.

De

Naderhand hebben d'er de volgende Paſtoors geſtaan:

Hermes Veldtius (Veldt) te Hardenberg gebooren / een queekeling der Hooge Schole van Keulen / en in zijne Paſtory geſtorven in 't jaar 1625. Deeze Veldt, in eenen *f* brief aan Niklaas Nomius, noemt zich zelven Paſtoor en Perſona van Medenblik. Pompejus Walraven, een Amſterdammer / en Licentziaat in de Godtkunde / is volgens den zelven de la Torre de nazaat geweeſt van Herman *g* Witzius, Bacelier enz. die door den Aartsbiſſchop Rovenius tot Paſtoor van Medenblik aangeſtelt was in 't jaar 1618. Dan Pompejus Walraven, die de Paſtory van Medenblik den tijd van 33 jaaren met grooten yver bedient heeft / is volgens het doodboek der Haarlemſche Kerke geſtorven den 10 January 1659. Hendrik Kemp, een Gorkommer / naderhand te Amſterdam beroepen. Leendert Ruynenberg, te Zegwaart naaſt Zoetermeer gebooren / en een Keulſch Godtgeleerde: dewelke de Paſtory tot een hoogen ouderdom toe bedient hebbende / en met aamborſtigheit gequelt zijnde / weder naar zijne geboorte plaats gekeert is. Hy is geſtorven den 5 Mey 1700. en heeft in 't Nederduytſch uytgegeeven de Kerk Gods verdeeld in drie deelen, te Leiden gedrukt in 't jaar 1700. Theodorus Romeyn, naderhand beroepen tot de Paſtory van Limmen. Niklaas Vincent, onder Leeuwaarden gebooren / hebbende te voren te Malkom geſtaan. Johan de Jager, een Amſterdammer / en een Lovenſch Godtgeleerde.

f van den 5 Aug. 1623.

g Uyt den zelven J. de la Torre: miſſchien is deeze Herman Wits dezelfde met Hermes Veldtius.

AANTEKENINGEN.

1. Ik heb noit de grootſte ſmaak in zulke half Duytſche en half Latijnſche naamredenen konnen krijgen. Meden is in oud Vrieſch te zeggen laage weiden: *lacus* betekent in de Latijnſche taal een meir: *ergo enz.* Was *lacus of lak* in 't Nederduytſch noch gebruikelijk geweeſt om een meir te betekenen, dan liet ik het doorſchieten: maar nu zie ik geen reden, waarom dat onze voorouders twee zoo onderſcheide taalen hebben moeten te hulp neemen, om eenen naam voor deze ſtad uyt te vinden. Dus wil ik liever zeggen dat Medenblik dien naam gekreegen heeft van het vlietje Leek; 't welk daar om ſtreeks noch tegenwoordig loopt, en den naam aan *Lexzater* of *Over leeker* ambagt, en aan het gehuchtje Weſterleek gegeeven heeft. Evenwel wil ik my zoo ſterk niet aankanten tegen de eerſte naamrede. De Leek of Lek zal miſſchien hier ook, gelijk in de bekende Lek, afdaalen van *lekken:* om dat verſcheide vlietjes eerſt door een ſoort van lekking, of zijpeling, pleegen op te koomen. Wat Meden aangaat, wil men dat voor laage weiden neemen, ik zal daar ook geen harnas tegen aan trekken.

2. Dat geſchrift, 't welk te Medenblik op het Raadhuis hangt, kan het gevoelen wegens *Radbodus* rijkszetel weinig waarſchijnlijker of onwaarſchijnelijker maaken. 't Is in laatere tijden opgeſtelt; en weet ons van het ſterfjaar van *Radbodus* niets te zeggen als uyt de getuigenis van de meeſte Schrijvers.

Maar wat 'er eigentlijk van de waarheit is, en of *Radbodus* zijn hof in deze ſtad gehouden heeft, daar zie ik zoo veel niet voor of tegen te zeggen: 't gemeene gevoelen is 'er voor: *men gelooft*, zegt *Junius*, *dat dit de zetel is geweeſt van dien Radbodus enz. De meeſten*, zegt *J. Douza*, *hebben 't tot noch toe voor eene ontwijfelbaare zaak gehouden dat deeze ſtad de zetel is geweeſt van* Radbodus *Vorſt van Vrieſland. Douza* zouw 'er zoo veel niet tegen hebben, kon men maar uyt oude en gewiſſe gedenkſchriften bewijzen dat 'er ten tijde van *Radbodus* al een ſtad Medenblik is geweeſt.

weeſt. En dit kan hy om twee redenen niet gelooven: ten eerſte, om dat Keizer *Otto* II, in zijne bekende gifte aan Graaf *Dideryk*, daar hy de aangrenzende plaatzen vermeldt, van geen ſtad Medenblik gewaagt; hoewel hy den vloed *Medemelaca* duidelijk en met naame uytdrukt. 't Is ganſch niet te gelooven, zegt hy, dat de Keizer deze ſtad zouw overgeſlagen en ongemeld voorby gegaan hebben.

Zijne tweede reden is dat onder zoo veel kerken, die S. *Willebrordus* hier te lande ten dienſte des Heeren ingewijdt heeft, geen enkeld woord van de kerk te Medenblik word gemeldt. Deze twee redenen meent hy dat onze fabeldichters, en vertelders van ſprookjes, noit beantwoorden of oploſſen zullen. Maar de zaak naarder overleggende, begint hy op een zachter toon te ſpreeken; en hy bekent dat hy voor een gedeelte zoude konnen ongelijk hebben. Zijne twijfeling ontſtaat hier uyt dat W. *Heda*, dien hy te recht als een nauwkeurig en deftig Hiſtoriſchrijver roemt, onder den Biſſchop *Odilbaldus* een lijſt van de goederen der Utrechtſche kerke opgeeft: en dat in die lijſt *Medemelaca* of Medenblik uytgedrukt ſtaat. Die lijſt was al gemaakt eer dat *Dideryk* I het beſtier over deeze landen kreeg; en vervolgens kan de oudheit van Medenblik zoo wel niet beknibbelt worden. Maar, zegt de geleerde *Douza*, in de gemelde lijſt ſtaat niet of het een ſtad of een dorp is geweeſt: waar uyt hy dan vorder beſluit dat het zekerlijk een dorp is geweeſt: want, zegt hy al vorder, had het een ſtad geweeſt, dat zouden de opſtelders van de gemelde lijſt wel uytgedrukt hebben.

Hier zoude al iets konnen tegen gezeit worden. Voor eerſt dat gevolg; Medenblik is maar een dorp geweeſt, om dat het niet vermeld ſtaat als een ſtad, zal by veele geen grooten ingang vinden. De menſchen ſpraken toen, gelijk de menſchen nu ſpreeken: en men zal de naamen, by voorbeeld van Rotterdam en Amſterdam, nu honderd en duizend maal vermelden, zonder daar by te voegen dat het ſteeden zijn. Dat het ſteden zijn, is ieder een genoeg bekend: en of Medenblik een dorp of eene ſtad was, was insgelijks genoeg en wel bekend ten tijde van *Odilbaldus*. 2. Maar

genomen, Medenblik was ten tijde van *Odilbaldus* niet meer geweeſt als een dorp, het kan onder *Radbodus*, dat is omtrent 150 jaaren te vooren, wel een deftige ſtad zijn geweeſt. Leiden en Duurſtede ſtaan in de zelve lijſt ook niet vermeld als ſteden, en waren naar alle waarſchijnelijkheit niet meer als dorpen of vryheden. Evenwel waren beide die dorpen voor hene wel aanzienelijke ſteden geweeſt. Men weet hoe dat de Franſſen, zoo wel als de Noormannen, in 't hartje van Holland en Weſtvrieſland gedrongen zijn, en daar groote verwoeſtingen aangerecht hebben.

Ten derde, laat Medenblik geen ſtad zijn geweeſt ten tijde van *Odilbaldus*; laat het zelfs geen poorten, veſten, of Stadsrechten gehad hebben ten tijde van *Radbodus*; waarom kan *Radbodus* zijn hof zoo wel niet gehouden hebben in een open en onbeſloten vlek; als de Graaven van Holland en de Stadhouders hun hof gehouden hebben in den Haag?

Zoo dunkt my dan dat de zwaarigheden, die tegen 't gemeene gevoelen ingebragt worden, ganſch niet onoploſſelijk zijn: hoewel dat ik evenwel, om de zaak voor zeker aanteneemen, dat gevoelen gaerne door een oud en goed Hiſtoriſchrijver beveſtigd zag. Echter vinde ik by *Ubbo Emmius*, die zekerlijk een van de beſte plaatzen onder onze Hiſtoriſchrijvers verdient, en die het uyt oude Schrijvers getrokken heeft, dat de toeſtel tot het doopen van *Radbodus* te Medenblik was gemaakt; en dat die bekende geſchiedenis, wegens het te rug trekken van den eenen voet, daar voorgevallen is. Ook is *Radbodus*, volgens het ſchrijven van den zelven *Emmius*, te Medenblik geſtorven; en zijne ingewanden zijn daar ook begraaven. Zijn vorder lichaam, zegt hy, is naar Staveren, een koninklijke ſtad, en den zetel der (Vrieſſche) Koningen gevoert.

Hier uyt zoude ik dan beſluiten dat Staveren, eigentlijk geſproken, de zetel des koninkrijks is geweeſt: maar dat *Radbodus* nu en dan, en by tijds gelegendheit, zijn hof te Medenblik heeft gehouden.

Eer ik hier afſcheide, moet ik het doopen van den Koning *Radbodus* noch met korte woorden aanraaken. *L. Smits a*, van dit doopen ſpreekende, vermaant den

a In zijne Schatkamer op Radbodus.

Lee-

Leezer op het woord van eenen N. dat hy *dien geweigerden doop niet behoeft te geloven. De zaak*, zegt hy, *is verdagt gehouden, en het is een ſpinneroks praatje by... Maar*, zoo ſpreekt hy vorder, *quijt ben ik den Schrijver: ik heb het aangetekent; en echter is het heden mijn geheugen ontſlipt.* Dat is een aaloude en alom beſchreeve geſchiedenis al ligt afgekeurt. Laat een zaak van alle Hiſtoriſchrijvers beſchreeven worden; laat 'er geen onmogelijkheit in ſteeken; laaten de beſte en ſchranderſte van de laatere [b] Hiſtoriſchrijvers dezelfde zaak niet in twijfel trekken, dat zal niet meer helpen: daar behoeft maar een N, een hardhoofdige twijfelaar, geen zin in het verhaal te hebben, en 'er eenige twijfeling over toonen; ſtraks zal het afgekeurt en verworpen mogen worden: en dat hiet men oordeelkunde.

De ſchrandere *Buchelius* [c] een rechtſchapen Hiſtoriſchrijver en oordeelkundige, zoude ook wel half denken dat die geſchiedenis van *Radbodus* door de nakomelingen, uyt haat tegen zijnen perſoon, verziert was geweeſt: *ten waar*, zegt hy, *dat de Schrijvers het zoo eenpaarig verhaalden.* Dat is te zeggen dat men ligt zulke gedagten zouw konnen krijgen; en dat 'er diergelijke kunſtjes meer omgegaan waren: maar dat men in eene zaak, die niet onmogelijk is, de eenpaarige getuigenis der Hiſtoriſchrijveren boven eigen vermoeden moet ſtellen. De vermaarde *Tillemont*, een van de verſtandigſte en oordeelkundigſte Hiſtoriſchrijvers, die in onzen tijd geleeft hebben, ſchrijft in zekere Voorrede dat het zeker is, en dat hy 't ondervonden heeft, dat men zelfs groote zwarigheden en onwaarſchijnelijkheden moet over 't hoofd zien, en achter ſtellen, als de Hiſtoriſchrijvers iets eenparig en als uyt eenen mond vertellen. Wie zoude konnen gelooven, zegt hy, dat de Keizer *Caligula* zijn paard als een groot Heer aan tafel genoodigt en deftig onthaalt zoude hebben: en wat ongelooffelijker en onwaarſchijnlijker geſchiedenis zouw men in een hiſtorie konnen vertellen. Echter is 'er t' hans geen rechtſchapen oordeelkundige, geen man van kennis, die dat in twijfel zoude durven trekken. Een verſtandig Leezer zal wel vatten, hoe

[b] Ubbo Emius, ibid. J. Douza Annal. lib. 2. enz.
[c] In Bekam p. 13.

verre dit zeggen gaat, en hoe *Tillemont* verſtaan moet worden. Men weet zeer wel dat 'er zwaarigheden en zwaarigheden, onwaarſchijnlijkheden en onwaarſchijnlijkheden zijn: dat de eene Hiſtoriſchrijver ſomtijds van twee of drie of meer Hiſtoriſchrijvers uyt en nageſchreven word. Dat zouw ons te verre leiden; die 't beſte onderſcheid tuſſchen zaak en ſchijn kan maaken, is de beſte Hiſtoriſchrijver.

Maar, om weder tot den gemelden doop en tot Koning *Radbodus* te keeren; dewijl *Buchelius* ons verzekert dat de Hiſtoriſchrijvers het eenpaariglijk of volſtandiglijk verhaalen; behoeve ik geen getuigeniſſen van de oudſte Schrijvers by een te zoeken. Ik zal dan maar zeggen dat *Beka*[d], *Melis Stoke*[e], en *W. Hedaf*, deze geſchiedenis als een zekere zaak vertellen.

Hier koomt *Klaas Kolijn* ons wederom wonderlijk te pas; en beveſtigt ook het gemelde verhaal door zijne getuigenis:

Adgilt berichte ti Frieſen
Ende na hem ti verriſen
Raddholt ti onſen Here
S. Wolfram wilde bekeren
Ende lieten zoo belopen
Offen wilde laten dopen
Mer wen i ſien voete plonte
En ti ander in te fonte
Zette wolde, ſprak i myn
Zeg mal weer min alteren zyn
In ti himmelum, of weder
In ti hol gevaren neder:
Wolfram antwoerde hem, das
Alle wie ongekerſtent was
Storven, wiſſelic verloren:
Wal ſpra i, ix laets u horen,
Dat ic bi das meerder erven
Van mien Alteren na mien ſterven

d In Willebrordo. e In 't begin van zijne Rijmkronijk.
f In Willebrordo.

Dan

Dan wil wiſen vry van ſchanden
In Wodins overzelige landen
Dan mit luttel armen Chriſten
Ti my . . intich nimmer wiſten.
Uten fonte is hy toghen
En tum derden daghe gedroghen
Gravwaerts om ſien geſellen
Zien en ſpreken in de hellen.

Maar 't geen *Klaas Kolijn* hier op 't leſte byvoegt, dat *Radbodus* den derden dag daar na zoude geſtorven zijn, dat gaat zoo vaſt en zeker niet. Omtrent den doop van *Radbodus* heeft hy de toeſtemming van alle de Hiſtoriſchrijvers, zonder van iemand tegengeſproken te worden: en daarom, zoo men op eenig verhaal ſtaat maaken mag, mag men daar ſtaat op maaken. In het volgende, wegens Koning *Radbodus* dood, word hy van ſommige Schrijvers geholpen, van andere tegengeſproken: en vervolgens heeft die zaak onderzoek van noode. Dit onderzoek meen ik nu niet al te diep in te treeden; en zal 'er ſlegts eenige bedenkingen over voorſtellen. *Melis Stoke*, *Beka*, *Heda*, om geen andere Schrijvers over hoop te haalen, weeten ons te vertellen dat *Radbodus* op den derden dag na 't voorgemelde voorval ſchielijk uyt de wereld is gehaalt: hoe wel *Heda*, gelijk aanſtonds blijken zal, met geen verzekerdheit en ſpreekt. Hier ziet men dat *Klaas Kolijn* even eens ſpreekt als zy: en 't geen dit gevoelen tot geen keine ſtut verſtrekt, *Sigebertus Gemblacenſis*, een deftig Hiſtoriſchrijver, ja het cieraad en het pronkje van zijnen tijd, ſchrijft het zelfde van *Radbodus* dood, dat 'er *Melis*, *Beka*, en *Heda* van ſchrijven. Maar daar tegen leeſt men by *Aimonius* g, een oud Hiſtoriſchrijver, dat *Radbodus* in een veldſlag tegen *Karel Martel* dood gebleeven is. En *Heda*, die eerſt even eens geſprooken had als *Melis Stoke* en *Beka*, voegt 'er aanſtonds by; *hoewel ſommige by geſchrift nagelaaten hebben, dat hy* (Radbodus) *op den vloed Burdo door* Karel Martel *verſlagen is.*

g Hiſt. lib. 5. c. 55.

3. Ik moet hier byvoegen dat *Radbodus*, volgens het gemeene gevoelen, vier zoonen en dochters heeft gehad. Van de zoonen weeten ſommige Hiſtoriſchrijvers veel te vertellen: waar op evenwel, om dat het nergens anders gevonden word, en om dat de gemelde Schrijvers waar en onwaar, zonder onderſcheid, door malkander mengen, *b* weinig ſtaat gemaakt kan worden. Het geene zy van de vier dochters verhaalen, ſchijnt op vaſter voeten te ſtaan: want voorceerſt dat *Theodoſinda* of *Teudosvinda* met *Grimoaldus*, den zoon van *Pippyn den Dikken*, getrouwt is geweeſt word ook door de Franſche Hiſtoriſchrijvers, als *P. Æmylius* en *Mezerai*, beveſtigt. Veertien jaaren daar na wierd *Grimoaldus* door eenen Vries, den lijftrawant van *Radbodus*, voor 't outaar van *S. Lambertus* te Luyk doodgeſloken. Of zulks geſchiedt is met kenniſſe en door 't opſtooken van *Radbodus*, daar zouw ik eenigſins aan twijfelen. De oude Hiſtoriſchrijvers, zegt *Ubbo Emmius*, ſtellen 't vaſt: en hy ſchijnt 'er zelf toe te hellen; om dat *Radbodus*, een vinnige voorſtander van 't Heidendom, in al zijnen handel blijken had gegeeven van een forſen inborſt. Stelden 't de Hiſtoriſchrijvers vaſt, om dat het door goede bewijzen gebleeken was, dan had ik 'er niet tegen: dan zouw de wet der Hiſtorie, die ik hier boven ſtaande gehouden heb, hier ook te pas koomen. Maar, zoo als ik het bevat, de Hiſtoriſchrijvers maakten 't by zich zelven op: zy zullen gedagt hebben: *Radbodus* is een Heiden: hy is een fors oorlogsman; hy heeft deze gelegendheit waargenomen om zich te wreeken enz. Maar volgens 't gemeene ſpreekwoord word de duivel wel zwarter nytgeſchildert als hy waarlijk is. Dat *Radbodus* een groot voorſtander van 't heidendom is geweeſt, ſtae ik toe, en het blijkt uyt zijne daaden. Maar daar volgt niet uyt dat hy alle menſchelijkheit als uytgetrokken had. Dat hy zoo fel tegen de *Pippijnen* en *Karel Martel* geoorlogt heeft, is miſſchien al zoo zeer geſchiedt om zijne oppermagt en de Vrieſſche vrijheit te verdedigen, als om het heidendom in ſtand te houden. Het blijkt uyt de Hiſtorien dat de *Pippijnen*, met *Karel Martel* en *Karel den Grooten*, niet tenemaal onbaatzuchtig waren in 't voortzetten van

b Zie Ubbo Emmius p. 55.

't Chri-

't Chriſten geloof: al wat zy 'er mée winnen koſten, dat hielden ze vaſt. En 't is wel te denken dat veele van die nieuwe Kriſtenen, door de predikaatzien der nieuwe geloofsgezanten bekeerd, met een ſoort van genegendheid en eerbiedigheit aangedaan wierden voor die Franſſen; daar hun geeſtelijk geluk van daan gekomen was. *Radbodus* merkte waarſchijnelijk wel, of hy was 'er ten minſte bekommerd voor, dat de verſcheidendheit des geloofs zijne Staaten zouw verzwakken. En al waar hy niet vreemd van 't Kriſten geloof geweeſt, hy zouw géen kans gezien hebben om den grootſten hoop der Vriezen, die even ſterk op het heidendom gezet bleeven, in dwang en binnen de paalen der eerbiedigheit te houden.

Ik wil dan zeggen dat men hem voor zoo een wreedaert, voor zoo een barbaar, niet behoeft uyt te maaken: en ik kan in de Hiſtorien zulke blijken van zijne wreedheit en barbaarsheit niet vinden. Hy heeft gedaan, gelijk de Romeinen, Grieken, en andere Heidenen gedaan hebben: dat is, hy heeft den Godsdienſt die hem met de pap ingegeeven was, en de afgoden die hy voor waare Goden aanzag, zoo niet konnen verſtooten en affweeren. Hy heeft 'er qualijk aan gedaan; ik ſtae het toe: maar daar uyt volgt niet dat hy alle menſchelijkheit als uytgeſchudt had, en aanſtonds voor een wreden tiran of voor een monſter van wreedheit gehouden moet worden: niet meer als zoo menig Keizer onder de Romeinen. Althans zie ik als noch geen reden genoeg om met zulke hevigheit, gelijk doorgaans de Hiſtoriſchrijvers doen, tegen *Radbodus*, als den ondeugendſten ſchelm die de aarde betreeden kon, uyt te vallen.

En dat *Radbodus* handdadig zouw zijn geweeſt aan den moord van *Grimoaldus* geloof ik daarom des te minder; om dat *Pippijn*, *Grimoaldus* vader, zijne wapenen tegen *Radbodus* niet gekeert en heeft, om zoo een ſchelmſtuk te wreeken. Deze *Pippijn*, indien ik hem eenigzins uyt de Hiſtorien ken, was de man niet om zoo een euveldaad ongewroken te laaten. En men heeft dat verzuim op zijne hooge jaaren niet te ſchuiven: hy was noch zoo verkleumd en kleinhartig niet, om zoo een ſtuk niet te wreeken.

Maar laat ons weder tot de dochters van *Radbodus* kee-

keeren. *Othilda*, zoo als veele i Schrijvers getuigen, is getrouwt met den Deenſchen Koning *Gormo*: 't welk des te meer aangenomen mag worden, om dat *Ubbo Emmius*, die hier anders vies genoeg is, daar niets ſchijnt tegen te hebben. *Bolswina*, zeggen dezelve Schrijvers, is getrouwt met *Harialdus van Dokkenburg*; en *Eila* met *Edelhard* Koning van Saxen, den oom van den beruchten *Witekindus*. Wat *Eila* belangt, dat is gewis genoeg: en *Ubbo Emmius* verzekert ons dat de Saxiſſche Schrijvers dat eenparig als een zekere en gewiſſe zaak opgeeven. Wat de eerſte belangt, de Saxiſſche Schrijvers zeggen uyt eenen mond dat ze getrouwt is met *Bartholdus*, den broeder van den voornoemden *Edelhardus*: en dat zeker *Dideryk* uyt dit huwelijk voortgekoomen is.

4. Maar zal men hier een anderen zoon van Koning *Aldgillus*, ik wil zeggen den vermaarden *Prieſter Jan*, zoo ongemeld overſlaan: dien *Prieſter Jan*, die, zoo men ſommige Schrijvers maar gelooven wil, met *Karel den Grooten* een tocht heeft gedaan naar 't H. Land; en vorder naar Indien, en Ethiopien gereiſt, aldaar het zoogenaamde Keizerrijk van *Paap Jan* opgerecht heeft? Doch hier van heb ik al geſprooken in mijne Aantekeningen op het eerſte Deel van *Batavia k Sacra*: daar ik evenwel al te ſlap gezegt heb dat *Ubbo Emmius* niet veel werks van die vertelling ſchijnt te maaken. Ik had moeten zeggen, en 't is inderdaad zoo, dat *Ubbo l Emmius* dat ganſche verhaal voor een fabel en opgetooid verdichtzel uytmaakt.

Ik had 'er ook konnen byvoegen dat de gemelde *Johannes*, of *Prieſter Jan*, niet alleen de ſtichter zoude zijn van zoo een magtig Keizerrijk; maar dat hy ook een aanzienlijke plaats bekleedt op de lijſt der Vrieſſche Schrijvers. Hy zoude, volgens *Suffridus m Petri*, zijne tocht naar 't H. Land beſchreeven hebben; en daarenboven een geſchrift hebben uytgegeeven over den aard van de Indiſſche landen; en noch een ander geſchrift over de verſcheidendheit van de volkeren in die landſchappen woonende. *Adel Adeling*, ook uyt koninklijk bloed geſprooten, zoude den voorgemel-

i Suffrid. Petri, Hamconius, enz.
k Pag. 526. 527. enz. l In Refutat. Apolog.
m De Scriptorib. Friſ. Decad. 6.

den

den *Prieſter Jan* op zijnen tocht vergezelſchapt hebben, en even buiten zijn Keizerrijk op de kuſt van Aian geſticht hebben een have; dewelke hy, naar zijn eigen naam genoemt zoude hebben *Adel*. Ook zouw hy van verſcheide zaaken, raakende den aard en den Godsdienſt der Indiaanen, geſchreeven hebben. 't Is ſchier al te mooy, om het zoo voor loutere fabels, gelijk *Ubbo Emmius* doet, uyt te kryten.

En zouw men 't niet eenvoudig dienen te gelooven? want *Suffridus Petri*, die ſchier alles geleezen had, beroept zich op de Staatsbrieven of *archiven* van Vriesland! Wie zal daar een woord tegen hebben? Maar 't is jammer dat men hem, in zijn eige zaak, zouw moeten gelooven. Hy zegt ons niet waar die Staatsbrieven te vinden zijn, in wat ſchuilhoek dat ze ruſten; wie de opzigter en bewaarder van die brieven is. Dat meer is, *Ubbo n Emmius* tart de verdedigers van *Suffridus* uyt, om zodanige brieven aan den dag te brengen. Dan zal hy, zegt hy, beſchaamt ſtaan, en zich gevangen geeven. Maar 't heeft niemand noch geluſt die Staatsbrieven, tot verdediging van *Suffridus Petri*, op te zoeken. Of, zoo het iemand geluſt mogt hebben, die heeft zekerlijk vergeefſche moeite gedaan: want men heeft tot noch toe geen een van die brieven, ja geen brok of een eenige letter van zodaanige Staatsſchriften, voor den dag gebragt.

5. Dat de moeder van den H. Biſſchop *Fredericus*, *Cronovilla* genaamd, de dochter is geweeſt van *Aldgildus* II Koning van Vriesland, gaat wederom vaſt genoeg: *Ubbo Emmius* [o] zelf geeft het voor een bekende waarheit op. Vorders zoude *Adel*, daar in de voorgaande Aantekeninge van geſproken is, en die den naam aan de have *Adel* zoude gegeeven hebben, ook een zoon van deze *Cronovilla*, en broeder van den H. *Fredericus* zijn geweeſt.

[n] In Refutat. Apol. p. 14.
[o] Hiſt. Friſiæ lib. 5.

OUD-

OUTDORP.

Oude naamen van Outdorp.

Outdorp / anders Old-dorp / word in de oude brieven Oldorp en Oterdorppe genoemt: maar in eenen brief van Hendrik IV, van 't jaar 1084 / word het vermeldt onder den naam van Altadorpa. Out-dorp / 't welk noch duizend passen boven Alkmaar gelegen is / had van ouds een kerk met eenige kapellen of mindere kerken.

De Parochiekerk was op den naam van S. Laurens ingewijdt: in de zelve stond een outer van de H. Maagd Maria.

De Pastory wierd door den Paus en den Abt van Egmond (by beurten) vergeeven: de bevestiging geschiede door den Proost van Westfriesland.

Oude Pastoors.

Alzoo Niklaas van Alkmaar afstand van de Pastorye had gedaan; heeft de Abt van Egmond dezelve / den 1 April 1512 / begeeven aan Mr. Evert Roding, Licentziaat in de Godkunde. Vorders heeft hy hem ook op den tienden der zelve maand / om bevestigt te worden / voorgesteit aan den Proost van Westfriesland.

In 't jaar 1514 heeft hier noch als Pastoor gestaan de voornoemde Evert Roding.

In 't zelfde jaar stond 'er als Onderpastoor Vincent Bartholomæusz. Hugo Gerritszoon, Pastoor van Outdorp / heeft in S. Bavoos kerk te Haarlem / aan S. Niklaas outaar / wel-eer eene vikary gesticht. En Diderijk Niklaaszoon, insgelijks Pastoor van Oudorp / heeft in dezelve kerk / aan 't outaar van de H. Maagd Maria, eene altijdduurende kapellany gesticht / met den last van drie Missen ter week.

Hier

Hier nevens de ſtichting-brief:

IN *den naame des Heeren, amen.* In 't jaar na s' Heeren Geboorte 1463, in de 12 indiktie, den 5 October, te achten uuren of daer omtrent voor den middag, in 't 6 jaar des Pausdoms van den Heiligſten Vader in *Chriſtus*, onzen Heer, Paus *Pius* II; is voor my, Openbaar Notaris, en voor de onderſtaande getuigen in eigen perſoon verſcheenen de eerzaame en beſcheide man, Heer *Diderijk*, Paſtoor van Oudendorp, Prieſter onder de Prooſtdy van Weſtvriesland en het Biſdom van Utrecht; dewelke na een naarſtige beraadſlaging, en zoo als het ten eerſten aanzien ſcheen, een rijp overleg, begeerig was om de hemelſche tegen de aardſche en de eeuwige tegen de vergankelijke goederen te verwiſſelen; en daarom begeerde tot lof en ter eere van den Almagtigen Godt, en van zijne Moeder de H. Maagd *Maria*, aan 't outaar van de gemelde Maagd *Maria*, binnen de Parochikerk van Oudendorp, onder de Prooſtdy en het Bisdom voornoemd, van nieuws op te rechten en te ſtichten eene altijdduurende kapellany, met drie Miſſen; die ieder week op den geſtelden tijd zullen moeten geleezen worden. Tot een vaſte inkomſte van deze kapellany, en voor 't onderhoud en 't gebruyk van den Kapellaan of Vikaris die dezelve kapellany bedienen zal, heeft hy van de goederen, die Godt hem verleent en gegeeven heeft, tot een eeuwige en onwederroepelijke gifte het volgende beweezen: 1. *Die Flosſen*, dewelke met de landeryen van *Eerbrand Diderijksz.* gelegen is in den ban van *Nyendorp op ter Dijk*; paalende weſtwaarts tegen de landeryen van *Niklaas van Veen*, en ooſtwaarts te-

gen die van *Hendrik Jakobsz.* Noch *die Butterfen*, onder den zelven ban, paalende weſtwaert tegen de landeryen van *Pieter Ghenes*, en ooſtwaart tegen die van *Waling Jakobsz.* Dan noch *Pieter Wybrants fen*, daar de landeryen van *Jermot*, de dienſtmaagd van den ſtichter deezer kapellanye, onder den zelven ban aan de ooſtzijde tegen aan leggen. Vorder noch *Ghenes fen*, leggende onder den zelven ban, weſtwaarts tegen de landeryen van *Pietes Ghenes*, en ooſtwaarts tegen die van *Ysbrand Jansz.* En heeft Mijnheer alle de voornoemde landen, en al den eigendom, en het recht dat hy op wat wijze dat het zy aan dezelven had, voor de zaak en ten gebruyke als boven gezegt is, voor zich zelven en voor zijne erfgenaamen en nazaaten, overgedaan en overgegeeven aan de voornoemde kapellany; zodaanig dat hy 'er zuiverlijk en oprechtelijk heeft afſtand van gedaan.

Des heeft de voorn. Heer en ſtichter *Diderijk* begeert dat hy voor de eerſte reize en by de eerſte inſtelling tot de gemelde kapellany zal aangenomen en in dezelve beveſtigt worden; en, zoo verre als 't aan hem ſtaat, ſtelt hy zich zelven in 't bezit van dezelve kapellany; om die van nu af, en zijn leven lang, te bezitten.

Noch heeft de gemelde ſtichter begeert dat na zijne dood al het recht op de voorſchreeve kapellany, mitsgaders het recht van voorſtelling, volkomentlijk zouw vervallen op zijn dochters zoon, *Ludolf Jans* zoon: dewelke, ter tijd toe dat hy de groote wijdzels zal gekreegen hebben, door een bequaam Prieſter de gemelde kapellany zal laaten bedienen, en weekelijks drie Miſſen zal laaten leezen. Noch heeft dezelve ſtichter begeert dat het recht om by het open ſtaan

van

van de gemelde kapellany een bequaam perſoon tot de zelve voor te ſtellen, na de dood van den voorn. *Ludolphus*, zal toekoomen en toebehooren aan den oudſten en naaſten erfgenaam, die uyt het bloed van den zelven *Ludolfus* afdaalen zal; 't zy dat het een mans- of vrouws-perſoon zy: zodaanig nochtans dat een mans-perſoon, 't zy dat hy ouder, of even oud, of jonger zy, zal gaan voor een ouder vrouwsperſoon: en dat een Prieſter, Diaken, Onderdiaken, of ook een kerkelijk perſoon die als een kerkelijk perſoon gekleed gaat, een geſchoore kruin draagt, in den zelfden graad van bloetverwantſchap en ongetrouwd is, altijd gaan zal voor een ouder leek.

Noch heeft de gemelde ſtichter begeert dat niemand, die het recht van voorſtelling tot de gemelde kapellany zal hebben, dat recht van voorſtelling zal mogen afſtaan, vervreemden, verwiſſelen, of aan eenige vreemden of wie dat het zy zal mogen geeven: en dat hy ook voor het begeeven van de kapellany, of voor het voorſtellen tot dezelve, niets zal mogen ontvangen. En ingevalle iemand zulks beſtaan en onderneemen mogt; zoo heeft de gemelde ſtichter begeert dat zoo een vervreemding, afſtand, verwiſſeling, en baatzuchtige voorſtelling, nietig en krachteloos zal weezen; en dat hy van ſtonde aan, voor altijd, zijn recht om iemand tot de zelve kapellany voor te ſtellen zal verliezen; zodaanig dat het op den naaſten erfgenaam, die van het bloed des ſtichters afdaale, op de voorgemelde form en wijze vervallen zal.

Noch heeft hy begeert dat de begeevers van de gemelde kapellany, na de dood van den voorn. *Ludolf*, een bequaam perſoon, die de naaſte

bloedverwant zy, en uyt het bloed van den gemelden *Ludolf* afdaale, tot de gemelde kapellany zullen hebben voor te ſtellen. En by aldien zoo een voorgeſtelde een Klerk zy, die de kleine Wijdzels ontvangen heeft, of de Stole draagt, zoo heeft de ſtichter begeert dat hy, zoo ras als hy zijn vyf-en-twintigſte jaar zal bereikt hebben, zich tot de Prieſterlijke wijdzels zal laaten vervorderen; of dat hy anders alle eigendom en recht, 't welk hy eeniger wijze op de kapellany mogt hebben, zal verliezen. Eindelijk dat de Kapellaan, die het dan weezen zal, de gemelde kapellany in de Goddelijke zaaken loffelijk zal moeten bedienen; zodaanig en in diervoegen als het oorbaar zal ſchijnen.

Noch heeft de Heer ſtichter voornoemd den Heer *Pieter Mulet*, Prooſt van Weſtvriesland, of den genen die deszelfs plaats in deezen deele bekleedt, ootmoediglijk gebeden dat hy de goedheit wilde hebben van de begiftiging en ſtichting van de gemelde kapellany te beveſtigen; aan het voornoemde bewijzen van de goederen zijne toeſtemming te geeven; dezelve goederen onder den kerkelijken vrijdom te ſtellen; de nieuw-geſtichte kapellany door zijn ordinaris gezag te beveſtigen, en tot een kerkelijk en altijdduurend ampt op te rechten; en Mijnheer den ſtichter voornoemd, die hem voor de eerſte reize tot dezelve kapellany om 'er ingeſtelt te worden voorgeſtelt word, en na des ſtichters dood den voorgemelden [a] *Ludolf*, in de gemelde kapellany te beveſtigen. Over al het welke enz. Gedaan te Hoorn, in 't woonhuis van my Notaris hier boven en onder vermeld, gelegen

[a] In 't Latijn ſtaat ſomwijlen Ludolphus, ſomwijlen Rudolphus; maar meeſt Ludolphus.

nef-

neffens en aan de ooſtzijde van de Parochikerk van Hoorn, in 't jaar, in de indiktie, enz. ten overſtaan van de voorzienige en beſcheidene mannen *Pieter Hendriksz.* en *Simon Johan Ludolfs zoon*, ingezetenen van Oudendorp, en leeken onder 't Bisdom van Utrecht; dewelke als getuigen enz.

Onder ſtond geſchreeven: En ik *Pieter Pietersz. van Hoorn*, openbaar Notaris, om dat ik al het bovenſtaande, enz.

VAN HOREN.

Pieter Mulet, Pzooſt van Weſtbziesland / heeft de gemelde ſtichting dooz een bzief bevestigt den 5 October 1463.

Laatere Paſtoors.

By onze tijden hebben hier de volgende Paſtooss geſtaan: Hendrik Benſchop, een Uſſelſteinder / overleden den 12 Maart 1677. Jakob Aldenhoven, overleden den 20 Maart 1711. Johannes Baptiſta Brikkenaer, een Amſterdammer / Pzooſt van S. Aalberts kerk te Aken.

Koſterſchap.

Het koſterſchap wierd dooz de Graaven van Holland begeeven: en zoo had Willem Klaaszoon, die in 't jaar 1514 hier koſter was / dat ampt van de Graaven gekreegen; en trok 'er 15 of 16 Rhijnſche guldens van.

Karmelijten klooſter.

Te Oudozp / gelijk we reeds onder Alkmaar gezien hebben / heeft van ouds een Karmelijten klooſter geſtaan / het welke daar gebouwt is in 't jaar 1467 / ten tijde van de Vaſten. Karel van Borgonje, en Aalbert van Raaphorſt, Baljuw van Haarlem en Ontvanger van Noozd-Holland / hadden d' er de penningen toe geſchoten.

SINTE PANKRAS.

S. Pankras kerk.

Veele van onze Historischrijvers houden 't voor een gewisse zaak dat 'er eertijds by den Langedijk en S. Pankras kerk / een oude / zeer sterke / en zeer groote stad heeft gestaan; die de voornaamste koopstad van gansch Vriesland was / en Vronen wierd genoemt.

Altingius [b] zelf tracht de oudheit van Vronen te bewijzen uyt een ouden koperen zegelring / die hy beweert dat de eigen zegelring van deeze moederstad is geweest.

Hy geeft ook verscheide naamen van Vronen op / als voor eerst Vronlegeist: welken naam hy op den gemelden zegelring gevonden had. 2. Vranlo: zoo als het in den ouden en meergemelden blaffert van de goederen der Utrechtsche Kerke genoemt word. Elders word het ook Vronlo genoemt: en in een openbrief van Graaf Diderijk V, van 't jaar 1083 / staat het vermeld onder den naam van Fronlo.

Dezelve Altingius geeft ook de uytlegging van de naamrede op; en hy zeit dat Vronlo in de taale van onzen tijd te zeggen is s' Heeren hooge bouw-akkers. Daar op gaat hy beweeren dat dit Vronlo eene stad / ja een ouwinnelijke stad / is geweest. Eindelijk verzekert hy dat de laage grond tot een aanwijzing dient van de oude haven; daar de schepen / die de overzeesche koopwaaren uyt het zeegat van Petten herwaarts op bragten / zeer veilig ten anker lagen.

Dan zijn 'er die de oudheit van Vronen bewijzen uyt een houten krugs; op wiens dwarshout dit jaarschrift te leezen stond;

[b] part. 2. p. 193.

eCCe CadIt Mater frIsIæ. c

Noch trekken ze een bewijs uyt een klokje: 't welk van daar verboert is naar het dorp Dalk-oog; en in 't jaar 1648 gebroken is. Op welk klokje dit kromtaalig opschrift te leezen stond/

A. VR. Domini MCCLXXX tempore Alardi Presbiteri
AC. mensis Septembri.

Ook zijn'er die beuzelen dat Cassius en Florentius, uyt het Thebaansche Legioen/ by deeze stad Vroonen onder Keizer Maximiaan gemartelt zijn: en dat de H. Ursula met haar talrijk gezelschap / en naderhand onze Geloofsverkundigers/ Willibrordus en Bonifacius, uyt Brittanje koomende / den Rhijn by Petten ingeloopen en by dit Vroonen gelandt zouden zijn. (1)

Deeze en diergelijke dingen meer weet Hendrik Zoeteboom ons in zijn Zaanlandsche Arcadia te vertellen. Maar de Heer Alting houdt dit alles/ behalven 't gene wy boven uyt hem aangehaalt hebben / voor onzekere geruchten en uytstroizels van de losse faam.

Simon Eikelenburg, in zeker boekje te Alkmaar gedrukt in 't jaar 1714/ stelt niet alleen die onzekere geruchten, maar ook het gene van den Heer Alting voor zeker opgegeeven word/ op de lijst der fabelen. Hy schrijft ook uytdrukkelijk/ en tracht het ook te bewijzen/ dat S. Pankras kerk het zoo hoog opgetrokken Vronen is: dat deeze plaats (S. Pankras kerk) van ouds Vroonlo of Vroongeest geheeten heeft: en ter zelve plaatze staat daar Vronen plagt te staan: zonder ander onderscheid/ als dat het

c Zie de Moeder van Vriesland stort ter aarde.

nu S. Pankras kerk/ in de plaatze van Wzoonen hiet. Volgens hem was het slegts een gering dorp / leggende onder dzie Baljuwschappen: wiens ingezetenen / van ouds / geen kooplui-den zijn geweest; maer van den landbouw en de visscherp bestonden. Ja volgens een Verzekerschrift / by S. Eikelenberg op het 97 zijdje bygebzagt / konden zy in 't jaar 1518 nauwlijks 300 Kommunikanten uytmaaken.

Patroon van de kerk

De kerk had in 't jaar 1488 tot Patroon den H. Pankras; waar doo? het ook geschiedt is dat de naam van 't dorp verandert is. Voorders zegt de gemelde Schrijver al gissende dat de kerk eerst toegewijdt is geweest aan de H. Maagd Maria; en dat het beeld van de zelve H. Maagd genoemt is geweest de [d] Moeder van Vriesland: dat dit beeld by zeker geval / ons onbekend / in 't jaar 1303 omver is gevallen: en dat iemand / om de gedagtenis van deezen val en van den ouden Godsdienst der geheuggenisse te bebeelen / aan het oude kerkhof een houten kruys heeft opgerecht. Hy voegt 'er by dat de plaats / daar dit kruys gestaan heeft / noch lang daar na het kruys is genoemt.

Begeevers van de Pastory.

In de Katolijke tijden wierd de Pastory doo? de Graaven van Holland begeeven: het instellen stond aan den Dompzoost van Utrecht. Zy hon / alles by malkander gerekend / niet meer opbzengen als 8 of 9 Rh. guldens.

In 't jaar 1514 stond hier als Pastoo? Yvo Harmensz.

Den derden January 1527 is aan S. Pankras doo?p het p?vilegi gegeeven / van naar de Papegaay te schieten: welk p?vilegi al eeni-

[d] De Heer Eikelenberg zegt: *de Moeder Gods van Vriesland*. Vertaalder.

gen

gen tijd te voore gegeeven was aan de jonkheit van S. Maartens dorp. Want dat schieten naar de Papegaay / 't welk sy 't Gapschut noemden / wierd daar in 't jaar 1519 ingestelt ter eere en tot lof van Godt / en van de milde Broeder, onzen eerwaardigen en heiligen Patroon, S. Maarten.

De ordonantzien en wetten van dit Papegaay-schieten heeft Dirk Burger, in zijne Beschrijvinge van Medenblik / in 't licht gegeeven.

AANTEKENING.

1. Indien de jonge Schrijvers als rechters over dit verschil moesten zitten; en de zaak met meerderheit van stemmen moest afgedaan worden; zouw Vroonen boven drijven, en voor een groote en magtige stad moeten aangenomen worden. De groote Kronijk *a*, *Willem van der Goude b*, *Adrianus Junius c*, *Van der Hoeve d*, *Winsemius e*, *Zoeteboom f*, *S. van Leeuwen g*, *W. van Gouthoeven h*, en meer anderen, beschrijven altemaal even omstandig de heerlijkheit, magt, en grootheit van de oude stad Vroonen of *Verona*. Dat meer is, *Ubbo i Emmius* en *Menso k Alting*, de twee oplettendste en nauwkeurigste Schrijvers die van de Vriessche landen en historizaaken geschreeven hebben, spreeken niet anders als de voornoemde Schrijvers. Maar eer ik voortgae, moet ik hier een kleine aanmerking maaken op de getuigenis van *Guilelmus Goudanus*, of *Willem van der Goude*; die in de beschrijvinge der stad Gouda, door Heer *Walvis* onlangs uytgegeeven, genoemt word *Guilelmus Hermannus* of *Hermanni*. Dat ik hem onder de voorstanders van Vroonen stel, doe ik op de getuigenis van *Adria-*

a Divis. 1. cap. 13. *b* Willem Goudan. apud Junium, p. 475. *c* pag. ibid. *d* Handvest-Kron. 5. Boek, cap. 3. *e* Kronijk van Vriesland. *f* Beschrijving van Vroonen, enz. *g* Bat. Illustr. pag. 98 99. *h* pag. 83. 84. *i* p. 13, 156. &c. *k* In Vronlegeist.

nus Junius, dewelke zegt dat hy Vroonen tot een hoofdſtad maakt in de Hiſtorie of Levensbeſchrijvinge van S. *Hieron*. Ja hy haalt de volgende veerzen uyt die Hiſtorie aan, daar de voornoemde *Guilelmus* zulks duidelijk ſchijnt te zeggen,

Quos Priſci Friſios olim dixere minores
Arctoo a Flevo, pelagique venitis ab ora,
Tum vobis Verona caput, nunc campus & arva.

Daar dan achter volgt:

——— *Friſiis, ſi quando bella vocabant,*
Dux Verona fuit, ac tantæ gloria gentis.

Of de woorden *caput* en *dux* dat zeggen willen, zal ik niet aanraaken: ik wil dit maar zeggen dat ik, om de gemelde veerzen in *Guilelmus Goudanus* zelf natezoeken, het ganſche verhaal van S. *Hierons* dood, zoo als het door den gemelden *Guilelmus* in dicht en ondicht opgeſtelt is, en voor de *Hiſtoria Martyrum Batavicorum* van *P. Opmerus* ſtaat, eens en andermaal doorleezen heb, zonder de voorſchreeve veerzen daar te vinden. Wat de reden hier van zy, kan ik niet zeggen: Maar, dewijl het ganſch niet te denken ſtaat, en het een gek vermoeden zouw zijn, dat A. *Junius* de gemelde veerzen uyt zijn hoofd zouw verzonnen hebben; en dewijl vorders de gemelde beſchrijving van S. *Hierons* dood, mijns weetens, niet meer als eens, te weeten in 't gemelde werk van *Opmeer*, gedrukt is geweeſt; zoo ſtaat 'er een van beide te denken: of dat *Guilelmus* zijne eerſte beſchrijving naderhand vergroot of vermeerdert heeft: en dat *Opmeer* een afſchrift van de eerſte, en *Junius* een van de tweede, in handen zullen gekreegen hebben: of ten tweede, dat het den drukker of uytgeever van *Petrus Opmerus* moet geweeten worden. En, inderdaad, ik ken zeer weinige of geen boeken die zoo ſlordig, ik wil zeggen met zoo veele fouten, gedrukt zijn als het gemelde werk van *P. Opmeer*. Maar, om tot de zaak te koomen, wie zouw zeggen of denken dat een zaak door zoo veel en deftige Schrijvers voor de zuivere waarheit aangenomen, ik zeg niet in twijfel getrokken; maar als een loutere herſſenſchim of een ydele droom uytgejouwt zoude worden? Ja dat men Verona, 't welk zoo langen tijd op de lijſt van de magtigſte en rijkſte koopſteden te pronk geſtaan had,

nau-

nauwelijks een gering plaatsje zoude gunnen onder de aanzienlijke dorpen? Zoo een lot heeft het evenwel in onze dagen beginnen te krijgen: en al die ophef van Vroonens magt en aanzien, alle die zoo heerlijke beſchrijvingen van haar koophandel, rijkdom, en dapperheit in 't oorlogen, beginnen by ſommige Leezers en Schrijvers verdagt, en van anderen ook uytgelachen te worden. Men heeft beginnen te merken dat geen een van onze oude Hiſtoriſchrijvers Vroonen als een magtige ſtad, als een koopſtad, als 't hoofd van Weſtvrieſland, vermeld of beſchreeven heeft. Geen een, zeg ik, van onze oude Hiſtoriſchrijvers; geen *Melis Stoke*, geen *Beka*, geen *Heda*, geen *Veldenaar* enz. Evenwel hebben 't de ouden, by ſommige letterzifters, wederom gedaan. Veronen, zegt N. ergens, is niet anders als een kerſſenſchildery van onze ligtvaardige voorouderen. Nochtans hebben onze voorouders, zoo als men het woord *voorouders* in 't ſchryven van hiſtorien neemt, geen een enkeld woord van de ſtad *Verona* geſchreeven. Is hier een misſlag begaan, en heeft men ons, met Vronen voor een magtige ſtad op te geeven, oud yzer voor zilver verkocht; daar moeten de laatere Schrijvers de ſchuld van hebben: die hebben dat praatje op de baan gebragt. Maar N. wiſt wel dat hy, om by menig Leezer gelijk te krijgen, maar op de ouden te ſchrollen had. Als ik zoo ſchrijf, neem ik de woorden van N. noch in den beſten zin; te weeten dat Vroonen, voor zoo veel als het voor een ſtad opgegeeven word, een herſſenſchildery van onze voorouders is. Want zoo men zijne woorden naar de letter wilde verſtaan, gelijk ik wel geloqven zouw dat ze verſtaan moeten worden, te weeten dat 'er noit een Vroonen is geweeſt, dan was zijn misſlag zoo veel te grooter. Men heeft vorder gezien dat *Melis Stoke*, die Vroonen gekent moet hebben, en miſſchien gezien heeft, het niet hooger vermeldt als onder den naam van een dorp. Men heeft in acht genomen dat de bewyzen, die doorgaans voor Vroonen bygebragt worden, en die *Adrianus Junius* met zijne gewoonlijke en vloeyende welſpreekendheit op het ſchoonſte opgepronkt heeft, niet genoeg door en ſlaan, of Veronen niet behoeven toegepaſt te worden.

den. Daar is een oud zegel van Vroonen gevonden, daar dit omſchrift op afgebeeld ſtaat : *ſigillum civium de vronlegeiſt : het zegel der burgeren van vroonlegeiſt.* Maar daar tegen word gezeit dat burgers, in 't Latijn *cives*, niet nootzakelijk voor ſtedelingen behoeft genomen te worden, en 'er niet altijd voor genomen word ; zijnde *civitas* eigentlijk een *t' zamenwooning van verſcheide burgeren onder eene burgt, met verzekering van onderlinge byſtand, en de onderhoudinge van dezelfde wetten.* Het opſchrift van 't klokje, by den Auteur bygebragt, ſchijnt weinig ter zake te dienen; en daar word met geen woord te kennen gegeeven dat Vroonen een ſtad is geweeſt. Op dat het jaarſchrift, *ecce cadit mater Friſiæ*, voor een bewijs zouw konnen verſtrekken, diende eerſt en voor al beweezen dat het op den val of de verdelging van Vroonen was gemaakt. Dat opſchrift ſtond op een kruys te leezen ; en dat kruys ſtond op of by het kerkhof van Vroonen : daar uyt wil men beſluiten dat het opſchrift van den val of de verwoeſting van Vroonen ſpreekt. Maar daar heeft men ſlegts neen op te zeggen ; en dan is al 't bewijzen uyt. Noch doen de voorſtanders van Vroonen gelden dat *Willem Procurator*, een oud Schrijver, Vroonen vermeldt onder den naam van *villa :* en dat hy dezelve benaming aen Dordrecht, Haarlem, Gent en Zirixzee gegeeven heeft. Men voegt 'er by dat *villa*, in die middelſte tijden, dikwils voor een ſtad genomen wierd. Maar dezelfde *Procurator* heeft ook den naam van *villa* aan de dorpen Voorſchoten, Akerſloot, en Hoogwoude gegeeven : ja Boekel, een buurt buiten Haarlem, ſtaat ook by hem vermeld onder den naam van *villa*. En wat de Schrijvers van de middelſte eeuwen belangt ; wy hebben elders getoont dat *villa* by hen alzoo dikwils voor een dorp als voor een ſtad genomen word.

Dit heb ik ſlegts in 't kort en met weinige woorden willem aanraaken ; om dat de Heer *Simon t Eikelenberg*, daar ik het voor 't grootſte gedeelte uytgetrokken heb, deze ganſche zaak breed en uytvoerig verhandelt heeft : zoo dat de Leezer, die de zaak grondiger onderzoeken wil, by hem te recht zal konnen raaken.

[1] In zijn werkje, geſteltheit van Weſtvrieſland, enz.

In

In eene zaak kan ik hem niet toevallen : te weeten dat hy *Cornelius Aurelius* voor den man houdt, die dit verdichtzel, zoo als hy het noemt, eerſt zoude verzonnen hebben; of ten minſte van de eerſtenzouw zijn geweeſt, die 'er van geſchreeven heeft. Ik zouw 't 'er eer voor houden, en ik ſtel het vaſt, dat die Vrieſſche fabelſchrijvers, die zoo meenig Schrijver miſleidt en in de plaats van een rechtſchape hiſtorie een rommelzoo van onaardige en lompe verdichtzels geſchreeven hebben, ook de ſchuld van dit verdichtzel moeten draagen.

Laat ons by deze gelegendheit ook een woord van die Schrijvers ſpreeken: het zal niet alleen op Vroonen, maar op ganſch Vriesland, te pas koomen. Het ſchynt uyt het ſchryven van *Ubbo m Emmius* genoeg te blijken dat ſommige van die Schrijvers langen tyd voor *Cornelius Aurelius* geleeft en onder de verdichte naamen van *Cappidus Staurienſis*, *Occo Scarlenſis*, *Sulco Fortemannus*, *enz.* geſchreeven hebben. Die weeten ons te vertellen dat *Friſius*, de zoon van *Bruno*, die de zoonszoon van den grooten *Friſo* was, getrouwt was met eene *Frouwa*, de dochter van den magtigen Vorſt *Ubbo*: dat deze *Friſius*, even voor of onder Keizer *Auguſtus*, in Weſtvrieſland eene ſtad heeft gebouwt; dewelke hy, naar zijne vrouw, *Froungaſt* noemde. Deze ſtad Froungaſt, naderhand door een geringe verdraaying Vroongeeſt genaamd, heeft binnen korten tijd, zoo men die verdichters maar gelooven wil, haare paalen zodaanig uytgebreidt; dat alles tot diep in Braband en Vlaanderen toe onder haare magt zwichte, en naar haare bevélen moeſt luiſteren. Alle die aardige en mooye vertellingen, en duizend anderen noch honderdmaal aardiger en mooyer, waren ook in oude rymen begreepen. Het is wel te denken dat die rymen, zoo lomp en plomp en onaardig als ze waren, door allemans handen gewandelt hebben, en ſchier voor een Evangeli aangezien wierden. Of ze op een gezond oordeel afſtuiteden, en van alle goede en bekende Hiſtoriſchrijvers tegengeſprooken wierden, daar wierd geen acht opgegeeven: en de meeſten hadden ook de kennis niet, om 'er acht op te geeven. Zoo hebben dan de gemelde Schrijvers, door

m In Refutat. Apolog.

nie-

niemand geſtoord of tegengeſproken, en door die eerwaardige rymeryen onderſtut, een volkomen gezag gekreegen, en zijn in een vreedzamig bezit geraakt. Geleerde luiden zelf, als P. *Suffridi*, B. *Furmerius*, P. *Winſemius*, M. *Hamconius*, en meer anderen, door zulke gidzen voorgelicht, volgden hen op het ſpoor onbekommerd en zonder achterdocht na: zonder de minſte twijfeling te hebben of zulke mannen, ten top van achtbaarheit by hun volk geſteegen, en van ieder een gepreezen, miſſchien wel wegwyzers wilden zijn, zonder de wegen eens te kennen; of miſſchien, zonder den rechten weg te willen aanwyzen.

OTTERLEEK.

Naamrede van Otterleek.

Otterleek, in een handveſt van Willem van Beyeren Oeterleek, en elders Oterleek, of Oterlik en Oterlijk genaamd / had die benaming gekreegen van het bekende waterdier Otter, en van Leek of Leeke, 't welk een doorvaart / kil / of waterloſſing of water-engte betekende: zoo als het ſtroomgat Otterboozt zijne benaming ook van zoo een waterdier gekreegen had. Otterleek was een dorp onder Kennemerland, hebbende een Parochiekerk / die de Paus en de Abt van Egmond / ieder in zijne maand / plagten te bergeeven.

Oude Paſtoors.

Dit heeft in 't jaar 1514 verklaart Jakob Niklaasz. die de Paſtory in 't gemelde jaar bekleedde.

In 't jaar 1480 ſtond hier als Paſtoor Heer Jan; dewelke in 't zelfde jaar / den 16 dag van May / door Niklaas van Adrichem Abt van Egmond ook aangeſtelt wierd tot Koſter van dezelve Parochiekerk.

Ook heeft de boornoemde Abt den tweeden van October het koſterſchap der gemelde kerke

ke begeeven aan Adriaan van Foreeſt, Prieſter en Paſtoor van Otterleek. Welk koſterſchap in 't jaar 1514 geen inkoomen had.

AANTEKENING.

1. Dat Beverwyk die benaming zoude gekreegen hebben van het bekende diertje *Bever*, daar mag men niet van hooren; en men vraagt 'er op of de Bevers daar omtrent, in zoo groote menigte, plagten huis te houden. Maar Otterleek, van het diertje *Otter*, daar heeft men niet tegen. Ik zal hier maar op vraagen waarom dat een Otter zoo veel grooter voorrecht mag hebben om zijnen naam aan dorpen of ſteden te geeven als een Bever? Ten tweede koomt hier wederom te pas de reden, onder Medenblik vermeld, dat een half Latijnſche en half Duytſche naamrede by keurige Leezers wat ſchijnt te ſtuyten. Voegt hier by dat Otterleek en Ottervoord, volgens den Heer *Eikelenberg*, dezelfde naamrede zouden hebben: en Ottervoord, zoo wel als Otterleek, genoemt zoude zijn naar 't gemelde Waterdier. Maar het blykt uyt onze Schryvers dat Ottervoort van ouds *Okkenvord a*, *Ottenfurt b*, en *Okenwoerd c* genoemt is geweeſt. Gelijk dan de rechte naam van Okkenvoord mettertyd verbaſtert of verandert is, kan het tegenwoordige Otterleek zijn ouden en rechten naam ook verlooren hebben.

a J. Beka in Godefrido. *b* Buchel. ad Bekam ib.
c Heda in Godefrido.

KOEDYK.

Koedijk is een dorp met een Parochiekerk / onder 't Baljuwſchap van Kennemerland gelegen: welke kerk / of paſtorp / door de Graaven van Holland vergeeven wierd: de inſtelling moeſt by den Domprooſt van Utrecht gehaalt worden. Parochiekerk van Koedyk enz.

In

Oude Pastoors.

In 't jaar 1514 wierd de Pastory bekleedt door Allert Dirksz. wiens ampt was in 's Gravenhage / in de Hof-kapelle / den bas te zingen; en die by afweezendheit vijf ponden 's jaars van zijne Pastory genoot. Het kosterschap / dat ook door de Graaven begeeven wierd / en geen zekere inkomsten had / wierd in 't gemelde jaar bekleedt door Pieter Jansz. woonende te Koedijk.

SCHAGEN.

Schagens Parochi kerk, Pastoor enz.

Schagen / een groote en wijd-uytgestrekte vrijheit (1) van Westfriesland / had een kerk die den H. Kristoffel toegewijdt was.

Deeze kerk / die 160 voeten lang en 80 voeten breed is / is naar 't gemeen zeggen gesticht in 't jaar 1460. De toren is 150 voeten hoog.

In 't jaar 1640 is 'er een hek met 2 deuren voor 't koor gemaakt: en in 't jaar 1660 is 'er een mooy en kostelijke preekstoel opgerecht.

Pastoor van 't geloof afgeweeken, enz.

In 't jaar 1570 / den 30 May / is Sibrand Jansz Pastoor van Schagen / met drie andere afvallige Pastoors / volgens het schrijven van J. de la Torre, in den Haag ontwijdt / gewurgt / en verbrandt.

Binnen de kerk van Schagen zijn noch verscheide gedenkschriften der Heeren en Vrouwen van Schagen te zien.

Deze vrijheit met de aangrenzende dorpen en plekken / te weeten Barsigerhorn / Kolhorn / Haringhuizen / Cuytienhorn / en Valkoog / is na de bekende verandering allereerst en lange jaaren achter malkander bedient geweest door François van der Brugge, Licentziaat in de Godtgeleerdheit; een man / niet min aanzienlijk

lijk om zijne deugden / als om zijne adelijke afkomste. Hy is te Schagen gestorven den 19 January 1653 / en heeft tot nazaaten gehad Karel de la Chambre, anders Verkamer, volkomen Bacelier enz. Na dat deze Verkamer die Pastory anderhalf jaar bedient had / is hy daar in 't beste van zijne jeugd gestorven den 17 Augusti 1654. Johan Mundanus Visscher, die van Gereformeerd Predikant Katolijk en Priester geworden was. Maar dewijl hy genootzaakt wierd zijne Pastory te verlaaten / ging hy aan den bloed den Amstel woonen; daar hy de wereld verliet den 2 July 1663. Steven van Ommeren, een Amsterdammer / die in zijne Pastory van Schagen gestorven is den 7 October 1676. Thomas Neys, in de Meyery van 's Hartogenbosch gebooren / hebbende te vooren de Huis-Priester van den Heer van Warmond geweest. Hy is Pastoor van Schagen gestorven den 1 October 1681. Bartholomæus de Bakker, een Gentenaar / volkomen Bacelier in de Godtsnunde / en zoo wel in de Griekse als Latijnsche taale wel ervaren. Gerrit Alkemade, uyt de Streek / een Lovensch Godtgeleerde / is in zijne Pastory van Schagen overleden den 27 April 1708.

Antonis Lansingh, een Amsterdammer / enz.

In 't jaar 1519 is door [a] Isidorus Heer van Schagen / en den Pastoor van S. Kristoffels kerk / op de Keins by de oude Zijpe een kapel gebouwd / Kapél op de Keins

[a] *Isidorus* enz. zoo staat 'er in 't Latijnsche Werk: In de Kronijk van Schagen, door *Dirk. Burger* uytgegeeven, daar de Auteur het uyt getrokken heeft, staat *Idorus*, 't welk de Auteur voor een drukfout zal aangezien hebben. Maar noch W. Gouthoeven, noch S. van Leeuwen, in 't geslagtregister der *Van Schagen*, weeten van *Idorus* of *Isidorus* van Schagen te spreeken: zoo dat het waarschijnelijk *Ian* zal moeten weezen. *Vertaalder.*

gebouwt; ter gelegendheit van een L. Vrouwen beeld dat aan den Zeedijk quam aangedreeven. Deeze kapel is naderhand afgebroken door Taet Gerrits; zoo als uyt den volgenden brief gezien word.

en door quaadaardigheit afgebroken.

S *Asboldus Vosmerus*, Algemeen Vikaris over de Metropolitaanſche Kerk van Utrecht, en over de nabuurige landſchappen, wenſcht allen den genen enz. Alzoo wy door onze in *Chriſtus* beminde, *Johanna* en *Maria Taets*, vrouwluiden, en *Adriaen Boeyk* den man van de voorſchr. *Johanna*, uyt naame van haar vader *Taet Gerrits*, te Schagen onder 't Bisdom van Haarlem gewoont hebbende, en nu overleden, gebeden zijn een hulpmiddel voor te ſchrijven voor 't afbreeken van een kleine kapél van de H. Maagd *Maria*, ſtaande op de Keins te Schagen, en voor alle andere zonden van haar vader voornoemd; daar zy, zoo als ze zeiden, geen zekere geheuggenis van hadden: zoo is het dat wy, door haare godvruchtigheit en goeden yver bewogen, na dat we de zaak behoorlijk onderzocht en ons alvoorens wel bedagt hadden, haar een zekere aalmis tot het oprechten van een Katolijke kerk, en andere werken van godvruchtigheit, voorgeſchreeven hebben: al het welke zy gewillig aangenomen, en volkomentlijk volbragt en uytgevoert hebben. Tot oirkonde hebben wy deezen brief met het zegel van ons ampt bezegelt, en met onze hand ondertekent. Gegeeven te Haarlem den 12 July, in 't jaar onzes Heere 1600.

SASBOLDUS VOSMERUS,
Pauſſelijke Vikaris.

AAN-

AANTEKENING.

1. Dat het dorp Schagen al gebouwt zoude zijn in 't jaar 334; en dat de perſoonen, by *Dirk Burger* *a* opgeteld, als *Tjalle*, *Aaf*, *Krezing*, *Tjaard*, *Greete* of *Grote*, de weduwe *Neſſa*, *Wiebe Neſſaas* broeder, *Huipke Wiebes* broeder, *Leutke*, *Hemke*, enz. hunne naamen aan de hoogte van Tjalle, aan Avendorp, de Krezingwerf, de Groote-wal, de Nes, Wiebewerf, de Hoep, Lutje-wal, Henke-werf, gegeeven zouden hebben, luidt al te beuzelachtig om 'er veel pampiers over vuil te maaken. Ten minſte behoorde men zijne zegsmannen te noemen; en den Leezer zulke vertellingen niet op te dringen, zonder bewys. Want of men al eenige veersjes bybrengt, die noch in de ſeſtiende eeuwe op een ſteen te Schagen te leezen ſtonden; de ſteenen konnen zoo wel wat fabelen vertellen als de boeken. *b*

Dit is evenwel waar dat 'er Schagen al geſtaan heeft onder Graaf *Dideryk* II: want *Dideryk* V, in een openbrief van 't jaar 1083, getuigt dat de voornoemde *Dideryk* II aan S. *Adelbertus* kerke gegeeven heeft ſes hoeven, of boeren wooningen, onder Schaagen gelegen. En *Beka*, ſchryvende over 't jaar 1168, vertelt ons hoe dat eenige onbezonne en al te driftige Hollanders het dorp Schagen, tot hun groot ongeluk, afgebrandt hebben.

Uyt het gemelde verhaal van J. *Beka*, te weeten dat de Hollanders, gewapender hand in Weſtvriesland vallende, het dorp Schagen afgebrandt hebben, zouw volgens *Buchelius* *c* volgen dat Schagen en de omleggende plaatzen, tot het jaar 1168, en laater, hunne vryheit noch hadden, en onder geen Hollandſche Graaven ſtonden. Doch hier over kan onze Voorreden nagezien worden.

a Kronijk van Schagen, pag. 6. 7. 8.

b Zie de Aantekening op Weſtwoude wegens de oudheit van zulke veerzen, enz.

c Ad J. Bekam ſub Godefrido.

OUDE NIEROP.

Parochikerk en Patroon van Oud Nierop.

Volgens Melis Stoke is Nyedorp / een dorp van Westvriesland / in 't jaar 1180 door het krijgsvolk van Floris IV [d] in brand gestoken. Beka, die het ook vertelt / voegt 'er het dorp Winkel by: waar uyt het schijnt te blijken dat het gemelde Nydorp het zelfde dorp is met het tegenwoordige Nierop.

De Parochikerk was den H. Belijder Werenfridus toegewijdt / en wierd door de Graaven van Holland begeeven: het bevestigen geschiede door den Proost van Westvriesland. De inkomsten der Pastorye / die uyt de landvruchten opgebragt wierden / bedroegen omtrent 26 Rh. guldens: maar daar van moest de Pastoor het zijne ook geeven tot het onderhouden van de Dijken.

Oude Pastoors.

In 't jaar 1514 wierd de Pastory bekleedt door eenen Jakob Simonsz. wanneer Kornelis Allertsz. het ampt van Onderpastoor bediende.

In 't jaar 1544 was hier Pastoor Meester Jan Gerritsz.

Het kosterschap wierd door den Graaf van Holland begeeven; en wierd in 't jaar 1514 bekleedt door eenen Klaas Reiniersz. dewelke/ by afweezendheit/ jaarlijks daar van genoot 4 Rh. guldens. De Doopvont van deze kerk was zoo deftig en konstig gemaakt / dat haar weergae in ganseh Holland / Leiden misschien uytgezonderd / niet te vinden was.

d Dat zal moeten zijn *Floris III. Vertaalder.*

NIEUW

NIEUW NIEROP.

Dit is ook een dorp met een Parochiekerk / onder de Nieroper klogge gelegen: welke Parochiekerk den H. Bisschop en Belijder Martinus toegewijdt was. De Pastory van dit dorp / zoo wel als van 't voorgaande / wierd door de Graaven begeeven; de bevestiging moest by den Proost van Westvriesland gehaalt worden. Dit heeft in 't jaar 1514 verklaart de Heer Simon Willemszoon, toen 62 jaaren oud / die de Pastory 20 jaaren had bedient. Hy verklaarde ook dat de Pastory / behalven 't erf of den grond van 't Pastoors huys / noch bezat 30 parceelen lands / [e] gersen genaamd. Patroon van Nieuw Nierop enz.

Het kosterschap / dat ook door de Graaven begeeven moest worden / wierd in 't jaar 1514 bekleedt door eenen Jan Pietersz. Daar waren geen vaste inkomsten aan 't kosterschap gemaakt: echter kon de koster / by afwezendheit / daar van trekken vijf Vlaamsche ponden. koster.

WINKEL.

Winkel / omtrent den zelfden oord gelegen / was ook een dorp met een Parochiekerk; dewelke S. Lucas voor Patroon vierde. By dit dorp / zoo als Melis Stoke verhaalt / is Graaf Aarnout, in eenen veldslag tegen de Vriezen / omtrent het jaar (1) 1005 dood gebleeven. Dezelve Stoke, schrijvende over 't jaar 1180 / noemt het Winken: maar schrijvende over 't 1190 noemt hy het wederom Winkel. De Pastory plagt by beurten door den Paus en de Winkels Parochiekerk, Patroon, enz.

[e] Daar gaan drie gersen in eene mergen.

Domkerk van Utrecht / die het op den naam van den Domproost deed / vergeeven te worden.

Oude Pastoor. In 't jaar 1514 wierd de Pastory bekleedt door Meester Niklaas van Medenblik, die te Utrecht woonde; zoo als Syvert Janszoon, die in 't zelve jaar Kapellaan te Winkel was / heeft verklaart.

Kosterschap De koster wierd door den Graaf aangestelt: zoo als Laurens Dirkszoon, die dat ampt in 't gemelde jaar bekleede / door den Graaf aangestelt was. Aan 't kosterschap waren gemaakt 5 parceelen lands / sneedsen genaamd / die jaarlijks 30 stuivers opbragten.

AANTEKENING.

1. *Ontrent het jaar* 1005. Dit heeft de Auteur uyt *Menso Alting* [a] aldus uytgeschreeven: maar, indien het by den lesten Schryver geen drukfout is, zal het zekerlijk een vergissing zijn. De Leezer, zoo hem de moeite van het na te speuren lust, zal bevinden dat alle onze Schryvers de dood van Graaf *Aarnout* op het jaar 993. stellen.

[a] In Winkelmeer.

VEENHUIZEN.

Veenhuizen deszelfs Patron enz. Veenhuizen / dicht by Winkel onder het Dekenschap van Kennemerland gelegen / en boven al vermeld / had een Parochiekerk / die op den naam van den H. (1) Dionysius ingewijdt was. De Pastory / zoo als Otto Roelofsz. in 't jaar 1514 getuigde / wierd door de Graven van Holland vergeeven; de instelling by den Proost van Westvriesland gehaalt. De Pastory had 21 mergen lands / maar geen

geen eigen huys: en kon jaarlijks / met laſten met al / 40 of 50 Rh. guldens opbrengen.

Het koſterſchap / 't welk onder Jacoba van Beyeren in eene vikary verandert was / wierd gezamentlijk door de vier opzienders en den Deken vergeeven. koſterſchap

Nierop en de omleggende plaatzen zijn ſedert het invoeren van de zoogenaamde Reformaatzi allereerſt bedient geweeſt door Paſtoors.

Bavo Coſterius Kleerbezem, welke door Sasboldus Vosmerus in 't jaar 1612 aangeſtelt wierd tot Paſtoor van Nieroper-Hoog.

Na dat hy veel voor Chriſtus geleden en verſcheide lauwertakken verdient had; is hy te Amſterdam [a] / in 't jaar 1661 / zijnde het drie-en-ſeventigſte van zijn leven en het acht-en-veertigſte van zijn Prieſterſchap / godvruchtiglijk in den Heere ontſlaapen. Hy word van Jakob de la Torre gepreezen als een uytgediende kampvechter van Chriſtus.

Na zijne dood wierden deeze veerzen / by wijze van een grafſchrift / ter vereeuwiginge van zijne gedagtenis gemaakt:

Wel Harder van Gods volk, ons trooſt, ons liefd, ons leven,
Luyſter des Prieſterdoms, wie doet u ons begeven?
Die zoo veel jaer uyt 't velt voor niemant zyt geweken,
Nog arbeyt, nog gewelt kon u den moed doen breken.
O doot! Maer 't is geen dood. Een ruſt bevangt de leden,
De ziel leeft in den Heer, en waekt voor ons in beden.

[a] Ex Necrolog. Harlem.

Zijne opvolgers zijn geweest Judocus Verkampen, naderhand Pastoor en Aartspriester te Alkmaar. Johan van Houten, volkomen Bacelier in de Godtgeleerdheit; dewelke noch heel jong zijnde in de buurt van Zijtwind overleden is den 2 October 1667. Theodorus Doornik, een Enkhuizer / wel-eer een Priester van 't Oratori; dewelke van daar ontboden zijnde / te Enkhuizen overleden is. Ant. de Graaf, in de Streek gebooren / wel-eer Onderpastoor op het Begijnhof te Delft; een zeer kuys en godvruchtig Heer. Hy had / naar het voorbeeld van Job, een verbond met zijne oogen gemaakt: en keek de Maagden noit in 't aangezigt aan / dewelke in groot getal rondom zijne kerk als klooster-zusters in byzondere huizen woonden; en van hem in den Godsdienst en het gebed onderweezen wierden. Als hy dus verscheide jaaren als een Harder in 't midden van zijne schaapen onbeklekt geleeft en zijne post zorgvuldig waargenomen had / is hy eindelijk van een doodelijke ziekte aangetast. Op zijn doodbedde leggende deed hy de Maagden binnen in zijne kamer kpomen; en vermaande haar / zy souden toch in haar voorneemen / van de kuysheit te onderhouden en de godvruchtigheit te betrachten / tot de dood toe volharden. Hy bad haar ook met de traanen in de oogen / dewijl hy al zijn leven zijn best gedaan had om zijne bekende zonden door traanen en zuchten uyt te wisschen; dat ze den Heer voor het vergeeven van zijne verborge zonden / die hy begaan mogt hebben / zoo lang als ze leefden wilden bidden. Dus is de dienaar des Heere heiliglijk gestorven / gelijk als hy heiliglijk had geleeft. Hy is van hier vertreist den 4 May 1680.

Na zijne dood hebben hier de volgende Pastoors gestaan: Gerrit Klooster, te Bergen gebooren; die aldaar overleden is den 29 January 1691. Gerrit Eylaerts, te Oldenzeel uyt een godvruchtig geslagt gebooren; 't welk veele geleerde mannen tot hulp van de H. Kerk en een groot getal van maagden voortgebragt had. Na dat hy te Keulen in de Godkunde onderweezen was/ is hy eerst gebruykt geweest om de Katolijken van Twent in 't geloof te onderwijzen en te bevestigen. Daar heeft hy zwaaren arbeid/ en groote verbolgingen/ voor 't oude geloof uytgestaan: zoo dat hy eens met zijn hair aan een paard gebonden/ en zoo voortgesleept wierd. Daarom wierd hy/ nu ouder gewoorden/ naar deze Pastory die vry gemakkelijker was gezonden. Maar alzoo de tormenten/ die hy voorheenen geleden had/ hem korte jaaren daarna begosten op te breeken/ en hem zijne gezondheit benamen/ heeft hy afstand van zijne Pastory gedaan. Eindelijk is hy te Emmerik in 't Fraterhuys, daar hy zich in de kost besteedt had/ overleden den 11 Augusti 1689. Steven vander Werve, te Haarlem uyt een oud en aanzienlijk geslagt gebooren; en naderhand tot de Pastory van Noortwijkerhout beroepen. François Schatter, insgelijks te Haarlem uyt een oud en aanzienlijk geslagt gebooren.

AANTEKENING.

1. Deeze H. *Dionysius* zal naar alle schijn geweest zijn de vermaarde *Dionysius Areopagita*; over wien de geleerden, voornamentlijk in de 17. eeuwe, zoo veel geschreeven en gewreeven hebben, en die van veelen gehouden word voor den Apostel van Vrankrijk,

rijk. Die in de kerkelijke Hiſtorien bedreeven zijn, zullen daar genoeg van geleezen hebben : maar om dat 'er evenwel Leezers genoeg zijn die 'er weinig van weeten, en 'er waarſchijnelijk wel iets van hooren willen, zal ik het verſchil t'hunnen gevalle ſlegts hiſtoriſcher wyze en met korte woorden verhaalen.

Eerſt word 'er dan van ſommigen als een zekere zaak ſtaande gehouden dat *Dionyſius Areopagita*, in de Handelingen der Apoſtelen vermeld, en door den H. Apoſtel *Paulus* bekeerd, het geloof in Vrankrijk verkundigt zoude hebben ; en noemen hem doorgaans den Apoſtel van Vrankrijk. Dit gevoelen ſtaat by die menſchen zoo vaſt, dat de bekende *Papenbrochius* [a], om dat hy die zaak op een twyfelachtige wyze, en zonder 't een of andere gevoelen tegen te ſpreeken, voorgeſteld had ; van zeker Monnik in een openbaar geſchrift als een voorſtander van zwaare doolingen en nieuwigheden ten toon wierd geſtelt.

De waarheit is dat een andere *Dionyſius*, volgens het ſchryven van *Gregorius Turonenſis* [b], omtrent het jaar 250 naar Parys en de omleggende plaatzen is gezonden, om 'er het Evangeli te verkundigen. Dit was *Dionyſius de Areopagiter* niet ; dewyl die het Rechteramt te Athenen al bekleedde ten tijde van den Apoſtel *Paulus*. Ook hebben deftige Schryvers, als *Sirmondus* [c], *D. Petavius* [d], *Launoy* [e], bevonden dat alle de oude Martelaarsboeken een duidelijk onderſcheid tuſſchen die twee *Dionyſiuſſen* maaken ; den eenen als Biſſchop van Athenen, den anderen van Parys, vermelden ; en hunne feeſten op twee verſcheide dagen aantekenen. Voeg hier by dat het geloof, volgens *Severus Sulpitius* [f], in Vrankrijk niet verkundigt is voor het jaar 176, en vervolgens langen tijd na *Dionyſius Areopagita*. Maar, dewyl deze bewijzen zoo krachtig ſchynen door te ſlaan, en geen tegenſpraak konnen lijden ; zouw iemand konnen vraagen by wat gelegendheit dat dit gevoelen op de baan gekomen is, en zoo veel ingang gevonden heeft. 't Staat dan te weeten dat 'er ten tijde van *Karel den Grooten* en *Lodewyk den Goeden* nu en

a Vide Papenbr. Reſp. ad Exhib. errorum ad artic. IX. §. V.
b Hiſt. Franc. lib. 1. c. 28. *c* De duobus Dionyſiis.
d Rationar. temp. lib. 6. c. 17. *e* Launoy de miſſione S. Dionyſii. *f* Hiſt. Eccl. lib. 2.

dan

dan Ambaſſadeurs van Konſtantinopolen overquamen. Eenigen g van die Ambaſſadeurs onder den laatſtgenoemden Keizer overgezonden, ziende dat S. *Dionyſius*, de Apoſtel van Parys, met zulk een ſtaatzie in Vrankrijk wierd geviert, gingen uytſtrooyen en verzekeren dat deeze *Dionyſius*, die het licht des geloofs in Vrankrijk eerſt aangeſteken had, de *Areopagiter* was. Of zy het uyt onkunde deeden, als hebbende noit van een anderen *Dionyſius* hooren ſpreeken, dan of ze hunnen *Dionyſius* des te hooger wilden verheffen, en al die eerbewyzingen aan geen anderen *Dionyſius* en gunden, is onzeker, en doet zeer weinig ter zake. Zelfs hadden zy de zoo genaamde werken van *Dionyſius den Areapagiter* van Konſtantinopolen medegebragt; en maakten den Franſſen wys dat die boeken door den Biſſchop van Parys geſchreeven waren. Geen beter tyding, als die, voor de Paryzenaars; toen ſcheen het vieren en hoog ophaalen van hunnen Patroon eerſt voor goed aan te gaan. Maar niemand was 'er beter mede gedient als *Hilduinus* Abt van S. *Denys*: om dat S. *Dionyſius*, de Apoſtel van Parys, de Patroon der Abdye was. Daar op ging hy boeken uytgeeven, om het zeggen van de Ambaſſadeurs zoo hy beſt konde te bekrachtigen. Zijn ſchryven, hoe ongerijmd het was, vond echter ingang: 't zouw ſchier een misdaad voor de Franſſen zijn geweeſt, hun eigen Patroon die glorie niet te gunnen. Zoo is dat gevoelen dan al dieper en dieper ingewortelt: en wat moeite de geleerden gedaan hebben om het uyt te roeyen; het heeft zijne voorſtanders noch.

Daar zijn 'er evenwel, en onder anderen de geleerde *Baillet h*, dewelke beweeren dat de Grieken het gemelde gevoelen in Vrankrijk niet overgebragt maar zelf van de Franſſen overgenomen hebben: doch dit, als wederom weinig ter zake dienende, zullen wy niet verder aanroeren.

Dan is 'er noch een groot en hevig verſchil over de werken van den gemelden *Dionyſius Areopagita*: en of hy voor den Schryver van de *Hierarchia Cœleſtis*, en de andere werken daar achter volgende, gehouden

g Vide Launoy, ibid. Valeſiana &c.
h Dans les vies des SS. au 3 d'Octobre.

moet

moet worden. Daar zal ik maar van zeggen dat doorgaans de geleerde Schryvers, en die den beſten naam op het ſtuk van oordeelkunde hebben, den gemelden *Dionyſius* in dit geſchil tegenvallen. Maar men weet hoe het gaat; daar zijn 'er altijd, zelfs onder de Geleerden, die het altijd winnen moeten en winnen zullen; en van hun eerſte gevoelen te veranderen niet willen hooren. Ik zal 'er dit maar van zeggen dat de oude Schryvers en H. H. Vaders, zelf daar ze de boeken van de voorige Schryvers optellen, als *Euſebius*, *Hieronymus*, en meer anderen, de gemelde boeken van *Dionyſius den Areopagiter* niet gekent hebben, en 'er geen een eenig woord van gewaagen.

Maar voor al dienen wy niet ſtilzwygens voor by te gaan een uytſteekend mirakel, 't welk S. *Dionyſius* na zijne dood gedaan zoude hebben. Die het zeggen, houden *Dionyſius den Areopagiter*, en den Apoſtel van Parys, voor eenen en den zelven *Dionyſius*. Deeze H. *Dionyſius*, zoo als ze vertellen, nu onthoofd en vervolgens dood zijnde, heeft zijn hoofd in zijne handen genomen; en is aldus, met het hoofd in de handen, een ſtuk weegs en meer als een half uure gaans voortgegaan. En 't is de waarheit dat S. *Dionyſius* doorgaans in die geſtalte, dat is onthoofd, maar het hoofd in de handen draagende, uytgeſchildert word. Dit ſtaat als een waare geſchiedenis verhaald in 't leven van S. *Dionyſius*, dat de voornoemde *Hilduinus* beſchreeven heeft. En in een andere beſchryvinge van zijn leven, door zijnen Diſcipel *Viſtius* of *Lisbius*, zoo als 'er by ſtaat, opgeſteld, word dezelve geſchiedenis op dezelfde wyze verteld. Zoo eene mooye en ſtichtelijke Hiſtorie, in zulke boeken beſchreeven, op alle prenten en beelden van S. *Dionyſius* ten toon geſteld, zouw die noch tegenſpraak konnen lijden? Althans *Molanus* i, anders een doorgeleerd en verſtandig man, kon het *Oecolampadius* niet vergeeven dat hy de waarheit van zulke prenten en ſchilderyen in twyfel trok; en 'er een geeſtelijke uytlegging aan trachte te geeven.

Maar voor eerſt *Baillet*, daar hy de levens van beide de *Dionyſiuſſen* beſchryft, weet ons geen enkeld woord van dit hoofd draagen te zeggen. Ten tweede het leven van S. *Dionyſius* Biſſchop van Parys door

i Hiſt. SS. Imag. lib. 3. c. 44.

een

een Schryver van de vierde of vyfde eeuwe op eene zeer geloofwaardige en deftige wyze beſchreeven, en door *Franciſcus Boſquetus* *k* Biſſchop van Mompeliers in 't licht gegeeven, verzwygt dat mirakel zoo wel als *Baillet*. Ten derde, de getuigenis van *Hilduinus*, zoo even vermeld, geldt by de kenders zoo hoog niet, dat ze hem zonder andere blyken gelooven zouden. Hy is de eerſte geweeſt, die het voorgemelde verdichtzel van *Dionyſius den Ariopagiter* de wereld heeft zoeken op te dringen. Ten vierde, het gene *Papenbrochius* *l* al aangemerkt heeft, *Viſlius* of *Lisbius*, een ſchryver zonder naam, by niemand van de oude bekend of vermeld, ſchynt de zaak meer te verbrodden. Ten vyfde, wierd het noch van S. *Dionyſius* alleen vertelt, men zouw het miſſchien laaten doorſchieten, en hem die eere niet misgunnen. Maar het zelve word ook verhaalt van den H. *Albanus*; *m* die ook, met zijn hoofd in zijne handen, te Ments uytgeſchilderd ſtond. Dan word het noch van de HH. *Maximus* *n* en *Venerandus* vertelt. Dat meer is, het wierd in Vrankrijk de *mode* *o* alle de Martelaaren, die voor 't geloof onthoofd waren geweeſt, met het hoofd in handen uyt te ſchilderen Daar door wierd eigentlijk betekent dat de Martelaars, hunne hoofden aan Godt vertoonende, alles van hem verkrygen konden. Maar dat kan niet alleen den H. *Dionyſius*, maar ook de andere Martelaaren, toegepaſt en even eens uytgelegt worden. Ten ſesde ſtaat 'er een kanttekening op den text van *Abbas Urſpergenſis* *p* dat zulke ſchilderyen, daar de Heiligen hunne hoofden in de handen draagen, niet anders zeggen willen als dat ze altyd gereed ſtonden om hun leven, ten dienſte van 't geloof en ter liefde van *Chriſtus*, ten beſte te geeven.

Ik laat my voorſtaan dat de gemelde geſchiedenis by menig Leezer, die op de bovenſtaande redenen eenigzins heeft willen letten, ten minſte zeer verdagt is geworden. Ik moet 'er noch byvoegen dat het *Papenbrochius* *q* voor een zwaare misdaad toegerekent is,

k Hiſt. Eccl. Gall. part. 2. p. 68. *l* Reſp. ad Exhibit. error. ad art. XI. *m* Oecolampad. apud Molanum ibid. *n* Papenbroch. ad tom. 6. Maii. *o* Papenbh. ibid. & in Reſp. ad Exhibit. errorum. *p* Apud Molan. ibid. *q* Vide Papenb in Reſp. ad Exhib. &c.

dat

dat hy die hiſtori of geſchiedenis niet als een zekere en gewiſſe zaak opgegeeven had. Doet dan eens uw beſte om ſommige menſchen van hunne vooroordeelen en inbeeldingen te geneezen; en om een dwaaling, hoe wanſchapen dat ze zy, uyt de wereld te helpen.

AVENHORN.

Parochiekerk, Patroon, enz.

De Parochiekerk van Avenhoorn / die op den naam van den H. Mauritius ingewijdt was / ſtond ter begeevinge van de Graaven; de beveſtiging wierd door het Domkapittel van Utrecht gegeeven. Zy plagt met laſten met al 50 Rh. guldens op te brengen; en bezat 6 mergen lands.

In 't jaar 1514 ſtond hier als Paſtoor Johan Baarthouds; dewelke in 't zelve jaar verklaart heeft dat hy de Paſtory 27 jaaren te vooren gekreegen had van den Graaf.

koſterſchap.

Het koſterſchap / dat twee mergen lands bezat / wierd ook door de Graaven begeeven.

SCHAARDAM.

Paſtory van Schaardam enz.

De Paſtory van Schaardam ſtond ook ter begeevinge van de Graaven / en ter beveſtiging van het Domkapittel: maar had zeer geringe inkomſten.

In 't jaar 1514 ſtond hier als Paſtoor Pieter Reyersz.

Deeze dorpen en buurten wierden omtrent het jaar 1656 [a] bedient door een Dominikaner Monnik / met naame Auguſtinus Leers, een eigenzinnig man; die den Pauſſelijken Vikaris en des zelfs gemagtigden verachte; en door het beleid van zijnen medebroeder Beers, die ook

[a] Relatio de la Torre.

een

een Heerkheer was / genoodzaakt was geweest uyt Tiel te wijken / daar hy zich zelven tot Pastoor ingedzongen had.

HAUWERT.

De Pastory van Hauwert / een dorp van Westbriesland daar S. Niklaas als Schutheilig wierd gevierd / stond ter bergeevinge van de Graaven / die den benoemden dan voorstelden aan den Hoost van Westbriesland. Patroon van Hauwert enz.

In 't jaar 1514 wierd de Pastory bekleedt door Boudewijn Ribiconis: dewelke / toen omtrent 55 jaaren oud zijnde / verklaarde dat hy de Pastory omtrent 13 jaaren geleden / na dat ze twee jaaren open had gestaan / en 'er niemand verscheenen was om ze te bergeeven / by recht van verbalinge gekreegen had van het Domkapittel te Utrecht; daar ze anders door de Graaven van Holland moest bergeeven worden. De Pastory bezat 7 mergen lands: maar door dien dat het onderhouden van den dijk ook ten laste van den Pastoor stond / moest hy een pond van zijn inkomen missen; en had maar eenige toeballen uyt de inkomsten der landeryen. Oude Pastoor, zware lasten, enz.

Dewijl het kosterschap geen inkomen had / wierd 'er een koster door de landluiden gehuurt.

BERKHOUT.

Berkhout / onder Westbriesland gelegen / had een Parochikerk / die op den naam van den H. Georgius ingewijdt was. De Pastory wierd door de Graaven van Holland begeeven; de instelling wierd door den Hoost van Westbries- Pastory en Patroon van Berkhout.

vriesland gedaan. Dezelve Pastory had van ouds 17 mergen lands; en trok jaarlijks noch 20 achelen gerst. Het kosterschap / dat ook ter begeevinge van de Graaven stond / bezat elf mergen. In 't jaar 1514 wierd dat ampt bekleedt door Frederik Jansz. dewelke by afweezendheit daar jaarlijks van genoot 2 Vlaamsche ponden.

Pastoors. In 't zelve jaar wierd de Pastory bekleedt door Philips de Busco, Kanonnik in S. Gravenhage; dewelke by afwezendheit jaarlijks 4 Vlaamsche ponden genoot. In 't zelve jaar stond hier als Onderpastoor Johan Hendrikszoon, toen 40 jaaren oud.

Na de verandering der land-regeeringe is Berkhout en Spierdijk door de volgende Pastoors bedient geweest:

Mr. Simon Spanbroek, dewelke daar door den Aartsbisschop Sasboldus tot Pastoor aangestelt wierd in 't jaar 1607: en / na 33 jaaren arbeidens / overleden is den 13 April 1640. Johan Vosbeek, in Braband overleden den ... November 1657. Michiel Braber, te Delft overleden den 19 July 1673. Engelbert Fangen, gestorven den 24 Maart 1679.

Johan (of Adriaan) van Bergen, een Gouwenaar / enz.

Daar is over veele jaaren een boekje uytgekomen wegens een wonderlijke verschijning / dewelke te Spierdijk geschiedt zoude zijn; van welke verschijninge eenig gewag word gemaakt in de Levens-beschrijvinge van M. Duncanus.

OPDAM

OPDAM en HEINSBROEK.

De Paſtory van deeze twee dorpen / die dicht by malkander onder de Prooſtdy van Weſtvriesland gelegen zijn / plagt door de Abten van Egmond bergeeven te worden: zoo als in 't jaar 1514 verklaart heeft Ludolf Niklaasz. Opdam, en Heinsbroek ſomtijds door eenen Paſtoor bedient enz.

De Parochiaanen hebben ſomwijlen onder eenen en den zelven Paſtoor geſtaan / en zijn ſomwijlen (1) geſcheiden geweeſt. In eenen brief van den Abt van Egmond / getekend in 't jaar 1389 / ſtaat te leezen dat die van Heinsbroek / om de ſlegte inkomſte der Paſtorye / ſes jaaren lang zonder Paſtoor gezeeten hebben. Zoo dat beide de dorpen in 't gemelde jaar maar eene Parochiekerk hadden ; dewelke bedient wierd door Pieter Gerritsz

Meinardus de Man, Abt van Egmond / heeft den 1 April 1512 magt gegeeven aan Heer Pieter om de gemelde twee vereenigde kerken met Heer Evert, Licentziaat in de Godgeleerdheit / te verwiſſelen tegen de Paſtory van Ouddorp. Oude Paſtoors.

Doch in 't jaar 1527 zijn deze twee dorpen weder van malkander geſcheiden : en hebben elk een byzonderen Paſtoor gekreegen.

Zoo is dan Lubbert Klaasz. te Heinsbroek gebooren / van dien tijd af te rekenen / de eerſte Paſtoor van Heinsbroek geweeſt.

In 't jaar 1548 was Paſtoor van Heinsbroek Hendrik Jansz. te Winkel gebooren.

Volgens een handſchrift van Egmond was 'er een kapellany in de kerk van Heinsbroek geſticht : en / volgens het zelve handſchrift / heeft Frederik Hannius (van Han) Burgemeeſter van Heinsbroek in 't jaar 1548 het hooge outaar gegeeven.

[a] In 't jaar 1552 hebben Dirk Frederiksz. en Ary Evertsz. beide Kerkmeesters / twee metaale kroonen en een wijwaters-bat gegeeven. Den eersten Mey zijn 'er te Antwerpen / tot cieraad van 't hoofd-outaar / twee Engelen gegooten; dewelke 83 schellingen gekost hebben; en op Hemelvaarts dag allereerst ten toon zijn gestelt.

Patroon van Heinsbroek.

[b] Te Heinsbroek wierd de H. Evangelist Marcus als Patroon geviert.

Die van Opdam vieren den H. Victor voor hunnen Patroon.

[c] In de maand Mey 1548 is Aalbert Gerlofszoon, die Onderpastoor van Opdam was / naar de Burg op Tessel vertrokken / en daar Pastoor geworden. Johan Jordaansz. te Schorel gebooren / en Onderpastoor van Opdam geworden / heeft daar zijne eerste preek gedaan op S. Odulphus dag. Heer Pieter, Pastoor van Opdam / is in 't begin van den Advent naar Schorel vertrokken. In 't jaar 1557 / op Mey-avond / is Niklaas Niklaaszoon, een Naardenaar / Onderpastoor van Opdam geworden. (2)

Na de bekende verandering zijn deze twee dorpen / gelijk ook de buurt de Waest / door de volgende Pastoors bedient geweest: welke Pastoors gewoon zijn hun verblijf in het dorp Opdam te houden. Mr. Willem Kopal, naderhand te Amsterdam beroepen. Ant. Horenbeek, dewelke te Opdam in een hoogen ouderdom gestorven is den 12 October 1680.

Johan Akerboom, een Amsterdammer / de-

[a] Ex annotat. ejusdem Eccles.
[b] De la Torre Relatio Rom.
[c] Ex eisdem annotat.

welke

welke buiten Leiden overleden is den 10 September 1707. Johan Venroy, een Amsterdammer/ te Romen in de Godkunde onderweezen. N. Kramers, een Lovenstij Godtgeleerde.

AANTEKENINGEN.

1. In een oude Kronijk van Heensbroek, met de hand geschreeven, hiet dit dorp eigentlijk Heensbroek. De scheiding, daar de Auteur van spreekt, en die geschiedt is in 't jaar 1545, raakte niet alleen de Parochikerk en Pastory; maar ook het Schoutschap en het Ambacht: want het plagt maar een ambacht te zijn, en onder eenen Schout te staan. Daar staat in de Kronijk aangetekend dat deze scheiding die van Heensbroek niet aangenaam was.

2. Ik zal uyt het zelfde handschrift noch eenige Pastoors opgeeven, en daar by voegen een goed getal Altaristen, zoo als ze daar genoemt worden; dat is die op het Mis leezen en het preeken moesten passen.

In 't jaar 1545, *Jan Brouwer* Altarist.

In 't zelve jaar is *Jan Korneliſz.* anders *Jan Spek*; die de Kronijk ten deele geschreeven heeft, tot Altarist aangenomen: Ik zeg ten deele: want *Adriaan Souws* heeft 'er ook aan gearbeidt.

Voor 't jaar 1548 is Mr. *Jan van Goch*, Kanonnik te Utrecht, Pastoor van Opdam en Heensbroek geweest: maar in 't zelve jaar heeft hy *Hendrik Janſſen*, die te voren Vikaris of Onderpastoor van Hensbroek was, toegestaan dat hy de rechte Pastoor zoude zijn van Heensbroek. Aan *Pieter Janſſen Oſſeweyer*, Vikaris van Opdam, heeft hy de pastory van Opdam opgedragen: met dit beding nochtans, dat ze hem jaarlijks zoo veel voor 't Pastoorschap opbrengen zouden, als ze hem voor 't Vikariſſchap opgebragt hadden.

Pieter Klaaſz. Pastoor van Opdam en Hensbroek voor 't jaar 1520.

Albert Geerloffz. Onderpastoor.

Dirk Korneliſz. te Schorel gebooren, Altarist in 't jaar 1558: en eenige jaaren te vooren. Maar in 't jaar 1558 wierd hy Altarist te Ursem, en liet die van

Opdam, om met de geſchreeve Kronijk te ſpreeken, Prieſterloos zitten.

Ondertuſſchen, zegt dezelve Kronijk, *hebben die van Opdam verſcheide vryers gehad, die nae haer ſtonden, en oock een deel aengenomen waren voor Prieſters: maer 't waren calyſen, daer en ſat niet op, ſo dat ze die van Opdam niet en behaegden: als* Hr. Heynderic Janſen *van Bruſſel gebooren . . . . . en moeſte* S. Mattys *dag weg.* Daar na Heer *Evert Claeſſz.* van Hoogwout gebooren, en was nu Vicarius tot Lammerſchagen.

In 't jaar 1557 is *Jan Jordenſzoon*, een jong Prieſter, Paſtoor van Opdam geworden.

In 't jaar 155.. *Pieter Janſz.* Paſtoor te Opdam

In 't jaar 1558 Heer *Simon Janſſz.* Altariſt tot Opdam.1

Jan Willemſz. des Paſtoorszoon van Monnikkendam, zijnde te voren Altariſt geweeſt te Watwey, is in 't jaar 1559 Onderpaſtoor van Opdam geworden: *Dit was een Dronkaert*, zegt het gemelde handſchrift of de Kronijk, *alle dagen zittende in de herbergh, en quetſte eens eenen man van . . . tot Opdam, en hy worde deur zijn wang geſtoken; ſoo dat die van Opdam zeiden, onſe Paſtoor ſtudeert in de kan.*

In 't zelve jaar is de gemelde *Jan Willemſz.* Altariſt te Opdam geworden.

Daar op is *Michiel Pieterſz.* die te voren Altariſt te Opmeer is geweeſt, in de plaatze van *Jan Willemſz.* tot Onderpaſtoor van Opdam aangeſtelt.

In 't jaar 1560 is *Gerrit Klaaſz*, 18 jaaren oud, Altariſt te Opdam geworden; maar hy is binnen 't jaar met een ſlegte reputatie vertrokken.

In 't jaar 1560 *Jan van Delft*, Altariſt te Opdam, die ook binnen 't jaar henen liep.

In 't jaar 1561 is *Aalbert Korneliſzoon* te Schorel geboren, Altariſt te Opdam geworden. Hy was te Haarlem Dominikaner Monnik geweeſt; en, om dat hy allerwegen vervolgt en opgezogt wierd, durfde hy nergens langen tyd blijven.

In 't jaar 1561 is *Jan Korneliſz.* anders *Spek*, die boven vermeld ſtaat, om dat hy te Heensbroek ſchier by alle man gehaat was, Altariſt in S. *Maartens* dorp geworden. Van dien haat weet hy geen andere reden te geeven, als dat hy zich wel en eerlijk gedroeg. En

hy

hy verklaart dat zijne vyanden het tegendeel noit hebben konnen bewyzen.

In 't jaar 1562 Heer *Gerrit* Altariſt te Heensbroek.

In 't jaar 1567, *Jan Ambroſius* Altariſt te Heensbroek: die in 't zelve jaar Paſtoor van Otterleek geworden is.

In 't zelfde jaar is *Frans Arentszoon*, een Utrechtenaar, Altariſt te Heensbroek geworden.

In 't jaar 1569 is *Jan Korneliſz.* weder voor een jaar tot Altariſt van Heensbroek aangenomen.

In 't jaar 1568 is *Hendrik Janſſen* Paſtoor van Heensbroek geſtorven: waar op een andere *Hendrik Janſſen*, bygenaamd *Grud*, op Spierdyk woonende, maar te Naarden gebooren, de kerk verkreegen heeft. Maar hoe dat hy 'er gevaaren is, zal ik met de eige woorden van den Kronijkſchryver verhaalen. „Soo is hy „gecomen ende ſynen dienſt doende, Ende want hy „qualycken ſingen conde, ende 't preecken ginck hem „een weynich miſſelyck of, ende want hem ſommige „ryckdom benyde met noch mer aenhangers, ſoo heb„ben ſy onder den dienſte Goeds ende onder 't Sermoen „ſulck rumoer in ende om die kerck gehadt dat een „menſch gruwelen mach als mender om denckt, ſloe„gen aen die kerck waer hy ſtont ende preeckte, twoort „Gods, of mender met buſſen aengeſchoten had, ende „belden hem oick aen, ende want de Burgemeeſter een „onverſtandet verken was, ging hy bycans voor aen, „of ten minſten met den wille ende tmeeſtendeel van „de ſchume, of ten minſten 2. of 3. ende andere rab„bauwen werden daer in geſterckt, ende hebben tſel„ve gedaen ſoo menich reis als hy predickte, dattet „God noch te clagen ſtaet, tgeen dat ſy hem deeden „ende dreichden: want hy een oprecht man was liet „hy hem daer niet in verſtoort te weeſen, ende tooch „ſomtyts weder op Spierdyck, menende dattet ten be„ſten ſoude comen. Ende ginck die gemeente met „veel ſachtmoedicheyt aen, ende wat hy dede wantſe „verhart waren gelyc pharo, ten mochte hem niet ba„ten ſy en wouden hem niet hebben, ende hy mogt int „huys daer die Paſtoir gewoont hadde niet wonen, „want ſyt voor haer hielden, dit dus gedurende een „lange wyl datter luttel regimente was. Ontrent S. „Louris iſſer een Prieſter vander Schelling gecomen

„genaemt Mr. Jan Leuwenburch, ende is hier voor „Altariſt aengenomen. Ende H. Heynderick heeft „hem een weynich met Dieryc Claes in de coſt beſteet „een week of 2, meenende dattet ten goede ſoude „comen, maer geen ſoeticheit comende is weder nae „Spierdyck getogen, ende beſtelde Mr. Dierc dat hy „de kerck van ſynent wegen ſoude bewaren, ſoo heeft „Mr. Dierc dat ſelve bewaert tot Corstyt toe, ſoo „hebben die gemeenten metten ſelfden H. Heynderick „geaccordeert, dat hy hebben ſoude c. ende xxvij. guld. „ende dan ſoude hy die ſelfde kerck reſignieeren op „de voorſz. Mr. Dierck, twelck alſoo geſchiet is: in de „weeck voor Carsmis ſynſe met malcander wtge„togen Hr. Heynderick, Mr. Dierck ende ſommige „vande gemeente na de Biſſchop toe, ende daer is re„ſignati gedaen, ende op Carsavont is Mr. Dierck „thuys gecomen ende is voir Paſtoir gemaeckt, ende „heeft die kerck getrout vaſtenavonts Sondag daer „nae; daer ick mede een getuych van ben, laet nu die „Papen hiſtorie wat ruſten.

In 't jaar 1569 is *Klaas Lauriſz.* door den Biſſchop en den Deken voor Paſtoor naar Hensbroek gezonden. "Maar tot Hensbroek gekomen, zegt de Kro„nijk, heeft hy ſyn dienſt gedaen ende oick Predica„tie, ende hy heeft die ſelven ganck gegaen daer Hr. „Heyndrick van Spierdyck ginck, van raſen, ſmyten „ende callen in de kerck datmen jammeren mochten, „want die ouden gingen voor aen, want een onbe„kent vercken van een Scepen calde alſoo dat Heer „Claes hem daer antwoort op gaf, ende deſe Hr. Claes „was een eerlyck out man al wouden ſy hem niet „ontfangen, want ſyt wt haet ende nyt gedaen heb„ben, ende oock om dat hy haer niet nae haer ſin woude „prediken, want hy die oude relige van grooter waer„dicheyt hilde, ende ſy haddent liever van wat nieus „gehadt, ende al had hy die kerck getrout, hy ont„ſacht hem om te comen dat ſe ſulcken haet op hem „hadden, ende ſy en wouden hem thuys niet conſen„teeren, dus bleef Heer Jan noch altyt noch alleene „bewaren.

In 't jaar 1570. is *Gerrit Janſz. Royer* te Hensbroek voor Paſtoor aangenomen.

In 't zelfde jaar hebben de Burgemeeſters en Schepenen

penen den voorſchreven Altariſt *Jan Korneliſz*, den Schrijver van de meergemelde Kronijk, wederom de ſak gegeeven.

Als de Geuzen ondertuſſchen den baas begonnen te ſpeelen, en de kerken over al uytplunderden, hield de gemelde Paſtoor, *Gerrit Royer*, zich tenemaal ſtil, als of hy voor 't geweld en de razerny der Geuzen vreeſde. Maar zoo ras als zy 't hoekje tenemaal te boven gekomen waren, en 'er van de andere kant niets te vreezen ſtond, trok hy het masker af, en predikte opentlijk op zijn Geus.

Het zelve hebben Heer *Michiel*, Paſtoor van Opdam, *Jan Ambroſius* boven vermeld, en meer anderen gedaan. Dat kan de Schrijver des te minder harden, om dat zy 'er zoo veel toe gezeit hadden dat de Geuzen niet en dogten.

Dewijl de Auteur de Koſters, die hy ergens vinden kon, overal opgetelt heeft, zal ik hier ook eenige Koſters van Opdam en van Hensbroek opgeeven.

In 't jaar 1562 is Heer *Klaas*, een Prieſter, voor Koſter te Opdam aangenomen.

In 't jaar 1569 is te Hensbroek een *Andries Harmens* voor een vierendeel jaars voor Koſter aangenomen; en zoude daar voor trekken 5 guldens: maar is binnen 14 dagen vertrokken.

Omtrent S. *Pieter*, in 't zelve jaar, is 'er een ander Koſter, met naame *Jan Hendrikszoon*, voor 10 guldens in 't vierendeel jaars aangenomen. Maar zy gaven hem te Mey zijn volle geld, en lieten hem vertrekken: want hy deed niet als drinken; en zijne kinderen gingen brood bedelen.

Te Hensbroek zijn ook ten minſte 2. gilden geweeſt: als S. *Annaas* gilde; en S. *Marcus* gilde. Dit hebben wy uyt het volgende verhaal; 't welk in de zelve Kronijk aangetekend ſtaat:

Men hielden tgilt hier aen Sondach den 17 Decembris, dat is op S. Lambrechts dach, twelck ſoo laet hier niet gehouden is ende het duirde 5 dagen, die voichden die ter tafel adminiſteerde waren van S. Anna gilt, Jacob Aeriaens, ende Geert zyn wyf, Aeriaen Enats, ende Biatricx ſyn wyf van S. Marcus gilt, Heyn Nan-

nings ende Geert ſyn wyf, Albert Pieters alias Swart ende Geert ſyn wyf, die andere Gildebruers ende Gildeſuſters waren dees, Symon Claes ende Brecht ſyn wyf, Cornelis Garbrants ende Lysbet ſyn wyf, Jan Claeſſen ende Diewer ſyn wyf, Adriaen Claeſſen was exemt mit dat ſyn wyf doot was, ende worde voir half gelt gereeckent, Pieter Folckerts ende Maritjen ſyn wyf, Claes Pieter Folckerts ende Lysbeth ſyn wyf, Theunis Jans ende Gerberich ſyn wyf, Pieter Arentſz een wedenaer, Pieter Sytſz ende Alit ſyn wyf, Cornelis Pieter Kinnis ende Tryn ſyn wyf, Dierck Corneliſz ſyn wyf en comt niet, daerom moet hy int betalen niet meer dan een halfpaer verſtrecken, Cornelis Jacobs alias Coſt een wedenaer, Heertjen Sybrants een wedenaer, Arent Yvoſz ende Diewer ſyn wyf, Neel Claes Boyen weduw, Adriaen Gerritſz ende Maertjen ſyn wyf, Baert Yvoſz, Scout van Henſlo, ende Maritjen ſyn wyf, Adriaen Corneliſz, wonende op Conhorn ende Jan ſyn wyf, Nies Glots weduw, Diewer Luytgens weduw, Guyrt Zwets weduw, Neel Cornelis weduw, Adriaen Pieters een wedunaer, Gerrit Corneliſz ende Tryn ſyn wyf, Cornelis Pieter Alberts een wedenaer, ende quam niet om dat hy ſieck was ende worde gereeckent voor verendeel gelt van een paer, maer hy ſtarff corts daer nae als den 27 Decembris, doe ic ſchreef *requieſcat in pace*, *Amen*. Pieter Corneliſz alias Pieter Smit, Harick Pieterſz ende Outger Heygeſſen een wedenaer van Opdam xxiij. ſ. Die coſten waren in alles 43 gul. en 16 ſ. behalven de ſpys op ten 5 dach gegeten, en noch een dalier int lach. Die eerſt int gilt comen hebben teerſte jaer vry lach, twelck waren dees, Frerick Aeriaens ende Tryn ſyn wyf, ende Son Huyges, die huysvrou van Huick Pieterſz Eſz, der geſturven namen ende dat men tgilt leſt hilt tot nu ſyn loen, Claeſz van Opdam, Olof Pieterſz, Katryn de huysvrou van Cornelis Pieterſz Weederman voirſz, Beey Corneliſſen, Yf Gerbrants ende Neel die huysvrou van Ariaen Claes voirnoemt.

Om de gewoonte van dien tijd te vertoonen, zal ik hier noch een kort uyttrekzel uyt de gemelde Kronijk op-

opgeeven: een ieder kan 'er het zijne uytneemen, en 'er zijne bemerkingen op maaken:

Die Paſtoiren van den Proosdy van Weſtvrieslandt vergadert weſende in *Cantate* te Hoorn den 15 Juny, dede Egbertus Boom, Deecken aldaer, publiceeren (al waſt dat hy op die ſommige gecoockt ende bereyt hadde) dat een yegelyck mocht gaen teeren daert hem geliefde, die oock tot ſynent quamen ſouden hen oock wel tracteeren, waerom de meeſte hoop blyde was, ende gingen daert hen te paſſe quam, eensdeels omt groote gelt dat ſy ſouden verteeren in een corte tyt, want in een 3 uren tyts, en nau een ur niet langer dan die maeltyt duyerde hadden een ygegelyc Paſtoir te gelden niet min dan xij. xiij. xiv. xv. of xvj. ſch. ende die dan langer drincken wout om meerder gelts, Aldusdan dronck die meeſte hoop (ſoo te ſeggen) meer dan mochten, ſeggende tot malcander, drinck tſal maer een coop ſtrecken, eensdeels waren ſe oock blyd diet gaern goet geſien hadden, om te ſcouwen die ſcandalaſatie vant volck der burgeren van Hoorn, ende anderen die ſeggen mochten, ſiet deſen ſullen weeſen onſen regierders, ende comen hier om te tracteeren van wysheyt, ende aleer den avont comt ſullenſe allegader ſmoordroncken ſyn. Tegens deſe abuſien was niemant die een woort dorſte ſeggen, want die rycken, Paſtoiren, ende geleerden, ſitten meeſt onder den tribuyt van den Deecken, om dat ſy hadden wyven ende kinderen, en dorſten de Deecken, Patroon van deeſen feeſt niet contarieeren, ſommige andere ſenioren (ſoo men ſeyt) ſwegen oick om tproffyt, want een daeh of 2 (ic en dorve ſeggen een weeck) voor of nae ſy metten Deecken, *cum ſociis*, gaudeerden vant overloop des voorſz warſchaps, wat ſuden nu doen die arme ende ſimple Paſtoiren diet geern anders geſien hadden, moetenſe niet voegen den meeſten hoop, ic meen jae, daerenboven waert dat hy ymant hadde willen tegen weeſen ende niet wille drincken, die moſt even wel ſyn volle gelt geven, recht of hy mede gedroncken had-

de : of woudt hyt niet geven men deedt hem in den ban of werde geſuſpendeert *a divinis*, daer gaf een yegelyck al datmen hem geboodt te geeven, ſeggende ick ſalt u wel reden als die of die maer murmereerden, nochtans genoech daer tegen (weynich ins Deeckens preſentie) maer veel tegen malkander in abſentie van den Deecken voirnoemt, met die nu is, maer van allen of veel die hier voortyts geweeſt ſyn. Daerom ſaecken die veel luyden aengaen tſy van gemeenten of van anderen ende worden ſelden doirgedreven, ſy en comen niet tot haren rechten effect, ten eynde, want hebben ſe dus ſlof geweeſt in ſulcken goeden ende rechten ſaeck te vorderen, wat ſouden ſy gedaen hebben (vraech ick) haddenſe niet meer dan caneling ghehadt, dus is my ſententie veel liever te rechten te veel dan tegens een die hem wat vermach, want ſy altyt op malckander leggen, had deſe ſaeck een Paſtoir alleen aengegaen, ten ſout wel (peyns ick) op deſe manier niet lang geſtaen hebben, ende ſoude al voor voorſz tyden beſlecht geweeſt hebben, dat wy daer nauwelyck ſouden weeten te ſpreecken, daerom Egbert Boom Decanus voorſz ſyn eerſte reys *Cantate* houden, ende mishagen hebben in deſe abuſivelycke manier, heeftet verwandelt in een beter form als voorſz is, behoudelyck dat een ygelyck Paſtoir hem ſoude geven voor ſyn ſalaris 4 ſt. tsjaers, in *Cantate* voirnoemt, dats een ſt. meer dan ſy plegen te geven voir ſyn adſum, ende dan ſoude elck gaen daert hem geliefde als voorſz is, daer ſy alle of meeſt mede te vrede waren, dit voorgaende heb ic niet beproeft of geſien maer geſchreven van horen ſeggen, deſe voorſz warſchap plegen die Deeckens te houden tot haren huyſſe of in een herberge, of elders daert hem geliefde.

Het luſt my, ten dienſte der genen die met zulke zaaken gedient zijn, noch een ander verhaal uyt dezelve Kronijk hier aan te knoopen:

In dit ſelſde jaer van 62. ſoo heefter een vrou tot Alcmaer gewoont hietende Catryn Singlos, hebbende een

een Soon die gaern wat Calisen wilde, maer nochtans niemant en misdeede, soo is syn Moeder tot Antwerpen gereist, ende heeft daer over hem geclaecht dattet een cnevelaer was, ende heeft gezeit dat ze den rooroed een sum van penningen soude geven dat hy hem soude vangen ende worpen hem op de Galeyen, ende syn Broeder is met hem na Antwerpen gereist, die hem leveren soude als hy deede, twelk die steed van Alcmaar vernomen heeft, ende hebben hastich met des knechts vrienden daer gereist ende hebben hem weder gecregen, ende hebben hem met grooter triump hier weder tot Alcmaer gebrocht, ende des knechts naem was Adriaen Maet.

SPANBROEK.

Spanbroek / onder Westvriesland gelegen / had een Parochiekerk / die den H. Bonifacius Apostel van Duytsland toegewijdt was. De Pastory wierd by beurten door den Paus en den Abt van Egmond begeeven: de bevestiging moest by den Proost van Westvriesland gehaalt worden; soo als in 't jaar 1514 verklaart heeft Martys Pietersz. Pastoor van Spanbroek. Patroon van Spanbroek. Begeevers van de Pastory enz. Oud Pastoor.

Daar was een kapellany aan S. Niklaas outaar; staande ter begeevinge van den Abt van Egmond / en ter bevestiginge van den Proost van Westvriesland. kapellany.

Deze kapellany / open gevallen door de dood van Heer Jan Pastoor van Hoogwoud / is door den [a] Abt Hendrik Wittenhorst begeeven aan Niklaas Baccum, volkomen Bacelier in de Godgeleerdheit te Loven: dewelke daar op door den zelven Abt voorgestelt wierd aan den Proost van Westvriesland.

[a] Uyt de akten der Abten van Egmond.

Het

kosterschap. Het kosterschap / 't welk de inkomsten van twee mergen lands genoot / wierd door de Graaven vergeeven : en wierd in 't jaar 1514 bekleedt door Kristoffel de Mora ; dewelke by afwezendheit daar jaarlijks van genoot 5 Rh. guldens.

L E E K.

Parochikerk van Leek. Leek / een nabuurig dorp / heeft althans in 't jaar 1514 al een Parochikerk gehad / die ter begeevinge van de Graaven stondt: de instelling moest door den Proost van Westvriesland gedaan worden. De Pastory / de lasten daar in gerekend / bragt jaarlijks 40 Rh. guldens op : en had ses mergen lands; waar van de Pastoor / by afwezendheit / 5 Rh. guldens genoot.

Oud Pastoor. In 't jaar 1514 stond hier als Pastoor Joost Niklaasz.

W A W E I T,

patroon en pastoor van Watweyt, enz. t'Hans Watwey genaamd / is een dorp met een Parochikerk onder Westvriesland gelegen. Dezelve Parochikerk / dewelke op den naam van S. Maria Magdalena ingewijdt was / wierd by beurten door den Paus en den Abt van Egmond begeeven. Dit heeft in 't jaar 1514 verklaart Mr. Thomas Niklaasz. die de Pastory toen bekleedde.

Oud pastoor. Dezelve Pastory / open staande door 't afsterven van Mr. Pieter , is in den jaare 1480 door Niklaas Adrichem Abt van Egmond begeeven aan Lambert Boudewijnsz.

De-

Dewijl het koſterſchap geen vaſte inkomſten had / waren de landluiden gewoon een koſter te huuren. (1)

AANTEKENING.

1. *Jan Willemszoon*, des Paſtoors zoon van Monnikkendam, hier voor onder Hensbroek vermeld, was voor het jaar 1555 Altariſt te Watwey geweeſt.

SYBEKERSPEL.

Sybekerſpel / ook onder Weſtbriesland gelegen / had een Parochiekerk die ter gedagteniſſe van den H. Martelaar Laurentius ingewijdt was. Het begeeven van de Paſtory quam den Graaven toe; het inſtellen geſchiedde door den Prooſt van Weſtbriesland: zoo als in 't jaar 1514 verklaart heeft Maarten Jansz Paſtoor van Sybekarſpel / ſeſtig jaaren oud. Hy verklaarde daar by dat de Paſtory 16 mergen in eigendom bezat: maar dat de Paſtoor / om den Driesſchen dijk te onderhouden / zwaare laſten te draagen had. Patroon van Sybekerſpel en. Oud paſtoor.

Het koſterſchap / dat ook ter begeevinge van de Graaven ſtond / wierd in 't gemelde jaar bekleedt door eenen Roelof, die by den Graaf van Egmond door knecht diende; en jaarlijks daar van genoot een Philippus gulden.

Deze dorpen / gelijk ook de buurten Noordermeer en Zuiderwerve / zijn in de 17 eeuwe bedient geweeſt door Jakob vander Meere, te Zuidermeer in Noord-Holland gebooren / Licentziaat in beide de Rechten / en Prieſter van 't Oratori. Hy woonde op Zuidermeer; daar hy een aanzienlijk huis / op zijn eigen goed / ge- paſtoors.

getimmert had : en is op de Meer gestorven in de maand Augustus 1679.

De buurt van Zuidermeer zelf wierd bedient door een ouder broeder Kornelis vander Meer, ook Licentziaat in beide de Rechten / en Priester van 't Oratori. Deze Kornelis vander Meer was de nazaat van twee andere broeders; te weeten Johan Adriaansz. vander Meer, en Pieter Adriaansz. vander Meer.

Johan vander Meer, Priester van 't Oratori / volkomen Bacelier in de Godkunde / Pastoor te Woggenom enz. had die gemelde plaatzen met een onvermoeiden arbeid al bedient gehad sedert het jaar 1627; en was op de Meer gestorven den 19 February 1652.

Pieter vander Meer.

Kornelis vander Meer, hun broeder / en Pastoor te Spanbroek / is op Zuidermeer overleden den 30 October 1669. Mr. Georgius vander Meer, insgelijks hun broeder / die zich met wereldsche zaaken en met het bedijken van 't eyland Noordstrant sterk bemoeit heeft / is te Husum by 't gemelde eyland overleden den 14 September 1664.

Voorders hadden de gemelde Broeders in hun huys / daar ze t' zamen woonden / en op de Katolijken der naast gelege dorpen pasten / een soort van een schole opgerecht; om de aankomelingen in de beschaafde wetenschappen te oeffenen / en tot den dienst der kerke bequaam te maaken. Judocus Kats, gelijk elders al gezegt is / en de vander Meeren zelf / hebben weleer het opzigt over deeze schole gehad.

Jakob vander Meer heeft tot opvolger in de Pastory gehad Niklaas Meinderts, te Amsterdam gestorven den 26 October 1702.

In

In wiens plaats gekoomen is Johan Andreas Hugla, een Amſterdammer.

SCHAERWOUDE.

Schaarwoude / een dorp van Weſtvriesland / heeft van ouds onder de parochiekerk van Hoorn geſtaan: maar in 't jaar 1440 is het van die kerk afgezondert: en heeft een eige parochiekerk getimmert: dewelke / zoo als zeer waarſchijnelijk is / de H. Maagd Maria toegewijdt was. Althans plagt 'er een groot ſtandbeeld van de H. Maagd bewaart te worden: 't welk de inwoonders / gelijk elders gezegt is / in de parochiekerk van Hoorn gebragt en aldaar op 't hoofdoutaar geplaatſt hebben. De kerk van Scharwoude tot een parochiekerk opgerecht.

De paſtory ſtond ter begeevinge van de Graaven: de Proofſt van Weſtvriesland had het recht van bevestigen.

Heer Adriaan Jakobszoon[a], 40 jaaren oud / verklaarde in 't jaar 1514 dat hy de paſtory gekreegen had by recht van verbalinge; en dat de Burgemeeſters het recht van vergeeving hadden. Maar de Burgemeeſters / daar over ondervraagd / verklaarden dat zy zich zelven dat recht noit aangematigt hadden.

De paſtory trok jaarlijks van landrenten 30 Rh. guldens / en bragt in alles 36 Rh. guldens op.

Om dat het koſterſchap geen inkomſten had / was 'er geen vaſte koſter.

HOOGWOUT.

Hoogwoud / een zeer aanzienlijk dorp van Weſt- Hoogwouds ouckgeit, kerk, enz.

[a] Uyt een handſchrift enz.

Weſtvriesland / ſtaat by J. Beka, onder den naam van villa / dat is een (1) ſtad vermeld: en is vermaard gewoorden / om dat Koning Willem daar verſlagen wierd. Volgens het ſchryven van Melis Stoke is by dit doorp / in't jaar 1282 / een ſcherp gevecht voorgevallen tuſſchen de Hollanders en de Vriezen: daar de laatſten een groote neerlaeg kreegen. In dit zelve doorp / dat alduſs om 't menigvuldig hout en de boſſchen genoemt is geweeſt / was een kapel gebouwt ter eere van de H. Maagd Maria; waar van by Vorperus Thaborita, in zijne ongedrukte Kronijk van Vriesland / het volgende te leezen ſtaat: Graaf *Floris* heeft het huys van den Vries, daar het lichaam van den Koning (*Willem*) dus lang begraven had gelegen, afgebroken: en hy heeft ter zelve plaatze, in het dorp Hoogwoud, een kapel gebouwt ter eere van de H. Maagd *Maria*. Daarenboven heeft hy 'er zoo veele renten aan gemaakt als 'er voor de plaats, en 't eerlijk onderhoud van een Prieſter, noodzakelijk waren.

Naderhand is die kapel tot een parochiekerk opgerecht / en S. Jan den Dooper toegewijdt.

De paſtory word tegenwoordig bekleedt door Aarnout Weyer, een Zwollenaar enz.

AANTEKENING.

1. Wy hebben elders getoont dat *villa*, hoewel in de middelſte eeuwen dikwils voor een ſtad genomen, ook zeer dikwils genomen word voor een dorp: en dat 'er vervolgens andere blijken vereiſcht zouden worden, eer men *villa* zouw mogen vertaalen door *ſtad*.

OPMEER.

De Paſtory van Opmeer / gelijk ook het Koſterſchap / wierd door den Heer van Opmeer begeeven; zoo als Gerbrand Jakobszoon, Paſtoor van Opmeer / in 't jaar 1514 verklaarde. Paſtory van Opmeer enz.

In 't gemelde jaar was Johan van Zerveet Heer van Opmeer.

WOGGENOM of WOGNOM.

Het dorp Woggenom / 't welk in het verdrag met den Abt van Epternach van 't jaar 1063 vermeldt word / is gelegen dicht by Alkmaar naar het noorden toe. Parochiekerk van Woggenom enz.

De Parochiekerk / die op den naam van den H. Hieronymus ingewijdt was / wierd door den Paus en den Abt van Egmond by beurten bergeeven.

In 't jaar 1566 ſtond hier als Paſtoor Br. Jan van Heuſden: wien Nicolaus a Nova Terra, als Abt van Egmond / in 't zelve jaar gemagtigt heeft om een ſtuk lands ten behoeve van 't Paſtoors huys te verkoopen. Oud Paſtoors

WY *Nicolaes*, by der genaede Godts Biſſchop van Haerlem ende Prelaet van Egmondt, doen condt eenen yegelicken mits deeſen, hoe dat wy geghondt ende geconſenteert hebben, ghonnen ende conſenteeren mits deeſen, Broeder *Jan van Heuſden*, Paſtoir van onſe Parochiekercke van *Wognom*, te moeghen openbaerlick vercoopen alſulck een ſtuck lands, ſoo groot ofte kleyn dat gheleghen is onder onſe Kerke voirſz. genaempt die *halve Raep*. Ende dat tot be-

behouff ende reparacie vande wooninghe ofte huyſe vanden voirſz. Paſtoir, onder die voirſz. Paſtorye geleghen, des ſal den voirſz. Paſtoir gehouden zyn, die penningen te appliceren tot losrenten oft anderzins tot behouff ende meeſte oirboir vande ſelve Paſtorye, die daer overſchieten ſullen, ende meer zyn dan die voirſz. reparacie ſal hebben gecoſt, waer af, ende oick vande voirſz. vercochte lande, hy Paſtoir voirſz, ſal noch ſchuldich zyn, ons behoirlicke rekeninge ende bewys te doene; alle dinck ſonder argheliſt ende bedroch. In oirconde van onſe ghewoonlicke handtſcrift hier onder geſtelt. Actum in onſe voirſz Godtshuyſe van Egmondt, den 23 February Anno 1566. *ſtilo communi.*

Laatere Paſtoors.

In 't jaar 1616 wierd de Paſtorye bekleedt door Johan Ubius, te Woggenom gebooren / een deftig Harder / en een quecheling der Hooge Schole van Keulen; dewelke Paſtoor van Pubixwonde gewozden / daar overleden is den 23 Apzil 1635. Jakob Olofszoon, te Woggenom gebooren / en oolk een Keulſch Godtgeleerde / was door Sasboldus Voſmeer in 't jaar 1603 geſchikt tot de Paſtorye van Pijnakker. Van daar wierd hy door Paſtoor gezonden naar Woggenom: daar hy overleden is in Maart 1621. Hier nebens de naamen van zijne nazaaten. Niklaas Wardenus (van Waerde) een Keulſch Godtgeleerde; is / noch heel jong zijnde / van de peſt geſtorven in 't jaar 1636. Johan Adriaansz. van der Meer, overleden den 19 February 1652. Severinus Braeſſem, te Woggenom geſtorven den 23 February 1662. Frederik van de Velde, overleden 1666. Jakob van Aſſen, overleden den 17 Maart 1685.

Kor-

Kornelis vander Linden, naderhand Paſtoor in de Beemſter / te Leiden overleden den 6 November 1696. Johan Lemmens, een Brabander; dewelke door de Overſten der Geeſtelijkheit doorgezonden wierd. Rudolf Weſtreenen, of met zijn eigen naam Aardigman, een Utrechtenaar; te Woggenom geſtorven den 13 January 1709. Servatius Knippenbergh. N. Kiſtemaker. Gerrit van der Meer. Pieter de Ruiter. Antonis van Lin, een Leidenaar enz.

NUBIXWOUDE.

Nubixwoude / paalende aan Weſtvriesland / had een Parochiekerk / die op den naam van de H. Cunera ingewijdt was: van welke Cunera het eerſte deel van Batavia Sacra nagezien kan worden. Parochiekerk en Patroon van Nubixwoude.

In 't jaar 1514 heeft hier geſtaan Johan van Schagen, dewelke in 't zelve jaar verklaarde dat de Paſtory door de Graaven begeeven wierd / maar de inſtelling door den Prooſt van Weſtvriesland gedaan moeſt worden. Hy zeide verder dat hy de Paſtory / elf jaaren te vooren / gekreegen had van den Stadthouder van Holland. Dezelve Paſtory bezat aanzekere inkomſten 18 morgen lands / dewelke jaarlijks 36 Rh. guldens opbragten. De koſter wierd ook door de Graaven aangeſtelt; dewelke jaarlijks 30 Rh. guldens uyt zijne bedieninge trok. Paſtoors. koſters.

Na het omzaapen van de landregeering hebben hier de volgende Paſtoors geſtaan:

Johan Ubius, onder Woggenom vermeld.

Jakob Arator, een Prieſter van 't Oratori; dewelke na een loffelijke bediening overleden is den 22 May 1658. Pieter Rozendaal, van

de teering geſtorven den 4 November 1661.

Pieter Koſter, na 46 jaaren arbeidens overleden den 16 Maart 1709. Juſtus Vermey, een Gouwenaar / en een Lovens Godtgeleerde.

BENNINKBROEK.

parochikerk, patroon, enz. van Benninkbroek.

Te Benninkbroek / in de zelve ſtreek gelegen / ſtond een Parochikerk / die ter gedachteniſſe van S. Pieters banden ingewijdt was. De Paſtory plagt door de Graaven begeeven te worden; de inhulding wierd door den Prooſt van Weſtvriesland gedaan: zoo als in 't jaar 1514 verklaart heeft Maarten Pietersz. die de Paſtory in 't zelve jaar bekleedde. De Paſtory had een Paſtoorshuys / en 70 mergen lands; maar moeſt de dijken helpen onderhouden. Alles gerekend / mogt ze 40 of 50 Rh. guldens vry geld opbrengen.

koſterſchap

Het koſterſchap / dat ook ter begeeving van de Graaven ſtond / en in 't gemelde jaar bekleedt wierd door Pieter Berwouts te Winkel woonende / bezat 8 mergen. Maar daar uyt moeſt de koſter ook een groot gedeelte van den dijk onderhouden.

LAMMERSCHAGE.

parochikerk, en patroon van Lammerſchage.

Lammerſchage / een dorp van Weſtvriesland / had een Parochikerk / die ter gedagteniſſe van S. Lambertus ingewijdt was; en in 't jaar 1514 door den Heer van Hoogwout vergeeven moeſt worden.

Sedert de Reformaatzi hebben hier geſtaan Pieter Kornelisz. by genaamd de Oude, overleden den 21 November 1663. Theodorus Petrejus,

jus, overleden den 20 October 1666. Kornelius Janſenius van Akoy, Kanonnik te Deurne/ Paſtoor van Lammerſchagen/ is naderhand Paſtoor van Aalsmeer geworden/ en aldaar overleden den 3 April 16.. Adriaan Lemmius, overleden den 23 Juny 1682. Hugo van Hoofd, naderhand te Amſterdam beroepen; tegenwoordig Paſtoor van Maasland en Maaslandsſluys. Johan van Gelder. Johan van de Berg, naderhand Onderpaſtoor te Rotterdam/ daar hy geſtorven is in 't jaar 1718. Hubertus Deſtordeur, een Amſterdammer. N. van Pilſen. Jakob de Valois.

ABBEKERCK.

Abbekerk/ een dorp van Weſtvriesland/ niet verre van Lammerſchagen/ had een parochiekerk/ die door de Graaven vergeeven wierd; de bevestiging wierd by den Proost van Weſtvriesland gehaalt. parochiekerk van Abbekerk.

De paſtory had een huisje voor den Paſtoor/ en acht of negen mergen lands; doch met den laſt/ van de dijken te helpen onderhouden.

Dewijl het kosterſchap geen vaſt inkomen had/ moeſten de huisluiden een koſter huuren.

TWYS.

De parochiekerk van Twijs ſtond ingelijks ter begeevinge van de Graaven; het recht van bevestigen quam den Proost van Weſtvriesland toe. Daar was een huys met acht mergen lands voor den Paſtoor: dewelke in alles jaarlijks genoot 50 Rh. guldens: parochiekerk van Twys.

pastoors. In 't jaar 1514 stond hier als Pastoor Pieter Maartensz. En in 't jaar 1517 Kornelis Jansz.

koster. In 't zelve jaar wierd het kosterschap bekleedt door Dirk Hoyke; dewelke by afwezendheit jaarlijks genoot 5 Rh. guldens/ en een vierde deel van de boter.

MIDWOUDE.

pastory van Midwoude. De pastory van Midwoude / in dezelfde streek gelegen / wierd ook door de Graaven begeeven / en stond ter bevestiginge van den meergemelden Proost. De Pastoor had een huys / en 18 mergen lands.

pastoors. In 't jaar 1514 was hier Pastoor Yvo Jansz.

Voor den Koster waren ses mergen lands gemaakt / en hy wierd door de Graaven aangesteit.

Leproos-huys. Daar was een gilde van O. L. Vrouw: ook was 'er/ gelijk in veele steden van Holland/ een berucht Leprooshuys.

ZWAECH.

Zwaag waar gelegen enz. Zwaeg / een dorp met een parochiekerk / in Westvriesland by Hoorn gelegen / had al van ouds een fraaye kerk / die op den naam van den H. Martinus ingewijdt was. De pastory wierd ook door de Graaven begeeven: het inhulden geschiede door het Domkapittel van Utrecht.

pastoors. In 't jaar 1514 was Pastoor van Zwaeg Antonis Laurisz, die de pastory van den Graaf gekreegen had.

De pastory lion jaarlijks / alles gerekend/

60 Rh. guldens vzy geld opbzengen: zy had 8 mergen lands/ daar jaarlijks 30 Rh. guld. en tien ſchepels gerſt van quamen. Het hoſterſchap/ dat ook van de Graaven vergeeven wierd/ trok zijn inkomſten uyt ſeven mergen lands. In 't gemelde jaar wierd het zelve ampt bekleedt dooz Ant. van Loo, die daar van jaarlijks een half vat boter genoot.

Te Zwaag in het veld is de eerſte openbaare pzeek op zijn Kalviniaanſch gedaan dooz eenen Jan Arentszoon; die dooz de blijtigheit van Aalbert Huyk, Paſtooz van Alkmaar/ uyt de ſtad Alkmaar gebannen was geweeſt.

Na het onderdzukken van den ouden Godspastoors. dienſt hebben Meeſter Johan Ubius, en Meeſter Jakob Arator, Zwaag met de omleggende dozpen allereerſt bedient; zonder dat ze een vaſte woonplaats hadden. Naderhand hebben die van Zwaag hun eigene Paſtoozs gekreegen; die hun verblijf ſedert ook te Zwaag gehouden hebben: te weeten Willem Sybrandsz. te Schellingwoude geboozen/ die eenigen tijd de Huysspzieſter van den Aartsbiſſchop de la Torre was geweeſt: en te Zwaag/ na veele jaaren arbeidens/ overleden is den 1 September 1690. Theodorus Pellenrok, te Groningen geboozen/ die ook te Groningen geſtozven is in 't jaar 1710. Antonis Lanſingh, een Amſterdammer/ naderhand Paſtooz van Schagen gewozden. Bernard Beuſekom, een Utrechtenaar/ te komen in de Godgeleerdheit onderweezen. Auguſtinus van Dijk, een Amſterdammer/ tegenwoozdig Paſtooz te Leiden. (1)

AANTEKENING.

1. Omtrent het jaar 1505 is 'er een zwaar verſchil tuſſchen de ſtad Hoorn en de huisluiden van Zwaag gereezen. De gemelde huisluiden, *a* door een van de voornaamſte boeren met naame *Pieter Veerzen* opgerokkend, wilden voortaan alle jaaren eenen Schepen in den Raad van de ſtad hebben; en zeiden dat hunne voorrechten en handveſten zulks medebragten. De zaak quam in den Haag voor 't Hof: Daar de huisluiden den bout op den kop kreegen; en daarenboven verweezen wierden om de onkoſten, wederzyds gevallen, geheel en al te betaalen. Zy beriepen zich voor 't Hof van Mechelen; daar zy 't insgelijks verlooren: zoo dat veele van de voornaamſte huisluiden, die hunne middelen tot het uytvoeren van 't procés verbonden hadden, zich op 't einde kaal en berooit vonden.

a Veli Kronijk van Hoorn pag. 85.

OOSTERBLOKKER.

parochiekerk van Oosterblokker, enz.

Oosterblokker in Weſtbriesland had een parochiekerk / die door de Graaven bergeeven moest worden: de inſtelling geſchiedde door den Proost van Weſtbriesland. De paſtory had een ſlegt Paſtoors-huysje / en acht mergen lands: die elk vier Rh. guldens opbragten. En daar uyt moest de Paſtoor het zyne noch geeven tot het onderhouden van den dijk.

kosterschap.

De Graaven hadden het kosterſchap ook te bergeeven: 't welk 4 of 5 mergen bezat / en in 't jaar. . . bekleedt wierd door Gerrit Roes. Daar van trok hy jaarlijks 9 Rh. guldens.

WES-

WESTERBLOKKER.

De Parochiekerk van het dorp Westerblokker was op den naam van den H. Aartsengel Michiel ingewijdt. De Pastoor wierd ingelijks door de Graaven benoemt / die dan door den Proost van Westvriesland moest bevestigt worden. Dit heeft in 't jaar 1514 verklaart parochiekerk en patroon van Westerblokker.

Sybrand Mattheuszoon, Priester en Onderpastoor van Westerblokker.

De Pastory wierd in 't zelve jaar bekleedt door den zoon van Jakob Stalpaerd, woonende in 's Gravenhage: dewelke by afweezendheit uyt de Pastorye trok elf Rh. guldens. Daar was geen Pastoorshuys; en de Pastory had omtrent 9 mergen lands / die ieder 4 Rh. guldens opbragten. Alles gerekend bedroegen de inkomsten jaarlijks 50 Rh. guldens.

Het kosterschap / dat ook ter begeevinge van de Graaven stond / wierd in 't gemelde jaar bekleedt door Maarten Pietersz. die te Hoorn woonde / en by afwezendheit jaarlijks een pond genoot. Daar waren 4 mergen lands aan 't gemelde ampt gemaakt. kosterschap.

By Westerblokker heeft een Priory van Reguliere Kanonnikken gestaan; die onder 't Kapittel van Windesheim hoorde / en 't Huys van 't Nieuwe Licht was genaamd.[a] Dit klooster was in 't jaar 1388 op het erve van Meindert Euperz. gesticht door de discipelen van Gerrit de Groot: van wien wy elders gesproken hebben. De gemelde Meindert trok ook de kap in het nieuwe klooster aan: en heeft daar / ten einde van zijn leven toe / in groote godvruchpriory by Westerblokker.

[a] Vide Chronicon Windesh. lib. 1. cap. 10. & 14.

tigheit geleeft. Het is een van de vier eerste kloosters geweest / die zich met het algemeen Kapittel van Windesheim vereenigt hebben: zoo als in de Kronijk van Windesheim te leezen staat. Maar het schrijven van [b] Lindeborn heeft het in 't jaar 1550 een nieuw pant gekreegen.

Het was de H. Maagd Maria toegewijdt: zoo als blijkt uyt het leven van den Eerwaardigen Beda, door I. I. de Lange aan dit klooster vereerd: want daar word het genoemt / Het klooster der H. Maagd Maria van 't Nieuwe Licht te Blockem.

Deftig gebouw en rijkdom van dit klooster.

Het wierd genoemt het eenigste pronkje van Klein Vriesland; en had een fraeye kerk / met een spitzen toren / die voor de kerk van Zwaag niet behoefde te zwigten. Het bezat een oneindelijk getal van landeryen: die dagelijks door nieuwe giften zoo vermeerderden / dat de Graaven genootzaakt wierden daar een schot voor te schieten. De plakkaaten ten dien einde uytgegeeven staan onder de reeds gedrukte privilegien en handvesten van Westvriesland. Dat van Philips I, van den 21 July 1463 / staat onder [c] Grootebroek.

De Oversten van 't kloosters / zoo als wy van onze voorouders by overleveringe verstaan hebben / hebben den Graaven wel-eer aangeboden dat ze ieder mergen lands / 't welk zy by erfenis zouden mogen verkrijgen / met stooters zouden bedelden. De mildadigheit was 'er al zoo groot als de rijkdom: want volgens het schrijven van P. Opmeer wierden d' er wel 700 / ja somtijds niet minder als duizend armen / by

[b] Hist. Episcopat. Daventr. p. 325.
[c] pag. 25.

wintertijd onderhouden. In dit klooſter had wel-eer gewoont / en was Regulier Kanonnik geweeſt / Gerrit Honæus Wybrandszoon: dewelke te Monnikkendam in 't jaar 1572 / uyt haat van 't Katolijke geloof / wreedelijk opgehangen wierd.

Over dit klooſter onder Zwaag / by de vaart die van Hoorn naar Enkhuizen gaat / heeft Jan Arentszoon, gelijk wy reeds gezegt hebben / de eerſte predikaatzi op zijn Gereformeerds gedaan. Toen quam 'er een Regulier Kanonnik uyt het gemelde klooſter aangeloopen; dewelke / om den hoop te doen ſcheiden / van de brugge in het water ſprong: maar daar was niemand die 'er zich aan ſtoorde.

Het gemelde klooſter, zoo ſchrijft P. Opmeer, is in 't jaar 1573 met zoo een baldaadigheit en godsloosheit afgebroken, dat zeer eerbaare matroonen en ſchatrijke weduwen in 't hartje van den winter met ſleeden over 't ys daar na toe gevoert, en door de Burgemeeſters van Hoorn gedwongen wierden om eenige ſteenen te verleggen. Dit geſchiede daarom, op dat zy, zoo wel als de anderen, voor ſchuldig aan heiligſchendery en gequetſte Majeſteit zouden gehouden worden. (1)

Van dit klooſter is geen het minſte muurwerk overgebleeven: alleenlijk is de aarde wat hooger / daar het klooſter plagt te ſtaan. De gedenkſchriften van 't klooſter zijn ook met het klooſter vergaan. Een Burgemeeſter van Weſterblokker / die noch een deel pampieren had / heeft dezelve / dat wel jammer is / verbrandt.

Ik heb onder my eenen brief van Martinus Duncanus aan den Overſte van dit klooſter: daar

daar hy de mistyke [d] Godgeleerdheit van Johan Thaulerus lustig doorhaalt: en het leezen van dezelve tenemaal afkeurt.

In 't jaar 1555 was Overste van dit klooster Klaas Gerritsz.

Het klooster Bethlehem.

By Hoorn, in de Banjert, heeft ook gestaan het klooster Betlehem: het welke Meester Gerrit een Rechtsgeleerde, en twee Priesters, daar gesticht hebben in 't jaar 1475. De Zusters, die daar woonden, leefden eerst naar den derden Regel van S. Franciscus; maar hebben naderhand den Regel van S. Augustinus aangenomen; en zich onder 't Kapittel der Kruys-broederen begeeven.

Uyt dit laatste klooster is een ander konvent voortgesproten, by Sneek gelegen, en Nazareth genaamd.

Dit klooster Betlehem is insgelijks in de beeld-stormery afgebroken: maar daar is noch eenig muurwerk overgebleeven.

[d] Hy ziet op de Evangelisische paerle en den Tempel der zielen van Thaulerus: maar de Leezer dient de verdedigschriften, die door Ludovicus Blosius en anderen voor Thaulerus uytgegeeven zijn, ook natezien.

AANTEKENING.

1. Volgens het schryven van *D. Velius* [a] zouw dat klooster afgebroken zijn; uyt vreeze dat de vyanden, dat is de Spanjaerts of Spaansgezinden, het eens onverhoeds mogten inneemen; en tot een loopschans, om het platte land afloopen, mogten gebruyken. Hy voegt 'er ook by dat de Burgers beurt om beurt moesten uyttrekken, om het te helpen afbreeken; op dat ze het malkander 't avond of morgen niet zouden verwyten. En om die reden zullen ze de vrouwluiden ook genootzaakt hebben om de handen aan 't werk te slaan. Hy bekent dat het jammer was, om 't heerlijk gebouw, en de schoone gelegendheit: waar

[a] Kronijk van Hoorn pag. 192.

door

door het gemelde klooſter onder de voornaamſte van ganſch Nederland gerekent wierd.

Wat de Monnikken, of Reguliere Kanonnikken, belangt; die waren altemaal weggevlugt: doch by gelegendheit van 't vredeverbond, naderhand te Gent geſloten, zijn 'er ſommigen wederom gekomen; die een jaargeld van 't gemeene land kreegen; daar zy redelijker wyze van leeven konden.

SCHELLINGWOUT.

Naamrede, Parochikerk, Patroon, van Schellingwout.

Schellingwout / een dorp van Weſtvries-land / heeft dien naam van eenige kreupelboſſen of van een woud daar omtrent ſtaande gekreegen. De parochiekerk / die ter gedagtenisſe van S. Maarten ingewijdt was / wierd by beurten door den Paus en het Domkapittel van Utrecht bergeeben; zoo als in 't jaar 1514 verklaarde

Fop Johanſz. Paſtoor van Schellingwout.

kosterſchap.

Het kosterſchap dat ook door de Graven bergeeben moeſt worden / en twee mergen met een vierde deel van een mergen bezat / wierd in 't zelve jaar bekleedt door Penningzak; dewelke daar jaarlijks van trok ſeven Hollandſche ponden.

De paſtory van Schellingwoud / en die van Ooſter- en Weſter-blokker / is ſedert het veranderen van de Regeering bedient geweeſt door de volgende Paſtoors: Johan Dingenom, overleden den 12 July 1646. Johan Johanſz. overleden den 24 November 1667. Willem Wilma, een Vries / te Amſterdam geſtorven den 20 May 1685. Willem Schoenius, naderhand Paſtoor te Amſterdam / daar hy overleden is den 11 December 1684. Mattys van Veen, te Haarlem overleden den 15 July 1709.

Nader-

Naderhand is 'er de een en ander Priester door den Nuncius gezonden / om de pastory te bedienen: en onder anderen Broeder Hendrik Hansen, zijnde een Kruysbroeder. Bernard Budelman, in Kleefsland gebooren enz.

HEM.

Parochikerk, Patroon, van Hem enz.

De parochiekerk van Hem / tusschen Hoorn en Enkhuizen / was den H. Evangelist Lucas toegewijdt; en stond ter vergeevinge van de Graaven: de bevestiging wierd by den Proost van Westvriesland gehaalt. Dit heeft in 't

Pastoors.

jaar 1514 verklaart Johan Beyrese, veertig jaaren oud / zijnde toen Pastoor van Hem. De pastory bragt in alles op 50 Rh. guldens: had geen huys voor den Pastoor / maar seven mergen lands.

kosterschap

Tot het kosterschap behoorden drie mergen. In 't gemelde jaar wierd het bekleedt door Baarthoud Gerritsz. die het van den Graaf gekreegen had: en jaarlijks daar van trok 5 Rh. guldens.

Als de nieuwe Godsdienst hier begon ingeboert te worden / wierd Heer Gerrit tot Pastoor van Hem aangestelt: maar alzoo hy te laat / en als de kerk al ingenomen was / quam aanstappen; wierd hem van het volk schimpsgewijs toegeroepen / Al te laat Paap, Paap al te laat: en daar van heeft hy den naam van Paap al te laat behouden. Hy is volgens het Haarlemsche doodboek te Haarlem gestorben in 't jaar 1605.

In 't jaar 1616 is de pastory van Hem door Phil. Rovenius opgedraagen aan Johan Simonsz. te Grootebroek gebooren / een Roulsch Godt-

ge-

geleerde; die daar 30 jaaren geſtaan heeft / en van de ſteen geſtorven is den 27 November 1647. Na de dood van Johan Simonſz. is de paſtory van Hem / Wydeneſſe / en Veenhuizen / door 't Kapittel van Haarlem opgedraagen aan Aalbert Buitendijk: dewelke daar 40 jaaren gearbeidt hebbende / uyt het leven geſcheiden is den 5 April 1688. In zijne plaats is gekoomen Johan Broeder, te Medenblik gebooren / die eerſt de paſtory van Wieringen had bedient.

WYDENES.

Wydeniſſe is een kaſteel in Weſtvriesland geweeſt; 't welk Graaf Floris V daar gebouwt heeft om de Vriezen onder bedwang te houden / zoo als Melis Stoke in zijne Rijmkronijk verhaalt. Doch kort na den moord van den gemelden Graaf hebben de Vriezen het kaſteel belegert / met verdrag ingekreegen / en tot den grond toe geſlecht. Tegenwoordig is het een dorp tuſſchen Hoorn en Enkhuizen; hebbende omtrent zijn ouden naam behouden. Het recht van de paſtory te begeeven plagt den Graave toetekoomen; het beveſtigen moeſt door den Prooſt van Weſtvriesland gedaan worden. Wydeniſſe, eertijds een kaſteel, t'hans een dorp, enz.

In 't jaar 1514 was Paſtoor van Wydenes Lambert Vicilius, Kanonnik te Geerbliet: hebbende tot Onderpaſtoor eenen Johan Johanſz.

De paſtory bezat elf mergen lands / elk jaarlijks vier guldens waardig: maar hy had het onderhouden van den dijk tot zijnen laſte.

In alles mogt ze jaarlijks 60 Rh. guldens opbrengen.

BO-

BOVENKERSPEL.

Parochikerk en Patroon enz. van Bovenkerkpel.

Bovenkerkspel een vooztreffelijk dozp / en de eerste parochi van de Streek / naar Enkhuizen toe te reknen / plagt den H. Martinus Bisschop van Tours als Schutheilig te vieren. De pastory moest dooz den Paus en het Domkapittellel van Utrecht / by beurten of om de andere maand / vergeeven wozden: het bevestigen quam den Pzoost van Westvziesland toe. Dit heeft aldus in jaar 1514 verklaart Heer Johan Barentszoon, 53 jaaren oud / die op dien tijd het ampt van Onderpastooz alhier bekleede.

Inkomsten der pastorye.

De pastory had een Pastoorshuys / en 17 mergen lands; dewelke jaarlijks in alles opbragten .. fij. guldens.

kosterschap.

Het kosterschap stond ook ter begeevinge van de Graaven; en had maar vooz zekere inkomsten. .roeden. In 't gemelde jaar wierd dit ampt bekleedt dooz Niklaas Gerbrandszoon, woonende te Hoorn.

Pastoors.

Hier nebens de naamen der Pastoren: Robbert de Rode, die de pastory bekleedt heeft na het jaar 1617. Haddeman Paludanus, in den Haag overleden den 7 Augusti 1648. Johan Jakobsz. de eerste Pastoor die zijn verblijf in het dorp gehouden heeft. Hy is gestorben in January 1657. Jakob Spranger, te Hoorn geboren; naderhand Pastoor van Hoorn geworden; daar hy overleden is den 31 Augusti 16.. Michiel Burger, naderhand Pastoor te Makkum / overleden den 8 Maart 1678. Johan Rosa, een Duinkerker / en een godbruchtig en geleerd Priester; die om de tegenwoordige

dige beroerten genoodzaakt is geweest zijne paſtory te verlaaten; en te Amſterdam overleden is. J. Hendrikſz. Hanſen, een Kruysbroeder / te vooren Paſtoor in de Bloklijers.

GROOTE-BROECK.

Te Grootebroek / dat een zeer groot dorp is / en ſtads vryheden heeft / plagt a een konvent van Reguliere Kanonnikkeſſen te ſtaan / die naar den Regel van S. Auguſtinus leefden. Dit konvent was der beſcherminge van de H. weduwe Elizabeth opgedzaagen. Een Nonnekloofter te Grootebroek.

De parochi-kerk was op den naam van S. Jan den Dooper ingewijdt; en wierd door de Graaven van Holland begeeven; de beveſtiging wierd by den Prooſt van Weſtfriesland gehaalt. Daar was voor den Paſtoor een huys om te wooncn / en elf mergen lands / die jaarlijks omtrent 35 Rh. guldens en 15 ſchepelen gerſts opbragten. De voordere inkomſten moeſten uyt de offerpenningen der geloovigen koomen: zoo dat de Paſtoor in alles had 72 Rh. guldens 's jaars. Parochiekerk.

In't jaar 1514 ſtond hier als Paſtoor Dirk Rykaartſz. In de kerk ſtonden eenige outaaren / die rijkelijk begiftigt waren: onder anderen het outaar van de HH. Jochim en Anna. Dit blijkt uyt den volgenden ſtichtingbrief van 't jaar 1517; die my door eenige Katolijken van Grootebroek gunſtelijk ter hand geſtelt is: Paſtoors.

IN *den name ons Heeren*, *Amen*. Kennelyck ende openbaer zy een yegelycken deur deſen jegenwoordigen Inſtrumente publycq, dat in den

a Jacobi de la Torre Relatio Rom.

Jaere nae der ſelfs Heeren geboorte, duyſent, vyf hondert en ſeventien, de vyffte indictie, den eerſten dagh deſer Maents Julii, te vyf uren nac middagh, ofte daer ontrent, des Pausdoms van onſen allerheylighſten Vader ende Heere in Chriſto, Heer *Leo*, by Goddelycker voorzigtigheyt van dier name de tiende Paus, in zyn vyffte jaer, is in myn openbaer Notaris, ende der ondergeſchreve Getuygen, daer toe eygentlyck geroepen, ende gebeden tegenwoordigheyt perſonelyck geſtelt, die eerbaere ende voorſienige Man, Heer *Pieter Claeſz.* wonende onder de Juriſdictie van *Uytreght*, geſont van herten, en zyn verſtant wel gebruykende: aenmerkende door de gratie Godts, datter niet ſeeckerder is als de doot, en niet onſeeckerder als de ure van dien: en oock aenmerkende, dat hy den dagh zyns doots niet moghte waernemen; daerom heeft hy by die alderbeſte maenier, voege reghte ſaecke ende forme, ſoo hy alderbeſt ende craghtelyxſte gemogen ende behoort heeft, gemaeckt, ende geordineert zyn leſte Teſtament, ofte uyterſte wille, in manier hier nae volgende.

In den eerſten, ſoo beveelt hy zyn ziele Godt almagtigh zyn opperſte Schepper, met *Maria* de glorieuſe Maget, en het ganſche Hemelſe geſelſchappe: maer zyn lighaem heeft hy begeert gebroght te worden op die kerckelyke begraefeniſſe. *Item* den eerweerdigen Heer Deecken van Weſtvrieſlant, ofte die gene, die op die tyt zyn plaetſe ſal bewaeren, heeft hy beſproocken voor zyn milde aelmiſſen, een Hoorns gulde met een ſtuyver. *Item* heeft beſproocken, begiftight ende toegeëyghent het voorhuys van zyn woning, ſtaende in *Groote-broeck*; den altaer St.

Joa-

Joachim daer toe met twintigh guldens, loopent gelt, jaerlycxe renten, gaende uyt de vrughten en inkomſten van de Landen hier na beſchreven: te weten uyt drie ſtucken lants, gelegen in *Lutjebroeck:* van welke ſtucken lants naeſt lendens zyn, Ludolph Pieters aen 't eene ſtuck: Harcke Janſz. aen 't andere ſtuck, ende Aef Claes weduwe aen het derde ſtuck lants.

Item noch heeft hy beſproocken, toegeëygent en begiftight den altaer van St. *Anna* in *Groote-broeck*, het agterhuys van de ſelfde woninge, met daer toe achtien gulden loopent gelt, jaerlycxe renten, gaende uyt de vrughten en inkomſten van twee ſtucken lants, van welcke naeſte lendens zyn Pieter Janſz. aen het eene ſtuck, ende Catharina Claes, naegelaeten weduwe, van 't andere ſtuck lants. *Item* de overblyvende vrughten ende inkomſte van de voornoemde Landen, heeft den voorſchreven Teſtateur beſproocken om Godts wille tot reparatie ende gebruyck des voornoemden altaers.

Item naervolgende heeft hy beſproocken om Godts willen gegeven ende geſticht eenen Jacob Dirckſz. zynen Neve, de *uſufructu* en 't gebruyk waer van een ſtuck lants, leggende binnen de Banne van *Hooghcarſpel:* wiens naeſte lendens zyn Rembolt Janſz. aen de eene zyde, totter tyt toe dat hy vierentwintigh jaaren out is, ſoo verre hy daer op wil ſtuderen ende ter ſcholen gaen.

Item de voorſz. Teſtateur heeft gewilt, dat daer nae in de plaets van den voornoemden Jacob ſal treden eenen Dode Claes, en oock mede tot zyn vier en twintigh jaeren toe, ſoo verre oock dat hy daer op ſtuderen ende ſchool gaen wille.

Daer nae heeft hy gewilt, dat die 't naeſte en de ouſte van den bloede ſal ſuccideren, ende die vrughten ende inkomſten van dat voorſchreven ſtuck lants ſal genieten vyf jaeren langh, omme daer op te ſtuderen en ſchool gaan.

Item de voorſchreven Teſtator heeft gewilt, dat waert ſaecken dat eenige ſchedullen, 't zy in Duyts ofte in 't Latyn gevonden worden, in dit tegenwoordige Teſtament geleyt ofte geteyckent, dat het ſelfde, 't welck in de voorſchreven cedullen geſet ofte geſchreven ſal zyn, van gelycke maght ſal weſen, niet anders oft in dit ſelfde Teſtament geſchreven ende uytgedruckt waer. Maer zyn andere goederen al te ſaemen, ſoo wel roer als onroerbaer, heeft hy in manier van aelmiſſen, achtergelaeten zyn waerachtige erfgenaemen: behoudelyck nochtans dat ſelfde te mogen vermeerderen, verminderen, verbeteren ende veranderen, ſoo dicmael hem dat ſelfde goetduncken ſal. Daerenboven om alle deſe dingen getrouwlyck te achtervolgen, ende tot zyn behoorlycke effecten te brengeu, heeft hy gekoren, gemaeckt ende geſet zyn executeurs, ende getrouwe diſpenſatoors, nu niet tegenwoordigh, noghtans niet anders of zy tegenwoordig waeren, die eerbaere ende voorſienige Mannen ende Heeren, *Simon* Paſtoor in *Hoogcarſpel*, ende *Simon Dirckſz.* Paſtoor in *Lutjebroek:* ende *Andries Jacobſz.* een waerlyk man: gevende haer ende een yegelycken van haer volkomen maght in alles, omme dat jegenwoordige Teſtament ofte uyterſte wille te werck te ſtellen. Heeft oock de voorſchreven Teſtator gewilt, dit Teſtament craghtigh te zyn nae reghte als Teſtamenten, Codicillen, Brieven, ofte eenige andere uyterſte willen, met zulck reght als 't beſt

ende

ende craghtelyckſte ſal mogen geſchieden. Van welcke voorſchreven pointen alle te ſaemen, en elck in 't beſonder, die voorſchreven Teſtator van my Notaris ondergeſchreeven heeft begeert gemaeckt te werden een Inſtrument ofte meer, indien 't noot waere in de beſte form. Dit is gedaen binnen de Stede van Hoorn, ten huyſe van *Nyes Galayn:* met myn daer tegenwoordigh zynde de eerbaere Mannen, *Jacob Clementſz.* en *Maerten*, by zyn gemene naem *Viſſcher*; burgers der voorſchreven Stadt van Hoorn.

Onder ſtont geſchreven en getekent.

Ende ick *Mattys Pieterſz. vande Watwayen*, deur maght des Stoels van Romen openbaer Notaris: overmits ick by alle deſe dingen, ende oock een yeder in 't beſonder, ſoo als zy gedaen ende geſchiet zyn als vooren, met die voorn. getuygen jegenwoordigh, ende perſonelyk geweeſt heb, ende dit ſelfde aldus geſien ende gehoort heb geſchiet te zyn: daeromme hebbe ick dit jegenwoordigh Inſtrument in deſe opentlyke ſaecken geſtelt ende geſchreven, met myn gewoonlyck merck ende naem onderteeckent, als van alle deſe, ende een yeder beſonder, tot getuygeniſſe gebeden ende verſoght.

Onder ſtont geſchreven:

Gecollationeert jegens zyn Origenele, geſchreven in Franchyn, in Latynſe ſpraecke, ende daer uyt overſet in Neerlants Duyts, ende bevonden te accorderen van woorde tot woort: Waer onder ſtont getekent: by myn *Cornelis Janſz.* Paſtoor in *Twiſch*. In *margine* ſtont dusdanigh marck . . . Noch lager ſtont: Gecollationeert jegens *Copiam Copie* geſchreven in pampier, wort bevonden daer mede van woord: t'accorderen. By myn *Gerbrant Reynierſz. Cloe-*

ten, Notaris publick binnen de Stede Enchuysen, op den elfden dagh January, *Anno Domini* 1576. nae gemeen schryven.

kosterschap Het kosterschap stond ook ter vergeevinge van de Graaven; en wierd in 't jaar . . . bekleedt door Meester Henrici, Proost te Namen / dewelke by afwezendheit jaarlijks genoot 10 Rh. guldens.

Sedert het invoeren van de zoogenaamde Reformaatzi / na het jaar 1617 / hebben de volgende Pastoors den geloovigen van dit dorp ten dienste gestaan: Meindert Pietersz. ook de Oude bygenaamd / dewelke hier omtrent 60 jaaren Pastoor is geweest / en in zijne pastory overleden is den 21 December 1670. Kornelis Keesman, te Grootebroek gebooren / Licentziaat in de Godtgeleerdheit / naderhand Pastoor en Aartspriester te Alkmaar. Theodorus de Groot, een man van een ongemeenen yver / te Grootebroek in 't bloeyenste van zijn leven gestorven den 13 September 1679. Pieter Lettebos, een zeer geleerd en godvruchtig Priester / naderhand te Amsterdam Pastoor van 't Meysjes-huys gworden. Hy is te Viane gestorven den 9 February 1705. Johan van de Velde, te Grootebroek gebooren / t'hans Pastoor van Purmerende / en Lit van 't Haarlemsche Kapittel. N. Paardebos, enz.

LUTTEKEBROEK,

Parochiekerk, Patroon, enz. van Luttiesbroek.

t'Hans by verkorting Lutjesbroek, als of men zeide dat 'er een weinigje broeklands was / is een dorp in Westfriesland. De parochiekerk / die den H. Niklaas voor Schutheilig vierde / wierd

wierd ook door de Graaven begeeven; de bevestiging wierd by den Proost van Westvriesland gehaalt. Dit heeft in 't jaar 1514 verklaart Simon Dirksz. die de Pastory van de Landvoogdesse gekreegen had / en door den Proost van Westvriesland bevestigt was.

De pastory / alle lasten daar in gerekend / bragt jaarlijks op 53 Rh. guldens / die van 9 mergen lands en 8 schepelen gerst moesten hoomen. Dan was'er noch een Pastoors-huys. Inkomsten der pastorye.

Het kosterschap / dat ook door de Graaven begeeven wierd / was met een halve mergen bezorgt / en bragt jaarlijks 10 Rh. guldens op. kosterschap.

Na de bekende verandering hebben de volgende Pastoors de geloovigen alhier opgepast: Pastoors.

Meester Gerbrand Saxonius, te Luttebroek overleden in 't jaar 1629. Meester Meindert Dirksz. dewelke de wereld verlaaten heeft den 17 February 1668. Willem Nieuwkerke, die in zijne Pastory van Luttebroek gestorven is den 19 Maart 1678. Andries van Biezen, overleden den 15 Mey 1681. Volkerd Roos, te Hoorn gebooren / overleden den 9 February 1713. Gerrit de Vos, een Utrechtenaar.

HOOGKERSPEL.

De Parochiekerk van Hoogkerspel / de vierde in de streek / was op den naam en ter gedagtenisse van S. Laurens ingewijdt. De Pastoor wierd door de Graaven benoemt / en moest zijne instelling by den Proost van Westvriesland haalen: zoo als in 't jaar 1514 verklaarde Heer Simon, anders de groote Vries genaamd. Parochiekerk, Patroon, enz. van Hoogkerspel.

De pastory had een huys voor den Pastoor / en

Inkomſten van den Paſtoor,

en 60 [a] mergen lands / die jaarlijks 65 Rh. guldens opbzagten. Laſten en alles gerekend / beliep het ganſche inkomen jaarlijks 80 Rh. guldens.

en van den Koſter-

De Koſter / die ook dooz de Graaven aangeſtelt wierd / trok jaarlijks 27 Rh. guldens uyt de landbzuchten. In 't jaar (1514) was hier koſter Jan Frederiksz.

De Paſtoozs / die Hoogkerſpel / Weſtwoude / en Binnewijzen / ſedert de meergemelde verandering bedient hebben / zullen wy beneden opgeeven.

WESTEIND.

Weſt-eind.

Weſt-eind / een boozſtad aan de zuidzijde van Enkhuizen / is naar het ſchzijben van Egbert Hoofd booz deezen Gommers-kerſpel genoemt geweeſt / en wozd noch tegenwoozdig de Weſterkerk genoemt. Het ooſtergedeelte van deze kerk / daar we boven onder Enkhuizen van geſpzoken hebben / zoude volgens ſommigen begonnen zijn in 't jaar 1351 of 1370. Doch anderen beweeren dat de kerk in 't jaar 1462 begonnen / en in 't jaar 1500 voltrokken is. Dan zijn 'er noch die het begin tot het jaar 1486 en de voltrekking tot het jaar 1519 berſchuiben. In 't jaar 1522 is 'er aan de noozdzijde / op koſten van het gilde / een glas gemaakt dooz Joris van Delft. Seven jaaren te voore hadden de Doztenaars een glas gegeeven booz de zuidzijde.

kapél.

In deeze boozſtad / of Gommers-kerſpel, recht over 't Turkshoofd / daar tegenwoozdig

[a] Dit vrees ik dat in 't Latijnſche Werk een drukfout is. *Vertaalder.*

de

de ſchool is / is een groote kapel gebouwt in 't jaar 1424 / dewelke op den naam van S. Jan, of volgens anderen van S. Steven, ingewijdt was. Naderhand is 'er by de herberg / daar Romen upthangt / naar 't ooſten toe / by het land dat het geſlagt van Weſtfalen plagt toe te koomen / een kleinder kapel getimmert. Deze kapel / daar alleenlijk een kruys zonder eenige outaaren ſtond / was naar 't gemeene zeggen even wijd van de ſtads poort gebouwt / als Kalvarien van Jeruſalem gelegen is. De menſchen / daar voorby gaande / plagten hier in de Katolijke tijden hun gebed te ſtorten: ook wierd 'er eens in 't jaar / als de Proceſſi omging / Mis geleezen.

Sedert het jaar 1617 hebben hier Katolijke Paſtoors geſtaan: de eerſte van allen is geweeſt Auguſtinus Wolfius, uyt een edel geſlagt gebooren / dewelke hier verſcheide verbolgingen en gevangeniſſen uytgeſtaan heeft: van wien wy boven / doch voornamentlijk in het tweede deel van 't Latijnſche Batavia [b] Sacra, wijdloopiger geſproken hebben. In zijne plaats zijn van tijd tot tijd gekoomen Pieter Poelrijk, te Hoorn gebooren / en naderhand ook Paſtoor van Hoorn gewoorden. Niklaas Koren, een Noortholländer / dewelke daar in een hoogen ouderdom overleden is den 24 April 1690.

Jakob Futs, te Monnikkendam gebooren / dewelke 6 jaaren daar na van daar genomen wierd.

Johan Schagen, te Lambertſchagen gebooren.

[b] pag. 449.

WESTWOUDE.

Oudheid van de kerk te Westwoude.

Veele luiden meenen dat 'er de Kerk van Westwoude al gestaan heeft ten tijde van het Heidendom: en steunen op het cyfergetal 333/ dat op de kerk te leezen staat. (1)

Doch anderen houden met meer waarschijnelijkheit staande dat ze door S. Bonifacius, Apostel van Vriesland / gebouwt en ingewijdt is in 't jaar 733.

Sy was / volgens het Verhaal van J. de la Torre, S. Maarten Bisschop van Tours toegewijdt. De Pastoor wierd door de Graaven aangestelt / en moest door den Proost van Westvriesland bevestigt worden.

In 't jaar 1514 stond hier Jakob Rombouts-zoon, 45 jaaren oud; wien de Pastory tien jaaren te vooren door den Stadhouder van Holland gegeeven was. Hy had vyf ponden aan zekere inkomsten / die uyt de landbezuchten quamen. Daar was geen huys voor den Pastoor/ maar alleenlijk 6 mergen lands. Het gansche inkoomen / lasten en alles mede gereekend / beliep jaarlijks 50 Rh. guldens.

In 't jaar 1459 stond hier als Pastoor Maarten Aalberts, te Medenblik gebooren. En in 't jaar 1484 Jan Evertsz.

Dirk van Grootebrock bekleedde het hosterschap / dat hy van den Graaf gekreegen had: doch de hoster had een geringe inkomste: die uyt 3 mergen lands/ van kleine waardy/ moest koomen.

AAN-

AANTEKENING.

1. Hoewel het geen onmogelijke zaak en is, dat 'er zoo wel in ons land als elders kerken van het heidendom zouden overgebleeven zijn, en het bekend is dat 'er zodaanige kerken te Romen en in andere ſteden gevonden worden; zoo zie ik tot noch toe geen reden om die van Weſtwoude voor zoo oud aan te neemen. Wat de cyferletters 333 belangt; ik zie niet dat die de gewaande oudheit van de gemelde kerk zeer helpen konnen. Zal men zeggen dat die cyferletters zoo oud zijn als de kerk, en daar geſtelt zijn om het jaar der ſtichtinge ter gedagteniſſe der nakomelingen over te leveren? Daar tegen hebben wy elders [a] getoont dat de gemeene cyferletters, 1, 2, 3, 4 5, 6 7, 8, 9, in Europa niet gebruykt ja niet bekend zijn geweeſt voor de dertiende eeuwe: en dat *Alphonſus* Koning van Kaſtilie, die dezelve van de Arabieren of Saraſynſche Mooren overgenomen had, die allereerſt heeft beginnen te gebruyken omtrent het jaar 1240. En noch langen tijd daar na, zoo als [b] *Papenbrochius* getuigt, heeft men in het opſtellen van opene brieven, of openbaare akten, van geen cyferletters geweeten. Dat die cyferletters allereerſt in Europa zijn gebragt door *Alphonſus* voornoemd, en ſedert het jaar 1240 op de baan zijn gekoomen, getuigen alle de Schryvers, die over die ſtoffe geſchreeven hebben; en by *Kircherus* in zijne *Aritmologia* opgeteld ſtaan. Dus zijn, althans die cyfergetallen van de heidenen niet gekoomen; en ten minſte jonger als het jaar 1240.

Zal men zeggen dat die van Weſtwoude, zekere blijken van de oudheit hunner kerke hebbende, om 'er de gedagtenis van te bewaaren, het gemelde jaargetal daar op geſtelt hebben na het jaar 1240? Maar wat bewys zal men voor dat zeggen inbrengen? Indien men 't al toeſtaan zouw moeten, en wel toeſtaan wilde, dat het cyfergetal met zoo een inzigt, en om zulks te kennen te geeven, daar op geſtelt is; waarom behoeven wy te gelooven dat de boeren, of indien men

a Anteken. op de Beſchr. van Utrecht, 1. deel, p. 199.
b Reſp. ad Exhibit. error. ad art. 16. n. 160.

't lie-

't liever zoo hebben wil, de Burgemeesters en Welgeboorene mannen van Westwoude, zulke kenders van de oudheden waren? Waarom konnen ze niet al te ligt geloof gegeeven hebben aan een loopend praatje; en waarom zouw men hen meer moeten gelooven in hunne eige zaak, die quansuys tot hun lof en luister diende; als men onze historischryvers in sommige andere zaaken, die slegts op een losse waan steunen, behoeft te gelooven?

Zoo zouw dan het ander gevoelen, te weeten dat de kerk door S. *Bonifacius* gebouwt zoude zijn in 't jaar 733, veel waarschijnelijker voorkomen; en ik geef den Schryver voor zoo verre volkomen gelijk. Maar, indien 'er geen ander bewys voor handen is als het gemelde cyfergetal 333, weet ik niet of men haar zoo een hooge oudheit, te weeten tot de tijden van S. *Bonifacius* toe, zouw behoeven toetestaan. Waar op het leste gevoelen, 't welk den H. *Bonifacius* voor den stichter houdt, gegrond mag zijn, kan ik niet zeggen: en de Schryver geeft zijne bewyzen niet op. Was de eerste cyferletter van 333 eenigzins uytgesleeten of moeyelijk om te leezen, zouw men 333 misschien willen of konnen veranderen in 733. Maar, gelijk reeds gezegt is, in 't jaar 733 waren de cyferletters zoo wel onbekend als in 't jaar 333: en vervolgens is dat cyfergetal, ook onder S. *Bonifacius*, op de kerk niet gestelt. Daarenboven ben ik van goederhand verzekerd dat geen van de cyferletters uytgesleeten is, maar alle drie op de kerk zeer klaar en leesbaar staan.

Ik zouw het dan met 333 houden; en gelooven dat 'er altijd 333 gestaan heeft: maar dat 333 daar te zeggen is 1333: en vervolgens dat de kerk in 't leste jaar gebouwt, of ten hoogste vernieuwt of verbetert zal zijn geweest. Daar toe heb ik deeze redenen: Vooreerst kan het gemelde cyfergetal daar niet gestelt zijn in 't jaar 333, of 733: want toen waren die cyferletters niet alleen in Holland, maar in gansch Europa onbekend: ten tweede kan men niet wel zeggen dat het cyfergetal 333 of 733 daar gestelt is na het jaar 1240; om eigentlijk het jaar des Heere 333 of 733 te betekenen, en te kennen te geeven dat de kerk in een van de gemelde jaaren opgebouwt was geweest: want in-

indien 'er de kerk van Weſtwoude zoo lang geſtaan had, zouw men haar ergens in de oude brieven, of Schryvers, of kloosterboeken, of waar 't ook weezen mag, vermeld vinden. Maar waar dat men kerken, of kapellen, of parochien, of Kerkharders, of Kapellaanen, of Parochipriesters voor de negende en tiende eeuwe vermeld mag vinden, men vindt 'er geen van Weſtwoude.

Maar, zal een Leezer vraagen, op wat voor een voet zal 333 genomen worden voor 1333? Daar zal ik op antwoorden, dat het in de middelſte eeuwen, en laater, zeer gebruykelijk is geweeſt, als ze het jaar na *Chriſtus* geboorte wilden uytdrukken, het jaargetal van duizend of van van twee-drie-vier- of vyf-honderd, achter te laaten. By voorbeeld op den eerſten druk van *Guilelmus Pariſienſis* ſtaat dat het werk te Parys uytgegeeven is in 't jaar 1055: dat is daar te zeggen 1555. Onder den brief van *Eraſmus*, dien hy voor de werken van *Cyprianus* laat gaan, ſtond het jaar 1019: dat wederom te zeggen is 1519. Dus vindt men elders 419 voor 1419: MXI voor MCXI enz. ja ſomtijds word het getal van duizend en van honderd achtergelaaten: en 34 voor 1434, 21 voor 1421 geſtelt: het welke de Leezer door veele exempels beweezen zal vinden by den geleerden *Mabillon*.[c]

Zoo koomt het my zeer waarſchijnelijk, ja genoegzaam zeker voor, dat door het cyfergetal 333, 't welk op de kerk te leezen ſtaat, het jaar 1333 betekent word.

Dus verre met deeze Aantekening gekomen zijnde, word ik van goederhand onderrecht dat *Dirk Burger*, in een Kronijkje van Schorel, het ſtichten van de Weſtwouder kerk ook ſtelt op het jaar 1333. *In 't jaar* 1333, zegt hy daar, *is de kerk te Weſtwoude geſticht, maar niet, zoo als ſommigen meenen, in't jaar* 333, *gelijk ik kan bewyzen*. Dat hy 't bewyzen kan, wil ik gelooven: en daar mede zal ik dit verſchil voor afgedaan houden.

c De Re Diplom. lib. 2. enz.

BIN-

BINNEWYZEN.

De kapel van Binnenwijzen tot een parochikerk opgerecht.

Binnewijzen / een dorp in de zelfde landstreek gelegen / plagt onder de Parochie van Westwoude te hooren. Maar door dien het voor de ingezetenen te lastig viel / in zwaaren wind en onweder / by hoogwater / en in den winter / naar de parochikerk te gaan; zoo heeft de Pastoor van Westwoude / Maarten Aalbertsz. te Medenblik gebooren / hen in 't jaar 1459 verlof geheeven om een erve te koopen / en daar een kapel op te bouwen.

En in 't jaar 1484 is deeze kapel / met de toestemminge van Jan Evertszoon, die de Pastoor van Westwoude was / door den Proost van Westvriesland tot een Parochikerk opgerecht / en van de kerk van Westwoude afgezondert. Hier nevens de openbrief van Maximiliaan en Philips, daar zy die afzondering goedkeuren en bevestigen:

MAximiliaen, ende Philips, by der gratien Gods Ertshoge van Oostenryck, van Borgongien, van Lotryck, van Brabant, van Limburch, van Lutsemburch, ende van Gelre, Graven van Vlaenderen, van Artoys, van Borgundien, Palatyn van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Namen, ende van Zutphen, Marckgrave des Heyligen Rijcks, Heere van Vrieslandt, van Salines, ende van Mechelen, doen cont allen luyden; Alsoo onse Ondersaten van onsen Prochie van *Binnenwysen*, in onsen lande van *West-Vrieslandt*, ons getoont ende te kennen gegeven hebben, hoe dat by den stormen ende onweder van regen, wynde, vorste, doye ende hoge

hoge water, inder tyde vanden winter, de wech die zy tot hoer Prochie-kercke gaen ende varen moeten, dickwyle ſoo quaet ende diep is, dat zy qualic op wagenen, paerden, te voet, noch te ſchuyten commen en mogen, ſoo dat zy menichwarven den dienſten Gods hebben verſuymt, ende tot diverſche ſtonden t'anderen tyden vele menſchen ſonder Biechte, Sacramenten, ende kynderen ſonder *Criſdomme* geſtorven zyn, 't welcke de voorſchreve Supplianten om aldusdanige ende gelycke inconvenienten te verhoeden, de Deecken van *Weſt-Vrieſlandt* te kennen gegeven hebben, biddende om [a] *abſiſie*, ende dat zy van den Cappelle die zy hebben in der voorſchreven Prochie, een Prochie-kercke ſoude mogen maecken, daer zy bet ende lichtelicker ſullen mogen commen verſoucken de dienſten Gods ende Sacreficie, dinme die by conſent van Heer *Jan Evertsſoon*, hoer Cureyt ende Paſtoor, hunluyden dat belieft ende geconſenteert heeft. Indien wy als Patroon ende Ghiftere vander voorſchreven Prochi-kerke van *Binnewyſen*, dat mede ſoude willen bekennen ende conſenteeren, daer de voorſchreven Supplianten ernſtelyck ende ſeer ootmoedelyck ons omme bidden ende verſoeken; ende want wy eerſt geſien hebben de certificatie van den conſente, ons overgebrocht van den voorſchreven Deecken ende Paſtoor, in augmentacie van den voorſchreven dienſte Gods ende Sacrificie, dinme oock overmerckende dat by den voorſchreven *abſiſie* de voorſchreven inconvenienten van onſen voorſchreven onderſaten verhoet ſullen worden. Soo iſt dat wy, als Patroons ende Ghifters van de voorſchreven Prochie-kercke

[a] and. affcheydinge.

van

van *Binnewyſen*, de voorſchreven *abſiſie* ende ofznydynge belieft, ende de voorſchreven onſe onderſaeten geoctroyeert ende geconſenteert hebben; octroyeren ende conſenteren mit deſen tegenwoirdigen brieve, dat zy van der voorſchreven Capelle hoir Prochie-kerke ſullen mogen maecken, ende aldaer voortaen hoir Sacrament, *Criſdomme* ende Doop halen, ende die dienſten Gods van [b] *Meteren*, *Miſſen*, *Veſperen*, *Completen*, *Predicatien*, ende andere te verſoucken ende te hooren, gelyck zy plogen hebben te doene totter ander Prochie-kercke boven genoemt, behoudelyck altyt van deſer Prochie-kerke als van d'ander, de diſpoſitie van onſe Patroonſcap ende ghifte, ende tot allen tyden, als die vaceeren ende verſchijnen ſal, daer van te gebruyken, of by onſen Stedehouder die nu is of namaels weſen ſal, te doen ghebruycken alſt behoort; Gebieden ende bevelen allen onſen Juſticieren, Officieren, dienaeren, ende onderſaeten, dat zy van deſen Octroye ende conſente hunluyden gehengen, doen ende laten gebruyken, ſonder hun te doen of te laten geſchien eenigerhande hinder, letſel oft moeyeniſſe, ter contrarie: want het ons alſoo belieft ende gedaen willen hebben. Des t'oirconden ſoo hebben wy onſen zegel hier aen doen hangen, opten 24. dach van October, in 't jaer ons Heeren 1484.

De kerk is ter gedagtenisse van den H. Hieronymus, Leeraar der kerke / ingewijdt: wien het eerste outaar ook toegewijdt was. Het tweede outaar is tot gedagtenis van een ander Heilig / wiens naam vergeeten is / ingewijdt.

[b] and. Metten.

Het

Het vergeeven van de Pastory quam den Graaven toe: de bevestiging moest by den Proost van Westvriesland gehaalt worden. De eerste Pastoor van Binnewijzen / na de gemelde scheiding / is geweest Pieter Jansz. die de Pastory bekleede in 't jaar 1516. En als hy ziek geworden en afweezig was / is zijne bediening waargenomen door den Onderpastoor Reinier Barentz. Pastoors.

De zekere inkomsten van den Pastoor bedroegen 19 Rijn. guldens: de onzekere omtrent evenveel. De hoster had geen vaste inkomsten / en wierd van de huislieden gehuurt. Zekere inkomsten.

De Bisschop van Utrecht en de Proost van Westvriesland hebben hen den eersten zondag na S. Pieters banden voorgeschreeven om hunne kermis te houden. Kermis.

De Pastoryen van Hoogelierspiel / Westwoude / en Binnewijzen / die na het omkeeren der Land-regeeringe vereenigt wierden / zijn sedert door de volgende Pastoors bedient geweest:

Johan Braassem, te Hoorn gebooren: dewelke hier 12 jaaren gestaan hebbende / tot de Pastory van Hoorn beroepen wierd.

Johan van Dort, een Priester van 't Oratory / die 'er ook 12 jaaren heeft gestaan.

Niklaas van Nek, een Amsterdammer / is 'er Pastoor geworden in 't jaar 1656 / en te Amsterdam gestorven den 20 Mey 1668.

Laurens Berger, te Medenblik gebooren / Pastoor geworden in 't jaar 1669 / en overleden den 14 Augusti 1679.

Theodorus Spoors, te Alpendam gebooren / bedient de Pastory noch sedert het jaar 1679.

OOSTWOUD.

Parochikerk en Patroon van Oostwoud.

Oostwoud / een dorp in West-vriesland dicht by Medenblik gelegen / hierde voor schutheilig den H. Gangulphus (1): van wien in 't eerste deel van Batavia Sacra gesproken is. De Pastory wierd door de Graaven begeeven / de bevestiging by den Proost van Westvriesland gehaalt. Sy had aan zekere inkomsten 16 mergen / dewelke elk 2 guldens in 't jaar op bragten: maar die wierden meest tot het onderhouden van den dijk besteedt. Alle de inkomsten by malkanderen / de lasten daar onder gerekend / bedroegen 's jaars 50 Rh. guldens: zoo als in 't jaar 1514 (2) verklaart heeft Thomas Sael, Pastoor van Oostwoud / op dat pas 65 jaaren oud.

Het hosterschap / 't welk in 't gemelde jaar bekleedt wierd door Paulus Ysbrandszoon, te Medenblik woonende / had zijn inkoomen uyt vyf mergen lands.

AANTEKENINGEN.

1. Dat deze parochikerk op den naam van den H. *Gangulphus* ingewijdt is, of ten minste den zelven *Gangulphus* tot Schut-heilig verkooren heeft, is zoo wonder niet: want de gemelde Heilig heeft dit gewesten ten deele door het preeken van *Wolfrannus* en van andere Kruysgezanten, ten deele door het zwaard, tot het Christen geloof bekeert. a Ook heeft hy in dit dorp Oostwoude een kerkje beginnen te timmeren: zoo dat dit dorp waarschijnlijk wel onder de oudste dorpen van dit gewesten gerekent mag worden.

2. Al wederom een verklaring gedaan in 't jaar 1514. Zulke verklaringen zijn schier geduurig in de

a Groote Kronijk, 3. Divisie, 27. Capittel.

paste-

paſtoryen van Weſtvrieſland en elders voorgekoomen: de Leezer zal miſſchien niet weeten waar dat alle die verklaaringen op zien; en waarom dat ze juyſt in een en 't zelve jaar zijn gedaan. Om het te verſtaan, dient men de lijſt van de kerkelijke ampten, die ter begeevingen van de Graaven ſtonden, in de Voorberichten op *Batavia b Sacra* na te zien. Daar ziet men dat 'er wegens den Koning, als Graaf van Holland, een lijſt opgeſtelt was van de kerkelijke ampten die hy in deze landen te vergeeven had. Onder de lijſt ſtaan deze woorden: *Item alſoo de Coninck onderrecht is dat in de landen ende heerlicheyden voorſz. noch meer beneficien ſyn, ſtaande ende behoorende tot ſyn collacie, preſentatie, ende diſpoſitie; ſoo ſal hy hem daar of doen ende laten informeeren, om ſyn recht, hoogheyt, ende gerechtigheyt daer inne te bewaeren, ſoo dat behooren ſal.* Het geen daar van 's Konings wege gezegt word dat hy doen zoude, dat zal hy zekerlijk gedaan hebben. En daar op zal men alle de bezitters van kerkelijke ampten, en vervolgens ook de Paſtoors, in 't jaar 1514 ondervraagt hebben door wiens begeeving dat zy die ampten gekreegen hadden. Hier uyt volgt dan ook dat de Koning, van wien in de voorgemelde lijſt geſproken word, geweeſt is *Karel*, de zoon van *Philips* I. Koning van Spanje; welke *Karel*, naderhand Keizer geworden, beter bekent is onder den naam van *Karel* V.

b Pag. CLIV.

WARFARTSHOEVE,

Doorgaans WERVERSHOEVE genaamd.

Naamrede, Patroon, enz. van Warfartshoeve.

Werversſhoeve / een dorp in Weſtvrieſland / is aldus genaamd naar den Patroon van de Parochiekerk / den H. Werenfridus, **van wien in 't 1 deel van** Batavia Sacra **gehandelt is. De Paſtory ſtond ter begeevinge en beveſtiginge als boven: hebbende** Johan Severinusz. **de Paſtory op die wijze gekreegen in 't jaar** 1514.

De Paſtoor trok by afwezendheit dzie Vlaamſche ponden: en de landvzuchten vzagten jaarlijks vyf Vlaam. ponden op. Daar was / zoo lang als menſchen heugen konden / geen koſter geweeſt.

OPPERDOES.

De Paſtory van Opperdoes met die van Medenblik vereenigd.

De Paſtory van Opperdoes is van ouds vereenigt geweeſt met die van Medenblik: en de Paſtoor van Medenblik was ook gewoon een Paſtoor van Opperdoes aan te ſtellen.

De gemelde dorpen / Ooſtwoude / Werbershoeve / en Opperdoes / zyn na het jaar 1600 bedient geweeſt door de volgende Paſtoors:

Mr. Kornelis Gratiani, overleden den 2 November 1628. Mr. Johan Braber, een Delvenaar / overleden in 't jaar 1629. Mr. Hermannus Vos, overleden den 7 January 1639. Laurens van Wouw, die uyt de wereld verhuyſt is den 14 Febvuary 1659. Rembertus Entæus (Ente) in de Streek gebooren / naar de andere wereld verhuyſt den 1 Auguſti 1704. Niklaas de Jong, naderhand Paſtoor te Monnikkendam: daar hy overleden is den 30 May 1710. N. Kramer, Kruys-broeder te Enkhuiſen: naderhand / tegen de bekende Verdzagpunten / door den Nuncius gezonden om de geloovigen van Kaanderburg (of Kaamburg) en van de omleggende plaatzen te bedienen.

ANDERE AANTEKENINGEN Op Amſterdam.

Eer dat we dit Deel ſluiten, heb ik 'er noch iets by te voegen wegens eenige Kerken, Klooſters, en Kapellen van Amſterdam: hebbende de Heer en Meeſter

ſter *Gerard van Loon*, als de druk zoo verre gekomen was, ons eenige brieven en geſchriften beleefdelijk ter hand geſtelt.

Op de Oude Kerk.

Maarten Pietersz. en *Jakob Maartenszoon*, Schepenen in Opmeer, verklaaren in een bezegelden brief van den 18 April 1459 dat zeker Heer, *Maarten Reiniersz.* van Amſterdam, in den banne van Opmeer gekocht heeft 200 *zaad* lands: en dat die landeryen door hem gekocht wierden ten behoeve van eene vikary; dewelke t' Amſterdam in S. *Niklaas* kerk ter eere van *O. L. Vrouw*, en van de HH. *Agnes*, en *Thomas van Aquinen*, geſticht was op S. *Huberts* outaar.

Volgens een bezegelden brief van den Haarlemſchen Biſſchop *Godefridus van Mierlo*, getekend den 20 July 1574, heeft 'er in S. *Niklaas* kerk een outaar van de HH. Apoſtelen *Jacobus* en *Paulus* geſtaan. Aan dit outaar was een vikary geſticht; dewelke in 't gemelde jaar ter begeevinge ſtond van eene *Maria*, *Klaas Hoevens* dochter te Haarlem.

In 't zelfde jaar 1574 heeft *Conradus Bloemericus* den Heer *Pieter Hendrikszoon*, Kapellaan van de N. Kerk, in 't bezit van deze vikary geſtelt.

Op de Nieuwe Kerk.

Volgens een open brief van de Overluiden van 't Schoenmaakers gilde, getekend den 8 April 1575, en met ſtads zegel bezegeld, is de Heer *Pieter Hendriksz.* in 't gemelde jaar de Kapellaan van de N. Kerk geweeſt: en hy verrichte voor 't gemelde gilde den dienſt op het outaar van de HH. *Kriſpyn* en *Kriſpiniaan*.

In een anderen brief van Broeder *Willem Eggert*, Prior der Reg. Kanonnikken van 't klooſter der H. Maagd *Maria de Valle*, in het dorp Helſeghem by Doornik, word een outaar vermeldt van de H. *Maria Magdalena*; 't welk daar geſticht en opgerecht is door *Willem Egghert*. De brief is gedagtekent den 19 Febr. 1405.

Volgens een bezegelden brief van den Kardinaal *Raphael*, Biſſchop van Oſtie en Kamerling van den Paus, is 'er in de N. Kerk een altijdduurende vikary van 't Kruys geweeſt. De gemelde brief is getekent den 9 Auguſti 1518.

In een parkementen brief van 't jaar 1560, daar *Gerardus Fabius* als Prior van de Karthuizers vermeldt word, ſtaat aangetekend dat dit Kartuizer klooſter eene vikary te vergeeven had in de N. Kerk, aan 't outaar van de H. Maagd *Maria*, doorgaans het Verwers altaar genaamd.

Van S. Margaretaas konvent.

Wy hebben niets raakende de oudheit van dit konven konnen vinden; en de Heer *Commelyn* weet 'er ook geen blijk of beſcheid van te geeven. Nu is ons ter hand gekoomen een brief van Meeſter *Willem Klinkert*, Meeſter Generaal van S. *Franciſcus* Order: waar uyt wy ten minſte eenig licht getrokken hebben. Deeze brief dan, dewelke gedagtekent is den 20 February 1406, geeft opentlyk te kennen dat het gemelde konvent al in wezen was in 't gemelde jaar 1406: dat eene *Wendelmoet Simonsdr.* de *Mater* van het konvent was, en 4 geprofeſſide Nonnen onder haare beſtieringe had.

In den zelfden brief ſtaat dat de klooſter-gelofte, of *profeſſie*, door de gemelde Zuſters met deeze bewoordinge gedaan is geweeſt:

" Ic N. love kercklic en openbaerlic onſen Here
" Gode en u Miniſter na inhout onſer privilegien eeu-
" wige reynicheit myns lichaems, en alle die geboden
" Godts te houden, en ghenoeg te doen alſt betaemt
" van mine gebreeken die ic tegens die manier des le-
" vens van Penitencie dat S. *Franciſcus* ingeſtelt heeft
" en die Paeus *Nycolaes* de vierde gheconfirmeert, of
" teghen die ſtatuten ons gemene Capittels doen mog-
" te, na des Viſitiers wille, als ic daer toe vermaent
" worde.

Na dat de geloften dus gedaan waren, heeft de gemelde *Willem Klinkert* den Notaris *Gysbert Budel* verzocht, deswegens een akte op te ſtellen.

In

In 't jaar 1474 was *Pater* of Bewaarder van dit Konvent *Gerrit Willemsz.* die de gemelde gelofte op nieuws door den Notaris *Sebaſtiaan Eggert* deed opſchrijven, en de Zuſteren bevél gaf om zich door zoo eene gelofte aan het konvent te verbinden. Hy meende dat het gemelde formulier van gelofte weg geraakt was in den grooten brand, waar door het klooſter, ja bynaar de ganſche ſtad, verteert was geweeſt. En het blijkt uyt het vorder verhaal dat 'er toen 50 Zuſters in het konvent woonden.

Wat den gemelden brand belangt; het blijkt uyt eenige brieven, by *Commelyn* aangehaald, dat 'er te Amſterdam in 't jaar 1441 of 1442 een zwaare brand is geweeſt: doch de onbekende Schryver, achter *Pontanus*, beſchrijft een brand op het jaar 1472: en deeze brand zoude beſt met den brand, hier boven gemeld, ſchijnen over een te koomen: want hy zegt dat het formulier der klooſter-geloften door een zwaaren brand weggeraakt was: en het ſtaat niet te denken dat ze ſedert het jaar 1441 of 1442 geen formulier of voorſchrift van klooſter-geloften gehad zouden hebben.

Van S. Lysbets Gaſthuys.

Het blijkt ook uyt twee brieven, den eenen van den Biſſchop *Godefridus a Mierlo*, den anderen van den Officiaal van den Utrechtſchen Biſſchop, dat 'er te Amſterdam in S. *Lysbets* Gaſthuys benevens het Stadhuys eene vikary was geſticht; dat 'er, uyt krachte van de ſtichting, dagelijks een Mis in 't zelve Gaſthuys moeſt gelezen worden; en dat dezelve vikary door de Regeering van Amſterdam begeeven wierd. Doch in 't jaar 1574 heeft de voornoemde Biſſchop *Godefridus* den bezitter van de vikary, *Pieter Hendrikszoon*, om de ſobere inkomſten zekere *diſpenſaatzi* omtrent het leezen der voornoemde Miſſen gegeeven: te weeten zoo verre, dat hy in de plaatze van ſes niet meer als drie Miſſen, en dat op zulke dagen als 't hem beſt gelegen quam, zouw behoeven te leezen.

Dit zouw ten eerſten aanzien wat vreemd konnen voorkoomen, om dat de gemelde *Pieter Hendriksz.* ook *Proviſor* van Amſtelland, Waterland en [a] Zeenand

[a] miſſchien Zaanland.

was. Een *Proviſor* van Amſtelland, Waterland, en Zaanland, zal den Leezer wel voorkoomen als een rijk of ten minſte welgeſteld Heer: en men weet wat al vervallen dat de *Proviſors* en Dekens hadden. Maar waarſchijnelijk zal deze ſoberheit der inkomſten ontſtaan zyn uyt de veranderinge der tijden. De oude Godsdienſt lag 'er toen al onder: de Prieſters en Paſtoors waren d'er dun gezaait; en, dewijl zy by nacht en by ontyde op hunne kudde moeſten paſſen, en geen vaſte inkomſten meer hebbende, van een gegeeven brok moeſten beſtaan, hadden zy weinig of niets over voor den *Proviſor*.

Dat de voorn. *Pieter Hendriksz.* zoo een *Proviſor* is geweeſt, blijkt uyt het volgende bericht, 't welk op de rugge van den eenen brief in de Latynſche taal geſchreeven ſtaat:

"In 't jaar 1570 den 4 November heb ik, *Reyer* "*Kornelisz.* Klerk onder 't Biſdom van Utrecht, Mijn"heer *Pieter Hendrikszoon*, *Proviſor* van Amſtelland, "Waterland, en Zenand, volgens den inhoud van 't "bevél hier achter op ſtaande, ingeleidt in de licha"melijke, dadelyke, en werkelijke bezitting van ee"ne vikary, of altyd duurende kapellany; dewelke "(wel-eer) geſticht is geweeſt in S *Lysbets* kapelle, ge"legen bezyden het Stadhuys der ſtad Amſterdam, enz.

Op de Kapél in de Gansoert.

De volgende brief behelſt de inwijding van een kapél, die in de *Gansoert* heeft geſtaan: daar ik niet anders van zeggen kan, als dat het de kapél van een konvent is geweeſt. Dit blijkt uyt den brief daar den genen, die voor de onderhoudinge van de tucht in het konvent dezer kapelle zullen bidden, eenige aflaaten verleent worden. Welke aflaaten ook verleent worden aan de genen, die daar de lijf kaſtijdingen en vermaningen met verdraagzaamheit zullen ontvangen. Dit is een zeker bewys dat 'er een konvent heeft geſtaan; 't welk ik echter by de Beſchryvers van Amſterdam niet vermeld vinde. Ja daar ſchijnt een dubbeld klooſter of konvent geſtaan te hebben. Een dubbeld klooſter word genoemt, in 't welke mans en vrouwsperſoonen, hoewel van malkander afgeſchoten, woonen,

nen, en den Regel van zekere Order beleeven. Dit ſchijnt te blyken uyt die woorden: *daarom is het dat wy allen den genen, mans- en vrouws-perſoonen, zoo wel die daar by malkander woonen, als die 'er na toe komen,* enz. Althans dunkt my dat die woorden aldus vertaalt moeten worden.

Ik geloof ook dat 'er de Regel van S. *Franciſcus* onderhouden is geweeſt, om dat S. *Franciſcus* onder de Heiligen opgetelt word, welken de kapél toegewijdt is. Want de HH. *Auguſtinus* en *Hieronymus*, die ook de Patroonen van Religieuze Orders zyn, worden d' er maar genoemt, als zijnde twee van de vier bekende Kerkenleeraars.

In een ouden bezegelden brief van 't jaar 1425 ſtaat S. *Pieters* kapél vermeld onder den naam van S. *Pieters kapelle en gaſthuys in Gansoerde.* Miſſchien zullen de Broeders en Zuſters, aldaar als in een konvent woonende, op de zieken gepaſt hebben. Maar dan zouw 't wel ſchynen dat deze S. *Pieters* kerk, die van den Heer *Commelyn* en anderen voor de oudſte van de ſtad gehouden word, op verre na de oudſte niet en is: als zynde eerſt ingewijdt in 't jaar 1419.

WY *Mathias*, by Gods genade Biſſchop van Biduanen, de algemeene Vikaris in Biſſchoppelijke zaken van den eerw. vader en Heer in *Chriſtus*, Mijnheer *Frederik*, by dezelve genade Biſſchop van Utrecht, doen kond aan allen dat wy in 't jaar 1419, den 16 dag van Oktober, te Amſterdam, op eene plaats door de wandeling *Gansoerd* genaamd, met de toeſtemminge en het verlof van 't Haagſche Kapittel, 't welk de paſtory van die plaats bekleedt, en met den genadigen byſtand van den ſevenvoudigen Geeſt, eene kapél en een outaar gewijdt hebben ter eere van de H. Drievuldigheit, van de hoogverheve Maagd *Maria*, van de HH. *Andreas*, *Gregorius*, *Auguſtinus*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Franciſcus*, van S. *Margareta*, en van alle Heiligen. Voorts hebben wy vaſtgeſtelt dat het Wijfeeſt van de kapél en het outaar voornoemd alle jaaren ten eeuwigen tijde in Gods name zal geviert worden op den Zondag na S. *Lambertus* dag. Daarom is het dat wy allen den genen, die een op-

recht berouw hebbende, mans en vrouwspersoonen zoo die daar by malkander woonen, als die 'er na toe koomen, op de wijding van de kapél en het altaar voornoemt zullen verschijnen; en den genen die over het kerkhof gaande voor die daar begraaven leggen, of elders waar dat het zy ruften, een gebed zullen storten; of die voor eene ziel, welke dat het zy, in 't vagevuur leggende dit of een . . . gebed zullen leezen; of die zich zelven voor 't Sakrament van *Christus* Lichaam of voor de Reliquiën der Heiligen met godvruchtigheit en ootmoedigheit nederbuigende, den bystand Gods en der Heiligen zullen aanroepen; of die in de gemelde kapelle nederknielende, driemaal het *Vader ons* zullen leezen; of die 'er met woorden of werken toe helpen zullen dat de tucht in het konvent der gemelde kapelle onderhouden werde; of die 'er de lijfkastydingen en vermaningen met verduldigheit zullen verdraagen; of die de uytvoerders of uytvoersters van 't zelve konvent zullen zijn; vorders allen den genen die op de volgende feestdagen, namentlijk op Kersdag, op de Besnydenisse des Heere, op des Heeren Openbaringe, op Palmen Zondag, op Goeden Vrydag, op Paaschdag, op de Hemelvaart des Heere, op Pinxterdag, op H. Sakramentsdag, op H. Drievuldigheitsdag; vorders op alle en ieders feestdagen van de hoogverheve Maagd *Maria*, op de feestdagen van ieder Apostel, van ieder der vier Evangelisten, van de vier Kerkenleeraars, van den H. *Michael*, van S. *Jan den Dooper*, van de HH. Martelaars *Vincentius*, *Laurentius*, *Stephanus*, *Pontianus*, *Dionysius*, en welker reliquien in deeze kerk bewaart worden; als mede op die van de HH. Belyders, *Martinus*, *Nicolaus*, *Alexius*, *Franciscus*, *Bernardus*, van alle de HH. (Belyders,) en Martelaars; eindelijk op de Feestdagen van de HH. *Willibrordus*, *Margareta*, *de elf duizend Maagden*, *Catharina*, *Barbara*, *Agnes*, *Cæcilia*, *Lucia*, *Agatha*, *Clara*, *Gertrudis*, *Maria Magdalena*, en van de H. weduwe *Elizabeth*; of geduurende de Oktaven der voorn. Feestdagen; eindelyk op alle Zondagen, de voorgemelde kapél met godvruchtigheit zullen bezoeken; of aldaar de kerkelyke dienften, de sermoenen,

nen, of de kollaatzien (geeſtelyke vermaningen) zullen *b* doen of aanhooren; of die ten behoeve of voor de timmeraadje van 't voorſchreeven konvent de behulpzaame hand op wat wijze dat het zy zullen toeſteeken; eindelijk allen den genen, zoo mans- als vrouws-perſoonen, die op het luiden van de avondklok driemaal het *Weeſt gegroet* met gebogen knien zullen leezen, zoo dikwils, op wat plaatze, en 't zy voor levenden of dooden, dat het bovenſtaande of iets van het zelve, in de gemelde kapelle, of in de plaatzen die daar aan getimmert zyn zal gedaan worden; zoo is het, zeg ik, dat wy, betrouwende op de barmhertigheit Gods, en op de krachtige voorſpraak van de HH. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, en van den Patroon der Utrechtſche Kerke S. *Martinus*, aan de zodaanigen 40 dagen afflags van de opgeleide boetwerken genadiglijk verleenen. Zullende deezen brief ter getuigeniſſe der zaake dienen. Gegeeven in 't jaar en op den dag als boven.

b In 't Latyn ſtaat, *qui divinis... active vel paſſive interfuerint*: dat meen ik dat hier te zeggen is: de dienſten doen of aanhooren. *Vertaalder.*

BLAD-WYZER

Van de voornaamste zaaken, in de Oudheden en Geſtichten van Amſtelland en Noord-Holland begreepen.

A.

Albert van Beyeren, heeft het klooſter van de Kartheuzers buiten Amſterd. helpen ſtichten, 201
.. dat zeggen word verdedigt, 206, 207
Aalsmeer, deszelfs oude naam, 315
.. Patroon der kerke, Paſtoors, 315, 316
Abbekerk, dorp met een parochikerk, 469
Adel, de dochters zoon van Koning Radbodus, fabelen die van hem vertelt worden, 414 415
Adrianus VI. (Paus) afkomſtig van W. Eggert, 293
Adwatijken, *Aduatici*, afkomſtig van de Cimbri, 56
.. hebben op de uyterſte grenzen van de Gaulen gewoont, 57
Alardus van Amſterdam, geleerd Amſterdammer, 266, 267
Alkmaar, niet gebooren uyt de aſſe van Vroonen, 1
.. een oude ſtad der Marſaten, 1, 30
.. rechten aan Alkmaar gegeeven, 1, 2, 31
.. door de Vriezen uytgeplunderd, 2
.. van een afgoden tempel die hier geſtaan zouw hebben, *ibid.*
.. redenen daar tegen enz. 31, 32
.. S. Laurens kerk, 2
.. zie Laurens kerk.
.. klooſters te Alkmaar, 21, 22 enz.
.. zie Minnebroeders klooſter.
.. Nonneklooſters, 23
.. Begynhof, 23, 24
.. andere Begynhoven, 36
.. gaſthuys, 25
.. aalmiſſen aan 't gaſthuys gemaakt, 25, 26
.. het Seſſenhuys, 28
.. het Stadthuys, 29
.. Terminaris-huys der Preekheeren: zie Preekheeren.
.. klooſter buiten Alkmaar: zie Karmeliten.
Alkmaar, onderzoek wegens de oudheit van Alkmaar, 29, 30, 33
.. de Abten van Egmond waren ambagtsheeren van Alkmaar, 30

. . dikwils van de Vriezen geſlegt, verbrandt, enz. 31
. . wilde in de 16 eeuwe onder de Weſtvrieſſche ſteden niet gerekent worden, 31, 32
. . rampen die Alkmaar geleden heeft, 36, 37
Almere, 't oude Almere is waarſchijnelijk 't Haarlemmer meer, 316
Ambroſius (*Johan*) Paſtoor van Opdam, 455
. . wijkt van 't geloof, *ibid.*
Amſtel: (de) van Amſtels begeeven zich onder 't gemeene volk, 86, 120
. . dat moet niet voor vreemd of miſſelijk aangezien worden, 120
. . zie Gysbert.
. . de wapens en de naam der van Amſtelen uyt Holland gebannen, *ibid.*
. . waren Leenmannen van den Biſſchop van Utrecht, 121
. . doch ſtaken de hoornen dikwils op, 121, 122
Amſtel (*Gysbert van*) heeft Amſterdam bewalt en bemuert enz. 86, 87
. . zie Gysbert.
. . de naam van Amſtel of Amſtele al vroeg vermeld, 112
Amſterdam, naamrede, 86 88
. . opkomſte, lof, van Amſterdam, 86, 87
. . wanneer eerſt vermeld, 100, 111
. . vermeld onder den naam van Amſtels veſten, *ibid.*
. . de van Amſtels veel vroeger vermeld, 112
. . door Jan van Henegouwen geſchonken aan zijn broeder Guido, 86
. . ſtadsrechten aan Amſterdam gegeeven, 87
. . doorgaans met inwendige tweedragt gequeld, *ibid.*
. . van geringe beginſelen opgekomen, 86, 115
. . de regeering tuſſchen de Hoeks- en Kabeljauwsgezinden verdeeld, 87
. . heeft lang voort 't oude geloof gekampt, 88
. . de oude kerk: zie Onde kerk: zie Nieuwe kerk: zie Olofskapél: zie Pieters kerk: zie H. Stede: zie Wapen van Amſterdam: zie Minnebroers kloſters: zie Reguliere Kanonnikken: zie Minnebroeders; Kartuizers; Paulinianen; Cellebroeders; Jakoks kapél; Zuiderkerk; Noorderkerk; kerken; Paſtoors; Begynhof: zie Spinhuis: zie Tuchthuis: zie Doelens.
. . of Amſterdam gebouwt is op den grond of bodem van de oude Menapiers (*Menapii*) 105, 106
. . Amſterdam voor hene veel geringer, 121

.. hoe dat Amſterdam en Amſtelland in Holland ingelijft is, 121, 122
.. Nonneklooſters t'Amſterdam, 177 enz.
Amſterdammers, geleerde Amſterdammers, 266
Amſterveen, parochikerk enz. 281
Avenhorn, dorp met een parochikerk, 446

B.

Banjert, buiten Hoorn, klooſter aldaar, 476
Begynhof t'Amſterdam, hoe oud, 189
.. Graaf Aalbert neemt het onder zijne beſcherming, 190
.. de Begynen mogten haare huizen niet vervreemden, 193
.. Jonkvrouwen genaamd, *ibid.*
.. ook vermeld onder den naam van arme Begynen, 193, 194
.. haare kapél aan de Engelſche Puriteinen ingeruimd, 194
.. waarom dat ze een grauwe kap aantrokken, 195
.. overſten van 't Begynhof, 195, 196
Beka (*Johan*) tegen de Bollandiſten verdedigd, 113 114.
Benninkbroek, dorp met een parochikerk, 468
Bergen, een dorp in Kennemerland, 37
.. naamrede, 37, 40
.. kerk, Patroon, enz. 38
.. Paſtoors, 39
.. of de landeryen, door Graaf Aarnout aan de abdy gegeeven, onder dit Bergen gelegen waren, 38, 40
Berkhout, dorp met een parochikerk, 477
Betlehem, een klooſter buiten Hoorn, 476
Binnewyzen krijgt een eige parochikerk, 494
Bogarden t'Amſterdam: zie Pauliniaanen.
Boom (*Eglert*) Deken van Weſtvrieſland, 325
.. verandert zeker misbruik, 457, 458
Boſius: zie Caſtro (a)
Boſſchen en *Boomen*, daar is Holland van ouds vol van geweeſt, 397 enz.
Boſſemius, of *van Boſſem*, (*Matthias*) een deftig man en geleerd Amſtermer, 267
Bovenkerke, buurt onder Amſterveen, Paſtoors, enz. 282
Bovenkerſpel, dorp met een parochikerk, 480
.. Paſtoors, 480, 481
Braaſſem (*Gerrit*) Paſtoor te Alkmaar, 20
Broek, dorp met een parochikerk enz. 43
Broek een dorp van Waterland enz. 308
.. wie de paſtory te vergeeven had, 308, 309
.. of de naam van Broek geko-

gekomen is van de Bructeri, 309
Brugman (*Johan*) Minnenebroeder t'Amſterdam, 165
.. een welſpreekend Preker, 165, 167
.. zijne geſchriften, 165 166
.. zijne aanſtootelijke predikaatzien t'Amſterdam, 170 enz.
Bruno (ſint) Inſtelder van de Kartuizers, 203
.. by wat gelegendheit dat hy naar de eenzaamheit vertrok, 203, 204
.. van den Hoogleeraar, die na zijne dood zoude over-end geſtaan en geſproken hebben, 204 205
Buitenveldert, waar gelegen, 281
.. Paſtoors, 281, 282
Bulius (*Klaas Boelisz.*) geleerd man te Hoorn geboren, 350
Burchardus, Biſſchop van Utrecht verdedigd, 113 114
Burg (de) op Teſſel, 63
.. kerk, Paſtoors, vikaryen enz. 63 64
Buyk (*Jakob*) Paſtoor te Amſterdam, word in een ſchip op de genade der baaren geſtelt enz. 101
Buykſloot, deszelfs oude naam, 283
.. Paſtoors, 283, 284

C.

Cannius (*Nicolaus*) Paſtoor te Amſterdam, 132
.. hy was de ſchrijver geweeſt van Eraſmus, *ibid.*
.. onder de geleerde mannen van Amſterdam opgeteld, 271
Cappidus Staurienſis, moet voor een fabel ſchrijver gehouden worden, 33
Caſtro (*Jacobus a*) anders Boſius, onder de geleerde Amſterdammers gerekend, 274
.. is Biſſchop van Roermonde geweeſt, *ibid.*
.. zijn graffchrift, 275
Catharina (ſinte) van haare Reliquien, 134
Cellebroeders t'Amſterdam 176
Ceratinus (*Jacobus*) geleerd man van Hoorn, 348
Chimeloſara, in den brief van Otto III, waar gelegen, 73
.. bedenking over dien naam, 73, 74
Cimbri, de Kimbren, en de Teutſchers, of hier te lande gewoont hebben, 55 enz.
.. de Brabanders en Vlamingen, volgens N. nakomelingen van de Cimbri, 58, 59
.. Suffridus Petri lochent dat hier te lande oyt Cimbri gewoont zouden hebben, 59
.. zij-

. zijne redenen opgewogen, 59 enz.
Cimbriſſche zee, waar gelegen enz. 57
Cippæ, zekere viſſchen, die naar menſchen gelijken, enz. 301
Clement Maartensz. tot Paſtoor van Hoorn verzocht enz. 346
. . wijkt van 't oude geloof, *ibid.*
Crocus (*Cornelis*) geleerd Amſterdammer, 267
Cyfergetal: zie Jaargetal.
Cyferletters 1, 2, 3, enz. in Europa onbekend voor de 13 eeuwe, 491

D.

Damen (*Adam*) Aartsbiſſchop van Adrianopolen, onder de vermaarde Amſterdammers gerekend, 275
David Leendertsz. te Alkmaar voor 't geloof gedoodt, 13
Dekens van Weſtvrieſl. 325
. . de onmatige afperſingen van die Dekens beteugeld, 325, 326
. . ſtaaltje van hunne afperſingen enz. 331, 332
. . verdrag tuſſchen den Deken, en zijne geeſtelijke onderzaaten, 326
. . lijſt van die Dekens, 330
. . krakeel tuſſchen den voorn. Deken en de ſtad Hoorn, over den vrydom der kerken, 333
. . zy quellen de Weſtvriezen met veelvuldige feeſtdagen, 336
. . verſchil tuſſchen den gemelden Deken en de Enkhuizers, 392
. . de Paſtoors durfden den Deken niet tegenſpreeken, en waarom? 457
. . hoe dat ze de Paſtoors plagten te dwingen om drikgelagen te betaalen enz. 457, 458
Diemen, dorp met een parochikerk, 279
. . Paſtoors, 279, 280
Dionyſius de Areopagiter, verſchil over twee HH. Dionyſiuſſen, 442 enz.
. . de Areopagiter en de Apoſtel van Vrankrijk twee onderſcheide perſoonen, *ibid.*
. . hoe die twee Heiligen in een geſmolten zijn, 442, 443
. . verſchil over de werken van Dionyſius Areopagita, 433
. . waarom dat hy uytgeſchildert word als onthoofd, maar zijn hoofd in de handen draagende,
. . onderzoek van 't gemeene zeggen dat hy onthodft zijnde, zijn hoofd zouw opgenomen hebben, 444, 445
Doelens t' Amſterdam, 254
. . wat Kloveniers Doelen te zeggen is, 255, 257
Drebbel (*Kornelis*) een groot

groot Filoſoof te Alkmaar gebooren, 33
.. door Ferdinandus II tot meeſter van zijnen zoon gekozen, 33
.. van zijn glazen kloot enz. *ibid.*
Duivendrecht waar gelegen, 278
Duizend: het jaargetal van duizend plagt dikwils achtergelaten te worden, 493

E.

E *dam*, waar van aldus genaamd, 294
.. parochikerk, Paſtoors enz. 294, 295
.. konvent van Minnebroeders aldaar, 296
.. Begynhof te Edam, *ibid.*
.. Edam geen oude ſtad, *ibid.*
.. van de Meeremin, by Edam gevangen, 296, 297
.. zie Meeremin.
Eggert (*Willem*) een vermaard Waterlander, 289
.. was in groot aanzien by Willem VI. 289, 290
.. timmert Purmerende, *ibid.*
.. heeft Willem VI uyt groote ſchulden geredt, 290
.. word van de grooten benijdt, *ibid.*
Eggert (*Jan Willemsz.*) trekt metter woon uyt Holland, *ibid.*
.. verkoopt Purmerende, Nek, enz. *ibid.*
.. ſticht twee klooſters in Vlaanderen, *ibid.*
Egmond (de Abten van) waren ambachtsheeren van Alkmaar, 30
Enkhuizen waar gelegen, naamrede, enz. 361
.. de Enkhuizers mogten door den Deken buiten den ban van de ſtad niet gedagvaart worden, 361
.. andere voorrechten, enz. 391, 392
.. Gommers kerk, 361 enz.
.. wanneer begonnen en voltrokken, 393
.. begeevers van de paſtory, 361 enz.
.. 't koſterſchap door de ſtad vergeeven, 362
.. oude Paſtoors, 364
.. S. Pankras kerk, 365 enz.
.. koſterſchap, oude Paſtoors, enz. *ibid.*
.. andere kerkjes of kapellen, 367
.. Minnebroeders huys, *ibid.*
.. op wat voorwaarde de Minnebroeders daar ingelaaten zijn, 367, 368
.. Weeshuizen, 368
.. Begynhof, Nonnekloo-ſters enz. *ibid.*
.. naarder beſchrijving van S. Urſulaas kloo-ſter, 389
.. verdrag tuſſchen de Urſulinen en de Paſtoors, 370, 376
.. andere begiftingen aan dit kloo-ſter gedaan, 381

.. Regenten van dit kloosſter, 383, 384
.. weeshuizen en gaſthuizen te Enkhuizen wanneer geſticht, 384
.. Paſtoors van 't oude geloof afgeweeken, 385
.. laatere Paſtoors van Enkhuizen, 386 enz.
.. de eerſte bewoonders van Enkhuizen waren geringe luiden, 391
.. verſchil met den Deken van Weſtvrieſl. 392
.. groote tweedragt tuſſchen de twee parochikerken, 394 enz.
.. of men met een plank van Enkhuizen tot Staveren toe konde gaan, 395, 396
.. tegenredenen opgeloſt, 396, 399
.. zie Kreiler boſch.
Eſpencæus (*Claudius*) voor een Lutheraan uytgemaakt, om dat hy in de Griekſche taal ervaren was, 17

F.

Feeſtdagen, de Weſtvriezen wierden met veelvuldige feeſtdagen gequelt, 336
Foreſtus (*Petrus*) vermaard Geneesheer, te Alkmaar gebooren, 21

G.

Galo van Galama, zyn twiſt met Floris II, 395
Gaſthuyzen t'Amſterdam, 240, 241
.. inkomſten der Gaſthuizen, 242, 243, 244
.. de twee Gaſthuizen vereenigd, 241
Geeſtelijkheit, die mogt geen land buiten Hoorn aankoopen enz. 356
Geleerde Amſterdammers, 266
Gemarchi, in den brief van *Otto* III, wat te zeggen is, 74
Graaf (*Antonis de*) deftig Paſtoor van Veenhuizen, 440
Graaf (*Jan de*) Deken van Weſtvriesland niet gepreezen, 331
Groot, anders *Grooden*, enz. 53
Grootebroek, dorp met een parochikerk, 481
.. Nonneklooſter aldaar, *ibid.*
.. Paſtoors, vikaryen, 481, 482
Guido van Henegouwen (Biſſ. van Utrecht) Heer van Amſterdam, 86
.. zyne nedrigheit, 87
.. weigert den Kardinaals hoed aan te neemen, 87
Gysbert van Amſtel heeft Amſterdam bewalt en bemuurt, 86, 87
.. ſchuldig aan den moord van Floris V, 116
.. moeſt weder uyt Amſterd. vertrekken, *ibid.*
.. waarſchijnelijke blijken dat hy naar Pruiſſen ge-

getrokken, en 't ſtedeke Holland aldaar opgebouwt heeft, 115, 116, enz.

H.

Haarlemmer meer, van ouds Almere genaamd, 316
Haemrode (*Kornelis*) geleerd Amſterdammer, 273
Handboog-ſchutters hunne kapél t' Amſterdam, 255
Haringkarſpel, des zelfs kerk, Patroon, enz. 44
Hauwert, dorp met een parochikerk, 447
't *Heiligeveld* te Alkmaar, 21
Heilo (*Frederik van*) geleerde Prieſter van Alkmaar, 20
Heilo (Klooſter) de Regering van Alkmaar neemt dit klooſter onder haare beſcherming, 23, 24
.. word vereenigt met dat buiten Amſterdam, 231
Heimelyke huwelyken, zware twiſt daar over, 133
Heilige Stede te Amſterdam, eertyds een kapél, 135
.. ter gelegendheit van zeker mirakel gebouwd, 135, 136
.. door Keizer Maximiliaan bezocht, 136
.. zie Hoſtie, Ommegang.
.. bévaarden naar de H. Stede, 141
.. outaaren in de H. Stede, 142, 143
.. t'hans de Nieuwe zyds kapél genaamd, 144
Heinsbroek, of *Hensbroek*, dorp met een parochikerk, enz. 449, 450
.. had voor deezen eenen Paſtoor met Opdam, 449
.. ook eenen Schout, 451
.. Oude Paſtoors, *ibid.* 451, 452
.. Patroon van de kerk, 450
.. die van Hensbroek helden tot de nieuwe gezindheden, 454
.. Paſtoors van Hensbroek van 't geloof geweeken, 455
.. koſters van Hensbroek *ibid.*
.. twee gilden te Hensbroek, 455, 456
Helder (*de*) kerk, Paſtoors enz. 79, 80
Hem, dorp met een parochikerk, 478
.. Paſtoors van Hem, 478, 479
Hervieus van Amſt. geleerd Amſterdammer, 266
Hogerbeets (*Petrus*) geleerd man van Hoorn, 349
Holland, of het in oude tyden niet boom- en boſch-rijk is geweeſt, 396, 397 enz.
Hollant, een ſtedeke in Pruiſſen, door Hollanders gebouwd, 117
.. was eerſt Pozlauken

genoemt, 118
Hollesloot, dorp met een kapelle, 284
Honæus (*Gerrit*) Regulier Kanonnik, te Monnikkendam voor 't geloof gedoodt, 304
Hondert: het jaargetal van hondert plagt dikwils achtergelaten te worden 493
Hoogkerspel, dorp met een parochikerk, 487
Hoogwoud, dorp met een parochikerk, 464
.. slag aldaar tusschen de Holl. en de Vriezen, 465
.. kapél aldaar gebouwd, *ibid.*
.. die kapél tot een parochikerk opgerecht, *ibid.*
Hoorn waar gelegen, wanneer eerst vermeld, enz. 337
.. naamrede, 354
.. was de zetel van den Prooft van Westvriesl. *ibid.*
.. de parochikerk opgetimmerd, 337, 338
.. was eerst ligt opgebouwt, 355
.. het gebouw van tyd tot tyd voltrokken, *ibid.*
.. Een stukje van 't H. Kruys in de kerk gebragt enz. 338
.. Oude Pastoors, *ibid.*
.. vikaryen in de kerk, 339
.. O. L. Vrouwen kerk gebouwd, 340
.. S. Antonis kerk, *ibid.*
.. een toren op S. Antonis kerk gezet, 355
.. S. Kornelis kapél, 340
.. Mansklooster te Hoorn, 341
.. Vrouwenkloosters, 341, 342
.. konvent der Hieronymianen, 344
.. de Nonnen uyt haar bedde geligt, en half naakt op een schip gezet, 344
.. oud Gasthuys te Hoorn 344
.. Weeshuys, Leproos-huys, Pastoors, enz. 345
.. die van Hoorn gebruyken groote toegeevendheit omtrent de Predikers van den nieuwen Godsdienst, 346
.. laatere Pastoors van Hoorn, 347
.. geleerde Mannen, 347, 348
.. In't jaar 1470 noch geen brouweryen te Hoorn, 354
.. wanneer de eerste huizen te Hoorn gebouwd, *ibid.*
.. privilegien aan die van Hoorn gegeeven, 356
.. verscheide dorpen onder 't gebied van Hoorn gekomen, 357
.. noch andere dorpen, enz. 358
.. wat Hoorn in zekere schattinge moest opbrengen, 359
.. Hoorn plagt door de lakenwery te bloeyen, 360

kloo-

.. klooſter buiten Hoorn, 476
Hoorn: verſchil tuſſchen de ſtad en den Deken van Weſtvr. over den vrydom der kerke, 333
.. groote twiſt over dezelve zaak tuſſchen de ſtad en 't Domkapittel, 335
Hoorn op Teſſel, kerk aldaar, 67
Hoſtie in 't vuur onbeſchadigd gebleeven, 135
.. zie H. Stede.
.. een boekje over dit mirakel geſchreeven, 136
.. zie Ommegang.
.. dat mirakel verdedigd, 142
Huisduinen, kerk, Patroon, enz. 79, 80
Hypelshoef, dorp op Wieringen, 82
.. paſtory, Paſtoors, enz. 82, 83

I.

Jaargetal: in 't jaargetal na Chriſtus geboorte uyt te drukken wierd ſomtijds het jaargetal van duizend, ſomtijds van de honderden, achtergelaaten, 493
Jakob: Sint Jakobs kapél t'Amſterdam, 150
Janſonius (*Jacobus*) een geleerd Amſterdammer, 270
.. een deftig uytlegger van den Bybel, 270, 271
Jeruſalemsvaerders t'Amſterdam enz. 139
Ilpendam, hoe van ouds genaamd, 284
.. patroon, Paſtoors enz. 284, 285
Junius (*Adrianus*) geleerd man van Hoorn, 349
Junius (*Petrus*) geleerd man van Hoorn, *ibid.*

K.

Kadyk, parochikerk, Paſtoors enz. 302
Kamp, dorp enz. 62
Karmelyten (geſchoeide) hun klooſter buiten Alkmaar, 24
.. wanneer geſticht en afgebroken, 24, 25
Karthuizers, hun klooſter buiten Amſterdam uytgeplunderd, 175
Karthuizer klooſter buiten Amſterdam, 201
.. naderhand binnen de ſtad betrokken, 206
.. de Karthuizers bouwen hunne klooſters doorgaans buiten de ſteden, en waarom: 201
.. het bouwen van dat klooſter bekoſtigt door Aalbert van Beyeren, 201, 206, 207
.. was een groot en prachtich gebouw, 202
.. Chriſtianus II, Koning van Denemarken, is hier gehuisveſt geweeſt, *ibid.*
Karthuizers: waar van aldus genaamd? 203

.. ingeſteld door S. Bruno: zie Bruno.
.. word beweert dat Hartog Aalbert het gemelde klooſter heeft helpen ſtichten, 206, 207
Kater (*Johan de*) Paſtoor te Alkmaar, 17
.. was een deftig man, zeer geleerd, enz. 19
Kerken: Lutherſche, Arminiaanſche, Franſche kerk t'Amſterdam, 152
.. misbruyk omtrent den vrydom der kerken en kerkhoven, 333
.. groote twiſt daar over tuſſchen de ſtad Hoorn, en 't Domkapittel, 335
Kinhem, (de Vliet) of by Petten in de Zee geloopen heeft, 54, 55
.. beweezen dat Kinhem de naam is van een vliet, 55
.. of de naam Kinhem afkomſtig is van de Cimbri of Kimbren, 55, 56
Klariſſen t'Amſterdam: de Regeering van Amſterd. tracht het opbouwen van een Klariſſen klooſter te beletten, 186, 187
.. is evenwel voltrokken, 189
.. in een Ralphuys veranderd, 189
Klooſters: plakkaat tegen 'tvermenigvuldigen van de klooſters en klooſtergoederen, 166
.. klooſters van Amſterd. naauwkeurig opgeteld, 197
Koedyk, dorp met een parochiekerk, 431
Kogen, dorp op Teſſel, enz. 67
Kooltuin (*Kornelis*) Paſtoor te Alkmaar, 13
.. houdt het met de Nieugezinden, 13, 14
.. vlugt naar Embden, 14
Krabbelyn (*Gillis*) Raadsheer van Karel den Stouten, 168
.. doet groote weer om de Minnebroeders in Amſt. te krijgen, 168, 169, enz.
Kreil, of *de Kreilerboſch*, buiten Enkhuizen, 395
.. of 'er zoo een boſch geſtaan heeft, 395, 396
.. van den twiſt aldaar tuſſchen Floris II en Galo van Galama voorgevallen, *ibid.*
.. dat boſch is geen Rietboſch geweeſt, 396, 397
Kroon in 't Amſterdamſche wapen: zie wapen.
.. waarom aan de Amſterdammers vergund, 148, 149
.. meer andere ſteden voeren een kroon in haar wapen, 149
.. wanneer zulke wapens met kroonen opgekoomen zyn, *ibid.*
Kroon (Pauſſelijke) reden van de drievoudige kroon der Pauzen, 149, 150

L.

Landt: een *made* (lands) een koeweide, een Geers, enz. uyt hoe veele roeden beſtaan, 230
Lammerſchagen, dorp met een parochikerk, 468
.. Paſtoors, 468, 469
Lantsmeer, dorp met een parochikerk, enz. 314
Laurens (ſint) zijne kerk te Alkmaar, wanneer gebouwd, 2
.. tweede kerk van SS. Laurens en Mattys, *ibid.*
.. de toren ingeſtort, 3
.. beide die kerken afgebroken, en een derde getimmert, *ibid.*
.. kapél van de H. Maagd, in de leſte kerk, *ibid.*
.. vikary in die kapél, 3,4
.. andere outaaren in de zelve, 5
.. de vikaryen wierden door den Abt van Egmond vergeeven, 5
.. lijſt van die vikaryen, 5, 6, 7, enz.
.. Begeever van de paſtory, 9
.. Oude Paſtoors, 9,10
.. inkomſten der paſtorye, 11, 12
.. laatere Paſtoors, 18, 19, enz.
Leek, dorp met een parochikerk, 460
Leeuwen in 't wapen van Amſterd. waar van daan? 149
Liora, in den brief van Otto III, is het vlietje de Lier by Naaltwijk, 71
Luttekebroek, parochikerk, Patroon, enz. 481
Luttikhoefshuizen, dorp in Waterland, enz. 309

M.

Maarten Pietersz. Paſtoor van Hoorn, gepreezen, 346
Made lands uyt hoe veele roeden beſtaat, 230
Mariengaerde (de Monnikken van) waren de eigenaars van Monnikkendam en 't eiland Marken, 305
.. waarom hen die eigendom benomen is, 305 enz
Marius (*Leonardus*) Paſtoor te Amſterdam, 103
.. heefr Vondel tot het Rooms geloof bekeert, 103, 104
Marken (eyland) eertijds Merkerhof genaamd, 306
.. plagt den Monnikken van Mariengaarde toe te koomen: zie Mariengaarde.
.. waarom hen ontnomen is, 306, 307
Marken (dorp) parochikerk aldaar, 307
Marſatii of *Marſaters*, waar dat hunne woonplaats gehad hebben, 77,78
Marsdiep, 63, 77
.. of die naam afkomſtig is

van de oude Marſaters, 77, 88
Maſaland (in den brief van Otto III,) moet volgens Alting verandert worden in Waſaland, 75, 76
.. word beter verſtaan van Maaſland in Delfland, 76
Maximiliaan (Roomſch Koning) bezoekt de H. Stede te Amſterdam, 137
. . verciert het wapen van Amſterdam met de Keizerskroon, 136
. . zie wapen van Amſterdam.
Medemelacka, in den brief van Otto III, waar gelegen? 73
Meer (*vander*) verſcheide Broeders aldus genaamd, altemaal Prieſters en Paſtoors, 461, 462
.. rechten een Schole op, *ibid.*
Meeremin te Edam gevangen, 296, 297
. . hoe dat ze toegeſtelt was, en gevangen wierd, 297
. . leert ſpinnen enz. 298
. . de waarheit van dit verhaal verdedigd, 299, 300
. . word beweezen dat 'er meer zeemannen en zeevrouwen zijn gezien, 299 enz.
. . of men de Meereminnen niet kan leeren naeyen, 301
Meetius (*Adriaan*) geleerd Wiskonſtenaar te Alkmaar gebooren, 21
Meetius (*Jakob*) uytvinder van de brillen, te Alkmaar gebooren, *ibid.*
Medenblik, naamrede enz. 400, 406
. . voor den ouden rijkszetel der Vrieſſche Koningen gehouden, 400
. . dit ſtaat in een ſchilderij geſchreeven, 400, 401
. . dat geſchrift doet weinig ter zake, 406
. . naarder onderzoek van deze zaak, 406, 407
. . waarſchijnelijk heeft 'er Radbodus nu en dan zijn hof gehouden, 408
. . voorrechten, keuren, enz. 401
.. parochiekerk aan 't Domkapittel van Utrecht gegeeven, 402
. . Paſtoors, vikary, enz. 403
. . waardigheit van den Paſtoor, 404
. . konventen van Tertiariſſen te Medenblik, *ibid.*
. . laatere Paſtoors, 404 405
Melchior (Paſtoor te Enkhuizen) hoe armelijk dat zich behelpen moeſt, 364 393
Menapiers (*Menapii*) of ze in Amſteland of daar omtrent gewoont hebben, 105, 106
. . de Menapiers door de Uſipeten en Tenkters verſlagen en verdreven, 106 enz.
. . zijn eerſt na die nederlaag

laag dicht by de Morini gaan woonen, 110
.. zie de Voorrede.
Merkerhof, zie Marken.
Michiel, Heer Michiel, Paſtoor van Opdam, wijkt van 't oude geloof, 455
Middelye, *Midlye*, parochikerk, Paſtoors, enz. 302, 303
Midwoude, dorp met een parochikerk, 470
Minnebroeders klooſter te te Alkmaar, 21
.. was een voortreffelijk gebouw, *ibid.*
.. Minnebroeders daar woonende in 't jaar 1572 22
.. die wierden te Enkhuizen voor 't geloof gedood, *ibid.*
.. het klooſter afgebroken, *ibid.*
Minnebroeders klooſter te Amſterdam: wanneer ingelaaten, 163
.. zijn daar ingekomen tegen den wil van de meeſte burgers, 164
.. zie Brugman.
.. om 't geloof verdreeven, 166, 167
.. hun klooſter door 't graauw uytgeplunderd, en waarom, 175
Mirakel van de H. Hoſtie: zie Hoſtie.
Monnikkendam, naamrede enz. 304 enz.
.. de hoofdkerk wien toegewijd, 304
.. Karmeliten klooſter aldaar, *ibid.*
.. oude Paſtoors, 304, 305
.. konvent van Ciſtercinonnen buiten de ſtad, 305
.. oudheit van Monnikkendam, *ibid.*
.. de ſtad plagt den Monnikken van Mariëngaarde toe te koomen, *ibid.*
.. waarom hen die eigendom benomen is, 305, 306
.. daar zouden voor deezen veele hexen en tovereſſen gewoont hebben, enz. 306
.. de inwoonders helden zeer naar de nieuwe gezindheden, 306
Monſenus (*Johannes*) geleerd Amſterdammer, 267

N.

Nannius (*Pieter*) ten onrecht door *Schokius* onder de Voorſtanders van de Reformaatzi geplaatſt, 14
.. wat dat de gelegendheit tot dit misverſtand gegeeven mag hebben, 17
.. hy hekelt de oude Overzetting van den Bybel, 15, enz.
.. vorder bericht wegens Nannius, 20
Neſſe, buurt onder Amſterveen, een kapél aldaar enz. 282
.. Paſtoors, 283
Nierop, Oud Nierop, 436
.. Nieuw Nierop, 437
Nieuwe kerk te Amſterdam

XV

Patroonen enz. 127
.. wanneer opgebouwd, *ib.*
.. heeft haar volkomen beslag niet gekreegen, 127, 128
.. afgebrand en weder opgebouwd, 128
.. kapellen, 128, enz.
.. daar hebben 34 outaaren gestaan, 130
.. vordere beschrijving, 131, enz.
.. vikaryen, 128, enz.
.. de pastory was vereenigt met O. L. Vrouws kapittel in den Haag, 132
.. Pastoors, 132, enz.
.. stichting van eene vikary in de N. Kerk 262, 263
.. naarder bericht van de N. kerk, 501
Nieuw Licht, een kloosster, zie Westerblokker.
Nihusius (*Bartholdus*) Abt van Ilfelden, krijgt een plaats in de Hollandsche Zendinge, 269
Niklaas: S. *Niklaas* kerk te Amsterd. zie *Oude kerk*.
Niklaas van Amsterdam, geleerd Amsterdammer, 266
Nonne op een ongewijde plaats begraven, en waarom? 343
Nonneklooſters t' Amsterd. 177, enz.
.. de Nonneklooſters van Amsterd. nauwkeurig opgeteld, 197, 198
Nonnen te Hoorn uyt haar bedde geligt, en half naakt op een schip gezet, 344
Noorderkerk t' Amsterdam, 152
Noordscherwoude: des zelfs kerk, Patroon, Pastoors, enz. 41, 42
Nubixwoude, dorp met een parochikerk, 467

O.

Occo (*Pompejus*) geleerd Amsterdammer, 273
Occo Scarlensis, is maar een fabelschryver, 33
Occo (*Sibrandus*) geleerd Amsterdammer, 273
Olof (sint) zyne kapel te Amsterdam, 134
.. of ze den H. Olaus of Odulphus toegewijdt was, *ibid.*
Ommegang, die te Amsterdam gehouden wierd, beschreeven, 123
.. ommegang over 't H. Sakrament van mirakel, 137, 138
.. deze ommegang beschreeven, 140
Oosterblokker, dorp met een parochikerk 472
Ooster-eind op Tessel, dorp met een parochikerk, 65
.. inkomste der pastory, 79
Oosterkerk t' Amsterd. 152
Oosterland, dorp op Wieringen, 81
.. de parochikerk onder twee Pastooren verdeelt *ibid.*
Oosthuizen, dorp, enz. 309
Oostwoud, dorp enz. 498

Opdam pastory aldaar, enz. 449
.. had voor deezen eenen Pastoor met Heinsbroek *ibid.*
.. oude Pastoors, Patroon enz. 450
Opmeer, dorp met een parochikerk, 465
Opmeer (*Pieter*) geleerd Amsterdammer, 268
Opperdoes, pastory, enz. 500
Oppidum in de middelste eeuwen zoo wel voor een groote stad als voor een stedeke genomen, 30
Otterleek, naamrede enz. 430, 431
.. de naam is verandert, 431
.. Pastoors, 430
Otto III, bemerkingen op den brief van Otto III, enz. 70, enz.
Oud dorp hoe van ouds genaamd, 416
.. parochikerk, Schutheilig, Pastoors, *ibid.*
.. vikary in de kerk gestigt, 416, 417, enz.
.. laatere Pastoors, Karmelijten klooster, 421
Oude Schilt: zie Schilt.
Oude kerk, of S. Niklaas kerk, te Amsterd. 88
.. hoe noch genaamd, 88
.. hoe oud, 89, 122
.. is een kunstig maaksel, 122
.. beschryving van de kooren of koeren en outaaren, 89, enz.
.. 33 outaaren in de kerk, 97
.. vikaryen, 98, 99
.. kostelyk kerkgewaad, 98, 99
.. de pastory was vereenigt met het Kapittel in 's Gravenhage, 99
.. de Pastoors van groot aanzien, *ibid.*
.. naarder bericht van de Oude kerk, 501
Oudkarspel, des zelfs kerk, enz. 44
Oudmannenhuys en Oudvrouwenhuys te Amsterdam, 247
Oud Nierop, parochikerk, Pastoors, enz. 436
Ouwerkerk buiten Amsterdam hoe anders plagt genoemt te worden, 88, 277
.. vikary, outaaren, Pastoors, 277, 278
Overdiemen, waar gelegen, Pastoors, enz. 279, 280
Overtoom, (Pastoors van) 281

P.

Paap Jan: zie Priester Jan.
Pankras, sint Pankras, een dorp, 422
.. is het vermaarde Vronen, 423
Pauliniaanen, anders Bogarden, t' Amsterdam, 176
.. eenige trekken naar Hoorn, *ibid.*
Paussselijke kroon, waarom drie-

drievoudig is 149, 150
Petten, een oude moederkerk, 53
.. of de Rhijn hier een uytwatering heeft gehad, 54
.. of de vliet Kinhem daar in de noordzee plagt te loopen, 54, 55
Pieter (sint) zijne kerk of kapél te Amsterdam, 135
.. in een vleeschhal veranderd, *ibid.*
Pipo (*Johan*) Pastoor van Monnikkendam, voor 't geloof omgebragt, 304
Plempius (*Vopiscus Fortunatus*) geleerd Amsterdammer, 273
Plempius (*Cornelius Giselbertus*) geleerd Amsterdammer, *ibid.*
Preekheeren, hadden een Terminarishuys te Alkmaar, 22
.. wie daar gewoont hebben in 't jaar 1541, 22, 23
Priester Jan: wie daar door verstaan is geweest, 414
.. of hy een koninkrijk in Indiën opgerecht heeft, *ibid.*
.. word onder de Vriesche Schryvers getelt: *ibid.*
Prooftdy van Westvriesland zeer oud, 318
.. beschryving van dat ampt, 318, 319
.. rechten van denzelven Prooft, 319, 320
.. geschillen over het vergeeven van die Prooftdy, 320 en v.
.. de eed die de Prooft aan 't Domkapittel moest doen, 322, 323
.. inkomsten van de Prooftdy, 323
.. afperssingen door de Prooften gepleegt, 323 324
.. lijst der Prooften van Westvriesl. 324
.. staaltjes van hunne geweldenary, 331, 332
Pruissen: zie Holland: zie Gysbert van Amstel.
.. veele volkeren plagten uyt Duytsland naar Pruissen te treekken, 117
.. daar onder adelijke geslagten, groote Heeren, enz. 118
.. steden in Pruissen door Duytschers gebouwd, 117
Purmerland, heerlijkheit, enz. 285
Purmer enz. *ibid.*
.. parochikerk, pastoors, 285, 286
.. is een dorp geweest, 289
.. onderscheiden van Purmerland, *ibid.*
Purmerende, naamrede, 287
.. Patroonen van de kerk, 288
.. afgevallen Pastoor, *ibid.*
.. katolijke Pastoors, 288 289
.. Purmerende gesticht door W. Eggert, 289
.. door J. Eggert verkocht, 290
.. in wat zin Purmerende gesticht is door Willem

lem Eggert, 291
.. Purmerende afgebrand, 291, 292
.. lijst der Heeren van Purmerende, 292
.. 't wapen van Purmerende, 293

Q.

Quadyk, parochikerk, paſtoors, enz. 302
Quakel (de) Paſtoors aldaar, 283

R.

Radbodus Koning van Vrieſland, enz. 401
.. heeft waarſchijnelijk ſomtijds zijn hof te Medenblik gehouden, 408
.. hoe dat zijn eenen voet uyt de doopvont terugge trok, 408, 409
.. de Hiſtoriſchryvers, die dat vertellen, verdedigd, 409, 410
.. of hy den derden dag daar na geſtorven is, 411
.. van zijne kinderen, 412 414
.. of hy ſchuldig is geweeſt aan den moord van zijn dochters man, 412 enz.
.. behoeft voor zoo een wreedaard niet gehouden te worden, *ibid.*
Randorp, een dorp in Waterland, 309
.. de paſtory was 'er in tween gedeelt, 310
Raſphuis t' Amſterdam, 253
Reguliere Kanonnnikken hebben geen klooſter binnen Amſterdam gehad, 163
Regulieren klooſter buiten Amſterdam, 207
.. de ſtichtingbrief, 208
.. door Bonifacius IX goedgekeurd, 213
.. Aalbert van Beyeren neemt het onder zijne beſcherming, 214
.. toeſtemming van den Biſſchop en den Paſtoor, 216, 218
.. 't eerſte outaar gewijd, 220
.. naamen der eerſte Kanonnikken, 224
.. lijſt van de Overſten, 224, 225
.. klooſter afgebrand, en door wien: 230, 238
.. het ledig erf verkocht enz. 238, 239
.. met het Regulieren klooſter te Heilo vereenigd, 231
Rhyn (de) zoude te Petten in de zee geloopen hebben, 54
Ruardus Tapperus, geleerd Enkhuizer, 389

S.

Sandæus (*Maximilianus*) geleerd Amſterdammer, 273
Sartorius heeft het Katolijk geloof volkomentlijk

XIX

lijk verlaaten, enz. 17
Schaardam, dorp met een parochikerk, 446
Schagen, dorp met een parochikerk, 432
.. kapel op de Keins by Schagen, 433
.. fabelen wegens de oudheit van Schagen en andere plaatzen, 435
.. echter is het een oud dorp, *ibid.*
.. Paſtoor van Schagen van 't geloof gevallen en verbrand, 432
Scharwoude, dorp met een parochikerk, 463
Schellingwoud, een dorp in Weſtvriesl. enz. 477
.. Paſtoors, 477, 478
Schellinkwoude, een dorp van Waterland, 310
.. naamrede, 310, 311
.. ſtaat als een ſtad uytgedrukt, 311, 312
Schermer, dorp, enz. 50
.. naamrede, Paſtoors, 50, 51
.. eerſte kerk aldaar. 52
.. oud en nieuw Schermer, *ibid.*
Schermerhorn, dorp, enz. 51
.. ſtond van ouds onder Schermer, 52
Schilt, 't oude Schilt op Teſſel, kerk aldaar enz. 67
.. kapel op den Hoogen-Heuvel aldaar, *ibid.*
Schorel (oude naamen van) 45
.. valſche naamrede, 50
.. oude parochikerk, 45
.. Patroonen der kerke, 47
.. Paſtoors, 49
Sibrand Janſz. Paſtoor van Schagen, van 't geloof afgevallen en verbrand, 432
Sint Maarten, dorp, parochikerk enz. 62
Sonnemare: zie Zonnemare
Spanbroek, dorp met een parochikerk, 459
Spiegel (*Laurens*) geleerd Amſterdammer, 274
Spinhuys t' Amſterd. 253
.. voorrechten van dit Spinhuys, 253, 254
Stroot op Wieringen, eertijds Strude genaamd, 81, 82
.. was een groot dorp, 82
.. kerk, vikary, enz. *ibid.*
Sybekarſpel, dorp met een parochikerk, 461
.. Paſtoors, 461, 462

T.

Teſſel, eyland, des zelfs grootte, enz. 62
.. volgens Alting wel eer in drie Graafſchappen verdeeld, 63
.. dat gevoelen onderzocht 70, 71, 74
.. Templieren op Teſſel, 67, 68
.. het eyland ten tijde van de bekende Verandering in een ſlegten ſtaat, 68
.. laatere Paſtoors van Teſſel, 68, 69
.. alle de kerken op Teſſel

ſel eertijds aan S. Maartens kerk te Utrecht gegeeven, 79
.. op 't uyterſte van Teſſel heeft een groot boſch geſtaan, 399
Teutſchers, *Teuthonen:* zie Cimbri.
Timannus (*Johannes*) geleerd Amſterdammer, 272
.. wijkt van 't geloof, en trekt naar Bremen, 272, 273
Torenburg, kaſteel by Alkmaar enz. 31
Trenten: Kerkvergadering van Trenten te Amſterdam aangenomen, 133
Tuchthuys t' Amſterdam, 253
Tuytjenhorn (Paſtoors van) 45
Twijs, dorp met een parochikerk, 469

V.

Valerius (*Cornelius*) ten onrecht door Schokius onder de voorſtanders van de Reformaatzi geplaatſt: 16
Veenhuizen, dorp met een parochi, 438
Velius (*Dirk*) een geleerde, te Hoorn gebooren, 350
Verlaan (*Aalbert*) een goed Dichter te Hoorn gebooren, 350
Verduin (*Jakob*) geleerd man van Hoorn, 349
Vigius (*Kornelis Vyg*) geleerd man te Hoorn gebooren, 350
Vlieland, eyland enz. 84
.. paſtory, Paſtoors, enz. 84, 85
Vondel (*Jooſt*) door L. Marius tot het R. Geloof bekeerd, 103, 104
Vormundus, (*Franciſcus*) Karmelijt van 't geloof gevallen, 276
.. heeft, noch Katolijk zijnde, het leezen van den Bybel aangepreezen 276
Vroonen of een groote ſtad is geweeſt, 422
.. bewijzen, die daar voor ingebragt worden, 422, 423
.. hoe van ouds genaamd, *ibid.*
.. Schutheilig', Paſtoors, enz. 424
.. of Vroonen een ſtad is geweeſt, naarder onderzocht, 425, 426, enz.
.. wien dat ſprookje moet geweeten worden, 428, 429
.. vordere fabelen wegens de oudheit van Vronen, 429

W.

Waerder, van ouds *Weerde*, parochikerk, Paſtoors enz. 303
Walkendorp (*Ericus*) Biſſchop van Dronthem, enz. 268
.. zijn wedervaaren t' Amſter-

sterdam, 268, 269
Walrave (*Dorotheus*) een dichter, te Hoorn geboo-ren, 350
Walrave (*Simon*) geleerd man te Hoorn gebooren, *ibid.*
Wapen van Amsterdam, door Koning Maximiliaan met een kroon vercierd, 136
.. wat de kruyssen in dat wapen betekenen, *ibid.*
.. in dat wapen zijn kruys-sen afgebeeld, geen mo-lewieken, 148
.. van de twee Leeuwen in dat wapen, 149
Warmenhuizen, deszelfs pa-rochichikerk, Pastoors, enz. 41
Wasda, in den brief van Otto III, waar gelegen? 72, 74
Waweit, *Watwey*, dorp met parochikerk, 460
Waterland (*Eilard Dirksz. van*) Pastoor van S. Lau-rens kerk te Alkmaar, 13
.. word voor 't geloof gedoodt, *ibid.*
Weel, of *Waal*, op Tessel, 65
.. inkomsten der pastorye, 65, 79
Weeshuis t' Amsterdam, 245
.. grooter gemaakt, ver-plaatst, enz. 246
.. katolijke Weeshuizen, 248, 249
Wervershoeve, dorp, paro-chikerk enz. 499
Wessel (*J.*) van Gronin-gen, zijn lof, zucht tot de geleerdheit enz. 17
Westeind, voorstad van Enk-huizen, van ouds Gom-merkerspel genaamd, 488
.. de kerk aldaar wanneer begonnen, *ibid.*
.. kapellen aldaar ge-bouwd, 488, 489
.. Pastoors van 't West-einde, 489
Westerblokker, dorp met een parochikerk, 373
.. Priory aldaar, 't Nieu-we licht genaamd, 473 474
.. deftig gebouw van dat klooster, 474
.. rijkdom en mildadig-heit van 't zelve kloo-ster, 474, 475
.. hoedaanig afgebroken, 475, 476
Westerend, op Tessel, paro-chikerk, Patroon, enz. 66
Westerkerk t' Amsterdam, 152
Westerland, op Wieringen, parochikerk, Pastoors, enz. 81
Westvriesland. Dekenschap van Westvr. Dekens op-geteld, 317, 318
.. Proostdy van West-vriesland: zie Proostdy.
.. het Domkapittel van Utrecht had een volko-men rechtsgebied over Westvriesland, 318
Westwoude, dorp met een parochikerk, 490
.. of de kerk gebouwt is in 't jaar 333. 490 enz.

Wit-

Wieringen voor deezen aan 't land van Teſſel gehecht, 80
.. naamrede, *ibid.*
.. vyf dorpen op Wieringen, 80, 81
.. zie Ooſterland, Weſterland, Stroot, Hypelshoef.
Willem van Amſterdam, geleerd Amſterdammer, 276
Winkel, dorp met een parochi, 437
.. by dit dorp is Graaf Aarnout verſlagen, *ibid.*
.. oude Paſtoors enz. 438
Wimmenum, deszelfs kerk, Patroon, enz. 39
.. al bekend onder Dideryk I. 40, 41
Woggenom, dorp met een parochikerk, 465
.. Paſtoors, 465, 466
Wolfgerus van Amſtele, en *Wlfgardus van Amſtele*, is dezelfde perſoon, enz. 113
Wydenes, dorp met een parochikerk, 479

Z.

Zeemannen en *Zeewyven*, zie Meeremin.
Zonnemare, in den brief van Otto III. waar gelegen? 72
Zuiderdorp, of *Zunderdorp*, enz. dorp met een parochikerk, 314
Zuiderkerk t' Amſterdam, 152
Zuiderwoude, een oud dorp 312
.. of dit het oude Zuthardeshagen is, 313
Zuiderzee, of men daar met een plank konde over gaan, 395, 396, 399
Zuidſcherwoude, eertijds S. Pieters kerſpel genaamd, 43
Zuthardeshagen: zie Zuiderwoude.
Zwaag, dorp met een parochikerk, 470
.. Paſtoors, 471
.. procés tuſſchen de ſtad Hoorn, en de huisluiden van Zwaag, 472
Zwarte waal: daar plagt een geraamte van een Triton of Zeeman te hangen, 301
Zyp (de) waar gelegen, 61
.. Paſtoors, 61, 62

XXIII

LYST

Van eenige Boeken die te Leiden by *Chriſtiaan Vermey* gedrukt en te bekomen zijn; raakende de Kerkelijke en Wereldlijke Oudheden dezer Landen.

Batavia Sacra, ſeu res & geſta Apoſtolicorum Virorum, qui fidem Chriſtianam in has Provincias primum intulerunt. In Folio 2. partes cum fig.

Hiſtoria Epiſcopatuum Fœderati Belgici &c. 2. vol. in Folio cum fig.

Beſchrijvinge en Oudheden der ſtad Gouda, in quarto met fig.

Batavia Sacra of *Kerkelijke Hiſtorie* van Nederland, des zelfs opkomſt en Oudheden, 3. deelen, in Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van het rechte *Zuidholland* en *Schieland*, met deszelfs Steden en dorpen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Rhijnland, als der ſtad Leiden en der dorpen in Rhijnland gelegen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Delfland, als van de ſtad Delft en 's Gravenhage, met de omleggende dorpen. In Octavo, met fig.

Hiſtorie en Oudheden van het Bisdom van Utrecht, als eerſt de ſtad Utrecht, Amersfoort, Vianen, Montfoort, Oudewater, Woerden, het Goiland, Kuilenburg, Gorkum, Heusden, Tiel, Bommel, Aſperen, Leerdam, Bommelerwaert, de Veluwe, de Betuwe, Rhenen, Wageningen, Aarnhem, Huiſſen, Emmerik, Schoonhoven, Gouda; en alle de dorpen daar onder gelegen. In Octavo, 3 deelen, met fig.

Kerkelijke Oudheden, of *Staat en Kerkregeering van 't eerſte Chriſtendom*. In Octavo.

Oudheden en Geſtichten van Kennemerland, en Noortholland: als van de ſteden Haarlem, Alkmaar, Amſterdam, Hoorn, Enkhuyzen, Medenblik, Edam, &c. met alle de omleggende dorpen, 2 deelen, in Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Zeeland. In Octavo, met fig. Onder de Pers.

KUNSTHISTORISCH INSTITUUT
DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT